

Moarte pe credit

de Louis-Ferdinand Céline

©Editions Gallimard, 1963
Editura Cartea Românească 1983

Traducere de *Maria Ivănescu*

Prefață de *Dan Grigorescu*

Coperta de *Cornelia Stanciu*

Lector: Magdalena Bedrosian

Tehnoredactor: Constanța Vulcănescu

Apărut: 1983. Bun de tipar: 6. XII. 1983 Format: 16/54×84. Coli tipar:

Comanda nr. 30 433

Combinatul poligrafic "Casa Scânteii Piața Scânteii nr. 1. București, Republica Socialistă România

Țoala pe voi! Ah, ce nădragi!
Mereu prea scurți, ades prea largi!
Haina, – ca mațul strâns al mumii,
Vesta apoi, cămașa sloi
Și-un basc de soi
Pantofi de-nmormântare, noi,
Cu care ai putea să faci,
Pe mare, încongiurul Lumii I

Cântec de închisoare

Și iată-mă iar singur. Totul e atât de lănced, de greu, de trist... Curând voi fi bătrân. Și atunci se va termina totul, în sfârșit. Câtă lume s-a mai perindat prin camera mea. Câte mi-au mai îndrugat. Fără noimă. Acum au plecat. Au îmbătrânit, mucegăind, mizeri, fiecare în colțul lui de lume.

Ieri la ora opt, doamna Bérengé, portăreasa, a murit. Afară vuiește, în întunericul nopții, furtuna. Aici sus se clatină casa. Mi-era o blândă, și bună, și credincioasă prietenă. Măine o înmormântează în *rue des Saules*. Era într-adevăr foarte bătrână, ajunsă hăt la capătul bătrâneților. I-am zis chiar din prima zi când am auzit-o tușind: "Nu sta lungită!... Rămâi mai bine în capul oaselor!" Bănuiam. Și așa a fost... Păcat...

Nu m-am ocupat toată viața de medicină, un vax. O să le scriu că a murit doamna Bérengé, celor care m-au cunoscut, celor care au cunoscut-o. Pe unde-or fi?...

Aș vrea să se-ntețească furtuna, să se prăvale acoperișurile, să dispară până și casa noastră, să nu mai vie primăvara niciodată.

Știa ea, doamna Bérengé, că toate necazurile sosesc odată cu scrisorile. Nu mai știu cui să scriu. Sunt toți atât de departe... Și-au schimbat sufletul ca să poată trăda mai ușor, uita mai ușor, să poată schimba mereu vorba...

Bătrână doamnă Bérengé, câinele dumitale zbanghiu or să-l ia mâine, să-l ducă departe...

Iată, sunt aproape douăzeci de ani, de când necazurile aduse de scrisori la ea s-au oprit. Acum sunt de față, în duhoarea necrezut de acră a morții proaspete... Dau în floare... Stau prin preajmă... Ne dau târcoale... Ne știu și le știu și noi de-acum... Și n-or să se mai dea duse niciodată... Trebuie să sting focul în odăița portăresei. Cui să scriu? Nu mai am pe nimeni. Nici o ființă care să culeagă duios spiritul bun al morților... ca să vorbească apoi ceva mai blând cu lucrurile... Curaj pentru tine singur!

Când a fost să-și dea sufletul, băbăția mea nu mai putea zice nimic. Se înăbușea, mă ținea de mână... A intrat poștașul. A văzut-o murind. Un sughiț ușor. Și gata. Veneau mulți altădată pe la ea ca să întrebe de mine. Au plecat acum pentru totdeauna, s-au dus departe, pierduți până și din amintire, să-și caute un suflet. Poștașul și-a scos chipiul. Pot de-acum să-mi vărs toată ura. Știu. O voi face mai târziu dacă nu se vor întoarce. Îmi place să spun istorioare. Și voi povesti atâtea că se vor aduna, dinadins că să mă ucidă, din cele patru colțuri ale lumii. Și atunci în sfârșit, totul se va termina și eu voi fi al naibii de mulțumit.

Câte acre observații nu mi s-au făcut la clinica Fundației Linuty, unde lucrez, din pricina istoriilor pe care le povestesc. În privința asta, vărul meu Gustin Sabayot e drastic: trebuie să-mi schimb firea. E și el doctor, dar de cealaltă parte a Senei, la Chapelle-Jonction. Ieri n-am avut timp să trec pe la el. Vroiam să-i vorbesc despre doamna Bérengé. M-am trezit prea târziu. Grea meserie, consultația. Și el e stors de oboseală seara. Aproape toți pun întrebări. Te grăbești tu, dar fără folos, o rețetă trebuie oricum să le-o explici de douăzeci de ori, în toate amănuntele. Le place să te facă să vorbești, să te istovească... Nu vor urma nici unul din sfaturile pe care le dai, absolut nici unul. Dar li-e tot timpul teamă că nu-ți dai destulă silință cu ei și, ca să fie mai siguri, insistă; ventuze, raze, doze... să-i pipăi de sus până jos... Să le măsoari totul... Arteriala și tâmpenia... Gustin cu asta se ocupă la Jonction de aproape treizeci de ani. Într-o bună dimineață am să-mi trimit toți pârlitii la Villette să bea sânge cald. Să obosească de cu zori. Nu mai știu ce dracu să fac să-i dezbar odată...

În sfârșit, alaltăieri eram hotărât să trec pe la el. Bârlogul lui e la numai douăzeci de minute de casa mea,

imediat după ce-ai trecut Sena. O vreme destul de anapoda. Îmi fac totuși curaj. O să iau autobuzul, îmi zic. O șterg pe culoarul pansamentelor. O muiere mă observă și mă agață. Vorbește târăgănat ca și mine. Oboseala. Răgușită, pe deasupra, ăsta-i alcoolul. Acum se smiorcăie, trage de mine. "Veniți, domnule doctor, vă rog!... fetița mea Alice!... stau în *rue Rancienne*!... la doi pași!..." Nu sunt obligat să mă duc. În principiu mi-am terminat consultația!... Se încăpățânează... Am ajuns afară... Sunt sătul de bolnavi... Treizeci de pisălogi am rafistolat numai în după-amiaza asta... sunt dăulat... Să tușească! Să scuipe! Să se dejghine! Să dea sodomia-n ei! Să-și ia tălpășița cu treizeci de mii de vânturi în târtiță!... Mă doare-n cot!... Dar smiorcăita asta mă ține al dracului, se spânzură de gâtul meu, îmi suflă în gură disperarea ei. Plină de vin roșu, disperarea... Nu mai am puterea să mă opun. Oricum, tot n-are să-mi dea drumul. Când o să ajungem în *rue des Casses*, o stradă lungă, întunecoasă, fără felinare, poate am să-i trag un picior zdravăn undeva... Dar mi-e milă.. Mă dau bătut... Și povestea reîncepe. "Fetița mea!... Vă rog, domnule doctor!... Micuța mea Alice!... O știți, nu?..." *Rue Rancienne* nu-i chiar atât de aproape... Mă minte... cunosc strada. Tocmai după uzina de cabluri... Cu tot delirul meu, vorbele ei ajung până la mine... "N-avem decât optzeci și doi de franci pe săptămână... cu doi copii!... Și bărbatu-meu care se poartă cu mine ca o brută!... Mai mare rușinea, domnule doctor!..."

Baliverne, știu bine. Pute a bâhliț, duhoare de borătură...

Am ajuns în fața casei...

Urc. În sfârșit, mă așez... Fetița poartă ochelari.

Mă trag aproape de patul ei. Tot mai încercă să se joace cu păpușa. Îmi pun în cap s-o distrez. Sunt amuzant, când vreau cu tot dinadinsul... Puștoaica nu e încă pierdută... Oricum, nu respiră prea ușor... Congestie, firește... O fac să râdă. Se înăbușă. O liniștesc pe mamă-sa. Profită, afurisita, că m-a prins în coșmelia ei ca să mă tapeze de o consultație. Îmi arată coapsele pline de vânătăi. Își ridică fustele, enorme dungi vinete și chiar urme de arsuri mai adânci. Vătraiul. ăsta e șomerul ei. Îi dau un sfat... Închipui cu ajutorul unei bucăți de sfoară un fel de du-te vino pentru scălâmba de păpușă... Urcă și coboară până la clanța ușii. Oricum e mai bine decât să vorbești.

O ascult, hârâie al naibii. Dar, în sfârșit, nu e chiar fatal. O mai liniștesc încă o dată pe maică-sa. Repet de două ori aceleași vorbe... Asta te dă gata... Cea mică s-a săturat de joacă... Acum se sufocă. Trebuie să mă opresc și eu... Se învinețește. Să mai fie și o ușoară difterie? Ar trebui văzut... Ceva analize?... Măine!...

Se-ntoarce între timp și tatăl. Cu cei 82 de franci ai lui nu poate turna în el decât cidru, de vin nici vorbă. "Beau cu cana. Să vezi atunci pișoarcă!" mă anunță de cum intră. Și sugerează direct din sticlă. Ca să-mi arate... ne felicităm că celei mici nu-i e chiar atât de rău. Dar pe mine mă pasionează păpușa... Sunt prea obosit ca să mă ocup de cei mari și de pronosticuri. Ce mai cloacă și adulții ăștia! Unul nu mai consult până mâine.

Nu-mi pasă că mă cred nesperios. Mai ciocnesc o dată în sănătatea lor. Consultația mea e absolut gratuită, suplimentară. Mama aduce iar vorba de coapsele ei. Îi dau un ultim sfat. Apoi cobor. Pe trotuar un câțel șchioapătă. Mă urmează foarte hotărât. Toți se agață de mine în seara asta. Câțelul, un fox cu pete negre. Pare rătăcit. Ingrăți, șomerii de sus! Nu m-au condus nici măcar până la ușă! Las' să-i înfunde tot vătraiul în fund! Să se-nvețe minte, lepădătura! Să mă mai deranjeze altădată!

O iau acum pe malul stâng... Adică spre Colombes. Câțelul e pe urmele mele... După *Asnières* vine *Jonction* și acolo e vâru-meu. Dar câțelul ăsta șchioapătă prea rău. Mă cercetează din ochi. Nu pot să-l mai văd cum se târăie. La urma urmei ar fi mai bine să mă întorc. O iau înapoi pe *Pont Bineux*, apoi de-a lungul uzinelor. Dispensarul încă nu se închisese când am ajuns... I-am zis doamnei Hortense: "Dă-i javrei ceva de mâncare... Trimite pe cineva să-i aducă niște carne... Măine la prima oră o să dăm un telefon... Să vină o mașină de la «Protecție» să-l ia... În noaptea asta ține-l închis." Și-am plecat liniștit. Dar era prea înfricoșat câțelandrul. Îl loviseră prea crunt. E atâta răutate pe stradă. A doua zi, când am deschis fereastra, n-a mai vrut să aștepte, a țâșnit afară, îi era frică până și de noi. A crezut că-l pedepsisem. Nu înțelegea nimic. Și nu mai avea încredere în nimeni. E teribil, în cazuri de astea.

Mă cunoaște el bine, Gustin. Când e treaz îmi dă doar sfaturi bune. Un expert al stilului frumos. Te poți încrede în părerea lui. Și nu-i invidios nici de doi bani. Nu cere lumii mare lucru. Are un vechi necaz din dragoste. De care nu vrea să se lepede. Și despre care vorbește totuși foarte rar. O femeie nesperioasă. Gustin are o inimă nobilă. Și n-o să se mai schimbe până la moarte.

Între timp mai bea câte ceva...

Chinul meu cel mare este nesomnul. Dacă aș fi dormit bine, n-aș fi scris niciodată vreun rând...

"Ai putea, era de părere Gustin, să povestești lucruri plăcute... măcar din când în când... Viața nu-i chiar atât de împuțită!..." Într-un sens avea dreptate. În cazul meu e vorba de manie, de părtinire. Dovadă, pe vremea când îmi vâjâiau urechile amândouă, mult mai rău decât azi, și febra nu mă lăsa nici o clipă, eram mult mai puțin melancolic... Traficam vise frumoase... Până și doamna Vitruve, secretara mea, băgase de seamă. Îmi cunoștea și ea bine chinul. Când ești atât de generos, îți risipești ușor comorile, le pierzi din vedere... Mi-am zis

atunci: "Otrava asta de Vitruve mi le-a aruncat pe undeva..." Minunile mele... fragmente de Legendă... pur extaz... E domeniul în care aş vrea să mă lansez... Ca să fiu mai sigur, scotocesc prin hârtiile mele, până la fund... Nu găsesc nimic. Telefoniez lui Delumelle, editorul meu; vreau să-mi fac din el un duşman de moarte... Să horcăie sub năvala înjurăturilor... Dar îţi trebuie mult să-l scoţi din sărite... Nu prea se sinchiseşte... cu milioanele lui... Îmi dă cu tifla... În sfârşit, vine şi Vitruve a mea. N-am încredere în ea. Ştiu eu de ce. Ce-ai făcut cu superba mea operă, unde-ai pus-o? mă dau la ea. Am o mie de motive s-o suspectez...

Fundaţia Linuty se află vizavi de globul de bronz de la Porte Pereire. Acolo venea ea să-mi aducă, aproape în fiecare zi, copiile, după ce terminam cu bolnavii. Era o clădire mică, şubredă, rasă din temelii între timp. Nu-mi plăcea. Prea multă punctualitate. Linuty care o crease, mare milionar, vroia ca toată lumea să-şi caute de sănătate şi să se simtă mai bine fără bani. Ce mai pisălogi şi milionarii aştia. În ceea ce mă privea, aş fi preferat o mică slujbă municipală... să mă ocup de vaccinări... O afacere, ceva, cu certificate... Chiar un stabiliment de băi... Aşa ca un fel de rentă, la urma urmei. Dar eu nu sunt codoş, metec sau francmason, nici normalist, nu ştiu să mă bag în faţă, nici reputaţie prea bună nu am, cam muieratic... De cincisprezece ani la Mahala, de când stau şi se uită la mine şi mă văd cum mă zbat, tot acest borhot de nimicuri îşi îngăduie orice faţă de mine, mă sfidează cu dispreţul lor. Să fiu fericit că n-am fost dat afară. Literatura, o compensaţie. N-am de ce mă plânge. Mătuşa Vitruve îmi bate romanele la maşină. Mi-e foarte ataşată. "Ascultă, papuico, îi zic, să ştii că asta e ultima bleftureală de la mine!... Dacă nu-mi găseşti Legenda, poţi să-ţi iei adio, s-a dus prietenia noastră!... Nici un fel de colaborare pe încredere!... Fără frecătură!... Fără telefoane!... Nimic!... S-a terminat!"

Şi atunci începe să se fleorţâie! Hidoasă, Vitruve asta, şi faţa şi îndeletnicirea. Curată povară! O târâi după mine tocmai din Anglia! Urmările unui jurământ. Nu ne cunoaştem de ieri, de alaltăieri! Demult, la Londra, fiică-sa, Angela, m-a obligat să-i promit c-o voi ajuta întotdeauna în viaţă. Şi pot spune că m-am ocupat. Mi-am ținut promisiunea. La urma urmei, ştie o mulţime de lucruri. Asta e. În principiu, nu prea e vorbăreaţă, dar îşi aduce mereu aminte... Angela, fiică-sa: ce caracter. Nu-ţi vine să crezi cât de păcătoasă poate deveni o mamă. Angela a sfârşit tragic. Intr-o zi, dacă voi fi obligat, voi povesti totul. Angela mai avea o soră, Sophie, mălai mare, stabilită la Londra. Şi aici pe Mireille, nepoţica, plină de păcatele celor două la un loc, o secătură fără pereche, esenţă pură. Când m-am mutat din Rancy, ca să mă stabilesc la Porte Pereire, au venit amândouă după mine. Rancy-ul s-a schimbat, din zid şi bastion n-a mai rămas aproape nimic. Nişte dărăpănături negre, crăpate, le poţi smulge din lutul moale ca pe nişte măsele stricate. O să dispară totul în curând, oraşul îşi haleşte bătrânele-i gingii. "*P. Q. bis*" stă să se prăvale şi el acum în trombă. În curând nu vor mai exista decât jumătăţi de zgârie-nori cărămizii. Om trăi şi-om mai vedea. Cu Vitruve cearta porneşte întotdeauna de la numărul necazurilor. Pretinde că a suferit mai mult decât mine. Şi eu nu pot admite una ca asta. Riduri, e adevărat, are mai multe decât mine. Cu ridurile nu se mai termină niciodată, infecta faţadă, urma anilor care ţi-au însemnat hoitul. "Poate că Mireille ţi-o fi pus pe undeva paginile alea!"

O însoţesc de-a lungul cheiului Minime. Locuiesc amândouă pe lângă fabrica de ciocolată Bitronnelle, la Hôtel Méridien, aşa se numeşte.

Camera lor e un talmeş-balmeş de nedescris, o adunătură de farafastăcuri muierţeşti, mai ales lenjerie fină, scumpă.

Şi doamna Vitruve şi nepoată-sa se țin amândouă din amor. Au trei injectoare, o baterie de bucătărie completă şi un bideu de cauciuc. Aşezate toate între două paturi şi un vaporizator uriaş pe care n-au ştiut niciodată cum să-l pornească. Nu vreau s-o vorbesc de rău pe doamna Vitruve. Poate că a îndurat în viaţă mai mult decât mine. Numai gândul ăsta mă calmează. Altfel, să fi fost eu sigur, ce scatoalce i-aş mai fi tras! În fundul şemineului ţinea ascunsă maşina de scris Remington pe care n-o terminase încă de plătit... Chipurile. Nu prea-i dau eu cine ştie ce pe copiile mele la maşină, şi asta e adevărat... şaizeci de centime pagina, dar oricum tot se adună... Mai ales cu volumele mai groase...

În viaţa mea n-am văzut om care să se uite mai zbanghiu decât doamna Vitruve. Te apuca frica numai privind-o.

Când "trăgea" în cărţi, când ghicea adică, asta îi dădea un fel de prestigiu... sălbatica lor închiondoreală... Le vindea clientelor ciorapi... şi viitorul, tot pe credit. Când o apucau meditaţia şi îndoiala, rotea în spatele ochelarilor adevărate priviri de langustă.

Mai ales de când cu ghicitul îşi câştigase ceva faimă prin împrejurimi. Cunoştea toţi încornoraţii. Mi-i arăta pe fereastră, şi trei asasini pe deasupra, "Am dovezi!" I-am mai făcut cadou un vechi aparat Laubry ca să-şi măsoare tensiunea şi am învăţat-o o metodă de masare a varicelor. Şi uite aşa i se înmulţeau beneficiile. Ambiţia ei erau avorturile şi, uneori, chiar mai mult, visa la revoluţii sângeroase, să se vorbească despre ea, să apară în gazete.

N-aş putea descrie vreodată scârba care mă apuca când o vedeam vrăfuindu-şi bazarul prin cotloane. Şi când te gândeşti că în lumea largă în fiecare minut camioanele strivesc oameni atât de simpatici... Mătuşa

Vitruve răspândea un iz pipărat. Mirosul specific al roșcovanelor. Au roșcatele astea, cred, destinul brutal, tragic, al animalelor, și totul numai din cauza părului. Îmi venea s-o bat de câte ori o auzeam vorbind tare, depănându-și amintirile... Mereu în frigurile amorului, nu găsea niciodată pe săturate. Acolo, un chefliu măcar. N-avea noroc decât pe beznă. În privința asta, o plângeam. Pe drumul marilor armonii eu eram ceva mai avansat. Era de părere că nici asta nu e drept. Și când va veni ziua să-mi plătesc moartea, o să am cu ce!... Eram un rentier al Esteticii! Amor și minuni, să fiu cinstit, am mâncat și pe pâine. Am halit la eternitate, nimic de zis.

N-avea economii, se vedea de la o poștă, ce să mai vorbim. Pentru o bucată de pâine și un pic de amor trebuie să-și înduplece clientul pisându-l până-l năucea, ori luându-l prin surprindere. Iad curat, ce mai la deal, la vale!

În principiu, după ora șapte micii meseriași se întorc pe la casele lor. Nevestele spală vasele, ei se bat cu undele radioului. Atunci Vitruve îmi zvârlea romanul și pornea la vânătoare după o bucată de pâine. O lua, palier cu palier, oferindu-și ciorapii fără cătare și flanelele ei fără faimă. Înainte de criză se mai descurca, mai pe credit, mai cu felul ei de a-și aiuri clienții, dar acum aceeași marfă proastă era oferită prin bâlciuri drept recompensă, gratuit, furioșilor păguboși ai jocurilor de noroc. Condițiile nu erau loiale. Am încercat să-i explic că totul se întâmpla din vina japonezilor. Nu mă credea. Am acuzat-o că mi-a rătăcit într-adins frumoasa mea legendă printre catrafusele ei...

– E o capodoperă, am adăugat. Trebuie să mi-o găsești, fie ce-o fi!...

Râdea. Am răscolit împreună toată grămada de bulendre. În sfârșit, sosește și nepoata, foarte târziu. Făcea să-i vezi șoldurile! Dosul ei, dinamită curată!... Fusta toată plisată... Armonica unduită a coapselor... Nimic să nu se piardă. Șomerul disperat, senzual, nu are bani, s-o invite... Mârâie. "Mișcă!" îi aruncă în obraz. Prin ganguri, agitându-se de pomană. Adolescenții care merg la deschidere cu mai multă abilitate decât ceilalți își pot procura mai ușor amor și iluzii!... Prostituată nu avea să ajungă decât mult mai târziu... după multe nenorociri... Pentru moment se distra...

Nici ea nu mi-a găsit drăguța de Legendă. O durea în cot de "Regele Krogold"... Numai pe mine mă obseda. De emancipat se emancipase la "Petit Panier", locanta de la Porte Brancion, puțin mai încoace de *Chemin de Fer*.

Nu mă pierdeau din ochi văzându-mă cum mă înfurii. După părerea lor nu exista un tip mai jalnic pe lume decât mine. Labagiu, timid, intelectual și toate celelalte. Dar spre surpriza lor, vedeau cum eram gata să le scap. Dacă aveam să-mi iau tălpășița, mă întreb, cum s-ar fi descurcat? Sunt liniștit că măcar mătușa nu uită. Surăsul lor devenea un frison de groază de îndată ce le vorbeam de plecări...

În afara fundului ei exploziv, Mireille mai avea și niște ochi catifelati, privirea dulce, dar nasul prea solid, un năsoi aș putea zice, marea ei suferință. Când voiam s-o umilesc: "Fără tanc, te rog, Mireille! îi făceam. Ai un nas de bărbat!..." Știa să povestească anecdote pipărate, mai ceva ca un marinăr. Inventase o mulțime de snoave ca să-mi facă plăcere și în cele din urmă ca să-mi facă rău. Am și eu o slăbiciune, mă dau în vânt după istorioare picante. Și ea abuza, asta e! Se terminase violent legătura noastră, dar meritase bătaia și, chiar mai mult, s-o ucid. Până la urmă a recunoscut și ea. Eram cu adevărat un generos... O pedepsisem pe bună dreptate... Toată lumea a zis-o... Știu ei oamenii ce știu...

Nu vreau să-l nedreptățesc pe Gustin Sabayot, dar pot s-o spun pe șleau că nu prea se omora cu diagnosticele. Se lua după nori.

Plecând de-acasă privea mai întâi cerul: "Ferdinand, făcea, astăzi e rândul reumatismelor! Pun pariu!..." Toate le citea pe cer. Nu nimerea niciodată prea tare alătura pentru că se pricepea la temperaturi și temperamente diverse.

– Ei poftim, un val de căldură după unul de răcoare! Ține minte! Pot să jur că azi e rândul calomelului! Gălbенarea plutește în aer! Vântul s-a schimbat... De la nord spre vest! Frig după ploaie! Numai de bronșite ne vom ocupa cincisprezece zile de-acum înainte! Nu-i nevoie să se mai despoaie!... Dacă ar fi după mine aș face rețetele din pat!... De fapt, de cum sosesc, Ferdinand, începe pălăvrăgeala!... Pentru cei care fac negoț cu asta, ține... dar noi?... plătiți cu luna?... ce noimă are?... pot să ți-i îngrijesc și fără să-i văd la față pe toți pârlâții ăștia! De la o poștă! N-or să crape nici mai mulți, nici mai puțini! N-or să verse mai mult, n-or fi mai gălbejiți sau mai rozalii, nici mai palizi sau ceva mai puțin tâmpiți... Asta-i viața!... Îi dădeam dreptate lui Gustin.

– Îi crezi bolnavi?... Gem... râgâie... se-mpleticesc... puroiază... Vrei să nu-i mai vezi prin sala de așteptare? Pe loc? nici măcar pe cei care s-ar strânge de gât, doar-doar or mai expectora ceva flegmă? Propune-le un cinema!... Un aperitiv gratuit vizavi!... Să vezi câți rămân... Din plictis te hărțuiesc, să știi. În ajun de sărbătoare, unul nu vezi pe aici!... Nenorociților, ține minte, ocupația le lipsește, nu sănătatea... Ce vor ei, e să-i distrezi, să le-ntreții buna dispoziție, să le stârnești curiozitatea, vorbindu-le despre râgâielile... gazele...

troznetele lor... să le descoperi vreo legătură... febră... gargară... noutăți!... Să te-ntinzi la vorbă, să te pasionezi!... De asta ai o diplomă... Asta e Omul, Ferdinand, se distrează cu propria-i moarte în timp ce și-o ticluiește! Își păzesc bine blenoragia, sifilisul și toate tumorile. Au nevoie de ele! Nu le pasă nici de vezica lor băloasă, nici de rectul usturând ca focul! Dar dacă-ți dai destulă osteneală, dacă știi să-i pasionezi, or să mai aștepte până să moară, e singura ta recompensă! Dar de scutit n-or să te scutească, în veci! Când mai dădea câte o rafală de ploaie printre hornurile uzinei electrice: "Ferdinand! mă anunța, astăzi avem de-a face cu sciaticii!... Dacă n-or să vină cel puțin zece, îmi predau diploma la Decanat!" Iar când funinginea se abătea asupra noastră dinspre est, aducând uscăciune peste cuptoarele Bitronnelle, își strivea un fir de funingine pe nas: „Să fiu al dracului, mă auzi, dacă-n noaptea asta pleureticii n-or să-și scuipe plămâni! Scârnăvia mă-sii de viață!... Iar or să mă scoale de douăzeci de ori!..."

Seara simplifica totul. Se urca pe o scăriță în fața unui dulap cât o namilă, burdușit tot cu eșantioane. Începea distribuirea directă, gratuită și deloc solemnă a farmaciei...

– Aveți palpitații? Dumneata, de colo, cu picioarele rășchitoare? întreba pe câte o sărăntoacă. – Nu, nu am!... – Arsuri?... Scurgeri?... – Da, un pic... – Atunci luați de aici, cred... În doi litri de apă... O să vă facă bine!... Și încheieturile? Vă dor?... Hemoroizi, ceva? mergeți cumva călare?... Pofțiți supozitoare Pepet!... Viermi, ceva? Ați băgat de seamă?... Țineți aici douăzeci și cinci de picături mirobolante... La culcare!...

Își oferea toate rafturile... Avea pentru toate dereglările, predispozițiile și maniile... De speriat, cât de lacom e un bolnav! De îndată ce-și poate arunca pe gâtje o porcărie, nu cere mai mult, e mulțumit, o șterge pe loc, de frică să nu i le ceri înapoi!

Tot dând în stânga și-n dreapta, l-am văzut pe Gustin reducând la zece minute consultații care ar fi durat, conduse cu precauție, cel puțin două ore. Dar în privința scurtatului nu mai aveam nimic de învățat de la Gustin. Îmi aveam și eu micul meu sistem.

Vroiam să-i vorbesc despre Legendă. Găsisem începutul sub patul lui Mireille. Am fost foarte decepționat citind-o. Nu prea rezistase în timp povestea mea. După ani de uitare o operă de imaginație nu mai e decât un fel de bălci demodat... În sfârșit, de la Gustin puteam să mă aștept întotdeauna la o părere sinceră și dezinteresată. L-am pus imediat la curent.

– Gustin, fac, tu n-ai fost dintotdeauna atât de tâmpit ca astăzi, abrutizat de mediu, meserie, sete, renunțări dintre cele mai funeste... Ai mai putea să te întorci un moment cu gândul la poezie?... Să-ți mai tresară inima și scula la auzul unei epopei, tragică desigur, dar nobilă, scânteietoare!... Te crezi în stare?

Gustin moțâia pe scărița lui din fața dulapului cu eșantioane, larg deschis... nici nu clipea... nu vroia să mă-ntrerupă...

– E vorba, l-am prevenit, de Gwendor Magnificul, Prințul Christianiei... Ajungem... El moare... chiar în momentul despre care-ți vorbesc... Sângele dă năvală prin douăzeci de răni... Armata lui Gwendor a suferit o rușinoasă înfrângere... În timpul bătăliei regele Krogold în persoană l-a dibăcit pe Gwendor... și l-a făcut strecurătoare... Nu-și pierde vremea Krogold... își face singur dreptate... Gwendor a trădat... Moartea vine peste Gwendor și treaba e ca și terminată... Ascultă!

"Tumultul bătăliei se stinge odată cu cele din urmă pâlpâiri ale zilei... În depărtare dispar ultimele oști ale regelui Krogold... Cuprinsă de agonie o armată întreagă horcăie în întuneric... Învingători și învinși își dau sufletul, fiecare cum poate... Liniștea se așterne peste ultimele strigăte și bolboroseli, din ce în ce mai slabe, din ce în ce mai rare...

Strivit sub o movilă de soldați, Gwendor Magnificul mai pierde încă sânge... În zori moartea-i stă în față.

– Ai înțeles, Gwendor?

– Am înțeles, o, Moarte! Am înțeles chiar din zorii acestei zile... Am simțit în inima și-n brațul meu, în ochii prietenilor, un farmec trist și apăsător asemeni somnului... Steaua mea se stinge între mâinile tale înghețate... Totul îmi scapă printre degete! O, Moarte! Remușcările! Rușinea!... Privește aceste cadavre!... O veșnicie de liniște n-ar putea să le îmblânzească!

– Nu există blândețe în această lume, Gwendor! totul e o poveste! Toate regatele sfârșesc într-un vis!...

– O, Moarte. Mai lasă-mi puțin timp... o zi sau două! Vreau să văd cine m-a trădat...

– Totul trădează, Gwendor... Marile pasiuni nu sunt apanajul nimănui, dragostea însăși nu e decât o floare a vieții în grădina tinereții.

Și moartea-l cuprinde încet pe prinț... Devine ușor... Și sufletul lui visează un vis frumos... Un vis pe care-l visa adesea în copilărie, în leagănul lui de blănuri, în camera Moștenitorilor, lângă dădaca lui moravă, din castelul Regelui René..."

Gustin stătea cu mâinile spânzurate între genunchi...

– Nu-i frumos? l-am întrebat.

Se sfîia. Nu prea vroia să întinerească. Se apăra. Vroia să-i explic încă o dată... de ce? și cum?... Nu-i chiar așa de ușor.... Totul e atât de fragil... ca un fluture. Dintr-un nimic se risipește, nelăsându-ți pe mâini decât o dără. Și la ce bun? N-am insistat.

Ca să-mi întocmesc mai bine Legenda, m-aș fi putut adresa persoanelor delicate... obișnuite cu sentimentele... cu miile de tonuri ale dragostei...

Mă descurc mai bine singur.

Adesea persoanele delicate nu se prea entuziasmează. Chestie de înclinație. Asemenea lucruri nu se iartă. Dar eu țin morțiș să vă descriu castelul regelui Krogold:

"Un colos în fundul pădurilor, masiv, strivitor, tăiat direct în piatră... Înconjurat de șanțuri de apă, de burți enorme torturate de frize și redane... și alte donjoane... Departe, jos, marea... coama pădurii unduie bătând până în zidurile cetății...

Paznicul pe care frica de a nu fi spânzurat îl face să caște bine ochii... Mai sus... sus de tot... Pe Morehande, Turnul Comorii, stindardul troznește sub rafalele de ploaie... poartă însemnele regale. Un șarpe cu capul tăiat, gâtlejul sângerând! Nefericire trădătorilor! Gwendor moare...!"

Gustin nu mai rezista. Moțăia. Mă întorc să-i închid taraba. "Hai, îi zic, să facem o plimbare pe malurile Senei!... O să te simți mai bine..." Ar fi preferat să nu se miște... În sfârșit, tot insistând, până la urmă se hotărăște. Îl invit la o cârciumă dincolo de *l'Île de Chiens*... Cu toată cafeaua, adoarme din nou. E bine într-adevăr pe aici în jurul orei patru, momentul de acalmie al bistrourilor... Trei flori artificiale înțepenesc într-un vas de cositor. Cheiul e pustiu. Chiar și bătrânul bețivan intră la idei că patroana nu-l mai ascultă. Îi dau pace lui Gustin. Următorul remorcher îl va trezi cu siguranță, pisica și-a părăsit sfârleaza și s-a pus să-și lustruiască ghearele.

După felul cum își ține Gustin palmele când doarme, îi poți ușor ghici viitorul. Caracterul și omul întreg se văd în liniile de forță ale mâinii. La Gustin linia vieții e mai puternică. La mine mai degrabă norocul și destinul... În privința longevității nu sunt prea bine servit... Mă întreb pe când? Am o dungă la încheietura degetului mare... probabil o arteriolă va exploda în encefal? Într-un colțșor al regiunii rolandice?... În cuta aceea minusculă din ventriculul al treilea? Locșorul ăsta l-am privit adesea cu maestrul Metitpois, la Morgă... atât de minuscul că un atac de apoplexie abia dacă lasă o urmă... Un crater mic cât un vârf de ac în cenușii circumvoluțiunilor... Sufletul a trecut pe acolo, acum fenolul și tot restul. Sau vai, va fi o tumoare de rect?... Aș prefera arteriola... În sănătatea dumneavoastră!... Am petrecut multe duminici alături de Metitpois, un adevărat maestru, scormonind circumvoluțiunile... ca să descoperim cum se moare. Îl pasiona pe bătrân... Vroia să-și facă o idee. În ceea ce-l privea își dorea din tot sufletul o comodă inundație a celor două ventricole, când va fi să-i sune ceasul... Și când te gândești cât de încărcat de onoruri era!...

"Morțile cele mai rafinate, ține bine minte, Ferdinand, sunt cele care atacă țesuturile cele mai sensibile..." Vorbea prețios, șlefuit, subtil, Metitpois, ca toți cei din epoca Charcot. Nu prea i-a servit la mare lucru atâta prospectare a regiunii rolandice, a "celui de al treilea ventricol" și a creierului mic... A murit de inimă până la urmă și nu prea comod, de o angină pectorală, într-o criză care a durat douăzeci de minute. S-a ținut bine în primele două, cu amintirile lui clasice, deciziile lui, exemplul lui Cezar... dar în următoarele optsprezece a răcnit ca un apucat... Că i se smulge diafragma și toate măruntaiele pe viu... Că-i trec douăzeci de lame ascuțite prin aortă... Încearca să le verse pe toate... Nu era ușor... Se tăvălea prin salon... Urla să-și spargă pieptul... Mugea în așternut... în ciuda morfinei. Se auzea la toate etajele, până la el acasă... A sfârșit-o sub pian. Arteriolele miocardului când pleznesc așa una după alta, e ca o harpă nu prea obișnuită... Din nefericire nimeni n-a scăpat vreodată dintr-un atac de angină pectorală. Ar fi atunci mai multă cumpătare și înțelepciune pe lume...

Destul cu atâta filozofare, se apropie ora venericilor. Trebuia să ajung eu la Pournouve, tocmai dincolo de Garenne. Ne duceam amândoi. Exact cum am prevăzut, un remorcher a șuierat. Era momentul s-o ștergem. Cu venericii, sistemul era ingenios. Blenoragiei și luetici, așteptându-și rândul la injecții, își făceau relații. Se jenau mai întâi, dar până la urmă le plăcea. În capătul străzii, pe lângă abator, iarna, de îndată ce se lăsa noaptea, se acuplau în viteză. Sunt întotdeauna foarte grăbiți genul ăsta de bolnavi, le e teamă să nu piardă prilejul unei mici distracții în familie. Mătușa Vitruve, venind să mă vadă, băgase de seamă. La prima blenoragie, tinerii erau melancolici, sufereau amarnic. Ea îi aștepta la ieșire... Se înduioșa... era de o emoționantă solitudine... "Ustură, băiete?... Știu eu cum e... Am mai îngrijit... Am un ceai miraculos... Treci pe la mine, am să-ți dau și ție..." Două, trei cafele și apoi tânărul își lăsa vloga pe acolo. Într-o seară sub un perete izbucni un scandal, un *Sidi* în călduri ca un catâr înghesuia un tânăr cofetar, foarte aproape de ghereta gardianului. Caiafa, care avea obiceiul să privească asemenea scene, mai întâi a ascultat murmurele, vaietele, și

apoi urletele... Băietanul se zbătea, patru abia-l țineau... până la urmă tot în ghereta bătrânului a zbughit-o, ca să-l apere de derbedei... și ăla a făcut tranc ușa. „S-a zis cu el! Îți spun eu!” comenta Vitruve, foarte sigură pe ea.

"L-am văzut eu pe curcan printre obloane! Își vedeau amândoi de mendrele lor! Și ăl bătrân și ăl tinerel, de aceeași teapă!..."

Nu prea credea ea în sentimente. Judeca meschin, judeca drept. Ca să ajungem la Pourneuve trebuia să luăm autobuzul. "Mai ai cinci minute!" făcea Gustin. Nu părea deloc grăbit. Ne-am oprit pe refugiul din fața parapetului de la Pont.

Pe acest chei, la numărul 18, bunii mei părinți se ocupau de tristele lor afaceri prin iarna lui '92, asta te duce cu gândul mult înapoi.

Era un magazin de "Mode, flori și pene". Ca modele, trei pălării într-o singură vitrină, de câte ori nu mi s-a povestit! Sena înghețase în anul acela. În mai m-am născut eu. Venisem odată cu primăvara. Predestinat sau nu, mi-a fost întotdeauna greu să îmbătrânesc, să văd schimbându-se casele, numerele, tramvaiele și frizerii în jurul meu. Rochie scurtă, sau beretă despicată, pesmeți, vas pe rotile, și toată aviația, la un loc, tot un drac! Prea multă simpatie risipită. Nu vreau să mă mai schimb. Lucruri de care să mă plâng ar fi destule, dar trăiesc de-o viață cu ele, sunt plicticos și mă ador tot atât de mult pe cât e Sena de împuțită. Cel care-ar schimba felinarul din colț, de la numărul 12, m-ar amări din cale afară. Suntem vremelnici, e adevărat, dar prea s-a întrecut măsura și cu vremelnicia asta!

Și iată remorcherele! În fiecare bate acum o inimă. Tare și ursuz, trimițând negre ecouri pe sub arcade. Ajunge. Mă descompun. Nu mă mai plâng. Dar nu mă siliți la mai mult. Dacă lucrurile care trec ne-ar lua odată cu ele, chiar așa rău întocmite cum sunt, am muri de atâta poezie. Într-un sens ar fi mult mai comod. Când e vorba de farmec și nostalgie, Gustin e întotdeauna de aceeași părere cu mine, numai că el, ca să uite, se bizuie mai mult pe băutură. Asta e... În mustățile lui *à la Gauloise*, poartă întotdeauna urme de rachiou și de regrete...

Practica noastră în privința lueticilor consta în niște linii pe care le trasam pe o foaie de hârtie mare, pe măsură ce... era de-ajuns... Un bastonaș roșu: Chinovar!... Unul verde: Mercur!... Și așa mai departe! Restul era rutină... foarte comodă... N-aveai decât să le strecuri serul în fese, în braț... Parcă-l ungeai cu miere pe pârlit... Verde!... Brațul!... Galben! Fesa!... Roșu!... Amândouă fesele!... Valea! Altul la rând! Bismut! Lepădătura! Al naibii! Curge o venă! Putred!... Pantalonii!... Tampon!... O cadență fără greș. Șiruri nesfârșite... sosesc neconținut... Vlăguiri! Obsedați! Picură! Se prelinge! Puroiază! Rufăria, scoarță curată! Gonococul! Mers împleticit! Deriva! Regina lumii! Pântecul e tronul ei! Încins vară și iarnă!... Bănuitori și reci la început, jarcaletii! Apoi încep să schimbe între ei mii de rețete, pentru mai crunte petreceri și mai multe!... că muierea să nu știe... să nu mai dea pe aici... să ne tragă clapa!... rag de bucurie... Uretra în explozie, drum liber! Gogu-i mare soi! N-ai treabă! Li se umple gura! Trăiască Fofu! Înainte!

Poftim "cazul 34", funcționarul cu ochelari negri, timid, șmecher, își adăvăsește sfrențul la fiecare șase luni prin cartierele rău famate ale Amsterdamului, ca să poată mai bine ispăși prin scula domniei sale... ia gonococul de la novicele pescuite la mica publicitate! Asta-i rugăciunea lui, cum zicea! Mare stârpitură! tipul! Ne-a lăsat scris în latină: "Sunt teroarea femeilor! De douăsprezece ori am fost logodit!" Un client foarte punctual, liniștit, fără mofturi, totdeauna bucuros de revedere!

Ajunși la Pourneuve, Gustin mă întreabă: "Ia zi, Ferdinand, adineaori... când dormeam, să nu minți... mi-ai privit liniile din palmă. Ce-ai văzut?"

Știam eu ce-l neliniștea, ficatul, de mult sensibilizat, și drept urmare, coșmarele... Își urzea încet, încet, ciroza...

Îl auzeam adeseori dimineața vărsând la chiuvetă... L-am liniștit, nu folosea la nimic să-l sperii. Oricum răul era făcut. Important era să-și păstreze slujba.

Postul de la Jonction, la Biroul de binefaceri, îl primise ușor. La terminarea studiilor, datorită unui chiuretaj, nu-i pot zice altfel, făcut unei bune prietene a Consilierului Municipal, extrem de conservator pe vremuri... Gustin de abia se instalase pe undeva prin împrejurimi, sărac lipit. I-a ieșit totul foarte bine, nu-i tremura mâna pe-atunci... Veni la rând soția Primarului. Încă un succes!... Drept mulțumire fu numit medic al săracilor.

Felul cum își făcea meseria plăcu la început tuturor. Dar brusc încetă să le mai fie pe plac... Se saturaseră de moaca lui și de felul lui de-a fi... Nu-l mai puteau înghiți... Și atunci au pus totul la bătaie... Pe întrecute, care să-i facă mai multe mizerii. Se distrau pe socoteala lui; îl învinovăteau de toate, că umblă cu mâinile murdare, că se înșela în alcătuirea dozelor, că nu cunoștea otrăvurile!... că-i putea gura înfiorător... că purta botine cu nasturi... după ce l-au hăituit, de-i era rușine să mai iasă din casă, spunându-i mereu că-l pot concedia oricând ca pe un pârț, s-au răzgândit, l-au lăsat în pace, fără alt motiv decât că se saturaseră să-l tot vadă atât de urât și de rebegit...

Tot jegul, invidia, râia unui canton s-au frecat de el. Nu fusese scutit nici de artagul veninos al conțopiștilor din propria-i șandrama. Acreala mahmură a celor 14 000 de alcoolici din arondisment, grețurile, retențiile extenuante ale celor 6 422 de blenoree pe care nu le mai putea seca, spasmele ovariene ale celor 4 376 de menopauzate, neliniștea plină de întrebări a celor 2 266 de hipertensivi, disprețul neîmpăcat al celor 722 de bilioși migrenoși, obsesia bănuitoare a celor 47 de purtători de tenie, plus 352 de mame cu copii colcăind de viermi, hoardă năucă, năvală de masochiști plini de toate păcatele. Eczematoși, albuminoși, diabetici, fetizi, damblagii, vaginite, inutili, unii "prea", alții "nu destul", constipați, cufuriți de regrete, toată mocirla, lumea pe cale de a deveni asasină, trecuse peste el, defilase treizeci de ani, seara și dimineața, pe sub ochelarii lui.

La Junction, locuia chiar în mijlocul acestei foșgăieli, exact deasupra cabinetului de raze X. Își avea acolo cele trei camere ale lui, într-o clădire de piatră, neîmprejmuită pe vremea aceea. Pentru a se apăra împotriva vieții i-ar fi trebuit diguri de zece ori mai înalte decât cele din Panama și mici ecluze invizibile. Locuia acolo de pe timpul Expoziției, cea mare, de pe timpul frumoaselor zile de la Argenteuil.

Mari "buildinguri" înconjurau acum stabilimentul.

Din când în când Gustin își mai îngăduia câte o mica distracție... Mai aducea câte o gagică la el, dar asta se întâmpla rar. Chinul începea de îndată ce se înfiripa un sentiment. După a treia întâlnire... Prefera să tragă la măsea... De cealaltă parte a străzii pe care locuia, se afla o cârciumă cu fațada verde unde duminica se cânta la banjo și o chelneriță neîntrecută îți putea oferi o minunată porție de cartofi prăjiți... Tăria îl încălzea pe Gustin, cât despre mine, nici vorbă să beau de când îmi vuia capul zi și noapte. Torturat, arăt de parcă-aș fi un ciumat. Câteodată Gustin mă consultă. Nici el nu-mi spune ce crede. În acest singur punct e discret. Îmi vine și mie greu, e adevărat. Îmi cunoștea boala, încerca să mă încurajeze: "Hai, Ferdinand, dă-i drumul, citește-ți smângălitura, te ascult! Dar nu prea repede! Și fără gesturi. Obosești și tu și mă năucești și pe mine..."

"Regele Krogold, pajii, fratele lui, Episcopul, preoțimea din tabără, toată curtea, au năvălit după bătălie sub cort drept în mijlocul bivuacului. Marea sabie de aur, darul Kalifului, nu fusese găsită, până la această clipă de odihnă... Sabia era podoaba baldachinului regal. Căpitanul convoiului, cel care purta răspunderea, fusese bătut măr. Regele se întinde, vrea să doarmă... Rănila îl chinuie... Nu poate dormi... Somnul nu vine... Îi suduie pe cei care sforăie. Se ridică. Sare peste ei, îi calcă pe mâini, iese... Afară îl învăluie frigul. Șchioapătă, dar merge înainte. Un lung șir de căruțe înconjoară tabăra. Oamenii de gardă adormiseră și ei... Krogold o ia de-a lungul șanțurilor... Vorbește singur, se clatină, dar își vine în fire la timp. În fundul unui șanț, o lamă enormă, tremură, strălucitoare... un om o ține în brațe. Krogold se aruncă asupra lui, îl răstoarnă, îl leagă, era un soldat, și-i taie capul cu propriul lui jungher, ca unui porc... Rana hoțului gâlgăie: glu, glu! lasă totul din brațe. S-a terminat. Regele se apleacă, ridică sabia Kalifului... urcă pe marginea șanțului. Adoarme acolo în ceață... Hoțul a fost pedepsit cum se cuvine."

Când izbucni criza fu cât pe-aci să fiu dat afară de la dispensar. Tot din cauza bârfei. Lucie Keriben, modista din bulevardul Moncontour, m-a avertizat. Se vedea cu o mulțime de oameni. Și se tocau multe pe la ea. Mi-a relatat chiar câteva cancanuri foarte jengoase. Otrăvită în halul ăsta nu putea fi decât Mireille... Nu mă înșelasem... Desigur, nimic adevărat... Ceva în legătură cu niște partuze pe care le-aș fi organizat cu clientele din cartier. Numai orori, bineînțeles... Lucie Keriben, duioasa, ar fi fost mulțumită în sinea ei să mă vadă terfelit... Era geloasă...

O aștept pe Mireille să se-ntoarcă, ținut în *Impasse Viviane*, drumul pe unde trebuie să treacă, obligatoriu. Nu câștigam destul s-o fac pe scriitorul... Și nici sărăcia n-o mai puteam lua de la capăt. Nu mă mai țineau curelele. O văd venind... Trece înainte. Îi împing un picior în fund de-o dau jos de pe trotuar. M-a înțeles pe loc, dar de vorbit tot n-a vrut să vorbească. Să-și vadă mătușa mai întâi. Nu vroia să mărturisească nimic, otreapă. Absolut nimic.

Dacă răspândea minciuni pe socoteala mea, o făcea numai ca să mă pună pe jar... Mă grăbeam întotdeauna să le dau a doua zi satisfacție. Brutalitatea nu servea la nimic. Mai ales cu Mireille. O îndrăcea și mai mult. Vroia să se mărite. Cu mine sau cu oricine. Se săturase de uzină. La șaisprezece ani lucra deja de șase în cartierul de vest.

"Gata, s-a terminat", anunța ea. La "Happy Suce", bomboane englezești, îl surprinsese pe director făcându-și mendrele cu un ucenic. Ah! minunata uzină! Timp de șase luni a aruncat toți șobolanii morți în marea cuvă cu praline. La Saint-Ouen o contramaistră o luase deja în antrepriză... Au șters-o de acolo amândouă.

Capitalul și legile sale, Mireille le înțelesese de mult... Încă înainte de pubertate... În tabăra de orfeline de la Marty-sur-Oise se găseau la discreție, aer, discursuri și prilejuri de masturbare. Se dezvoltase bine, nimic

de zis! De ziua Sindicatelor, ea făcea onorurile Societății de patronaj agitând un portret în vârful unei prăjini, de la Courtine până la Père-Lachaise. Curcanilor nu le venea să creadă cât era de bătaioasă! Cu perechea ei de picioare splendide ridica după ea tot bulevardul cântând Marseilleza. Șmecherii de la Musette pe care-i frecventa nu-și dădeau seama cu cine au de-a face. Minoră, se ferea de Poliția de moravuri. Se adăpostea deocamdată în spatele lui Robert, Gégène și Gaston. Dar nu bănuiau ei ce-or să pățească cu ea. Cum avea să-i dea, unul câte unul, pe mâna poliției!

De la Vitruve și de la nepoată-sa mă puteam aștepta la orice, hoasca mai ales știa prea multe ca să nu se folosească de ele într-o bună zi.

O calmam cu bani, dar aia mică vroia mai mult, vroia totul. Dacă umblam cu mânuși intrau la idei. Cear fi s-o iau într-o plimbare prin Bois, mi-am zis. Deși e mereu pornită împotriva mea. Să încerc totuși să-i trezesc interesul. Odată ajunși la Bois, îmi aveam eu planurile mele... i-aș fi povestit o întâmplare interesantă. Aș fi măgulit-o.

"Cere voie mătușii, i-am zis... O să fim înapoi pe la miezul nopții... Așteaptă-mă la cafeneaua Byzance!"

Și iată-ne plecați amândoi.

Cam pe la *Porte Dauphine*, începu să se simtă mai bine dispusă. Îi plăceau cartierele frumoase. La *Hôtel Méridien* ploșnițele îi mâncaseră sufletul. Când își găsea câte un gagi și trebuia să-și scoată bluza, pișcăturile o făceau să se rușineze. Știa cu toții că erau înțepături de ploșnițe... Cunoșteau pe de rost toate fliturile și dezinfectantele întru combaterea lor... Visul lui Mireille era o casă fără foșgăială de insecte... Dar dacă ar fi șters-o acum, mătuși-sa ar fi adus-o înapoi cu poliția. Conta pe ea pentru o bucată de pâine la nevoie dar eu mai știam un șmecher care pretindea și el același lucru. Bébert de la Val-de-Grâce, unul pe care l-au terminat stupefiantele. Și care citea *Călătoria*...

Pe când ne apropiam de *Cascade*, am început să-i fac mărturisiri...

"Știu că ești încurcată cu un funcționar de la poștă care mănuieste gârbaciul ca nimeni altul..."

Bucuroasă că găsisese prilejul mi se plânse făcându-mi și ea confidențe. Îmi povesti totul. Dar mai departe de Catelan n-a vrut să meargă, îi era frică de întuneric. Se temea să nu-i administrez o corecție în pădure. Mă căută prin buzunare să vadă dacă nu am cumva vreun pistol, îmi pipăi daravela. Din cauza automobilelor care treceau neconținut i-am propus să mergem în *Ile*, unde ne va fi mai la îndemână să stăm de vorbă. Târătură cum era, greu o putea mulțumi cineva, dar pericolul o fascina. Luntrașii băjbăie, se-mpiedică în lopeți, înjură, cad pe spate, își sparg lampioanele.

"Auzi cum se înăbușă rațele în apa asta plină de Murină...!"

– Mireille! fac, odată instalați, știu că ești tare în minciuni... nu prea te-ncurci tu cu adevărul...

– Dacă aș spune numai un sfert din câte știu!...

– Așa e! o opresc... Dar știi că te iert, am chiar o slăbiciune pentru tine... Nu pentru corpul tău... nici pentru capul tău cu nasul pe care-l ai... Dimpotrivă, imaginația ta mă atrage... Sunt un voyeurist. Tu o să-mi povestești istorii piperate... Eu te voi face părtaşă la o frumoasă Legendă... Dacă vrei semnăm împreună... juma-juma? ai câștiga ceva bani!...

Îi plăcea să i se vorbească despre bani... și atunci i-am povestit totul... I-am garantat că Legendă va fi plină de prințese, trene de catifea, broderii dublate de atlasuri grele... blănuri și bijuterii... Nici nu-și închipuia... Ne-am înțeles perfect în privința decorului și a costumelor. Și povestea noastră continua cam așa:

„Ne aflăm la Bredonne în Vandeea... E momentul turnirurilor...

Orașul se pregătește să-și primească oaspeții... Curtenii în fireturi... Luptătorii goi... bufonii... trece căruța cu paie... străpunge mulțimea... Se coc clătitele... Un brelan de cavaleri în armuri încrustate... vin toți de foarte departe... din sud... din nord... Se sfidează, plini de curaj...

Iată-l și pe Thibaud le Méchant, truverul, ajunge în crăpatul zorilor pe drumul edecului. E curățat... Vine să caute la Bredonne casă și masă... Vine să-l tulbure pe Joad, sumbrul fiu al Procurorului. Vrea să-i amintească sinistru poveste, asasinarea unui arcaș la Paris pe lângă Pont au Change, în vremea studenției...

Thibaud se apropie... La bacul Sainte-Geneviève refuză net să-și plătească taxa... se ia la bătaie cu podarul... Arcașii aleargă... Îl trântesc la pământ, îl târăsc... Legat de mâini și de picioare, spumegând, în zdrențe, e dus în fața procurorului. Se zbate, turbat, îi urlă în față murdara poveste..."

Lui Mireille tonul îi plăcea, vroia să mai adauge. De mult nu ne mai înțelesesem așa de bine. În sfârșit, trebuia să ne întoarcem.

Pe aleile de la Bagatelle nu mai treceau decât câteva perechi întârziate. Mireille era consolată. Vroia să-i surprindem... Ne-am părăsit frumoasa legendă ca să discutăm cu turbare dacă marea pasiune a femeii nu e tot femeia.

Înțelegea toată feeria, Mireille, drăguța de ea! profita și ea cât putea de filmul pe care-l proiectam... Brusc o previn: "Dacă spui la Rancy... te mănânc cu papuci cu tot..." Ne oprim sub un felinar... avea deja un aer

victorios. Știu că va răsufla peste tot că m-am purtat ca un vampir!... În Bois de Boulogne! Mânia mă sufoca!... Gândindu-mă că încă odată rămâneam mofluz! I-am trăznit o palmă îndesată... Rânjește... Mă sfidează.

Din tufișuri, din boschete, de pretutindeni răsare lumea să ne admire, câte doi, câte patru, adevărate cohorte. Ei ținându-și pantalonii, ele cu fustele suflecate și în față și în spate. Nerușinate, nesperioase, imprudente...

"Arde-o, Ferdinand!" mă încurajează cu toții în cor. O enormă rumoare... Urcă din păduri. "Trăznește-o! Să vadă stele verzi!" Auzindu-i cum mă îndemneau, deveneam și mai brutal, firește.

Mireille o luă la goană schelălăind. Pornesc după ea și mă silesc s-o ajung. Îi împing îndesat picioare-n fund. Loviturile sună greu, surd. Dezmățații de la Renelagh năvăleau și ei cu sutele, în față ne așteptau grupați, din urmă veneau galop.

Invadaseră peluzele, umpluseră strada, mii. Și din străfundurile nopții răsăreau mereu alții... Cu rochiile sfâșiate... bâțâind din coapse, smulse... tinerei dezgoliți. Se rostogoleau, se călcau în picioare, rămăneau spânzurați de copaci, sau pe după bănci, bucăți... O babă, o englezoaică își întinde gâtul pe fereastra mașinii gata să-și rupă capul, îmi stă în drum... N-am văzut în viața mea ochi mai fericiți ca ai ei... "Hurray! Hurray! Minunat băiat!" îmi striga ceva luată de apa entuziasmului...

Odată ajunși la Arcul de Triumf, toată lumea trecu la treabă. Hoarda întreagă o urmărea pe Mireille. Se umpluse locul de morți. Ceilalți își smulgeau măruntaiele. Englezoaica cea bătrână își aburcase în mâini mașina deasupra capului. Hurray! Hurray! Și dădu un autobus de-a dura. Traficul este întrerupt de trei rânduri de soldați cu arma la picior. Onorurile sunt pentru noi. Rochia lui Mireille rămâne în urmă. Hoașca de englezoaică se repede între sânii ei, sângele fâșnește, împrășcă, înroșește totul. Ne prăbușim, colcăim, ne strângem de gât. Marea turbă.

De sub arc țâșnesc flăcări care urcă, se-ntretaie, lingând stelele, risipindu-se pe cer... miroase peste tot a carne sfârâită... Iat-o pe Mireille, se apropie de mine și-mi vorbește la ureche: "Ferdinand, dragul meu, te iubesc!... Ești plin de idei, se înțelege!..." O ploaie de flăcări cade peste noi, prindem în mâini torțe uriașe arzând... Ni le înfigem în brăcinare sfârâind, învârtelindu-se... Doamnele nu mai sunt decât un buchet de flăcări... Am adormit unii peste alții. 25 000 de mii de agenți au debarasat Piața Concorde. Nu se mai agățau unii de alții. Frigea prea rău. Fumega. Iadul pe pământ.

Mama și doamna Vitruve, neliniștite, măsoară camera de alături în lung și-n lat, așteptând să-mi scadă febra. Mă adusese o ambulanță. Mă prăbușisem sub un gard pe bulevardul Mac-Mahon. Niște agenți pe biciclete mă descoperiseră.

Cu sau fără febră, urechile-mi vuiesc continuu zi și noapte atât de tare încât nu prea înțeleg mare lucru. E un vuiet care de la război încoace mă smintește. Douăzeci și doi de ani m-a hăituit nebunia. Ce plăcere! O mie cinci sute de zgomote a încercat pe seama mea, un vacarm, dar delirând mai repede decât ea, i-am făcut felul până la urmă, am pus-o cu botul pe labe. Poftim! Vorbesc aiurea, îmi descânt nebunia, asta e puterea mea de-a uita de mine. Marea mea rivală e muzica, agonizând înghesuită în fundul urechii... de acolo împrășcă... mă zăpăcește cu tromboanele, îmi ține piept zi și noapte. Toate zgomotele universului le port în mine, de la fluier la mugetul Niagarei... Plimb cu mine o tobă și o avalanșă de tromboane... Săptămâni în șir cânt la triangu... la trompetă nu mă-ntrece nimeni. Și, tot pentru mine singur, o colivie de trei mii o sută douăzeci și șapte de păsărele care nu se vor liniști vreodată... Universul cântă în mine la toate orgile... Pline carnea, spiritul și suflul... Par adesea epuizat. Ideile se poticnesc, se nămolesc. Nu mă simt bine în preajma lor. Opera Diluviului eu o ticluiesc. Când cade cortina, trenul de la miezul nopții intră în gară... Geamul de sus cade și se face țândări... Prin douăzeci și patru de supape țâșnește aburul... urcă în brăie până la etajul al treilea... În vagoanele larg descoperite trei sute de muzicanți plini de poșircă sfâșie atmosfera pe patruzeci de portative deodată...

De douăzeci și doi de ani vine să mă ia exact la miezul nopții... Dar și eu știu să mă apăr... cu douăsprezece simfonii de țimbale, și două cataracte de privighetori... o turmă întreagă de foci prăjite la foc mic. Muncă, nu glumă, pentru un celibatar... Nimic de zis... Asta-i cealaltă fațetă a vieții mele! Care nu privește pe nimeni.

Tot ce am spus până acum a fost ca să vă explic că la Bois m-a apucat o mică criză. Fac mult zgomot când vorbesc. Vorbesc prea tare. Mi se face semn să cobor vocea. Mă cam bălbâi, ce să-i faci... Câte eforturi nu mă costă să-mi cultiv prietenii. I-aș pierde altfel ușor din vedere. Sunt preocupat. Vomez câteodată pe stradă. Și atunci totul se oprește. E aproape liniște. Dar pereții reîncep să se clatine și mașinile să meargă de-a-ndoaselea. Tremur cu tot pământul deodată. Nu spun nimănui! Și viața o ia de la capăt! Când o să ajung la Bunul Dumnezeu acasă, am să-i crăp și eu urechea internă, am învățat cum se face. Aș vrea să știu dacă o să-i placă? Sunt

șeful unei gări diabolice. În ziua când n-oi mai fi pe aici o să vedeți dacă or să mai deraieze trenurile. Domnul Bizonde, bandajistul, căruia i-am făcut atâta reclamă, e de părere că sunt prea palid. Intră la idei.

Poarta asta a Infernului din ureche e cât un fleac de atom. Dacă l-ai deplasa numai cu un fir... un micron, ca să privești înăuntru, atunci totul s-ar duce pe copcă! S-ar termina cu tine! Ai fi condamnat pentru totdeauna! Ești pregătit? Nu ești? Ești în stare? Nu se moare chiar pe gratis! Ai nevoie de un lințoliu brodat cu povești pe care să-l prezinți înaltei Doamne! Ultima suflare e foarte scumpă! Ultimul cinema! Nu toată lumea știe! Trebuie să-ți dai puțin silința! Eu voi fi curând gata... Îmi voi auzi pentru ultima oară inima făcând pfui! băloasă... poc! aplecându-se peste aortă! gata să se prăbușească... Așa se va termina! O vor deschide ca să-și dea seama... Pe o masă înclinată... Nu vor găsi acolo nici frumoasa mea Legendă, nici fluierușca... Albastra Doamnă va fi luat totul! Poftim, Doamnă, îi voi spune, sunteți cel mai avizat expert!...

Oricât aș fi fost de vlăguit, de Mireille tot nu scăpăm...

Eram liniștit, știam că turnase totul. Își vărsase năduful...

"Vai, vor zice la Junction... Ferdinand a devenit insuportabil! Face amor pe la Bois! (dat fiind că ei exagerează întotdeauna.) Și-o mai ia și pe Mireille eu el!... Ne strică fetele!... O să ne plângem la Primărie!... Își face meseria de răs! un violator și un răzvrătit!..."

Chiar așa! Fierbeam în culcuș, închipuindu-mi viermuiala de acolo, transpiram ca un broscoi râios... Mă înăbușeam... mă vânzolesc... Mă zbat... Arunc toate cuvertu--rile... Mă trezesc plin de o putere neobrăzată. Și totuși e cum nu se poate mai exact că ne-au urmărit satirii... Miros tot a ars!... O umbră enormă îmi acoperă vederea... E pălăria lui Léonce... O pălărie de combatant... Cu borurile late cât un velodrom... Probabil că el a stins focul... Poitrat Léonce! Sunt sigur! Mă filează de când mă știu!... Nu mă scapă, băiatul! Trece pe la prefectură mult mai des decât ar trebui... după ora 18... E acolo, își dă toată silința, combate printre ucenici, se ocupă de problema avorturilor... Eu nu-i plac... Îl indispun. Îmi vrea pielea. Nu se ferește s-o mărturisească...

La clinică, el ține conturile... Și mai poartă și lavalieră. Numai cât ce-i văd pălăria și somnul s-a dus pentru o bună bucată de timp!... Urcă febra, am impresia... sunt pe cale să sar în țândări... E șmecher, Léonce Poitrat, se ține tare în adunări... urlă și câte două ore. Nimeni nu-i poate închide gura... Ia să i se schimbe moțiunea, un cuvânt măcar, ia foc. Urlă mai tare decât un colonel. Malac, cât un dulap. Nici la vorbă, nici la sculă nu-l întrece nimeni, 36 de bicepși încordați nu fac cât giuvaerul domniei sale... O fericire de oțel. Asta e. Secretar al Organizației "Cărămizi și acoperișuri" din *Vanves la Révolte*. Secretar ales. Amicii sunt mândri de Léonce, leneșul, violentul. Superbul codoș al muncii.

Și totuși nu era mulțumit, mă gelozea, pe mine, ideile mele, comorile mele spirituale, prestața, felul cum mi se spunea "doctore". A rămas alături, cu muierile... Așteaptă... Nu mă hotărâm? N-aveam de gând să-mi iau tălpășița?... Nu, nu eram în stare!... Fie și numai ca să-i mai amărăsc lui zilele... Am să rămân pe pământ!... Aș recurge la orice minune... l-aș săruta dac-aș ști că din asta i s-ar trage moartea!... Prin contaminare!...

De la etajul de sus se aud tot felul de zgomote... e artistul care dă lecții... Repetă... E neliniștit... probabil că e singur... Do!... do!... do!... nu merge deloc!... Si!... si!... Încă puțin... Mi!... mi!... Re! Totul se aranjează până la urmă!... Un arpegiu cu mâna stângă!... și apoi dreapta care prinde curaj... Si diez!... Fir-ar al dracului!

De la fereastra mea se vede Parisul... jos, tolănit... și apoi urcând... spre noi... spre Montmartre... Ascuțite, acoperișurile se înfig unul în altul, se rănesc, sângerează, lăsând, printre felinare și de-a lungul străzilor, dăre albastre, roșii, galbene... Mult mai jos se văd Sena, cețurile, un remorcher care-și taie drum... țipând de oboseală... și mai departe colinele... Toate lucrurile par să semene între ele. Noaptea ne învăluie... Oare băbuța mea bate în perete?

Probabil că mi-e foarte rău dacă urcă ea până sus... E prea bătrână, maica Bérenge, ca să ia în tălpi toate etajele până la mine... De unde a răsărit?... Trece încet prin odaia mea... Nici n-atinge pământul... Nu se uită nici în stânga nici în dreapta... Iese pe fereastră, calcă-n gol... O văd plutind în întuneric pe deasupra caselor... se-ndepărtează...

Re!... Fa!... sol diez!... Lua-l-ar dracu! Nu mai termină odată! Acum elevul e cel care o ia de la capăt. Când febra e în toi, viața devine flască asemeni unei burți de cârciumar... Te-neci într-un vârtej de mațe. Mama o ține una și bună, o aud... Își povestește viața doamnei Vitruve... O ia de la capăt ca aia să înțeleagă bine ce copil dificil am fost... Cheltuitor!... Neglijent!... Leneș!... că nu semănăm cu tata nici pe departe... El, atât de scrupulos... atât de harnic... Plin de calități... și de nenoroc... murise iarna trecută... Da... Dar nu-i povestește cum îi spărgea farfuriile în cap... Nu! Re, do! mi! re bemol!... elevul se-ncurcă... Sare peste șaisprezecimi... Degetul maestrului le punctează... O ia aiurea... N-o scoate la capăt... Cu unghiile pline de diezi... "Măsura!" urlu cât mă ține gura. Fir-ar al naibii!

Mama nu-i povestește nici cum Auguste al ei mătura cu ea odăița din fund, târând-o de păr. O cameră

într-adevăr prea mică pentru asemenea discuții...

Nu, nici un cuvânt... Suntem în plină poezie... Eram cam strâmtorați, e adevărat, dar ne iubeam enorm. Asta îi povestea. Și tata care ținea atât de mult la mine, atât de sensibil în toate, că purtarea mea... care-l neliniștea... periculoasele mele predispoziții, abominabile avataruri i-au grăbit moartea... De supărare, firește... I s-au pus la inimă!... Hodoronc-tronc! Așa se spun poveștile... E și un pic de adevăr aici, numai că nu se mai vede de sub grămada de minciuni nerușinate, grețoase... Sunt atât de aprinse, fleoartele, să se-ndoape cu gogoși că nu se mai aud nici sunetele pianului... Pot vărsa în voie.

Nici Vitruve nu se lasă mai prejos... Își numără sacrificiile... Mireille, viața ei!... Nu prea reușesc să prind totul... trebuie să ies afară ca să vomez. Frigurile, sigur... Le-am adus din Congo... Sunt încolțit de peste tot...

Când revin, mama ajunsese la logodna ei... la Colombes... Când Auguste mergea pe bicicletă... Cealaltă nu rămâne datoare... se lustruiește fără rușine... cum se sacrifică ea ca să-mi salveze mie reputația... la Linuty... Vai! Vai! Vai! Protestez... Nu mai pot... nu mă mai mișc... mă aplec numai pe cealaltă parte a patului să vărs... Dacă tot e să bat câmpii, prefer să mă frământ cu propriile mele istorii... Îl văd pe Thibaud Trubadurul... mereu în nevoie de parale... curând o să-l ucidă pe tatăl lui Joad... nu-i nimic, un tată mai puțin pe lume... Văd desfășurându-se în plafon splendide turniruri... Lăncieri angajându-se în bătălie... Regele Krogold în persoană... Vine din nord... E invitat la Bredonne cu toată curtea... O văd pe fiică-sa, Wanda, blondă strălucitoare... Joad, îndrăgostit lulea... Asta-i viața!... Trebuie să mă răsucesc în pat... Îmi vărs toată fierea... De efort, răcnesc... În sfârșit, babele mele m-au auzit... Vin în grabă, mă rafistolează, le dau afară... și iar le aud pe culoar luând-o razna. S-au mai îmbunătățit, după ce mă făcuseră albie de porci... Mă tăvălesc prin alt sos acum... În multe privințe depind de mine... Își iau vorba înapoi... Spuseseră și ele, așa o vorbă, la necaz... Biștarii eu îi aduceam... Maică-mea, cu ce câștiga la domnul Bizonde, nu se descurca... Nu-i ajungea... E greu da vârsta ei să mai trăiești din comisioane... În privința doamnei Vitruve și a nepoată-sii, tot eu le răsfaț menajul cu ingenioase favoruri... Brusc devin bănuitoare... șovăie...

"E brutal... zăpăcit... dar are o inimă de aur..." Asta așa-i. Se înțelege. Au de plătit chiria, pâinea cea de toate zilele... Nu trebuia s-o ia razna chiar așa. Se grăbesc să se liniștească una pe cealaltă. Mama nu e o simplă muncitoare... o spune de fiecare dată, ca pe o rugăciune... Ea se ocupă de comerț... Nu suntem niște truditori bețivi și plini de datorii... O, nu! Deloc! A nu se confunda!... Trei vieți, a mea, a ei, și mai ales a tatei s-au nimicit în sacrificii... Nici nu se știe cum au trecut viețile noastre!... Ne-am plătit cu ele toate datoriile...

Acum mama se ostenește din răspuțuri să dea de urma lor... E obligată să inventeze... Dar viețile noastre au dispărut... trecutul nostru... Cum are un pic de răgaz, mama își dă toată silința... să mai dreagă ceva... cât de cât... dar totul se prăbușește, fatal, de fiecare dată!...

Numai dacă mă aude tușind o apucă furiile, tata era sănătos tun, avea plămâni solizi. Nu mai vreau s-o văd, mă ucide! Ține cu tot dinadinsul să delirez cu ea... Și eu nu mă simt în stare! Doamne ferește! Să nu-mi ies din sărite! Vreau să fiu lăsat cu delirul meu!... Do! mi! la! elevul a plecat... Artistul se odihnește... Stă în balan-soar... Aș vrea să urce Emilie până la mine... Femeia care vine seara să-mi facă menajul... E foarte tăcută... N-o mai vedeam! Uite-o, e aici!... Vrea să-mi dea niște rom... Alături bețivanii vociferează...

– Are o febră cumplită!... sunt îngrijorată, să știi!...? mai spune mama.

– El, atât de drăguț cu bolnavii! se smiorcăie și doamna Vitruve la rândul ei...

Dar mie mi-era atât de cald că m-am târât până la fereastră.

"Traversând *l'Etoile*, frumoasa-mi navă își croiește drum prin întuneric... cu toate pânzele desfășurate... Ancorează pe *Hôtel-Dieu*... Tot orașul e pe punte, tăcut... Recunosc toți morții... eu însumi stau la cârmă... Îl tutuiesc pe pilot... Și profesorul a înțeles... Ne cântă melodia care ne trebuie... "Black Joe"... pentru croaziere... Ca să stăpânești bine timpul... Vântul... Minciunăria... Dacă aș deschide fereastra, s-ar face brusc frig... Măine am să-l ucid pe domnul Bizonde, cel care ne ajută să trăim... bandajistul... am să-l ucid chiar în prăvălia lui... Vreau să călătorească și el... tot nu iese niciodată la plimbare... Nava mea agonizează și se-mpleticește deasupra parcului Monceau... Înaintează mai încet decât noaptea trecută... O să se ciocnească de statui... Iată, două fantome coboară la Comedia Franceză... Trei valuri enorme mătură arcadele Rivoli. O sirena urlă în dreptul ferestrelor... Împing ușa... Năvălește vântul... Mama vine în goană... scoasă din fire... Mă batjocorește... Că nu mă port cum trebuie, ca-ntotdeauna!... Vitruve se precipită și ea!... Mă asaltează cu sfaturile... Mă-nfurii... le înjur... Frumoasa-mi navă și-a pierdut direcția... Femeile astea destramă tot infinitul... se poticnește în bot, mai mare rușinea!... se apleacă totuși pe o coastă... nimic mai grațios ca nava mea sub pânze... Inima mea o urmează... Ele ar trebui, otrepele, să prindă șobolanii, care vor să-mi împiedice manevra!... Nu va putea acosta niciodată, prea sunt înțepenite otgoanele... ar trebui slăbite... Încă trei ruliuri înainte de "Samaritain"! Țip cât mă ține gura... Să se scufunde apoi și șandramaua mea!... Plătită! Până-ntr-un sfânt! Din ticăloșia curvăsaritei mele de viață! Fac pe mine! Pijamaua e leoarcă... Mi-e al dracului de rău! Deasupra Bastiliei am să-mi dau drumul de

tot. "Vai! Să fi fost tatăl tău aici!"... O aud... Mă fac foc! Mă întorc! Tot ea! Îl fac pe tata albie de porci!... Îmi sparg plămâni!... "Un nemernic mai mare ca el n-ai să găsești în tot universul de la Dufayel la Capricorn!..." Întâi nu-i vine să-și creadă urechilor! Înțepenește! Stană de piatră!... Apoi își revine. Mă porcăiește cum îi vine la gură. Nu mai știu unde să mă vâr. Plânge în hohote. De disperare se tăvălește pe covor. Se ridică în genunchi. Se scoală. Se repede la mine cu umbrela. Mă lovește cu ea în cap cât poate. Rămâne cu mânerul în mână. Suspină amar. Doamna Vitruve se aruncă între noi. "Nu mai vreau să-l văd în ochi niciodată!..." Mă osândește fără milă!... Se cutremură odaia... Tot ce i-a lăsat tata este amintirea lui și tomberoane de pisălogeală. O stăpânește Amintirea! Cu cât e el mai mort cu atât ea îl iubește mai mult! Ca o cătea care schelălăie neconținut... Dar eu mă împotrivesc! Cu un picior în groapă și tot mă sborșesc! Îi dau întruna că era ursuz, ipocrit, brutal, fleșcăit! Dă să mă lovească iar! S-ar lăsa ucisă pentru Auguste al ei. Ce-aș mai atinge-o! Fir-ar să fie! Dar cu frigurile mele nu-i de glumit. Mă înjură, se înfurie, nu se sinchisește de starea în care sunt. Și atunci mă aplec și eu, plin de mânie, și-i apuc fusta. Îi arăt pulpa descărnată ca un băț, fără pic de mușchi, ciorapul care atârână, oribil!... Așa e de când o știu. Și vărs iar din toate puterile...

– Ești nebun, Ferdinand, dă ea înapoi. Sare ca arsă!... O ia la goană! Ești nebun, o mai aud urlând pe scară.

Mă poticnesc și eu. Mă prăbușesc. O aud șonticăind până jos. Fereastra a rămas deschisă... Mă gândesc la Auguste, îi plăceau și lui vapoarele... Era un artist în fond... Dar n-a avut noroc. Pe tablita mea de școlar, desena din când în când oceane în furtună...

Menajera rămăsese pe marginea patului... I-am zis: "Culcă-te aici, așa îmbrăcată... Suntem în călătorie... Nava mea și-a pierdut toate luminile deasupra gării Lyon. I-aș trimite un mesaj căpitanului să se-ntoarcă la cheiul Aragon, când vom înălța ghilotina... la cheiul du Matin..."

Emilie râde... Nu prea se pricepe ea la subtilități!.. "Măine, a zis... Măine!..." S-a dus să-și ia copilul.

Și atunci am rămas cu adevărat singur!...

Și am văzut întorcându-se deasupra malului stâng mii și mii de șalupe cu pânze. Și-n fiecare câte un mort după catarg... și câte o poveste... cu toate minciunile trebuincioase ca să prindă vânt...

Pot povesti multe despre secolul trecut, i-am apucat sfârșitul... L-am văzut luând-o pe drumul ce duce dincolo de Orly... Choisy-le-Roy... trecând pe la Rungis, pe unde locuia mătușa Armide, străbuna familiei...

Își aducea aminte mătușa de o mulțime de lucruri pe care le uitaseră de mult cu toții. Ziua în care ne duceam s-o vedem cădea întotdeauna într-o duminică de toamnă, înainte de a se strica vremea. Și mai dădeam pe acolo abia-n primăvară, numai așa, să ne mirăm că mai trăiește...

Amintirile vechi se țin scai... (deși, fragile cum sunt, se ciobesc ușor... Oricum, sunt sigur că luam de la Châtelet, "tramvaiul", o mașină cu cai... Ne cățaram împreună cu verii mei la imperială. Tata rămânea acasă. Verii glumeau, ziceau că n-aveam s-o mai găsim pe tușa Armide la Rungis. Că, fără slujnice, singură în toată casa, precis o asasinase cineva și nu apucaseră să ne anunțe din pricina inundațiilor...

Așa ne hurducăiam până la Choisy, ore-n șir, de-a lungul malurilor. Dar se chema că luam aer. De întors ne întorceam cu trenul.

Ne apuca graba numai după ce ajungeam la stația terminus, pășind peste lespezile mari, mama mă trage de mână ca să țin pasul... Mai întâlneam în drum și alte rude care mergeau s-o vadă pe bătrână. Voaleta, cocul, canotiera, acele de păr îi dădeau mamei multă bătaie de cap. Când i se uda voaleta, începea s-o roadă de enervare. Străzile care duceau la mătușa erau pline de castane, dar nu puteam să culeg nici una... n-aveam răgaz un minut... Hât departe se zăreau copacii, câmpurile, rambleul, colinele și dincolo satele... și mai departe necunoscutele țări... China... Și pe urmă nimic.

De zorul ce-l aveam să ajungem făceam pe mine... Dealtfel, atâta ce m-au grăbit toată copilăria că până-n pragul regimentului eu tot nu apucam să mă șterg ca lumea la fund... Ajungeam nădușiți la primele case. Azi îmi dau seama că trebuia să fi fost un sat plăcut: colțișoare liniștite, străduțe, copaci plini de mușchi, drumuri cotite, ce mai, tot farafastăcul "peisajului", cum se spune... În fața porții care scârțâia se termina cu gluma. Mătușa fusese aproape cincizeci de ani telălăiță la *Carreau du Temple*... Casa ei de la Rungis era tot ce reușise să adăvăsească...

Stătea tot timpul în fundul unei odăi, în fața șemineului, nu se ridica din fotoliu. Aștepta să venim s-o vedem. Din cauza ochilor ținea obloanele închise.

Casa, stil elvețian, visul epocii. În față, un bazin cu pești, duhnind. Mai mergeam puțin și ne trezeam în fața intrării. Ne înfundam în întuneric. Atingeam ceva moale. "Apropie-te, Ferdinand băiatule, nu-ți fie teamă!..." Mă îmbia la mângâieri. De care nu scăpam. Era rece și aspră, apoi călduță în colțul gurii, cu un gust oribil. Se aprindea o lampă. Pupezele de rude se adunau cerc în jurul ei. Ațâțate, cum erau, văzându-mă cum

sărut baboiul. Și când te gândești ce greață mi-era numai de acest singur sărut... dar și pentru că mersesem prea repede. Când ea începea să vorbească toți trebuiau să tacă. Nici nu prea știau ce să-i răspundă, de altfel. Mătușa nu conversa decât la imperfectul subjunctivului. Ca-n vremurile vechi. Ar fi fost timpul să descotorosească locul. În soba care se afla în spatele ei nu făcea foc niciodată. "Nu prea trage!" De fapt nu ardea din motive de economie.

Înainte de plecare tușa Armide ne oferea prăjituri. Niște biscuiți uscați dintr-o cutie foarte bine închisă, pe care n-o deschidea decât de două ori pe an. Toată lumea refuza, bineînțeles... Doar nu erau copii... Așa că-mi rămâneau mie uscățelele... De emoție, de plăcere că le primeam, trebuia să sar într-un picior... Mama mă pișca la nevoie... Fugeam rapid în grădină, isteț foc, să le scuip în bazinul cu pești...

În întunericul din spatele ei, dindărătul fotoliului, se mai așteptau persoane dispărute de când lumea, bunicul meu Léopold care s-a dus în Indii și dus a fost, Fecioara Maria, domnul de Bergerac, Félix Faure și Cutăriță și imperfectul subjunctivului. Ia te uită.

Strămoașa mă mai săruta o dată la plecare... Ieșeam grăbiți... treceam prin grădină în cea mai mare viteză. În fața bisericii ne despărțeam de verii care mergeau spre Juvisy. Îmbrățișându-mă, îi simțeam duhnind a de toate, un damf rânced între tuleie și plastioane. Cum stătuse înțepenită mai bine de-o oră, mama șchiopăta mai apăsător.

Pentru că tot treceam pe aproape, dădeam o fugă și până-n cimitirul Thiais. Acolo, la capătul unei alei, aveam și noi doi morți. Abia dacă le zăream mormintele, c-o și ștergeam în goană ca niște hoți. În noiembrie, pe la sărbătoarea Tuturor Sfinților, noaptea se lasă repede. După ce treceam de răscrucea Belle-Epine, îi ajungeam din urmă pe Clotilde, Gustave, Gaston. Târându-și piciorul bolnav, mama se poticnea mereu. Vrusese să mă ridice, exact în fața pasajului de nivel și-și scrântise glezna, înaintând prin beznă nu mai aveam decât o singură speranță: să ajungem cât mai degrabă la farmacia cea mare. Farmacia din *Grand' rue* unde ne-am fi considerat salvați. Pe fondul luminii crude a gazului aerian se auzeau din cârciumi muzică și uși trântite. Ne simțeam în primejdie. Treceam repede pe trotuarul celălalt, mamei îi era frică de bețivani...

Gara era pe dinăuntru ca o șandramă, sala de așteptare plină de fum, cu o lampă de petrol care se clătina în tavan. Călătorii tușesc, se prăjesc în jurul unei sobițe, clăie peste grămadă, sfârșind în propria lor căldură. Iată și trenul care fornăie, bubuie, ai zice că spulberă totul în jur. Călătorii tresar, se desmoțesc, deschid ușile ca-ntr-un uragan. Noi doi suntem ultimii. Iau o palmă că nu las clanța în pace.

La Ivry trebuie să coborâm; dacă tot a fost să ieșim la plimbare trecem și pe la lucrătoria noastră, doamna Héronde, brodeza. Ea ne repară toate dantelele magazinului, mai ales pe cele foarte vechi, atât de fragile, atât de greu de vopsit.

Locuia la Ivry, aproape la celălalt capăt, în *rue des Palisses*, într-o magherniță, în mijlocul câmpului. O dărăpănătură. Treceam pe la ea, dacă tot ieșisem, să-i mai dăm ghes. Niciodată nu era gata la timp. Clientele erau crâncene și mofturoase că ne pierise curajul. În fiecare seară sau aproape, o vedeam pe mama bocind din pricina lucrătorei și a dantelelor care nu mai soseau. Când vreo clientă se supăra din pricina unei rupturi de valenciană, nu mai dădea pe la noi un an.

Câmpia de dincolo de Ivry era și mai periculoasă decât drumul la tușa Armide. Nici nu se compara. Ne izbeam mereu de derbedei. Se legau de mama. Dacă îndrăzneam să întorc capul luam o palmă. Când noroiul devenea atât de moale, de clisos, că ne pierdeam încălțările pe acolo, însemna că nu mai era mult până la ea. Coșmelia doamnei Héronde străjuia pe un maidan. Câinele ne simțea. Hămăia să-și dea duhul. Zăream fereastră.

Sosirea noastră era de fiecare dată pentru brodeză o surpriză, rămânea încremenită văzându-ne. Mama o strivea sub năvala reproșurilor. Își scoteau amândouă ghearele. Pentru ca, la sfârșit, să izbucnească tot amândouă în plâns. Eu n-aveam decât să aștept privind afară... cât mai departe posibil... câmpia grea de întuneric se termina tocmai pe cheiurile Senei într-o spuzaală de loturi.

La lumina lămpii de petrol lucrătoria noastră dregea. Se afuma, își mânca ochii. Mama o certa adesea ca s-o înduplece să-și pună lumină de gaz. "Ai neapărată nevoie" insistă la plecare.

Ca să rafistoleze aceste minuscule *entre-deux-uri*, adevărate pânze de păianjen, își distrugea retina, fără îndoială. Mama îi făcea observație nu numai din interes, ci și din prietenie. Niciodată n-am văzut maghernița doamnei Héronde decât noaptea.

"O să ne punem în septembrie!" promitea ea de fiecare dată. Scorneli, așa, ca să nu mai insistăm... Cu toate defectele ei, mama o stima mult.

Frica cea mare a mamei erau hoatele. Doamna Héronde era nemaipomenit de cinstită! Nu ți-ar fi oprit o centimă.. Și totuși, acolo în păduchelnița ei, i se încredințau adevărate comori. Odăjdii de dantele venețiene, cum nici în muzee nu mai găsești! Mult mai târziu, când își aducea aminte, în intimitate, mama se emoționa. I se umpleau ochii de lacrimi. "O zână, femeia asta! recunoștea ea, ce păcat că nu se ținea de cuvânt! niciodată nu

mi-a terminat ceva la timp!" Zâna a murit de oboseală înainte de-a-și pune becul de gaz, doborâtă de o gripă și desigur de necazul de a fi avut un bărbat prea muieratic... A murit în urma unei nașteri... Mi-aduc bine aminte... Au înmormântat-o la Petit Ivry. Nu eram de față decât noi trei, părinții mei și cu mine, soțul nu s-a mai deranjat! Fusesse un bărbat frumos, îi băuse toți banii. Stătea de ani întregi în barul din colțul străzii *Gaillon*. Zece ani după aceea putea fi văzut tot acolo. Apoi a dispărut.

După ce ieșeam de la brodeză, mai aveam de dat o raită. De la Austerlitz, mai galopam o bucată de drum, apoi luam omnibusul până la Bastilia. Pe lângă *Cirque d'Hiver* se afla atelierul numeroasei familii Wurzem, ebeniști alsacieni. Toate mobilele, măsuțele și consolele noastre ei le machiau, să pară vechi. De douăzeci de ani nu făceau decât asta, pentru bunica mai întâi, apoi și pentru alții. Marchetăria nu ținea, de aici interminabile discuții. Un adevărat artist, Wurzem, un muncitor fără pereche. Trăiau cu toții printre surcele, nevastă-sa, mătuși-sa, un cumnat, doi veri și patru copii. Nici el nu termina lucrul la timp niciodată. Păcatul lui cel mare era pescuitul. Își pierdea uneori și câte o săptămână pe canalul Saint-Martin, în loc să-și onoreze comenzile. Mama se făcea roșie de furie. El răspundea obraznic. Apoi își cerea iertare. Familia izbucnea în lacrimi, erau nouă care plângeau, noi, numai doi. Ciuruiți de datorii, ca la ei la nimenea. Neplătindu-și chiria la timp au trebuit s-o șteargă ca să se ascundă de poliție tocmai în *rue Coulaincourt*.

Cocioaba lor era drept în fundul unei surpături, ajungeai la ei călcând pe niște scânduri. Strigam de departe, ne orientam după felinar. Ceea ce mă ațâța întotdeauna la ei era o oală cu clei care se clătina mereu pe o plită și pe care eram din cale afară de ispitit s-o răstorn. Într-o zi m-am hotărât. Tata aflând, i-a spus pe loc mamei că într-o zi aveam s-o strâng de gât. Astea îmi erau apucăturile. Cum le mai știa el pe toate.

Îmi plăcea la familia Wurzem pentru că nu erau ranchiunoși. După cele mai fioroase certuri, cum îi răsfăța un pic, începeau să cânte. Nu luau nimic în tragic, muncitoriiăștia erau din cale afară de imprudenți! Nu niște conștiincioși ca noi! Mama profita întotdeauna de aceste incidente ca să mă îngrozească. Dar mie mi se păreau amuzanți. Trăgeam un pui de somn printre surcelele lor. Mă trezeau zgâlțâindu-mă, trebuia să ajungem în goană până la Bulevard, să sărim în omnibusul "Halles aux Vins". Interiorul era splendid din cauza acelui ochi de cristal strălucitor care lumina figurile celor de pe banchete. Un vis.

Caii galopau pe *rue des Martyrs*, toată lumea se dădea la o parte ca să le facă loc. Oricum, tot târziu ajungeam la prăvălia noastră.

Bunica bombăne în colțul ei, tata își trage cozorocul șepcii peste ochi. Se plimbă ca un leu pe pasarela unei corăbii. Mama se prăbușește pe taburet. N-ar fi trebuit să dea atâtea explicații, n-are nici un rost. Tot ceea ce făcusem nu place nimănui, nici bunicii, nici tatei. Închidem în sfârșit magazinul. Ne ducem toți trei la culcare. Spunem politicos "la revedere". Și până acasă mai străbatem încă o bună bucată de drum. Locuința noastră era tocmai dincolo de "Bon Marché".

Tata nu era un om comod. Cum ieșea de la biroul lui nu mai purta decât șepci marinărești. Visul lui fusese să ajungă căpitan de cursă lungă. Și visul ăsta îl înăcrise destul.

Casa noastră din *rue Babylone* dădea spre "Misiune". Preoții cântau adesea, uneori se sculau și noaptea ca să-și cânte rugăciunile. De văzut nu-i vedeam, din cauza zidului care ne astupa fereastra. Era cam întuneric la noi.

La "Coccinelle-Incendie", tata nu prea câștiga cine știe ce!

Când treceam prin Tuileries, mă lua adesea în brațe. Pe vremea aceea polițiștii erau toți burtoși și stăteau înfipți pe sub felinare.

Copiii rămân uimiți în fața Senei, a reflexelor ei luminoase care tremură în bătaia vântului, a abisului de ape mișcătoare și ursuze. O luam pe *rue Vaneau* și ajungeam acasă. Până să aprindem lustra – o întregă comedie. Mama nu se pricepea. Tata Auguste bâjbâia, blestema, înjura, și rămânea de fiecare dată cu fasungul și dulia în mână.

Era un blond voinic tata, înfuriindu-se din te miri ce, cu un nas foarte rotund de copil, deasupra unei mustăți enorme. Când îl apucau pandaliile, ochii i se rostogoleau sălbatic în cap. Nu-și aducea aminte decât de necazuri. Îi căzuseră pe cap, cu sutele. La biroul de Asigurări câștiga o sută zece franci pe lună.

Sperând să meargă la marină, sorții l-au trimis șapte ani la artilerie. Visase să ajungă puternic, bogat și respectat. La biroul lui de la Coccinelle toți îl tratau ca pe o treanță. Orgoliul și monotonia îl torturau. Tot ce avea era un bacalaureat, mustățile și scrupulele. De când cu nașterea mea, sărăcia ne trăgea tot mai la fund.

N-am mâncat pe săturate niciodată. Mama mai mult râcăia prin crățiți. Rămânea numai în jupon ca să nu se stropească. Se plângea că Auguste al ei nu-i aprecia bunele intenții, greutățile comerțului... el își rumega nefericirea pe un colț de mușama... Din când în când aveai impresia că va exploda... Ea încerca să-l liniștească cu orice preț. Dar el izbucnea exact în momentul în care ea trăgea de "suspensie", un frumos glob galben cu cârlig: "Clémence! Fii atentă! Dumnezeuii mă-sii! Ai să dai foc la casă! Ți-am spus s-o apuci cu amândouă mâinile!" Țipa cât îl ținea gura, ziceai c-o să-și muște limba de furie. În toiul mâniei se făcea vână, se umfla,

ochii i se rostogoleau în cap ca ochii unui dragon. Nu te puteai uita la el. Și pe mine și pe mama ne apuca frica. Spărgea o farfurie și apoi mergea la culcare.

"Întoarce-te cu fața la perete! Spurcăciune mică! Nu te mai uita înapoi!" Nu vroiam... Știam... Mi-era rușine... Din pricina picioarelor mamei, unul mai scurt decât celălalt... Ea mai umbla încă boncănind dintr-o cameră în alta... El o bombănea... Ea se încăpățâna să termine de spălat vasele... Ca să ne mai descrețim frunțile încerca chiar să cânte...

Pân' la noi coboară

Soarele furiș

Prin acoperiș...

Auguste, tatăl meu, citea "Patrie". Se așeza lângă patul meu cu lesă. Ea venea să-l sărute. Lui îi trecea furia... Se ducea până la fereastră. Se prefăcea că se uită după ceva în fundul curții... Bubuia un pârț... Semnalul de destindere.

Din simpatie trăgea și ea un pârț și fugea poznașă la bucătărie.

Apoi închideau ușa... camerei lor... Eu mă culcam în sufragerie... Cântecelile misionarilor treceau pe deasupra zidurilor... Și pe *rue Babylone* nu se mai auzea decât un cal la pas... Toc! Toc! o trăsură întârziată...

Tata ca să mă poată crește a făcut multe ore suplimentare. Lampreinte, șeful lui, îl umilea de câte ori i se ivea prilejul. L-am cunoscut și eu pe acest Lampreinte, un roșcovan spelb, cu peri lungi aurii, dintre care numai câțiva țineau loc de barbă.

Tata avea stil, o eleganță înăscută, firească. Acest dar îl agasa pe Lampreinte. S-a răzbunat de-a lungul celor treizeci de ani. L-a obligat să-și rescrie aproape toate scrisorile.

Când eram încă foarte mic, părinții mei veneau duminica la Puteaux, la doică, să mă vadă. Acolo era mult aer. Pe doica o plăteau întotdeauna înainte. Niciodată, nici un sfanț datorie. Chiar în perioadele cele mai negre. La Courbevoie, de atâtea griji și renunțări, mama începuse să tușească. Nu mai contenea. Ceea ce a salvat-o a fost siropul de melci și metoda Raspail.

Cu un stil ca al lui, tata era mereu bănuț de domnul Lampreinte de tot felul de ambiții ascunse.

Din grădina doicii mele de la Puteaux se zărea tot Parisul. Când venea să mă vadă, vântul îi zbârlea tatei mustața. Asta e prima mea amintire.

După falimentul în Mode de la Courbevoie, părinții au trebuit să tragă din greu ca să se poată pune pe picioare după acea faimoasă lovitură. Ea ca vânzătoare în magazinul bunicii, el câte ore suplimentare putea face la "Coccinelle". Dar cu cât mai multă paradă făcea el de stilul lui frumos, cu atât Lampreinte îl găsea mai nesuferit. Ca să-și astâmpere ranchiuna, se apucase de acuarelă. Seara după cină. M-au adus la Paris. Îl vedeam seara târziu desenând, mai ales nave cu trei catarge, plutind pe ocean, purtate de vânt, în alb negru sau color. Se pricepea... Mai târziu, amintiri de la artilerie, o companie în galop, și apoi episcopi, la cererea clienților, pentru sutanele lor strălucitoare... Și, în sfârșit, dansatoare cu coapse voluminoase... Mama prezenta un set pe la ora prânzului traficantilor de tablouri... A făcut totul ca să trăiesc, numai de născut n-ar fi trebuit să mă nască.

Când se ducea la bunica în *rue Montorgueil*, după faliment, scuipa câteodată dimineața sânge, aranjând vitrina... Își ascundea batistele. Bunica intervenea... "Clémence, șterge-ți ochii! Plânsul nu dregă nimic!" ...Ca să ajungă la timp se sculau în zori, o luau prin Tuileries după ce terminau, ea de dereticat, el de făcut paturile.

Cât era ziua de lungă nu-mi plăcea nimic. Rar se întâmpla să nu plâng o bună bucată de timp. Primeam mai mult palme decât zâmbete la magazin. Ceream iertare pentru orice, ceream iertare pentru tot...

Trebuiau să se ferească de furt și de spart, nimicurile lor erau foarte fragile. Făceam praf fără să vreau tone de mărunțișuri. Și astăzi când văd "antichități", mi se face greață și totuși asta ne era pâinea... Câtă tristețe în aceste rămășițe ale timpului... oribile, scâlâmbe... Le vindeam de voie, de nevoie. Totul se obținea aiurind de cap clientul. Sminteau cumpărătorul sub avalanșa minciunilor... incredibile avantaje... fără cruțare... În fața argumentelor, trebuia să cedeze... să-și piardă bunul simț... Pleca pe ușă năuc, cu ceașca Louis XIII în buzunar, cu evantaiul fals stil "bergère", ambalat într-o hârtie mătăsoasă. Ce greață îmi făceau acești oameni în toată firea care se duceau acasă cu asemenea porcării, era de neînchipuit...

Caroline, bunica, se aținea în timpul lucrului la adăpostul "Fiului risipitor": un enorm panou tapisat. Ce ochi avea Caroline pândind mâinile. Clienta, o păcatoasă de cele mai multe ori, cu cât e mai bine îmbrăcată, cu atât e mai hoată. Un mic contrapunct Chantilly dispărea cât ai zice pește într-un manșon bine antrenat.

Nu ne scăldam în lumini în magazin... Mai ales iarna era foarte periculos din cauza volanelor, catifelelor, blănurilor, turniurilor care le făceau de trei ori mai groase în coapse... a felurilor boa care șerpuiau de pe umeri... și a unduitoarelor valuri de muslină... Păsări în ținută de mare doliu... Clienta își dă ifose, împinge grămezile de trente, cotcodăcește, se răzgândește, răvășește... Smulge de ici, de colo, cârtind mereu...

agresivă din pură plăcere. Ca să i se ghicească poftele, căscau bine ochii, era de unde alege... Bunica era într-un du-te vino continuu... smulgând mereu câte ceva din vrafal de boarfe al salonului de vânzare... Aducea de toate, pânze în ulei, ametiste, candelabre stufoase, tiuluri brodate în cascade, caboșoane, potire, păsări împăiate... armuri și umbrelute de soare, orori aurite din Japonia, cupe și mai de departe încă, și alte chestii și marafeturi fără nume sau cu un nume niciodată știut.

Clienta e foarte ațâțată de această comoară de hârburi. În spatele ei se adună o ceată de gură-cască. Se împing, fac gălăgie, se frământă... Dar ea intrase numai ca să se intereseze. Iar dacă plouă, vine să se adăpostească. Când se plictisește, o șterge cu o vagă promisiune. Și atunci dă-ți duhul să aduni tot calabalăcul. În genunchi, de-a bușilea, scotocesc pe sub mobile. Să nu lipsească ceva... batiste... bibelouri... și scot apoi un suspin de ușurare. Mama amuțită se prăbușește de oboseală, își masează piciorul plin de cărcei, de cât s-a fredonat. Și iată-l ivindu-se din umbră clientul rușinos, vrea și el să vândă un obiect, o amintire de familie, îl desface din jurnal. Îi oferă pe el mai nimic. Au să-l spele la chiuveta din bucătărie. De plătit, mâine dimineată. O șterge abia zicând "la revedere"... Omnibusul Panthéon-Courcelle trece în trombă ștergând pragul prăvăliei.

Tata vine și el de la birou, se uită în fiecare minut la ceas. E nervos. Trebuie să ne grăbim.

Își scoate pălăria, își pune cascheta lui de biciclist.

Trebuie să ne mâncăm tăiței în grabă și s-o ștergem la comisioane.

Stingeam lumina în prăvălie. Mama nu știa să gătească, făcea și ea acolo o bălmojeală. Când nu supă cu crutoane, sigur tăiței, "macaroni". Cu care ne îndopa fără milă. După ce-i înghițeam rămâneam o secundă tăcuți, cât să se reculeagă stomacul. Mama încerca să ne distreze, să risipească jena. Dacă nu-i răspundeam la întrebări, insista binevoitoare: "Știi, sunt dați prin unt!" Lumina becului de gaz papion ne venea de dincolo de tapiserie, în farfurie nu se vedea nimic. Stoică, mama își mai umplea o dată farfuria cu tăiței, ca să ne îndemne și pe noi... Ca să nu-i verși pe loc, trebuia numaidecât să dai pe gât un pahar de vin roșu.

Cămara de alimente servea și de spălătorie, și de debara pentru tot soiul de hărăbăi... Stive, vrafuri... Adevărate orori, tot ce nu se mai putea vinde, rafistola, sau nici măcar arăta. Din fereștruci, pânze de painjeni atârnav până-n crătițele cu mâncare. Fusesse părăsită acolo prin nu știu ce împrejurare o plită de grădină cu un horn uriaș, care ocupa jumătate din spațiu. La sfârșit întindeam farfuria ca să gustăm dulcele.

Un decor de muzeu împuștit.

De când cu retragerea de la Courbevoie, bunica și tata nu-și mai vorbeau. Vorbea, în schimb, mama, fără încetare, ca să-i împiedice pe ei să-și arunce în cap ce le venea la îndemână. Dovediți tăiței, gustat dulcele, o porneam la drum. Obiectul îl luam într-o boccea. Era vorba mai întotdeauna de o mobilă de salon, o măsuță, câteodată chiar una cu oglindă. Tata o ridica pe ceafă și o întindeam spre Concorde. Cam de pe la *Fontaine Gicleuse* începea să-mi fie frică de el. Urcam pe *Champs-Élysées* printr-un întuneric compact. Gonea ca un hoț. Nu mă puteam ține după el. Ai fi zis că vrea cu orice chip să mă piardă pe drum.

Aș fi vrut să-mi vorbească, dar el mârâia numai înjurături la adresa necunoscuților. Ajungând în *l'Etoile*, numai o apă, ne trăgeam o secundă sufletul. În fața imobilului clientului trebuia să căutăm "intrarea de serviciu".

Când își făcea comisioanele la Auteuil, tata era mai amabil. Își scotea mai rar ceasul. Mă urcam pe parapet și el îmi vorbea despre remorhere... faruri... semnalele pe care le schimbau între ele convoaiele. "Va ajunge curând la «Point du jour»!" Admiram ambarcațiunea ușoară care gâfâia. Îi uram succes în manevrele de ancorare...

Dar în serile în care trebuia să ajungem la Ternes era infernal, mai ales dacă dădeam în drum peste gagici... Avea oroare de ele... Încă de la plecare era în draci. Îmi aduc bine aminte că odată ne duceam în *rue Demours*. În fața bisericii îmi trăzni o palmă și-mi împinse furios un picior în fund, ca să trec fuga strada. Ajungând la clientă, nu-mi mai puteam stăpâni plânsul. "Spurcăciune mică, făcea el, vezi să nu-ți dau eu una acuș ca să ai de ce plânge!..." Venea în spatele meu ducând deasupra capului gheridonul. Mai întâi n-am nimerit ușa. Servitoare se șteau curioase pe la uși... Eu râgeam ca un vițel... O făceam într-adins! Vroiam să turbeze de furie! un scandal în toată legea! În sfârșit găsim soneria pe care o căutam. Ne primește menajera. Îi e milă de mine. Stăpâna se ivește și ea, foșnindu-și volanele: "O, ce copil urâcios și obraznic! îl supără pe tata!" El nu mai știe unde să se ascundă de rușine. S-ar fi vârat într-un sertar. Clienta vrea să mă consoleze. Toarnă un păhăruț de coniac tatei. Și-i zice: "Te rog, lustruiește-mi măsuța! Cu ploaia de afară, mi-e frică să nu se păteze..." Menajera îi dă o cârpă. El se pune pe treabă. Doamna îmi oferă o bomboană. O urmez în camera ei. Vine și menajera. Clienta se lasă într-o rână printre dantele. Își ridică brusc haina de casă și-mi arată coapsele uriașe, dosul...

"Ia privește aici, pușor!... Vino, draguțule!..." Mă ademenește cu o voce dulce... dragăstoasă... cum nu

mi se vorbise niciodată...

Servitoarea nu se mai putea ține de râs. Asta m-a împiedicat să mă apropiu. Am fugit în bucătărie. Nu mai plângeam. Tata primi un bacșiș. Nu îndrăzne să-l bage în buzunar, stătea și se uita la el. Servitoarea tot mai râdea: "Ei, ce-i? Nu-l vrei?" îi făcea. El țâșni pe scară. Uitase de mine, alergam după el în stradă: "Tată! Tată!" abia în *Place des Ternes* l-am ajuns. Ne-am așezat. Era frig. Nu mă săruta el prea des. Mă strângea de mână.

"Da, fiule!... Da, fiule!..." repeta așa pentru el... privind fix înaintea lui... Avea suflet în fond. Și eu aveam. Dar viața nu e o problemă de suflet. Ne-am întors direct în *rue de Babylone*.

Tata era foarte circumspect cu jocurile imaginației. Vorbea singur prin colțuri. Se ferea să se lase în voia lor... Dar în sinea lui probabil că fierbea...

Se născuse la Havre. Știa totul despre corăbii. Un nume îi venea adesea în minte, cel al căpitanului Dirouane care comanda nava "Ville de Troie". L-a văzut plecând cu ea, luând-o din loc din bazinul *la Barre*. De întors nu se mai întorsese niciodată. Se pierduse cu bunuri și suflete în largul Floridei. "O magnifică navă cu trei catarge!"

Alta, "Gondriolan", o navă norvegiană supraîncărcată care străpunsese o ecluză... Povestea despre eroarea de manevră... Oripilat chiar și după douăzeci de ani... Indignat încă... Apoi se retrăgea într-un colț. Să-și rumege, a câta oară, gândurile.

Fratele lui, Antoine, era cu totul altceva. Își retezase cu brutalitate toate avânturile spre hoinăreală, într-un fel cu adevărat eroic. Se născuse și el aproape de Marele Semafor... Când tatăl lor, profesorul de retorică, muri, el se grăbi să intre la "Măsuri și greutate", un loc cu adevărat stabil. Ca să fie și mai sigur, se însură chiar cu o domnișoară de la "Statistică". Dar tot îl mai chinuia dorul depărtărilor... Tot mai simțea vântul în nări, încă nu se chircise destul, deși se făcea din ce în ce mai mic.

Venea de Anul Nou cu nevastă-sa să ne vadă. Făceau atâtea economii, mâncau atât de prost, nu vorbeau niciodată cu nimeni, că în ziua în care au murit, moartea lor fu o surpriză, în cartier nu găseai unul care să-și mai aducă aminte de ei. Au sfârșit, francmasonii, el de un cancer, ea de abstenență. Am mai întâlnit-o pe nevastă-sa Blanche, la Butte-Chaumont.

Acolo își petreceau vacanțele. Au trăit, sinucigându-se, patruzeci de ani de viață în comun.

Sora tatei, Mătușa Hélène, nu le semăna. Ea și-a luat zborul cu tot vântul în pânze. A ajuns hoinărind până în Rusia. La Saint-Petersburg făcea trotuarul. La un moment dat avea totul, trăsură, trei sănii, un sat numai pentru ea, botezat cu numele ei. A venit în două rânduri în Pasaj să ne vadă, înțolită, superbă ca o prințesă, fericită, ce mai calea-valea. A sfârșit tragic, împușcată de un ofițer. Nu putea rezista ispitei. Era toată numai hoit, pofte, muzică. Pe tata îl apucau furiile numai când se gândea la ea. Mama, auzind de moartea ei, a conchis: "Oribil sfârșit! Dar așa sfârșește o egoistă!"

Îl mai aveam pe unchiul Arthur, nici el un model! Voluptățile cărnii îl luaseră și pe el înainte. Dar tata simțea pentru el un fel de atracție, o slăbiciune. A trăit ca un adevărat boem, în marginea societății, într-o chițimie, în concubinaj cu o chelneriță. Ea lucra într-un restaurant, vizavi de Școala Militară. Datorită ei, să spun cinstit, mânca pe săturate. Era un petrecăreț cu bărbuță, pantalon velur, pantofi ascuțiți, țigaretă. Nu-i păsa. Se dădea în vânt după "cuceriri". Se îmbolnăvea adesea și foarte grav, mai ales când venea vremea să plătească chirie. Zăcea opt zile cu muierile pe lângă el. Mergeam uneori în câte o duminică să-l vedem, dar nu se purta cum trebuie, mai ales cu mama. O lua în râs. Asta îl scotea pe tata din sărite. Ieșind îl trimitea la toți dracii. Se jura că n-o să mai dea pe acolo.

"Zău și Arthur ăsta, ce mitocan!..." Și totuși mai veneam. Sub o ferestruică, pe o planșetă uriașă, desena yachturi, genul lui, înconjurat de pescăruși... Din când în când se mai îndemna pentru câte un catalog de expoziție, dar avea atât de multe datorii că-i pierdea tot chef. Vesel era numai când nu făcea nimic.

Din apropiere se auzeau trompetele cavaleriei. Arthur știa pe de rost toate cântecele. Relua fiecare refren. Și mai inventa și altele, pipărate. Buna mea mamă făcea numai oh! oh! Tata era indignat din pricina vârstei mele prea fragede.

Dar cel mai neisprăvit din familie era desigur unchiul Rodolphe, și smintit de-a binelea. Surâdea ușor când îi vorbeai. De răspuns își răspundea numai lui. Și așa ore întregi. Nu vroia să trăiască decât la aer. N-a vrut să audă niciodată de magazin, birou, pază, nici de zi, nici de noapte. Prefera să mănânce afară pe o bancă. N-avea încredere în locurile închise. Trebuia să-i fi fost tare foame ca să dea pe la noi. Trecea mai ales pe seară. Și asta din pricină că îndurase prea multe eșecuri.

Hamalăcul pe care-l făcea prin gări era o meserie de antrenament. A practicat-o mai bine de douăzeci de ani. El ținea legătura cu "Urbanele", alergase cât putuse toată viața ca un iepure după trăsură și bagaje. Sfârșitul

vacanțelor era sezonul lui de vârf. Munca asta îi trezea și pofta de mâncare, dar mai ales setea... Se împăca bine cu vizitiii. La masă era întotdeauna vesel. Se ridica ținând paharul în mână, ciocnea și începea să cânte... Se oprea la jumătate... Îl umfla râsul fără motiv și-și murdărea șervetul...

Îl duceau acasă. Dar din răs nu se mai oprea. Locuia în *rue Lepic* la "Rendez-vous du Puy-de-Dôme", într-o cămăruță care dădea cu ferestrele spre curte. Înăuntru, nici tu masă, nici tu pat, tot calabalâcul era întins pe jos. În vremea Expoziției făcea pe Trubadurul. Își prezenta numărul la "Vieux Paris", pe chei, în fața bodegilor de mucava. Fustanela era făcută din trente de toate culorile. "Intrați să vedeți «Evul Mediu»!"... Se încălzea răcnind și bătându-și talpa de pământ. Seara când venea la cină, așa împopoțonat ca de carnaval, mama îi făcea o buiotă. Îi era mereu frig la picioare. Dar până la urmă tot el a complicat lucrurile pentru că s-a apucat să trăiască cu o "saltimbancă", Rosine, care aduna lumea la cealaltă poartă, ținându-se de scamatorii, într-o baracă de hârtie pictată. O nenorocită care-și scuipa plămânii. N-a durat nici trei luni. A murit chiar în camera lui de la "Rendez-vous". N-a vrut să se despartă de ea. A închis ușa. Venea în fiecare seară și se culca lângă ea. Numai mirosul de hoit i-a făcut pe oameni să bage de seamă. Și el s-a înfuriat. Nu înțelegea că lucrurile sunt pieritoare. Au îngropat-o cu forța. Vroia s-o ducă el însuși pe o "chingă" până la Pantin.

În sfârșit, și-a reluat slujba în fața Esplanadei, mama era indignată: "Îmbrăcat atât de subțire, pe un frig ca ăsta, moarte curată, zău așa!" Singurul lucru care-o necăjea pe mama era că nu-și punea pardesiul. Avea unul de la tata. Mă trimiteau pe mine să văd, pentru că nu aveam încă vârsta și puteam trece fără să plătesc.

Era acolo, după gard, în costumul lui de trubadur; Surâdea din nou, Rodolphe. "Bună ziua, îmi zicea, bună ziua, nepoate!... Ia zi, o vezi pe Rosine a mea?..." Și-mi arăta cu mâna un punct, undeva dincolo de Sena, în câmp... în ceață... "O vezi?" îi ziceam "da". Nu-l contrariam. Pe ai mei îi linișteam. Vesel, nevoie mare, Rodolphe!

Prin 1913, cam pe la sfârșitul anului, a plecat cu un circ. N-am mai aflat ce s-a întâmplat cu el. Nu l-am mai revăzut niciodată.

Am, părăsit *rue de Babylone* ca să deschidem o prăvălie, să ne mai încercăm norocul o dată, în *Passage des Bérésinas*, între Bursă și Bulevarde. Locuiam deasupra, un apartament etajat, trei camere legate între ele printr-o scară-tirbușon. Mama, șontăcâind, urca și cobora neconținut. Ta! Pa! Tam! Se agăța de balustradă. Tata auzind-o se crispa. Era și așa destul de nervos din cauza orelor care parcă, nu mai treceau. Se uita tot timpul la ceas. Și peste toate și mama cu piciorul ei, tata turba din te miri ce.

Sus, ultima odaie, spânzurată deasupra prăvăliei, în aer adică, închisă cu bare de frica hoților și a pisicilor. Era camera mea, și tot aici tata desena după ce se întorcea de la comisioane. Își migălea acuarelele și când termina se făcea că pleacă, vroia să mă prindă frecându-mă... Se oprea pe scară. Numai că eu eram mai viclean decât el. Nu m-a surprins decât o singură dată. Găsea oricum motiv să-mi tragă o chelfăneală. Între noi doi era o veșnică bătaie. Până la urmă îi ceream iertare că fusesem obraznic... Așa, de comedie, pentru că nu era adevărat.

El era cel care întotdeauna avea ceva de obiectat. După ce mă bătea, rămânea un timp contemplând prin grilaj stelele, aerul, luna, noaptea de deasupra capului. Era turnul lui de observație. Știam. Comanda Atlanticul.

Dacă mama îl întrerupea și-l chema jos, începea să înjure. Se ciocneau unul de altul în întuneric, în casa strâmtă a scării, între primul și al doilea etaj. Încasa și ea o bătaie și o cascadă de injurături. Ta-ga-dam! Ta-ga-dam! scâncind din cauza loviturilor cobora până la subsol să-și aranjeze marfa. "M-am săturat de atâta pisălogeală! Ce, am omorât pe tata?" întrebarea urlată zguduia, șandramaua. Se înfunda în bucătăria strâmtă să dea pe gât un pahar de vin roșu. Noi nu mai suflam. Avea liniște după pofta inimii.

În timpul zilei stăteam cu bunica, ea mă învăța să citesc. Nici ea nu prea știa, învățase și ea târziu, când avea copii mari. Nu pot spune că era tandră și afectuoasă, dar vorbea puțin și asta era un câștig enorm; și nici nu-mi aduc aminte să mă fi palmuit vreodată. Îl ura pe tata. Nu-l putea suferi, cu studiile lui, cu marile lui scrupule, cu furia împotriva tăiților și toată tamburinada lui de pisălog. Fiică-sa era o imbecilă că se măritase cu un asemenea idiot care câștiga șaptezeci de franci pe lună la Asigurări. Cât despre mucea de mine, nu prea știa ce să creadă, mă studia încă. Era o femeie de caracter.

În Pasaj, ea ne-a ajutat cât a putut cu ceea ce-i mai rămăsese din negoțul ei de haine vechi. Nu aprindeam decât o vitrină, singura pe care o puteam aranja. Mergea greu cu bibelourile, marfă care îmbătrânește prost, marfă soioasă, nu face nici cât o ceapă degerată, nu scapi de sărăcie cu ea. Nu rezistam decât strângându-ne de la toate... mâncând tăiței și punând amanet cerceii mamei la fiecare sfârșit de lună... Ciorba noastră cea de toate zilele nu se ținea decât într-o ață...

Mai făceam ceva bani cu reparațiile. Le angajam la orice preț, mai ieftin decât oriunde. Le livram la orice oră. Pentru patruzeci de cenți beneficiu băteam parcul Saint-Maure, dus și întors.

"Pentru cei vrednici, nimic nu-i prea greu!" remarcă mama în glumă. Tăria ei era optimismul. Și totuși doamna Héronde ajunsese prea de tot cu întârzierile. De fiecare dată când trebuia s-o așteptăm eram pe punctul de-a crăpa cu toții. De la ora cinci, de când se întorcea de la birou, pe tata îl apuca tremuriciul de teamă, nu mai lăsa ceasul din mână.

"Ce ți-am spus eu de-atâtea ori, Clémence?... Dacă o jefuiesc hoții pe femeia asta, ce ne facem?.... Bărbatu-său e în stare să vândă totul!... Nu se mai dă dus de la bordel, știu eu ce spun!... E clar ca lumina zilei!"

Urca la etajul trei. Și de acolo de sus continua să urle. Apoi se repezea din nou în prăvălie. Cât despre șandramaua noastră, ea semăna perfect cu un acordeon. Amplifica totul de sus în jos.

Alergam s-o pândesc pe doamna Héronde până în *rue des Pyramides*. Dacă n-o vedeam apropiindu-se cu bocceaua ei mai mare decât ea, mă întorceam în galop tremurând din tot corpul. Și iar o luam la goană. În sfârșit, ajuns la capătul puterilor, sigur de-acum că se pierduse cu arme și bagaje, dădeam peste ea în *rue Thérèse*, abia suflând în vârtejul de lume, cocârjată sub greutatea pachetului. O trăgeam până-n Pasaj. În prăvălie se prăbușea. Mama mulțumea lui Dumnezeu. Tata nu voia să fie de față. Urca în odăiță, zornăindu-și ceasul la fiecare pas, încerca să prindă curaj. Își pregătea altă panică și "potopul" care n-avea să-ntârzie... Se antrena...

Dar la familia Pinaise ne-am ars! M-am dus cu mama să-i prezentăm un set de ghipură, un cadou de nuntă. Stăteau într-un palat vizavi de Pont Solférino... Îmi aduc aminte de ceea ce m-a uimit pe loc... Vasele de porțelan, atât de înalte, atât de largi, că te puteai ascunde în ele. Răspândite peste tot. Erau foarte bogați oamenii aceia. Ne-au invitat în salon. Erau de față, frumoasa doamnă Pinaise și soțul ei... ne așteptau. Ne-au primit cu multă amabilitate. Mama își desface pe loc tot bazarul în fața lor... direct pe covor. În genunchi, e mai comod. Răgușește vorbind, speră să dea lovitura. Dar ei o tărăgănesc, nu se hotărăsc, fac mutre și mofturi.

Într-un capot plin de panglici, doamna Pinaise se lasă nonșalant pe un divan. El mă trece pe la spate, îmi dă câteva palme prietenoase, mă mângâie... Mama, pe jos, se dă de ceasul morții, apucă, flutură marfa. De efort i se desface cocul, sudoarea-i năclăiește fața. Te ia cu frică, dac-o vezi! Abia-și mai trage sufletul! se agită ca scoasă din minți, își ridică ciorapul, cocul îi cade... peste ochi.

Doamna Pinaise se apropie din nou. Se distrează, agasându-mă amândoi. Mama vorbește întruna. La nimic nu folosesc flendurile ei. Sunt gata să fac pe mine. O străfulgerare, am văzut-o pe doamna Pinaise. A furat o batistă. A ascuns-o între sâni. "Vă felicit, doamnă? aveți un copil tare drăguț!..."

Jucau o comedie, nu aveau nevoie de nimic de fapt. Am împachetat repede totul la loc. Mama e numai o apă și totuși surâde. Nu vrea să supere pe nimeni... "Altădată, poate!... se scuză ea politicos. Sunt dezolată că nu v-a plăcut nimic!..."

În stradă, în fața porții, m-a întrebat șușotind dacă am văzut-o furând batista și băgând-o în corset. Am răspuns că nu.

"Tata o să se-mbolnăvească de supărare! E o batistă «în garanție», pe care trebuie s-o dăm înapoi! «ajur valencian!» E de la familia Grégués! Nu e a noastră! Ce crezi? Dacă i-aș fi cerut-o înapoi, o pierdeam de clientă!... și odată cu ea pe toate prietenele ei!... Ce scandal ar fi ieșit!..."

"Clémence, tu-mi ascunzi ceva! Se vede după ochi! Ești verde la față și descompusă! Comisioanele au să te omoare!..."

Au fost primele cuvinte cu care ne-a întâmpinat tata.

Ca să nu piardă ceasul din ochi îl agățase în bucătărie deasupra tăițelilor. Se uita la mama... "Te-ai îngălbenit de-a binelea, Clémence!" Îl bătea gândul să termine cu ouăle, tocana, paste... să termine cu oboseala și cu viitorul. Nu-i mai trebuia nimic.

"Mă duc să pregătesc ceva de mâncare" propunea ea. Dar el nu mai vroia să o vadă atingându-se de nimic... O scârbă și mai mare îl apucă numai văzând-o cotrobăind prin mâncare... "Ai mâinile murdare! Ia uită-te la tine! Ești ruptă de oboseală!" Ea pune masa. Scăpa o farfurie. El se repezea s-o ajute. Dar în șandramaua noastră era atât de strâmt că te loveai de toate. Nu era loc pentru un apucat de soiul lui. Masa se clătina, scaunele începeau să joace. Totul era vraiste. Se ciocneau unul de altul. Se ridicau plini de cucuie. Și iar începeam să ne halim prazul în ulei. Era momentul mărturisirilor...

"Și zi așa, biata de tine, n-ai vândut nimic?... Toată osteneala a fost așa, de florile părului?..."

Ce mai suspina, săracul. I se făcea milă. Ne prevedea un viitor de căcat, era ferm convins că nu aveam cum să mai scăpăm... ..

Ea îi spune atunci totul dintr-o suflare... Că i se furase o batistă... și împrejurările...

"Cum? Nu înțelegea! Și n-ai strigat: săriți, hoții? te-ai lăsat astfel jefuită! rodul muncii noastre?!" Nu-și mai încăpea în piele atât era de furios... Vestonul îi plesnea pe la încheieturi... "Îngrozitor!" vocifera. Mama

continua să schiaune un fel de scuze... El nu mai ascultă. Înșfacă un cuțit și-l împlântă în farfurie, fundul pleznește, zeama tăiteilor se prelinge peste tot. "Nu! Nu! Nu mai pot!" Se plimbă, se zbuciumă, apucă bufetul Henri III. Îl scutură ca pe un prun... O avalanșă de farfurii.

Doamna Méhon, corsetiera, cea cu prăvălia vizavi de noi, se apropie de fereastră ca să se distreze în voie. Dușmanca noastră cea mai înverșunată, ne urăște de când ne știm. Familia Perouquière, buchiniștii, cu prăvălia lor la două case mai sus de-a noastră, deschid fără să se sinchisească fereastra. Stau cu coatele în vitrină. Mama o s-o încaseze, asta-i sigur. Din partea mea, nici o preferință. Când e vorba de scandaluri și ineptii sunt amândoi la fel. Ea lovește mai puțin tare, dar mai des. Care mi-ar plăcea mai mult să fie ucis? Tot tata cred.

Nu mă lăsau să mă uit. "Urcă în camera ta, măgarule, du-te la culcare! Fă-ți rugăciunea!..."

Rage, se învinețește, explodează, o să dărâme bucătăria... Dacă-i scoate și cuiele, nu mai rămâne nimic... Se duce dracului tinicheaua... pocnește... sar așchii... bubuie... Mama în genunchi imploră iertarea cerului... El răstoarnă cu o singură lovitură de picior masa peste ea... "Fugi, Ferdinand!", mai are timp să strige. Eu țâșnesc ca ars, trec printr-o cascadă de pahare și cioburi. Răstoarnă pianul, lăsat în gaj de o clientă... Și-a pierdut mințile. Dă cu călcâiul în claviatură... care se face țândări... Și apoi vine rândul mamei s-o încaseze... O aud urlând din camera mea...

"Auguste, lasă-mă, lasă-mă!..." și apoi niște bufnituri scurte...

Cobor un pic să văd... O târâie pe scări. Ea se agață. Îl apucă de gât. Asta o salvează. El îi dă un brânci de se duce de-a berbeleacul... săltând de la un etaj la altul... ajunsă jos, se ridică... El o șterge prin magazin... Iese la plimbare... Ea se pune pe picioare... urcă în bucătărie. În păr are sânge. Se spală la chiuvetă... Plânge... Se sufocă... Mătură toată casa... Când se întâmplă din astea, el se întoarce târziu... E din nou liniște...

Bunica își dădea seama că aveam și eu nevoie de distracții, nu era sănătos să stau tot timpul în prăvălie. Și-i era și silă să-l tot audă pe tata urlându-și ineptiile. Așa s-a făcut că mi-a cumpărat un cățel, să am cu ce mă juca așteptând clienții. Vroiam să mă port cu el cum se purta tata cu mine. Când rămâneam singur, îi înfundam strașnice lovituri de picioare. Se ascundea gemând pe sub mobilă. Se culca și-și cerea iertare. Făcea ca mine, exact.

Dar nu-mi plăcea să-l bat, parcă tot mai mult aș fi vrut să-l iau în brațe. În cele din urmă îl mângâiam. Și atunci își scotea și el puța lui de câine. Venea cu noi peste tot, chiar și la cinema, la "Robert Houdin", la matineu. Tot bunica plătea. Vedeam filmul de trei ori la rând. Toate locurile aveau același preț, un franc, liniște sută la sută, fără fraze, fără muzică, fără litere, numai uruitul aparatului de proiecție. Ne duceam des, eram obosiți de toate numai de dormit și de visat nu. Ne duceam de câte ori rula "Călătorie pe lună"... Îl știam pe de rost.

Adesea nu eram decât noi doi în sala cea mare, în primul rând. La sfârșit, plasatoarea ne făcea semn să evacuăm sala. Tot eu îi trezeam pe bunica și câinele. Ne furișam prin mulțime, pe bulevarde, o tăiam prin gloată, întârziem de fiecare dată. Ajungeam cu sufletul la gură.

"Îți place?" mă întreba Caroline. Nu răspundeam, nu-mi plăceau întrebările intime. "Copilul ăsta e foarte ursuz", pretindeau vecinii.

În colțul Pasajului, la întoarcere, bunica îmi cumpăra de la negustoreasa cu sobița de mangal "Les Belles Aventures Illustrées". Și tot ea le ascundea în chiloți, sub cele trei fuste groase. Tatei nu-i plăcea să mă vadă citind asemenea fleacuri. Pretindea chiar că o asemenea lectură te poate rătăci, că nu te pregătește pentru viață, că ar trebui mai degrabă să înveți alfabetul pe lucruri foarte serioase.

Curând aveam să împlinesc șapte ani, aveam să merg la școală, nu trebuia să fiu zăpăcit de cap... Și ceilalți copii de prăvăliași vor merge curând la școală. Nu mai era timp de mofturi.

Întorcându-ne de la comisioane tata îmi ținea chiar mici predici despre seriozitatea în viață.

Numai palmele totuși nu ajungeau.

Tata, bănuind c-o să ajung un hoț, urla ca-ntr-un trombon. Golisem într-o zi împreună cu Tom zaharnița. N-a uitat niciodată. Și mai aveam un păcat, eram mereu murdar la fund, nu mă ștergeam ca lumea, n-aveam timp, aveam o scuză, eram mereu foarte grăbiți... Mă ștergeam pe fugă, eram mereu cu o palmă restantă... Pe care mă grăbeam s-o evit... lăsam ușa closetului deschisă ca să-i aud venind. Făceam caca precum o pasăre între două furtuni.

Țâșneam la celălalt etaj, nu mă mai găseau... Țurțurii se adunau la fund cu săptămânile. Îmi dădeam seama de duhoare și mă depărtam de oameni.

„E murdar ca un porc! Nu are nici un pic de respect pentru el. Nimic nu va câștiga în viață! Toți patronii îi vor face vânt!...” Așa-mi vedea el viitorul, cu căcat în două.

"Pute!... Toată viața o să-l ducem în cârcă!..."

Tata vedea negru, vedea departe. Întărea totul pe latinește: "Sana... corpore sano..." Mama nu prea știa ce să răspundă.

Un pic mai departe de noi în Pasaj era o familie de legători. Copiii lor nu ieșeau niciodată din casă. Mama lor, o baroană, de Caravals, așa se chema, nu vroia cu nici un preț ca plozii ei să învețe porcării.

Se jucau împreună tot anul în spatele ferestrelor, băgându-și în gură nasul și amândouă mâinile deodată. În obraji, galbeni ca andivele.

O dată pe an doamna de Caravals pleca singură în vacanță la verii ei din Périgord. Povestea cui vroia s-o asculte că rudele ei o așteptau la gară cu trăsura cu patru cai "hors concours". Treceau cu toții peste moșii nesfârșite... pe drumul ce ducea la castel, țăranii veneau în fugă să-ngenuncheze în fața lor... așa povestea...

Într-un an și-a dus și copiii. S-a întors singură, iarna, mult mai târziu ca de obicei, purtând un doliu imens. Nu i se mai vedea fața de sub văluri. N-a dat nici o explicație. A urcat și s-a culcat. N-a mai vorbit cu nimeni.

Pentru copiii ei care nu ieșiseră niciodată din casă, schimbarea a fost fatală. Muriseră la aer!... O asemenea catastrofă a pus pe gânduri pe toată lumea. Din *rue Thérèse* până-n *Place Gaillon* nu s-a mai vorbit decât de oxigen... mai bine de o lună...

Noi însă aveam prilejul să mergem adesea la țară. Unchiul Edouard, fratele mamei, nu vroia decât să ne facă plăcere. El ne propunea excursii. Tata nu le accepta niciodată. Nu vroia să datoreze nimănui nimic, asta era principiul lui.

Era un modern, unchiul Edouard, se ajunsese cu mecanica. Mai întâi că era foarte priceput, putea face orice cu mâna lui. Nu era un cheltuitor, nu ne-ar fi îndemnat el la risipă, dar oricum fiecare ieșire costa vrând, nevrând, destul de scump. "Cinci franci, cum zicea mama, se topesc văzând cu ochii, numai cât ai scos capul afară!"

Trista istorie a familiei Caravals emoționase Pasajul atât de profund că trebuiau luate măsuri. Brusc s-a descoperit că toată lumea era "palidă". Între prăvălii și magazine se schimbau sfaturi. Nu se mai gândeau decât la microbi și la dezastrele infecției. Plozii au simțit din plin pe pielea lor atenția înduioșată a familiilor. Obligați, cum au fost, să dea pe gât porții de ulei de pește în doze mărite, dublate, în bomboane și sticlute. La drept vorbind nici nu era cine știe ce... Numai că le făcea greață. Și mai verzui ca de obicei, nu se mai țineau pe picioare, untura le tăia orice poftă de mâncare. Pasajul, vă spun cinstit, era o cloacă fără seamăn, unde puteai crăpa încet dar sigur între urina căteilor, balebă, scuipat și miros de gaz. Mai ceva decât într-o închisoare. În vitrine, jos, atât de puțin soare ajungea, că o luminare ar fi fost de ajuns să-l eclipseze. Toată lumea începu să se sufoce. Pasajul devenea conștient de propria lui asfixie!... Nu se mai vorbea decât despre viața la țară, de munți și de alte multe și mari minunății... Edouard s-a oferit din nou. Într-o duminică să ne ducă la plimbare până la Fontainebleau. În sfârșit, tata s-a lăsat convins. El ne-a pregătit hainele și merindea.

Primul triciclu al lui Edouard era un monocilindru, bondoc ca un obuzier, cu o jumătate de cupeu în față.

Ne sculam duminică și mai de dimineață decât de obicei. Mă ștergeau bine la fund. Așteptam o oră la punctul de întâlnire din *rue Gaillon* să sosească drăcovenia. Nu era chiar atât de simplu s-o pornești. Trebuiau șase să împingă la ea cam de pe la *Porte Bineau*. Îi umpleau rezervoarele. Jiclorul curgea pe toate părțile... Volanul sughița. De undeva dinlăuntru se auzeau niște bubuituri care-ți băgau frica în oase. Erau puse pe seama voleului, a curelei de transmisie... Ne înhămam la ea câte trei, câte șase... În sfârșit, o detunătură ne asurzea... Motorul începea să se-nvârtă. Se mai aprindea de vreo două ori. Ne repezeam să stingem focul. Unchiul zicea: "Urcați, doamnelor! Cred că s-a încălzit destul! Putem pleca la drum!..." Dar ca să stai acolo sus îți trebuia ceva curaj... Lumea se foia roată-mprejur. Băgați unul în altul, Caroline, mama și cu mine, atât de împopoțonați, atât de înțoliți, atât de opintiți între boarfe și bagaje că numai limba în gură o mai puteam mișca. Înainte de a pleca încasam o chelfâneală, așa, numai ca să nu cred că totul mi-e permis.

Tricarul se cabra, apoi cădea în bot... și se mai târâia preț de două, trei zgâlțâituri... Pocnea, sughița, de te lua cu frică... Lumea îngrozită se dădea înapoi... Gata, s-a zis cu el, așa credeau... Dar pârdaľnicul sălta urcând pe *rue Réaumur*, zdruncinându-se din toate încheieturile. Tata închiria o bicicletă... Profita de urcuș ca să ne mai facă vânt din spate. Cea mai mică oprire ne-ar fi lăsat definitiv în drum. Trebuia să ne împingă din

toate puterile... În. *Square du Temple* făceam un popas. Apoi plecam în trombă. Din mers, unchiul turna ulei direct din sticlă printre biele, lanț și tot bazarul. Firește că șiroia ca un pachet. În cupeul din față criza era în toi... pe mama o durea burta. Dacă și-ar fi dat drumul, obligându-ne să oprim, putea fi fatal pentru motor... s-ar strangula și atât ne-ar trebui... Mama se stăpânea eroic. Unchiul călare pe iadul lui, ca un scafandru păros, învăluit într-un vârtej de funigei, ne implora pe deasupra volanului să ne ținem bine. Tata venea din urmă. Pedala din toate puterile ca să ne dea o mână de ajutor. El era cel ce aduna toate piesele pe măsură ce ele se dezghiocau, pierzându-se pe drum, fărâme de frâne, buloane, șuruburi, și chiar piese mai mari. L-auzeam înjurând, blestemând mult mai înverșunat decât în scandalurile pe care le făcea de obicei.

Dezastrul depindea și de pavaj... Cel de la Clignancourt făcea să ne sară trei lanțuri... Cel de la bariera Vanves era moartea arcurilor din față. Am pierdut toate farurile și claxonul prin hârtoapele șantierelor de la Villette... Cam de pe la Picpus și Grand' route am început să pierdem atâtea că tata nu mai prididea cu strânsul și le mai lăsa și-n drum.

Îl auzeam înjurând în urma noastră, că venise "sfârșitul lumii", că "avea să ne apuce noaptea"!

Tom mergea înainte, găoaza lui ne era punct de reper. Dar, oricum el avea răgaz să se ușureze pe toate. Unchiul Edouard nu numai că era îndemânat, dar știa să și repare orice. Spre sfârșitul excursiilor noastre, ținea totul în mână, mecanica toată o purta în vârful degetelor, jongla între două hopuri cu piese și cilindri, sufla în crăpături ca-ntr-o trâmbiță. Era o minune să-l vezi făcând pe acrobatul. Numai că la un moment dat pârda se deșerta de tot pe drum... Și atunci ne lăsam pe o coastă, și împleticit ne duceam dracului într-o groapă. Plesnea din toate încheieturile, împrăștia, fornăia pe fundul mocirlei.

Tata ne ajungea din urmă urlând... Rabla mai sforăia o singură dată! Puah!... Și asta era tot! Se dezumfla complet, păcătoasă! Umplea câmpia cu mirosul ei greșos de păcură. Ne ridicam de pe catafalce... Căram totul până la Asnières. Acolo era garajul. Tata împingând își încorda pulpele în ciorapii lui de lână în dungi. Doamnelor de pe margine li se scurgeau ochii. Mândria mamei... Trebuia să răcim motorul, aveam pentru asta o găleată din pânză extensibilă. Tricarul nostru era oricum mai ceva decât un cărucior de negustor ambulant. Tot împingând la el ne-am făcut hainele trențe, atâtea cărlige și chestii ascuțite ieșeau de peste tot.

La barieră unchiul și cu tata intrau într-o cârciumă să bea o bere ei mai întâi. Eu și cu doamnele complet stroflocite, abia respirând, pe o bancă din față, ne așteptam limonada. Toată lumea era scoasă din fire. Și până la urmă tot eu o încasam. Furtuna se dezlănțuia în familie. Auguste ținea să-și facă mica lui criză. Căuta un pretext. Sufla din greu, mârâia ca un bulldog. Numai eu puteam să i-l servesc. Ceilalți l-ar fi trimis la plimbare. Dăduse pe gât un pahar de pernod foarte tare. Nu prea avea obiceiul, era pentru el o extravaganță... Pentru că-mi rupsesem nădragii îmi trăgea o bătaie la urmă. Unchiul încerca să-mpace lucrurile, ceea ce-l înfuria și mai rău pe tata.

Întotdeauna când ne întorceam de la țară eu sufiream cele mai aspre pedepse. Pe la barieră, ca întotdeauna, multă lume. Urlam cât mă ținea gura, dinadins ca să-l înfurii. Atrăgeam atenția tuturor, mă rostogoleam pe sub mese. Se făcea roșu de rușine. Nu putea să sufere să fie observat. Aș fi vrut să crape. Plecam ca niște bășinoși, cocârjați sub spăimoasa bazaconie.

Atâtea certuri se declanșau întotdeauna la întoarcerea din excursie că unchiul vrând, nevrând a renunțat.

"Aerul face bine copilului! s-a zis, dar automobilul îl enervează!..."

Te cruceai de câtă perfidie era în stare domnișoara Méhon, cu prăvălia ei exact vizavi de a noastră. Cârtea mereu, complota, era geloasă. Și totuși își vindea bine corsetele. Bătrână, avea de aproape patruzeci de ani clientela ei, din mamă în fiică, foarte fidelă. Persoane care nu și-ar fi arătat sânul chiar așa oricui.

Totul s-a înveninat din cauza lui Tom care-și luase prostul obicei de a face pipi pe vitrina ei. Și doar nu era singurul. Toți câinii de prin împrejurimi o făceau și mult mai des. Pasajul era doar promenada lor.

Domnișoara Méhon a traversat într-adins strada ca s-o provoace pe mama, să-i facă scandal. A tipat că e o infamie, felul în care i se spurca pe vitrină râiosul nostru de cățel... Zbiera de răsuna magazinul din toate părțile până la ferestrele de sus. Trecătorii îi țineau partea. Discuția luă o întorsătură fatală. Bunica i-a răspuns de la obraz, ea atât de măsurată de obicei în cuvinte.

Întorcându-se de la birou și auzind întâmplarea, pe tata îl apucă o furie atât de smintită că nu te mai puteai uita la el. Zvârlea priviri atât de furibunde spre vitrina paciaurii că ne-am temut o clipă c-o va strânge de gât. Ne-am opus cu toate forțele, ne-am agățat de pardesiul lui. Dar el devenise puternic cât un tricar... Ne târa după el prin prăvălie... Urla de se auzea până la al treilea etaj că avea s-o facă praf pe infernala corsetieră... "N-ar fi trebuit să-ți spun!" se smiorcăia mama. Dar răul era făcut.

În săptămânile care au urmat eu am fost lăsat în pace. Tata era în întregime absorbit. De îndată ce avea un moment liber belea ochii spre domnișoara Méhon. Și ea, de pe partea ei, făcea la fel. Din spatele perdelelor se urmăreau etaj cu etaj. Cum se întorcea de la birou, tata se întreba ce-o fi făcând. Acolo la doi pași... Când ea era în bucătăria de la primul etaj, tata se posta într-a noastră. Mârâia amenințări drăcești...

"Ia te uită! Otrăvi-s-ar să se otrăvească, boaită afurisită!... Mâncar-ar ciuperci nebune!... Înghiți-și-ar proteza! Na! Dar-ar pe gâttej sticlă pisată! Borșitura!..." Nu-și mai lua ochii de la ea. Nu se mai ocupa de instinctele mele... Într-un sens era mai comod.

Vecinii nu îndrăzneau să se bage. Câinii se ușurau peste tot, și pe vitrinele lor, nu special doar pe a domnișoarei Méhon. Puteam noi pune sulf, *Passage des Bérésinas* rămânea oricum un canal bun la toate. Dar o pișornică aduce lume. Se putea deșerta pe noi oricine, chiar și oamenii în toată firea; mai ales când îi apuca ploaia. Veneau dinadins pentru asta. Pe alea Primorgueil, o străduță laterală care dădea într-a noastră, se făcea caca în mod curent. N-aveam de ce ne plânge. Cu câini sau fără, cei ce făceau pipi pe aici ne deveneau adesea clienți.

La un moment dat, tatei nu-i mai ajunsese furia împotriva domnișoarei Méhon, mocnea acum ceva și împotriva bunicii.

– Căzătura asta bătrână, uite! cu câinele ei împruțit, ți-oi spune eu ce-a pus la cale! Nu știi? E șmecheră dumneaei! perfidă! Complice! Pun la cale amândouă o lovitură infamă! și nu de ieri de azi! Ah! mortăciunile! De ce? Mă mai și întrebi! Ca să mă scoată din sărite! De asta! Na!

– Auguste! stai, n-ai dreptate, zău!... Îți faci gânduri de pomană! Exagerezi cel mai neînsemnat cuvânt!

– Gânduri, eu! Mă mir că nu-mi spui că sunt un tâmpit! Ia te uită! Idei! Ai! Clémence! Uită-te la tine! Ai rămas neschimbată! Viata trece și nu te învață nimic!... Suntem persecutați! Suntem călcați în picioare! Porcăiți! Dezonorați! Și tu-mi spui că eu exagerez! Asta-i culmea!

Și brusc izbucnea în lacrimi... Venise și rândul lui.

În Pasaj nu numai noi vindeam mesute, gheridoane, scăunele cu încrustații Louis XVI. Concurenții noștri, telalii, au luat partea domnișoarei Méhon. Era de așteptat. Tata nu mai dormea. Coșmarul lui, curățatul porțiunii de trotuar din fața prăvăliei noastre, spălatul pavajului în fiecare dimineață înainte de a pleca la birou.

Ieșea cu căldarea, mătura, cârpa și o mistrie care-i servea pentru baligi, o vâra pe dedesubt și le sălta drept în rumeguș. Era cea mai mare dezonoare pentru un om cu instrucția lui. Baligile se adunau de-a lungul și de-a latul mereu mai multe și mai mari, dar parcă la noi mai multe decât la alții. Era desigur un complot.

Domnișoara Méhon de la fereastra primului etaj privea rânjindu-și gura până la urechi cum se zbătea tata printre căcăreze. Bucurie să-i ajungă pentru o zi. Vecinii alergau să le numere.

Puneau pariu că nu le va putea curăța pe toate.

El se grăbea, intra repede în casă, își punea gulerul și cravata. Trebuia să fie înaintea celorlalți la "Coccinelle", ca să deschidă corespondența.

Baronul Méfaise, directorul general, pune mare bază pe el!

Tot atunci s-a întâmplat și tragedia din familia Cortilène. O dramă pasională la numărul 147 din Pasaj. Toate ziarele au vorbit despre ea; timp de opt zile o gloată uriașă a defilat mârâind, rumegând, scuipând prin fața prăvăliei lor.

O văzusem pe doamna Cortilène, mama îi făcea corsajele, din irlandă, "entre-deux"-uri, ghipură. Îmi aduc bine aminte de genele ei lungi, de privirile ei pline de dulceață, de ochadele pe care mi le arunca, chiar mie, un copil.

În timpul probelor umerii se dezveleau, se vedea pielea catifelată.

Scene erau și la ei, dar numai din pricina geloziei. Soțul ei n-o lăsa să iasă nicăieri, decât însoțită de el. Fusesse ofițer, un brunețel cam turbat. Se ocupau la nr. 47 de comerțul cu obiecte din cauciuc. Drene, instrumente și alte articole...

Toată lumea vorbea în Pasaj că era prea frumoasă pentru un asemenea comerț.

Gelosul s-a întors într-o zi pe neașteptate. Și-a găsit frumoasa discutând la etajul de sus cu doi domni; atât de șocat a fost că a scos revolverul, a tras în ea mai întâi și apoi lui însuși un glonț în gură. Au murit unul în brațele celuilalt.

Abia cu un sfert de oră în urmă plecase de acasă.

Revolverul tatei, un model de ordine și curățenie, stătea ascuns în noptieră. De mare calibru, îl avea încă din armată.

Drama familiei Cortilène i-ar fi putut furniza ocazii de neliniște și motive de ceartă. Spre surprinderea noastră, se închisese în el. Nu mai vorbea cu noi aproape deloc.

Iar baligile se adunau cu nemiluita pe porțiunea noastră de trotuar și în fața ușii. Cu lumea care trecea scuipând peste tot, strada devenise alunecoasă. Tata curăța totul. Nici nu sufla. Își schimbaseră atât de mult obiceiurile că mama începu să-l pândească de câte ori se închidea în camera lui, de unde nu mai ieșea cu orele. Neglija comisioanele. Ea se uita pe gaura cheii. Îl vedea apucând arma, trăgând cocoșul, clic-clac. Ai fi zis că se antrenează.

Într-o zi plecă în oraș singur și se întoarse aducând o cutie întreagă de gloanțe pe care o deschise în fața noastră într-adins ca s-o vedem. N-a zis nici o vorbă, a pus-o pe masă alături de tăiței. Mama îngrozită se târa la picioarele lui implorându-l să arunce totul la gunoi. Nimic nu ajuta. Era încăpățânat. A băut singur un litru de vin negru. N-a vrut să mănânce. Pentru că mama îl hărțuia i-a dat o izbită în dulap. Și-a șters-o în pivniță. A trântit chepengul deasupra.

L-am auzit trăgând: Pac! Pac! Pac! Nu se grăbea, pistolul pocnea, pivnița se umplea de ecouri. Probabil că găurea butoaiile goale. Mama îl striga, răcnea să-și dea duhul printre crăpături...

– Auguste! Auguste! Te implor! Gândește-te la copilul nostru! La mine! Strigă-l pe tatăl tău, Ferdinand!...

– Tată! Tată! urlam și eu...

Mă întrebam pe cine ucidea? pe domnișoara Méhon, pe bunica mea Caroline? sau pe amândouă, ca la familia Cortilène? Ar fi trebuit să le găsească împreună!

Poc! Poc! Poc! Nu mai contenea. Au alergat vecinii... Își imaginau hecatombe...

Sigur că până la urmă tot trăgând a terminat toate gloanțele și a trebuit să iasă de acolo. Când a ridicat chepengul era livid ca un mort. L-au înconjurat, l-au sprijinit, l-au instalat într-un fotoliu Louis XIV, în mijlocul magazinului. I se vorbea în șoaptă. Revolverul îi mai fumega încă în mână.

Auzind această mitraliere, domnișoara Méhon a făcut pe ea de frică. A trecut strada ca să-și dea seama la fața locului. Atunci din mijlocul mulțimii, mama i-a strigat tot ceea ce credea despre ea. Mama care nu era prea îndrăzneță.

– Intră să vezi și dumneata, doamnă! în ce hal l-ai adus! Un om cinstit ca el! Un tată de familie. N-ai pic de rușine! Un drac împielit de muiere ca dumneata!

Domnișoara Méhon nu prea se simțea în largul ei. S-a întors repede acasă. Vecinii o priveau fioros. L-au îmbărbătat pe tata. "Am și eu conștiința mea!" bolborosea el. Domnul Visios, negustorul de pipe care servise șapte ani la marină, l-a îmbunat.

Mama a învelit revolverul într-un șomoig de ziare și apoi într-un șal de India.

Tata a urcat să se culce. Ea i-a pus ventuze. A mai dârdăit vreo două ore.

"Vino, puiule, vino cu mine!" mi-a zis ea după ce am rămas singuri.

Era târziu, am alergat pe *rue des Pyramides* până la Pont Royal... Ne-am uitat în stânga, în dreapta dacă nu venea cineva și am aruncat pachetul în valuri.

La întoarcere am ținut-o tot într-o fugă. I-am spus tatei că am condus-o pe Caroline.

A doua zi îl apucară niște afurisite de dureri de șale că nu se mai putea dezdoi. Timp de opt zile mama a spălat pavajul.

Bunica nu prea avea încredere în Expoziția care se pregătea. Cealaltă din '82 nu făcuse decât să sape micul comerț, să-i pună pe nătărăi la o cheltuială fără rost. Din tot tapajul, agitația și ifosele de atunci nu mai rămăsese nimic decât vreo două, trei maidane și niște grămezi de moloz atât de împuțite că nici după douăzeci de ani nu mai venise nimeni să le ridice... Fără să mai punem la socoteală cele două epidemii pe care irochezii, sălbaticii, albaștrii, galbenii și maronii le aduseseră de pe la ei.

Cu noua Expoziție avea să fie desigur și mai rău. Avea să ne aducă holera. De data asta bunica nu mai avea nici o îndoială.

Clienții începuseră să facă economii, își pregăteau banii de buzunar, ne ocoleau cu mii de nazuri, așteptau "să se inaugureze"! O bandă împuțită de moftangii cârâitori. Cerceii mamei nu mai păraseau Muntele de pietate.

– Dacă nu e decât ca să-i facă pe țărani să iasă din casă n-au decât să le ofere baluri la Trocadero!... E loc pentru toată lumea. Nu e nevoie să răstorni orașul cu fundul în sus și să oprești Sena pentru asta! Nici motiv pentru atâta hoție numai pentru căăștia nu se mai pot distra între ei! Ce să spun!

Asta era părerea bunicii mele Caroline. De cum pleca, tata își frământa creierii întrebându-se ce a vrut să spună cu vorbele ei atât de acre...

Descoperea sensuri profunde.. Aluzii personale... Un soi de amenințări... Își pregătea apărarea...

– Vă interzic să-i vorbiți despre treburile mele! Expoziția? Clémence, vrei să-ți spun eu? Un pretext! Ce vrea maică-ta? Vrei să știi? Ei bine, di-vor-țul nostru! Poftim!

Și apoi de departe mă arăta în vreun ungher pe mine, pe mine ingratul! Micul profitor ursuz... Îndopatul cu sacrificii... Eu... cel murdar la fund... cu furunculele mele... cu nesățioasele mele încălțări... Eram acolo!.. Concluziile mă priveau pe mine, țăpul, ispășitor al tuturor dezastrelor!...

– Of, dumnezeii mă-si! Mila dumnezeilor mă-sii! Dacă n-ar fi fost ăsta! Aud? Cuplul? Puah! Vai! Pot să te asigur că demult s-ar fi întâmplat! de foarte mult! Nici o oră! Auzi? Imediat! Fir-ar al dracului! Dacă n-ar fi fost blestematul ăsta! N-ar mai fi trebuit ea să insiste! Crede-mă! Divorțul!! Ah! Divorțul!

Se zgribulea apucat de tremurici. Făcea pe dracul ca la cinema, dar, pe deasupra, el mai și înjura.

– Ah! Dumnezeii mă-sii de viață! Libertate? A! Abnegație! Da! Renunțare? Da! Privațiuni! Da! Totul și ceva pe deasupra! Mereu mai mult pentru acest căcăcios denaturat! Vai! Vai! Libertate! Libertate!

Dispărea în culise. Urca scara bătându-se cu pumnii în piept, loviturile sunau înfundat.

Numai la auzul cuvântului "divorț" pe mama o apucau convulsiile...

– Fac și eu ce pot, Auguste! Vezi și tu! Fac pe dracul în patru! în zece! știi doar! O să fie bine! Îți jur! Te implor! într-o zi vom fi fericiți toți trei!

– Și eu fac ce pot! Ii! Of! replica el de sus. Asta-i nenorocirea!

Ea se lăsa în voia durerii, venea potopul.

– O să-l creștem bine! ai să vezi! îți jur, Auguste! Nu te enerva! Va înțelege mai târziu! Va face și el tot posibilul! Va fi ca noi! Ca tine! Vei vedea! Ca noi! Nu-i așa, puișor?

Și am luat-o iar de la capăt cu comisioanele. Am văzut ridicându-se în Concorde poarta cea mare, monumentală. Era atât de delicată, atât de migălită, în fagure de miere, înzorzonată de sus până jos, ai fi zis că-i un munte în rochie de mireasă. O vedeam de fiecare dată când treceam pe acolo. În sfârșit au scos schelăria. Mai întâi tata a făcut nazuri, apoi s-a dus într-o sâmbătă singur... Spre surpriza generală fu foarte încântat de această aventură... Fericit, mulțumit ca un plod căruia i s-ar fi arătat zânele...!

Toți vecinii din Pasaj, în afară de domnișoara Méhon, bineînțeles, au venit fuga să-l audă povestind. Ora zece seara îi mai prindea încă ascultând, vrăjiți de istorisirile lui. În mai puțin de o oră de hoinăreală prin incintă tata văzuse totul, vizitase totul, înțelesese totul și chiar mai mult, de la pavilionul cu șerpi negri până la Galeria de Mașini și de la Polul Nord la canibali...

Visios, marinarul care călătorise atâtea, declară că era un miracol. N-ar fi crezut niciodată!... Și el se pricepea totuși. La unchiul meu Rodolphe care de la deschidere era folosit ca număr de atracție, îmbrăcat în trubadur, nu se uita nimeni. Era și el pe acolo cu ceilalți în prăvălie, înțolit în trențele lui, rânjind fără motiv, făcând găinuși din hârtie, așteptând să i se dea supă.

Doamna Méhon, în spatele ferestrei, era al dracului de neliniștită văzând toți vecinii adunați grămadă la noi. Se întreba dacă nu cumva puneam la cale un complot. Bunicii nu-i plăcea euforia tatei. N-a mai dat pe la noi opt zile. În fiecare seară el își relua discursul împănăt cu noi episoade și peripeții. Până la urmă tot Rodolphe, săracu, ne-a făcut rost de bilete gratuite.

Așa că într-o duminică ne-am lansat toți trei în mijlocul mulțimii.

În piața Concorde, gloata ne-a îmbrâncit pur și simplu înăuntru. Ne-am trezit complet aiuriți în Galeria de Mașini, un fel de catastrofă în suspensie, în mijlocul unei catedrale făcute din ferăstruici care urcau până la cer. Un zgomot infernal mă împiedica să-l aud pe tata, care țipa din răputeri. Aburi ne împrășcau de peste tot. Cazane uriașe înalte cât trei case, biețe strălucitoare repezindu-se care mai de care spre noi tocmai din fundul iadului. În cele din urmă n-am mai rezistat, ni s-a făcut frică și am ieșit... Am mai trecut prin fața Marii Roți... Dar tot mai bine era pe malul Senei.

Esplanada era ciudată, mirifică. Două șiruri de pavilioane asemeni unor uriașe prăjituri, fantastice *choux à la crème*, pline de balcoane, de țigani împiedicați în steaguri, muzică și milioane de becuri aprinse în plină amiază. Mare risipă. Bunica avea dreptate. Am defilat, mereu mai grăbiți, strânși unii în alții. La înălțimea picioarelor, pe unde mă aflam, praful era așa de gros că nu mai vedeam încotro s-o iau. Înghițisem valuri, valuri și acum scuipam numai ciment... În sfârșit, am ajuns la "Polul Nord". Un explorator foarte amabil explica o sumedenie de chestii, dar atât de secretos, atât de încet, înfodolit în blănurile lui, că nu auzeam nimic. Tata ne pune la curent. Au apărut focile ca să-și înhațe hrana. Urlau atât de tare că nu se mai auzeau decât ele. Și-am mai luat-o încă o dată la sănătoasa.

La marele *Palais de la Boisson* am văzut de foarte departe șirurile de pahare de oranjadă, minunile gratuite lunecând pe o tejghea rulantă... Între noi și ele un vârtej de omenire... Gloata în fierbere silindu-se să ajungă la pahare. Nemiloasa sete. Dacă ne-am fi aventurat nu s-ar mai fi găsit nimic din noi. Am fugit printr-o altă poartă. Ne-am dus la indigeni...

Am văzut numai unul singur în spatele unei grile, își făcea un ou moale. Nici nu se uita la noi, stătea întors cu spatele... Și cum acolo era liniște, tata s-a apucat să vorbească cu o vervă îndrăcită, vroia să ne inițieze în ciudatele obiceiuri ale țărilor de la tropice. Nici n-a apucat să termine vorba că negrului i se făcu silă. A intrat în coliba lui și de departe ne-a scuipat... Eu dealtfel nu mai vedeam nimic și nu mai puteam deschide gura. Atâta praf înghițisem că aveam toate orificiile astupate. Luați când de un val când de altul, ne-am îndreptat plutind spre ieșire. Călcăt în picioare și înghiontit am ajuns hăt bine dincolo de *Invalides*. Îmbrânciți, deșelați, ruși de oboseală și emoții, deveniserăm absolut de nerecunoscut. Ne-am fofilat pe drumul cel mai scurt... Spre piața Saint-Honoré. Odată ajunși acasă am băut toată apa din bucătărie.

Vecinii, Visios mai ales, marinarul nostru, parfumierul de la nr. 27, mănușăreasa, doamna Gratat, Dorival cofetarul, domnul Perouquière, au venit imediat după noutăți, vroiau să le povestim... Încă și încă... Dacă am intrat chiar peste tot?... Dacă nu ne-am rătăcit?... Cât am cheltuit?... La fiecare turnantă?...

Tata povestea totul cu mii de detalii... exacte... și mai puțin exacte... mama era mulțumită, se simțea răsplătită... Măcar odată Auguste al ei era și el onorat cum trebuie... Era foarte mândră de el... Iar el își dădea aere... Se lăuda... Numai minciuni, bineînțeles, ea își dădea seama... Dar asta ținea de cultura lui... Nu suferise degeaba... Nu se măritase cu un oarecare... Era un spirit... Trebuie spus... Ceilalți, pârlitii, stăteau cu gura căscată... Admirativi...

Tata îi îndopa pe nesimțite cu minuni, ușor cum ai respira... În prăvălia noastră magia era la ea acasă... pe întuneric. Le oferea el singur un spectacol de o mie de ori mai strălucitor decât patru duzini de expoziții la un loc... Numai că nu vroia lumină... numai luminări... Prăvăliașii, prietenii noștri, le aduceau de acasă, le scoteau tocmai din fundul sertarelor. Veneau în fiecare seară să-l asculte pe tata și tot nu se mai saturau...

Dobândise un prestigiu teribil... Nu le mai trebuia nimic. Pradă emoțiilor, domnișoara Méhon fu cât pe ce să se îmbolnăvească în fundul bucătăriei ei... I se repetase totul, până la cel mai mic cuvânt.

Într-a cinsprezecea seară nu mai rezistă. Coborî singură, traversă Pasajul... Ai fi zis că-i o fantomă... În cămașă de noapte. Bătu în vitrină. Toată lumea se întoarse. Dar ea nu scoase nici o vorbă. A lipit numai o hârtie pe care stătea scris scurt cu majuscule MINCINOS... Toată lumea a început să râdă. Farmecul s-a rupt... S-au dus cu toții pe la casele lor... Tata nu mai avea nimic de spus...

Singura mândrie a prăvăliei noastre era gheridonul din mijloc stil Louis XV, unica piesă dealtfel autentică, de care nu ne îndoiam. Nu prea ne îndemnam s-o vindem, deși ne-o ceruseră mulți. N-am fi avut cu ce s-o înlocuim.

Familia Brétonté, faimoșii noștri clienți din Faubourg, puseseră ochii pe ea de mult... Ne-au cerut să le-o împrumutăm ca să mobileze cu ea o scenă de teatru, pentru o comedie pe care o jucau împreună cu alți oameni de lume în locuința lor personală. Mai luau parte și familiile Pinaise și Courmanche, Borange cu fetele lui foc de zbanghii și multe alte familii care ne erau mai mult sau mai puțin cliente. Girondet, Camadour și De Lambiste, rudele ambasadorilor... Elita!... Totul era prevăzut pentru o duminică după amiază. Doamna Brétonté era sigură că vor repurta un mare succes cu piesa lor.

Venise de zece ori la magazin ca să ne roage. Nu puteam s-o refuzăm, era vorba de o operă de caritate.

Ca să nu i se întâmple nimic, am cărat-o singuri cu trăsura într-o dimineață, învelita în trei cuverturi. Și ne-am întors exact la timp ca să ne ocupăm cele trei locuri ale noastre, trei taburete aproape de ieșire.

Cortina nu se ridicase, dar totul era deja minunat, doamnele în toalete de zile mari își dădeau aere, se fandoseau. Miroseau atât de bine că te lua cu leșin... Mama recunoștea pe ele toate frumusețile magazinului nostru. Bolerourile, gulerele fine, dantelele "Chantilly". Își amintea chiar și prețurile. Se minuna de "montiuri"... Ce frumos le stăteau ghipurile... Cât de bine se potriveau cu restul!..., Era fermecată.

Înainte de a părăsi prăvălia, mă avertizaseră că dacă puteam voi fi dat afară pe loc. Atâta m-am șters la fund până am bușit closetul. Chiar și picioarele mi erau curate în sandalele "tăietură fină"...

În sfârșit, toată lumea s-a așezat. S-a ordonat liniște. Cortina s-a ridicat repliindu-se... A apărut și gheridonul... exact în mijlocul scenei... ca în prăvălia noastră... Asta ne-a liniștit pe deplin... Un sunet de pian... și replicile curg până la noi... Oh! stilul frumos! Toate personajele se duc și vin, se-nfoaie în plină lumină... miraculoși... Se ceartă... se ațăță... se mânie de-a binelea... din ce în ce mai seducători... Sunt fermecat... Aș fi vrut s-o ia de la capăt. Nu prea înțelegeam bine... Dar eram cucerit trup și suflet... Tot ce atingeau... Cele mai infime gesturi... cele mai obișnuite cuvinte deveneau vrajă curată... Se aplauda în jurul nostru... părinții mei și cu mine nu îndrăzneau...

Am recunoscut-o pe scenă pe doamna Pinaise, divină din cap până la picioare... Îi zăresc coapsele, palpitația sânelui... scăldată într-o rochie de casă vaporosă... pe un divan de mătăsuri moi. Ajunsă la capătul puterilor suspină... Dorange, un alt client de al nostru, o chinuie, o face să geamă... O ocărăște, ea nu mai știe pe

unde să scoată cămașa... Dar nemilosul trece prin spate, profită de faptul că ea plânge pe marginea gheridonului nostru, că are sufletul zdrobit, ca să-i fure un sărut... și alte mii de mângâieri... Nu-i ca la noi... Atunci ea se declară învinsă... se răstoarnă grațioasă pe canapea... El o sărută pe gură... Ea leșină... moare... Muncă, nu glumă... El se furlandisește în jurul ei...

Drama o sesizasem... amorul pasional... siropoasa, profunda melodie... Tot atâtea prilejuri nimerite pentru un onanist...

Ce e drept e drept, gheridonului nostru îi stătea foarte bine acolo!... Totul!... Mâinile, coatele, burdihanele spectacolului... totul se freca de el... Doamna Pinaise îl apucă odată atât de violent că ecoul plesniturii se auzi până departe, dar și mai rău fu când însuși frumosul Dorange, într-un moment tragic, vru să se așeze pe el... mama îngheță. Noroc că el sări aproape imediat... În antract pe mama o chinui rău gândul dacă nu cumva avea să mai încerce o dată... Tata înțelegea toată piesa... Dar era prea emoționat ca să ne mai explice și nouă ceva...

Și eu eram emoționat. Nici nu mă atinsesem de sirop și de prăjiturile pe care le ofereau tuturor acești oameni de lume... Asta era obiceiul lor, să amestece haleala cu miracolele... Pentru ei totul e bun, împuții! Numai să-și poată umple burta... Fără să se oprească. Mănâncă totul deodată, roze și rahat pe măsură...

Spectacolul reîncepe... Al doilea act trecu precum un vis... Și apoi miracolul luă sfârșit... Ne-am întors printre oameni și lucruri obișnuite.

Așezați toți trei pe taburetele noastre nu îndrăzneau să respirăm... Răbdători, așteptam să se împrăstie mulțimea ca să luăm gheridonul... O doamnă s-a apropiat și ne-a rugat să mai îngăduim un moment... Am fost pe loc de acord... Cortina s-a ridicat din nou... I-am văzut pe actorii de mai adineaori așezați în jurul gheridonului... Jucau cărți. Familia Pinaise, Couloumanche, Brétonté, Dorange și bătrânul bancher Kroing... Stăteau cu toții față în față...

Kroing era un caraghios de moșneag care venea adesea în *rue Montorgueil*, în prăvălia bunicii, întotdeauna foarte amabil, smochinit, parfumat cu violete, împuțea toată prăvălia. Nu colecționa decât un obiect, singurul care-l interesa, cordoane de sonerii *Empire*.

Partida din jurul gheridonului a început foarte amabil. Joviali au împărțit cărțile și apoi din ce în ce mai acri, începură să-și răspundă sec, nu mai semăna deloc cu ceea ce fusese pe scenă... Nu-și mai vorbeau ca să se distreze. Replicile nu mai conțineau decât cifre. Atuu-rile pocneau ca palmele. Mamele, nevestele, fiecare în parte, crispate, pe scaune lângă perete, nu mai îndrăzneau să respire. La o comandă scurtă jucătorii își schimbau locurile. Pe gheridon se adunau banii... Vrafuri... Mâinile bătrânului Kroing se foiau fără astâmpăr pe masă. În fața familiei Pinaise movila creștea, se umfla... ca un balaur... Se înroșiseră... Cei din familia Brétonté dimpotrivă... Pierdeau... Se-ngălbeniseră... Nu mai aveau în fața lor nici un sfanț... Și tata se albastrișe... Mă întrebam ce avea să facă! Erau vreo două ore bune de când așteptam să se termine... Ne uitaseră acolo!...

Cei din familia Brétonté s-au ridicat brusc. Ofereau o nouă miză... Castelul lor din Normandia! Au răspicat... În trei ture... Moș Kroing a câștigat... Nu părea mulțumit... Brétonté, bărbatul, se ridică din nou și murmură: casa o joc... casa în care stăm...

Mama rămase ca trăznită... Sări ca un arc. Nici tata n-o mai putu opri...

Șchiopătând sări pe scenă... Cu vocea foarte emoționată zise magnificilor jucători: "Domnilor și doamnelor, noi trebuie să plecăm cu băiețelul... La ora asta trebuia să fie în pat... Vom lua gheridonul..." Nimeni n-a făcut nici o obiecție. Își pierduseră busola... Se uitau în gol...

Am înșfăcat gheridonul... am plecat ca vântul... De frică să nu ne cheme înapoi...

De abia pe Pont Solférino ne-am oprit să ne tragem sufletul...

Mulți ani după aceea tata tot mai povestea... cu o mimică implacabilă... Mama nu putea să sufere istoria... O răscolea prea tare... Tata arăta întotdeauna cum era așezat gheridonul, drept în mijloc, locul foarte exact de unde priveam noi și cum am văzut în câteva minute dispărând milioanele, onoarea unei familii și castelele.

Cu bunica mea Caroline nu prea învățam repede. Totuși într-o zi m-am trezit că știu să număr până la o sută și chiar să citesc mai bine decât ea. Învățasem să adun. Și iată că se deschiseră și școlile.

Au ales pentru mine școala comună din *rue des Jeûneurs*, numai la doi pași de noi, după *Carrefour des Francs-Bourgeois*, cu o ușă foarte sumbră.

Am trecut printr-un culoar nesfârșit de lung și am intrat în clasă. Ferestrele dădeau într-o curte mărginită de un zid atât de înalt că soarele rămânea după el. Ca să nu ne uităm cumva aiurea mai exista și o margine din tablă ca o streășină. Nu trebuia să ne interesăm decât de lecții și să nu-l tulburăm pe învățător. Abia dacă l-am cunoscut, nu-mi aduc aminte decât de ochelarii, de varga lungă, de manșetele odihnind pe catedră.

Bunica m-a condus opt zile până acolo, într-a noua m-am îmbolnăvit. După amiază femeia de serviciu m-a adus acasă...

Ajuns la prăvălie vărsăm întruna. Tot trupul mi-era străbătut de curenți de febră... de valuri de căldură atât de puternice că parcă mă simțeam altul. Ar fi fost chiar plăcut dacă n-ar fi trebuit să vărs atât. Mama sendoi mai întâi, pretinse la început că mâncasem prea multă nuga... Nu era în firea mea... Mă implora să mă stăpânesc, să nu mai vărs atât. Prăvălia era plină de lume... Ducându-mă la closet, îi era frică să nu-i murdăresc dantelele. Și boala s-a înrăutățit. Am umplut o chiuvetă vărsând. Capul începu să-mi vuiască. Nu mai puteam de bucurie... Tot soiul de lucruri vesele și de caraghioslăcuri mi se perindeau pe la tâmpole.

Am avut dintotdeauna o căpățână foarte mare, mult mai mare decât a celorlalți copii. Șepcile lor nu-mi veneau niciodată. Mama și-a adus brusc aminte de această monstruozitate... pe măsură ce eu mă goleam... Era foarte neliniștită, nu-și mai găsea astâmpăr...

– Of! Auguste, dacă face o meningită! Vai de capul nostru! Numai asta ne-ar mai lipsi! Că-ncolo belele curg!... Până la urmă m-am oprit și eu din vărsat... Mă coceam în propria-mi căldură... Eram foarte preocupat... N-aș fi crezut niciodată că în capul meu s-ar putea să existe atâtea bazaconii... Fantezii... Dispoziții abracadabrante. Mai întâi am văzut totul în roșu... Un nor plin de sânge... Când a ajuns exact în mijlocul cerului s-a risipit.. A luat înfățișarea unei cliente... O talie uriașă... colosală... Și de acolo de sus se apucă să ne comande... din aer... Ne aștepta, așa suspendată... ne-a poruncit să ne mișcăm... Ne făcea semne... să ne grăbim!... Să scăpăm din Pasaj... Zor-nevoie... Cu toții deodată... Să nu mai zăbovim nici o secundă!

Apoi a coborât și s-a îndreptat spre vitrină... Umplea tot Pasajul... Cum stătea acolo sus, se-nfoia, își dădea aere... Nici un prăvăliaș să nu mai rămână în dugheana lui, nici un vecin prin maghernițe... O aveam printre noi chiar și pe domnișoara Méhon. Îi crescuseră trei mâini pe care trăsesse patru mânuși... Mergeam la o petrecere, îmi dădeam seama și eu. Cuvintele dansau în jurul nostru ca în jurul acelor oameni de la teatru... cadențe vii, imprevizibile, intonații magnifice... ispititoare...

Clienta cea uriașă își înfunda mânecile cu dantelele noastre, le fura direct din vitrină, nici măcar nu încerca să se ascundă, se umpluse de ghipure, mantii și patrafire cât să îmbraci douăzeci de preoți... Și pe măsură ce șterpelea se umfla de volane și ajururi.

Toți derbedeii din Pasaj... vânzătorii de umbrele... Visios cu pungile lui de tutun... fetele cofetarului... Așteptau... Fata doamnă Cortilène se afla și ea lângă noi... Cu revolverul în bandulieră, plin de parfumuri... Împroșca roată-împrejur... Doamna Gounouyou, vânzătoarea de voalete care stătea ascunsă de atâția ani din cauza ochilor ei puchioși și gardianul cu bicorn, cot la cot, pregătiți parcă de sărbătoare, înțoliți la patru ace, Gaston, legătorul care murise și care se întorsese acum într-adins și sugea la sânul maică-sii. Stătea cuminte pe genunchii ei și aștepta să fie plimbat. Ea-i ținea cercul jucărie.

Din cimitirul de la Thiais, bătrâna mătușă Armide, care-și anunțase vizita, se ivi în caleașca la capătul Pasajului... Venise într-o plimbare... Din iarna trecută îmbătrânise atât de mult că nu mai avea în loc de cap decât un soi de piftie... Am recunoscut-o totuși după miros... Îi dădu mamei brațul... Tatăl meu Auguste era gata, un pic prea devreme ca întotdeauna. Ceasul îi spânzura de gât, mare cât un orologiu. Îmbrăcat special, redingotă, șapcă de marinar, bicicletă de ebonită, inel la vedere, ciorapi bine trași pe pulpe. Gandin, cu floarea lui la butonieră, îmi încurca socotelile. Biata mama rușinată îi tot făcea complimente... Mărtoaga de doamnă Méhon îl purta pe Tom aburcat pe pălăria ei, chiar deasupra penelor... Îl asmuțea să-i muște pe trecători...

Tot avansând pe urmele giganticei cliente, gloata se mărea, se încaiera, ținându-se după ea... Și doamna creștea mereu... Trebuia să se aplece ca să nu dărâme vitrina... Tipograful de cărți de vizită s-a ivit și el din chițimie tocmai când treceam prin dreptul lui, plimbându-și într-un cărucior, la care împingea din răsputeri, cei doi pișârcoși, niște mortăciuni înfășurate în bilete de bancă... De o sută de franci... Toate false... asta era afacerea lui... Vânzătorul de instrumente muzicale de la numărul 34 avea un gramofon, șase mandoline, trei clarinete și un pian la care nu vroia nici în ruptul capului să renunțe... nu, că să ia totul... s-au înghemat cu mic cu mare la vitrina lui... greu, dar până la urmă au dărâmat-o... Într-un vuiet asurzitor!

Din culisele café-concertului "Grenier-Mondain", vizavi de numărul 96, o orchestră întreagă de instrumentiști geniali își face apariția... Se țin la distanță de gigantă... Huruiesc trei acorduri faimoase... Viori, clarinete și harfe... Tromboane și bași, în unele se suflă, altele sunt gădilăte cu atâta dibăcie, cu atâta putere că mulțimea urlă de plăcere...

Plasatoarele cu bonete delicate, pimpante, grațioase țopăie în jurul lor... la numărul 48 cele trei bătrâne surori pe care nu le mai văzuse nimeni de cincizeci și doi de ani, atât de curtenitoare și de răbdătoare cu clientele, își golesc pe loc magazinul cu lovituri de ciomag... Două ciume mor pe trotuar cu mațele vraiste... Cele trei babe își pun atunci la fund o buiotă ca să poată alerga mai repede... Din giganta doamnă curg de-a valma obiecte... Bibelouri furate... vin de-a dura din toate pliurile... Rochia i se deșiră... Le adună unul câte unul... În fața bijuteriei lui César și-a dres rochia, s-a înfășurat în șaluri și perle false... Toată lumea a râs...

Printr-o fereastră de sus a semănat dintr-un ditamai castronul ametiste... Lumea devine violetă... Cu topazele dintr-un alt borcan a spart vitrina... Și atunci se îngălbenesc cu toții... Am ajuns aproape de capătul Pasajului... O lume imensă era în față, din spate veneau galopând mereu alții... Librăreasa de la nr. 86, de la care șterpeleam creioane, mă trăgea de pantaloni... și văduva cu dulapurile antice, în care făceam adesea pipi, mă căuta pe la coinace... Nu mai râdeam... Vânzătorul de umbrele m-a salvat, m-a ascuns sub umbrela lui.

Dacă mătușa Armide m-ar fi zărit, m-ar fi obligat să-i sărut încă o dată piftia ei de cap...

Venise rândul unchiului Edouard cu tricicluul lui să-l urmărească pe tata, se aplecă atât de tare să cerceteze asfaltul că bicicleta se îndoi sub el. Un pietroi îi nimeri într-o nară. Motorul uruia foarte plăcut ca un porumbel îndrăgostit, dar ochii lui Edouard se târau pe asfalt legați la capătul a două sfori pentru ca nimic să nu le scape... Pe ghidon, între perne, mătușa Armide stătea de vorbă cu un domn în negru. Ținea în brațe un termometru, foarte mare, de patru ori cât mine... Era doctorul din *rue des Hesperides*, venea la consultație... Din figura lui consternată țâșneau mii de particole luminoase... Vecinii văzându-l se prosternau până la pământ și apoi îi arătau dosul. El îi scuipa drept în... Dar nu avea timp să stea. S-au precipitat chiar cu toții spre ieșire... Au umplut Bulevardele...

Traversând prin Place Vendôme, o bură de ploaie ne-a lătit Clienta. În fața Operei s-a mai umflat de vreo două ori... de o sută de ori!... Vecinii ca niște șoareci s-au adăpostit sub fustele ei... Abia intrau că țâșneau înnebuniți... ca să se înfunde din nou... Totul se transformase într-un du-te vino înspăimântător.

Cățeii din Pasaj umblau pișându-se peste tot, făcându-și nevoile, sărind la buci și mușcând furios. Doamna Juvienne, parfumăreasa de la numărul 72, muri în fața noastră, sub o movilă de flori mov, iasmin... Se înăbușea... Trei elefanți care treceau pe acolo îi călcară în picioare agonia, șiroaie de parfum se scurgeau din ea, gata să devină fluviu...

Patru ucenici ai cofetarului Largeteuil duceau fugind o pipă, formidabilă firmă, tabac mahomedan, care nu se aprindea decât după ora șase... În piața Saint-Honoré i-au spart ciubucul izbînd în gherete ca să-și facă loc... Dădură mai întâi în cea din dreapta... În "Păsări", Și apoi în cea din stînga... În "Pește".

Și totuși trebuia să înaintăm! Mai ales giganta! Care avea două planete drept sâni... Ajuns aici m-am dus de-a berbeleacul... Degeaba se străduia tata să mă țină... Se agățase în spițele de la bicicletă... L-a mușcat pe Tom de coadă. Acesta fugea în fața noastră, lătra, dar nu se mai auzea nimic...

Gardianul care m-a pus pe picioare nu avea pe el decât vestonul. Mai jos se termina în formă de cartaboș... Furca lui lungă cu care aprindea felinarele ne-a făcut să rîdem... Și-o băga în nas... toată...

Traversând *rue Rivoli*, clienta a făcut un pas greșit, s-a împiedicat de un refugiu, a zdrobit o casă, din care a țâșnit un ascensor care i-a crăpat un ochi... Am trecut peste dărâmături. În *rue des Jeûneurs*, cea pe care se afla școala mea, a apărut Emile Orgeat, cocoșatul... Era așa cum îl știam dintotdeauna, dar de data asta verzui și cu o pată vineție care i se ivea din urechi... Nu mi se mai păru deloc urât. Era frumos, fercheș, cochet, și-mi plăcea de el...

Toți oamenii pe care-i cunoșteam alergau de-a valma, acum prin subteranele doamnei, prin chiloții ei, traversând străzi și cartiere adunate toate sub fustele ei... Îi ducea unde vrea ea. Se strîngeau și mai mult unii în alții. Mama nu-mi dădea drumul de mână... Și mereu mai repede... De pe la Concorde am băgat de seamă că ne ducea la Expoziție... Drăguț din partea ei... Vroia să ne distreze...

Doamna, clienta, ținea toți banii la ea, toată averea prăvăliaștilor vîrâți sub fustele ei... Ea trebuia să plătească... Lipiți strâns de ea, mi se făcea din ce în ce mai cald. Printre volane, prin căptușeală, foarte sus, mai zăream mii de chestii atîrnînd. Șterpeleala unei lumi... Tot galopînd îmi căzu ceva în cap, care-mi făcu un cucui, era o oglinjoară "bizantină", cea pe care o căutasem luni în șir în *rue Montorgueil*... Dacă aș fi putut aș fi urlat că o găsisem... Dar n-am putut să pun mîna pe ea din cauza înghesuiei... Era exact momentul cînd, toată lumea a înțeles, mai trebuia să ne îngrămădim încă puțin... Prinși cum eram între batantele porții, monumentală, arogantă, ridicată spre cer ca un coc... Nu plățiserăm intrarea și eram toți cu frica în oase... Noroc că ne luase torentul fustelor... Ne călcăm, ne sufocăm, ne târâm de-a dreptul pe burtă... Sus clienta s-a aplecat un pic ca să poată trece. Se terminase oare?... Ajunsesem sub Sena? Soseau cumva rechinii să ne ceară bănuțul? Se întîmplă vreodată să intri undeva fără să plătești? Scot atunci un țipăt atât de ascuțit, atât de strident, că uriașa se sperie! Și-a suflecat dintr-o dată toate fustele cu volane... chiloții... mai sus de cap... până la nori... S-a stîrnit o adevărată furtună, un vînt atât de rece a năvălit pe dedesubt că am urlat de durere... Am rămas înțepenii pe chei, părăsiți, dîrdîind, triști... Între rambleu și trei remorchere clienta a dispărut!... Toți vecinii din Pasaj se învinețiseră atât de rău că nu-i mai recunoșteam... Înselase pe toată lumea! uriașa, cu magnificele ei hoții... Expoziția nici nu mai exista!... Se terminase cu ea de mult timp! Lupii se auzeau urlînd peste *Cours la Reine*...

Era momentul s-o întindem... Am șters putina care încotro... Cu mult mai puține labe la purtător... Eu, minusculul, am călcat-o pe doamna Méhon...

Mama își sufleca fustele... Dar alerga din ce în ce mai încet din cauza pulpelor... care se subțiaseră ca

niște ațe... și se împărășaseră... Împletindu-se... ca o pânză de păianjen... care o învălui chiar în fața noastră... dând-o de-a rostogolul... Și atunci s-au ivit omnibusele... crunte la vedere... pornind un atac sălbatic de-a lungul străzii Royale... albastre, verzi, galbene ca lămâia... Au plesnit mai întâi oiștile și apoi hățurile au zburat dincolo de Esplanadă până-n copacii din Tuileries. Am înțeles imediat primejdia... Îi îndemn... Le strig... Ii adun... Le arăt pe unde s-o apuce... Toți înapoi, pe la Orangerie... Dar nimic nu mai ajută! Bietul unchi Edouard e strivit aproape pe loc cu triciclul lui cu petrol, chiar la picioarele statuii bordeleze... Avea să țâșnească puțin mai târziu pe la stația Solférino, cu ce se mai alesese din hârdăul lui, turtit, ridicat pe umeri ca un melc... Îl luăm cu noi... Trebuia să se grăbească, s-o ia la picior, apăruseră cele o sută de automobile *Reines Sepollet* de la salon... duduiau pe lângă Arcul de triumf. Se rostogoleau cu capota deschisă peste deruta noastră...

Rezemat de soclul Ioanei d'Arc întrezăresc într-o străfulgerare pe Rodolphe surzând cu toată gura... Își vindea costumul lui de trubadur la licitație... Vroia să-și cumpere un altul, de "General"... Nu era momentul să-l deranjez... Macadamul se desfundase... În acest loc se deschide o prăpastie... care înghite totul... Trec exact pe buza prăpastiei... Apuc portofelul mătușii Armide taman în clipa în care dispare... Pe el stă scris cu mărgele "În amintire"... Înăuntru e ochiul ei de sticlă. Surprinși, râdem cu toții... Dar atunci dintr-o sută de părți se rostogolesc peste noi în avalanșă golani... atât de numeroși că *rue Thérèse* se umple până la al treilea etaj... Escaladăm colina de hoituri înghesuite... O zumzăială de muște la baligă urcă până la stele...

Dar ca să ajungem acasă a mai trebuit să sfărâmăm câteva grilaje foarte țepene. Ne facem luntre și punte, încercăm și pe dracu să împingem poarta... să ne strecurăm printr-un ochi... Nu iese nimic, drugii sendoie și se dezdoie pe loc lovindu-ne peste gură ca niște vâne de cauciuc... O fantomă ne ascunde cheia... Vrea totul sau nimic!... O trimitem la plimbare!... "Vax!... Atunci!"... ne răspunde... O chemăm înapoi. Suntem vreo zece mii care împingem...

Din *rue Gombuste* ajung până la noi în rafale ecourile unor țipete înspăimântate... E gloata strivită în *place Gaillon*... Furia omnibuselor... Petrecerea continuă... Clichy-Odéon își taie brazdă prin vârtejul de nenorociți... Pantheon-Courcelle vine din urmă... Îi face arșice... Îi face afiș pe vitrinele noastre... se preling... Lângă mine tata geme: „Să fi avut măcar o trompetă!”... De disperare se despoaie, se cațără pe Banque de France, iată-l atârnat de orologiu... Smulge minutarul... Coboară cu el... Și-l izbește de genunchi... E fascinat... emoționat... Am putea să ne jucăm toți cu el... Dar o cavalcadă a "Gărzii" năvălește pe *rue Méhul*... "Madeleine-Bastille" se clatină, se răstoarnă drept peste grilajul nostru... Noroc că era deja făcut praf... Osia se aprinde, camionul cel mare arde cu pocnete... Conducătorul biciuiește caii... Aceștia aleargă mereu mai repede... În *rue des Moulins*, îl târaie, îl saltă, ducând cu ei un uragan de foc... Tromba se ciocnește, se încovoie, țâșnește din nou, se zdrobește de Comedia Franceză... Totul ia foc... Acoperișul se desprinde, se înalță, zboară cu vâlvătai până la cer... Frumoasa artistă, doamna Méquibre, se îndârjește în loja ei să-și învețe poezia... Își umple sufletul cu versuri înainte de a intra în scenă... Clănțâne atât de tare din fălci, că se bâlbăie... se dă de-a berbeleacul până-n fundul foaierului... Scoate un țipăt nemaiauzit... Vulcanul a scrumit totul.

Nimic nu rămâne în lume decât focul din noi... Un roșu violet mă izbește în tâmplă, un drug îmi mestecă creierii... Îmi răcolește frica... Frica îmi halește străfundurile capului ca pe o ciorbă în flăcări, cu drugul drept lingură... N-am să mai scap niciodată de ea...:

Mi-a trebuit mult timp ca să mă pun pe picioare. Convalescența a mai durat vreo două luni. Fusesem grav bolnav... În cele din urmă totul se termină printr-un pojar... Doctorul trecea des. Insista mereu să fiu trimis la țară... Ușor de zis, dar de unde bani?... Profitau de orice ocazie ca să mă scoată la aer.

La chiria din ianuarie, bunica mea Caroline trebuia să se ducă tocmai până la Asnières ca să-și încaseze banii de la chiriași. Am profitat de această împrejurare. Ea avea pe acolo două case, din cărămidă și vâlătuci, în *rue Plaisance*, una mică și alta mijlocie, închiriate la muncitori. Casele ei de raport, averea ei, economiile ei.

Am pornit amândoi la drum. Cu mine trebuia să meargă foarte încet. Rămăsesem slăbit pentru mult timp, mă podidea sângele din te miri ce și chelisem complet. Am coborât în fața gării și am luat-o drept înainte... *Avenue Faidherbe*... *Place Carnot*... De la primărie făceam la stânga și treceam prin Grădina Publică.

La Bulodrom, între gard și pistă, dădeai mereu peste o ceată de ramoliți caraghioși, bătrâni plini de vervă, pensionari gâjâiți, glumeți și uscățivi... de câte ori doborau un rând de popice, urma o adevărată rafală de glume... o explozie de vorbe în doi peri... Le înțelegeam poantele... din ce în ce mai bine... caraghioși din cale afară erau când făceau pipi... Se dădeau grabnic după vreun copac... pe rând... Se scremeau teribil... "Vezi să n-o scapi, amice!..." îl auzai pe câte unul... ceilalți reluau în cor... Erau de un farmec irezistibil. Râdeam tare și atât de strident că bunica se jena... Să stai în vântul iernii afară... ascultând calambururi... asta putea să vină de hac oricărui hoit...

Bunica nu prea râdea, dar dorea din toată inima să mă amuz măcar eu... Acasă nu prea era vesel... Își dădea și ea seama... Și apoi asta era o distracție care nu costa cine știe ce... Am mai rămas un pic... Când, după jocul de popice, i-am lăsat pe moșnegi în plata domnului, afară se întunecase-de-a binelea.

Casele Carolinei erau tocmai dincolo de Bourguignons... după câmpul Zarzavagiilor... care se întindea în vremea aceea până la bălțile de la Achères...

Ca să nu ne înfundăm în noroi, să nu rămânem înglodați, mergeam unul în spatele celuilalt pe o podișcă de scândură... Ferească Dumnezeu să fi pășit alături... dădeai într-o cloacă de smârcuri... călcând așa în urma ei, eu tot mai râdeam... Fără să uit de echilibru. Îmi aminteam de replicile lor hazlii... "Ți-a plăcut chiar atât de mult? mă întreba. Ia zi, Ferdinand?"

Dar mie nu-mi plăceau întrebările. Mă îmbufnam pe loc... Mărturisirea cheamă nenorocirea.

Ajungem în *rue de Plaisance*. Chinul abia de aici începea. Să încasezi chiriile era o adevărată dramă... trebuia să înfrunți furia locatarilor... Mai întâi ne făceau tot felul de mizerii și oricum tot nu plăteau suma întreagă... Niciodată... Se apărau cu multă îndemânare... Reclamau mereu câte o pompă spartă... Și vorbeau la nesfârșit... Se apucau să zbiere din te miri ce, chiar înainte ca bunica să fi deschis gura... Closetele nu mai funcționau... se plângeau fără încetare... de la toate ferestrele șandramalei... Cereau să fie desfundate pe loc... le era frică să nu-i jumulim de bani... Urlau ca să nu aducă vorba despre chitanță... Nici nu vroiau să se uite la ea... Latrinele, bine înfundate, se revărsau până în stradă... Iarna, blocate de îngheț, la cea mai mică presiune, plesneau... Și de fiecare dată trebuia să plătim 80 de franci... Distrugeau totul, mortăciunile!... Răzbunarea lor de chiriași... Și făceau la copii... De fiecare dată apăreau alții noi... Și din ce în ce mai dezbrăcați... Goi..., ce mai!... Culcați în fundul unui dulap... Cei mai bețivani și mai golani dintre locatari ne făceau pe noi troacă de porci... Se uitau cum desfundam... Veneau după noi în pivniță... Plecam în căutarea unui pământuf care să intre în sifon... gata cu gluma... Bunica își sufleca fustele, le prindea cu ace de siguranță, rămânea numai în cămașă... Și se pune pe treabă... Ne trebuia multă apă caldă. O aduceam într-un urcior de la cizmarul de vizavi. Locatarii nu vroiau cu nici un preț să ne dea. În cele din urmă Caroline dădea de fundul latrinelor. Înfundea hotărâtă pământul, târnuia marfa... Dar numai șomoioagul nu era de ajuns. Își vâra brațele până la umeri, locatarii veneau cu toată șatra de copii după ei, să vadă dacă li se evacuează rahatul și hârtiile... și cârpele... Făceau dinadins tampoane... Caroline nu se dădea bătută... era o femeie care nu se temea de nimic...

Locatarii își dădeau seama când reușea, în sfârșit... când totul începea să curgă... Recunoșteau cât de greu i-a fost... Și nu vroiau să se lase mai prejos... În cele din urmă ne ajutau... Dădeau de băut... bunica bea în sănătatea lor... Nu era ranchiunoasă... Își urau un an bun... cu inima largă... cu prietenie... Dar banii nu apăreau... oameni fără scrupule... Dacă ar fi fost să-i dea afară, înainte de-a elibera casa, ar fi găsit ei mijloace să se răzbune... Ar fi stricat totul... Și așa erau pline de găuri șandramalele... Când ne făceam vizita de rigoare prin apartamente, mai încercam să astupăm câte ceva... Nu folosea la nimic... Continuau să găurească... aduceam special cu noi lipici... Burlane, debarale, pereți, parchete, totul era răschit, plin de cârpituri... Dar cu closetele aveau ce aveau... Crăpate toate roată împrejur... Bunica plângea când le vedea... Și grilajul grădinii la fel... Îndoit de parcă ar fi fost din lemn dulce... Făcut armonică... Le adusesese odată o portăreasă foarte drăguță... N-a stat mai mult de opt zile... Și-a luat tălpășița bătrâna, îngrozită... În mai puțin de o săptămână doi locatari urcaseră la ea ca s-o strângă de gât... În patul ei... În legătură cu niște ștergătoare de la uși...

Casele despre care vorbesc mai sunt și acum acolo... Numai numele străzii s-a schimbat: din "Plaisance" a devenit "Marnes"... Fusese o modă și asta...

Mulți s-au mai perindat pe acolo. Burlaci, familii, generații... Au continuat să le găurească de-a valma cu șoarecii, șobolanii și carcalacii... N-am mai putut astupa nimic... Unchiul Edouard a preluat afacerea... Lovite de atâta suferințe, casele deveniseră în cele din urmă adevărate strecurători... Chirie nu mai plătea nimeni... Locatarii îmbătrâniseră, obosiseră să mai tot discute atâta... Și unchiul meu, fatalmente... chiar și de closete s-au săturat... Scosese tot din țâțâni. Nimic nu mai rămăsese. Și-au făcut din ele debarale, grămădind înăuntru măturile, stropitorile și cărbunele. Acum nu se mai știe nici măcar cine locuiește în ele... curând or să intre în demolare... Or să dispară... Mai trăiesc cuibărite pe acolo vreo patru familii. Poate chiar mai multe... Portughezi, se pare...

Nimeni nu-și mai bate capul să le întrețină... Cât s-a ostenit bunica și tot n-a reușit mare lucru... Din asta i s-a tras și moartea... Stătuse în plin ianuarie prea mult pe afară, umblând cu apă rece și fiartă... În curent, ca să înfunde pompa cu câlți și să dezghețe robinetele.

În jurul nostru locatarii foiau cu lumânările în mână, veneau să-și dea cu părerea și să vadă cum merge treaba. În privința chiriei, mai cereau o amânare. Să mai trecem și săptămână viitoare. Și am luat-o din nou pe drumul spre gară.

Ajungând la ghișeu bunica avu un moment de slăbiciune și se prinse cu mâna de rampă... Nu-i prea stătea în obicei... Simți cum o ia cu frig... Am traversat piața înapoi, am intrat într-o cafenea... Până la tren am băut amândoi câte un grog... Odată ajunși în Saint-Lazare s-a dus direct la culcare. Nu se mai putea ține pe picioare. O doborâse febra, foarte mare, cum avusesem și eu în Pasaj, dar ea a făcut o gripă și din asta o pneumonie...

Doctorul trecea dimineața și seara. S-a îmbolnăvit atât de grav că nu mai știam ce să răspundem vecinilor care ne întrebau despre ea.

Unchiul Edouard făcea zilnic drumul de la prăvălie până la ea. Starea ei se agravase... Nu mai vroia să-și pună termometrul, n-o mai interesa ce febră are... A rămas stăpână pe ea până la sfârșit... Tom se ascundea pe sub mobile, nu se mai mișca, abia dacă se mai atingea de mâncare... Unchiul a trecut pe la prăvălie, ducea cu el un balon mare de oxigen.

Într-o seară mama nu se mai întoarse pentru cină... A doua zi, nici nu se luminase bine de ziuă că unchiul Edouard mă zgâlțâi și-mi porunci să mă îmbrac cât pot mai repede. M-a prevenit... Trebuia să-mi iau rămas bun de la bunica... Nu prea înțelegeam... Nici nu mă trezisem bine din somn... Am mers repede... Pe *rue du Rocher*... la mezanin... Portăreasa nu se culcase... Veni cu o lampă să ne lumineze drumul.. Sus, în prima cameră, mama în genunchi plângea rezemată de un scaun... Gemea ușor, își băguia durerea... Tata în picioare... Nu zicea nimic... Se ducea până la palier și se întorcea... Se uita la ceas... Își răsفira mustața... În cealaltă cameră am zărit-o pe bunica... Respira greu, hârâia, se sufoca, șuiera urât de tot... Doctorul tocmai ieșea... A strâns mâna tuturor... Și atunci m-au împins pe mine înăuntru... Am văzut-o în pat cum se căznea să respire. Când galbenă, când roșie, scăldată în sudoare, ca o mască pe cale să se topească... Mă privea fix, dar tot duios, bunica... Mă îndemnă să o sărut... M-am aplecat deasupra patului. Mi-a făcut semn că nu-i nevoie... Și-a mai surâs încă o dată... Vru să-mi spună ceva... Dar nu reușea decât să-și zgârie gâtul. În cele din urmă izbuti, cât de încet a mai putut și ea... "Să muncești serios, Ferdinand!" a șoptit... Nu mi-era frică de ea... La urma urmei ne înțelegeam bine amândoi... Și e adevărat, orice s-ar spune, am muncit bine... Dar asta nu privește pe nimeni...

Vru să-i spună și mamei ceva. "Clémence, fetițo... fii atentă, gândește-te la tine... te rog..." atât a mai putut spune... Se sufoca din ce în ce mai rău... Ne-a făcut semn să ne îndepărtăm... Să trecem în camera de alături... Ne-am supus... O auzeam... Încăperea răsună de ecouri... Am rămas așa înțepeniți cam o oră. Unchiul se tot ducea până la ușă. Ar mai fi vrut s-o vadă. Dar nu îndrăznea să-i iasă din cuvânt. Întredeschise numai ușa, se auzea acum mai tare... Scoase un fel de sughiț... Mama tresări... Făcu "hâc"! ca și cum i s-ar fi tăiat gâtul. Căzu grămadă pe spate, pe covor, între fotoliu și unchiul meu. Cu mâna atât de încheștată peste gură că nu i-o mai puteam desface...

Când își reveni: "Mama a murit!..." urla întruna... Nici nu mai știa unde se află... Unchiul a rămas de veghe... Noi am plecat în Pasaj cu o trăsură...

Am închis prăvălia. Am tras toate storurile... Parcă ne-ar fi fost rușine... Parcă am fi fost vinovați... Nu îndrăzneau să ne mișcăm, ca să nu ne stingherim suferința... Plângeam alături de mama cu capul pe masă. Nu ne era foame... Nu mai vroiam nimic... Nu prea ocupam noi cine știe ce loc în spațiu, dar am fi vrut să ne ghemuim și mai mult... Să cerem iertare cuiva, tuturor... ne iertam unii pe alții. Imploram mai multă iubire... Ne era frică să nu ne îndepărtăm și mai mult... pentru totdeauna... ca bunica mea Caroline...

Sosi și ziua înmormântării... Singur, unchiul Edouard a alergat în toate părțile. A făcut toate demersurile... Îi era și lui greu... Dar nu arăta... Nu era un demonstrativ... Veni să ne ia din Pasaj exact în momentul când îi ridicau trupul...

Toată lumea... vecinii... curioșii... veniră să ne ureze: "Curaj!" Ne-am oprit în *rue Deaudeville* să cumpărăm flori. Am luat tot ce era mai frumos... Numai trandafiri... Florile ei preferate...

Ne obișnuiam încet, încet cu absența ei... Chiar și pe tata îl tulburase... Nu mă mai avea decât pe mine pentru scenele lui... Dar eu, în ciuda convalescenței, eram încă atât de prăpădit că nu prezentam mare interes. Mă considera prea rebegit ca să se mai dea la mine...

Mă mutam de pe un scaun pe altul... Slăbisem șase livre în două luni. Vegetam în propria-mi boală. Vomam toată untura de pește...

Mama nu se gândea decât la suferința ei... Prăvălia se ducea pe apa sâmbetei, fără putință de salvare... Nu mai vindeam bibelouri, nici măcar la prețuri derizorii... Se ispășeau acum nebuneștiile cheltuieli datorate Expoziției... Clienții erau lefteri... Nu mai reparau aproape nimic. Pregetau chiar și pentru cinci franci...

Cât despre mama, ea rămânea ore întregi năucă, nemișcată, cu piciorul bolnav îndoit sub ea, într-o poziție nefirească... Când dădea să se scoale, o durea atât de rău că se târa șchiopătând de ici colo... Tata se învârtea ca un leu în cușcă la etaj... Turba numai auzind-o cum bocăne...

Mă prefăceam că mă trec nevoile. Mergeam la closet să mă distrez... Trăgeam de puță cât puteam... nu-mi ieșea nimic...

În afara celor două case care reveniseră unchiului Edouard, de la bunica mai rămăsese o moștenire de vreo trei mii de franci... Dar erau de neatins... Așa decretase mama... Nu trebuia nici să ne gândim la ei... și totuși să ne descurcăm cumva... Am vândut cerceii, banii s-au topit pe datorii, una la Clichy, cealaltă la

Asnières...

Cât despre marfa din prăvălie, stocul era din ce în ce mai ponosit, mai subțiat, mai dezolant... Aproape că nu mai putea fi arătat...

Bunica se mai descurca, ea era cea care ne aducea "garanții"... tot felul de trențe de pe la alți negustori care consimțeau să ni le împrumute... Dar cu noi nu mai mergea... Nu aveau încredere... Erau de părere că nu știam să ne învățăm... Sărăceam pe zi ce trecea... Întors de la birou, tata examina soluțiile... sinistra noastră avere... Și tot el ne făcea supă... Mama nu mai era în stare... dezghioaca singur fasolea... Ne propunea să ne sinucidem deschizând cuptorul de gaz... Mama nici nu mai reacționa măcar... El puneă totul pe seama "francmasonilor"... Se înfuria împotriva lui Dreyfus!... Și a tuturor criminalilor care ne hăituiău destinul!...

Mama își pierduse complet busola... Făcea gesturi bizare... Neîndemânatică fusese întotdeauna, dar acum îi cădeau toate din mână... Spărgea trei farfurii pe zi... Nu mai reușea să se lepede de năuceala ei... umbla ca o somnambulă... În magazin i se făcea frică... Nu se mai interesa de nimic, zăcea cât era ziua de lungă sus la etajul al doilea...

Într-o seară, cum nu mai așteptam pe nimeni, s-a dus la culcare... Și atunci a apărut doamna Héronde. Începu să bată la ușă și să strige... Nimeni nu se mai gândea la ea. Mă dusei să-i deschid. Mama nu mai vroia să audă de nimic, nu mai vroia să stea de vorbă cu ea... Se învățea numai, șontâc, șontâc, prin bucătărie. Și atunci tata îi zise:

– Ei, Clémence, te-ai hotărât?... Dacă vrei îi spun eu să plece!... Ea s-a gândit un moment, apoi a coborât. A încercat să numere ghipurile pe care i le adusesese femeia... Nu reușea... Durerea o făcea să încurce totul... Ideile, cifrele... Eu și cu tata am încercat s-o ajutăm...

A urcat apoi să se culce... Dar se sculă imediat și mai coborî o dată... Și-a aranjat marfa din magazin toată noaptea, cu turbare, cu înverșunare...

Dimineața totul era într-o ordine impecabilă... Parcă devenise o alta... Era de nerecunoscut... I se făcuse brusc rușine...

Rușinea de neîndurat de a se fi prezentat în fața doamnei Héronde atât de lamentabil și că cealaltă o văzuse atât de sfârșită!

– Când mă gândesc la biata mea Caroline... La energia de care a dat dovadă până în ultima clipă a vieții! Să mă fi văzut ea acum!

Se îndârji brusc. Cât fu noaptea de lungă, făcu proiecte... Cum clientele tot nu se mai arătau, ei bine, Ferdinand, vom merge să le căutăm noi pe ele!... Chiar pe la casele lor!... Acuși vine vara, ce-ar fi să mai ieșim și noi din prăvălie... Să cutreierăm piețele, împrejurimile... Chatou!... Vesinet!... Bougival!... Să intrăm în vilele alea superbe... pe la oamenii ăia atât de șic... Oricum, ar fi mult mai interesant decât să ne înnămolim în halul ăsta aici!... Să-i tot așteptăm fără nici o speranță... Și așa o să mai ieși și tu la aer!

Tatei chestia cu piețele nu-i surâdea deloc... O aventură riscantă!... Înnebunea numai când se gândea... Ne prezicea complicații dintre cele mai nefericite... Aveam să facem praf și ultimul rest de marfă!... Negustorii locului or să ne alunge cu pietre... Mama îl lăsa să vorbească... Hotărârea ei era nestrămutată...

Și apoi nu mai aveam de ales! Mâncam doar o dată pe zi... De mult înlocuisem chibritele de aprins gazul cu papiote de hârtie.

Ora plecării fu hotărâtă și într-o bună dimineață luarăm drumul spre gară. Tata ducea bocceaua, o pânză uriașă, legată în patru colțuri, burdușită cu mărfuri... Tot ce ne mai rămăsese și nu arăta prea șleampăt... Mama și cu mine tărām după noi cutiile... Pe cheiul Saint-Lazare tata ne mai repetă o dată toate temerile lui în legătură cu o asemenea aventură și o șterse la birou.

Să ajungi la Chatou în vremea despre care vă vorbesc era o călătorie, nu glumă. Nici nu se zărea bine de ziuă și noi eram la treabă. Plăteam paznicului... O istorie întreagă până să ne asigurăm un loc!... Să obținem o tejghea... Un loc mai bun... Între o măcelăreasă și un păsărar... Din capul locului nu ne-au înghițit... chiar de cum am ajuns.

În spatele nostru, unul cu "unt și ouă" nu mai contenea cu bombănitul. Ne găsea cel puțin ciudați cu torentul nostru de boarfe. Făcea tot felul de aluzii insuportabile...

Drumul nu era prea plăcut, dar trecea oricum pe lângă parcuri, șerpuia în umbra unor tei magnifici... Clientele apăreau cam pe la prânz... Soseau în grabă, apelpisite... Ferească dumnezeu să fi adiat în clipa aceea vreo boare de vânt! Luxurile noastre se zburățăceau, dispăreau în trombă... capișoanele, "șarlotele", batistuțele, volănașele. Fragile ca niște nori, atât le trebuia. Le adunam cu mare greutate, le prindeam cu bolduri și agrafe. Tejgheaua noastră arăta ca un arici... Clientele capricioase treceau... ca fluturii, urmate de una sau doua slujnice... Și se întorceau... Mama încerca să le ademenească cu vicleșuguri... Își lăuda marfa... le atrăgea aten-

ția asupra broderiilor... bolerourilor de comandă... asupra ghipurilor... "fason Bruxelles"... izbânzile vapoaze ale doamnei Héronde...

– Ce plăcere să vă întâlnim pe aici, prin piața noastră, în aer liber!... Dar știu că aveți și un magazin! Nu vreți să ne dați adresa?... Vom trece pe la dumneavoastră, firește!...

Pleau foșnitoare mai departe, nu puteai să le strecuri mare lucru... doar vreun eșantion de reclamă...

Din când în când, dantelele noastre, la vreo pală de vânt mai puternică, zburau până la gămanul de alături... se amestecau printre cărnuri... Și omul se strâmba, vădit dezgustat...

Ca să ne putem descurca mai ușor ar fi trebuit să aducem de la Paris frumosul nostru manechin-piedestal, un bust rezistent, care ar fi pus foarte bine în valoare toate marafeturile... volutele de muselină și satin... miile de fleacuri ale "zânei d'Alfort"... Ca să păstrăm cât de cât, printre legume și măruntaie, un aer Louis XV, o atmosferă rafinată, am cărat cu noi la țară o veritabilă piesă de muzeu, o minusculă capodoperă, o comodă jucărie în "lemn de trandafir"... Ne puneam sandviciurile în ea.

Frica noastră cea mare, mai mult decât vântul, era ploaia!... Toate mătăsurile noastre foșnitoare se transformau sub aversă în crepon curat... ocrul se scurgea din ele șiroaie... trotuarul devenea alunecos... Le adunam mustind de apă ca niște bureți. Ne întorceam acasă plini de lehamite. Dar nu ne plângeam niciodată în fața tatei.

Săptămâna următoare am plecat la Enghien și de câteva ori, în zilele de joi, am ajuns și până la Clignancourt... Sau chiar până pe La Porte... Și în apropiere de "Puces"... Mie-mi plăceau piețele... La școală nu mă mai duceam... iar aerul mă înzdrăvenea. Numai seara acasă când îl vedeam pe tata mă apucau năbădăile... Niciodată nu era mulțumit. Venea să ne aștepte la gară... Ce poftă aș fi avut să-i arunc comoda în scăfărlie ca să-l văd tresărind măcar o dată.

La Clignancourt dădeam peste altă clientelă... Ne instalam calabalâcul, numai scursură, tot ce aveam mai urât, scos de prin pivnițele pe unde zăcea cu anii. Îl dădeam pe nimic...

Și chiar la "Puces" l-am cunoscut pe Popaul. Lucra pentru o negustorie care stătea cu două rânduri mai în spatele nostru. El îi vindea nasturii, bătând străzile, până dincolo de bariere, hoinărind prin piețe cu o măsuță legată de gât cu o sfoară. "Treisprezece cartonașe patruzeci de centime, doamnelor!..." Era mai mic decât mine dar mult mai dezghețat... Ne-am împrietenit imediat... Ceea ce-mi plăcea la Popaul era că în loc de încălțări purta numai niște scândurele plate legate în bele... Nu-l rodeau... Drept urmare când o luam de-a lungul fortificațiilor hoinărind, mă descălțam și eu.

Își plasa repede marfa, duzinile lui, câte treisprezece, nici nu aveai timp să te uiți bine la ele, nasturi de os sau de sidef.... după, asta eram liberi.

Ca să scap, trebuia să mint, să spun că mă duc să-mi cumpăr cartofi prăjiți.. Pe Popaul mama îl cunoștea dar nu putea să-l vadă în ochi, îmi interzicea să mă joc cu el. O ștergeam totuși împreună, hoinărind până la Gonesse. Îmi plăcea foarte mult de el... De îndată ce-l apuca frica avea un tic, își sugea pe loc toată limba, strâmbându-se drăcește. Până la urmă, tot umblând după el peste tot, ajunsesem să-l imit.

Înainte de a-l porni la drum mercereasa lui Popaul îl îmbrăca cu o haină tare caraghioasă, specială, ca pe o maimuță, acoperită toată cu nasturi, mari, mici, în față, pe spate, un bazar de eșantioane, din sidef, metal, os...

Marea plăcere a lui Popaul era absintul. De fiecare dată la întoarcere după ce vânduse tot, mercereasa îi oferea câte un aperitiv. Asta îi dădea curaj. Fuma tabac de trupă, țigările ni le făceam singuri din hârtie de ziar... Mama nu-și putea răsi calabalâcul, mai ales într-un asemenea cartier. Iar eu o ștergeam din ce în ce mai des... Până într-o zi când s-a întâmplat dandanaua...

Îl credeam pe Popaul corect, loial, fidel. M-a înșelat în privința lui. S-a purtat ca o cârpă. Că mai bine nu i-oi zice. Îmi tot povestea despre o archebuză. Nu prea înțelegeam ce vroia să spună. Până într-o zi când își aduse cu el drăcovenia. Era un elastic gros montat, un fel de praștie pe o crăcăna, un soi de sculă de doborât vrăbiile. Și-mi zice: "Mai întâi o să exersăm! Pe urmă o să spargem o vitrină!.... E una pe bulevard,, ușor de spart... Apoi ochim un polițist!..." Ce spui, frate! Era ceva! Și o pornim spre școală. Îmi zice: "Să începem aici!..." Elevii tocmai ieșeau, așa că ne era ușor s-o ștergem la o adică. Și-mi trece mie praștia. Îi pun un pietroi. Trag cât pot de mâner... De capătul cauciucului... Îi zic lui Popaul: "Ia uite-te acolo sus!" și pac! trosc!... Zang!... Drept în orologiu... Țândări s-a făcut... Am încremenit pe loc ca un tâmpit; Mă zăpăcise complet zgomotul... cadranul făcut praf... Trecătorii se apropiară în goană... Sunt prins pe loc. Ca un șobolan. Mă trag cu toții de urechi. Eu urlu: "Popaul!" dar el se topise!... Nu mai era de găsit!... M-au târât pur și simplu până la mama. I-au făcut o scenă de pomină! Ea le dădu toți banii pe care-i avea la ea, altfel mă băgau la închisoare. Le mai dădu și numele și adresa... În zadar le explicam: "Popaul"!... Asupra mea se abătu atâta potop de palme că nu mai vedeam nimic în jur...

Dar abia ajuns acasă aveau să curgă palmele cu adevărat, în cascadă... Uragan... Tata mă snopi, lovindu-mă cu picioarele în coaste, pisându-mă sub tălpi, rupându-mi hainele de pe mine. Și tot el urla că-l asasinez!...

Că la Roquette ar fi fost locul meu! De când lumea și pământul! Mama îl implora, se agăța, se târa, țipa că "în închisoare de alde ăștia ajung mai rău!" Ce mai, eram un ticălos fără pereche... La un pas de eșafod. Aici ajunsesem!... Popaul avea și el marea lui parte de vină, dar și aerul și hoinăreala... Și asta nu ca să mă dezvinovățesc!

Frenezia a mai durat o săptămână. Tata era atât de furios, cu sângele urcat tot la cap, că ne temeam de un "atac". Unchiul Edouard a venit special de la Romainville ca să-l liniștească. Unchiul Arthur nu avea destulă influență asupra lui, era cam neserios. Iar Rodolphe era departe, umbla creanga prin provincie cu ciroul Capitol. Vecinii și rudele, toată lumea din Pasaj era de părere că trebuia să mi se dea o curățenie, mie și tatei, asta avea să ne facă bine la amândoi. Tot căutând motivele celor întâmplute ajunseseră la concluzia că desigur numai viermii erau pricina obrăzniciei mele. Și mi s-a dat un medicament... Am văzut mai întâi galben în fața ochilor și după aceea maroniu. Dar oricum parcă mă mai liniștisem. Tata reacționa printr-o muțenie care dură cel puțin trei săptămâni. Îmi arunca numai priviri de la distanță... insistente, bănuitoare... Rămâneam totuși grija lui cea mare, crucea pe care trebuia s-o poarte. Și ne-am mai înghițit încă o dată fiecare purgativul. El apa Janos, mama rubarba. Și apoi au hotărât că n-o să ne mai ducem niciodată prin piețe, hoinăreala avea să mă piardă cu siguranță. Duceam totul de răpă cu instinctele mele criminale.

Mama mă însoți din nou până la școală cu o mie de sfaturi. Emoția o copleșea pe măsură ce ne apropiam de *rue des Jeûneurs*. Cunoscuții o preveniseră că oricum n-or să mă țină nici opt zile. Și totuși m-am purtat bine, nu m-au alungat. Că nu învățam nimic, asta-i altceva. Eram lehametit de școală, de învățătorul cu barbișon care ne îndopa la nesfârșit cu problemele lui idioate. Mă apuca disperarea numai văzându-l. Eu care hoinărisem cu Popaul, eram din cale afară de plictisit să-i ascult ore și săptămâni în șir balivernele.

În curte plozii încercau să se mai dezmoștească, dar efortul lor îți stârnea mila, greu le venea cu zidul din față atât de înalt că-ți tăia pe loc orice chef de joacă. Preferau să intre în clasă unde se străduiau să obțină note bune... Să-i ia naiba!

În curte nu era decât un copac și pe ramură pripășită o singură păsărică. Dar plozii au doborât-o cu lovituri de pietre și cu sulite. A mâncat-o pisica într-o recreație. Notele mele erau mediocre. Învățam numai de teama de a nu trebui să repet clasa. Eram chiar apreciat pentru seriozitatea mea. De murdari eram toți murdari la fund. Iar eu i-am mai învățat pe deasupra și cum să facă pipi în sticlute.

În prăvălie văicărelile se înteteau cu fiecare zi. Mama nu mai înceta să-și rumege necazul. Nu pierdea nici un prilej să-și aducă aminte de maică-sa, de cele mai neînsemnate detalii... Era destul să fi intrat exact în momentul închiderii o persoană care să ne ofere vreun bibelou, ca ea să izbucirească imediat în lacrimi... "Dacă ar mai fi trăit mama! scheuna, ea care știa atât de bine să se târguiel!" Dezastruoase gânduri...

S-a găsit și o foarte veche cunoștință care a știut să profite de tristețea mamei... Se numea doamna Divonne și era tot atât de bătrână ca tușa Armide. După războiul din '70 făcuseră avere, ea și bărbatu-său, din negustoria cu mănuși de "mioară", în *Passage des Panoramas*. Pe lângă această prăvălie celebră pe vremuri mai aveau încă una în *Passage du Saumon*. Țineau la un moment dat optsprezece comisionari „care foiau într-un du-te vino neconținut”, ne povestea bunica. Soțului, văzându-se cu atâtia bani, i s-ai urcat la cap. În afacerea Canalului Panama pierdu tot și chiar mai mult. Și cum sunt bărbații, fără snagă în ei, în loc s-o ia de la capăt, a șters-o cu o donzelă. Au păpat tot. Acum era la mare strâmtoare. Doamnă Divonne trăia aciuindu-se pe unde apuca. Își găsea refugiul în muzică, îi mai rămăsese ei ceva, dar atât de puțin că abia dacă avea ce să mănânce și asta nu în toate zilele. Și atunci profita de cunoștințe. Cu mănușarul ei se măritase din dragoste. Nu provenea dintr-un neam de negustori, tatăl ei fusese prefect sub Imperiu. Cânta fermecător la pian. Din pricina mâinilor ei delicate nu-și scotea niciodată mitenele, iar pe timp de iarnă purta mănuși groase cu pasmanterie și pompoane roșii. Cochetă până la moarte.

Prin prăvălia noastră nu mai călcase de multă vreme. Dar moartea bunicii o afectase din cale afară. Nu-și mai revenea: „Atât de tânără! repeta după fiecare frază. Vorbea cu delicatețe despre Caroline, despre trecutul lor, despre bărbații pe care-i avuseseră, despre "Saumon" și Bulevarde. Nuanțat și cu rafinate precauții. Era, într-adevăr, foarte bine educată... Îmi dădeam seama. Pe măsură ce povestea, totul se transforma într-un vis fragil. Nu-și scotea niciodată pălăria, nici voaleta, din cauza tenului', pretexta ea. Dar cred că mai ales din cauza perucii... Pentru cină nu ne rămânea nici nouă mare lucru. O invitam totuși... Dar când să-și termine supa, își scotea voaleta, pălăria și tot bazarul... Ca să poată linge fundul farfuriei... Găsea că e mult mai comod... Desigur din cauza protezei. O auzeam cum și-o juca în gură... N-avea încredere în linguri... Îi plăcea și prazul dar trebuia să i-l tăiem mărunț, ce mai, o întreagă istorie. După ce mânca nu mai vroia să plece. Devenea frivolă. Se întorcea spre pian, un gaj uitat de o clientă. Nu era niciodată acordat dar mergea și așa.

Tata, pe care totul îl agasa, o mai avea acum și pe hoasca asta care-l călca pe nervi cu mofturile ei. Și

totuși se înduioșa când o auzea atacând "Lucia di Lammermoor" sau "Clair de Lune".

Apoi a început să vină din ce în ce mai des. Nu mai aștepta să fie invitată... Își dădea seama de disperarea noastră. În timp ce noi făceam ordine în prăvălie, ea urca cât ai zice pește, se instala pe taburet, încerca mai întâi două, trei valsuri și apoi "Lucia" și "Werther". Avea un repertoriu întins, tot ce se cânta la "Chalet" și la "Fortunio". Eram obligați să urcăm. Dacă nu ne-am fi așezat la masă, n-ar mai fi încetat niciodată. "Cucu", făcea când ne vedea. În timpul cinei îi ținea isonul mamei plângând din prietenie alături de ea. Dar asta nu-i tăia pofta de mâncare. Nici la tăiței nu făcea mofturi. Felul în care mai cerea mă îngrozea de fiecare dată. Trucul cu amintirile îl folosea peste tot, pe la negustorii mai mult sau mai puțin amărâți, bătând prăvăliile când ici, când dincolo. Defuncții câtorva cartiere îi fuseseră cunoscuți, îi știa pe cei din Mail și Gaillon. Cu asta mai câștiga și ea o bucată de pâine.

Știa pe de rost istoria tuturor familiilor din Pasaje. Și dacă se mai întâmpla să existe și un pian la îndemână se întrecea pe sine. La peste cei șaptezeci de ani ai ei mai putea cânta Faust... Dar își lua toate precauțiile. Se îndopa cu bomboane gomate ca să nu răgușească... se acompania singură făcându-și mâinile trompetă. "Glorie nemuritoare!"... Bătea tactul cu picioarele și clapele cu mâinile.

În cele din urmă nu ne mai puteam stăpâni, izbucneam în râs. Pufneam pe nas. Baba Divonne, odată pornită, nu se mai oprea ea din atâta lucru. Natură de artistă, ce mai... Mamei îi era rușine, dar râdea și ea până la urmă... Asta îi făcea bine...

Cu toate defectele și vicleniile ei, mama nu mai putea fără ea. O lua cu ea peste tot. Seara o însoțea până la Porte de Bicêtre, locuia tocmai la Kremlin pe lângă *Asil* și mergea până acasă pe jos.

Duminică dimineața venea să ne ia la cimitir. La *Père Lachaise* parcela 43. Tata nu intra niciodată. Avea oroare de morminte. Se oprea la Rond-Point, vizavi de Roquette. Așteptând să ne întoarcem își citea ziarul.

Cavoul buncii era foarte bine întreținut. Schimbam florile de liliac, alteori pe cele de iasomie. Aduceam cu noi întotdeauna trandafiri. Era singurul lux pe care și-l permitea familia. Schimbam apa, spălam dalele. Înăuntru era vesel ca-ntr-un bălci cu statuete colorate și fețe de masă din dantelă veritabilă. Mama le aducea, era consolarea ei. Desăvârșea interiorul.

În timp ce făcea curățenie, suspina întruna... Acolo dedesubt, Caroline nu era prea departe. Mă gândeam mereu la Asnières... Îmi aduceam aminte cum se spetise ea pentru chiriași. O vedeam aievea. Degeaba spălam și frecam în fiecare duminică, urca totuși de acolo din afund un miros ciudat, abia simțit... ușor piperat, subtil, acrișor, insinuant, pe care dacă l-ai simțit o dată... îl ai în nări pretutindeni... În ciuda florilor... a parfumului chiar... se ține după tine... te năucește... urcă de acolo din groapă... Ai senzația că a dispărut. Și iată-l din nou prezent!... Mă duceam până la capătul aleei să scot apă pentru vase. După ce-mi terminam treaba, amuțeam... Și apoi mirosul acela ușor îmi făcea greață... Închideam ușa... Ne rugam... Ne întoarcem la Paris...

Doamna Divonne vorbea tot drumul fără oprire... pentru că se sculase de dimineață, pentru că se ostenise cu florile, pentru că plânsese atâta, i se făcea foame... unde mai pui diabetul... Ce mai, i se trezea pofta de mâncare... Cum ieșea din cimitir nu mai vroia decât să halească. Și vorbea numai despre asta... O adevărată obsesie... "Știi, Clémence, ce-aș mânca? Uite! Fără să fiu o gurmandă!... Puțin aspic pe o felie de pâine nu prea veche... Ce-ai zice?"

Mama nu zicea nimic. Era numai foarte încurcată. Dar mie-mi venea să vărs totul pe loc... Numai la asta mă gândeam, cum să vărs mai repede. Aveam în minte doar aspicul... Capul pe care trebuia să-l aibă Caroline acolo dedesubt cu toți viermii... grași... groși... cu labe... care rodeau... foșgăiau... prin putreziciune... milioane cuibărindu-se într-un hoit umflat, vântul care purta duhoarea...

Tata ne aștepta... De abia a avut timp să mă tragă după un copac... am vărsat tot, tot... pe pantalonii lui... Tata a făcut un salt dar nu s-a putut feri de tot...

"Ah! Pușlama...!" a țipat... Îi feștelisem pantalonii... Oamenii se uitau la noi. Și lui îi era rușine. A luat-o singur repede prin altă parte spre Bastille. Nu mai vroia să ne cunoască. Împreună cu doamnele am intrat într-un bistrâu să beau un ceai ca să-mi revin. Exact peste drum de închisoare.

Drumurile aveau să mă poarte ades pe acolo mai târziu, mă uitam de-fiecare dată... Dar n-am văzut niciodată pe nimeni înăuntru.

Unchiul Arthur era ciuruit de datorii. Din *rue Cambronne* până în *rue Grenelle*, împrumutase atât fără să mai dea ceva înapoi că nu mai era de trăit. Într-o noapte a șters-o fără să-și mai plătească chiria. Un prieten l-a ajutat. Și-au încărcat calabalâcul într-o căruță trasă de un măgar. Și s-au cărat în afara orașului. Au trecut pe la

noi să ne anunțe în toiul nopții când noi ne culcaserăm de mult.

A profitat de ocazie ca să-și părească muierea, chelnerița... care-l amenințase cu vitriolul... În sfârșit venise momentul să-și ia tălpășița!

Împreună cu prietenul lui ochiseră o șandrama unde nu mai putea veni nimeni să-i plictisească, pe colinele de la Athis-Mons. Dar chiar de a doua zi creditorii au năvălit pe capul nostru. Nu mai vroiau să se miște din Pasaj, porcii!... L-au căutat pe tata chiar și la birou, la Coccinelle, să-l hărțuiască. Mai mare rușinea. Tata deveni crunt pe loc... Gata să facă explozie.

– Ce clică! ce neam!... Ce râie și familia asta! Un minut de liniște măcar! Au venit și la servicii să mă facă de râs!... Toți frații mei trăiesc ca niște hoți! Soru-mea își vinde curul prin Rusia! Fiul meu colcăie în vicii! Frumos am ajuns! M-am săturat până-n gât! Mama nu găsea nimic de zis... Nici nu încerca să intre în discuție... Putea el să se ostenească mult și bine...

Creditorii nu-și dădeau seama că pentru tata onoarea era totul... O țineau una și bună... Nu se mai dezlipiau de prăvălie... Și noi care abia aveam ce mânca... Dacă am fi plătit datoriile am fi crăpat pe loc...

"O să mergem duminica viitoare să-l vedem!... a hotărât tata. Am să-i spun de la obraz tot ce cred despre el!..."

Am plecat în zori ca să fim siguri că-l găsim înainte de a se fi cherchelit... La început am greșit drumul... În sfârșit, am dat de el... Mă temeam să nu-l găsesc chircit, plin de căință, cufurit într-un colț de colibă, hăituit de trei sute de jandarmi... și ronțind șoareci zaharisiți... Așa se întâmpla cu ocnașii evadați din "Belles-Images"... Dar unchiul Arthur era altă stofă... Îl găsirăm stând la o masă în cârciumă, la "Belle-Adelle". Ne primi cu surle și trâmbițe... Bea sec, pe credit, și nu oțet!... Un muscat trandafiriu... un zaibăr de primă mână. Se simțea minunat... Niciodată nu-i fusese mai bine... Înveselea pe toată lumea în jurul lui... Era neîntrecut, așa spuneau... Alergau din toate părțile să-l asculte. Niciodată nu avusese "Belle-Adelle" atâția clienți... Toate scaunele erau ocupate, stăteau oamenii și pe trepte... Mici proprietari care veneau tocmai de pe la Juvisy... cu panamalele lor false... pescari de la scoc, în sandale, se adunau special la "Belle-Adelle" pentru un aperitiv numai ca să-l întâlnească pe unchiul Arthur. Niciodată nu se distraseră așa de bine...

Avea pentru toate gusturile! Inventă o sumedenie de jocuri! Și de bazaconii!... De la dop la paletă!... Discursuri!... Ghicitori!... Printre copaci!... Pentru dame... Unchiul Arthur era tot numai antren... un odor de băiat... Se smucea, făcea ca toți dracii... Dar șapca nu și-o scotea niciodată, mândria lui de artist! Nu-și schimbase cu nimic ținuta: încălțările lui de culoarea ciocului de rață... pantalonii de catifea în dungi... cravata uriașă... ca o foaie de salată...

Cu gustul lui pentru chelnerițe, vreo trei îi căzuseră victime... Fericite să-l servească și să-l iubească. Nu mai vroia să audă vorbindu-i-se de mizeriile din *Vaugirard*... Uitase totul!... Vroia să-și refacă viața!... Nu-l lăsa pe tata să-și termine vorba... să-și argumenteze prostiile... Ne îmbrățișa pe rând... Era mulțumit că ne revedea...

"Arthur, vrei să mă ascuți un moment!... Creditorii tăi stau agățați de ușa noastră!... De dimineață până seara!... Mă ascuți?" Arthur mătură cu o mână aceste mizere evocări. Iar la tata se uita ca la un imbecil încă-pățânat... De fapt îi era milă de el! "Ia haideți pe aici!... Vino, Auguste! O să-mi spui mai târziu! Vreau să vă arăt cea mai frumoasă panoramă a regiunii!... Saint-Germain nici nu există pe lângă ea!... Încă o colină... Drumul din stângă și apoi bolta de verdeață... Acolo e atelierul meu!..."

Așa-și numea maghernița... Ca așezare era într-adevăr plăcut. De la el se vedea toată valea... Sena până la Villeneuve-Saint-Georges, iar de cealaltă parte pădurile Sénart. Nu se putea închipui ceva mai frumos. Avea noroc. Nu plătea chirie, nici un sfanț. Păzea, chipurile, lacul proprietarului...

Lacul nu se umplea decât iarna, vara nu avea apă deloc. De doamne era bine văzut... Pe chelnerițe le emancipase. Mâncare la el, gârlă!... Muscadet, ca și dincolo, cârnați, anghinare, brânzeturi... La alegere! Din cele care-i plăceau mamei. Nu era chiar un nefericit... Ne-a vorbit despre comenzile pe care le primise... Firme pentru cârciumi, băcănii, brutării... "Spre folosul lor și plăcerea mea!" așa vedea el viața... Pereții erau plini de schițe: "La știuca umplută", cu un pește uite așa albastru, roșu chinovar. "La frumoasa marinăreasă", pentru o spălătoreasă prietenă, cu niște sfârcuri luminoase, o idee foarte ingenioasă... Viitorul îi era asigurat. Puteam să ne distrăm.

Înainte de a coborî din nou în sat, a ascuns totul în trei, patru oale și urcioare, mâncarea și vinul alb, ca pe o comoară sub ogor... Nu vroia să lase nici o urmă. Nu avea încredere în oamenii care treceau pe acolo... A scris cu cretă pe ușă: "Nu mă mai întorc niciodată".

Am coborât spre ecluză, avea prieteni printre marinari. Am galopat pe drumuri abrupte, mama venea schiopătând în urma noastră. Când am ajuns i s-a făcut rău, a trebuit să se odihnească pe o bornă. Am privit remorcherele, mișcarea șalupelor îndreptându-se spre ecluze, aparent atât de sensibile, de fragile, ca sticla izbită de zid... Parcă n-ar îndrăzni să ancoreze nicăieri.

Ecluzierul cel gras scuipă de trei ori tutunul, își scoate haina, bombăne și înjură roata... Poarta cu pivoți

tremură, scârțâie și se opintește deschizându-se încet, încet... Valurile o strivesc... batantele asudă și cedează până la urmă... "Arthémise" suieră lung... Convoiul intră...

Mai departe vine Villeneuve-Saint-Georges... Dincolo de dealuri se zărește bolta cenușie de la Ivette... Jos, satul... câmpia... Vântul care se trezește... tremură pe luciul apei... zgâlțâie pontonul... Mișcarea neconținută a valurilor... muzica crengilor în apă... se aude tocmai din vale... se aude de pretutindeni... Portativul brizei... De datorii nu mai vorbește nimeni... Nu-și mai aduce aminte nimeni... Aerul tare ne îmbată... Vorbim vrute și nevrute cu unchiul Arthur!... El vrea să ne treacă dincolo... Mama refuză să urce... Și atunci el sare singur într-o șalupă. Vrea să-și arate talentele. Vâslește împotriva curentului. Tata se însuflețește și-i dă o mulțime de sfaturi, îl îndeamnă la prudență. Chiar biata mama se emoționează. Îi e frică de-o nenorocire. Șchioapătă, însoțindu-ne de-a lungul malului...

Unchiul Arthur îi stingherește pe pescarii ce-și aruncă, șezând pe băncuțele lor, viermușii în zbor... Îl înjură cu toții... se încâlcește printre nuferi... Și o pornește iar voinicește... Transpiră cât trei atleți. Se întoarce, o ia spre radă, trebuie să se îndrepte rapid către dunele de nisip ca să se apere de "Marea Spintecătoare a Apelor". "Fleur des carrières" se anunță de departe, avansând prin forța lanțurilor într-un formidabil vacarm... Șterge fundul fluviului... Scoate totul la suprafață mâl, cadavre, știuci... Spumegă, desfundă ambele maluri deodată... Răspândește teroare și dezastru pretutindeni pe unde trece... Flotila de coastă capotează, se încâlcește în parâme... trei stăvilare protestează... navele sunt în primejdie... Și iat-o ieșind de sub pod, plimbând în străfundurile carcasei și pe punți toată fierăraia, catapultele și timoneria unui infern. Târâie în spatele ei cel puțin douăzeci de remorchere pline vârf cu cărbune... Nu-i de glumă... Unchiul s-a încâlcit în cordaj... Nu mai are timp să ajungă la mal... La un val șalupa se ridică... Frumoasa lui pălărie cade în mâl... Se apleacă, se întinde după ea... Își pierde o vâslă... Se agită... se înfurie... se clatină... Cade în apă exact ca lăncierii lionezi, ducându-se pe spate, de-a berbeleacul... Noroc că știe să înoate! Ne grăbim să-i ieșim în întâmpinare, îl răsfățăm, îl felicităm. Apocalipsa e acum departe... spre Ris-Orangis, gata să trezească alte terori...

Ne întâlnim cu toții la "Perte du Goujon", locul unde se adună de obicei ecluzierii, ne felicităm reciproc... Vine și momentul aperitivelor... Numai cât se usucă unchiul Arthur și toate cunoștințele s-au și adunat în jurul lui... Are o idee... Un club al "Fraților Pânzelor". Nu prea găsește însă amatori printre pescari. Cotizațiile ar urma să le strângă tot el... Gagicile vin să-l sărute... Rămânem și la cină. Sub lampioane între țânțari și ciorbă unchiul îi trage o romanță, "Un poet a zis"... Nu mai vor să-i dea drumul unchiului Arthur... Nu-l mai lasă nici să sufle... El nu-și mai vede capul...

Am plecat spre gară... Am șters-o pe furie în timp ce el tot mai fredona... Dar tata nu era mulțumit... Mai ales când se gândea... Mârâia în sinea lui... Îi era ciudă că nu apucase să-și spună părerea... Îi lipsise aplombul. Am mai trecut pe la el o dată. Avea o șalupă nouă unchiul Arthur... cu o focă mică în față... O manevra cântând "O sole mio". Sablierele răsunau de ecouri... Pe tata îl scotea din minți... Așa nu mai putea să continue... Mult înainte de aperitiv am șters-o ca niște pârțăloși... Nici nu ne-a văzut când am plecat... și n-am mai dat pe la el... Prietenia cu el era imposibilă... ne învăța la rele...

Cum se împlineau exact zece ani de când lucra la "Coccinelle", tata primi un concediu, cincisprezece zile plătite...

Să plecăm așa toți trei nu era prea cuminte... Ne-ar fi costat sume fabuloase... Dar vara era insuportabilă și în Pasaj puteam să crăpăm, mai ales eu, cel mai livid dintre toți, suferind din pricina creșterii. Nu mă mai țineam pe picioare de slab ce eram. Ne-am dus la doctor care se arăta cât se poate de îngrijorat. "Nu cincisprezece zile! Trei luni ar trebui să stea la aer!"... Așa zicea.

"Pasajul dumneavoastră, a mai adăugat, e o cloacă infectă... Nici o prăpădită de ridiche n-ar putea crește acolo! O pișornită fără scăpare... Plecați!..."

Fusese atât de categoric că mama s-a întors plângând... Trebuia să găsim o soluție... De cei trei mii de franci, moștenirea, nu prea cutezam să ne atingem... Și atunci am hotărât să mai încercăm o dată piețele: Mers... Onival și mai ales Dieppe... Am promis solemn că voi fi cuminte... că n-o să mă bombardez ceasurile... că n-o să mă mai iau după vagabonzi... că n-o să mă dezlipesc de lângă mama... Am jurat tot ce mi-au cerut... să fiu ascultător și recunoscător... și la întoarcere să-mi iau certificatul de absolvire...

Asigurați astfel din parte-mi, și-au zis că puteam pleca. Am închis magazinul. Și ne-am duș cu mama la Dieppe, ca să ne dăm seama la fața locului, cu o lună mai înainte... Doamna Divonne va da din când în când pe la prăvălie să vadă dacă nu s-a întâmplat ceva deosebit în absența noastră... Tata avea să ne ajungă din urmă mai târziu, făcând drumul pe bicicletă... Să petreacă și el două săptămâni cu noi...

Cum am ajuns acolo ne-am descurcat foarte repede, fără bătaie de cap. Locuiam la Dieppe deasupra cafenelei "Aux Mésanges". Două saltele direct pe podea la o funcționară de poștă. Singurul necaz era chiuveta,

nu mirosea prea bine.

Dar când a fost să-și descarce marfa în *Grand' Place*, mamei i s-a făcut frică. Luasem cu noi un set complet de volane, broderii și zorzoane, toate foarte ușor de furat. Era riscant să le scoți în aer liber, într-un oraș necunoscut... La gândul ăsta, am preferat să mergem singuri pe la clienți, era mai greu, firește, dar riscam mai puțin să fim furați... De la un capăt la altul al Esplanadei, prin fața mării, am luat-o din poartă în poartă... Muncă, nu glumă. Calabalâcul nostru era greu. Așteptam în fața vilelor pe bancă momentul oportun, să se îndoape proprietarii... să auzim pianul... semn că trecuseră în salon...

Mama țâșnea atunci repezindu-se la sonerie... O primeau bine sau rău... Dar reușea să vândă totuși câte ceva...

Aer am respirat atât de mult și atât de tare că ametisem de cap. Mă trezeam uneori în toiul nopții... Nu mai vedeam decât boașe... vase și pânze... Rufele întinse pe sfoară, bătute de vânt, îmi dădeau niște crampe teribile... se umflau... Mă provocau... toți chiloții vecinilor...

Întâi am ocolit marea. Pe cât posibil o luam pe străzi ferite. Furtuna îmi provoca o stare de delir. Nu mai terminam cu frecatul...

În camera de alături stătea fiul unui comis-voiajor. Ne făceam toate temele împreună. Cunoștea toate felurile de vase pentru că venea în fiecare an pe acolo... El m-a învățat totul despre greement, manevre și focuri... Șalupe cu trei catarge... cu velatura pătrată... Goelete cu trei catarge... Eu le urmăream plin de curiozitate în timp ce mama bătea drumul vilelor...

O cunoșteau de-acum pe plajă ca pe vânzătorul de limonada, văzând-o mereu plimbându-se cu boarfele ei... broderii, patroane, lucruri de damă și chiar fiare de călcat... Ar fi vândut și fudulii, piei de iepure, căcăreze, numai să poată ține "firma" două luni.

Umblând ne feream de port, atenți să nu trecem prea aproape din cauza bornelor și a cordajelor în care te puteai împiedica foarte ușor. Nimic pe lume nu era mai înșelător decât aceste locuri. Să fi lunecat doar și mărul ne-ar fi înghițit pe loc, târându-ne la fund, hrana crabilor, nu s-ar mai fi găsit nimic din noi...

Și falezele erau periculoase. În fiecare an familii întregi se zdrobeau de stânci. O neatenție, un pas greșit, un gând necugetat... și muntele se răstoarnă peste tine... ne aventuram cât mai rar posibil, nu părăseam străzile. Seara după cină mai încercam o dată soneriile. Mai făceam un turneu, când într-o direcție, când în cealaltă... Străbăteam *Avenue de Casino* de la un capăt la altul...

Eu așteptam în fața vilei pe o bancă... Ascultând-o de afară pe mama care răgușea vorbind... Cum se mai muncea... Îi cunoșteam toate argumentele... și toți câinii rățăciți... care veneau, adulmecau, o luau la goană... Recunoșteam toți negustorii ambulanți care se întorceau la ora aceea pe la casele lor, împingându-și cărucioarele... răgeau, se opinteau, asudau... Nimeni nu-i mai privea... Și atunci nu se mai rușinau să înjure în gura mare... Înghămați la hulube, suflau zgomotos... Încă un efort până la colț... Lumina farului jupoaie noaptea... Raza lui le luminează drumul o clipă... Valurile se rostogolesc pe plajă măturând pietrișul... izbindu-se de mal... Mai înălțându-se încă o dată într-un nou zvâcnit... vuind... revenind... risipindu-se...

Afișele ne anunțau că după târgul de la 15 august avea să urmeze o cursă de automobil. Asta trebuia să atragă multă lume, mai ales englezi. Mama și-a zis că ar fi bine să mai rămânem. Nu prea avuseserăm noroc, luna iulie fusese atât de urâtă încât clientele închise în casă își făceau de lucru cu interminabilele lor horbote... Așa că noi nu mai vindeam nici "șarlotele", nici "bolerourile", nici măcar "patroanele" noastre! Măcar de ar fi isprăvii ceva!... Dar nu mai terminau tot meșterind la ghergheturile lor împungând când cu acul, când cu limba... Iar pe malul mării bârfeau mai abitir decât acasă... Ca toate mondenele, vrute și nevrute...

Lenevoase, se răzgândeau de douăzeci de ori, șovăiau în fața modelelor noastre...

Tata își pierduse orice încredere. Ne trimitea scrisori alarmante. Ne și vedea complet rași. Păpasem deja peste o mie de franci... Mama i-a răspuns să ia din banii de moștenire. Un act eroic care se putea termina foarte rău. Îmi imaginam cum aveau să se spargă toate în capul meu. Ne-a scris că vine. L-am așteptat în fața bisericii, până când l-am văzut, în sfârșit, apărând călare pe o bicicletă plină de noroi.

Credeam că avea să ne ocărăască, să-mi atribuie vina tuturor catastrofelor, eram pregătit să-mi primesc pedeapsa exemplară... Dar nu s-a întâmplat nimic! Părea, dimpotrivă, fericit că ieșise în lume și că ne găsisese acolo. Mai mult chiar, m-a felicitat pentru purtarea mea și pentru felul cum arătam. Eram emoționat la culme. Chiar el mi-a propus să facem o plimbare prin port... Se pricepea la nave. Îi aduceau aminte de tinerețe. Era expert în manevrele de ancorare. Am lăsat-o pe mama să-și care singură marfa, iar noi am luat-o spre docuri. Mi-aduc aminte de o navă cu trei catarge, rusească, toată albă. Ultima maree o făcuse să eșueze la intrarea în rada portului.

De trei zile se zbătea în largul insulei Villiers, se muncea din greu cu hula... Cu focurile îngreunate de spuma mării... Încărcată vârf cu scândură, stive vraște pe toate punțile, în cale nimic decât gheață, toată suprafața unui râu adusă tocmai din Arhangelsk, enorme cuburi strălucitoare, ca să fie vândute cu bucățica prin

cafenele... din pricina furtunii se înclinase foarte tare și mizeria îi inundase puntea... Am urmărit-o împreună cu tata de la far până-n radă. Atât o bătuse furtuna că verga vântrelei bătea apa... Căpitanul, parcă-l văd, un fel de hopa-mitică, urla în trompeta lui de zece ori mai tare decât tata! Mateloții escaladau la porunca lui hobanele, se cățărau sus ca să strângă trematele, pânzele, vergele oblice, palanele, până sub pavilionul cel mare al Sfântului Andrei... Se temuseră cu toții că în timpul nopții se vor izbi de stânci. Salvamarii nu se încumetaseră să iasă, numai Dumnezeu îi mai putea scăpa... șase ambarcațiuni de pescari fuseseră date ca pierdute... O navă americană se izbise de reciful Trotot, se încălcise în propriile-i parâme... asta spune mult despre vremea care se stârnise... În fața cafenelei "La Mutine" are loc manevrarea scotelor... la geamandurile de ancorare, cu o derivă nu prea periculoasă... Dar clica de la edec e atât de beată că nu-și mai dă seama ce face... și-o ancorează de-a-ndoaselea... etrava se înfinge în pontonul vâmlor... "Dama" de la proră, o sculptură superbă, își strivește sânii... Dezastru... Se face țândări... Bompresul crapă geamul... și pătrunde în cârciumă... Focul saltă dugheana...

Țipete, agitație... Lumea năvălește din toate părțile. Se aude o ploaie de înjurături... În sfârșit, încet, încet... frumoasa navă acostează... Se sprijină într-o rână de ponton, încurcată între odgoane... La capătul puterilor, ultima volieră îi cade de la mizenă... și se prăbușește ca un pescăruș.

Odgonul de la pupa mai geme o dată... Și pământul primește în brațele lui nava. Bucătarul iese din cambuză să dea de mâncare dintr-un blid enorm păsărilor cârâitoare. Uriașii gesticulează de-a lungul parapetelui, bețivanii de la debarcader nu vor să treacă pasarella... tambuchiurile sunt vraște...

Funcționarul cu registru urcă primul, în redingotă. Un scripete se rotește pe sus cărând o scândură. Încep să se-mpingă unii pe alții. Și forfota continuă... hamalii mișună pe palane... Sar panourile și icebergul se arată în toată splendoarea lui!... După ce văzusem pădurea!... Și acum, mână, birjar!... Convoiul se apropie... Nu mai aveam ce vedea, emoțiile sunt în altă parte...

Ne întoarcem la semafor, se anunță un vas doldora de cărbune. Înaintând pe lângă "Réche Guignol" sosește cu steagul în bernă.

Șalupa-pilot care-i vine în întâmpinare dansează în jurul lui, țâșnind din val în val... Săltând... Dând înapoi... În sfârșit reușește să agațe scara... se urcă... sare pe covertă... De la Cardiff mașinăria trage din greu, se bate cu hula... Înfundat până la bord într-un munte de spumă și de neguri... Se opintește împotriva curentului care-l trage spre dig... În sfârșit, marea se mai potolește, îl îndreaptă, îl împinge în estuar... intră tremurând furios din toată carcasa. Valurile de negură și ceață îl mai alungă încă din urmă. Mârâie și se stropșește cu tot aburul lui. Scârțâie sub rafale din toate odgoanele. Fumul se abate peste creasta valurilor, refluxul îl împinge spre diguri. "Capcanele" de la Emblemeuse se zăresc, era timpul... Sunt stâncile pe care le descoperă marea în retragere...

Două vase mici cu un singur catarg rătăcite caută un loc de trecere... Tragedia este iminentă: nu trebuie să pierdem nimic... Toți curioșii se îngrămădesc la capul digului pe lângă semnalizatorul de pericol... Urmăresc aventura prin ocean... Unul dintre vecini ni-l împrumută și nouă... Rafalele devin atât de dese că ne astupă gura. Ne înăbușă sub năvala lor... Vântul umflă marea... care se cațără până la far... linge cerul...

Tata își înfundă cascheta pe cap... O să ne prindă noaptea înainte de a ajunge acasă... Trei vase pescărești acostează fără catarge... Li se aud vocile pe canal... Se interpelează... se încurcă în rame...

Mama e neliniștită, ne așteptă la "*Petite Souris*", o cârciumă pentru negustorii de pește... nu prea vânduse cine știe ce... Dar pe noi nu ne mai interesau decât călătoriile de cursă lungă.

Tata știa bine să înoate și-i plăcea să se scalde. Pe mine marea mă lăsa rece. Plaja de la Dieppe nu era bună. În sfârșit, asta e vacanța! Numai că eu ajunsesem mai răpănos decât în Pasaj!

La "Mésange" nu aveam decât o singură chiuvetă pentru toți trei. Așa se făcea că scăpam mai întotdeauna de spălatul pe picioare. Duhneam îngrozitor, aproape tot atât de îngrozitor ca mica noastră chiuvetă.

Iar ca să faci baie în mare îți trebuia ceva curaj. Creasta valului fumegând, înălțându-se, bubuind, doldora de mii de pietricele, se prăbușea, gata să mă înhațe.

Zgribulit, zgâriat, bietul de mine mă clatin, cad... Un univers de pietricele se abate asupra mea, odată cu flocotinele de spumă, mă pătrund până la os. Mai întâi se duce capul... care mă trage, mă împinge, mă târăște la fund... Fiecare secundă e ultima... Tata în maieu vârgat, între două valuri vuind, răcnește. Îl văd... Împroașcă apa... se zbate, înjură. Un val îl izbește și pe el, îl dă peste cap, cu gaidele în sus... Orăcăie ca o broască. Nu mai apare, s-a terminat cu el... Primesc în piept o rafală de pietre... Sunt ciuruit... Înecat... oribil... zdrobit de un potop de ape care mă aduce înapoi și mă azvârle la picioarele mamei. Ea vrea să mă apuce, să mă smulgă... Dar suflul e mai tare... Mă înhață... mă îndepărtează... ea, îngrozită, scoate un țipăt... Toată plaja se adună... Orice efort e zadarnic... Înotătorii se înghesuie, se agită... Când furia valurilor mă lovește la fund, urc horcăind la suprafață... Observ într-o străfulgerare că toți vorbesc despre agonia mea... Îi văd amestecați în toate culorile:

verzi... albaștri, umbrele de soare, galbeni... lămâie... Mă învârtesc cu toate măruntaiele din mine... Și apoi nu mai zăresc nimic... Un colac de salvare mă apucă de gât... Sunt scos pe stânci... asemeni unui cașalot... Doctoriile de leac îmi strepezesc gura, sunt uns cu alifie de arnică... Ard sub cuverturi... Fricționat... Împachetat în trei capote...

Și atunci se dau explicații tuturor celor din jur... Marea e prea violentă pentru mine! Foarte bine! Așa era! Nu aveam nici o nevoie de ea! O făceam din sacrificiu! Ca să dau jos rapănul...

Trecuseră deja zece zile. Săptămâna următoare era ultima. Tata trebuia să se întoarcă la birou. Numai gândindu-se îl apuca durerea de burtă. Nu mai aveam nici un minut de pierdut.

În chestiunea vânzărilor totul mergea atât de prost că doar teroarea ne-a decis să facem o excursie... să ne imbarcăm pentru Anglia... Apropiata întoarcere ne înspăimânta... ne împingea la acte extreme...

Am plecat în zori nezăbovind decât atât cât să dăm pe gât o cafea cu lapte... Moștenirea bunicii!... Ce mai!... O și păpasem pe jumătate!...

Am ajuns pe vapor cu mult înainte... Ne simțeam bine pe modestele noastre locuri, chiar lângă etravă... Vedeam limpede tot orizontul... Eu eram acela care trebuia să semnalez primul coasta străină... Timpul nu era urât, dar oricum imediat ce ne-am îndepărtat un pic și am pierdut din ochi farurile, vasul a început să bandeze. Se transformase într-un balansoar... navigam de-adevăratelea... Mama a dispărut prima în cabină să-și pună centurile... Și tot ea a vomat prima pe punte și la clasa a treia... Într-o clipită s-a făcut gol în jurul ei...

"Ocupă-te de copil, Auguste!" a mai avut timp să schelălăie... Atât i-a fost destul ca să-l înfurie...

Și atunci începură și alții să icnească ciudat... peste bord și bastingaj... În balansoarul care se opintea împotriva curentului, lumea voma fără mofturi, pe unde apuca... Nu exista decât o singură latrină la capătul navei... Supraaglomerată... În care vomau câțiva prăpădiți, înghesuiți, cot la cot... Marea continua să se umfle... Cu fiecare hulă, la urcuș, voma unul bine... La coborâș, cel puțin doisprezece, mult mai opulent, mai dens... Vântul smulge voaleta mamei, toată morfolită, ca să astupe cu ea gura unei doamne de la celălalt capăt... agonizând de cât vărsase... Nimeni nu mai opunea nici un fel de rezistență. Orizontul se umpluse de dulceață... de salată... de marengo... de cafea cu lapte... și de toată crăpelnița... borâtă toată!...

Mama, în genunchi, de-a dreptul pe podele, își dă osteneala, surâde sublim, balele-i curg șiroaie...

– Fii atent, mă îndeamnă, la contra-tangaj... oribil... Vezi, Ferdinand, că ți-a mai rămas în stomac tonul!... Hai să ne străduim împreună. Puah! Puah!... Se înșelase! Erau clătitele!... Cred că aş mai putea da la iveală ceva cartofi prăjiți... dacă mă străduiesc... Întorcându-mi mâțele pe dos, etalându-le acolo pe punte... Încerc... Mă zbat... Mă încordez... O rafală feroce se repede, năvălește pe covertă, plescăie, improașcă, se prăbușește, spală puntea... Spuma apucă, frământă, amestecă, învârtițește printre noi toate lăturile... Ni le bagă pe gât... Ca să le vărsăm din nou... La fiecare scufundare îți iese sufletul... pe care-l prinzi la urcare într-un reflux de bale și putoare... ca să ți se scurgă iar pe nas, deosebit de sărate... E prea mult!... Un pasager imploră iertarea... Urlă spre cer că e complet golit! Mai face un efort!... Și mai scoate o căpșună!... Se uită la ea înfricoșat... Încrucișându-și ochii... În sfârșit nu-i mai rămăsese nimic de vomat!... Parcă ar fi vrut să-și vomeze și cei doi ochi... Se ostenește... se încordează ca un catarg... Încearcă să și-i scoată din orbite... Mama se prăbușește pe parapet... Și ea a dat totul afară din ea... ar a mai scos până la urmă un morcov... o bucățiță de grăsime... și o coadă de roșioară...

Sus, aproape de căpitan, lumea de la clasa întâi, de la a doua, se apleacă să vomeze, cascadele se prăbușesc peste capetele noastre. La fiecare val, odată cu stropii, adunam prânzuri întregi... resturi, suvițe de carne... pe care rafalele le iau pe sus împodobind hobanele... Marea vuieste roată-mprejur, izbindu-și valurile înspumate... Tata, cu cascheta legată sub bărbie, asistă la zvârcoleala noastră. Pozează, are noroc, și-n piept o inimă de marinar!... Ne dă sfaturi, ne îndeamnă să ne lungim cât mai mult... să ne târâm și mai dihai... O pasageră vine de-a rostogolul și cade peste mama... se agață de ea ca să poată voma în voie... Își mai face apariția și un cățel, atât de suferind, cufurindu-se tot printre fustele femeilor... Se răstoarnă, ne arată burta... Din latrine se aud niște țipete înfiorătoare... câteva persoane s-au blocat înăuntru și nici pipi nu mai pot face... Se împing să ajungă la ferestruică... Imploră să fie uciși... Și drăcovenia se cabrează și mai tare... Tot mai țepăna se scufundă din ce în ce mai adânc... se repede în abisuri... în verdele întunecat al mării... de unde țâșnește tot întregă... ca să-ți răscolească oribil tot golul burții...

Un tip scurt și îndesat, o adevărată obrăznicătură, chiar în fața mea își ajută nevasta să verse într-un butoi... Îi dă curaj...

– Hai, Léonie! Nu sta pe gânduri!... Sunt aici!... Te țin! Și atunci ea își întoarce brusc capul în sensul curentului... și toată tocana de vacă de care-i gâlgăie gâtulețul mi-o aruncă în față... Mi se umple gura de fasole, de roșii... eu care nu mai aveam ce voma!... Și acum iată-mă din nou gata... Înghit puțin... mațul se răscoală...

Curaj! Fac un efort! Totul mi se grămădește pe limbă... Drept răzbunare vreau să-i scuip plinul mațelor drept în gură! Mă apropiu bâjbâind!... Ne târâm încet unul spre altul... Ne agățăm... Ne întindem la pământ... Ne îmbrățișăm... și ne ușurăm unul în celălalt. Bunul meu tată și soțul ei încearcă să ne despartă... Și trage fiecare de partea lui... Nu mai înțelegeau nimic...

Drum liber resentimentelor! Puah!... Soțul ăsta e un mojiu, un încăpățânat!... Uite, neicușorule, o să vărsăm împreună!... Eu îi trec frumoasei lui un snop de macaroane... cu sos tomat... Un cidru de trei zile... Ea îmi strecoară ceva din șvaițerul ei... Mama s-a încurcat printre corzi... se târâie pe urma propriilor ei bale... Trage și cățelul după ea, agățat de fustele ei... Eu și cu femeia vârtosului ne-am împleticit bine de tot... degeaba trage ăla de mine... ca să mă poată desprinde, mă izbește cu pantofii... Genul "boxer categorie grea"... Tata vrea să-l mai domolească... Abia îngăimă două vorbe și celălalt îi împinge un pumn în moacă de se prăbușește tata cât era de lat peste cabestan... Haidamacul îi sare în spate... Îi strivește mutra... ca să-l pocească și mai bine se lasă pe vine... Fața tatei e șiroaie de sânge... amestecate cu resturi de vomă... Dar celălalt tot nu e mulțumit... Profită de un ruliu care mă dezechilibrează... Mă atacă... Eu lunec... catapultat până-n closet cu capul în jos... O adevărată lovitură de berbec. Mă izbesc... Latrina se desfundă... și cad grămadă peste amicii pleoștiți... Sunt prins, înghesuit în mijlocul lor. Rămăseseră toți goi pușcă... Eu trag apa. O trombă ne înecă... ne strivim unii pe alții în hârdău... Dar asta nu-i oprește să horcăie mai departe... Iar eu nu mai știu de-s viu sau mort...

Sirena ne-a trezit pe toți. Ne-am agățat de "waters", am ieșit prin hublouri... Dincolo de port se întindeau brăiele dantelate ale digurilor... Am privit Anglia ca și cum am fi debarcat pe Lumea cealaltă...

Faleze și verdeată... Par mult mai întunecate și mai zgrunțuroase decât celelalte de dincolo... Apa se liniștise... Era mult mai ușor de vomat... Dar ne trecuse pofta...

Ia te uită, de atâta dărdăială ne rupsesem dinții în gură... Mama plângea cu sughițuri, atât de mult vărsase... Eu eram plin de cucuie... Nici cadavrele n-ar fi fost mai tăcute.

Pachebotul s-a opintit în ancoră, s-a mai zgâlțâit de vreo două trei ori, și apoi a binevoit să se oprească, în sfârșit. Ne-am scotocit după bilete... După ce-am trecut de vamă am încercat să ne mai dregem cât de cât ținuta. Mama își storcea din fustă pâraiele de apă. Tata încasase o bătaie atât de zdravănă că-i lipsea o jumătate de mustață, i se învinețise și ochiul, dar eu mă prefăceam că nu-l văd... Se tampona cu batista... Ne-am revenit încetul cu încetul. Dar șoseaua tot se mai legăna cu noi. Am trecut de-a lungul prăvăliilor minuscule, așa cum erau pe acolo, cu obloanele vopsite în culori țipătoare și treptele frecate cu alb de Spania.

Mama, care făcea tot ce putea ca să nu ne dea bătaie ie cap, șchiopăta departe în urma noastră... Ne-am gândit la un hotel, la o cameră undeva, ca să se odihnească... Un noment... Până la Londra nu puteam ajunge, muiați cum eram. Dacă ne-am fi aventurat, sigur ne-am fi îmbolnăvit... Și apoi nici încălțările nu ne-ar fi ținut. Înghițiseră atâta noroi că plescăiau mai ceva decât o ciurdă...

Foarte aproape am zărit un hotel... Stătea scris pe fațadă cu litere de aur... Dar odată ajunși în dreptul lui, ne-a apucat frica... Am trecut de cealaltă parte a străzii... Ploua din ce în ce mai tare... Încercam să ne imaginăm prețurile celor mai neînsemnate marafeturi... Ca să nu fim înșelați la rest... Până la urmă am intrat într-o ceainărie... Cu ăia de acolo ne-am înțeles. După ce ne-am așezat, ne-am uitat la valiză... Nu mai era aceeași!... În înghesuială, la vamă, nimeriserăm o alta... Ne-am întors în grabă... Dar valiza noastră făcuse picioare!... Pe cea care nu era a noastră am dat-o șefului gării... Și așa am rămas fără nimic!... Culmea ghinionului! Numai nouă ni se putea întâmpla!... Asta așa era, într-un anume sens!... Tata o constata, a câta oară... Nu mai aveam cu ce să ne schimbăm... nici măcar o cămașă! Și totuși trebuia să ne plimbăm... Tot umblând înapoi și încolo prin sat sub rafalele de ploaie oamenii ne luaseră la ochi... Semănăm cu niște țigani lăieți! Era mai prudent s-o întindem... Și am luat-o pe drum la întâmplare... Trecând de ultima casă...

"Brighton"!... borna ne arăta că se afla la paisprezece kilometri în fața noastră. Cum eram obișnuiți cu mersul nu trebuia să ne speriem. Dar nu țineam nici unul pasul. Tata o lua mereu înainte... Nu prea era mândru de noi... Chiar așa muiat, muruit, ologit, abia mișcându-se, și tot arăta mai bine decât noi... Suferea când îl ajungeam din urmă... se distanța rapid.

Mamei îi atârna limba de un cot, de greutatea piciorului pe care-l târa după ea. Sufla ca o cățea bătrână.

Drumul șerpuia costisitor de-a lungul falezelor. Am luat-o vajnic prin ploaie. Oceanul bubuia rostogolindu-și valurile în abisuri, plin de neguri. Cascheta nautică a tatei îi intra în gură. Macferlanul se lipise atât de tare de el, că i se vedea curul ca o ceapă.

Mama șchioapătă, a renunțat la pălăria ei garnisită cu rândunici și cireșele, zvârlind-o într-un tufiș... Pescărușii care fugeau de frica furtunii se strânseseră roată și chirăiau în jurul ei. Probabil că trecătoarea noastră apariție printre nori îi surprindea și pe ei... Potopiți sub rafale ne agățăm de ce puteam, la întâmplare... Urcând și coborând pe faleze ca pe valuri... nenumărate... Pe tata nici nu-l mai vedeam din pricina norilor... Parcă ar fi

fost gata sa se topească sub averse... Și totuși îl zăream din când în când din ce în ce mai departe, parcă mai mic, agățându-se de un alt versant.

"O mai urcăm și pe asta, Ferdinand!... Și mă odihnesc! Crezi că el vede deja «Brichetonne-ul» ăla? O mai fi mult?...". Își pierduse ultima picătură de curaj. Să te așezi era imposibil. Nici un rambleu nu rezistase apei... Țoalele i se scurtaseră atât de tare că mânecile îi fluturau spre cer... Încălțările nu mai erau decât niște burdufuri... Și atunci i se îndoi piciorul... cedând sub propria-i greutate... și se duse de-a berbeleacul în șanț... Întepenindu-se cu capul în jos... Nu se mai putea mișca... Făcea clăbuci ca o broască... Ploile în Anglia sunt asemeni unor oceane suspendate... Te înecă încetul cu încetul...

L-am strigat din răputeri pe tata... Mama sucomba cu capul în jos. Trăgeam de ea cât puteam. Înghămat pur și simplu! Dar în zadar!... Totuși iată-l pe exploratorul nostru apărând. Amețit de nori. Ne unirăm eforturile... Tragem în sus cu toate forțele. O dislocăm. O scoatem din noroiul compact... Și ea surâde. Îi face o plăcere deosebită să-l revadă pe Auguste al ei. Îl întreabă cum se simte... Dacă nu cumva suferise prea mult? Ce zărise la capătul falezei? El nu răspunde nimic... Ne poruncește numai să ne mișcăm mai repede... să ne întoarcem în cea mai mare grabă în port... și iarăși o sută de suișuri și o sută de coborâșuri... să-ți iasă sufletul. Nu mai recunoșteam drumul pe unde am venit, furtuna îl destrămasese complet... Am zărit luminile... portul și farurile. Se lăsase deja noaptea. Târându-ne, tremurând, am trecut iarăși prin fața hotelului... N-am cheltuit nimic... N-am întâlnit pe nimeni... Nici o hanță nu se mai ținea pe noi... Aveam un aer atât de sfârșit că pe vas ne-au făcut o favoare... Ne-au autorizat să trecem de la a treia la a doua... ne-au permis să ne culcăm... În gară la Dieppe ne-am întins pe banchete... Trebuia să ne întoarcem direct acasă... În tren se mai iscă un tărăboi din cauza mamei care se constipase...

– Sunt opt zile de când n-ai mai ieșit!... Chiar nu mai vrei să ieși niciodată?

– Lasă, am să ies acasă...

Fobia lui, că ea nu ieșea regulat, era obsedat. Traversările constipă, asta se știe. Nu se mai gândea decât la băliguța ei. În Pasaj am putut în sfârșit să ne uscăm. Am răcit toți trei. Dar am scăpat destul de ieftin. Tata avea un ochi învinețit. Li s-a explicat vecinilor că s-a întâmplat din pricina unui cal, tocmai trecea prin dreptul lui când acesta se slobozea...

Doamna Divonne era curioasă, vroia să știe tot. Să audă aventura în toate amănuntele ei... Fusesse și ea în Anglia, în călătorie de nuntă... Ca să prindă tot a încetat chiar zdrăgănitul la pian... Și nu mai termină "Clair de Lune", oprindu-se la jumătate. Domnul Visios era și el lacom de istorii și descoperiri... Edouard trecuse însoțit de Tom, vroia noutăți... Aveam și eu cu mama neînsemnatele noastre impresii... Dar tata nu ne lăsa să vorbim... Limbărița era apanajul lui... Și ce de minuni văzuse... fantastice... străni... absolut imprevizibile... la capătul drumului... după faleză... Pe când înota în nori... Între Brigetonne și uragan... Tata, numai el singur!... pierdut printre rafale... între cer și pământ...

Acum nu se mai sinchisea, îi îndopa cu minuni... Dădea din gură cât putea!... Mama nu-l contrazicea... Ea era întotdeauna fericită când el avea succes... "Nu-i așa, Clémence?" o întreba când minciuna era prea gogonată... Ea aproba, adeverea totul... Își zicea în sine ei că o luase prea tare razna, dar dacă asta era plăcerea lui!...

– Dar la Londra nu v-ați dus? a întrebat domnul Lérosite, negustorul de ochelari de la numărul 37, așa copilărește, numai pentru că primea lentilele de acolo...

– Ba da, dar numai prin împrejurimi... Am văzut ce-i mai important... Portul! Singurul lucru care contează de fapt! Și foburgurile... Nu aveam la dispoziție decât câteva ore!... Mama n-a crăcnit... Curând se răspândi zvonul că trecuserăm printr-un naufragiu... Că femeile fuseseră debarcate pe faleze cu troliul... Se întrecea pe sine inventând... Despre felul cum se plimbase el prin Londra cu familiile celor salvați... Majoritatea, străini! Papa nu se mai putea opri!... Le imita accentul.

În fiecare seară după cină începeau șezătorile... Miraj!... Miraj!... Domnișoara Méhon începu din nou să fiarbă în coliba ei... de vizavi... nu traversa... Eram certați de moarte... Punea gramofonul tare ca să-l brueze pe tata... să-l oblige să se oprească... Ca să avem liniște, mama a închis magazinul. A tras storurile până jos... Atunci domnișoara Méhon a venit să bată în obloane, să-l provoace pe tata, să-l cheme pentru o mică explicație... Mama s-a băgat între ei... Vecinii erau cu toții excedați... trecuseră de partea noastră... prinseseră gustul călătoriilor. Într-o seară, întorcându-ne de la comisioane, n-am mai auzit-o pe coana Méhon, nici gramofonul ei... Obişnuiții șezătorii soseau unul câte unul... se instalau în odăița din spatele prăvăliei... Tata începea povestirea... Într-o manieră cu totul diferită... Când deodată, de vizavi, de la hoască, se aude... Buf!... un zgomot infernal!... Bubuiturile se amplifică!... O jerbă imensă ne orbește! izbindu-se de prăvălie!... Ușa sare în lături! Și în fața ochilor apare mortăciunea gesticulând cu o torță în mână și cu exploziv... Dă foc prafului de pușcă!... Flacăra şuieră, se răsucesc! Găsise mijlocul să-i sece imaginația tatei! Se zbate ca un diavol! Fustele îi iau foc. Și devine ea însăși o torță. Ne repezim! O înăbușim în perdele! O stingem! Dar și prăvălia ei arde cu

toate corsetele! Pompierii sosesc la datorie! N-am mai văzut-o niciodată de atunci, hoasca, mortăciunea!... Au dus-o la Charenton! Acolo a și rămas! Nimeni nu i-a mai dorit întoarcerea! S-a semnat chiar o petiție de la un capăt la altul al Pasajului ca e ne bună și imposibilă.

S-au întors iar zilele rele. Nu se mai vorbea nici de piețe, nici de vacanță, nici de Anglia... Vitrina noastră zăgănea sub aversele de ploaie, galeria s-a umplut iar de mirosul acru al trecătorilor și al căteilor vagabonzi...

Era Toamnă.

Încasam scatoalcele din zbor pentru că în loc să învăț, mă jucam. În clasă nu prea înțelegeam cine știe ce. Tata redescoperise că eram un cretin sadea. Marea mă ajutase să cresc dar mă făcuse și mai bleg. Pierdeam vremea zbenguindu-mă. L-au apucat iar pandaliile. Mă învinovăța de tot soiul de potlogării. Se făcură auzite din nou gemetele mamei.

Negoțul ei nu mai mergea deloc, modele se schimbau fără răgaz, venise iar moda "batistului", a "calotelor de pălării". Clientele se simțeau obligate să-și pună pe cap un soi de giubene pe care înfășurau ditamai șervetele. În toată nebunia asta, doamnei Héronde îi revenea sarcina tuturor transformărilor. Confectiona, de pildă, bolerouri din "irlandă tare", menite să dureze douăzeci de ani. Ca până la urmă să nu fie decât un capriciu! După Marele Premiu, le montară pe sârme și făcură din ele abajururi... Câteodată doamna Héronde era atât de obosită că încurca toate comenzile aducându-ne bavete brodate în loc de cuverturile pe care le așteptam... Se iscau niște drame pe cinste! Clienta își trăgea muci și amenința cu tribunalul! În culmea disperării rambursam toate pagubele și odată cu asta se topeau și două luni de tăieți. În ajunul examenului meu de absolvire, prăvălia noastră arăta ca un adevărat vulcan, doamna Héronde tocmai vopsise în galben laptele cucului un capot care ar fi trebuit să fie o rochie de mireasă. Să plesnim și mai multe nu! Favoarea era de nereparat! Clienta putea să ne halească!... Și când te gândești cât de limpede era scris în carnețel!... Doamna Héronde suspina jos, prăbușită peste marna. Sus, tata urla!

– Of! n-ai să te mai înveți minte odată! cu bunătatea ta! De câte ori ți-am spus? Or să ne aducă la sapă de lemn! lucrătoarele tale!... Ia închipuie-ți că aș face o gogomănie numai pe sfert cât asta la Coccinelle!... M-ar mai primi cineva la birou?... Ipoteza era atât de înfricoșătoare că se simțea pierdut!... Se făcea palid!... Îl așezam pe un scaun... Era la pământ!... Mă apucam din nou de aritmetica mea... Mă asculta... Nu mai crâcneam atât de tare se încurca în propriile lui explicații că mi se învârtea mie capul... Înțelegeam totul pe dos... Și așa nu prea știam mare lucru... Abandonam partida... Îmi inventaria lacunele... El convins că era imposibil să fiu scos din rahat... eu considerându-l pe el prost ca noaptea... Și atunci începea iar să răgușească explicându-mi "împărțirile"... Se încurca rău de tot... Și mă lovea peste gură, tot pe mine... mă trăgea de urechi... Sustinea că-mi băteam joc de el... Că mă durea în cot... Mama se apropia și ea pentru o clipă... Și atunci furia lui se întetea... Urla chemându-și moartea!

În dimineața examenului de absolvire, mama a închis prăvălia, vroia să mă însoțească, să-mi dea curaj. Examenul se ținea la școala comunală, aproape de Saint-Quer-main-l'Auxerrois, chiar în curtea interioară. Pe drum mă sfătui să am încredere în forțele mele. Momentul era solemn, se gândi la Caroline, ceea ce o făcu să plângă din nou...

Ajunși pe la Palais-Royal, m-a pus să mai recit o dată fabulele și lista Departamentelor... Exact la ora opt ne aflam în fața porții pentru înscriere. Copiii erau îngrijit îmbrăcați, bine spălați, dar agitați la culme, și ei, și mamele lor.

Ni se dădu mai întâi o dictare și apoi câteva probleme de rezolvat. Nu era greu, mi-amintesc, nu aveam decât de copiat. Ne adunaserăm acolo toți cei respinși la sesiunea precedentă. Pentru mulți situația era tragică... mai ales pentru cei care vroiau să devină ucenici... La oral am avut noroc, am dat peste un tip corpulent, cu nasul plin de negi. Purta o lavalieră mare, ca unchiul Arthur, dar nu era un artist. Fusesse farmacist în *rue Gombust*. Câțiva îl cunoșteau de pe atunci... Mi-a pus două întrebări cu privire la niște plante... Habar nu aveam... Și-a dat răspunsul singur. Eram destul de încurcat. Mi-a cerut atunci să-i spun distanța de la Soare la Lună și de la Pământ până pe Lumea cealaltă... Nu prea îndrăzneam să mă lansez în supoziții... Și m-a salvat tot el... În chestiunea anotimpurilor m-am descurcat, bâlbâind ceva, dar mai mult pe alătura... Adevărat, nici el nu era prea exigent... termina mereu de răspuns în locul meu.

Apoi m-a întrebat ce aveam să fac dacă obțineam certificatul de absolvire?

– Vreau să intru, am răspuns rușinat, în comerț.

– E greu comerțul, fiule!... mi-a răspuns... N-ai mai putea cumva aștepta?... Poate până la anul?...

Probabil că nu mă considera destul de voinic... Brusc m-a fulgerat ideea că eram respins... Nu mă mai gândeam decât la întoarcerea acasă, la drama pe care aveam s-o dezlănțui... Mă apucă amețea... Era cât pe-acum să leșin... așa tare îmi bătea inima... M-am sprijinit... Bătrânul m-a văzut pălind...

– O, nu, băiețică! făcu, liniștește-te!! Asta n-are nici o importanță! Eu te trec! Fă-ți intrarea în viață! Dacă ții cu tot dinadinsul!

M-am așezat pe o bancă, mai departe, lângă zid!... Eram tulburat. Mă gândeam dacă nu cumva îmi plasase din comoditate o minciună... Ca să scape. Mama aștepta, în mica piațetă din fața bisericii, rezultatele...

Nu terminaseră încă toți... Mai erau plozi de ascultat... Acum puteam să-i văd și eu. Mă uitam la ei cum își încredințau bălbâindu-se tainele peste masă... Harta Franței, Continentele...

De când îmi spusese vorbele alea în legătură cu intratul în viață, mă uitam la ei ca și cum nu-i mai văzusem niciodată până atunci... Neliniștea, frica de a nu fi trecuți îi înțepenea pe toți lângă masă, se zbăteau ca-ntr-o cursă.

Asta însemna să intri în viață? Înceau chiar din clipa aceea să nu mai fie doar copii... Făceau grimase îngrozitoare ca să-și dea aere de oameni mari...

Semănau toți unii cu alții, așa îmbrăcați în șorțulețe, odrasle, ca și mine, de mici comercianți din centru, de meseriași, de talciocari... Păreau cu toții destul de șubrezi... Își holbau binoaclele, scoteau limba de un cot ca niște căței, căznindu-se să răspundă bătrânelului...

Părinții înșirați pe lângă zid supravegheau procedura... Aruncau priviri plozilor lor mitraliindu-i fioros din spatele ochelarilor, să le taie respirația și mai multe nu.

Copiii greșeau aproape de fiecare dată... Și se gheboșau și mai tare... Bătrânelul era neobosit... Răspundea pentru toată lumea... Sesiunea cretinilor, nu?... Mamele se înroșeau din ce în ce mai tare... amenințau cu bătaia... Mirosea a masacru în magherniță... În sfârșit, toți copiii fură examinați... Mai rămânea palmaresul... Minunea minunilor! Toată lumea trecuse!... Inspectorul de la Academie ne-o striga de sus de pe estradă... Avea o burta cu lanț pe ea, un breloc mare, care sălta la fiecare frază. Se bălbâia nițel, a încurcat toate numele... Dar nu asta era important...

A profitat de ocazie ca să ne spună câteva lucruri plăcute... cordiale... Încurajatoare... Ne-a asigurat că dacă mai târziu în viață ne vom purta la fel de bine. puteam fi liniștiți, ne vom primi cu siguranță răsplata...

Făcusem pe mine pipi și toate celelalte. Abia mă mai mișcăm. Și nu eram singurul. Toți copiii mergeau împiedicați. Mama a simțit mirosul în timp ce mă săruta... Mă scârnavisem atât de tare că a trebuit să plecăm în grabă. N-am mai avut timp să-mi iau rămas bun de la colegi... Încheiasem cu studiile... Ca să ajungem mai repede acasă, am luat o trăsură...

Am lăsat să pătrundă, cât am putut, curenții de aer... Și afurisitul de pavaj care ne-a hurducat tot drumul. Mama a adus iar vorba despre Caroline... "Cât de fericită ar fi fost să te vadă reușind!... Of! dacă ar mai putea să te vadă de acolo de unde e!..."

Tata, la primul etaj, cu toate luminile stinse, aștepta rezultatele...

– Auguste! A fost trecut!... Auzi?... A trecut foarte ușor!...

M-a primit cu brațele deschise... A aprins lumina ca să mă vadă mai bine. Mă privea dragăstos. Era emoționat la culme... Îi tremura mustața...

"Foarte bine, fiule! Ne-ai dat destulă bătaie de cap!... Acum te felicit!... Vei intra în viață... Viitorul este al tău!... Numai să urmezi exemplul cel bun!... Să mergi pe drumul drept!... Să muncești!... Să te străduiești!..."

I-am cerut iertare că am fost obraznic. L-am îmbrățișat din toată inima... Numai că puteam atât de tare că începu să mă adulmece...

"O! dar asta ce mai e? m-a împins el... Of! porcul!... Scârba!... e plin de rahat!... Uf! Clémence! Clémence!... ia-l sus de aici, te rog!... Simt că iar mă-nfurii! E de-a dreptul infect!..." Efuziunile se terminaseră...

M-au spălat cât au putut, m-au scăldat în apă de colonie.

De-a doua zi au și început să caute o casă de comerț serioasă în care să-mi încep ucenicia. Un loc sever unde să nu mi se treacă nimic cu vederea.

Ca să învăț trebuia să trag din greu! Asta era și părerea unchiului Edouard. Avea o experiență de douăzeci de ani. Toți ceilalți erau de acord cu el.

În comerț să arăți bine e esențial. Un angajat șleampăt e o rușine pentru patronii lui... După pantofi ești judecat!... Nu te zgârci la o pereche de încălțări!...

"Prince Régent", vizavi de Hale, era o casă de comerț centenară... Nici nu se putea visa ceva mai bun! Reputată pentru barbaria pantofilor ei cu forme ascuțite... "bot de rață", genul ceremonios. Unghiile îți intră în

carne, așa e ologit Elegantul! Mama îmi cumpără două perechi, practic de nefolosite... Trecurăm apoi vizavi la "Classes Méritantes", Confecții... Profitară de solduri ca să mă echipeze complet.

Mi-au cumpărat trei perechi de pantaloni, impecabili, solizi, cu un număr mai mare și cu un tiv care să mă țină zece ani. Mai aveam atâta de crescut! Haina cea mai închisă la culoare pe care o împodobim cu panglica de doliu după bunica. Trebuia să am un aer cât mai serios. Nici în privința gulerelor nu s-au lăsat înșelați... Largi... Cât mai largi... ca să se vadă de la o poștă gâtul lung și slab. Singura cochetărie permisă e o cravată lejeră, un papion, legat militărește. Un lanț de ceas, desigur tot întunecat, din cauza doliului. Le aveam pe toate. Sunt corect îmbrăcat. Pot ieși în lume. Tata purta și el un ceas, dar al lui era de aur, un cronometru... Și-a numărat, după el, toate secunde până la ultima... Acul mare, gonind, îl fascina... Stătea ore în șir nemișcat, privindu-l...

Mama mă conduse chiar ea la domnul Berlope, Panglici Garnituri, în *rue de la Michodière*, imediat după Boulevard, ca să mă prezinte.

Cum era ea, scrupuloasă, l-a prevenit... Că-i va fi greu cu mine, că o să aibe bătaie de cap, că eram destul de leneș, neascultător din fire și cam zăpăcit. Ideile ei... Făceam și eu ce puteam. L-a mai informat că mă scobeam în nas, asta era pasiunea mea. L-a rugat să mă rușineze de câte ori m-o prinde. Că se străduiseră o viață întreagă să mă îndrepte, dar nu reușiseră mare lucru... Domnul Berlope asculta aceste detalii curățindu-și unghiile... Păstrând un aer grav și preocupat. Purta o faimoasă vestă presărată cu fluturași de aur... Mi-amintesc și de barba lui în evantai și de tichia lui rotundă, brodată, pe care n-a catadicsit să și-o scoată pentru noi.

În sfârșit, a răspuns... Că va încerca să mă cumințească... Dar tot fără să se uite la mine... Dacă aveam să dau dovadă de bunăvoință, inteligență, zel... Ei bine, avea să vadă... După câteva luni de teighea, avea să mă trimită prin oraș... să însoțesc un comis-voiajor... Să-i car cutiile cu eșantioane... O posibilitate de-a cunoaște clienții... Dar înainte de a se aventura trebuia să-și dea seama la ce eram bun... Dacă aveam simțul comerțului!... Vocația de angajat... Competența... Devotamentul...

Tot vorbind, domnul Berlope își trecea un pieptene prin păr, se uita într-o oglindă, se studia din profil, nu oglinzile lipseau... Era o onoare că ne primea... Drept urmare mama repeta adesea cui vroia s-o asculte că avusese onoarea să fie chestionată chiar de patron.

"Berlope și fiul" nu lua așa pe oricine, nici pe încercate, nici pe gratis!

A doua zi la ora șapte fix, fui în *rue de la Michodière*, în fața oblonului. Îi dădui imediat o mână de ajutor băiatului de prăvălie... Învârtind la manivelă... Eram hotărât să-mi arăt zelul...

Sigur că nu domnul Berlope s-a ocupat de ucenicia mea, ci domnul Lavelongue... ăsta, se vedea de la o poștă... era crema ticăloșilor. Te spiona cât era ziua de lungă pe furiș, și chiar de prima oară... Nu te slăbea din ochi, pășind ușor ca o pisică... Insinuându-se în urma ta de-a lungul coridoarelor... cu mâinile spânzurând, gata să te bușească... Pândind țigara... cel mai mărunț chiștoc... sau pe amicul obosit care ar fi încercat să se așeze...

Tocmai îmi scoteam pardesiul când mă avertiză pe loc.

– Sunt șeful de personal... Cum te numești?

– Ferdinand, domnule...

– Îți atrag atenția... În magazin nu este îngăduită nici un fel de joacă! Dacă până într-o lună nu ești perfect pus la punct, te dau pe ușă afară! E clar! Asta e! E clar? S-a înțeles?

Astea fiind zise s-a destrămat ca o fantomă printre vrafurile de cutii... Bombănea mereu Dumnezeu știe ce... Când îl credeai mai departe era numai la un pas de tine... Și mai era și cocoșat pe deasupra... Se aținea în spatele clientelor. Stămburile, de frica lor tremura de dimineață până seara. Avea pe față tot timpul un zâmbet, dar nu unul obișnuit... Ceva de-a dreptul scârbos...

Cea mai blestemată dintre țesături când era vorba de vrăfuială, de răvășirea mărfurilor, era mătasea. Toate lățimile, metrajele, eșantioanele, valurile începute se încolăceau, se răsuceau neconținut... Seara nu-ți venea să te uiți la ele. O harababură de necrezut, încâlcită ca un stufăriș.

Cât era ziua de lungă, "comisionarele", năzuroasele croitoriei, se ațineau ciripind pe lângă tejghele. Scotoceau, răsturnau, se strâmbau. Un delir de zâmbre. Marfă șerpuind pe sub taburete...

Să vezi seara după ora șapte bătaie de cap la repliaj... Bordelul era plin!... Te înăbușeai în cârpe foșnitoare. O orgie "desperecheată". În mii și mii de culori... Moaruri, satinuri, tiuluri... Acrele preocupate tot tocmindu-se făceau totul harcea-parcea, mai rău decât pe câmpul de bătaie. Nici un carton cu eșantioane nu mai e disponibil... Toate emblemele sunt șterse. Plouă cu înjurături... Fugăriți tot timpul!... De toți netrebnicii de pe la raioane! De comisionarii grași cu părul pomădat sau creastă Mayol.

Repliajul e pentru mucoși. Lor le revine sarcina să refacă "macaraua". Să capseze "la pat" fundele. Să le răsfrângă cozile de cometă. Mormanele începute, macrame, catifea bergam... dansul de ape ale taftalelor... În spinarea lor cade toată forfota, avalanșa fleșcăită, lăbărțată a mărfii nevândute... Abia dacă reușeam să punem un pic de ordine că alte scotocitoare își făceau apariția... se întorceau să bramburească totul... să ne facă praf

munca...

Cu aceleași aere, vorbărie, gargariseală scârboasă, cărând tot soiul de papornițe, mereu în căutarea unei culori, exact aia pe care n-o aveau...

Peste toate mie mi se mai adăugase o obligație, o sarcină epuizantă... naveta între magazin și "depozite". De vreo cincizeci de ori pe zi. La etajul șapte. Să car cutiile cu eșantioane... grămezile de resturi refuzate, vrafurile de foarte și petice. Totul mi se puneă mie în brațe. "Marchizetele", metrajele uriașe, toate modelele unui sezon fericit, eu le căram șapte etaje. Blestemată afacere. De omorât un măgar. Din cauza acestei îndeletniciri, în toiul efortului, gulerul meu cu papion se ridica până peste urechi. Chiar așa dublu apretat cum era.

Domnul Lavelongue mă trata dur și răuvoitor. Cum intra vreo clientă îmi făcea semn s-o șterg. Nu trebuia să rămân prin preajmă. Nu eram de arătat... Sigur, din cauza prafului gros din depozite și a transpirației, eram muruit până la rădăcina părului. Dar abia ieșit, mă înjura că dispărașem. Nu-i eram pe plac niciodată...

Arțăgoșii de pe la raioane se amuzau pe socoteala mea când mă vedeau gonind cu toată viteza de la un etaj la altul. Lavelongue nu vroia să pierd nici un minut:

"Asta-i tinerețea, sportul!..." Cam așa mă trata. Abia coborât, mă încărca cu alt vraf de pachete!... Dă-i drumul băiețică! Las' că mi te știu eu!

Pe atunci nu se purtau halate în magazinele Sentier, nu era convenabil. Cu treburile pe care le făceam, frumoasa mea haină s-a ros repede până la urzeală.

"Mai mult strici decât câștigi!" se neliniștea mama. Nici nu era greu pentru că nu mă plăteau. E adevărat că în anumite meserii ucenicii dădeau bani ca să fie primiți la învățătură. Pe scurt, eram un favorizat... Și nu era momentul să mă plâng. "Veverița", așa mă porecliseră colegii, din pricina zelului cu care mă cătăram pe scările care duceau până la depozite. Numai că asta nu-l împiedica pe Lavelongue să nu mă-nghită. Nu-mi putea ierta faptul că fusesem angajat prin domnul Berlope. I se făcea rău numai văzându-mă. Muta mea nu-i cădea bine niciodată. Ținea cu tot dinadinsul să mă descurajeze.

Un pretext de permanente observații erau droaștele mele, cu care făceam prea mult zgomot pe scări. Mă mai poticneam, e adevărat, vârfurile degetelor mă dureau îngrozitor, călcam ca pe cărbuni încinși.

"Ferdinand! îmi striga, ești îngrozitor de enervant! faci singur atâta zgomot cât o linie de autobuz!" Exagera.

Haina îmi plesnise pe la toate cusăturile. În privința costumelor eram un hău fără fund. Mi-au făcut altul dintr-o vechitură a unchiului Edouard. Tata era mereu în draci, avea necazuri din ce în ce mai agasante la birou. Ceilalți ticăloși, redactorii, profitaseră de faptul că plecase în concediu și-l încondeiaseră cum scrie la carte...

Și domnul Lampreinte, șeful lui, credea totul, cuvânt cu cuvânt. Ăla, cu crizele lui gastrice. Când îi era foarte rău, vedea tigri în plafon. Din asta nu putea ieși nimic bun.

Nu mai știam ce să fac ca să le fiu pe plac Berlopilor. Cu cât galopam mai abitir pe scări, cu atât Lavelongue mă ura mai tare. Să nu-mi fi văzut moaca...

Pe la ora cinci, când se ducea și el la o cafea, profitam de răgaz ca să-mi mai scot droaștele, mai făceam asta și pe la closet când nu era nimeni. Pentru că imbecilii ceilalți dădeau fuga să mă toarne. Lavelongue sărea ca ars, eram obsesia lui... Mă trezeam cu el în cârcă cât ai zice pește.

"Nu mai ieși de acolo odată? Hei? Leneșule! Asta se cheamă muncă la tine?... Să te freci prin colțuri!... Învățătură-i asta? Ce să zic?! Tot pe-o rână! Cu coada în sus!... Asta-i tineretul din ziua de azi!..."

Mă ascundeam în alt ungher, să-mi răcoresc ciolanele. Le băgăm sub robinet. În privința pantofilor eram rău înghesuit din toate părțile; mama, care se sacrificase ca să mi-i cumpere, n-ar fi admis nici în ruptul capului că-mi rămăseseră prea mici. Tot numai lenea mea era de vină! Reaua mea credință! N-aveam dreptate niciodată.

Sus în depozit, pe unde mă fâfâiam cu marfa, muncea și André, puștiul, acolo refăcea el cutiile cu eșantioane și întărea emblemele cu vopsea și cu penel. Intrase la magazin cu un an înaintea mea. Locuia departe la mahala, făcea ceva drum ca să ajungă până aici. Casa lui era tocmai dincolo de Vanves, în "Cocotiers". Așa se numea cartierul.

Trebuia să se scoale la ora cinci ca să nu dea bani la tramvai. Venea cu coșulețul. Înăuntru își aducea toată merindea încuiată cu un zăvor și apoi cu un lacăt. Iarna nu se mișca de acolo, mânca în chițimia lui, dar vara se ducea să halească pe o bancă la Palais-Royal. O ștergea un pic mai devreme ca să ajungă exact la douăsprezece să audă bătaia tunului. Îl interesa. Nici el nu arăta prea bine, era răcit tot timpul, chiar în toiul lui august își trăgea mereu mucii.

Bulendrele lui erau într-o stare mult mai proastă decât ale mele, numai flenduri și petice. Ceilalți ucenici de pe la raioane îi căutau nod în papură, că era un slăbănog, că avea nasul plin de mucii, că se bâlbâia pentru că nu știa ce să zică, dar de fapt dorința lor cea mai aprinsă era să-l bată... Așa că el prefera să stea sus, acolo nu venea nimeni să-l provoace.

Dealtfel îl bătea destul mătuși-sa, cumplit, mai ales când făcea în pat, îi trăgea niște chelfăneli îngrozitoare, mi le povestea în amănunt, ale mele nu erau nimic pe lângă ale lui. Insista să merg la Palais-Royal cu el, vroia să-mi arate fetele, pretindea că stătea de vorbă cu ele. Și mai erau și vrăbiile care veneau să-i ciugulească din pâine. Dar eu nu puteam merge. Trebuia să fiu prezent în fiecare minut. Tata se jurase c-o să mă-nchidă la Roquette dacă mă prinde hoinărind.

Și apoi, în privința femeilor, tata era teribil, focul și para lui Dumnezeu s-ar fi făcut dacă ar fi bănuît măcar că aş avea poftă să mă apropiu de ele. Destul că mă frecam. Mi-o spunea în toate zilele, nu pierdea nici un prilej... André, puștiul, nu-i inspira încredere... Avea apucăturile omului din popor... Era spiță de vagabond... Cu mine nu era același lucru, aveam părinți onorabili, nu trebuia să uit, mi se amintea asta în fiecare seară când mă întorceam de la Berlope, rupt de oboseală, năuc. Dacă aş fi încercat să-i răspund, aş mai fi încasat și o mamă de bătaie pe deasupra. Nu-mi era permisă nici un fel de escapadă! Aveam și așa destule vicii, nu se știe de unde-mi veneau!... Dacă mă luam după André, aveam să ajung un asasin. Tata era sigur de asta. Și blestematele mele vicii făceau parte tot din necazurile și nefericirile cu care îl năpăstuiuse Destinul...

Și erau într-adevăr înspăimântătoare, viciile mele, de netăgăduit, cumplite. Așa e. El nu mai știa cum aş mai fi putut fi salvat... Eu nu mai știam cum să ispășesc: Există așa unii copii din care nu iese nimic...

André, puștiul, mirosea urât, răspândea un iz mult mai acru decât al meu, miros de copil sărac. Duhnea chițimia. Mătuși-sa îl tunsese la piele cu foarfecele de casă, arăta ca un gazon cu o singură tufă în față.

Tot respirând la praf, mucii erau ca țurțurii de ghips: Nasul nu i se golea niciodată... Plăcerea lui cea mare era să se scobească și apoi să-i înghită. Când își sufla nasul cu mâna, printre vopsele, înnegrea totul, mucii și emblemele!...

Trebuia să recondiționeze cel puțin trei sute de cartoane pe zi, André, puștiul... În chițimia lui își holba ochii cât putea ca să vadă mai bine. Pantalonii nu se mai țineau pe el decât în sfori și ace de siguranță.

De când făceam eu pe macaraua, nu mai trecea pe la raioane, era mult mai comod pentru el. Îi evita pe bătauși. Venea prin curte, pe la portăreasă, pe scara de serviciu... Dacă avea multe "matricole", rămâneam până târziu să-l ajut. Și atunci îmi scoteam încălțările. Să stai de vorbă în ungherul lui era destul de dificil. Ne așezam între două bârne, la adăpost de curent, de frică să nu-i curgă nasul.

În privința țoalelor, André nu avea probleme, nu creștea. Doi frați ai lui stăteau la o altă mătușă, la Lilas. Surorile lui rămăseseră la tatăl lor, la Aubervilliers. Bătrânul era perceptor de gaz pe toată regiunea... Nu-l vedea aproape niciodată, n-avea timp.

Câteodată ne arătam unul altuia scula. Iar eu îi dădeam informații despre ceea ce se întâmpla pe la raioane, cine urma să mai fie dat afară, pentru că întotdeauna erau câțiva care așteptau să fie concediați... Numai la asta se gândeau nemernicii, cum să se dea afară unul pe altul... aruncând vorbe otrăvite... și apoi discutam despre variatele feluri de a privi fundul unei cliente când se așeza...

Erau printre "comisionare" și multe păcătoase... Își ridicau câteodată într-adins piciorul pe taburet ca să le vedem boanda. Și apoi o ștergeau rânjind... Odată trecând pe lângă una, mi-a arătat jartiera... și și-a supt buzele... Am urcat sus să-i spun lui André... Ne scormoneam mințile... Cum i-o fi arătând dosul? mustea? galben? roșu? frigea? dar coapsele? Făceam și noi tot soiul de zgomote cu limba, ne jucam de-a sărutul... Și dădeam gata totodată, până la douăzeci, treizeci de bucăți pe oră. Tot el m-a învățat trucul cu acul, esențial la refacerea valului... Pe o dungă oblică... se răsfânge satinul... Și se înfig acele de o parte și de alta... cu o mișcare scurtă. Să nu murdărești reverele mătăsoase... Trebuia să te speli pe mâini mai întâi... O adevărată tehnică, ce mai!

Acasă ai mei își dădeau seama că n-aveam să fac mulți purici la Berlope, pornisem cu stângul... Lavelongue, întâlnind-o pe mama pe ici, pe colo, prin cartier, în timp ce-și făcea comisioanele, o muștra. "Vai! Doamnă, băiatul dumneavoastră, o, nu, nu, sigur, nu e rău! Dar ce zăpăcit, în schimb! Vai! Câtă dreptate aveți!... N-are nici un pic de minte! Nu i se dă mâna la nimic!... Răstoarnă totul!... Vai!... Vai!..."

Numai minciuni, o nedreptate strigătoare la cer... Simțeam limpede. Începusem și eu să mai înțeleg câte ceva!... Pelteaua lui nesărată era numai așa de formă, ca să le muncesc degeaba... Profitau de părinții mei... care puteau să mă întrețină... Îmi deprecia munca, ca să mă poată stoarce pe gratis. Orice aş fi zis, orice aş fi făcut, bătrânii mei tot nu ni-ar fi crezut, nici nu îndrăzneam să crâcnesc măcar... numai de ocări aş fi avut parte...

Cât era el de jigărit André și tot primea 35 de franci pe lună. Nu mai era un exploatat. Tata își omora mintea în legătură eu viitorul meu, unde ar fi putut să mă oploșească? Nu-l mai ducea capul... De birou nu eram bun... mult mai neisprăvit chiar decât ei, firește... N-aveam nici un fel de instrucție... Dacă o feșteam în comerț venea dezastrul! Se înnegrea pe loc... Implora ajutor... făceam fi eu tot ce puteam... mă străduiam să fiu zelos... Ajungeam la magazin cu o oră înainte... Și totuși nu eram bine văzut... Nu făceam decât prostii... Mi-era

frică... Călcam mereu în străchini....

Frica trebuia s-o trăiești ca să-i poți măsura chinul... Să-ți fi trecut prin mațe, să te fi strâns de inimă...

Mai dau și astăzi adesea peste tot soiul de furioși care protestează... Minți înguste... Frecangii, juisori ratați... Revoltă de flecari... De pomană, pentru că n-au simțit nimic pe pielea lor... Și-o cam dau pe alături...

Asta nu vine de undeva anume... din liceu, de pildă... verbe goale, modă. Ura adevărată urcă din străfunduri, din tinerețea pierdută într-o trudă fără apărare. Te hrănești numai cu ură, dar ura continuă să existe mereu, tot mai multă, destulă ca să umpli o lume cu ea. Pământul cu morții și viii va musti mereu de ură, dând la iveală numai ticăloșie.

Ajuns seara acasă, mama mă întreba dacă nu cumva mă dăduseră afară... Ea se aștepta întotdeauna la cei mai rău. La cină tot despre asta vorbeam. Subiect ineputabil. O să ajung vreodată să-mi câștig existența?...

Tot vorbind despre asta, cu pâinea pe masă, o spaimă cumplită mă apuca. Nu mai îndrăzneam să cer. Mă grăbeam să termin de mâncat. Și mama mânca repede și totuși o enervam:

"Ferdinand! te rog să mai iei! Parcă nici nu vezi ce mănânci! Înghiți fără să mesteci! Ca un câine! Uite-te la tine cum arăți! Ești transparent! Verzui!... Cum vrei să-ți ajute! Facem pentru tine tot ce putem, dar ție nici mâncarea nu-ți tihnește!"

În odăița lui, André, puștiul, se bucura de oarecare liniște. Lavelongue nu urca aproape niciodată până sus. Numai să-și fi lustruit emblemele și încolo nu-l bătea nimeni la cap.

André iubea florile, se întâmplă adesea infirmilor, aducea de la țară, le pune în sticle... Toate bârnele chițimiei erau pline... Într-o dimineață a adus chiar un buchet uriaș de măcieși. Ceilalți l-au văzut venind... Și-au zis că așa ceva nu era permis. Atâta și-au dat cu părerea prin preajma lui Lavelongue încât până la urmă asta a urcat să vadă cu ochii lui. L-a înjurat pe André și i-a aruncat tot buchetul pe fereastră în curte...

La parter, la vânzare, nu erau decât turnători, mai ales cei de la "expediție": în viața mea n-am văzut niște javre mai veninoase și mai ursuze... Nu aveau ce face cu mintea, la împachetat nu le trebuia.

Se învârtea pe acolo un comisionar de la "Envois-Paris", Magadur, uriașul, cel mai turbat dintre turnători. El l-a montat pe André împotriva mea și m-a scos de la inima lui... De la *Porte des Lilas* făceau o bucată de drum împreună... Ca să-l pornească împotriva mea, m-a dat rău în târbacă... Nici nu era greu dealtfel, André era ușor de influențat. Singur ore în șir în colțișorul lui, îi treceau multe prin minte. Era destul să-l lingusești puțin, să-i atragi un pic atenția... Făceai din el ce vroiai... Când am sosit, l-am găsit tulburat...

– E adevărat, Ferdinand? mă întrebă. E adevărat? că vrei să-mi iei locul?

Agresat mai întâi nu pricepeam nimic... rămâneam așa ca un nerod... Surpriza mă zăpăcea... Și el a continuat...

– Aha! te rog, pleacă! Nu te mai osteni! Toată lumea știe în magazin! Numai eu nu bănuiam nimic!... Așa sunt eu, cam tâmpit!...

Și din vânăt cum era de obicei se făcu galben; era și așa destul de urât, cu dinții lui rari, cu mucii lui, dar când se înfuria chiar că nu te mai puteai uita la el... Capul plin de bube dulci, părul înțepenit, duhoarea... Ce puteam să-i mai spun... Mi-era prea rușine...

Decât să mă fi bănuir că aș fi vrut să-i iau locul... aș fi preferat să fiu imediat dat afară... Dar unde să mă duc? Hotărâre magnifică... Cu mult deasupra posibilităților mele... Trebuia, dimpotrivă, să mă agăț, să mă jelesc, să mă dezvinovățesc: Am încercat să-i deschid ochii... Nu mă mai credea... Mortăciunea de Magadur mă aranjase bine.

Începând de atunci se arăta neîncrezător la cele mai mici avansuri ale mele. Nu-mi mai arăta scula. Îi era frică să nu-l spun. Se ducea la closet ca să poată fuma liniștit. Nu-mi mai vorbea de Palais-Royal... Între două expediții până la etajul șapte, încărcat cu marfă, mă ghemuiam sub lambriuri, îmi scoteam încălțările, haina, așteptând să-i treacă...

André se făcea că nu mă vede, aducea într-adins cu el "Les Belles Aventures Illustrées". Le citea numai pentru el singur. Le deschidea de-a dreptul pe podea... Puteam să-i răcnesc la ureche și tot nu m-ar fi auzit... Își lustruia cifrele cu peria. Tot ce-i spuneam i se părea dubios. În ochii lui eram un trădător. Dacă și-ar fi pierdut locul de muncă, mi-o spusese de atâtea ori, mătuși-sa i-ar fi tras o chelfâneală care l-ar fi băgat în spital... Asta e! O știusese dintotdeauna... Dar nu suportam să mă creadă un ticălos.

– Ia zi, André, i-am spus, nemaigăsind ce să inventez. Chiar nu-ți dai seama că nu eu vreau să te dau afară!...

Tot nu-mi răspundea, continua să bolborosească cu ochii la ilustrațiile lui... Citea cu voce tare... Mă apropiam... Mă uitai să văd despre ce e vorba... Sigur, povestea regelui Krogold... Pe care o știam atât de bine... Din totdeauna... De pe vremea bunicii Caroline... Pe ea învățasem să citesc... El nu avea decât un număr vechi,

un singur, exemplar.

– Uite, André, îi propun. Știi, eu cunosc urmarea! O știu pe de rost!... El tot nu-mi răspundea. Dar oricum șovăia... Era interesat... Numărul celălalt nu-l avea...

– Vezi, am continuat... profitând de împrejurare. "Tot orașul Christiania s-a refugiat în biserică... În catedrală, pe sub bolțile uriașe, de patru ori cât Nôtre-Dame... Stau cu toții în genunchi... Acolo, înăuntru... Înțelegi?... Le e frică de regele Krogold... Cer iertare cerului că purtaseră război!... Ca să-l apere pe Gwendor!... Prințul trădător!... Nu mai știau încotro s-o apuce... Sunt cam la o sută de mii sub bolți!... Nimeni nu mai îndrăznește să iasă!... Sunt atât de îngroziți că-și uită până și rugăciunile... Nu fac decât să mormăie!... bătrâni, negustori, tineri, mame, preoți, cufuriți, copii, muieri tinere, episcopi, paznici ai orașului, toți fac în pantaloni de frică... Se prosternă unul peste altul... Teribila învălmășeală... colcăie, geme... Nu îndrăznesc nici să respire, atât e de primejdioasă clipa... Imploră... Să nu ardă totul regele Krogold... Așa, mai pe la margine... Să nu dea foc la tot, drept pedeapsă!... Să scutească Halele, țin la ele! hambarele, Cântarul, Presbiterul, Justiția, Catedrala!... Sfânta Christianie... Măreață între toate! Nimeni nu mai știe unde-i capul! Atât de tare s-au ghemuit... Ar fi vrut să dispară cu toții pur și simplu...

De jos, de dincolo de ziduri, se aude grozava rumoare apropiindu-se... E avangarda regelui Krogold... Zăngăne fierăria Podului-Mobil... Vai! Asta e! Cavaleria de escortă!... Regele Krogold la porțile cetății... Se înalță în scări... Se aude clinchetul miilor de armuri... Cavalerii trec prin foburgul Stanislas... Imensul oraș pare deșert... În fața regelui nu se află nimeni... Numai în urmă, turma de valeți... Poarta nu e destul de largă... Alaiul se înghesuie ca să intre... Înaltele ziduri laterale se năruie... Totul vine de-a valma... furgoanele, legiunile, barbarii dau năvală, catapultele, elefanții cu trompele în aer se năpustesc printre dărâmături... Orașul e mut, paralizat... turnuri, mănăstiri, case... dughene... nimic nu mișcă...

Regele Krogold s-a oprit pe primele trepte în fața catedralei... 23 de buldogi hămăie în jurul lui, sar, escaladează... haita e faimoasă în bătăliile cu urși și cu zimbri... Păduri întregi de jivine au ciopârțit... de la Elba la Carpați... Krogold, în ciuda vacarmului, aude rumoarea rugăciunilor... acestei mulțimi grămădită, pitită, hăituită pe sub bolți... Disperata rugăciune... Enorme canaturi ale ușilor se dau în lături scârțâind... Și atunci Krogold zărește viermuiala din fața lui... În întuneric... Un popor întreg refugiat?... Dar el se teme de trădare... Nu vrea să mai înainteze... orgile vuiesc... Și vuietul lor se revarsă prin cele trei portaluri... Neîncrederea!... Orașul e viclean!... Și așa va fi în veci!... Îi poruncește șefului armatei să golească pe loc bolțile... Trei mii de valeți se reped, lovesc, stâlcesc, rup la oase... Mulțimea se destramă și se adună în jurul lor... se izbește de porți... se înghesuie pe de lături... Spadasinii au mult de lucru... Atacurile lor rămân fără rezultat... Regele mereu în șa așteaptă... Calul lui *perche* uriaș și încomat e nerăbdător... Regele devoră o halcă de carne, o pulpă de oaie: mușcă în plin cu toți dinții... sfâșiind carnea, turbat... Acolo sus nu mai mișcă nimic?... Regele se mai ridică o dată în scări... El e cel mai voinic din toată hoarda... șuieră... cheamă... adună haita în jurul lui... Flutură o ciosvârtă deasupra coroanei... Își face vânt... și-o aruncă departe în întunericul din fața lui... Cade în mijlcouii bisericii... Lovind pe cei ce se ghemuieră pe vine... Haita urlă... țâșnește, din toate părțile... sfârtecă în stânga și-n dreapta... sugusează... rup... O panică atroce. Răcnetele se înzecesc... Valul mulțimii în delir năvălește pe uși, se calcă în picioare... Într-o avalanșă torențială spre podurile mobile... zdrobindu-se de ziduri, între sulite și care... Acum drumul e liber pentru rege... Toată catedrala e a lui... Își îndeamnă calul... Intră... Poruncește să se facă liniște... Haitei... Oamenilor... orgilor... armatei... și mai înaintează preț de două salturi... Trece dincolo de porticuri. Își scoate încet sabia... imensa lui sabie... Cu care face semnul crucii... Și-o trimite departe... foarte departe, în zbor... Până în mijlocul altarului... Războiul s-a terminat!... Fratele lui, Episcopul, se apropie... Îngenunchează... Cântă «Crezul»...

Orice ai spune, orice ai face, era emoționat. André ardea de nerăbdare să-i povestesc urmarea... să-i mai dau amănunte... Îi plăceau istoriile frumoase... Dar îi era frică să nu-l influențez... Scotocea în fundul unei cutii... Își zăngănea tinichelele... pernițele... nu vroia să se lase vrăjit și pace!... Să mai fim iar prieteni ca înainte...

În aceeași după amiază am mai urcat cu o încărcătură... Tot nu vroia să-mi răspundă... Eram obosit, m-am așezat. Vroiam cu orice preț să vorbească cu mine. Și-i zic: "Uite, André, știu și celălalt capitol, când pleacă toți negustorii în Palestina... Cu Thibaud, cruciatul... Când îl lasă pe trubadur să păzească palatul, cu Wanda, prințesa... Nu știi nimic despre asta, nu-i așa? Ce poveste minunată! Răzbunarea Wandei mai ales, felul în care spală în sânge dezonoarea... cum îl va umili pe tatăl ei."

André ciuli urechile. Nu vroia să mă, întrerupă, dar eu auzisem foșnetul pașilor pe culoar... Și tot nu m-am îndurat să rup vraja. Când deodată în micul chepeng văd capul lui Lavelongue!... Sar ca ars... Urcase într-o secundă ca să mă prindă... fusese probabil informat... Fac un salt... Îmi trag pantofii... Îmi face doar un semn.

"Foarte bine! foarte bine, Ferdinand! O să stăm noi de vorbă mai târziu! Să nu te miști de aici!..."

Și într-adevăr n-a mai durat mult... A doua zi la prânz, ajuns acasă, mama m-a prevenit...

– Ferdinand, a început imediat... deja resemnată, absolut convinsă... Tocmai a plecat domnul Lavelongue!... În persoană!... chiar el! știi ce mi-a spus?... Nu te mai vrea la magazin! Poftim! ce belea. Era demult nemulțumit, dar asta a întrecut orice măsură! Stai cu orele ascuns prin pod!... În loc să-ți faci treaba!... Și-l înveți la rele și pe André!... Te-a surprins! Nu nega!... Îi povesteai bazaconii! dezgustătoare! Să nu-mi spui că nu e așa! Cu un copil din popor! Un copil părăsit! Noroc, Dumnezeu, că domnul Lavelongue ne cunoaște de zece ani! Știe că nu avem nici o vină! Știe cum ne spetim! Amândoi, și eu și taică-tău, ca să-ți dăm cele necesare!... Știe cine suntem! Ne stimează! Ne respectă! Mi-a cerut să te iau acasă!... Din considerație pentru noi, nu te va concedia... Ne scutește de o asemenea rușine!... Aoleu! Când am să-i spun lui taică-tău!... O să se îmbolnăvească de necaz!

Și tocmai atunci sosi și el, venea de la birou. Nici n-a deschis bine ușa că ea a și început să-i povestească... Auzind nenorocirea, se sprijini de masă. Nu-i venea să-și creadă urechilor... Mă măsura de sus până jos, ridica din umeri... Și-i lăsa copleșit în jos... Cu un monstru ca mine, nimic nu mai era de înțeles! Nu mai răcnea... Nici nu mai bătea cu pumnul!... Se întreba numai cum de mai îndură?... Se resemnase. Se legăna cu scaunul... Hm!... Hm!... Hm!... făcea lăsându-se pe spate și revenind... Spuse totuși până la urmă...

"Ești deci mai denaturat, mai prefăcut, mai abject chiar decât îmi închipuiam, Ferdinand?"

Se uită apoi spre mama, luând-o martor că nu mai era nimic de făcut... Eram de neschimbat...

Eu însumi eram îngrozit, îmi cercetam adâncurile sufletului, vroiam să aflu de ce vicii enorme, de ce depravări nemaiauzite puteam fi vinovat?... Nu prea dădeam de nimic... Șovăiam... Apoi îmi găseam o mulțime, dar nu mai eram sigur de nimic...

Tata a ridicat ședința, s-a dus în camera lui, vroia să mediteze singur... Eu m-am zvârcolit în puterea coșmarului... Îl vedeam mereu pe André povestind orori domnului Berlope...

A doua zi după amiază m-am dus cu mama să-mi iau certificatul. Domnul Lavelongue ni l-a înmănat în persoană... Și-a mai ținut pe deasupra să-mi și vorbească...

– Ferdinand! făcu. Dat fiind respectul pentru părinții tăi, nu te concediez... Ei te iau acasă de bună voie!... Înțelegi diferența, nu?... Mi-e și mie foarte greu, crede-mă, că pleci de la noi. Numai că uite! prin purtările tale ai semănat nesupunere pe la toate raioanele!... Iar eu sunt cel care răspunde, nu-i așa!... Eu pedepsesc! Așa e drept!... Acest eșec trebuie să te facă să te gândești serios! Puținul pe care l-ai învățat îți va fi de folos în altă parte! Nici o experiență nu se pierde! Vei cunoaște alți patroni, poate mai puțini indulgenți decât mine!... Ți trebuia o lecție! Ei bine, ai căpătat-o, Ferdinand! Numai de ți-ar fi de învățătură! La vârsta ta nu e nimic pierdut! Îmi strânse mâna cu multă convingere. Nu se mai poate spune cât de emoționată era mama... Își ștergea ochii...

– Cere-ți iertare, Ferdinand, mi-a poruncit, când ne-am ridicat să plecăm... E tânăr, domnule, e tânăr!... Mulțumește-i domnului Lavelongue că ți-a dat totuși un certificat excelent... să știi că nu-l meriți!

– Nu-i nimic, scumpă doamnă, absolut nimic, fiți liniștită... Un fleac. Ferdinand nu e primul tânăr care pornește cu stângul! O! Nu! Nu! Peste zece ani, sunt sigur, o să vină chiar el să-mi spună... singur... aici... în persoană:

"Domnule Lavelongue, bine ați făcut! Sunteți un om foarte de treabă! Datorită dumneavoastră am înțeles!..." Acum îmi poartă pică!... E normal!... Mama protesta... Mă bătu pe umăr. Și apoi ne arătă ușa.

Chiar de a doua zi au luat la depozit un alt ucenic... Am aflat... N-a ținut nici trei luni... Cădea mereu pe scări... Se tot culegea de pe jos. A crăpat trudind.

Că eram sau nu vinovat, asta nu mă încălzea... Devenisem o adevărată problemă pentru toată familia. Unchiul Edouard începu să caute un alt loc de comisionar, s-o iau de la început... Nu-i era nici lui prea ușor... trebuia să-mi schimb "partitura"...

Aveam de acum un trecut... Mai bine să nu mai vorbim despre e... Dealtfel așa s-a și hotărât.

Ieșit din starea de stupeoare, tata reluă ofensiva... Mi-a făcut încă o dată inventarul defectelor, unul câte unul... Cerceta viciile ascunse ale firii mele ca pe tot atâtea fenomene... Scotea țipete diabolice... Îl apucau năbădăile... Se credea persecutat de un carnaval de monștri... O nimerea ca nuca în perete... Inventându-i după pofta inimii... evreii... intriganții... ariviștii... dar mai ales francmasonii... Nu înțelegeam ce amestec aveau toți ăștia... Dar el își vâna pretutindeni ideile fixe... Se zvârcolea atât de tare sub potopul lor că până la urmă uita de mine.

Avea ce avea cu Lampreinte, spaima gastritelor... cu baronul Méfaize, directorul lui general... Cu orice și cu oricine numai să găsească un motiv să se gargarisească, să fiarbă de furie... De atâta tămbălău, vecinii începuseră să-și dea coate.

Mama se târa la picioarele lui... Dar el nu contenea să răcnească... Întorcându-se mereu la soarta mea...

Plină vârf, evident, de cele mai rele semne... de nemaiauzite destrăbălări! La sfârșit se spăla pe mâini ca Pilat din Pont... așa zicea... Își descărca uriașa lui conștiință...

Mama se uita la mine... "blestematul ei"... Își făcea gânduri negre... Nu vroia să mă abandoneze... Pentru că tot mi-era scris s-o sfârșesc pe eșafod, se hotărâse să mă însoțească până la capăt...

O singură trăsătură comună aveau toate familiile din Pasaj. Frica zilei de mâine. O frică necurmată. Am simțit-o din fașă... Mi-au băgat-o în oase de cum am venit pe lume... Toți ai casei eram sub stăpânirea ei.

Pentru noi sufletul însemna neliniște. În fiecare magherniță frica de sărăcie mustea din pereți... Din cauza ei înghițeam cu noduri, mâncam pe fugă, grăbiți să plecăm la comisioane, mișunam de-a lungul și de-a latul prin cartierele Parisului ca păduchii, din *Place Maubert* până-n *l'Etoile*, goniți din urmă de groaza de a nu fi scoși la mezat, de frica chiriei, a omului cu gazul, de obsesia contribuțiilor... N-am avut niciodată timp să mă șterg ca lumea la fund, atât de repede trebuia să-mi fac nevoile întotdeauna.

De când fusesem concediat de la Berlope, mai aveam în plus, acum numai pentru mine singur, frica de a nu mă mai putea redresa niciodată... Am văzut atâția săraci, șomeri, sute, sute, aici și în toate colțurile pământului, oameni atât de aproape de a deveni pleava lumii... Nu se apăraseră la timp!

Plăcerea existenței mele, singura la drept vorbind, e aceea de a fi mai rapid decât o maimuță când e vorba să fii dat afară... Miros lovitură de la distanță... Mă apăr din vreme... Simt când o slujbă e pe ducă... Și am mereu ceva în vedere... Patronul e o canalie care nu se gândește decât cum să te dea afară... Port mereu în adâncul sufletului meu groaza de a nu rămâne vreodată, ca un nerod, fără slujbă... Așa că am târât întotdeauna câte una după mine, din care n-am câștigat mare lucru. Mai ciugulesc de ici, de colo, cum ai lua un vaccin... care nu te interesează... O plimb cu mine pe străzi, pe dealuri și prin noroaie. Câte va dintre slujbele mele au fost atât de păcătoase că nu mai aveau nici contur, nici formă, nici gust. Nu le-am acordat nici o importanță. Cu cât mă dezgustă mai mult, cu atât sunt mai liniștit...

Am oroare de slujbe. De ce-aș mai căuta atunci vreo deosebire?... Nu eu am să le ridic osanale... Dacă m-ar lăsa aș face ceva pe toate...

Inclusiv pe ordinea socială...

Unchiului Edouard îi mergea din ce în ce mai bine cu mecanica. Vindea, în provincie mai ales, faruri și accesorii. Din nefericire eram prea tânăr ca să plec cu ei în călătorii... Trebuia să mai aștept... Și apoi din cauza celor întâmplare, trebuia să fii supravegheat de aproape...

În privința mea unchiul Edouard nu era chiar atât de pesimist, nu considera situația iremediabil pierdută! Zicea numai că nu eram deloc bun pentru munca sedentară, dar poate că ar ieși din mine un comisionar de prima mână, as între comis-voiajori.

Trebuia încercat... Se puneă însă chestiunea ținutei, aveam nevoie mai ales de haine bune... Ca să fii în notă m-au îmbătrânit cu doi ani, mi-au dăruit un guler extra-rigid, din celuloid, pe toate celelalte le făcusem praf. Am încălțat peste pantofi niște ghetre cenușii ca să nu mi se vadă picioarele prea mari, să-mi mai reducă din labă, să nu deranjez ștergătoarele de pe la uși. Pe tata toate astea îl lăsau destul de rece, nu mai credea în viitorul meu. Vecinii însă știu că se ocupau, se întreceau în sfaturi... Nu mai dădeau nici ei o ceapă degerată pe cariera mea... Nici măcar gardianul din colț nu ținea cu mine... Când aprindea gazul, intra din prăvălie în prăvălie. Umbla cu vorba. Repeta cui vroia să-l asculte că mai mult decât un târâie brâu n-aveam să ajung niciodată, semănam cu tata, după părerea lui, bun doar să-î pisălogească pe oameni... Noroc de Visios, gabierul, care se mai întâmpla și el pe acolo, mai binevoitor, înțelegea eforturile mele și susținea părerea contrară că nu eram un copil rău. Se discuta mult în jurul nostru pe chestia asta... dar eu eram oricum pe liber. Îmi trebuia un patron.

Toți se întrebau cam ce fel de marfă au să-mi dea de prezentat?... Dorința cea mai aprinsă a mamei era să devin bijutier... I se părea măgulitor. Comisionari îngrijiți, bine îmbrăcați, la patru ace... Mănuind comori în spatele tejghelelor. Dar cât de teribilă era lipsa de siguranță la un bijutier! Tremură tot timpul pentru briliantele lui! Nu mai doarme de grija hoților! de frică să nu fie strâns de gât, să nu i se dea foc!... Ah!

Scrupuloasa probitate era un lucru indispensabil! Dinspre partea asta nu aveau a se teme! Cu niște părinți ca ai mei, atât de meticuloși, atât de maniaci în privința onoarei comerțului, aveam o sfântă garanție!... Puteam să mă prezint în fața oricărui patron!... Cel mai obsedat... cel mai neîncrezător... cu mine putea fi liniștit! De când ne știam în familia noastră n-a existat niciodată vreun hoț.

Pentru că asta era de la sine înțeles, începurăm să pregătim terenul. Mama tatona mai întâi pe cei pe care-i cunoștea cât de cât... Darăștia nu aveau nevoie de nimeni... Cu toate bunele mele recomandări, îmi fu

foarte greu să mă angajez undeva, fie chiar și numai pe încercate.

Mă îmbrăcără cu haine noi ca să fiu mai seducător. Devenisem mai costisitor decât un infirm. Făcusem praf costumul... Căscasem boturile la pantofi... În afară de ghetrele asortate, mi-au mai cumpărat o pereche de încălțări Broomfield, marcă engleză, cu pingelele foarte late, adevărate submarine fortificate. Mi i-au luat cu două numere mai mari ca să mă țină doi ani... Luptam din răputeri cu îngustimea și scrântitura. Făceam pe scafandrul pe Bulevarde...

Așa rafistolat am pornit-o cu mama chiar de a doua zi să batem pe la uși. Unchiul Edouard ne dădea toate adresele pe care le primea de pe la prieteni, pe celelalte le găseam în *Bottin*. Doamna Divonne păzea magazinul până la prânz în timp ce noi băteam străzile în căutarea unei situații. Și n-o luam la întâmplare, vă asigur. Am bătut tot bulevardul Marais, din ușă în ușă, și toate străzile care dădeau în el! *Quincampois, Galante, Aux Ours, la Vieil-le-du-Temple*... Am scotocit, aș putea zice, toate împrejurimile, etaj cu etaj...

Mama venea șchiopătând din urmă... Ta! ga! dam! Ta! ga! dam! Mă oferea familiilor, micilor manufacturieri cu lucru la domiciliu, ghemuiți în spatele gavanoaselor lor... Mă propunea cu drăgălășenie... Ca pe o ustensilă în plus... Un argat foarte comod... Puțin exigent... Plin de inteligență, de zel, de energie... Și care știa mai ales să alerge! Avantajos, la urma urmei!... Educat, ascultător... Apăsam pe sonerie, ei întredeschideau ușa... bănuitori mai întâi... cu țigara în colțul gurii... mă măsurau pe sub ochelari... Se chiorau la mine un timp... Nu mă găseau prea arătos... În fața halatelor lor boțite, mama dădea drumul la flașnetă:

– N-aveți nevoie de un tânăr reprezentant, domnule... Sunt mama lui... Am vrut să-l însoțesc... E gata să facă tot ce trebuie... Un băiat foarte bine crescut. De altfel, nimic mai simplu decât să cereți referințe! Suntem stabiliți de doisprezece ani în *Passage des Bérésinas*... Băiatul a crescut într-un mediu comercial!... Tatăl lui lucrează într-un birou, la "Coccinelle-Incendie"... Ați auzit, nu mă îndoiesc!... Nu suntem bogați nici unul nici altul, dar nu avem nici un fel de datorii... Afacerile noastre sunt cât se poate de onorabile... Asemeni celor ale tatălui său la asigurări...

În fiecare dimineață treceam cam pe la cincisprezece dinăștia, de toate soiurile, de toate culorile... șlefuitori, lăutari, țambalagii și pederăști eșuați printre tinichele aurite și praf de agate...

Se uitau cruciș la noi... Își puneau lupa ca să ne vadă mai bine... Dacă nu eram niscaiva hoți... niscaiva ucigași evadați din pușcărie!... Liniștiți dinspre partea asta, deveneau amabili și chiar plăcuți!... Numai că nu vroiau pe nimeni... Cel puțin pentru moment! Nu prea făceau cheltuieli mari... Se duceau în oraș singuri... Rezistau, descurecându-se în familie strâns uniți în adăposturile lor minuscule... Pe toată înălțimea celor șapte etaje ale curții, cuiburile lor fuseseră săpate, ca tot atâtea caverne alveole-atelier, altoite pe frumoasele case de altădată... Făcuseră praf exterioarele... Înghesuindu-se cu toții înăuntru. Nevasta, plozii, maica mare, vârați cu toții în afacere... Un ucenic, abia dacă-și îngăduiau unul înainte de Crăciun...

Când mama, epuizându-și argumentele, ca să-i seducă, mă oferea pe gratis... săreau în sus. Se încruntau pe loc! Ne trânteau ușa în nas! Spiritul de sacrificiu le trezea bănuieli. Și iarăși o luam de la capăt! Mama bătea monedă pe încrederea pe care o prezentam, dar fără nici un rezultat! Să mă fi propus pur și simplu ca ucenic în montură sau la șlefuirea metalelor?... Era prea târziu! Niciodată degetele mele n-ar mai fi căpătat agilitatea necesară!... Nu mai puteam deveni decât un flecar nenorocit de comis-voiajor, un simplu "tânăr"... Îmi ratasem viitorul în toate sensurile...

Când soseam acasă tata se interesa ce-am făcut... Faptul că ne întorceam mereu cu mâna goală îl făcea să turbeze... Se zbătea toată seara în prevestiri sinistre. Puteai numai cu el singur umple douăzeci de zile de nebuni...

Mama, de atâta urcat și coborât scările, își făcuse picioarele zob... Atât de rău se simțea că se strâmba neconținut de durere... Umbla schimonosindu-se în jurul mesei... ca să-și mai dezmorească coapsele... cârceii o torturau...

Și totuși a doua zi dimineață ne grăbeam spre alte adrese... *rue Réaumur, rue Greneta... Bastille, și les Jeûneurs*... Dar cel mai adesea o luam pe *Vosges*... După câteva luni de rugăminți și de urcat scările, de demersuri și noduri în gât, alegându-ne tot timpul cu praful de pe tobă, mama se întrebă în cele din urmă dacă nu cumva se vedea după nasul meu că eram un obraznic, un derbedeu bun la nimic... Tata cel puțin nu mai avea nici o îndoială... Era sigur de mult... Și-și întărea de fiecare dată convingerea când ne vedea întorcându-ne acasă, seară de seară mofluzi... Năuci, cu limba atârânănd de un cot, prăbușiți, bătuciți de atâta umblat, muiați pe dedesubt de sudoare, pe deasupra de ploaie...

"E mai greu să-l oploșești pe undeva decât să vinzi tot ce ai în prăvălie!... și știi și tu, Clémence, ce corvoadă uriașă ar fi asta!"

Nu era el instruit de florile părului, știa să compare, să conchidă.

Deja vechiul meu costum se boțise, făcuse genunchi, niște pungi enorme, scările erau moartea hainelor. Noroc că drept pălărie, am împrumutat una veche de la tata. Aveam același număr. Cum nu era prea curată o

țineam tot timpul în mână... Până i-am uzat marginea... Însăpăimântător, cât de politicoș trebuia să fii pe vremuri...

Era timpul ca unchiul Edouard să-mi găsească o adresă ca lumea... Sărăcia noastră devenise lucie... Nu mai știam pe unde să scoatem cămașa... Și într-o zi ni se decise soarta... A venit la prânz, strălucind, exuberant. Avea o afacere sigură. Îl și văzuse pe tip, un patron șlefuitor-giuvaergiu. Acela avea să-mi dea sigur de lucru. Se numea Gorloge, locuia în *rue Elzévir*, un apartament la cinci. Se ocupa mai ales de inele, broșe filigranate și mici reparații. Nu se dădea înapoi de la nici o muncă. Trăia și el de pe o zi pe alta. Nu era un om dificil. Se înțelege cu oricine!

Edouard ne-a redat încrederea. Ne-am grăbit să ne ducem la el. Nici nu ne-am terminat bine de înghițit brânza că am și întins-o cu mama într-o clipită... După ce am făcut o bucată de drum cu omnibusul, am luat-o pe Bulevarde până-n *rue Elzévir*... Cinci etaje... Erau încă la masă când am sunat. Mâncau supă cu crutoane, farfurii pline ochi, macaroane la cuptor, iar ca desert nuci. Se așteptau la vizita noastră... Unchiul mă lăudase. Picasem la țanc... N-au încercat să-și dea aere... Nici să ne amăgească... Treceau printr-o criză afurisită în privința bijuteriilor filigranate... Ne-au spus-o imediat... O stagnare care dura de doisprezece ani... Așteptau mereu un timp mai prielnic... Răscoliseră cerul și pământul... dar redresarea nu venea... Clienții aveau altele în cap. Erau ruinați...

Domnul Gorloge se mai ținea totuși, mai rezista... Spera... Se îmbrăca exact ca unchiul Arthur... Ca un mândru artist ce era, cu bărbuță, lavalieră, pantofi ascuțiți și pe deasupra o bluză toată pătată, fluturând printre vinațuri... Stătea tolănit. Fuma, aproape nu-l vedeam dincolo de perdeaua de fum gros... Îl împrăștia cu mâna.

Doamna Gorloge stătea în fața lui, așezată pe un taburet, strivindu-și sânii de masă, rotundă toată, parcă făcută din niște dodoloațe uriașe... revărsate peste șorț... spărgea nuci cu pumnul... repezindu-l de sus într-o lovitură troznitoare, ar fi putut despica un dulap. Se cutremura atelierul... Era o forță!... După moda veche... Aveam să aflui mai târziu... Genul care-mi plăcea mie mult.

Cât despre plată, n-am suflat o vorbă. Ne era frică să nu fim indiscreți. Avea să vină și asta... Credeam că n-o să-mi dea nimic. Totuși se hotărî exact în momentul în care ne pregăteam de plecare. A zis că putem conta pe o plată fixă de treizeci și cinci de franci pe lună... inclusiv deplasările... Și mai puteam spera ceva... un beneficiu serios dacă aveam să contribuim prin eforturile mele la trezirea interesului pentru filigran... Credea totuși că sunt încă un pic prea crud... dar n-avea importanță dacă dădeam dovadă de vocație... eram doar un copil crescut în mediul comercial... mă născusem într-o prăvălie... Ne înțelegeam de minune... Schimbam între noi numai vorbe plăcute... Ne-am întors în Pasaj copleșiți de entuziasm... Răsărise și steaua noastră. Ne-am terminat prânzul. Am mâncat desertul. Tata și-a turnat vin de trei ori. De satisfacție a tras o bășină... În ultima vreme nu prea i se mai întâmplase... L-am îmbrățișat pe unchiul Edouard... După atâta sărăcie ne venise și nouă apa la moară.

A doua zi am sosit mai devreme în *rue Elzévir*, ca să-mi iau în primire colecția.

După cum stătea tolănit, după cât de surprins a fost de apariția mea, am crezut că domnul Gorloge uitase de mine... Stătea în fața ferestrei deschise contemplând acoperișurile caselor. Pe genunchi ținea o ceașcă mare de cafea cu lapte... Evident, nu făcea nimic... Îl amuza perspectiva... miile de curți de pe bulevardul Marais... Privirile îi rătăceau visătoare... Pierdute... Era fascinat, într-adevăr... frumoasa dantelărie a țișlelor... Reflexele... Îmbinarea culorilor... Șerpuirile întortochiate ale jghiaburilor... joaca vrăbiuțelor... Fumurile învălătucite deasupra abisurilor de umbră...

Îmi făcu semn să tac, să ascult și eu un pic... Să privesc decorul... Nu-i plăcea să fie deranjat... Probabil mă credea cam din topor... Se strâmba.

De sus în jos, pe la pervaze, jur împrejurul curții, se desfășura în fața ochilor o adevărată panaramă... mutre la pândă... palide, chelboase, alungite... Puiături, proteste, șuierături... la care se mai adăugau și alte zgomote... O stropitoare se clatină, se răstoarnă și vine de-a rostogolul până jos pe pavaj... O mușcată lunecă... Se sparge exact deasupra odăiței portăresei. Se face fărâme... Hoașca iese din borta ei. Urlă cât o ține gura. Criminalii! Asasinii!... Criza izbucnește în toată șandramaua. Toți derbedeii apar pe la ferestre... Se înfierbântă, se scuipă... se iau la ceartă... Toată lumea vociferează... Nu se mai știe de partea cui e dreptatea....

Domnul Gorloge stă spânzurat peste fereastră... Nu vrea să piardă nimic din spectacol... e pasionat... Când nu se mai aude nimic pare dezolat... Suspină... se întoarce la treburile lui... Își mai toarnă o ceașcă... Îmi oferă și mie...

– Ferdinand, zise în fine după un timp, trebuie să-ți mai spun încă o dată, nu-i mare brânză să muncești

în branșa asta a mea!... Am avut până acum zece comis-voiajori... Niște băieți foarte de treabă... Și foarte curajoși!... Ești de fapt al doisprezecelea, pentru că, vezi tu, am mai încercat și eu să plasez câte ceva... În sfârșit! Vino mâine. Astăzi nu prea sunt în formă... Sau, nu! Mai stai puțin!... Trebuie să sosească domnul Antoine... N-ar fi mai bine să ți-l prezint?... Și pe urmă poți pleca!... Am să-i spun că te-am angajat!... Va fi pentru el o adevărată surpriză!... Nu-i prea plac comis-voiajorii! el e calfa mea... De fapt șeful meu de atelier!... Are un caracter dificil! E adevărat! Ai să vezi imediat! Dar îmi face o mulțime de servicii! Trebuie s-o recunosc!... Am să ți-l prezint și pe Robert, ucenicul nostru... E foarte agreabil! O să vă înțelegeți, sunt sigur! El o să-ți dea colecția... E jos în dulap!... Un ansamblu mic... ai să vezi... Trage destul de greu, cam paisprezece, cincisprezece kile... Numai modele!... În bronz și în plumb... primele piese le am de la tata!... Ce lucruri frumoase avea! Unice! Am văzut la el un "Trocadero"!... În întregime cizelat de mână! montat în diademă! Îți dai seama? De două ori a fost expus... Mai am și acum fotografia. Am să ți-o arăt într-o zi...

Și apoi se satură să-mi tot dea explicații, Gorloge... Îl apucase stenahoria... A mai făcut un efort să-și suie picioarele pe masă... A suspinat adânc... Purta niște călțuni brodați, parcă-i văd și acum... cu pisici care se fugăreau roată împrejur.

– Ei hai, du-te, Ferdinand!... Transmite-i salutări mamei tale... din partea mea... Treci te rog pe la poartă-reasă și spune-i să dea un telefon de la cărbunarul care locuiește la numărul 26... să caute din partea mea "Hôtel de 3 Amiraux"... Să văd dacă nu cumva Antoine e bolnav... Cam lunatic, băiatul ăsta!... Numai să nu se fi întâmplat ceva... N-a mai dat pe aici de vreo două zile... Să-mi strige din curte... Să caute în anuar... "Hôtel de 3 Amiraux"!... Și mai spune-i să-mi trimită și laptele... Patroana nu prea se simte bine!... Și jurnalul!... Oricare!... Dar tot mai bine "Sportul"!...

Nu chiar a doua zi, dar în cealaltă am reușit să văd colecția... Gorloge era un modest... Cincisprezece kile!... Cântărea cel puțin dublu. Îmi indică vag câteva modalități de a-mi "prezenta" marfa... Fără să pretindă nimic... Nu ținea în mod special la nici una. Puteam să fac ce vreau... Se încredea în bunul meu gust... Mă așteptasem la niște bazaconii spăimoase, dar mărturisesc că tot m-am tras înapoi când am văzut tot calabalâcul... De necrezut... Atâtea hidoșenii, atâtea orori adunate la un loc nu mai văzusem niciodată... Fac rămașag... un infern de buzunar...

Tot ce mi se perinda prin fața ochilor era infect... Măști groțesti și ludioane... În boluri suprarafinate, căznite, dezgustător de cizelate... decadența simbolismului în carne și oase... Fărâme de coșmar... O "Samothrace" din ghips... și alte Victorii închipuind lanțuri de ceas... meduze înnodate șerpește, montate în coliere... Și alte "Himere"!... O sută de alegorii pentru inele, unele mai scârboase decât altele... Asta mi-era pâinea... Totul trebuia încercat pe deget, la centură, agățat la cravată... atârnat în urechi... Să vezi și să nu crezi!... Să se fi găsit oare cineva care să fi vrut să le cumpere? Cine? Dumnezeu! Cine! dragoni, demoni, spiriduși, vampiri, nimic nu lipsea... Teribila formație de bau-bauri... Insomnia unei lumi... Demența unui azil de podoabe... De la urât la atroce... Chiar în magazinul bunică-mii, cele mai mucedate troace erau pe lângă astea a lumină...

N-aveam să reușesc niciodată să mă descurc cu asemenea hârburi. Începeam să-i înțeleg pe ceilalți zece tâmpiți dinaintea mea... Probabil că au dat bir cu fugiții... Asemenea mărfuri de speriat copiii nu mai circulau de mult în comerț. Încă de pe vremea ultimilor romantici fuseseră cu groază ascunse... Se moșteneau probabil în familie... cu prilejul vreunui testament, dar și atunci cu destule precauții... Era de-a dreptul imprudent să scoți la iveală asemenea chestii în fața unor neavizați... Furibunda noastră colecție... S-ar fi putut crede insultați!... Nici măcar Gorloge nu mai îndrăzne... Adică el în persoană! Renunțase de mult să se mai pună în calea modei!... Eroismul îmi era rezervat numai mie!... Supremului reprezentant!... Nimeni nu rezistase mai mult de trei săptămâni...

Își păstra pentru el micile reparații... Ca să aibă din ce trăi, așteptând să revină moda... Mai avea ceva cunoștințe pe ici, pe colo, printre negustori... Amici din vremuri bune care nu se îndurau să-l lase să crape. Îi pasau comenzi de monturi... câte ceva de dres... Dar el personal nu se atinge de nimic. Lăsa totul pentru Antoine. Nu se ocupa decât de șlefuit... Nu vroia să-și strice mâna în lucrări inferioare, să-și piardă talentul și reputația pentru câțiva bănuți. Se ținea dârz în privința asta. Era foarte hotărât.

Ajungeam la ora nouă în *rue Elzevir*, și nu mai așteptam să coboare... O luam fuga pe străzile Parisului înarmat cu zelul meu și cu kilogramele de eșantioane... Destinat pentru "exterior", știu c-aveam de umblat!... vocația mea dealtfel! De la Bastille la Madeleine... spații imense de bătut cu piciorul... Bulevardele... luând toate giuvaergeriile la rând, una câte una... Fără să mai socotesc străduțele care dau în... Să mă fi descurajat eu, nici gând... Ca să redeștept în clienții mei gustul filigranului, aș fi furat și luna de pe cer. Mi-aș fi înghițit dragonii. Pe care începusem să-i imit, tot mergând așa de unul singur... Turbat de scrupulos, mă așezam

nesmintit la coadă pe bancheta plasatorilor, în fața galeriei cumpărătorilor.

Începusem să cred în cele din urmă în renașterea filigranului! Credința mea muta munții! Nici nu-i mai vedeam pe ceilalți confrăți. Râdeau cu gura până la urechi numai când auzeau de numele meu. Când îmi venea rândul la ghișeu mă apropiam lingușitor, mios. Scoteam încet de la spate și-i arătam o sculă, cea mai puțin atroce... o puneam pe masă... Bruta nu stătea să mă asculte o clipă... Îmi făcea semn s-o șterg... Mă alunga ca pe o obrăznicătură...

Și atunci o porneam mai departe, îndepărtându-mă încet. Un împătimit nu precupește nimic. După anotimp, nădușit sau zvântat de sete, băteam la ușa tuturor dughenelor, pe la tot soiul de cearsornicari prăpădiți, ghemuiți prin cartierele mărginașe, între gavanoase, la lumina lămpii...

De la Chapelle la Moulineaux, i-am trecut pe toți în revistă. Am găsit ceva interes pentru produsele mele pe la cârpacii de prin Pierrefitte, la un telal din valea Saint-Maur. M-am întors apoi pe la cei care vegetau în jurul cartierului Palais-Royal, stabiliți pe sub arcadele de la Montpensier încă de pe vremea lui Desmoulins... Tarabele de la Pas-Perdu... negustorași care nu mai cred nici ei că ar mai fi, înțepeniți, vineții pe după tejghele... Nu mai vor nici să moară, nici să trăiască... Am bătut drumul spre Odeon, am dat ocol teatrului, pe la ultimii giuvaergii parnasieni. Nu crăpau de foame, mestecau praf. Își aveau și ei modelele lor, toate în plumb, aproape identice cu ale mele, destule ca să facă din ele o mie de sicrie și alte coliere mitologice... Și un morman de amulete, un vraf atât de uriaș că se înfunda în pământ cu tejghea cu tot... Stăteau îngropați în ele până la gât... Dispăreau în dosul lor, transformați în mumii egiptene. Nici nu-mi răspundeau. De ei îmi era cel mai frică...

Am luat din nou drumul spre mahalale... Când mânat de entuziasm, ajungeam prea departe și mă apuca noaptea, simțindu-mă pierdut, mă urcam repede într-un omnibus, fără folos dealtfel pentru că tot ajungeam târziu. Din treizeci și cinci de franci cât primeam pe lună, părinții îmi lăsau cincisprezece... Pe care-i topeam cu transportul. Fără s-o fac într-adins, prin forța împrejurărilor deveneam destul de risipitor... În principiu, evident, ar fi trebuit să merg pe jos... dar ce mă făceam cu încălțările!...

Domnul Gorloge trecea și el uneori pe *rue de la Paix* în căutare de niscaiva reparații. L-ar fi plăcut patroanele, numai că, din nefericire, nu prea era curat, cu barba lui mereu plină de mătreață... "Sycozislui" lui, așa-i zicea.

L-am văzut de multe ori, la adăpostul vreunei porți, scărpinându-se... furios. Pleca mai ușurat... Avea întotdeauna în buzunar câteva inele de modificat, o măsură de luat, o broșă de sudat... una care nu se închidea niciodată... câte o brățară de strâmtat... un bibelou... sau altul... Destul ca să-și hrănească liota... El nu prea era mâncău...

Antoine era singurul care se ocupa de aceste neînsemnate lucrări. Gorloge nu se atingea de ele. Când dădeam câteodată de el pe Bulevarde, îl zăream de departe... Nu mergea ca toți ceilalți... Se uita după oameni... Se chiora în toate părțile... Îi vedeam pălăria răsucindu-se. Era foarte ușor de zărit, îți sărea în ochi din cauza jilecii pepit... gen mușchetar...

– Ei, cum e, Ferdinand!... Mereu la atac? În linia întâi? Merge! Merge bine!...

– Foarte bine, domnule Gorloge!...

Mă îndreptam de spate cu toată afurisita de greutate a calabalăcului, ca să-i pot răspunde... Entuziasmul meu nu slăbea. Numai că necăștigând, nevânzând nimic, cărând în spate o colecție atât de grea, slăbeam văzând cu ochii... În afară de mușchi, firește. Îmi creșteau picioarele... Îmi creștea sufletul... creșteam cu totul... Deveneam sublim...

Când mă întorceam din drumurile mele de comis-voiajor, mai făceam câteva curse, comisioane pentru atelier. Pe la un meșter sau altul. Pe la "Comptoir" să caut scule. Toate erau pe aceeași stradă.

Robert ucenicul era întotdeauna ocupat cu șlefuirea unor pietricele, cu desenarea unor "ajururi" sau chiar cu măturatul odăii. În familia Gorloge nu prea mergea totul strună. Se certau în gura mare, mult mai rău decât la noi. Mai ales între patron și Antoine mustea o veșnică vrajbă. Nu mai putea fi vorba de nici un fel de respect între ei, mai ales sâmbătă seara când trebuia să-l plătească. Niciodată Antoine nu era mulțumit... Cu "ora", cu bucata sau "cu ridicata", oricum l-ar fi plătit, cârtea. Și totuși Antoine era singurul lui lucrător, nu mai avea pe alții... "Ți-am spus-o de o mie de ori! Dă-o dracului de magherniță puturoasă!"

Așa își vorbeau. Celuilalt i se lungea mutra. Se scărpinga în barbă. De furie i se scuturau din păr solzi de mătreață pe care-i înghițea.

Erau seri în care Antoine se înfuria atât de tare din pricina banilor că-l amenința că-i aruncă dugheana în cap... Credeam de fiecare dată că-și va lua tălpășița... Nici pomeneală!... Devenise un obicei, exact ca pe la

noi...

Numai că doamna Gorloge nu se frământa ca mama. Certurile și răcnetele nu o opreau să tricoteze. Doar Robert se ascundea sub masă imediat ce începea scandalul... Să nu scape nici un detaliu al coridei. Nu-l muștra nimeni. Se alegea numai cu un discurs.

Când se întâmpla să nu-l poată plăti pe Antoine sâmbătă seara, scotoceau prin fundurile sertarelor după ultimul ban ca să-i îndeplinească suma... Un expedient sau altul. Providența se ivea din dulapul din bucătărie... Un set de camee... Un stoc abracadabrant... Ultima resursă... Comoara de mitologii!... Nu mai stăteau pe gânduri.

În săptămânile de mari lipsuri, alergam să le vând la kilogram, oricui, oriunde!... la Village Suisse... vizavi de Temple... la grămadă pe la Porte Kremlin... Încropeam până la urmă cei cinci franci necesari...

De când trecuse vremea filigranului, niciodată nu rămăsese în casa lui Gorloge un gram de aur mai mult de trei zile. Reparațiile pe care mai puneă mâna, pe ici, pe colo, le înapoiau chiar în cursul săptămânii. Nu se bucurau de încrederea necesară... Tot la trei sau patru sâmbete, îmi venea mie rândul să fac comisioanele în *Place des Vosges*, și asta tot în pas alergător! Nu prea ne plângeam pe vremea aceea de trudă. Mult mai târziu aveam să-și dea seama cât de istovitoare e munca. Dar niște semne tot se vedeau. În plină vară, spre ora opt seara, când mă întorceam de la treburi, pe "Poissonnière" nu prea era răcoare. Mi-aduc aminte că la Wallace, pe sub copacii de la Ambigue, dădeam pe gât câte două trei pahare, stăteam chiar la coadă pentru asta...

Ne trăgeam sufletul așezați pe treptele teatrului. Erau mulți hoinari ca mine care se opreau pe acolo într-o clipă de răgaz... Prielnic loc de adunătură pentru "chiștocari", oameni-sandviș, găinari în căutare de ponturi, bookmakeri fără ocupație, mici plasatori, "golani", șomeri de toată mâna, mulți, cu zecile... Se vorbea de necazuri, de pariuri la care se mai putea marșa... cai "de plasat" și noutăți de la velodrom... Își treceau unul altuia ziarul "Patrie" pentru curse și anunțuri...

Melodia la modă era "Matchiche"... Toată lumea o fluiera și se legăna în ritmul ei în jurul chioșcurilor... așteptându-și rândul la pisoar... Ca s-o ia apoi iar la drum... Praful cel mai dens era în dreptul șantierelor de la Temple... Săpau pentru metrou... Venea apoi scuarul cu verdeață, fundăturile, Greneta, Beaubourg... Până-n *rue Elzévir* era drum, nu glumă!... ajungeam cam pe la ora șapte! Tocmai în celălalt capăt al cartierului.

Mama lui Robert ucenicul stătea la Epernon, el îi trimitea toți banii, doisprezece franci pe săptămână, mâncarea i se dădea pe deasupra, iar de culcat se culca sub masa din atelier, pe o saltea pe care și-o strângea singur dimineața. Cu puștiul n-am mai dat greș! Am fost extrem de precaut, nu i-am spus povești, m-am ferit ca de foc!...

Antoine, singurul lucrător, era foarte sever, îl lovea din te miri ce. Dar lui îi plăcea locul pentru că, începând cam de pe la ora șapte, era lăsat în pace. Locul lui preferat de distracție era scara. Curtea era plină de pisici și seara cobora să le dea de mâncare resturile. Când urca se uita de-a lungul etajelor, pe gaura cheii. Marea lui desfătare.

Mi-a povestit el tot după ce ne-am cunoscut mai bine. Mi-a arătat sistemul lui de a se uita prin closete să le vadă pe femeii făcând pipi, chiar pe palierul nostru, două găuri în ușorul ușii pe care le astupa cu niște tampoane, așa reușise să le vadă pe toate și băgase de seamă că cea mai scârboasă dintre ele după felul cum își ridica fustele era doamna Gorloge...

El era un voyeurist din instinct. Se pare că doamna avea niște coapse uriașe ca niște monumente, picioarele cât stâlpii și atâta păr la fund că blana îi urca până la buric... Mi-a promis să-mi arate un lucru și mai interesant, o altă gaură teribilă pe care o făcuse în zidul camerei, în dreptul patului. Și apoi o altă poziție, sus pe sobă, într-un colț al bucătăriei, de acolo ajungeai la o ferăstruică de unde puteai privi tot patul...

Robert se cățara într-adins. Îi privea ades pe cei doi Gorloge făcând amor. A doua zi îmi povestea totul, dar de oboseală nu se mai putea ține pe picioare. I se închideau ochii de cât îi belise toată noaptea...

Chinul cel mare a lui Robert era filigranul... incizia... Își făurea minusculele ajururi cu o pilă subțire cât un fir de păr... Și mai dădea și patina necesară la cele terminate... semănau cu niște fileuri, adevărate pânze de păianjen... Tot chiorându-se la piesele lui își distrugea ochii... și atunci se mai oprea din lucru și mai stropea prin atelier.

Antoine nu-i ierta nimic, avea mereu ceva împotriva lui. Dealtfel nici pe mine nu mă putea suferi. Am vrut să-l prindem pe când își încăleca patroana. Se părea că se întâmpla și asta... Cel puțin așa susținea Robert, dar nu te puteai bizui pe vorbele lui. Bârfe, probabil... La masă nu se putea vorbi cu el, nimeni nu se încumeta să-l contrazică în timp ce mânca. La cea mai mică observație potrivnică începea scandalul, își împacheta sculele. I se promitea un spor... zece franci... chiar o sută... – Du-te învârtindu-te! răspundea, repezindu-l pe sârmanul Gorloge... Ce să spun, m-ai dat gata... Nu vezi că n-ai pantofi în picioare!... Ce-mi tot promiți?...

Mereu aceleași vorbe goale? – Nu te enerva, Antoine! Liniștește-te, într-o zi totul va merge bine!... Într-o bună zi!... Curând!... Oricum, mai degrabă decât crezi tu!...

– Când am să-mi văd ceafa! Da!... Când o face plopul pere!...

Așa se certau. La nesfârșit. Patronul îi îngăduia totul. Îi era frică să nu plece. Pentru că el nu vroia să lucreze nimic cu mâna lui... Nu vroia să-și strice mâinile. Aștepta Renașterea... Plăcerea lui era să bea cafea cu lapte și să privească pe fereastră fumându-și pipa... Panorama bulevardului Marais. Mai ales când ploua... Orice cuvânt îl distrăgea. Puteai să faci ce vrei numai să nu-l fi deranjat cu nimic. Ne-o spunea chiar el: "Faceți așa ca și când n-aș fi aici!"

Nu vindeam nimic, nici cu "ridicata", nici cu "amănuntul"... Rămâneam cu toate himerele și marafeturile în brațe... Măcar că încercasem totul... de la Madeleine până la Belleville... Bătusem totul cu piciorul... cercetasem totul... Nici o ușă nu rămăsese nedeschisă de la Bastille la Saint-Cloud... Nici un telal neîntrebat... nici un ceasornicar... din *rue Rivoli* până la cimitirul Bagneux... mă cunoștea și cel mai prăpădit evreu... toți tipii... toți giuvaergiii... și mă alegeam numai cu tifle... Nu vroiau nimic. Așa nu mai putea continua... Și nenorocul oboșește până la urmă...

Într-o zi, în sfârșit, am reușit să: dezmoțesc ceva. Miracolul s-a produs în colțul străzii *Saint-Lazare*. Și când te gândești că trecusem pe acolo în fiecare zi!... Și nu mă oprișem niciodată. Un magazin de chinezării... La o sută de metri de Trinité. Ar fi trebuit să bag de seamă că le plăceau pocitaniile mele, și nu cele mici, dimpotrivă, alea imense! Le erau pline vitrinele! Fără glumă, adevărate orori! Aidoma cu ale mele, în fond... la fel de urâte... Dar ei aveau mai ales "salamandre"... dragoni zburători... statuete ale lui Buda... lăfăindu-se pe niște burți enorme... și aurite pe deasupra... aruncând priviri furibunde... Prin spatele soclului ieșea fum... Gen "vis cu opium"... Șiruri de archebuze și halebarde până-n plafon... cu franjuri și mărgelile de sticlă zornăitoare... O plăcere... Din tavan scoborau zeci de reptile care scuipau foc... spre podele... Răsucite în jurul coloanelor... Și sute de umbreluțe de soare pe pereții învăpăiați parcă de adevărate incendii, iar lângă ușă un drac în mărime naturală, înconjurat de niște broscui cu ochii holbați, strălucind ca tot atâtea faruri...

Pentru că vindeau asemenea chestii, îmi veni ideea... un gând isteț... că ar putea să le placă și bâzdăcurile mele personale...

Îmi luai inima în dinți și intrai prin perdea... cu tot calabălăcul pe care-l lăsați jos mai întâi... și începui bâlbâindu-mă, firește... ca să-mi continui discursul mai apoi pe nerăsuflăte.

Amicul era un vâj zaharisit cu fața toată numai riduri, cu o voce de babă, uscat, subțire, purtând o rochie de mătăasă înflorată și în picioare niște papuci cu talpă de lemn, ce mai încolo și încoace, dacă n-ar fi fost pălăria moale, l-ai fi luat drept o figurină chinezească... Nu mârâi nimic la început... Și totuși îmi dădai seama că-i trezisem interesul cu dedeochiurile mele... mandragore... meduze-tirbușon... broșe de la Samothrace... Mană cerească pentru un chinez... Trebuia să vii de foarte departe ca să-mi apreciezi marfa...

În sfârșit iese din muțenie... se emoționează de-a dreptul, se entuziasmează... exultă... se bâlbâie de nerăbdare... și-mi zice așa pe nepusă masă... "Cred, tinere, că sunt în măsură să fac ceva pentru dumneata..." Dar mereu numai în șoaptă...

Cunoștea un amator în apropiere de Luxembourg... Un om nemaipomenit de cumsecade... Un savant... care se înnebunea după bijuteriile de mare stil și artă... exact ceea ce făcea și gloria mea... era manciurian, amicul... Își petrecea pe aici vacanțele... și mă sfătui... să nu vorbesc prea tare... Nu-i plăceau zgomotele... Și-mi strecură adresa... Hotelul nu era de lux, unul pe *rue Soufflot*... Chinezul din *rue Saint-Lazare* nu cerea pentru el decât un comision... Dacă obțineam comanda... Cinci la sută numai... Nu era exagerat... I-am semnat hârtia... N-am pierdut nici o secundă... ajuns în *rue des Martyrs* am sărit chiar într-un omnibus "Odéon".

L-am descoperit pe amatorul meu. I-am arătat cartoanele, m-am prezentat. I-am etalat toate eșantioanele. Țasta era și mai smochinit decât celălalt... Îmbrăcat tot într-o rochie lungă. Încântat de ceea ce-i arătam... Devenise vorbăreț descoperind atâtea frumuseți...

Și-mi arată pe hartă locul de unde venea... tocmai de la capătul lumii... Și de mai departe încă, de la marginea ei din stânga... Un mandarin în vacanță... Vroia să ducă o bijuterie cu el, dar una cizelată... Avea chiar și un model la care ținea morțiș... Eu trebuia să i-l execut... O adevărată comandă!... Mi-a explicat de unde puteam copia modelul... De la muzeul Galliera, etajul al doilea, vitrina din mijloc... N-aveam cum să mă rătăcesc, mi-a făcut și o schiță... Și mi-a scris numele cu litere apăsate: *Çakya Mouni*, așa se numea... Zeul fericirii!... Vroia o copie foarte exactă, în forma unui ac de cravată, pentru că acolo, mi-a explicat el: "Mă îmbrac europenește. Eu sunt cel care împarte Dreptatea!"

Ce idee... Avea deplină încredere în mine. Mi-a dat chiar în mână două sute de franci ca să cumpăr

metalul prețios... Era mai comod. Nu pierdeam timp...

Luându-i cele două bumăști, cred că am făcut exact mutra lui Buda... Asemenea maniere mă zăpăceau... Mă clătinam urcând bulevardul, era cât pe-acți să nimeresc sub roți, atât eram de năuc...

În sfârșit ajung în *rue Elzévir*... Le povestesc toată aventura... Norocul nesperat!... Renașterea cizelurii! Gorloge ne prevenise doar!... Ciocnim cu toții! Ne îmbrățișăm!... Toată lumea e mulțumită!... O să schimbăm cele două foițe... Afacerea nu costa mai mult de o sută cincizeci de franci...

Am plecat la muzeu împreună cu Gorloge să desenăm frumoasa figură chinezească. Acolo în vitrina lui micuță, era de-a dreptul emoționant, cum stătea el așa, singur singurel, trudit, pe un pedestal minuscul, distrându-se cu sine însuși, cu toiagul alături...

Ne-a trebuit destul timp, să copiem, să reducem schița la scara unu pe o sută... Am pregătit o machetă... Totul a mers ca pe roate. Mă repezii cu Robert în *rue Francoeur*, la agenția Judeo-Suisse, să căutăm aur de "opșpe" în valoare de o sută de franci, iar cu cincizeci să cumpărăm din cel pentru lipit... Lingourile le-am încuiat cu două lacăte într-o cutie... Nu se mai întâmplase de aproape patru ani să se păstreze aur în casa de pe *rue Elzévir*... Când modelajul a fost gata, l-am trimis de trei ori la presă... Și tot de atâtea ori l-au greșit... Și l-au refăcut... Topitorii ăștia care nu se pricep la nimic!... Timpul trecea... Ne-am înfuriat... Până la urmă am reușit... În ansamblu nu ieșise rău... Zeul începea să prindă formă... Acum trebuia să definitivăm piesa, s-o curățăm, s-o gravăm...

Și tocmai acum se întâmplă o nenorocire... Jandarmii veniră după Gorloge... Toată casa intră în panică... Trebuia să plece imediat să-și facă cele douăzeci și opt de zile de concentrare... Nici o amânare nu mai era posibilă... Toți și le făcuseră... N-avea cum să scape de manevre... Trebuia să-l abandoneze pe "zeul fericirii" așa neterminat... Nu era o chestie s-o dai peste cap... Treabă de finețe...

Pentru că nu mai putea să amâne, Gorloge a decis așa... Să-l termine Antoine... Să-l finiseze în liniște... eu urma să-l livrez... Nu mai aveam decât o sută de franci de încasat... Dar pentru asta se va duce Gorloge în persoană! A specificat categoric!... Când s-o întoarce din concentrare. Afurisita lui de neîncredere!

Dacă avea să-i placă chinezului nostru, aveam să mai facem și alți *Çakya-Mouni*, tot în aur, nu ne-am fi mulțumit noi numai cu atât! Vedeam viitorul în roz... renașterea cizelurii va veni poate din Extremul Orient... Toată scara noastră, B, vuia de această poveste. Telalii dezbăteau subiectul de la un etaj la altul, minunându-se de norocul ce dăduse peste noi! Ce orizonturi ni se deschideau! Răspândiră peste tot vestea că primeam cecuri direct de la Pekin.

Gorloge s-a tot lălăit până-n ultima clipă. Cât pe-acți să aibă neplăceri. Continua să se ocupe alături de Antoine de omulețul nostru. Detalii înnebunitoare, minuscule, infime, că nici cu lupa nu le vedeai. Scăunelul... toiegelul... mutrișoara mai ales... surâsul lui inefabil... atât de dificil de redat! Mai rectificau pe ici pe colo, cu o pensetă ascuțită, lunguiață ca o unghie... Nu-i lipsea aproape nimic... Copie leită! Și totuși preferabil era ca Antoine să se mai gândească un pic... Să-l mai studieze încă vreo patru, cinci zile... Muncă de rafinament...

În sfârșit, Gorloge se hotărî să-și ia tălpășița în cele din urmă. Jandarmii veniseră iar după el...

Când am venit a doua zi, parcă-l văd, îl găsii înțolit din cap până-n picioare în soldat... Își pusese o imensă rupană, în falduri, închisă la doi nasturi, cu poalele suflecate în cornet... chipiu, pompon verde și pantalon roșu asortat... așa echipat a coborât... Robert îi ducea ranița, îngreunată serios de trei încărcătoare și de "merindea" pe care toată lumea o comenta... Două sticle de vin alb și câteva ploști pe deasupra, un set de șosete... cămașa de noapte din tricot de puteai dormi și afară...

Vecinii coborâseră grămadă de la toate etajele, în halate și papuci... Tot scuipând în stânga și în dreapta năclăiseră toate ștergătoarele... I-au urat noroc. Eu l-am condus pe Gorloge la Gara de Est, dincolo de răspântia Magenta. Era foarte îngrijorat să plece exact în momentul când promise această comandă. Îmi repeta instrucțiunile. Se muștra că nu putuse termina el însuși... În sfârșit, ne-am luat rămas bun... Mi-a recomandat să fiu cuminte... Se umpluseră peroanele de soldați... Unii ne bombăneau că, tot luându-ne rămas bun, încurcam drumul... A trebuit s-o întind...

Când am ajuns din nou în *rue Elzévir*, trecând prin fața lojei, portăreasa m-a oprit:

– Hei! ascultă! mi se adresă. Ia treci puțin pe la mine, Ferdinand!... Ia zi, a plecat?... S-a hotărât până la urmă! Bine s-a gândit!... N-o să-i fie frig pe acolo! Or să vină mari călduri! Bine că și-a luat de băut. O să aibă de tras cu manevrele! Fir-ar ele blestemate! ce-o să mai nădușească încornoratul tău!...

Îmi spunea toate astea ca să mă facă să vorbesc. Dar n-am răspuns nimic. Eram de bârfe plin până peste cap... Începusem să devin extraordinar de bănuitor. Și am avut dreptate... Și tot n-am fost pe cât ar fi trebuit să fiu!... Ceea ce a urmat mi-a dovedit-o din plin.

De îndată ce patronul își luă valea, Robert nu mai avu astâmpăr. Vroia cu tot dinadinsul să-i surprindă pe Antoine și pe patroană amorezându-se. Zicea că asta trebuie să sa întâmple neapărat... El era un voyeurist din naștere.

În prima săptămână nu prea am observat mare lucru... Cum mie îmi revenise sarcina de a ține atelierul pe picioare, eram obligat să trec acum prin *Rue Provence* și pe Bulevard în căutare de mici reparații... Aduceam tot ce găseam. Câștigam din ele cât să ne ținem. Nu-mi mai plimbam colecția. Când mă vedeau cu ea în spate nu mi primeau pe la uși.

Antoine continua să șlefuiască la micul lui bonz, îl finisa, o minunăție. Era priceput. Așa, cam pe la sfârșitul celei de-a doua săptămâni, patroana își schimbă subit atitudinea. Ea, care înainte fusese mai degrabă distantă, care nu stătea de vorbă cu mine aproape niciodată când era Gorloge pe acolo, deveni brusc amabilă, îmbietoare și intimă. Am bănuit mai întâi ceva necurat la mijloc. Până la urmă nu m-am mai împotrivit. M-am gândit că poate era din pricină că mă făcusem atât de util?... Că mai aduceam niscaiva comenzi?... Deși nu ieșea nici un ban... Nici o factură nu se putea încasa...

Gorloge cu neîncrederea lui... Ne specificase net că nu aveam voie să încasăm nimic... Că o să încaseze el tot de îndată ce se va întoarce. Dăduse consemn clienților.

Într-o dimineață, sosind devreme, am găsit-o pe doamna Gorloge sculată, plimbându-se prin casă... Se prefăcea a căuta ceva pe masa din atelier... Într-un capot plin de volane... Mi se păru curioasă, ciudată... Se apropie de mine. Și-mi zice:

– Ferdinand, când te întorci în seara asta de la comisioane, te rog să-mi aduci un buchet de flori! Vreau să mai înveselim casa... Și scoase un suspin... De când a plecat soțul meu, nu mai am curaj să ies.

Și-și legăna buclele umblând în jurul meu. Vroia să mă seducă. Era evident. Ușa care dădea în camera ei deschisă larg de perete. Se vedea patul... Dar eu nu mă mișcăm... Nu mă lăsam... Și tocmai atunci Antoine și cu Robert se întorceau de la cârciumă... Nu le-am spus nimic...

Seara i-am adus trei bujori. Era tot ce puteam cumpăra. Nu-mi mai rămăsese nimic în pungă. Fusesem mult prea culant. N-aveam să mai văd eu nici un ban înapoi.

Și apoi fu rândul lui Antoine să devină prietenos și foarte camarad. El care cu o săptămână mai devreme nu făcea altceva decât să mă ocărăască. Era încântător... Aproape că nu vroia să mă lase să mă duc la treabă... îmi zicea:

– Mai odihnește-te!... mai rămâi pe la atelier... Ocupă-te de mărunțișuri... O să-ți faci turneele mai târziu!...

Cu toată tăragăneala, acul de cravată fu în sfârșit gata... Se întorsese de la șlefuitor! îmi venise rândul să-l livrez... Si chiar atunci patroana primi o scrisoare de la Gorloge... Ne sfătuia să nu ne grăbim... să ținem bijuteria acasă... Să-l așteptăm să se întoarcă. C-o s-o ducă el cu mâna lui chinezului... Și așteptând puteam s-o mai arăt și altora, bijuteria, câtorva clienți amatori...

Brusc, îmi pierdui liniștea! Toată lumea admira, e adevărat, fragila chinezărie... Din aur în întregime, pe tronul lui, Çakya-Mouni era foarte reușit!... Băgasem ceva metal în el, și numai de "opșpe"!... Asta însemna ceva în epoca de care vorbim! Ceva mai reușit nici că se putea!... Toți vecinii, cunoscători, veniră să ne felicite... Era o onoare pentru casa noastră!... Nici clientul nu avea de ce se plânge!... Gorloge nu se întorcea decât peste zece zile... Aveam destul timp să-l plimb prin prăvălii...

– Ferdinand! m-a sfătuit patroana, lasă-l seara aici în sertar... nu se atinge nimeni de el, să știi! Și-l iei a doua zi dimineață!

Preferam să-l păstrez în buzunar, să-l duc acasă cu mine. Mi se părea mult mai conștiincios... Îl prindeam chiar cu ace duble, unul de siguranță, enorm, și două mai mici de fiecare parte... Toată lumea râdea. "N-o să-l piardă!" ziceau.

În atelierul nostru care se afla direct sub acoperiș era îngrozitor de cald. Chiar la sfârșitul lui septembrie era atât de sufocant că trebuia să-ți potolești mereu setea cu ceva.

Într-o după amiază Antoine nu mai avea astâmpăr. Își urla atât de tare cântecele că se auzea în toată curtea până la odăița portăresei. Își comandase absint și o grămadă de biscuiți. Am halit cu toții. Eu și cu Robert răceam sticlele sub robinetele de pe palier. Le luam pe credit, cu lăzile. Numai că se cam iscau vorbe, băcanii făceau mutre... Într-un sens era chiar o nebunie... Ne pierdusem rău capul, efectul caniculei și al libertății.

Patroana ni se alăturase și ea. Antoine stătea strâns lipit de ea. Râdeam văzându-i cum se pipăie. El îi

căuta jartierele. Îi ridicase fustele. Ea behăia ca o capră, de-ți venea să-i tragi una, atât era de enervantă... Îi scosese un sân... și ea stătea așa în fața noastră, fermecată. El ne-a mai turnat ce mai rămăsese pe fundul sticlei. Am băut împreună cu Robert. Am lins paharul. Era mai bun decât vinul... La sfârșit toți eram criță... Simțurile o luaseră razna!... Atunci Antoine i-a dat patroanei fustele peste cap... S-a ridicat în picioare, și așa cum era cu hainele în cap, a împins-o în cameră. Ea râdea încontinuu... Un râs nebun... Au închis ușa după ei... Ea tot mai gângurea...

Eu și cu Robert n-aveam decât să ne urcăm pe cuptorul din bucătărie ca să asistăm la spectacol... Eram bine cocoțați... Se vedea totul ca în carte... Nu ne scăpa nimic. Antoine a pus-o pe loc în genunchi pe grășana de papucă... Era brutal din cale afară... Era adevărat ceea ce-mi spusese Robert despre buclele ei... Acum le vedeam bine... bine... Roșii... enorme, stacojii!...

Se foiau ca niște sălbatici... Pantalonii lui atârnau în vine... Cămașa îi împiedica mișcările... și-o scoase cu o singură mână... Ea se rostogolise până în dreptul nostru... El era gol pușcă... Numai papucii îi mai rămăseseră în picioare... papucii patronului cu pisici brodate...

În focul mângâierilor, el alunecă pe covor, se lovi cu capul de drugul patului... Înjura ca un ocnaș... Își pipăi capul... Era plin de cucuie... se îndepărtă câțiva pași... Se întoarse furios... ..Aha! ticăloaso! potloagă!" Și-o lovi cu genunchii în coaste! Ea ar fi vrut s-o șteargă, făcea mofturi...

..Antoine! Antoine! nu mai pot!... Te implor lasă-mă! iubitele! Fii atent!... Să nu-mi faci vreun copil!... sunt toată nădușită!"... Cerea îndurare!...

"Bine! Bine! Mortăciune! închide gura!..." N-o asculta, îi trăzni două scatoalce și-o aduse în poziția necesară... Palmele răsunară greu... Se sufoca, putoarea... Sufla ca o forjă... Mă întrebam dacă n-o va ucide... Dacă nu va termina cu ea pe loc... Mugeau ca fiarele... și în sfârșit se liniști, mulțumit... Robert nu prea se simțea la largul lui. Am coborât de pe trambulina noastră. Ne-am întors în atelier. Am stat liniștiți... Spectacol am vrut... spectacol am avut!... Numai că era foarte periculos... Corida lor continua. Am coborât în curte să căutăm o găleată și o mătură, ca să facem, chipurile, curat... Am intrat la portăreasă, nu ne-ar fi plăcut să fim de față, în cazul că ar fi omorât-o...

Dar nu se lăsă nici cu drame, nici cu morți... Ieșiră în cele din urmă amândoi mulțumiți... N-aveam decât să ne obișnuim!...

În zilele care au urmat, am comandat provizii de peste tot, de la trei băcării, din *rue Ecoiffes*, *rue Beaubourg*, de pe la cei care nu ne cunoșteau... Am umplut un raft cu mâncare și pivnița de băutură, bere pe credit și spumos "Malvoisin". Ne șmecherisem...

Eu găseam tot soiul de scuze ca să nu mai mănânc acasă... În *rue Elzévir* o țineam numai într-o petrecere, nu făceam altceva decât să ne îndopăm tot timpul. Nu mai muncea nimeni. După amiaza pe la ora patru eu și cu Robert așteptam corida... acum nu ne mai era frică... Dar nici așa de entuziaști nu mai eram.

Nu mai era nimic de văzut...

Băcării din *rue Berce* începură primii scandalul... Refuzară să ne mai dea mâncare pe credit... Veniră să ne aducă facturile... Îi auzeam urcând... Nu răspundeam...

Coborau la portăreasă... Scoteau niște țipete înfiorătoare... Viața devenea insuportabilă. Brusc Antoine și patroana începură să iasă, mâncau în oraș, luând-o din loc fără să scoată biștarii colindând toate cârciumile din cartier... Acasă nu povesteam nimic... Tot eu aș fi încasat-o... Și-ar fi închipuit că eu sunt ăla care mă țin de potlogării!

Principalul era bijuteria!... Çakya-Mouni dauritul! Pe el nu-l mai prea lăsam să circule prin lume! Îl păstram cu sfîntenie în fundul buzunarului prins în trei ace de siguranță... Nu-l mai arătam nimănui, nu mai aveam încredere... Așteptam întoarcerea patronului.

Lăsasem și eu și Robert atelierul în plata domnului. Antoine nu se mai sinchisea nici el de nimic. Când se distra bine cu vrăjitoarea venea pe la noi să mai glumească. Dădeam tot atelierul peste cap. În rest, după amiezile le soileau ore în șir... Totul se petrecea "în familie"!...

Dar într-o seară izbucni scandalul! Uitasem să tragem zăvoarele... Era pe la ora cinci... Pe toate palierele era un du-te vino neconținut... Și atunci ne trezirăm cu unul din furioșii noștri cârciumari, cel mai al dracului adică dintre toți, care urcase până la noi câte patru trepte odată!... Ne-am dezmeticit prea târziu! Împinge ușa, intră... Și-i găsește pe cei doi în pat! Antoine și grășana!... Și atunci începu să mugească mai dihai decât o focă!... I se însângeraseră ochii... Ar fi vrut să-i tragă lui Antoine o chelfâneală acolo pe loc! Învârtea deasupra capului un ciocan uriaș... Mi-era frică să nu-l facă piftie...

E adevărat că-i datoram foarte mult... plata pentru cel puțin douăzeci și cinci de litri... și alb... și roșu... și bun și acru ca oțetul... S-a încins o adevărată bătlie... A trebuit să ne opintim cât opt ca să facem față gorilei... Am chemat toți prietenii. Antoine a încasat-o zdravăn. S-a ales cu două vânătași babane... una albastră și una galbenă...

De jos din curte a continuat să ne amenințe. Ne făcea smintitul troacă de porci: Găinari! Gunoi!... Poponari!...

– Stați voi numai, putorilor! c-o să mai auziți de mine!... Asta n-o să rămână așa, lepădăturilor! Mă duc după polițist!...

Treaba începuse să se-mpută!...

A doua zi, era într-o după-amiază, îi zic lui Robert: „Ia ascultă, băiete! Trebuie neapărat să cobor. Au venit și în dimineața asta de la Tracard să-și ceară broșa, sunt opt zile de când trebuia livrată!...” "Bine, îmi răspunde, și eu trebuie să ies... Am o întâlnire cu un amic în colț, la «Matin»..."

O pornirăm amândoi pe scări, în jos. Nici Antoine, nici patroana nu se întorseseră din oraș..

Când pe la etajul doi o aud urcând... Sufla din greu, congestionată, înfierbântată... Mâncaseră probabil prea mult...

– Unde te duci, Ferdinand?

– Am un comision de făcut... până-n Bulevard... la o clientă!

– O, stai, nu pleca așa!... Îmi spuse încurcată... Vino puțin până sus!... Vreau să-ți spun două vorbe.

Bine... Urc cu ea... Robert se duce la întâlnirea lui.

Abia am intrat, că ea și încuie ușa, încuie totul, și mai trage și două zăvoare... Mi-o ia înainte, intră în cameră... Îmi face semn să vin... Mă apropii... Mă întrebam ce-o să se întâmple... Și ea începe să mă mângâie... Îmi suflă în nas... Of! Of! face... Asta o bagă în draci... O pipăi și eu nițel...

"Aha! pui de cătea, mi se pare mie că te cam uiți prin crăpătură?... Zi că nu-i așa?..."

Și cu o mână mă apucă și mă frământă... "Am să te spun maică-tii! Ah! purcelușule!... purcelușul meu drag!..."

Îi clănțane dinții... se răsuțește... mă apucă zdravăn cu toată mâna... Îmi trece o limbă peste obraz, o pupătură de golan... Eu văd stele verzi... Mă împinge să mă așez alături pe pat... Se răstoarnă... Și-și ridică brusc fustele...

"Hai, dă-i drumul, insistă... Hai! băiețel!... Dă-i bătaie... Zi-mi Louision! Scumpa ta Louision! hai, secătură, zi-mi!..."

"Da, Louision", fac...

Se ridică, mă mai sărută o dată. Și-și scoate tot de pe ea... corsaj, corset, cămașa... Și atunci mi se arată ochilor așa mare, goală... E peste puterile mele... Mi se face greață... Mă apucă de urechi... mă obligă să mă aplec... Mă îndeasă puternic... În ce hal ajunsese nasul meu... lucește... mustește, sunt plin până-n gât... Mă pune s-o pup...

"Hai, iubire!... Hai! curaj! curaj!..."

Mă trage, mă împinge, mă sâcăie... Și lunec muindu-mă în tot siropul...

Gulerul mă strânge... celuloidul... Trage de trențele care-au mai rămas pe mine... "Hai, dezbracă-te, îmi poruncește, scoate tot de pe tine! Să-ți văd trupușorul ăla frumos, puștiulică! Repede! Repede! Ai să vezi tu acuș! Te pomenești că ești flăcău? Spune, comoară? Să vezi tu cum am să te iubesc eu! Oho! nemernicule ce-mi ești!... o să te satur eu să te mai uiți prin găuri!... Își scutură burta așteptând să mă apropii. Patul se clatină sub ea... parcă ar fi un vampir... Nu prea îndrăznesc să scot totul de pe mine... Numai gulerul care mă jenează și mai mult acum... Haina și jiletca... pe care ea le atârână în apropiere de pat, pe spătarul unui scaun... Nu prea vroiam să-mi scot și restul boarfelor... cum făcea Antoine... Știam că sunt murdar la fund și cu picioarele cam negre... Îmi duhneam mie însumi... Ca să nu mai insiste, m-ara repezit cât am putut, am început s-o fac pe amorezul, să mă agăț, să strâng, să mormăi. Să mă dau huța ca Antoine, dar mult mai blând oricum... Așa cum începuse, n-avea să termine curând!...

"Stai! să dau ceva pe gât!..." i-a venit așa o idee. Dintr-un salt o văd ieșind pe ușă!... O aud turnând ceva în bucătărie... Căutând în fundul chiuvetei... Îmi strigă "Așteaptă-mă puțin, Loulou!..." Nu mai stau pe gânduri... Sar în haine... mă izbesc de ușă, o împing și iată-mă pe palier!... Cobor scările în goană... Ajung în stradă... E timpul să mă opresc și să mă gândesc. Să-mi trag sufletul... Și o iau încet spre Bulevarde.

În fața teatrului Ambigu... mă așez, în sfârșit! Adun un ziar de pe jos... Și vreau să-l citesc... Nici eu nu știu de ce... Îmi pipăi buzunarul... Un gest inconștient... Un moment de inspirație... Mai pipăi o dată... Dar umflătura nu mai e... Pipăi și celălalt buzunar... Aceași situație! N-o mai am!... bijuteria mea dispăruse! Caut

din ce în ce mai înfrigorat.. Îmi pipăi toate căptușelile... Mă caut în chiloți... Pe față, pe dos... Nici o îndoială... intru în closet... Mă dezbrac la piele... Întorc totul pe dos... Încă o dată... Nimic!... Doar n-am orbul găinilor!... Sângele mi se urcă la cap... Mă așez pe trepte... Sunt terminat!... Complet!... Prins în cursă ca un șobolan!... Și-mi mai întorc o dată trențele pe dos... Și caut cu de-amănuntul!... Nici o speranță... Toate îmi vin în minte. Prinsesem bine bijuteria... În fundul buzunarului pe dinăuntru. Înainte de-a coborî cu Robert o simțisem încă la locul ei!... Acele dispăruseră!... Și n-ar fi putut s-o facă singure!... Și deodată îmi veni în minte felul ciudat în care mă ținea tot timpul de cap... În timp ce pe după scaun... cu cealaltă mână lucra... Am înțeles totul încetul cu încetul... Frica mă copleși, scârba... Inima-mi bătea... Galopa mai dihai decât treizeci și șase de cai înhămați la un omnibus... Capul mi se bâțâia... În zadar... Am început să caut din nou... Nu se putea să fi căzut, giuvaerul meu! să fi lunecat, așa cum prinsesem... În mod sigur, nu! Și apoi un ac de siguranță nu se deschide chiar atât de ușor!... Și erau trei... Cum să se desfacă singure?! Ca să-mi dau seama că nu visez am alergat până în *République*... Ajuns în *rue Elzévir*, n-am mai găsit pe nimeni...

Încercam să reconstitui totul din vorbe, din firimituri... și mici incidente. Totul mi se limpezea încetul cu încetul... Dacă Antoine era autorul, ajutat de Robert?... Dacă pusese totul la cale împreună?... Cu scroafa aia grasă, pe deasupra... Când m-am ridicat în picioare, nu-mi mai simțeam gleznele... Mergeam ca un om beat... Trecătorii se uitau lung... Am stat un timp în micul tunel de la *Porte Saint-Denis*. Nu mai aveam curaj să ies din bortă... Vedeam omnibusul de departe, unduind prin căldură... Orbecăiam... M-am întors într-un târziu în Pasaj... Le-am spus că mă doare burta... Am scăpat în felul ăsta de întrebări... De frică, n-am închis un ochi toată noaptea... A doua zi am plecat din zori, atât de grăbit eram să aflu...

Ajungând la atelier, m-am uitat bine la ei, la toți trei... Se făceau că nu știu nimic... și putoarea... și Antoine... și piciul!... când i-am anunțat că pierdusem giuvaerul... m-au privit năuciți!... Parcă picasera din lună...

– Cum, Ferdinand! Ești sigur? Ai căutat bine acasă?... Ia întoarce-ți buzunarele pe dos!... Pe aici n-am găsit nimic, să știi!... Nu-i așa, Robert? Ai văzut tu ceva? Puștiul a măturat!... Poți să te mai uiți dacă vrei!...

Când i-am auzit vorbindu-mi astfel, mi se părură atât de cumplit de răi că am început să plâng... Și atunci i-am văzut prin oglindă făcându-și semne... Antoine nu se uita la mine... Stătea cu spatele, se prefăcea a lustrui niște tocile... Ea continua să mă "seducă"... Vroia să mă facă să-mi pierd șirul, să mă prindă cu minciuna.

– Nu-ți aduci aminte, ce-ai făcut la Tracard?... Mi-ai spus doar că treci pe acolo... N-o fi la ei? Ești sigur?...

Mi se încețoșase mintea... Totul fusese atât de scârbos... Dezmățul și ceea ce urmase... Nu mă puteam apăra în nici un fel... Eram la pământ... Dacă le-aș fi povestit, tot nu m-ar fi crezut... și ce-aș fi câștigat?...

– Patronul vine mâine după amiază... Încearcă să-l găsești până atunci!... Robert o să te ajute!... mă sfătuia ea... Eram încolțit din toate părțile!... Dacă le-aș fi povestit cum s-a întâmplat, m-ar fi făcut mincinos, păcătos, mârșav... că încercam să mă dezvinovățesc bârfindu-mi buna patroană... că pierdusem orice urmă de rușine... că asta era culmea culmilor... o nemaiauzită calomnie... Monumentala Mârșăvie... Nici măcar n-am încercat să deschid gura... Nici chef nu mai aveam de altfel... Nu mai puteam nici măcar înghiți ceva... Mintea mi se astupase complet... gura, capul... nu mai aveam idee de nimic...

Mama văzându-mă fu de părere că arăt cam ciudat și se întrebă ce boală nouă mai cloceam... Dar mațele mele erau pline numai de frică... Aș fi vrut să dispar... să mă mistui fără urmă...

Tata făcu remarci caustice... "Nu cumva te-ai înamorat?... Ce e? a venit primăvara?... Și te-ai spuzit la dos?..." Înghesuindu-mă într-un colț mă întrebă: "Nu cumva te-ai procopsit cu vreun sfrenț?" Nu știam ce să fac și încotro s-o apuc...

Gorloge, care tot întârzia, alesese la întoarcere un drum mai lung, hoinărind dintr-un oraș în altul... A sosit într-o miercuri, îl așteptam de duminică... A doua zi dimineată când am venit la lucru, era în bucătărie, ascuțindu-și pilele... Am rămas așa, în spatele lui, nemișcat o vreme... Nu mai îndrăzneam să fac un pas... Așteptam să-mi vorbească. Aveam inima cât un purice. Uitasem și ce vroiam să-i spun. Oricum, probabil că știa totul deja. Îi întind mâna totuși. Se uită chiorâș la mine peste umăr. Nici nu catadicsi să se-ntoarcă. Se aplecă din nou asupra sculelor... eu nu mai existam... O zbughesc spre atelier, tremuram atât de tare de frică, că am lăsat în dulap jumătate din colecție, numai s-o pot șterge mai repede... Nimeni nu m-a chemat înapoi... Erau toți adunați în magherniță, aplecați peste manivelele lor... Am ieșit fără să zic un cuvânt... Nu știam încotro s-o iau... Noroc că mă purta obișnuința... Mergeam ca-n vis... *Rue Réaumur*, o transpirație rece îmi inunda fruntea... Rătăceam la întâmplare, târându-mă de pe o bancă pe alta... Încerc totuși să intru într-o prăvălie... Dar nu îndrăznesc să trec pragul nici uneia... atât de tare îmi tremura mâna de frică pe clanța ușii... Nu mai puteam să deschid... Aveam impresia că toată lumea mă urmărește...

Am dus-o cam așa câteva ore... Toată dimineața. Și apoi după amiaza, de la o bancă la alta până la scuarul Louvois... sprijinindu-mă de vitrine. Nu mai puteam merge. Nu mai vroiam să mă întorc la Gorloge... Îi preferam pe ai mei... Era la fel de îngrozitor... dar stăteau oricum mai aproape... lângă scuarul Louvois... Ce ciudat, să n-ai de ales pentru a-ți trage sufletul decât între două locuri la fel de înfricoșătoare...

Am mai făcut o dată sau de două ori, încet, înconjurul Băncii Franței cu blestematul meu de calabalâc în spate... Mi-am luat încă o dată inima în dinți și am ajuns în pasaj... Tata era în prag... Evident, mă aștepta... După cum mi-a spus să urc mi s-a topit ultima picătură de îndoială... Eram în plină furtună... Începu pe loc să zbiere atât de tare că parcă îi ieșeau din gură vapori, nu vorbe... Nu deslușeam ce zicea... Auzeam numai niște rafale ca de mitralieră... Cascheta îi sălta pe cap, sucindu-se în toate părțile... Dădea cu pumnul în ea cât putea... Cât pe aci să-și spargă capul... Se umfla văzând cu ochii... Devenise stacojiu, cu dungi vineții... Se schimonosea... apoi se făcu violet.

Așteptam fascinat să se facă albastru... sau galben după aia... Mă copleșea cu atâta furie că nu mai simțeam nimic... Apucă un suport de pe o mobilă... Îl flutura deasupra capului, gata să-l spargă... Aveam impresia că până la urmă va sparge totul... Își mușca atât de tare, atât de turbat, limba, că i se umflase ca un dop, bășcată, tescuită, un zgârci gata să plesnească... Dar nu plezni... Puse suportul la loc... Pur și simplu se sugusa... Nu mai putea...

S-a repezit afară, a luat-o la goană pe stradă, galopând prin Pasaj... Ar fi putut să-și ia zborul, atât era de umflat... de irezistibil... de furios...

Mama rămase cu mine... Rumega toate prostiile, detaliile catastrofei... Ideile ei... vechile ei certitudini...

Domnul Gorloge venise, vorbise două ore... Știa totul... În toate amănuntele... mi-a prezis viitorul... "Copilul ăsta o să fie o pacoste pe capul dumneavoastră!... Stricat de pe acum!... Ticăloșit de mic!... Și eu care avusesem atâta încredere în el... Tocmai începuse să se descurce..."

Astea i-au fost ultimele cuvinte!... Mamei îi era frică să nu se plângă, să nu ne dea pe mâna Justiției... și să mă aresteze imediat... N-a îndrăznit să răspundă nimic... Pentru ea asta nu era o joacă... Să mă bage la pârnaie... Ar fi fost mult mai bine să mărturisesc imediat... decât să tot bat câmpii... Să-mi întărit patronul. Era lucrul cel mai cuminte... Aveau să plătească totul, încetul cu încetul... numai ei singuri, părinții mei... Se înțelegea de la sine...

– De unde ai învățat să faci de astea?... mă întreba cu ochii plini de lacrimi. Ce-ai făcut cu bijuteria? Hai, spune, puiule! N-o să te mănânce nimeni pentru asta!... N-am să spun nimic tatei!... Îți jur... Mă crezi? Merg mâine cu tine s-o căutăm dacă ai dat-o unei femei! Spune-mi repede înainte de-a se întoarce! Poate c-o să vrea să ne-o dea înapoi dacă-i dăm ceva!... O cunoști bine! Ce crezi? Poate totuși mai putem aranja ceva! N-o să spunem nimănui nimic!...

Așteptam să se mai domolească un pic ca să-i pot explica... Dar tata se întoarce chiar în clipa aia. Nu se răcorise deloc... Dimpotrivă, se apucă să izbească în masă, în pereți, cât îl țineau puterile!... Cu pumnii strânși!... Scoțând aburi... Dacă se oprea o secundă o făcea numai pentru ca să se izbească cu dosul! Clocotea tot de furie, zvâcnea din crupă ca un armăsar! Se prăvălea de pereți... Sgâlțâia toată șandramaua... Cu un formidabil elan, dădu bufetul de-a rostogolul... Asemenea rafale în cascade au durat toată noaptea... Se făcea cârcel de indignare și cădea în patru labe!... Hămăia ca un dulău... Urlau amândoi pro și contra prinși de crize și furii... Numai eu nu mai vorbeam...

Ajunsă la capătul tuturor argumentelor, mama a urcat să mă ia în primire... Vroia să-i fac mărturisiri... Eu nu răspundeam nimic... Plângea în genunchi lângă patul meu ca și cum aş fi murit... Bâiguia rugăminți... Continua să mă implore... Vroia să mărturisesc pe loc... să-i spun dacă era la mijloc o femeie!... Să mergem' amândoi s-o căutăm...

– Ți-am spus doar că e patroana!... am reușit să articulez în cele din urmă! Ajunsesem la capătul puterilor! Lua-m-ar naiba!...

– Of! măcar fă bine și taci, ticălosule!... Nici nu-ți dai seama de răul pe care ni-l faci!...

Nu merita să mai insist... Cum să vorbești cu asemenea încuiați?... Erau mai astupați la minte decât toate latrinele din Asnières! Iată părerea mea!

Fu totuși o lovitură grea. Am rămas mult timp închis în camera mea, cinci sau șase zile. Mă obligau să cobor la masă. Mă chema ea, de câte douăsprezece ori. Venea în cele din urmă după mine. Dar eu nu mai vroiam nimic, mai ales nu vroiam să vorbesc. Tata vorbea de unul singur... Se pierdea în lungi monologuri. Blestema într-una. Tot carul de nenorociri... Destinul... Evreii... Ghinionul... Expoziția... Providența... Francmasonii...

Cum se întorcea de la comisioane, urca la catul de sus. Se apucase iarăși de acuarelele lui, era absolut

necesar... Ne înghesuiau nevoile, trebuia să-i plătim lui Gorloge datoria... Dar nu mai era în stare să se concentreze... Mintea lui o lua razna... De îndată ce punea mâna pe pensulă, se enerva cumplit, vârful peniței tremura între degete. De furie își făcea fărâme micul penel cu cerneală de China... și recipientele... Vopselele se scurgeau peste tot... nu mai era chip... Numai la gândul că eu eram alături, îi venea să calce în picioare tot bazarul... Cum se afla din nou în preajma mamei, cum o lua cu tapajul de la capăt, sporindu-și spaimile.

– Dacă ai să-l mai lași să hoinărească pe străzi zile întregi, sub pretextul că învață comerț, o să mai trecem prin multe, draga mea! Da, da! Ți-o spun eu! Și asta nu-i decât începutul! Nu ca hoț o s-o sfârșească! Nu! Ca asasin! mă auzi? Ca asasin! Nu-i dau mai mult de șase luni și o să strângă de gât vreo rentieră! Pe panta pe care a pornit a și ajuns departe! Și n-a luat-o încet! dimpotrivă, la trap! galopează! Fără frâie! Uită-te la el! Nu-l vezi? Nu-ți vine să crezi! Ești chioară? Eu nu! Nu! Nu! Eu nu!...

Și aici ea oftează din rărunchi... O fascina...

– Vrei să mă asculți totuși? Vrei să-ți spun ce ne mai așteaptă?... Nu? Nu ești curioasă?...

– Nu, Auguste, te rog!...

– Aha! Aha! Ți-e frică să mă asculți?... Atunci stai să-ți spun eu!...

O prindea de mâini ca să nu-i scape... Trebuia să audă totul...

– Pe noi, mă auzi? pe noi doi o să ne ucidă într-o bună zi! Nouă o să ne vină mai întâi de hac!... Asta o să-i fie recunoștința!... Ți-am mai prezis-o de atâtea ori!... Te-am prevenit, femeia lui Dumnezeu, destul!... Eu am conștiința curată!... Dumnezeii mă-sii de viață! pe toate tonurile! cât m-a ținut gura! mereu! Fie ce-o fi! Alea jacta!...

Atât de tare o înspăimânta, încât se idioțea! Se bâlbâia, behăia, făcea spume... O ucidea, o înnebunea complet.

– Să mă spânzuri pe mine dacă n-o fi așa! Ai auzit! Eu nu sunt un naiv, un netot, paștele mă-sii de viață!... Fă ce vrei!... Tu porți răspunderea!...

Mama nu mai știa ce să zică și ce să facă sub năvala unor asemenea preziceri. Zbuciumându-se sub povara amărăciunii, își mușca buzele până la sânge. Eram condamnat, nu mai încăpea nici o îndoială. Iar el, Pilat din Pont împrôșca tot etajul spălându-se pe mâini de ordura care eram, sub jetul cu presiune maximă. Făcea fraze în latinește. Așa îi venea întotdeauna în toiul marilor scene. În bucătăria mică, stând în picioare, îmi arunca anatema, declamând ca în tragedia antică. Se întrerupea din când în când ca să-mi explice, dat fiind faptul că nu aveam nici un fel de instrucție, sensul cuvântului "umanități"...

El știa totul. Pe când eu înțelegeam profund un singur lucru, că de mine nu se mai putea apropia nimeni, nu mai eram de apucat nici măcar cu penseta. Disprețul se năpustea asupra mea din toate părțile, eram respins de morala romanilor, de Cicero, de Imperiu și de Antichitate... Tata le știa pe toate... Nu mai aveam nici o îndoială... Urla cât îl ținea gura... Mama plângea întruna... Tot reluând de la capăt aceeași scenă, o transformase într-un fel de "număr"... Apuca săpunul de Marsilia, ditamai calupul, și se bătea cu el în mână... Gesticula... Îl așeza la loc de o mie de ori... perorând neconținut... Îl apuca iar... Îl flutura deasupra capului... Sigur că la un moment dat calupul îi luneca din mână... Și se ducea sub pian... Ne repezeam cu toții să-l pescuim... Îl căutam cu coada mături... Lua-l-ar dracu!... Pe mă-sa... Trăzni-l-ar!... Ne chioram prin colțuri!... Ne izbeam unul de altul... Ne băgăm mătura în ochi... Și totul se termina cu o bătaie. Se înjurau ca la ușa cortului. O făcea să sară într-un picior în jurul mesei.

Uitau de mine o clipă.

Zgâlțâită neconținut de frică, mama își pierduse orice rușine... În Pasaj și prin împrejurimi povestea cui vrei și cui nu vrei nenorocirile mele... Cerea sfatul altor părinți... al celor care aveau și ei necazuri cu plozii lor... care dăduseră și ei chix în comerț... Cum ieșiseră din încurcătură?...

"Suntem gata, zicea ea, să facem orice sacrificii!... Să mergem, fie ce-o fi, până la capăt!..."

Era ea patetică, dar asta nu mă scotea pe mine din rahat. Eu eram tot fără slujbă.

Unchiul Edouard, ingeniosul, cel cu atâtea soluții, după părerea lui, începu și el să clatine din cap, se convinsese și el că eram într-adevăr cam încurcă-lume... Le împuiase capul tuturor prietenilor cu slăbiciunile mele, cu eșecurile... Se cam săturase... Călcam tot timpul în străchini... Era ceva nelalocul lui cu mine... Începusem chiar să-l irit.

Cât despre vecini, drama mea îi pasiona... Ca și pe clienți, dealtfel... De îndată ce mă cunoșteau cât de cât, mama îi lua drept martori... Dar asta nu rezolva nimic. Ajunsese să se amestece chiar și domnul Lampreinte de la "Coccinelle"... E adevărat, tata nu mai dormea, arăta ca un muribund, se prezenta atât de epuizat la serviciu că se clătina de-a lungul culoarelor, cărându-și corespondența de la un etaj la altul... Surzise, iar vocea, de atâta răcnet, ajunsese să semene cu a unui bețivan înrăit...

"Viața dumitale privată, prietene, nu mă interesează nici cât negru sub unghie! vreau însă să-ți faci serviciul cum trebuie... Uite-te la dumneata cum arăți!... Aproape că nu te mai ții pe picioare, prietene! Ar trebui să te îngrijești! Cu ce te ocupi în afara serviciului? Nu te odihnești?" Uite așa îl perpelea!

Și atunci el, dârdâind de frică, mărturisi totul pe loc. Toate nefericirile familiei!...

"A! prietene! numai atâtă? Of! Să am eu stomacul dumitale! M-ar dura în cot!... Și-ncă cum! De toți apropiații și de toate relațiile!... De fii și de veri! de nevastă și de fete! de cei optsprezece strămoși ai mei! În locul dumitale le-aș pune la spate pe toate! Absolut toate Lumea întreagă chiar! Mă înțelegeți? Ești cam bleg! e singurul lucru care-l observ!"

Așa vedea el situația, Lampreinte, tot din cauza ulcerului, plasat la două degete de pylor, săpând adânc, cumplit... Universul pentru el nu era decât un enorm acid. Nu-i mai rămăsese decât să se transforme el însuși în bicarbonat... scop pentru care se străduia toată ziua sugând cu carul... Și tot nu reușea să-l stingă! Parcă ar fi avut un vâtrai încins la baza esofagului, care-i ardea mâțele... Curând va fi tot ciuruit... Să poată trece stelele odată cu râgâielile... Nu mai era de trăit... De îndată ce-l puse la curent, tata i-a propus un schimb...

"Uite, aș lua eu ulcerul dumitale! și tot ce mai vrei pe deasupra, numai ia-mi grija fiului meu de pe cap! Nu-l vrei?"

Așa a fost tata, totdeauna plasa chinurile morale deasupra celor fizice... Mult mai respectabile!... Esențiale!... Așa se întâmpla la romani și tot așa înțelegea și el încercările vieții... În acord cu conștiința lui... Oricum și trecând peste toate... În mijlocul celor mai mari catastrofe... Nici un compromis... Nici o scuză! Asta era legea lui!... Rațiunea de a fi! "Conștiința pentru mine! conștiința mea!" urla pe toate tonurile... fie și numai pentru că-mi băgam degetul în nas... sau că vărsăm solnița... Deschidea special fereastra ca să desfete tot Pasajul...

Pe unchiul Edouard, bun camarad, văzându-mă atât de neajutorat, încolțit din toate părțile, îl apucă în cele din urmă mila de mine. De mine care eram de-a dreptul cu dosul în baltă... Și-a pus în funcție toate relațiile, și-a găsit până la urmă ceva, chiar dacă nu fu decât o șmecherie care să mă facă să plec... ideea cu limbile străine...

A declarat așa pe nepusă masă că ar trebui să cunosc măcar una. Ca să-mi găsesc loc în comerț... Că așa se făcea acum... Că era absolută nevoie... Cel mai greu de obținut era, firește, încuviințarea bătrânilor mei... Mai întâi rămăseseră prostiți auzind o asemenea propunere... Și totuși Edouard judecase bine... Numai că în șandra-maua noastră bunul simț nu era întotdeauna la mare cinste... Fuseseră al naibii de surprinși...

Unchiul era de părere că nu trebuie să te încapățânezi în severitate... Era mai degrabă conciliant, nu avea încredere în forță... Nu credea că ar ieși ceva din asta... Le-a spus-o pe șleau...

"Mie nu mi se pare că o face într-adins, nu e el chiar atât de răuvoitor... Și mai ales nu e rău intenționat, mă uit la el de când îl știu... Cred că mai degrabă e abrutizat... Nu prea înțelege ce-i spui... Probabil din cauza «vegetațiilor»... Ar trebui să iasă la aer curat și să rămână cât mai mult pe afară... V-a spus-o dealtfel și doctorul... Eu l-aș trimite în Anglia... Să căutăm o pensiune convenabilă... ceva nu prea scump... și nici foarte departe... mai ales... poate ceva în genul angajat pentru casă și masă?... și când s-ar întoarce ar ști și limba... Atunci ar fi mult mai ușor de băgat pe undeva... Poate i-aș găsi ceva în comerțul cu amănuntul. La un librar, de exemplu... Sau la o galanterie... Undeva unde să nu-l știe nimeni... L-am da dracului pe Gorloge... Să nu mai auzim de el!"

Amuțiseră babacii ascultându-l... Rumegau argumentele pro și contra... Fuseseră luați pe nepregătite... Mai întâi socoteau riscurile și apoi cheltuielile... De la Caroline nu rămăsese nimic. Numai câteva mii de franci, dar erau partea lui Edouard... El însă le-a oferit totul pe loc... I-a pus pe masă... Să-i dăm înapoi când om putea... Nu vroia să audă nici o vorbă... Nu vroia nici măcar hârtie la mână...

"Numai să vă hotărâți! încheie el... Am să trec mâine să vă văd. Poate până atunci mai am și ceva vești..."

Eram cu toții în culmea emoției!... Tata nu vroia să accepte nimic de la el... se încapățâna, o ținea gaia-mațu că aruncam banii pe fereastră, că era o risipă nebunească, ca să nu mai vorbim de cât de nebunească era aventura... Că dacă scăpam de sub supravegherea lor, în două săptămâni voi deveni cel mai crunt dintre apași... Clar ca lumina zilei! Nu vroia cu nici un chip să cedeze... În Anglia o să ajung la fel de repede ca la Paris un asasin! Fără doar și poate!... Eram ca și prins!... Numai să fiu lăsat o lună de zile de capul meu! Aha! Da! Vreți cu tot dinadinsul o nenorocire! O să aveți, fiți fără grijă! și nu numai una! Vom fi zdrobiți și plini de datorii! cu un fiu la ocnă! O extravagantă din toate punctele de vedere! Consecințele? Înfricoșătoare!... Niciodată bieții de ei, oamenii de pe acolo, n-or să fie destul de atenți, destul de perspicaci! Nefericiți! Aveau să-l vadă ei pe dracul! Cât despre femei? Aveam să le violez pe toate! Era la mintea oricui! "Spune, ți se pare cumva că am luat-o razna?..."

Obsesia lui era ocna de la Roquette. Nimeni nu-l putea contrazice. O vedea ca pe singurul mijloc, ca pe

singurul paleativ... Singura posibilitate să fiu strunit.. Și atunci la ce bun alte experiențe?... Nu fuseseră de-ajuns? Berlope? Gorloge? Ceasul din turn? Nu demonstraseră toate astea cu prisosință că eram un adevărat flagel? O catastrofă în suspensie?... Aveam să-i târâi după mine în dezastru... Așa cum se așteptaseră, dealtfel... Alea!... Facă-se voia!... Și ne mai da la cap cu un Cezar... Lua de unul singur apărarea galilor... Astupa ușa de la bucătărie cu gesturile lui largi, cu perorațiile... Evoca și răsturna totul în jur...

Se repezea la robinet... Punea gura și bea... Sufla în jet... Muiat de sus până jos, tot mai răgea... Nu mai apuca să se șteargă... cu apa șiroind pe el se grăbea să ne lămurească asupra miilor de capcane!... asupra tuturor aspectelor chestiunii... inimaginabile! groaznice! nemaiauzite! Și a uluitorului imprevizibil al unei asemenea expediții! Curajul diabolic! Na!...

Unchiul Edouard trecu peste două zile prin Pasaj aducând vești excelente. Găsise un colegiu! Nici nu puteam visa ceva mai bun. Din toate punctele de vedere și sub toate raporturile... potrivit cu genul, firea, predispozițiile mele de neînvins... Pe o colină... La aer, cu grădină și cu râu în vale... Hrană excelentă... prețuri modeste... Fără suplimentări și alte surprize!... Și în sfârșit, peste toate, o disciplină foarte strictă... O supraveghere garantată... Nu prea departe de coastă, la Rochester... La o oră de Folkestone...

În ciuda tuturor avantajelor, tata tot mai bombănea... șovăia... căuta nod în papură... rămânea bănuitor... A recitat de două sute de ori notița... O ținea una și bună că ne îndreptam către o catastrofă!... Nu era o simplă glumă, nu era vorba numai de o îndoială! Mai întâi, nebunia de a contracta noi datorii... Chiar față de unchiul Edouard!... Rambursarea sumei lui Gorloge presupunea muncile lui Hercule!... Unde mai pui chiria! contribuțiile! lucrătoria!... Aveau să crape de foame cu siguranță făcând atâtea economii! Îi venea să se piște ca să-și dea seama că nu visează... că eu aveam încă dorinți, că mama acceptase și ea... Culmea culmilor... Cum? Unde? Ea chiar nu vedea nimic dincolo de vârful nasului?... Ce tot zici? Că mă opun?... Crezi că asta e ceva atât de extraordinar? Pe onoarea mea! Dar care e rolul meu atunci! Trebuie să zic da? la orice? Așa?... chiar la prima prostie? Haida de! Dar eu sunt un om conștient! Responsabil! Ce sunt eu? tată sau vax! Pe Edouard îl doare-n cot, sigur! Cine știe pe unde o să-i sticlească ochii mai târziu... O să se spele pe mâini! Dar eu am să fiu tot aici!... Cu un bandit în cârcă! Da! Da! Exagerez? Puah! Spune-mi! Spune-mi că sunt invidios! Da! Da! Ba da! Pe onoarea mea! Dă-i drumul!...

– Nu, dragul meu! Stai puțin!...

– Taci! Taci odată! Tâmpito! Lasă-mă să vorbesc ca să ți-o dovedesc! Nu mai pot să zic nimic în casa asta? Numai voi să vorbiți tot timpul! Cum? Ticălosul! Parșivul! Răpănosul ăsta care n-a vădit nici până-n ziua de azi nici un dram de remușcare pentru nelegiuirea lui! Pentru porcăria pe care a făcut-o! Stă aici! Bine mersi! Ne sfidează pe amândoi!... Numai eu nu am dreptul să suflu nici un cuvânt! Să te dai cu capul de pereți, nu alta!... Îngrozitor! Și asta numai pentru o simplă vorbă aruncată de Edouard! O maimuțăreală fără sens! Nu mai vreți decât călătorii! Liberalități! Ba da! Deci, cu capul înainte! Spre noi cheltuieli! Baliverne! Extravagante!... Curate sminteli!... Gândește-te puțin, fato, că n-am restituit încă nici un ban din răscumpărarea lui?... Mă auzi?... Răscumpărarea lui! E de neimaginat! Cumplit!... Unde-o să ajungem? Simt că-mi pierd mințile! Groaznic!... Ne lăfăim în plin absurd! Nu mai rezist, o să crap curând!...

Încă de la început, unchiul Edouard auzindu-l a șters-o. Văzuse cum se apropie furtuna... Își lăsă doar prospectele...

– Trec mâine după amiază!... Până atunci o să vă hotărâți voi fără îndoială!...

Se zbătea și el, dar mare lucru nu putea face, tata era în plină erupție... Cu planurile noastre de plecare îi răscolisem din nou tragedia. Se crampona de condiții... Vedea roșu în fața ochilor... Măsura camera ca o fiară... Mama șchiopăta în urma lui... bălmojea ceva despre avantaje... despre prețurile moderate... supravegherea foarte severă... alimentația perfectă... Aer!... Mult aer!...

– Știi doar că Edouard e seriozitatea în persoană!... Tu nu prea îl apreciezi... Dar, oricum, îți dai seama că nu-i un zăpăuc... Nu-i un impulsiv... Nu se angajează la ceva așa într-o doară... Din moment ce a zis... Înseamnă că e chiar așa... Îl știi doar! Totuși!... Auguste! hai, dragul meu!...

– Nu vreau să datorez nimănui nimic!...

– Dar el nu-i oricine!...

– Cu atât mai mult! Fir-ar să fie!

– Atunci să facem o hârtie... Ca și cum nu l-am cunoaște!...

– Nu mai pot eu de hârtii! Dumnezeii cui le-a făcut!

– Dar el nu ne-a înșelat niciodată...

– Mă doare-n cot de frati-tu!... n-auzi!... n-auzi, scârnăvie? În cot și-n altă parte! Să fie clar! Un tâmpit și mai dihai! Și de voi nu-mi pasă nici cât de el!... Mă înțelegeți? Nici de unul!

Se congestionă atât de tare la vorbele astea că i se umflă capul, scotea aburi pe gură, cuvintele nu ieșeau, explodau. Ea se agăța de el, nu-l slăbea o secundă. Era încăpățânat. Îl înghesuia prin unghere... Atât de tare își târa piciorul că se împiedica de toate scaunele. Se ținea de pereți...

– Auguste! cât rău poți să-mi faci! Ești groaznic de brutal! Au! glezna! Mi-am scrântit glezna! Și țipa așa o oră...

Atunci el revenea la atac. Sfărâma scaunele cu lovituri de picioare. Nebunia lui devenea furioasă! Ea se ținea de el peste tot... oriunde... chiar și pe scară. Asta îl enerva peste măsură... Ta! ga! dam! Ta! ga! dam! auzind-o cum bocăne pe scări ar fi băgat-o într-o cușcă... Ar fi intrat în gaură de șoarece... Ea îmi făcea semn trecând pe lângă mine... cum că el începuse s-o lase mai moale... Îi cădea mereu cascheta din cap... Se lăsa ajuns din urmă... Nu mai putea ține pasul... Fugea de ea ca de o duhoare... "Lasă-mă, hai, Clémence, lasă-mă, te rog! Lasă-mă dracului! Ticăloaso! Mortăciune! Nu mai terminați odată cu persecuția voastră, voi doi! îmi vine să vărs de atâta vorbărie! Fi-v-ar neamul al dracului să vă fie! nu mai auziți odată?..."

Mamei, biata, nu-i mai păsa, era oricum la capătul puterilor... Dar nu vroia să dea drumul prăzii... Îl lua de gât, îl pupa pe mustăți, îi închidea pleoapele cu sărutări... Îl aducea realmente în stare de convulsie. Îi scuipa în urechi alte rugăminți... În cele din urmă îl sufoca. Cu mutra plină de scuipat și mângâieri... Nu se mai putea ține pe picioare. Se rostogolea pe scări. Și atunci ea începea să-i vorbească despre sănătatea lui, despre starea lui îngrijorătoare. "Că toată lumea a observat... cât era de palid..." Atunci el devenea atent...

– Ai să te îmbolnăvești, bietul de tine, dragule, dacă te mai înfurii în halul ăsta! dacă tu pici, ce-am câștigat! Ce-o să ne facem? E mai bine, zău, să plece... Dacă rămâne mai rău îți face!... A observat bine Edouard... Mi-a zis înainte de-a pleca...

– Ce ți-a zis Edouard?

– Bărbatu-tău n-o mai duce mult! Dacă o ține așa la nesfârșit cu crizele astea... Slăbește pe zi ce trece... Toată lumea a observat în Pasaj... Toată lumea vorbește...

– Chiar așa ți-a zis?

– Da, dragule! Da! Zău!... El nu vroia să-ți spună... vezi și tu cât e de delicat... dar îți spun că așa n-o mai duci mult... Atunci? Vrei și tu, nu-i așa?...

– Ce?

– Să plece copilul ăsta odată!... să ne lase puțin să respirăm!... Să rămânem numai noi amândoi... Nu vrei?...

– O, nu, asta nu! Nu încă! Dumnezeii mamei lui! Nu! Nu încă!

– Dar, Auguste! Gândește-te! Dacă ai să mori de amărăciune, la ce ne-ar folosi!...

– Să mor? O! Moartea! Dar nu mai doresc decât asta! Să mor odată! Repede! Mie-mi spui! Ce mă mai sinchiesc! Numai și numai asta mai doresc!... Oh! dumnezeule!...

Se înviorază, se ridică brusc, o răstoarnă pe mama Clémence. Și iată-l din nou în picioare răgind... La asta nu se gândise... La moarte! Dumnezeii ei de moarte! Moartea lui!... E gata din nou să delireze... Parcă-i apucat! Se înfoaie!... Se repede spre chiuvetă... Vrea să bea o gură. Dar, trosc! Buf! Lunecă! Se duce de-a berbeleacul! Cu picioarele în aer. Se izbește de bufet... și de acolo în credință... Ecoul e plin de răcnetele lui... Și-a strivit nasul. Vrea să se ridice... Și atunci tot bazarul ne vine în cap... Vesela, tacâmurile, lampadarul... O cascadă... o avalanșă... Rămânem terciuiți dedesubt... Nu ne mai vedem unul pe altul... Mama țipă printre cioburi... „Tata, tata! Unde ești?... Răspunde-mi, tata!..." el se lățise cât era de lung pe spate... I se vedeau numai încălțările pe dalele din bucătărie, roșii, "sicative"!

– Tata! Răspunde! Răspunde, dragul meu!...

– Fir-ar al dracului! N-o să am liniște niciodată! Nu mai vreau nimic de la voi, Dumnezeii mamei voastre!

Până la urmă a obosit... A zis da... Mama a obținut ce a vrut... El nu-i putea ține piept. Zicea că la urma urmei lui îi e totuna... Și iar vorbea de sinucidere... S-a dus la birou. Nu se mai gândea decât la el însuși. Abandonă partida. Nu mai ieșea, ca să nu dea ochii cu mine. Mă lăsa singur cu mama... Și atunci ea prindea puteri... Mă amenința... mă ruga... Îi veneau idei... Le expunea, le dădea la iveală spre profitul meu, trebuia înăpat înainte de plecare... Dacă tata se dezumflase, nu era un motiv să cred că totul mi-era permis!...

"Ascultă, Ferdinand!... E timpul să stau de vorbă cu tine: nu vreau să te pisez, nici să te cert sau să te ameninț cu una sau alta, nu e asta treaba mea! Nici genul! Dar, în sfârșit, sunt anumite lucruri pe care o mamă le observă... Par eu de multe ori cu capul în nori, dar, oricum, îmi dau și eu seama de câte ceva. Nu zic nimic, dar asta nu înseamnă că nu mă gândesc!... E mare riscul pe care ni-l luăm... Fără îndoială! Îți închipui și tu!... Să te trimitem în Anglia!... Tatăl tău n-are orbul găinilor... E om cu scaun la cap... Nu e nici pe departe un prost!..."

Pentru niște oameni cu mijloacele noastre e o adevărată nebunie!... Să te trimitem în străinătate?... Noi care avem deja atâtea datorii!... Și bijuteria aceea de plătit!... Plus două mii de franci unchiului tău! A zis și taică-tău dimineață! E o aberație! Și are dreptate!... N-am vrut să-i cânt în strună! Dar asta nu înseamnă că nu vede limpede!... Nu e legat la ochi! Stau și mă-ntreb cum o să fabricăm o asemenea sumă! Două mii de franci!... Putem răsturna noi cerul și pământul!... Nu-i iei din drum... Tatăl tău a ajuns și el la capătul puterilor!... Și eu sunt ruptă de oboseală, spetită, n-o spun în fața lui, dar sunt la un pas de prăbușire... Uite-te și tu la picioarele mele!... Se umflă în fiecare seară acum... Asta nu mai e viață!... Nu asta meritam!... Mă înțelegi, nu-i așa? Pușor? Nu-ți fac reproșuri... Dar vreau să-ți dai seama... să nu-ți faci iluzii, să înțelegi cât de greu o ducem... Numai ca să pleci tu câteva luni... Și mai ai și darul de-a complica toate situațiile, Ferdinand! Ca să-ți spun drept!... Sunt plină de indulgență pentru tine... doar sunt mama ta, nu!... Mi-e greu să te judec... Dar străinii, patronii la care vei sta zile în șir... Nu au această slăbiciune... Uite, Gorloge! chiar ieri! parcă-l aud... Nu i-am spus nimic tatălui tău!... Din prag, gata să plece... Stătea de vreo oră... «Doamnă, îmi zice, văd acum cu cine am de-a face... În ce privește băiatul dumneavoastră, e clar... Sunteți ca toate mamele... L-ați răsfățat! un vicios! Asta e! crezi că le faci bine, îi dai și sufletul pentru ei! Și când colo îi nenorocești!» Îți repet cuvânt cu cuvânt ce-a zis... «Fără voia dumneavoastră o să scoateți din el un desfrânat! un leneș! un egoist!...» Am rămas mută! trebuie să recunosc! Nici n-am crâcnit! N-am zis nici pâs! N-aveam cum să-i dau tocmai eu dreptate!... Dar să știi că m-am gândit la asta!... A văzut el bine... Însă între noi doi nu e același lucru, Ferdinand!... nu-i la fel. Mai ales în ceea ce mă privește!... Dacă nu te arăți mai afectuos, mai rezonabil, mai muncitor și mai ales mai recunoscător... Dacă nu-ți dai seama... și nu încerci să ne ușurezi... existența... viața asta atât de grea... Cred, Ferdinand, că există o explicație, și am să ți-o spun imediat, eu, mama ta... Ca femeie înțeleg mai bine... N-ai inimă, Ferdinand... La urma urmei, despre asta este vorba... Mă întreb adesea cui i-oi fi semănând. De unde ți se trage? Sigur nu de la taică-tău, nici de la mine... Tatăl tău are suflet... poate chiar prea mult, bietul de el!... Și pe mine m-ai văzut cum m-am purtat cu mama?... Nu de suflet am dus eu lipsă... Am fost slabi cu tine... Am fost prea ocupați, n-am luat seama... Am crezut că totul se va aranja... Și tu te-ai dovedit până la urmă lipsit chiar și de ultima picătură de cinste!... Ce rușine!... Am greșit și noi!... E adevărat... Uite unde am ajuns!... «O să fie nenorocirea dumneavoastră!...» Mi-a spus-o de la obraz! Lavelongue mă prevenise și el! Nu e singurul care a observat, vezi tu, Ferdinand!... Toți care trăiesc lângă tine își dau seama în cele din urmă... Ei bine, nu mai insist, nu vreau să te judec mai rău decât ești... pentru că acolo ai să trăiești într-un mediu cu totul diferit... Străduiește-te să-ți uiți apucăturile!... Prietenii de proastă reputație!... Nu te însoți cu derbedeii!... Și nu te lua după ei, mai ales!... Gândește-te la noi!... Părinții tăi!... Dă-ți silința și te corectează... Distrează-te în recreație... nu la muncă... Să deprinzi repede limba și să te întorci... Învață cum să te porți... Formează-ți caracterul... Fă eforturi... Englezii sunt întotdeauna atât de manierați!... Atât de curați!... Atât de corect îmbrăcați!... Nici nu știi ce să-ți mai spun ca să te porți și tu mai bine... E ultima încercare... Tatăl tău ți-a explicat totul... La vârsta ta viața devine un lucru serios... Vrem să ajungi un om cinstit!... Nu-ți spun mai multe..." Avea dreptate în felul ei, și eu înțelegeam aproape totul... Numai că nu mă mai interesa nimic... Singurul lucru pe care-l doream era să plec cât mai repede posibil, să nu mai aud pe nimeni vorbind. Esențial nu e să știi cine are dreptate sau nu. Nu asta e important, zău... Important și absolut necesar e să descurajezi lumea să se mai ocupe de tine... Restul e doar viciu...

Tristețea puse totuși stăpânire pe noi, mai rău decât m-aș fi așteptat, și asta chiar în momentul plecării. Ne venea greu să ne stăpânim. Când ne-am trezit toți trei pe peronul Gării de Nord nu ne-am mai simțit în largul nostru. Ne țineam de haine, ne strângeam unul în altul... De îndată ce ieșeam în lume deveneam timizi, umblam tiptil... Chiar tata, care răcnea atât de tare în Pasaj, afară se pierdea cu firea... Se făcea mititel. Numai acasă tuna și fulgera... Pe stradă se roșea dacă era privit... Se uita pe furiș...

Dovedeau un curaj destul de ciudat să mă trimită așa departe... Singur... așa... Îi apucă subit frica... mama, care era mai îndrăzneată, căută pe cineva care să meargă în aceeași direcție cu mine... Dar nimeni nu auzise de Rochester. Am urcat să-mi ocup locul... Mi-au mai amintit încă o dată toate sfaturile indispensabile... Prudență maximă... Să nu cobor înainte de oprire... să nu trec peste calea ferată... să mă uit în toate părțile... Să nu mă joc cu portiera... să mă păzesc de curenți... să nu-mi intre ceva în ochi... să mă feresc de plasa de bagaje, să nu-mi cadă ceva în cap în caz de tamponare. Căram cu mine o valiză burdușită și o cuvertură, un fel de carpetă enormă, un covor din orient în carouri multicolore, un pled de voiaj cu verde și albastru... Îl aveam de la bunica mea Caroline. Nimeni nu-l putuse vinde. Îl duceam înapoi în țara lui de origine. Cu clima de acolo avea să-mi folosească! Așa credeau...

În tot vacarmul a trebuit să gargarisesc încă o dată tot ceea ce mă obligaseră să învăț, tot ceea ce-mi vârăseră în cap timp de opt zile... "Spală-te pe dinți în fiecare dimineață... Și pe picioare în fiecare sâmbătă..."

Cere-le băi de șezut... Ai douăsprezece perechi de șosete... Trei cămăși de noapte... Șterge-te bine la fund când te duci la closet... Mănâncă și mai ales mestecă încet... Să nu-ți distrugi stomacul... Ia-ți siropul împotriva viermilor..."

Mai dispuneam și de alte precepte pentru ridicarea moralității, pentru reabilitare. Mi se livrase totul înainte de plecare. Duceam totul cu mine în Anglia... solidele principii... și marea rușine a instinctelor mele. N-aveam să duc lipsă de nimic. Prețul era subînțeleș. Două luni plătite anticipat. Am promis să fiu exemplar, ascultător, curajos, atent, sincer, recunoscător, scrupulos, să nu mint niciodată, să nu fur mai ales, să nu-mi bag degetele în nas, să mă întorc absolut schimbat, un adevărat model, să mă îngraș, să învăț englezește, să nu uit franceza, să scriu cel puțin în fiecare duminică. Am promis tot ce mi-au cerut, numai să mă lase să plec... Să nu se dezlanțuie vreo tragedie. După ce am pălăvrăgit absolut despre toate, ajunserăm la capătul oricărei vorbării... Sosi și momentul plecării. Gânduri urâte mă asaltau, senzații sinistre... Grețoasa incoerență a aburilor, a mulțimii, șuierul trenurilor mă năuceau... Vedeam departe liniile care dispăreau în tunel. Cum aveam să dispar și eu... Mă încercau presimțiri rele, mă întrebam dacă englezii n-or fi mai ticăloși, mai afurișiți și mai răi decât cei de pe aici...

Îmi priveam părinții care fremătau, tremurau din toate încheieturile. Nu-și mai puteau stăpâni lacrimile... și începui și eu să mă smiorcăi. Mai mare rușinea, mă fleorțaiam ca o muiere, mi-era silă de mine. Mama m-a luat în brațe... Venise și momentul să se-nchidă ușile... Se dăduse comanda: "În vagoane!" ea mă țocaia atât de tare, într-o trombă atât de violentă, că mă clătinam... Cu forța unui cal apucat de tandrețuri care țâșneau din trupul ei diform... Despărțirile o emoționau întotdeauna. O răscoleau ca un uragan, de parcă i-ar fi ieșit sufletul de peste tot, din dos, din ochi, din burtă, din piept, înăbușindu-mă, iluminând gara cu el... Nu se putea stăpâni... Ca efect era de neprivit...

– Liniștește-te, mamă!... Râde lumea de noi...

O rugam să se stăpânească, o imploram printre sărutări, șuierături și tot vacarmul... Dar ea nu putea... M-am smuls din îmbrățișare, am sărit pe scara vagonului, nu vroiam s-o iau de la capăt... Nu îndrăzneam să mărturisesc, dar totuși, în sinea mea, parcă eram curios... Aș fi vrut să știu cât de departe era în stare să împingă efuziunile?... Și din ce străfunduri scârboase le putea scoate pe toate?...

Cel puțin cu tata era mai simplu, se blegise de tot, nu mai avea nimic în cap, decât resturi, simulacre, câteva înjurături... Și un vraf zornăitor de prostii... Ea era altfel... Ea își păstra toate ifosele, își dirija bine toată muzica... Chiar și în toiul celui mai cumplit dezastru... Un pic s-o fi mângâiat și se emoționa... Era ca un instrument dezacordat, un pian al nefericirii, care nu mai cânta decât pe clapele sinistre... Chiar urcat în vagon, mi-era încă frică să nu se repeadă din nou la mine... să nu mă năclăiască iar... mă învărteam, mă răsuceam, mă făceam a căuta ceva... M-am urcat pe banchetă... Îmi căutam cuvertura... eram cu picioarele pe ea... În sfârșit fui mulțumit că trenul a pornit. Într-un vacarm de bubuituri... De abia după ce am trecut de Asnières, m-am așezat și eu ca toată lumea... Încă nu mă liniștisem...

Ajuns la Folkestone, mi-a fost arătat șeful de tren, el trebuia să mă supravegheze, să-mi spună când să cobor. Purta o centură roșie peste umăr cu o geantă atârnată la spate. N-aveam cum să-l pierd din vedere. La Chatham mi-a făcut un semn. Am înșfăcat valiza. Trenul avea două ore întârziere, cei de la pensiunea "Meanwell College" plecaseră acasă, nu mă mai așteptau. Într-un sens mi-a părut bine. Coboram singur, ceilalți își continuau drumul spre Londra.

Se întunecase, nu se mai vedea prea bine. Cocoțată sus, gara părea urcată pe catalige sau pe stâlpi... Deșirată, încălărată, din lemn, înecată în ceață, împestrițată de afișe... Răsuna din toate încheieturile de îndată ce călcai pe platformă...

N-am mai vrut să mă ajute nimeni, mă săturasem. Am șters-o printr-o ușă laterală și am ajuns pe o pasarelă... Nu m-a întrebat nimeni nimic... Pe omul meu care mă supraveghease nu-l mai vedeam, era altul de data asta într-o uniformă albastră și roșie. M-am întors în fața gării și m-am pitit într-un loc întunecos. Orașul era acolo numai la un pas. Îl vedeai luând-o la vale cu străduțele lui înguste, de la un felinar la altul... Ceața lipicioasă cum e cleiul dansa în jurul becurilor... O senzație înfricoșătoare... De departe, din vale, ajungeau până la mine valuri de muzică... aduse de vânt... riturnele... ca un manej instalat în mijlocul nopții...

Sosisem într-o sâmbătă și norodul mișuna pe străzi, se tălăzuia de-a lungul vitrinelor. Tramvaiul, asemeni unei girafe obeze, depășea maghernițele, spinteca mulțimea, fulgerându-și imaginea în geamul vitrinelor... Gloata deasă și maronie se vălurea într-un miros de baltă, de tutun și de antracit, de pâine prăjită și de pucioasă, miros ce se întetea, te învăluia, te sufoca, îți intra în ochi, pe măsură ce coborai, se aduna în urma tramvaiului, ca peștii după ecluză...

Mișuna era mai vâscoasă, mai lipicioasă decât cea de pe la noi. Cu valiza în mină mă ciocneam de

grupurile da oameni, izbit dintr-o burtă într-alta. Mă holbam la haleala din vitrine, așezată sus de tot. Munți de jamboane, stive de conserve... Foamea mea nu era de ici, de colo, dar n-am îndrăznit să intru... Aveam "o livră" într-un buzunar și în celălalt ceva mărunțiș.

Tot umblând haihui, împins așa din toate părțile, am ajuns pe un chei. Ceață compactă... Mergi poticnit... ferindu-te să nu cazi în râu... Tarabe și adevărate estrade se întindeau de-a lungul cheiului ca-ntr-un bălci. Lumini aprinse și îmbulzeală... vânzători ambulanți pescuind în mulțime... răgușind pe limba lor... O mare de barăci etalate până la capătul esplanadei ispitind la toate plăcerile... la pește și la cartofi prăjiți... mandoline... lupte... greutate... Înghițitori... velodromul... păsărelele... canarul care-ți ciugulește viitorul dintr-o cutie, cei mai mulți aici se îngrămădesc... Toate poftele sunt ațâțate... nugaua... siropul de coacăze turnat direct din butoaie, chiar pe promenadă... Din cer se lasă un nor des... Se prăbușește peste această magnifică petrecere... și acoperă totul... căptușește spațiul... De auzit se aude foarte bine, de văzut nu se mai vede nimic... Nici omul, nici lumina... Aha! O bură de ploaie! Se vede iarăși!... un gentleman, cu redingotă... Pentru doi penny te urcă pe Lună... Pentru trei ți-l dăruiește pe Saturn... Așa scrie pe pancartă... Dar negurile se abat din nou asupra mulțimii... se lăbărțează... Totul e iarăși vătuit! Amicul își strânge calabălăcul, își tuflește telescopul, înjură, o ia la sănătoasa... Lumea se distrează. Nu mai e chip să avansezi... Se risipește și se adună în fața vitrinelor, cu adevărat mirifice. Muzica năvălește de pretutindeni... Zidindu-te ca-ntr-o încăpere... În plin miraj... Cufundat într-o baie de zgomote... Se aude un banjo... Un negru își face numărul chiar lângă mine, scâncește pe marginea trotuarului... imită o locomotivă... Acuș o să-i strivească pe toți... ne distrăm bine, nu ne mai vedem om cu om!...

Negurile se ridică, se risipesc... Nimic nu mă mai zorește... N-am nici o grabă să ajung la "Meanwell"... Îmi place locul ăsta de pe chei... bălciul și oamenii fără contururi precise... Cât de agreabilă poate fi o limbă pe care n-o înțelegi!... E tot ca o ceață care-ți hoinărește printre gânduri... Nimic nu poate fi mai minunat!... Cât timp vorbele rămân ca-n vis, totul e perfect... Mă așez un pic obosit pe cuvertura mea, pe o bornă dincolo de lanțuri... Nu e prea rău, dacă ai de ce te rezema... Și în fața ochilor privesc spectacolul... O bandă de marinari cu niște lampioane aprinse în vârful unor pari... Sunt veseli! Fac hărmălaie! Parcă ar fi o jerbă de lumini!... Sunt beți și foarte fericiți!... Dau năvală, răstoarnă, fac tărăboi. Miorlăie ca motanii. Ațâță mulțimea. S-au oprit pe loc, alaiul lor s-a izbit de un stâlp... Se răsucesc, se desfășoară... Unul a rămas în urmă într-o rigolă... Dau nas în nas cu un negru... Se apostrofează... se provoacă... se insultă!... Brusc îi apucă năbădăile... Vor să-l spânzure pe negru de poterna tramvaiului!... Se iscă un tămbălău fioros!... Urmărit de o încăierare îndrăcită!... Pufnete... Bufnete... Loviturile cad ca un răpăit de tobă! și chiu! și vai!... ca-n iad... Se aud fluierături... Altă rafală de figuranți... un nor pestriț!... E o brigadă de polițiști, agenți, cu capetele țuguite din cauza căștilor conice negre pe fond de culoarea piersicii... Curând locul colcăie de ei... Apar în galop ieșind de pe străzi, dintre umbre, de peste tot... Se apropie în pas alergător... Toți militarii care mai adineaori se umflau în pene, neastâmpărați, pe lângă barăci, o iau la goană... se amestecă în mulțime... Așa da!... Sarabanda huruie!... bâjbâie!... Învălmășeală de culori! O bătălie de eșantioane!... Galben!... pe alocuri verde... violet... Se încaieră! forfotesc... Muierile se ascund prin colțuri cu lampioanele în mână, torțe improșcând ceața. Scot toate niște țipete stridente, cumplite... frica le jupoaie de vii... Iată o întăritură de jandarmi, colorați ca niște papagali, intră majestuos în dans... Sunt îmbrânțiți, despuiați. O încăierare de ogradă a păsărilor... Cad bastoanele... sar panașele... O dubă cu banchetă, trasă de patru cai, țâșnește în trombă dintr-o ulicioară... se oprește brusc în plină învălmășeală... Din ea sar alți malaci... care-și dau drumul în mulțime ca niște saci... Pun mâna pe cei mai clonțoși, pe cei mai gălăgioși... pe cei mai îndârjiți... Îi aruncă în furgon de-a-ndăratelea... cad claie peste grămadă... Încăierarea se domolește... Mulțimea se risipește... Bătălia se topește în noapte... duba o ia din loc în galop... Gata cu violența... Gloata se retrage spre cârciumi, pe lângă tejghelele maronii... se dau pe gât pahare... drumul a rămas pustiu, numai câteva trăsuri mai defilează... cartofi prăjiți... cârnați... litorine... se cinstesc... Dau iama în mezeluri... Ușile batante ale barului nu se mai opresc, împinse când în dreapta, când în stânga. Un bețivan se poticnește, cade în rigolă... Procesiunea se depărtează, se apropie, mulțimea umblă fără țință... O turmă de muieri își fac apariția, strigă la marinarii care le înghesuie pe sub porțile învecinate... Vorbesc între ei... râgâie... barul îi înghite... se ciocnesc cu niște scoțieni... ar mai vrea ei să se bată, dar sunt de-a dreptul deșelați...

Mă iau și eu după ei cu valiza în mână... Nu mă întreabă nimeni nimic... Sunt servit pe loc... Un pahar mare de sirop, gros, spumos, negru... amar... e bere! fumul să-l tai cu cuțitul... Îmi dau rest doi bănuți cu "regina", care tocmai murise, aia cu fața ca o bucă... frumoasa Victoria... Nu pot să beau tot, mi-e greață și mi-e rușine! mă întorc iar în furnicarul de oameni. Mai trec o dată prin fața trăsurilor mici cu câte o lanternă între hulube... Aud un fel de orchestră... Încerc să-mi dau seama pe unde e... Foarte aproape de debarcader... Înfierbântată, fulminantă, suflând din alămuri sub foaia de cort... Cântă în cor... Îngrozitor de fals... Mă minunez cum își schimonosesc gura, o întind, o răsfrâng asemeni unui trombon... și-o pungesc... sunt gata să-și

dea duhul... să moară în convulsii... astea-s rugăciunile, psalmii... O grăsană bătrână care nu mai are decât un ochi e gata să și-l piardă și pe acesta, atât de tare urlă... Și pentru că nu se mulțumește numai cu atât, smulge pistonul bărbatului ei în care suflă și ea gata să-și smintească un plămân... Dar acum pe o arie de polcă, curată horă, ce mai... Gata cu tristețea... Asistența începe să danseze, se înlănțuie, se frământă, se bâțâie... Mai e acolo o mutră care se uită la ea, frate-său probabil, seamănă la firele din barbă, dar el mai e împodobit cu o pereche de ochelari și cu o frumoasă caschetă cu inscripție. Pare supărat... stă cufundat între niște terfeloage... Sare brusc și intră și el în transă. Îi smulge soră-sii trompeta... se urcă pe taburet și scuipă mai întâi îndelung în ea... Începe să se stropșească... După felul cum gesticulează, cum se lovește cu pumnii în piept și după felul cum se extazia, bănuiam că trebuie să fie vorba de o predică... Cuvintele ieșeau gemute, scrâșnite, într-un fel greu de suportat... Amicii de alături mor de râs. Îl provoacă, îl apostrofează, nimic nu-l poate opri... nici sirenele navelor care se opintesc împotriva curentului... Nimic nu-l împiedică să tune și să fulgere... Pe mine mă obosește... Mi se-nchid ochii... Mă așez pe cuvertura mea... Mă acopăr, nimeni nu mă vede acolo la adăpostul docurilor... Ąla din "Armata Salvării" își scuipă plămânii, mă năucește... E frig, mă învelesc... Parcă mi-e mai cald... Ceața, mai întâi alburie, se albăstrește treptat. Stau rezemat de o gheretă... Se întuneca tot mai tare... Ațipesc... Se aude muzica... Un manej, o flașnetă... tocmai de dincolo de râu... Apoi vântul... clipocitul apei...

O teribilă huruitură de cazan m-a făcut să sar în sus!... O navă trecea aproape de mal... Tot împotriva curentului... "Armata Salvării" de mai adineaori o ștersese, acum pe estradă țopăiau niște negri... Dansau îmbrăcați în fracuri... Hora ajunge până-n stradă... Poalele flutură în urma lor pe fondul de ceață și lumină... "Ministrels" stătea scris pe toba lor... Nu se opresc... se răsucesc... se desprind... se învârt în piruete!... O sirenă uriașă a distrămat toate ecourile... Și atunci mulțimea se oprește pe loc... Se apropie de mal să urmărească manevrele de ancorare... Eu stau tologit pe ultimele trepte, foarte aproape de valuri...

Liota de canote mici spumegă roată împrejur în căutarea scărilor de sfoară... Șalupa cea mare, cu o buiotă în mijloc, enormă, toată de aramă, se rostogolește ca un titirez... Ea aduce hârtiile. Rezistă greu curentului, "cargoul" din Indii... Se ținea mereu în beznă pe mijlocul fluviului... Nu vroia să se apropie... Cu ochiul lui verde și roșu... În sfârșit, se izbi sumbru de o bârnă enormă care cobora de pe chei... Trozni ca un sac de oase... Cu nasul în curent, mugea în apa potrivnică... brăzda spuma... un monstru închingat... Mai șuietă o dată... Învins, înțepenit, bătut de valurile grele, lucitoare... Ne-am întors la manejul cu orgi și tobogane... Feeria nu se terminase... Mă simțeam mai bine după ațipeala de adineauri... Trăiam ca-ntr-o magie... Intrasem într-o altă lume... Insolită!... ca o imagine nesperioasă... Brusc îmi veni ideea că nu aveau să-mi mai dea de urmă niciodată, că nu mai rămăsese din mine decât o amintire, de nerecunoscut, că nu mai aveam de ce mă teme, că nu mai puteau să pună mâna pe mine... Am luat un bilet la călușei, de tot mărunțișul. Am făcut trei tururi complete în compania unor fete deșirate și a unor soldați... Erau îmbietoare, fetele, cu capul lor de păpuși, cu ochișorii lor ca niște bomboane albastre. Mă zăpăcisem... Aș mai fi vrut să mă învârt... Mi-era însă frică să-mi arăt banii... M-am tras un pic mai la întuneric... Mi-am desfăcut căptușeala, ca să-mi scot bancnota, "livra" mea întreagă... Un miros de prăjeală mi-a îndreptat atenția spre un loc foarte aproape de ecluză... Acolo se făceau clătite... mirosul se simțea de departe și venea de la o tarabă pe roțile.

Despre fetișcana care bestecăia cu degetele prin maia, nu pot să spun că era frumoasă... Îi lipseau doi dinți din față... Și râdea întruna... Purta o pălărie cu franjuri care i se turtise sub greutatea florilor... O adevărată grădină suspendată... ca niște valuri muslinele lungi îi cădeau în oală... le ridica voioasă... părea prea tânără ca să se împopoțoneze așa la ora aceea târzie... În condiții atât de bizare... pălăria mă uimea... Nu mă mai dădeam dus. Ea îmi surâdea... N-avea nici douăzeci de ani fata, și niște sâni mici, obraznici... talie de viespe... și un fund, cum îmi place mie, arcuit, mușchiulos, bine croit... I-am dat roată ca să pot vedea mai bine. Era absorbită de prăjelile ei... Nu era nici mândră, nici sălbatică... I-am arătat mărunțișul. Mi-a dat clătite cât să satur o familie. Nu mi-a luat decât un bănuț. Ne plăcurăm... Văzu după valiza mea că tocmai atunci coborâsem din tren... Vru să mă facă să înțeleg câte ceva... Să-mi explice cu tot dinadinsul... Îmi vorbea rar... Silabisea cuvintele... și atunci eu dădui înapoi!... Mă răzgândesc... Mă înveninez... Devin crunt când mi se vorbește!... Nu mai vreau palavre... Asta e! Am înghițit destule!... Știu eu unde duc! La mine nu se mai prinde! Ea își întetește curtoazia, mai cu blândețe, mai cu fasoane... Dar pe mine surâsul ei fără dinți mă dezgustă!... Îi fac semn că aș vrea să dau un ocol pe la baruri... să mă distrez!... Îi las valiza și cuvertura... Le pun alături de scaunul ei pliant... Îi fac semn să mi le păzească... Și-o pornesc iar creanga...

Ușurat, mă îndrept din nou spre prăvălii... trec de-a lungul vitrinelor cu mâncare... De halit nu mai puteam... Sunase de unsprezece... Valuri de bețivi apar de pretutindeni... năvălesc pe esplanadă... Mișuna vine, se duce, se izbește de zidul vămilor, dă înapoi, rage, se lățește, se împrăștie... Cei care nu se mai pot ține pe picioare, țepeni, cu mișcări automate, încheiați anapoda, intră în cârciumi și o iau țintă spre tejghea... Rămân

acolo fără să scoată o vorbă, paralizați, lipiți de tonomatul asurzitor, ascultind "valse d'amour"... Îmi rămăseseră bani destui... Mai dau pe gât două halbe de bere, din cea care ațâță nervii...

Am ieșit cu un derbedeu și cu un alt bețivan care ținea la subțioară o pisică. Mieuna între noi doi... Nu puteam merge prea departe... Mă retrag într-un bar de alături... Împing canaturile ușii... Mă așez pe o bancă lângă perete, așteptându-i să se întoarcă... lângă ceilalți însetați... erau acolo o mulțime de fete, în caraco, pene și berete, pălării cu boruri tari... Urlau ca animalele... hămăiau zgomotos, râgâind din când în când. Câini, tigri, lupi, păduchi... Îți venea să te scarpini... Afară pe trotuar, dincolo de vitrine începuseră să apară codoșii... Se vedeau foarte bine... Mergeau încet... se oglindeau în vitrine... Treceau prin lumină... Deschideau gura, scoteau câteva sunete... erau proxeneții, peștii... Miroseau și ei a baltă, a scârnă și a fum întepător... a de toate... Încă o bere... N-am să mă mai pot scula niciodată... Și atunci o să fie mult mai bine... vorbesc între ei... Își fac semne... pungașii... Liota se încaeră, își cirpesc palme, își învinețesc coapsele... Golanii!...

Bâlciul se termină totuși, crâșmarul cu șorț ne dă pe toți afară! și mă trezesc iar în stradă! mă deschei la gât! Mă simt complet vlăguit... mă târâi printre umbre... Abia dacă mai zăresc cele două felinare!... văd apa... clipocitul... văd treptele care coboară... le cobor și cu una câte una... mă sprijin, sunt foarte prudent... Ating unda... mă las în genunchi... vărs... icnind violent... m-am liniștit!... De sus mă ajunge o rafală enormă... O întreagă listă de bucate... Îl văd și pe amicul care stă aplecat... varsă... o explozie... un val bălos... Dau să mă ridic... Fir-ar al dracului! nu mai pot... mă așez din nou... Și totul îmi vine în cap, îmi curge în ochi! Ce pot face! încă un sughiț! Ouah! Văd apa dansând... În alb negru... Se făcuse foarte frig. Tremur, îmi agăț pantalonii... de vărsat nu mai pot... mă ghemuiesc într-un colț: bompresul unui velier lunecă pe lângă mine aproape ștergându-mă... atingându-mi lin capul... Sosesc băieții... O adevărată escadrilă!... O! da! ies din ceață!... Trag la rame... acostează pe chei... cu pânzele strânse până la jumătatea catargului... Aud gloata venind... bocănind de-a lungul ambarcamentului, sunt cel de la corvoadă...

Rămân pe marginea apei... Aici mi-e mai puțin frig, numai capul mi se bââie... Sunt liniștit... totul e în ordine... nu fac rău nimănui... Escadrila era formată din tartane... mă pricep ceva la nave... mai sosesc și altele... se înghesuie... se îndeasă în valuri... până la bord... se scufundă sub greutatea alimentelor. Legume pentru o lume întreagă... varză roșie, ceapă, ridichi, grămezi de napi, uriașe catedrale navigând împotriva curentului, împinse de pânze!... Escadrila se înfoaie, se lăfăie sub razele reflectoarelor... ies brusc la lumină din întuneric... Hamalii au pregătit scările... Își scuipă chiștoacele... Își pun chipiurile după ce și-au tras pe ei hainele de alpaga... I-ai crede niște contabili... Aveau chiar și mânecări... Așa erau docherii în vremea aceea... Aburcau în spinare un eșafodaj de coșuri, uimitoare căpițe în echilibru, al căror vârf se pierdea în întuneric... Se întorceau cu tomate, săpându-și adânci tunele drept în inima rambleului... cu conopidă... Ca să dispară din nou în cale... Și să reapară în lumina becurilor... Încărcați de anghinare... Vasul nu se mai clătina... stătea prăbușit sub greutatea pasarelelor... Apăreau mereu alții, ca niște transbordoare grăbite să pompeze marfa...

Mă uit prostit, dinții clănțane în gură... stau să crap... nu mai bat câmpii... Un gând îmi fulgeră prin minte... Unde mi-am lăsat cuvertura? și-mi amintesc de fata cu prăjeala... Dintr-o baracă în alta, dau până la urmă de drăguța mea. Mă aștepta. Închisese totul, strânsese oalele, furculița cea mare, își adunase calabalâcul... Nu mai avea decât să plece... Se bucură că m-am întors. Își vânduse toate aluaturile. Mi-a arătat crătițele goale... se duseseră clătitele... cartofii prăjiți... nu mai avea decât un pic de aspic într-o farfurie. L-a întins cu un cuțit pe pâine, o bucată mai mare și a împărțit-o... Dar mie tot mi-era foame. Și-a ridicat voaleta ca să mă poată privi mai bine. Îmi dădea de înțeles că o supărase întârzierea mea... Era deja geloasă!... Nu m-a lăsat să trag lângă ea la hulube... Hangarul în care își lăsa căruciorul era în oraș. Eu duceam felinarul. Încă nu-i văzusem toată pălăria... Mai aveam de privit, panglicile lungi îi ajungeau până la talie. O pană de păun enormă era legată pe sub bărbie cu o eșarfă într-adevăr foarte frumoasă cu flori mov și aurii.

Am stivuit crătițele în remiză... Am zăvorât totul cu un lacăt, și am pornit-o în hoinăreală. S-a apropiat atunci de mine... vroia să stăm de vorbă serios... Dar eu nu m-am lăsat... Încercam s-o duc cu zăhărelul. I-am arătat adresa... "Meanwell College". M-am oprit dinadins sub un bec de gaz. Dar ea nu știa să citească... de vorbit vorbea însă întruna... Îmi repeta numele ei... numele, se bătea cu pumnul în piept... Gwendoline! Gwendoline!... De auzit, o azeam eu, de înțeles o înțelegeam mai puțin, dar o țineam strâns de țâțe... Așa e cu tandrețurile! și cu mărturisirile! Ca și cu familiile! de la început nu se vede, dar totul e putred și tovărășia mișună de infecții... Oricum, nu grataragioaca asta o să mă facă pe mine să vorbesc. Salut, fetițo! Mascara naibii! Și ce dacă-mi ducea valiza? avea inimă bună! de ce să-mi fac scrupule! Era oricum mai voinică decât mine!... Profita de locurile mai întunecoase ca să mă copleșească cu mângâierile. Mă strângea în brațe ca un atlet... Nu puteai să-i rezisti... Străzile erau aproape pustii... ar fi vrut s-o frământ și eu puțin... s-o mustuiesc... să-i ard vreo două centuri... temperament violent... mofturoasă, curioasă... Ne ascundem după perdelele de neguri... trebuia s-o sărut mereu, altfel nu mi-ar mai fi dat bagajele... Mă zvârcoleam ca un tâmpit... Eram sub un felinar când și-a luat inima-n dinți și mi-a scos-o afară în vânt... nu prea eram eu în stare de mare lucru... Dar

ea făcea ce făcea și-o înțepenea... parcă înnebunise... țopăia prin ceață... Își dădea fustele peste cap... dansa un dans sălbatic... Mă îndemna la voioșie... dar nu de asta-mi ardea! Ea însă nu se lăsa și pace! Vroia totul! Fir-ar să fie! Începea să mă calce pe nervi... Devenise periculoasă... vroia să mă ronțăie! pupături sălbătice! fetei îi plăceau străinii...

Esplanada se golise, la celălalt capăt saltimbancii își strângeau corturile... căruțe cu paiațe, bomboane și prăjituri... treceau pe drumul pustiu, poticnindu-se prin gropi și bălți... Le venea greu să împingă... Ajungem în fața unei estrade pe care o femeie întârziată, o bunică, își dezlipea tapetul... Era îmbrăcată în hurie... își strângea camuflajele... Își împătureaua cortul ei oriental... De jur împrejur pancarde desenate cu liniile din palmă... Căska enorm, gata să-și rupă fălcile... Uah! Uah! mormăia în întuneric. Eu și cu frumoasa mea ne-am apropiat... Am întrerupt-o de la treburile. Se cunoșteau papuicele... vorbeau între ele... probabil erau prietene... puneau la cale o mulțime de chestii. Le trezisem amândouă interesul... Fatma mi-a făcut semn să mă dau lângă ea, să urc în șandramaua ei. Mă ia de mână, muieră, mi-o răsuțește, privește podul palmelor... De foarte aproape, la lumina lămpii. Îmi descifrează liniile din palmă... Devin atent! Sunt curioase să-mi cunoască viitorul!... Vor să știe tot, papuicele! Nu se uită că tu nu vrei să le spui nimic!... nu-mi prea păsa, mă simțeam bine cocoțat pe un vraf de perne... era mai cald decât afară... Mă destindeam... Ele își continuau manevrele... Cazul meu le interesa... Orientală se însuflețea... Îmi desăvârșea horoscopul... care o făcea să se încrunte... probabil că era trist destinul meu... Mă lasam în voia lor... era plăcut... Dealtfel aveam alte griji! Mă uitam roată împrejur să văd cum era făcut cortul... Împestrit cu stele, iar pe plafon brodate luna și cometele... Mult prea târziu ca să-mi stârneasca interesul... era trecut de ora două noaptea!... Iar ele nu mai conteneau cu tălălăiala... Comentau acum și liniile secundare... Firi scrupuloase... Cu mâinile mele veșnic murdare, probabil că le venea mai ușor. Și unghiile. Cât pe-acți să adorm... În sfârșit, au terminat... Căzuseră de acord. Fata a plătit din banii ei babei, două monezi, m-am uitat... și-a deschis cărțile o dată și pentru ea. Și apoi gata cu ghicitul viitorului... am ieșit pe sub perdele. Muieră se urcase pe tejghea și se ocupa din nou de tapetul ei.

Din acest moment Gwendoline, cucerirea mea, începu să mă privească altfel... Nu mai eram aceeași persoană... Avea presimțiri, îmi dădea seama, mă găsea transfigurat... Nici de mângâiat nu mă mai mângâia la fel... Urât mai trebuie să fi arătat destinul meu... și în cărți și în liniile palmei, tot fără noroc!...

Mi-era atât de somn că m-aș fi trântit acolo în stradă, dar era oricum prea frig. Am mai umblat un timp de-a lungul debarcaderului... Nu mai era absolut nimeni, numai un câțel s-a ținut o vreme după noi... Ne-am îndreptat spre docuri. Ne-am strecurat într-un adăpost chiar la marginea apei, auzeam, vedeam marea izbindu-se de ziduri... plescăind ca niște limbi... se auzi apoi fâșâitul ramelor în apă și respirația băieților care ieșeau în larg.

Grataragioaica trăgea de mine, cred că vroia să mă ia la ea acasă. Mi-era mult mai bine culcat acolo pe sacii stivuiți până-n tavan... Eram apărat de vânt... ea îmi spunea prin semne că avea o cameră adevărată cu un pat adevărat... dar pe mine nu mă interesa... intimitatea... chiar așa stors de oboseală și tot m-ar fi căutat de nenoroc. I-am făcut semn că nu. Aveam o adresă la care trebuia să ajung... la "Meanwell College"... Oricum era mai bine să mă duc la școală decât s-o mai suport pe Gwendoline. Nu că ar fi fost urâtă, în felul ei era chiar drăguță, avea genul ei de eleganță... de feminitate, cu bulanele ei mușchiuloase și sânii mici... Urâtă la față, dar pe întuneric nu se vedea. Ne-am fi făcut prostiile în liniște, ne-am fi distrat... Dar trebuie mai întâi să dorm... Prea multă oboseală!... Și, oricum, nu se putea!... mi se răscolea din nou fierea!... Mi se puneă un nod în gât, numai gândindu-mă... la perfidia tuturor! ieșind la iveală de cum te lași îmbrobodit!... Mârșavi! Agentul de moravuri! Mama! Oh! biata femeie! Gorloge! Méhon! și citatele! și robinetul din bucătărie! Lavelongue! André! și tot bazarul de lepădături! Da! Fir-ar să fie! Mi-era plină bocceaua! puturoasă! uriașă! senzațională! înfipță în cârca mea! Scuzați! Nu e de mine!

Drăguței mele, grataragioaicei, așa nevinovată, grijulie cum era, tot i-aș fi tras o bătaie, i-aș fi îndesat la pumni! până n-ar mai fi știut de ea, dacă m-aș fi simțit în putere!... Ca s-o învăț cum e!... M-ar fi stâlcit, asta fără doar și poate! cu tupeul ei, cu pieptul ei de atlet m-ar fi făcut ferfeniță dacă m-aș fi obrăznicit!... Bătând ulicioarele, numai la asta mă gândeam, în timp ce ea îmi umbla pe la prohab... Avea un pumn de muncitoare fără fașoane, asprită de muncă... Toată lumea trăgea de mine... Bine...

În sfârșit, am scos adresa. Trebuia s-o găsesc până la urmă. Pentru că nu știa să citească, am căutat un polițist... De două sau trei ori ne-am păcălit. Nu erau decât fântânile, care se ridicau ciudate pe la răscruci, printre cețuri... Ce mai bătaie de cap până să-l găsim... Am căutat de la un doc la altul. Ne-am tot izbit de butoaie și pasarele... Ne amuzam în ciuda oboselii... Ea mă sprijinea... Avea cu adevărat o fire voioasă. Cocul i se desfăcuse... o trăgeam de șuvițe... Până și asta o făcea să râdă. Câinele hoinar venea acum iar în urma noastră... În sfârșit, prin crăpăturile unui chioșc am zărit o lumină... Polițistul stătea ghemuit, a tresărit când ne-a văzut Purta cel puțin trei mantale una peste alta. Și-a dres mult timp gâtulejul. Ieși afară în ceață, se scutură, fornăi ca o rață. Își aprinse pipa... Era bucuros să ne ajute. Citi adresa. Ne-a arătat cu degetul în sus, spre capătul

noptii, acolo se afla "Meanwell College", în vârful unei coline, după un șir de felinare care urcau în zig-zag... Și s-a întors în maghernița lui. A încăput pe ușă cu toată movila de haine de pe el.

Din moment ce știam drumul nu mai aveam de ce ne grăbi... Trebuia să urcăm o rampă foarte lungă... Aventura nu se terminase!... Am suit agale. Nu vroia să mă obosesc... Era foarte grijulie! Nu mai îndrăzneam nici măcar să mă deranjez... Mă săruta numai când ne opream să ne odihnim puțin. Îmi făcea semn pe sub felinare că mă plăcea, îi eram drag... Pe la mijlocul pantei, ne-am așezat pe o piatră; de acolo se vedeau până departe ceturile trecând peste fluviu, năpustindu-se în gol, înghițind micile nave de pe luciul apei. Nu li se mai zăreau felinarele... apărea luna și apoi norii acopereau din nou totul... Fata începu din nou să gesticuleze... nu mi-era foame? se oferea să se ducă să-mi caute de mâncare, totul venea din inima ei bună... Iar eu, cât eram de frânt, mă întrebam doar dacă aș fi avut destulă putere s-o împing în râpa de alături, cu o lovitură de picior în fund...

Dedesubt era faleza... Ne aflam exact deasupra valurilor.

Se aud voci, câțiva bărbați se apropie, o ceată întreagă, îi recunosc după torțe, erau "ministrels", falșii negri, vâcsuiți cu cărbune... Veneau și ei din port... târau o căruță prin ceață... Le era și lor greu. Trăgea mult bazarul lor demontat... instrumentele, țărușii, se hurducăiau, zăngăneau... Ne zăresc, intră în vorbă cu grataragioaica... Fac și ei un popas, se așează nițel, discută, adună banii moviliță la capătul băncii. Nu reușesc să-i numere... Sunt prea obosiți. Se duc pe rând să se spele la o cișmea ceva mai departe. Se întorc ivindu-se palizi în lumina zorilor... parcă ar fi niște fantome... Încearcă să-și mai țină capetele sus, dar se fleșcăie repede, se așează direct pe prundiș... Glumesc cu amica mea. În sfârșit, s-a adunat toată lumea. O pornim împreună... Împingem la roată, tragem la căruț, ca să-i ajutăm să ajungă și ei sus... Îmi mai rămăsese o bucată de drum de făcut! dar ei nu vroiau să ne despărțim... "Meanwell College" era tocmai dincolo de copaci, după un cot, încă o pantă și o grădină de trecut... Acum lucrurile se albăstreau în lumina zorilor. Când am ajuns în poartă eram buni prieteni. Ne-a fost greu să găsim numărul. Mai aprinserăm niște chibrite în vreo două, trei locuri... În sfârșit, aici era!... Fata începu să plângă. Trebuia să ne despărțim!... Îi făceam demonstrații, semne să nu stea acolo... să-și continue drumul, să plece cu amicii, aveam s-o caut eu într-o zi... Ea nu înțelegea prea bine... și nici eu nu știam cum să fac... Mă îmbrățișa întruna... "ministrels" se topeau de râs, văzându-ne mutrele... ne maimuțureau sărutările...

Prin străduța îngustă trăgea un curent înghețat. După ce că și așa eram bocnă!... Nu mă mai țineam pe picioare... Și tandrețurile noastre erau atât de caraghioase... Ca să le punem capăt, am început să râdem cu toții, atât de tâmpit suna totul... la o asemenea oră!... În sfârșit ea se hotărî... Cum nu vroia să plece singură, o porni alături de baladini... Au luat-o la picior împingând căruța, cu instrumentele, cu pușculița... haihui... Fata îmi făcu semne până departe cu felinarul... În sfârșit, au dispărut... la cotitura aleii, după copaci...

Și atunci, am privit placa din fața mea, pe aici trebuia să intru!... Era scris "Meanwell College" și deasupra cu un roșu mai aprins: Director J.P. Merrywin. După toate indicațiile mele nu mă înșelasem. Am ridicat ciocănelul: Poc! Poc! Nici o mișcare... atunci am sunat la cealaltă ușă. Nici aici nu-mi răspunde nimeni... O bună bucată de timp... În sfârșit, se aude ceva mișcându-se înăuntru... Văd o lumină care coboară pe scări... Mă uitam prin perdele... Urâtă impresie îmi făcu... Oleacă, și aș fi luat-o la fugă... m-aș fi dus după fată... i-aș fi ajuns din urmă pe actori... Și nu m-aș mai fi întors niciodată... la Colegiu. Aproape că făcusem stânga împrejur... Na! că dau nas în nas cu cineva... o momâie... Într-un halat de casă... Se îndreaptă de spate... mă cercetează... bâlbâi explicații... probabil că e proprietarul... era emoționat... purta favoriți... roșcați, albiți pe alocuri... cu o şuviță care-i venea în ochi. Îmi repeta mereu numele. Venise prin grădină... Mă luase prin surprindere! Afurisite maniere!... probabil că-i era frică de hoți... Își ferea lumânarea... stătea în fața mea clătînându-se. Nu prea era cald pentru o conversație. Nu-și găsea toate cuvintele, vântul îi stinse luminarea:

– Ferdinand!... eu... Îți zic... bună ziua... sunt bucuros... că ești aici... chiar așa cu întârziere... s-a întâmplat ceva?...

– Nu știu... am răspuns.

El n-a insistat... A trecut înaintea mea. Mergea cu pași mărunți... În sfârșit, a deschis ușa... tremura băgând cheia în broască... nu mai putu s-o scoată atât de tare dârdăia... În antreu mi-a făcut semn să-l aștept, să stau acolo pe valiză... se ducea sus să aranjeze... La mijlocul scării se răzgândește, se apleacă și-mi mai strigă o dată arătându-mă cu degetul:

"De mâine, Ferdinand! De mâine... n-am să-ți mai vorbesc decât pe englezește! Ei? What?"... asta îl făcea să râdă cu anticipație...

"Așteaptă-mă un moment! Wait! Moment! Ah, Vezi! Deja! Ferdinand! deja!"

Făcea pe voiosul...

Nu mai termina de cotrobăit prin sertare, de închis uși, de trambalat bulendre. Îmi ziceam: "Exagerează!... Puteam să mă culc și așa cum sunt!..." Și așteptam.

La capătul culoarului, în lumina lămpii, îi vedeam apărând și dispărând papionul...

Obișnuindu-mi puțin câte puțin ochii am zărit orologiul... o pendulă uriașă... splendidă... pe cadranul de aramă o fregată minusculă dansa fără oprire numărând secundele... tic! tac!... tic! tac!... așa naviga... cu oboseala din mine, în cele din urmă mă zăpăci...

Bătrânul, nu știi ce tot făcea... se zbătea printre lucruri... dăduse drumul la apă... vorbea cu o femeie... În sfârșit, coborî... Înviorat, spălat de sus până jos, ras frizat, îmbrăcat solemn... stilat!... gen avocat... o capă neagra unduindu-i pe umeri... falduri și crețuri... iar pe creștet o frumoasă calotă cu ciucure... mi-am zis că făcea onorurile... vroia să se impună... Îmi făcu semn... mă scol... mă clatin... complet vlăguit... el tot mai căuta fraze... convenabile, mă întreabă de călătorie... dacă nimerisem lesne? eu nu răspundeam nimic... Mergeam în urma lui... prin salon mai întâi... pe după pian... prin spălătorie... lavabourile... bucătăria... și iată-l deschizând o altă ușă... și ce văd!... un pat!... Nu mai aștept să mi se spună!... să fiu invitat... Îmi fac vânt!... și mă răstorn exact în mijlocul lui!... crabul sare pe loc înfuriat... nu-i convine deloc! Se răstește!... freamătă!... se agită în jurul patului!... nu se aștepta la una ca asta!... mă trage de ghețe... Încearcă să mă dea jos...

– Pantofii! Pantofii! Boots! Boots! țipa din ce în ce mai furios!... Mai crunt! cu noroiul meu în patul lui curat... pe cuvertura cu flori mari!... Asta îl scotea cel mai rău din sărite, să-l apuce damblaua!... "Du-te dracului! Plesni-o-ai, cufuritul!" i-am zis... El încerca să dezbată problema... alerga pe culoare... căuta lume, întăriri!... numai să mă fi atins și m-aș fi înfuriat pe loc!... pe loc m-aș fi ridicat și i-aș fi trăsnet una maimuțoiului! așa cum mă vedeți!... Eram hotărât!... slab și mic cum era! mă enerva cu bâiguierile lui!... L-aș fi întors ca pe o mănăușă! Ajunge! Cu toată chelălăiala lui nu mi-a fost greu să adorm.

Ca perspectivă, ca aer, ceva mai bun decât "Meanwell College" nu se putea visa. Împrejurimile erau cu adevărat magnifice... Din capătul grădinii și chiar de la ferestrele sălii de studiu ți se așterne la picioare tot peisajul. În zilele însorite se putea vedea tot ținutul, panorama fluviului, cele trei orașe, portul, docurile îngrămădite până-n marginea apei... liniile ferate... navele plecând... pe care le mai zăreai încă o dată înainte de a dispărea... dincolo de coline, după preerii... spre mare, spre Chatham... o impresie de neuitat... Numai că în momentul în care sosisem frigul era neîndurător, expuși cum ne aflam pe creasta falezei... cu neputință să te încălzești... Vântul bătea îndârjit în acoperiș... toate negurile, toate rafalele se izbeau de colină... Casa vâjâia, ușile se zgâlțâiau zi și noapte. Trăiam într-un veșnic uragan... De cum se stârnea furtuna, băieții trebuiau să răcnească unii la alții ca surzii, nu se mai auzeau... Nici bunul Dumnezeu n-ar fi rezistat! Ar fi crăpat sau ar fi cedat... Copacii se aplecau până la pământ și rămâneau așa sprijinindu-se în vârfuri, peluzele se făceau flenduri, brazdele de iarbă erau smulse... Asta spune tot...

Într-o asemenea climă, atât de bântuită, atât de aspră, te apuca o poftă de mâncare zuralie... asta îi făcea pe flăcăi voinici, adevărați uriași! dacă ar fi mâncat pe săturate! Dar la "Meanwell College" mâncarea nu era îndestulătoare!... Dimpotrivă, în cantități cât se poate de obișnuite... Prospectul mințise. La masă eram paisprezece cu mine, plus patronul și patroana!... cu cel puțin opt mai mulți! după socoteala mea, având în vedere haleala! abia dacă s-ar fi săturat șase, mai ales în zilele cu vânt puternic... o caliceală de tocană...

Din toată banda eu eram cel mai mare și cel mai fometos. Creșteam zor-nevoie, într-o lună mă lungisem aproape încă o dată pe-atât. Violența elementelor naturii îmi revoluționase plămânii, statura. Halind totul, lingând farfuriile, fără să mă las poftit, devenisem la masă un adevărat flagel. Băieții se chiorau la strachina mea, îmi aruncau priviri ucigăse, se dădea o bătălie, evident... Mă durea în cot, tot nu vorbeam cu nimeni... Aș fi mâncat chiar și din faimoșii tăiței, dacă m-ar fi provocat cineva, atât mi-era de foame... dar un colegiu în care s-ar mânca pe săturate ar da faliment... Trebuie să te mai și gândești! îmi scoteam pârleala la "porridge", fără milă, castronașul destinat celor patru băieți îl înhățam pentru mine singur... l-aș fi înghițit și pe el fără măcar să se bage de seamă... Puteau face tărăboi, eu tot nu răspundeam nimic, firește... Ceaiul era la discreție, te încălzea, te umfla, o apă parfumată, plăcută la gust, care mai mult îți spăla burta. Când furtuna ținea prea mult și colina vâjâia zile în șir, mă repezeam la borcanul cu zahăr, cu lingura sau cu pumnul, pudră sau candel, asta îmi dădea putere.

La masă, domnul Merrywin se așeza exact în fața oalei, el distribuia totul... și tot el mă provoca să vorbesc. N-o nimerise! să vorbesc, eu!... numai încercarea mă făcea să văd negru în fața ochilor!... Nu eram un docil... numai nevastă-sa mă fermeca puțin, poate ea ar fi putut să mă îmblânzească în cele din urmă... stăteam lângă ea... fără îndoială era adorabilă. Fața! Surâsul! Brațele! mișcările! totul! Era preocupată în fiecare minut să-l hrănească pe micuțul Jonkind, un copil deosebit, un întârziat. După fiecare înghițitură, sau aproape, ea

intervenea, îl ajuta, îl ștergea de tot ceea ce-i curgea din gură. Muncă, nu glumă.

Părinții lui, ai acestui cretin, erau departe în Indii, nici nu veneau măcar să-l vadă. O adevărată corvoadă cu dementul ăsta, mai ales în timpul prânzului, înghițea tot de pe masă, lingurițele, șervețelele, piperul, sticlulele cu condimente și chiar cuțitele... pasiunea lui era să înghiță... Și chiar reușea, cu gura dilatată până la urechi, aspira ca un șarpe cele mai mici obiecte, le morfolea, direct de pe mușama... În exercițiul funcțiunii fornăia, făcea spume. Ea îl împiedica de fiecare dată, le îndepărta de pe lângă el, doamna Merrywin, totdeauna grațioasă, amabilă. Niciodată bruscându-l...

În afară de figura cu înghițitul, băiatul nu era violent. Mai degrabă comod. Nici urât nu era, numai ochii aveau în ei ceva halucinant. Înfrorător de miop, fără ochelari se izbea de toate, ar fi dat și peste liliaci, ar fi călcat pe cârțițe, avea nevoie de niște lentile groase ca niște caboșoane... Asta îi scotea ochii din orbite,, făcându-i să pară mai lați decât fața. Se speria din te miri ce, doamna Merrywin îl liniștea cu două vorbe, mereu aceleași: "No trouble! Jonkind! No trouble!..."

Zile întregi repeta și el în orice împrejurare, ca un papagal. După mai multe luni de ședere la Chatham era tot ce reținusem... "No trouble, Jonkind!"

Trecuseră două săptămâni, trei... mă lăsau în pace. Nu încercau să mă bruscheze. Le-ar fi plăcut și lor să vorbesc... să învăț cât de cât englezește. Era evident. Tata întreba în scrisori dacă îmi dădeam silința?... dacă mă străduiam la studiu?...

Dar eu nu mă lăsam dus... Dacă vroiau conversație n-o nimeriseră cu mine... Nu trebuia decât să-mi aduc aminte... răcnete de acasă!... pelteaua mamei!... toate răutățile care-ți sunt strecurate în suflet odată cu vorbele! La dracu! Nu era de mine! eram lehametit!... sătul pentru vecie de mărturisiri și bâiguieri!... Sătul! Mi se umpluse sacul!... Numai să fi încercat și mi s-ar fi întors stomacul pe dos... Nu puneau gheara pe mine! Destul! Găsisem o metodă bună să tac, un truc unic cu adevărat, voi profita de el până-n pânzele albe... Fără sentimente! și alte mișmașuri! vorbăria lor mă face să vărs... Poate mai mult decât toți tăieții de pe lumea asta... Și totuși turbam numai când mă gândeam acasă...

Domnul și doamna Merrywin nu mai știau ce să facă, se întrebau care e cauza muțeniei mele, a rezervei mele încăpățănate... El îmi tot făcea avansuri, imediat ce ne așezam la masă, apropo de cele mai mici obiecte... desfășurându-și șervețelul... ținea mult să învăț... "Hello, Ferdinand!" mă interpela... nu prea era îmbietor... "Hello! Hello!" îi răspundeam și cu asta încheiam. Totul se oprea aici... Începeam să mănânc... mă privea de dincolo de ochelari îngrijorat... era poate trist, își zicea probabil în sinea lui: "Băiatul ăsta n-o să stea prea mult pe aici... va trebui să plece dacă se plictisește!..." Dar nu îndrăznea să insiste... Clipea din ochii lui mici ca două găuri într-un buștean, cu bărbia lui ca un galoș, cu sprâncenele îmbinate, fiecare de altă culoare. Se purta după moda veche, cu favoriți și o mustăcioară îngrijită cu vârfurile ascuțite... avea un aer destul de jovial. Își dădea duhul făcând sport și mergând pe tricicletă...

Nevastă-sa nu-i semăna, era de-un farmec neîntrecut, mărturisesc că mă vrăjea. Mă înfiora profund.

Sala lor de mese de la parter era, ca decor, de nesuferit. Pereții zugrăviți aproape până sus într-o culoare maronie, cu ferestrele dând într-o fundătură. Când a intrat în cameră pentru prima oară cu Jonkind... nu mi-a venit să cred, atât mi s-a părut de frumoasă... O tulburare neobișnuită pusese stăpânire pe mine... rămăsesem cu ochii la ea... clipeam neconținut... parcă aveam orbul găinilor... fixam cu privirea fundul farfuriei... Nora se numea. Nora Merrywin...

La început, după ce terminam prânzul, ne așezam cu toții în genunchi, pentru ca bătrânul să-și poată spune rugăciunea... să comenteze îndelung Biblia. Plozii se scobeau în nas, nu-și mai găseau astâmpăr...

Jonkind nu stătea locului, vroia cu tot dinadinsul să înghiță clanța care se afla la înălțimea lui. Ghiujul era cufundat cu totul în predica lui, o mormăia cu vădită plăcere... bâzâia un sfert de oră, asta însemna sfârșitul prânzului... ne ridicam când zicea "ever and ever!"

Pereții erau maronii până la jumătate, restul era dat cu var. Și peste tot răspândite gravuri din Istoria Sfântă... Una îl prezenta pe Iov cu toiagul, în trențe, traversând un deșert... În alta se vedea arca lui Noe! sub rafalele de ploaie, spintecând valurile, înfruntând furiile înspumate... Ca și aici pe înălțimea Rochester. Șandramaua noastră semăna cu arca lui. Cu singura deosebire că pe noi, firește, rafalele ne izbeau și mai puternic... Ferestrele duble plezneau... Când se calma uraganul, cețurile luau în stăpânire domeniul... și atunci totul devenea o vrajă... Parcă trăiai pe altă lume... În grădină nu se vedea nici la doi pași... Pretutindeni nu mai era decât un nor care se strecura tiptil, învăluind totul, pătrunzând peste tot, prin clasă, printre copii.

Zgomotele orașului, ale portului ajungeau până la noi în ecouri... mai ales cele ale fluviului de jos, ai fi zis ca remorcherul se opriese drept în mijlocul grădinii... parcă-l auzai suflând în spatele casei... venea... se depărta... șuierăturile de pe calea ferată se învărteceau în serpentine printre negurile de pe cer... un regat de

fantome... trebuia să te întorci repede în casă, să nu luneci pe faleză...

În timp ce ei mormăiau rugăciunea, pe mine mă asaltau senzații ciudate... cum stăteam în genunchi aproape că o atingeam pe Nora. Îi suflam în ceafă, în bucle. Teribilă ispită... Era un moment critic, mă stăpâneam să nu fac prostii... mă întrebam ce-ar fi zis dacă aş fi îndrăznit...

Măinile ei, adevărate minuni, lungi rozalii, străvezii, tandre, la fel de blânde ca şi faţa, era o sărbătoare să le priveşti. Ceea ce mă obseda pătrunzându-mă până la os, era farmecul care se ivea pe faţa ei când vorbea... nasul vibra, conturul obrazului, gura, se arcuiiau... eram condamnat... mă vrăjea... mă intimidă... vedeam cai verzi pe pereţi, nu mai puteam să mă mişc... cel mai uşor surâs emitea unde vrăjite... nu îndrăzneam să mă uit mai lung. Fixam tot timpul fundul farfuriei. Când trecea prin faţa şemineului părul ei se lumina unduind!... Ei drăcie! Era o zână, fireşte! Eu tocmai acolo, în colţul gurii, aş fi sărutat-o.

Era la fel de amabilă cu mine ca şi cu cretinul, îmi traducea cele mai neînsemnate cuvinte, tot ce se povestea la masă, toate neroziile mucoşilor... Îmi dădea explicaţii, în franceză mai întâi, vorbea rar... se ostenea să repete... Babalâcul ei clipea neconţinut în spatele ochelarilor... Făcea pe nătărău, se mulţumea să încuviinţeze: "Yes, Ferdinand! Yes!" aproba... amabil... şi apoi se distra de unul singur, îşi curăţa colţii încet, pe urmă urechile, se juca cu proteza, şi-o scotea, o pune la loc. Aştepta să termine de mâncat mormolocii ca să-şi poată spune rugăciunea.

Când ne ridicam, doamna Merrywin mai încerca să-mi stârnească curiozitatea pentru obiecte... "The table, masa, hai, Ferdinand!..." Rezistam tuturor farmecelor ei. Nu răspundeam nimic. O lăsam să treacă înainte... coapsele ei mă fascinau. Şi fundul, şi el minunat, nu numai faţa... arcuit, conţinut, nu mare, nici mic, bine conturat sub fustă, o sărbătoare a muşchilor... Asta ţine de divinitate, e credinţa mea... aş fi halit-o, aş fi devorat-o pe cinstea mea. Dar îmi stăpâneam toate pornirile. De ceilalţi mucoşi din casă mă feream ca de ciumă. O bandă de plozi bătauşi, bârfitori, turbaţi, tâmpiţi. Nu mă interesau fleacurile, îmi făceau greaţă... toată plodăraia asta cu mofturile ei... nu mai aveam nici vârsta, nici răbdarea... Şcoala mi se părea imposibilă... tot ce inventau, tot ce povesteau... Insuportabil chiar numai de ascultat... fie şi numai prin comparaţie cu ce te aştepta când ieşai de aici... când ajungeai să te căpătuieşti... dacă aş fi deschis gura le-aş fi spus două de la obraz acestor frecangii de operetă... Unul să nu mai fi văzul în ochi... Numai privindu-i cum se îngrămădeau la "crickets", ura mi se suia la cap... La început mă pândeau prin colţuri ca să mă provoace, chipurile. Aşa hotărâseră vezi doamne, crezând că până la urmă tot au să mă facă să vorbesc. Se adunau câte doisprezece. Îşi înghiţeau ţigările... Mă făceam că nu-i văd. Aşteptam să se apropie. Şi atunci îi sileam să-şi schimbe gândul cu pumni în ochi şi lovituri la ţurloaie... O adevărată corecţie! îi lecuiam! se duceau de-a rostogolul ca nişte popice!... Îşi pipăiau mult timp oasele... Deveneau după aceea mai suportabili... blânzi, respectuoşi... se mai apropiau uneori să mă adulmece... le mai altoiam atunci una sau două... şi se învăţau minte...

Eram într-adevăr cel mai puternic sau poate cel mai rău... Francezi sau englezi, plozii sunt la fel de răpănoşi... trebuie chiar de la început să-i calci în picioare... Să nu le permiţi nimic, corecţia se face din capul locului sau niciodată! Bătaia e ruptă din rai! altfel ți se urcă în cap! lingavi, vicioşi, smintiţi, dacă scapi ocazia te pisălogesc fără încetare! dac-ar fi fost să-mi dau drumul, le-aş fi povestit eu cum merg "adevăratele afaceri"... cum e cu existenţa, cu ucenicia... ceva mai exact... I-aş fi emancipat eu pe mucoşii ăştia insipizi... Habar nu aveau... nu ştiau decât fotbal, şi asta nu-i destul... şi să-şi privească puţa...

Orele de clasă nu erau lungi şi nu se ţineau decât dimineaţa...

În materie de instrucţie, religie, diverse sporturi, domnul Merrywin se ocupa de toate, era singur, nu mai avea alţi profesori.

În zori, în halat şi papuci, trecea el însuşi să ne trezească, îşi fuma pipa, una micuţă de argilă. Îşi agita nuiua lungă printre paturi, o mai plesnea în răstimpuri, dar nu prea tare. "Hello boys! Hello boys!" cu vocea lui de babă. Îl urmam în spălător... era acolo un şir de robinete, ne serveam de ele cât mai puţin. Prea era frig ca să ne mai săpunim. Şi ploaia care nu se mai oprea. Cam de prin luna decembrie se instala un adevărat potop. Nu se mai vedea nici portul, nici fluviul în depărtare... Numai negura ca o vată nesfârşită... O mai spălau ploile, lumina se mai zărea când şi când, dar dispărea foarte repede... se auzeau sirenele, semnalele navelor, încă din zori începea rumoarea... Macaralele scârţâiau, trenul trecea pe chei... gâfâind, ţiuind...

Apoi Merrywin urca înapoi, aprindea becul de gaz "papion" ca să ne căutăm ciorapii. După spălat, încă uzi, fugeam spre sufrageria micuţă de la subsol. O rugăciune scurtă şi breakfast-ul! Era singurul loc unde se mai consuma ceva carbune, atât de gras, atât de moale, că ardea ca un vulcan, bubuind, răspândind un iz de asfalt. Mirosul nu era neplăcut, duhoarea de sulf înţepa totuşi prea tare.

La masă ni se dădeau cârnăciori pe pâine prăjită, dar mult prea minusculi! erau buni, firește, o delicatesă, dar nu ne săturam niciodată. I-aș fi mâncat eu singur pe toți. Prin fum, reflexele flăcărilor jucau pe pereți, luminându-i pe Iov sau Arca lui Noe... era mirific... te vrăjea.

Nevorbind englezește, aveam tot timpul să-mi desfăt ochiul... Bătrânul mesteca încet. Doamna Merrywin sosea ultima. Îl îmbrăcase pe Jonkind, îl instala pe scaun, îndepărta tacâmurile, mai ales cuțitele, de mirare cum nu-și scosese ochii până acum... văzându-l atât de lacom, te minunai că nu înghițise încă o ceașcă să se fi înecat cu ea... Pe Nora, stăpâna casei, o priveam pe furiș, o ascultam ca pe un cântec... vocea ei, ea toată, erau de o blândețe vrăjită... Ceea ce mă atrăgea din engleza ei era muzica învăluind totul, dansând în mijlocul flăcărilor. Trăiam și eu un pic în ceață, asemeni lui Jonkind la urma urmei, mereu năuc. Mă răsfațam, mă lăsam vrăjit. Nici n-aveam altceva de făcut. Probabil că-și dădea seama, târătura! Toate femeile sunt niște păcătoase! Și ea era la fel! "Ia te uită! îmi ziceam, băiete! Nu cumva ți-ai pierdut busola! o iei razna, flăcăule! Hoitul meu iubit! încetează pentru Dumnezeu! trezește-te, imbecilule, cât mai e timp!..." Într-o clipă, fatalmente mă întepeneam... Mă făceam ghem! Se termina! Îmi trecea! Îmi coseam gura!

Trebuia să fiu atent, imaginația o putea lua razna, locul era propice viselor, cu rafalele lui întunecate, cu norii năvălind din toate părțile. Trebuia să te ferești, să te blindezi neîncetat. O întrebare îmi venea mereu în minte, cum de se măritase cu hoitul ăsta? un șobolan pe catalige? părea de necrezut! un ghiuj! un profitor! ce față! ce cap! ți-era frică să te uiți la el! Doi bani n-ai fi dat! În sfârșit, treaba ei!...

Mă tot provoca să mă facă să vorbesc: "Good morning, Ferdinand! Hello! Good morning!..." Mi-era rușine, gesturile ei erau atât de drăgălașe... cât pe aci să cad în cursă de câteva ori. Dar îmi reveneam repede... Îmi aminteam pe loc de toate păcatele pe care le purtam în spate... Îmi apărea în fața ochilor moaca lui Lavelongue, a lui Gorloge, amestecându-se... tot atâtea prilejuri să vărs! mătușa Méhon!... Çakya-Mouni!... oriunde îmi băgăm nasul putea urât de tot! îmi ziceam în sinea mea... "Vorbește, vorbește, langustă! nu tu ai să mă faci să mă clatin... chiar de ți-ar ajunge gura la urechi... Poți tu să surăzi cât o duzină de târfe la un loc! la mine nu se mai trece!... Sunt hârșit, cunosc bine meseria"... și iarăși mă gândeam la tata... la porcăriile și predicile lui... la toate palavrele care mă așteptau... la muncile pe care le abandonasem acolo, la mizeria clienților, la mobile, la tăiței... comisioane... patroni! la bățiile pe care le încasam! în Pasaj!... Și orice poftă de glumă îmi trecea cu desăvârșire... Amintirile mă aduceau în stare de convulsie! Mi-aș fi jupuit găoaza și trei rânduri de piei de turbare... Uciseseră în mine orice disponibilitate! N-o să-mi redea ea chef, puicuța! era bună, mirifică, de acord!... Putea fi de o sută de ori mai luminoasă și mai atrăgătoare și tot nu i-aș fi făcut cel mai mic avans, nimic! nici măcar un suspin! Și-ar putea tăia bidineaua, s-o facă fâșii, ca să-mi placă, să și-o înfășoare în jurul gâtului ca pe tot atâtea serpentine fragile, să-și reteze trei degete de la mână ca să mi le bage în fund, să-și cumpere apoi o aia toată de aur! și tot n-am să scot vreo vorbă!... nici un sunet măcar... Minciuni! Mereu aceeași poveste! Poftim! mai bine să-l cercetez mai departe pe vâjul ei... asta mă împiedică s-o iau razna!... O să fac comparații... Avea carnea ca napul... sângele verde și subțire... Îți venea să crezi că mai e amestecat și cu ceva morcovi din cauza favoriților răsuciți de-a lungul urechilor până-n josul obrazului... Ce-i făcuse frumoasei de pusese laba pe ca?... Sigur, nu de bogăție era vorba... O greșeală?... Acum mai trebuie spus că femeile sunt întotdeauna foarte grăbite, se lipesc de oricine... orice lepădătură e bună pentru ele... exact ca și florile... celor mai frumoase – cel mai împruțit bălegar!... Anotimpul lor nu durează mult! De acord! Și cât e de înșelător! Cunoșteam o mulțime de exemple teribile! Așa se întâmplă întotdeauna! Țasta e parfumul lor! Asta e viața!...

Să vorbesc?! Pe dracu! S-ar fi apucat să mă bată la cap, să mă năucească! Fără îndoială... Și n-aș mai fi înțeles nici atât. Așa măcar, tăcând, îmi oțелеam caracterul.

În clasă domnul Merrywin încerca să mă convingă, se ostenea, îi pune pe toți la corvoadă, doar doar oi vorbi. Scrisa fraze întregi pe tablă cu majuscule... Foarte ușor de descifrat... și dedesubt traducerea... Copiii repetau în cor de o mie de ori... În ritm... deschideam și eu atunci gura mare, mă prefăceam că-mi vine și mie... așteptam să-mi iasă... nu-mi ieșea nimic... Nici o silabă... Închideam totul în mine... Încercarea lua sfârșit... pentru douăzeci și patru de ore eram liniștit... "Hello! Hello! Ferdinand!" mă provoca craiul bătrân ajuns la capătul tuturor șiretlicurilor, dezolat... abia atunci mă enerva cu adevărat... l-aș fi pus la frigare... l-aș fi atârnat de fereastră cu partea dinapoi... Ah! și-a dat seama în cele din urmă... n-a mai insistat... mi-a ghicit instinctele... Încruntam din sprâncene... Mârâiam la auzul numelui meu... nu-mi dam jos pardesiul nici în clasă, mă culcam îmbrăcat...

Ținea la mine Merrywin, clasa lui nu era prea numeroasă, n-ar fi vrut să plec, să mă reîntorc acasă înainte de sase luni. Dar n-avea încredere în ieșirile mele... Se păstra în rezervă...

În dormitor, după ce se termina rugăciunea, rămâneam numai între noi mormolocii... adunați în jurul lui Merrywin, în genunchi, în cămașă de noapte, drept pe podele, la capătul patului... Îi ascultam predica... după care el o ștergea în camera lui... nu-l mai vedeam... Îi dădeam răspunsurile de rigoare grăbindu-ne spre

culcușuri, nerăbdători să ne facem de cap. Ceea ce ne ridica temperatura... Pe idiot, Nora Merrywin îl culca într-un pat cu o grilă drept capac. De unde el se încălzea să iasă... câteodată răsturnându-și patul, atât era de somnambul...

Cunoscusem un băiat cam bizar, era pofticios, îi distra pe toți cu caraghioslăcurile lui... făcea pe câinele... ham! ham! lătra și alerga în patru labe ca un câțel, dacă-l fluierai, venea tot într-o fugă, îi plăcea să fie comandat... În serile când furtuna se repezea cu forțe sporite în fundătura noastră, puneam pariuri, va stinge sau nu vântul felinarul? Ăla care scârțâia din toate încheieturile agățat de ușa din spate... Eu țineam gajurile, ciocolata, ilustratele, chiștoacele... uneori chiar bucățile de zahăr... trei chibrite... Aveau încredere în mine... puneau totul pe patul meu... "cățelul" câștiga adesea... Se pricepea la furtuni... În ajunul Crăciunului se dezlanțui un asemenea uragan, că felinarul din fundătură se făcu țandări... Eu și cu puștiul ham-ham am halit toate gajurile.

Moda și tradiția ne obligau ca începând de după prânz să ne îmbrăcăm ca sportivii. Uniforma în verde și galben, cu o șapcă "ad hoc", totul ornat de ecusoane cu însemnele colegiului... Nu țineam cu tot dinadinsul să mă travestesc în păpădie și, apoi, o asemenea uniformă trebuie să fi costat foarte mult... mai ales crampoanele... și nici chef nevoie mare nu prea aveam de jocuri... Nu prea vedeam în viitorul meu la ce ar putea să-mi folosească... Era și asta un soi de moftangeală pentru gugumani...

Moș Merrywin, el însuși, își azvârlea după prânz jumătatea de sutană, îmbrăca un veston cu panaș și bum!... o lua la goană... Se înveselea pe loc, devenea de nerecunoscut... Țopăia ca un ied de la un capăt al terenului la altul... sub averse și rafale, se simțea fericit ca nimeni pe lume... Era destul să-și tragă vestonul lui de arlechin și se înviora ca sub un efect magic. Era amuzant, "argint viu", nu alta!

Au englezii ăștia un aer ridicol orice ar face, jumătate preoți, jumătate belferi... Nu scapă niciodată de acest echivoc, dimpotrivă, și-l accentuează... Era foarte necăjit că nu mi se cumpărase și mie o livrea completă ca să fiu și eu înțolit în campion "Meanwell College"... Să nu mai fiu ca o pată printre ceilalți, la plimbare, la fotbal... Mi-a arătat chiar o scrisoare pe care o scrisese tatălui meu în privința acestei garnituri... Se aștepta la un câștig? la o răsplată? Era suspectă atâta insistență... În fața scrisorii n-am clipit. În sinea mea schițai un surâs... "Trimite-le-o, moșulică, trimite-le-o, nu-i cunoști pe ai mei!... Nu sunt deloc sportivi"... Sigur, el n-avea cum să-și dea seama!... Cum tot atât de sigur era că ei aveau să-l refuze... aveau să-l ducă cu zăhărelul... Care pe care! Ce frumos o să fie!...

Așadar, după prânz, nimic nu ne mai putea reține, nici rugăciunile, nici furtunile... Urcam doi câte doi o altă colină, cea care venea după a noastră, muiată de ploi, desfundată, haotică, plină de bălți... Eu cu doamna Merrywin încheiam coloana colegiului ducându-l pe idiot între noi... Eu îi căram lopățica și găletușa, ca să poată face turte mari mocirloase, de noroi, asta îl mai ținea cât de cât liniștit... Nici un impermeabil, nici o umbrelă n-ar fi rezistat... dacă n-am fi avut galoșii mai grei decât plumbul sigur ne-am fi luat zborul spre păsări...

La fotbal aveam un loc bun, păzeam poarta... asta îmi dădea răgaz să mă gândesc... Nu mă deranjam, nu-mi plăcea, lăsam să treacă aproape toate mingile... La fluier, mormolocii se repezeau în încăierare, frământau mocirla, își striveau picioarele, atacau bășica, brăzdând mărul, împiedicându-se, mozolindu-se pe cap și pe ochelari cu toată mârza terenului... La sfârșitul partidei din băieții noștri nu mai rămăneau decât un soi de mulaje de noroi și mizerie din care se scurgea apa... și de care se lipiseră smocuri de găinaț... Cu cât erau mai plini de balebă, mai tăvăliți, mai de nerecunoscut, cu atât erau mai fericiți, mai mulțumiți... Delirau de fericire prin crusta lor de gheață și noroi uscat.

Singurul necaz de care sufereau amarnic era lipsa competitorilor... Echipele rivale erau rare, mai ales prin apropiere. Singura care ne înfrunta cu regularitate, în toate joile, era, de fapt, cea a mormolocilor de vizavi... de la "Pitwitt Academy", dincolo de podul de la Stroude, o adunătură de nenorociți plini de coșuri, copii abandonați, un Institut de caritate... Niște pierituri, mult mai slăbănogi decât ai noștri... Nu cântăreau aproape nimic și la primul elan, atacând cu violență, îi lua vântul, fără greutate, cu balon cu tot... Trebuia să-i ții pe loc cu forța, să-i lipești de pământ... Îi băteam cu doisprezece la patru de regulă... Așa era obiceiul... Dacă se iveau proteste, dacă se auzeau murmure, nu șovăiam nici o secundă, îi băteam măr. Asta era de la sine înțeles. Când șutau numai un singur gol în poartă mai mult decât se obișnuia, ai noștri deveneau firoși... Bombăneau că fuseseră trădați... Îi adulmecau pe vinovați... și procedau la pedepsire... judecata avea loc seara la întoarcere... după rugăciune și după ce moșul închidea ușa... toată treaba dura cinci minute... Jonkind era vinovatul... Numai el cu prostiile lui aducea mereu penalizările... Și-și primea porția... Era de neuitat... scoteau grilajul patului și-l rostogoleau cât ai zice pește... Îl întindeau ca pe un crab, direct pe podea, zece îl biciuiau cu centurile... dacă zbiera prea tare, îl băgau sub o rogojină și toată lumea călca, țopăia pe el... Își făceau mendrele

cu el, până la epuizare, cu toții... ca să-l învețe minte... până când numai putea, nici o picătură...

A doua zi nu se mai putea ține pe picioare... Doamna Merrywin era foarte intrigată, nu-și mai înțelegea piciul... care nu mai îngăima nici măcar "No trouble"... Se prăbușea pe masă, în clasă... trei zile era ca o cârpă... Totuși nu se lecuia... Numai legat ar fi stat locului... Nu trebuia lăsat să se apropie de buturi... Cum vedea balonul apropiindu-se de poartă își ieșea din minți, se azvârlea în golul ei dus de nebunia lui, sărea pe minge, o smulgea portarului... Înainte să poată fi oprit, o ștergea cu ea în brațe... Părea un apucat în acele momente... Alerga mai repede decât toți... "Hurray! Hurray! Hurray!..." urla întruna până la poalele dealului, numai cu mare bătaie de cap îl mai puteai ajunge... O lua la goană spre oraș... Adesea reușeam să-l prindem în vreo prăvălie... Șuta în vitrine... spărgea panourile... Avea demonul sportului... Nu era de glumă cu pasiunile lui... trebuia să fii cu mare băgare de seamă...

Timp de trei luni n-am deschis gura; n-am zis nici hip! nici yep! nici youf!... N-am zis yes... n-am zis no... N-am zis nimic!... eroic de-a dreptul... nu vorbeam cu nimeni. Mă simțeam minunat...

În dormitor frecătura continua în mari partide... și toate celelalte mendre... Nora mă intriga... făceam presupuneri în sinea mea...

În ianuarie spre februarie se făcu atât de frig și se lăsă atâta negură că nu mai nimeream drumul înapoi de la antrenament, veneam pe băjbăite... Hodorogul îmi dădea pace în clasă, nu mai încerca să mă convingă. Se cam lămurise ce era cu mine... credea că reflectam tot timpul... Că aveam să-mi dau drumul mai târziu! luat cu binișorul... dar pe mine nu asta mă interesa. Îmi dădea dureri de cap numai gândul la întoarcerea în Pasaj... Tremuram cu trei luni înainte. Deliram numai la ideea că... fir-ar al dracului!... va trebui să vorbesc iar!...

În sfârșit, dinspre partea fizicului nu aveam a mă plânge, progresam... mă făcusem mult mai voinic... Îmi conveneau de minune rigorile climatului, afurisita, drăceasca temperatură... mă întărisem și dacă aș fi mâncat mai bine, m-aș fi făcut cât un atlet... I-aș fi pus pe toți cu botul pe labe, acolo, acasă...

Mai trecuseră așa vreo două săptămâni... Tăceam deja de vreo patru luni. Lui Merrywin i se făcu parcă brusc frică... Într-o după amiază întorși de la ora de sport, numai ce-l văd că pune mâna pe o coală de hârtie... Și se apucă furios să-i scrie tatei... prostii... Of! nenorocită inițiativă!... cu poșta următoare primii eu însumi trei scrisori în rânduri foarte dese pe care pot să le calific ca nerușinate... Îndârjite, bine garnisite, doldora de mii de amenințări, de înjurături golănești, de insulte pe grecește și pe latinește, de ultimatumuri... represalii, blesteme, chinuri... Califica purtarea mea drept infernală! Apocaliptică!... Iată-mă iar descurajat!... Îmi trimitea ultimatumul să încep imediat studiul limbii engleze, în numele tuturor principiilor, al tuturor sacrificiilor extreme... al celor două sute de mii de lipsuri, suferințe îndurate, toate pentru salvarea-mea... Până și tâmpitul de Merrywin se emoționase, deconcertat, năuc, de potopul pe care-l dezlănțuisce... O făcuse lată! Acum digurile erau rupte... Să scape cine poate... Mă încerca o greață de nespus să văd acolo pe masă în fața ochilor toate prostiile bătrânului meu, etalate așa, negru pe alb... În scris păreau încă și mai jalnice.

Ce dobitoc și labagiul ăsta de Merrywin. Mai păcătos decât toată adunătura lui de mormoloci la un loc! Și mult mai nerod, mai încăpățânat... Fusesem sigur că mă va duce la pierzanie cu scrisorile lui.

Dacă ar fi stat liniștit, la locul lui, așa cum convenisem, mai puteam rămâne vreo șase luni... Mă închisei în tăcerea mea... Mi-era o ciudă nebună pe el... Dacă aveam s-o întind, avea să fie vai de capul lui... pentru șandramaua lui asta ar fi însemnat dezastrul! Dar el a vrut-o, el a provocat-o! Afacerile colegiului "Meanwell" nu erau oricum prea înfloritoare. Iar cu o echipă din care aș fi lipsit eu nu mai puteam face față sporturilor. N-ar fi apucat nici sfârșitul sezonului.

După vacanța de Crăciun au plecat patru... și duși au fost... Echipa de fotbal a colegiului arăta jalnic, chiar dacă-l lăsam și pe Jonkind să joace... Nu puteam supraviețui... Numai cu opt gorobeți nu mai merita să aliniezi o echipă... Ne-ar fi strivit... Cei de la "Pitwitt" băgau goluri câte vroiau... deși erau mai ușori ca fulgul și de două ori mai prost hrăniți... Toată lumea se fofila... nu mai așteptau deruta finală... Colegiul nu se mai putea ține... fără fotbal ar fi dat faliment... Bătrânul intră în panică... mai făcea totuși eforturi. Mă întreba în franceză... dacă am vreo nemulțumire, vreo plângere să-i adresez... nu cumva băieții îmi făceau necazuri?... Asta mai lipsea! Nu cumva mă udasem la picioare?... Nu cumva vroiam vreo mâncare specială? Și nu mai spun ce rușine mi-era în fața Norei să fac pe bosumflatul și pe tâmpitul, dar amorul propriu e ceva foarte trecător... Când ai luat o hotărâre, trebuie să ți-o respecti... Deveneam din ce în ce mai de neînlocuit pe măsură ce se cărau elevii... Mi se făceau mii de avansuri, mi se adresau surâsuri, grații... Băieții își dădeau toată silința... Jack, ăla care făcea pe cățelul, îmi aducea seara tot felul de delicatessuri... Îmi oferea cresonul lui, minuscul... cu gust de muștar... din cel care crește prin cutii, în hârdaie speciale, mucegăite pe pervazul ferestrelor, țepos ca o barbă...

Ghiuful îl rugase să se poarte bine... ca să mai rămân măcar până la Paști... că era în joc o chestiune de onoare sportivă... că dacă aş pleca mai devreme echipa era în pom... n-aveau cum să mai joace cu cei de la "Pitwitt"...

Ca să-mi facă şederea şi mai plăcută mă scuti de studii... În clasă distram pe toată lumea... troncăneam din pupitru tot timpul... mă uitam pe fereastră, priveam ceţurile şi mişcarea din port... din castane şi nuci înjghebam o bătlie navală... mari voliere din chibrituri... Îi împiedicam şi pe ceilalţi să înveţe...

Idiotul era aproape liniştit, numai că-şi înfunda mereu tocul în nas... Uneori îşi îndesa şi câte trei şi patru pe o nară... Îndesa şi răcnea... Beă cerneală... Era oricum mai bine aşa decât să-l fi scos la plimbare... Crescând devenise foarte greu de supravegheat... Până la urmă ne-au scos pe amândoi... Îmi părea rău după clasă... Nu învăţam, era adevărat, dar intonaţia engleză îmi plăcea... Era elegantă, agreabilă, flexibilă... un fel de muzică venită parcă de pe altă planetă... Nu eram dotat s-o învăţ... Nu-mi era deci greu să-i rezist... Nu-mi zicea tata mereu că eram stupid şi greu de cap?... Nu era deci nici o surpriză... Izolarea îmi convenea din ce în ce mai mult... Încăpăţânarea, iată forţa mea... Au trebuit să se închine, să renunţe la a mă mai sâcăi. Au dat satisfacţie instinctelor, dorinţelor mele de hoinăreală... M-am plimbat cât am vrut pe dealuri şi pe văi, am bătut împrejurimile cu idiotul lângă mine, tărăboanţa şi jucăriile lui...

De cum începeau cursurile o porneam spre câmp cu Jonkind şi cu stăpâna... Treceam des prin Chatham, mai ales dacă aveam cumpărături de făcut... pe idiot îl legam cu o sfoară pe după mijloc ca să n-o ia la goană pe străzi. Îi venea lui aşa, s-o şteargă... Coboram în oraş pe lângă vitrine, mergeam foarte atenţi din cauza trăsurilor, lui îi era foarte frică de cai, tresărea la uruitul roţilor...

În timp ce-şi făcea cumpărăturile, doamna Merrywin încerca să-mi explice înţelesul etichetelor din prăvălii... să mă iniţieze, aşa, fără ştirea mea... fără să-mi bat capul... eu o lăsam să vorbească... mă uitam numai la ea, la locul acela care mă intriga, unde făcea o gropiţă când surâdea... şăgalnic... acolo aş fi vrut s-o sărut... asta mă chinuia peste măsură... treceam în spatele ei... Mă fascina talia ei... mişcarea... mersul legănat... Când era zi de piaţă luam coşul cel mare... ca un leagăn... apucam amândoi, eu şi Jonkind, de câte o toartă... Căram mâncarea pentru o săptămână... Cumpărăturile durau câte o dimineaţă întreagă...

De departe am revăzut-o odată pe grataragioaica mea, Gwendoline... Ocupată cu veşnicele ei prăjeli, doar pălăria era alta, şi mai mare, şi mai înflorată... Am ezitat să trec prin dreptul ei... nu s-ar mai fi sfârşit cu explicaţiile... şi cu efuziunile... Când rămâneam la Colegiu din pricina gripelor lui Jonkind, Nora se întindea pe o sofa şi citea, cărţile zăceau risipite peste tot... Era o femeie delicată, o adevărată visătoare, îngerul nostru graţios... Nu se murdărea pe mâini, nu făcea tocană, nu scutura paturile, nu făcea parchetul... La sosirea mea în stabiliment aveau două slugi, Flossie şi Gertruda... arătau destul de obeze... Cum reuşiseră să pună pe ele atâta?... Îşi făceau parte din toate sau aveau vreo boală? Tinere nu mai erau, nici una, nici cealaltă... Le auzeam tot timpul bombănind, se certau pe scări, se ameninţau cu mătura... dar nu prea dădeau în brânci, prin colţuri era întotdeauna mizerie...

Flossie fuma pe ascuns, am prins-o odată în grădină... Nu se spăla nimic în casă, toată lenjeria era dusă în oraş, la o spălătorie specială, tocmai la dracu în praznic, dincolo de cazărmi... În acele zile nu mai aveam odihnă, urcam împreună cu Jonkind, coboram coasta cu braţele încărcate de pachete enorme... cine ducea cel mai repede şi cel mai mult până sus... Asta era un sport pe placul meu... mi-aducea aminte de zilele de hoinăreală pe bulevarde... Când ploaia devenea atât de violentă, de grea că se prăbuşea cerul pe acoperişuri, spărgându-se în trombe, cascade şi părăie furioase, plimbările noastre se transformau în adevărate excursii fantastice. Ne strângeam unii în alţii ca să rezistăm mâniei de afară... Stăteam lipiţi de Nora, de unduirile ei, de coapsele ei, apa părea solidă, atât de puternică era aversa... Nu mai înaintam deloc... Nu mai puteam urca treptele falezei care duceau spre casă... trebuia să ocolim prin grădină... aşteptam să treacă...

Pe idiot, ploaia îl făcea fericit... ieşea dinadins de sub adăpost... sub năvala puhoaielor îşi dădea capul pe spate... cu gura deschisă... Înghiţea apa streşinilor, se distra nebuneşte... ţopăia ca un demon... dansa giga prin bălţi, sărea ca un spiriduş... vroia să ne înveselim şi noi... aşa se manifesta la el criza... delirul... Începusem să-l înţeleg, era foarte greu să-l calmezi... Trebuia să tragi puternic de sfoară... să-l legi de piciorul băncii...

Îmi cunoşteam eu bine părinţii, nu înghiţiseră figura cu echipamentul cel pestriţ, bănuisem dinainte... Au răspuns cu întârziere, nemalevenindu-şi din uimire, protestând, credeau că-mi bătusem joc de ei, că mă foloseam de un subterfugiu ca să-mi acopăr cine ştie ce cheltuieli nebuneşti... Profitară de ocazie să conchidă că nu învăşasem gramatică nici de doi bani pentru că băteam mingea pe maidan... Asta era părerea lor!... Îmi mai acordau un răgaz, ultimul!... să nu mai stărui asupra accentului!... să reţin şi eu cât de cât ceva!... să înţeleg măcar ce se spune era de ajuns... am citit scrisoarea împreună cu Nora şi cu hodorogul ei... Stătea deschisă pe masă... Anumite pasaje nu le înţelegeau. Li se păreau obscure, bizare... Nu le-am explicat nimic... Eram de

patru luni acolo, nu era cazul ca din pricina unui veston să mă lansez în platitudini... Și totuși asta îi nemulțumea... Chiar Nora părea îngrijorată... că nu vroiam să mă îmbrac în sportiv, cu uniformă și chipiu cu panaș... Cel mai mare și mai deșirat dintre toți, cum eram, fără îndoială că aș fi fost primblat prin oraș, o reclamă pentru "Meanwell College"... Lipsa mea de ținută pe teren era o rușine pentru colegiu. În sfârșit, fiindcă tot se văicăreau... am lăsat-o și eu mai moale... și am acceptat un compromis, un costum ajustat... pe care Nora îl încropise din două haine vechi ale bătrânului... Un ansamblu destul de compozit... eram frumos nevoie mare, așa înțolit... mai caraghios decât până acum, mă pierdeam în el, nu mai aveam forme, talie, dar măcar nu-i mai auzeam oftând... Rod al aceleiași inspirații, fui înzestrat și cu o caschetă în două culori cu însemnele colegiului, o minusculă calotă portocalie... Era de-a dreptul năstrușnică pe căpățâna mea mare... Dar asta li se părea lor util pentru prestigiul casei... Onoarea fu așadar restabilită... Mă scoteau acum cu plăcere la plimbare, nu mai trebuiau să-și ceară scuze în stânga și-n dreapta...

Numai să hoinăresc și să nu mă oblighe să vorbesc... asta era esențialul... nu-mi puteam dori mai mult... M-aș fi împopoțonat și cu un joben dacă ar fi insistat... ca să le fac plăcere... Își puneau și ei unul când se duceau duminica la biserică, să-și asculte liturghia protestantă... Totul mergea ca pe roate: Sus! Jos! în templul lor... Nu-mi cereau ei mie părerea... mă cărau cu ei la amândouă slujbele... nu cumva să mă plictisesc singur acasă... și mai trebuia să-l supraveghez printre scaune și pe Jonkind, nu care cumva să-mi scape un moment din ochi... Între mine și Nora stătea destul de liniștit...

În biserică Nora mi se părea și mai frumoasă sau cel puțin așa o vedeam eu... În sunetele orgii și sub culorile vitraliilor, mă minunam de profilul ei... parcă o văd... sunt atâția ani de atunci și totuși parcă o văd aieva... La umeri, corsajul de mătase făcea linii și ape, o izbândă a trupului, imagini torturante, delicii sfâșietoare... cu care m-aș fi desfătat în timp ce găgăuții cântau Psalmii lui Saul...

Duminica după amiază liturghia se relua acasă, eu stăteam în genunchi alături de ea, ținându-mi bine cu amândouă mâinile păstarnacul în fundul buzunarului... O dorință de neînvins mă tortura seara, după meditații... Băiatul care venea să mă distreze era bine servit, îndestulat duminică noaptea... Dar mie nu-mi ajungea, pe ea o vroiam, numai pe ea, toată... În puterea nopții frumusețea se răzvrătește... te atacă... te vrăjește... e neîndurătoare... Imaginația mi-era hărțuită de vedenii... cu cât mâncam mai puțin seara în sufragerie cu atât mai tare mă frecam... era atât de frig în hardughie că ne îmbrăcam imediat ce bătrânul o ștergea...

Felinarul de sub fereastră, cel obidit sub rafale, nu se mai oprea din scârțâit... Ca să ne mai încălzim ne culcam câte doi... Ne frecam unii pe alții până la nebulie... Eu eram mai ales nemilos, parcă turbasem, ajutat și de imaginație... Pe Nora aș fi mâncat-o de-a binelea, m-aș fi împărtășit din frumusețea ei, din gropițele trupului ei... Dar mai bine aș fi rupt patul, aș fi înghițit cearșafurile... decât să mă văd trimis la plimbare de Nora sau de oricare alta! Înțelesesem eu, nu vă supărați, moara muierilor... fundul lor e farandola, caravana celor care se lasă, nenorociții, prinși: prăpastie, o fundătură, asta e!... Mai bine îmi sugrumam robinetul... Lăsam dâre ca un melc, dar în afară nu se vedea nimic... O! Nu! Nenorocitul care se lasă păcălit ajunge o treanță!... Ducă-se pe apa Sâmbetei toate mărturisirile! Oh! Vai! te iubesc! te ador! Tam! tam! Uneia pe care o doare în cot de tine! Să te înfrupti fără sfială! E mai comod! Și mai lipsit de pericol!... De mic am înțeles eu bine ce înseamnă să bați câmpii! Sentimentul! Ciuciu! Las' că știi eu! Valea! Mișcă, mortăciune!... Mă cramponam de coinacele mele, brăcinarul era vraiște! Ding, ding, dong! Nu vreau să crap ca un nenorocit! Cu gura plină de poezie! Gata!

În afara trucului cu rugăciunea mai suportam și alte asalturi... Ademenitoare ispite amoroase ne pândeau pe toate cărările, ne făceau cu ochiul de după toate tufele... De atâta umblet cu idiotul și drăguța lângă mine, ajunseseam să bat toată valea Rochester pe orice fel de vreme...

Îi cunoșteam toate văioagele, drumurile, răscrucile... Priveam mai mult spre cer, ca să-mi distrag atenția. Își schimba culoarea în timpul mareelor... În momentele de acalmie nori rozalii se lăsau pe pământ și la orizont... În urmă câmpiile se albăstreau...

Așa cum era dispus orașul, acoperișurile caselor coborau în pantă spre fluviu, ca o avalanșă... părea o uriașă cireada... neagră, înghesuită în cețuri care se prăvăleau la vale dinspre sate... Bâjbâiau prin negurile... galbene... liliachii...

Degeaba făcea ea ocoluri lungi și popasuri viclene, eu nu cădeam la confidențe... chiar dacă plimbarea noastră dura ore în șir pe străduțele care duceau spre casă... Când ne-a apucat odată noaptea pe podul care duce la Stroude... am stat așa și am privit fluviul... valurile izbindu-se de arcadă... am ascultat clopoțele bătând de la mari depărtări... de prin satele învecinate. Ea mi-a luat mâna și mi-a mângâiat-o... Eram emoționat, am lăsat-o să facă ce vrea... nu mă mișcăm... nimeni n-ar fi putut să vadă nimic la mine... Nu ziceam nimic, nici nu suflam... Ea nu bănuia nimic... Că-i rezistam era meritul meu... Cu cât mă costa mai mult, cu atât deveneam mai puternic... Nu din pricina ei aveam eu de gând să mă topesc, vampirița, putea să fi fost ea de o mie de ori mai dragălașă. Mai întâi că se culca cu celălalt, cu maimuța aia bătrână! Când ești tânăr, cel mai tare te scârbesc bătrânii cu care se-ncurcă ele!... Dacă aș fi scos vreo vorbă aș fi încercat să aflu de ce tocmai el? de ce chiar cel

mai urât? Contrastul era uriaș!... Să fi fost poate și un pic gelos?... Fără îndoială! Dar adevărul e că te lua groaza să-l vezi și să-l auzi... cu brațele lui scurte... ca niște cioate... din care dădea mereu... așa fără motiv... Numai privindu-l și-ți venea să te scarpini... se agita de parcă avea zece brațe, nu două... Își pocnea degetele, făcând bobârnace, își plesnea palmele, își rotea mâinile, le încrucișa o secundă... și zvrri! îl vedeai în altă parte... acritura... stârpitura... țopăind... ca un lunatec... mârtoaga...

Ea, dimpotrivă, îți dădea o senzație de armonie, mișcările ei erau pline de grație... farmec... miraj... Când trecea dintr-o cameră în alta și se făcea parcă frig în suflet, te pătrundea până-n adânc tristețea... În primele luni o vedeam mereu mulțumită, răbdătoare, neobosita față de toți căcăcioșii ăia și de idiot... Nu erau prea amuzanți... Nici asta nu se putea numi viață... Cu frumusețea ei i-ar fi fost ușor să se mărite cu un bogătan... probabil că fusese legată prin vrăji... o fi făcut niscaiva jurăminte... Cu siguranță ăsta nu era bogat!... Întrebarea îmi stătea pe suflet, mă hărțuia, în cele din urmă nu mă mai gândeam decât la asta...

Pentru Nora idiotul era o povară teribilă, probabil că spre seară cădea epuizată... Să-l ștergi la nas, să-l duci la oală, să-l ferești în orice clipă să nu intre sub roțile trăsurilor, să nu apuce, să nu vâre pe gât tot ce-i cade sub mână, curată corvoadă!...

Dar nu se arăta niciodată grăbită... De îndată ce afară se făcu mai frumos, ne prelungirăm hoinăreala prin sat și pe malul fluviului ca să ajungem cât mai târziu acasă... La plimbare lui Jonkind îi curgeau mult mai puțin balele decât acasă, numai că se învățase să șterpelească obiecte, să scapere chibrite... Dacă-l lăsa un moment singur dădea foc la perdele, nu din răutate... alerga repede să ne anunțe... să ne arate flăcările... ce frumos ard...

Prăvăliașii din ținut, tot văzându-ne trecând, ajunseseră să ne cunoască bine... "grocers"... așa se numeau... un fel de băcani... Am învățat totuși cuvântul... În vitrine se țineau în echilibru munți întregi de mere și de sfeclă, iar pe tejghele nesfârșite, valuri, valuri de spanac... Urcau până-n plafon, de la o vitrină la alta, coborau coline de conopidă, margarină, anghinare... Când le vedea, Jonkind nu mai putea de bucurie... Se repezea la câte un dovleac și mușca din el ca un cal...

Negustorii mă credeau și pe mine țicnit... O întrebau pe Nora ce se mai aude cu mine... Îi făceau semne când eram întors cu spatele... cu degetul, așa, la cap... "Better? Better?" șușoteau "No! No!" răspundea ea trist... Nu-mi era mai bine, fir-ar să fie! N-avea să-mi fie niciodată mai bine!... Mă zbârleam la asemenea dovezi... de milă... de grijă...

Remarcasem din primul foc că se petrecea ceva în timp ce ne făceam cumpărăturile... foarte curios... Trucul cu sticlele de whisky... Aduceam una, uneori chiar două... pe săptămână... alteori le adăugam și o sticlă de brandy... Dar nu le vedeam la masă niciodată... nici la vorbitor... nici în pahare... nici o picătură... noi beam numai apă și încă din cea mai chioară, cu cea mai mare strictețe... Dar atunci unde se ducea băutura? Există vreun amant sub acoperiș? Începusem să intru la bănuieli! Îmi ziceam întruna că trebuie să fie cineva pe acolo care trăgea la măsea!... un răsfățat căruia sigur nu-i era frig... Cu ceea ce i se servea, nici iarna n-avea a se teme de reumatism... Iacătă!

Vremea începu să se mai îndrepte, ieșiserăm din iarnă... o duceam numai în plimbări, performanțe, cross-country, printre averse și frecătură...

Ca să mai schimb programul, am început să-mi fac mâna șterpelind de pe tejghelele negustorilor... mă credeau atât de nevinovat că nu erau atenți la șiretlicurile mele... făceam pe zburdalnicul, dispăream... Mă jucam de-a v-ați ascunselea cu Jonkind pe după travee și tejghele. Șterpeleam un cânat de ici, un ou de colo, biscuiți, banane, în sfârșit fleacuri... nu mi-a zis nimeni niciodată nimic...

În martie ploaia s-a reinstalat, cerul era greu de suportat, strivit sub povara lui, sistemul nervos ceda în cele din urmă. Apăsător cerul se lăsa peste case, peste copaci, se prăbușea pe pământ, călcam pe el, mereu muiați, treceam printre nori, prin neguri care aici jos se topeau în mazăgă, mocirlă, floace... O scârboșenie!...

Cel mai departe am mers în timpul plimbărilor noastre până dincolo de Stroude, pe cărări care ne-au scos tocmai în spatele pădurilor și colinelor până la o proprietate imensă unde se creșteau fazani. Nu erau deloc sălbatici, se plimbau în cârduri... Ciuguleau ca găinile pe o peluză întinsă, în jurul unui soi de monument, un imens bloc de cărbune ridicat drept, formidabil, aproape tot atât de mare cât o casă... Domina peisajul... mai departe nu ne-am aventurat niciodată... Nici nu aveam cum, drumurile se opreau acolo...

Un loc după care îmi lăsa gura apă, pe care aș fi vrut să-l văd mai ales sâmbăta, era cheiul de la poalele orașului dar seara nu puteam să merg până acolo... Nora ar fi fost oricând gata să-mi facă pe plac, trecând pe acolo cât mai des, dar era foarte periculos din cauza lui Jonkind care se agăța de cordaje, de zece ori era să se înece... Până la urmă preferam să rămânem în vârful colinei sau mai degrabă în plin câmp, de unde puteam supraveghea pericolele, dulăii, bicicletele...

Într-o după amiază, tot căutând imprevizibilul, ne-am cățarat la întâmplare pe o altă colină care ducea la bastionul 15... dincolo de cimitire... unde în fiecare joi scoțienii își făceau exercițiile... regimentul 13... Îi priveam cum se zbat, și nu numai așa de moft.. Suflau o dată tare cât puteau din goarne și trompete... Desfundau terenul atât de tare că se înămoaleau din ce în ce... Întețindu-și goana... Intrau în noroi până la gât... cu siguranță, curând aveau să dispară de tot în tină...

Plimbarea noastră nu se terminase, o luarăm de-a lungul unei râpe... În mijlocul unei pajiști am descoperit un șantier, ne-am apropiat... Plin de muncitori! Construiau o clădire uriașă... Ne-am uitat printre ostrețe... am văzut o firmă imensă... ușor de descifrat... Era tot un colegiu... pe un teren cu adevărat superb.... o așezare magnifică între fort și vile... un loc viran era destinat sportului, cel puțin de patru ori mai mare decât al nostru... pistele erau deja trasate, zgura presărată... fanioanele înfipite la cele patru colțuri... buturile marcate... totul era în fond aproape gata... construcția nu mai avea cum să fie târănată, probabil că în curând aveau s-o termine... Două etaje erau deja clădite... Meșterii foiau în toate părțile... Numele era scris cu roșu "The Hopeful Academy"... pentru băieți de toate vârstele... Afurisită surpriză...

Nora Merrywin nu-și mai venea în fire... Rămăsese înmărmurită... Am ținut-o la întoarcere numai într-o goană... Era extrem de grăbită să i-o spună tofologului ei... Mă durea în cot de afacerile lor, dar oricum îmi dădeam seama că tragedia era reală!... O teribilă lovitură pentru daravera lor... Nu i-am mai văzut nici pe unul, nici pe celălalt toată ziua... l-am hrănit eu pe Jonkind după ce băieții ceilalți mâncaseră...

A doua zi Nora era tot palidă, își pierduse stăpânirea de sine, ea de obicei atât de drăguță; de amabilă, de discretă, începuse să imite într-un fel gesturile lui, făcea bobârnace, troznindu-și degetele tot timpul, probabil că nici nu ațipise măcar, nu se mai putea ține pe picioare, se ridica, urca scara, o cobora... vorbea cu el... și iar pleca...

Bătrânul era complet țeapăn, stană de piatră... Cu privirea fixă... Nu mai mânca, nu mai bea decât cafea... ceașcă după ceașcă, încontinuu... Între înghițituri se lovea în palma dreaptă cu pumnul stâng bine închis, violent... Poc! Poc! și asta era tot...

Cam la vreo două zile după asta veni și el cu noi până aproape de "scoțieni"... Vroia să-și facă singur o idee... Amenajările de la "Hopeful" avansaseră vizibil. Refăcuseră pistele... tunseseră peluza de "cricket"... terminaseră pe deasupra două terenuri de tenis și un teren de mini-golf... Cu siguranță aveau să-l deschidă de Paști...

Belferul nostru se plimba bâțâindu-se roată împrejurul gardului... Ar fi vrut să se uite pe deasupra... dar era prea mic... și nici prea bine nu vedea... se chiora prin găuri... am găsit o scară... ne-a făcut semn s-o luăm înainte spre casă că el avea să ne ajungă din urmă... Și într-adevăr ne-a ajuns... Nu mai țopăia... Se așeză lângă nevastă-sa, complot prostit... Nu mai avea în fața ochilor decât minunile de la "Hopeful College"...

Eu știam bine ce însemna concurența! Și așa gorobeții noștri începuseră deja să se care!... Găseau "Meanwell"-ul prea sărăcăcios... Dar acum? Ce putea să-i mai rețină?... criza era fără ieșire... Ne-am tot dus în zilele următoare să vedem schelele... construiau două frontoane pentru antrenamentul la "shooting"... un lux desfrânat... Tot privind la splendorile alea vâjul își băga degetele în nas, câte trei deodată, reflectând total aiurit... La masă era ca halucinat. Nu-și mai putea imagina viitorul... Lăsa să se răcească "gravity"-ul... Își sugea proteza cu atâta forță că la un moment dat îi sări din gură... a pus-o pe masă alături de farfurie... nu-și mai dădea seama de nimic, continua să bâiguie fragmente de rugăciuni, de idei... La un moment dat făcu "Amen! Amen!" și se sculă subit... se repezi la ușă. Urcă scările câte patru... plozii erau cu gura până la urechi... proteza rămăsese pe masă... Nora nu îndrăznea să se uite la nimeni... Jonkind se repezi cu balele la gură și aspiră proteza... Niciodată nu s-a râs atât! Până nu l-am silit n-a vrut s-o scuie...

Disciplina se dusesse pe apa Sâmbetei. Băieții își făceau de cap... Bătrânul nu mai îndrăznea să le spună nimic... Nora nici atât, nici acasă, nici la plimbare... Iar ca să alcătuim echipa de joi, nu mai rămăsesem decât vreo zece... adunam copii de pe stradă, derbedei, necunoscuți... Trebuia să rezistăm măcar până la Paști...

Zilele se mai măriseră un pic... Pentru ca părinții mei să nu-și piardă răbdarea, le scriam cărți poștale, inventam minciuni, îi încredințam că începusem s-o rup pe englezește... Toată lumea mă felicita... Primăvara era aproape... Jonkind răci... tuși vreo cincisprezece zile... Nu mai îndrăzneau să-l ducem atât de departe. Rămâneam după-amiezile pe povârnișurile castelului întărit, o enormă ruină plină de ecouri, de pivnițe și temnițe... La cea mai mică aversă ne refugiam sub bolți cu porumbeii... era dealtfel domeniul lor, se adunaseră acolo cu sutele, deosebit de cumiți, de familiari... plăcute vietăți, veneau să-ți gângurească în palmă, se răs fățau, îți făceau cu ochiul, te recunoșteau imediat... Dar Jonkind prefera oile, numai cu ele se distra în voie, fugărea mieluții care se poticneau, se răsturnau... Se rostogolea behăind prin bălți odată cu ei... Se desfăta... se transforma el însuși într-o mica vietate... se întorcea ud learcă, și mai tușea opt zile...

Se însenina mai dea, se schimbaseră și briza, adia blând și fermecător. Narcisele și bănuții își tremurau căpșorul pe țăoală întinderea preeriilor... cerul se înalță strunindu-și bine norii... Și melasa aia nenorocită care ne înecase până atunci toată priveliștea încetă și ea să mai tot curgă... Paștele cădeau pe la jumătatea lui mai, gorobeții nu mai aveau astâmpăr... Urmau să plece să-și vadă familiile... Venise momentul să plec și eu... Mă pregăteam pe îndelete... Sejurul meu se apropia de sfârșit... Când fără veste primii un plic special, o scrisoare de la unchiul meu, cu bani și câteva vorbe... Îmi zicea să mai rămân, să mai am răbdare încă vreo trei luni... că ar fi mult mai bine... Ce bun era unchiul Edouard! Iată o miraculoasă surpriză!... Făcuse totul cu de la el putere... Din inima lui bună... Îl știa el bine pe tata... Bănuia ce tragedii urmau să se dezlănțuie dacă mă întorceam, așa ca un tâmpit, fără să fi învățat o iotă de engleză... ar fi fost foarte urât din partea mea...

La urma urmei, eram și eu rebel, ingrat, respingător... aș fi putut cât de cât să-mi dau și eu silința... nu m-ar fi belit nimeni de viu... Dar exact în momentul când eram gata să cedez, simțeam veninul umplându-mi gura... toată murdăria mi se urca în gât... mi se făcea greață... La dracu! N-am să învăț nimic!... o să mă întorc și mai tâmpit decât plecasem! ca să se ofice și mai al naibii!... Trecuseră luni de zile de când nu mai scosesem o vorbă!... Aha! Asta e! să nu vorbești cu nimeni! nici cu cei de aici! nici cu cei de acolo!... trebuie să te încordezi tare când ești șubred... dacă deschizi gura ți se vâă pe gât. Așa trebuie făcut după părerea mea! Nu ești puternic! Dar te întărești! puteam să tac ani de zile! Perfect! N-aveam decât să mă gândesc la Gorloge, la André, la Berlope și chiar la Divonne și la pianul ei! cu optimile și cântecele ei despre Lună... Să fiu al dracului dacă timpul șterge ceva!... Erau încă mai vii și mai oțetiți în mintea mea!... Uf! îmi striveau creierul cu miile de pedepse pe care le încasasem, palmele și șuturile în fund. Ducă-se dracului cu toată putregăiala lor, amicii, poponarii, cu toate smintelile și matrapazlăcurile lor... să consimt? la ce? de ce? să-mi bat capul cu fleacuri? "Ever and ever!"... ca piftia asta bătrână? Amen! Amen!... nimicuri!... Îmi aduceam aminte de strâmbăturile lor și le imitam de unul singur! Mă schimonoseam ca Antoine la closet... Acum nu mă mai durea nici în cot de el... Limba! Limba! Să vorbești! Ca să spui ce?...

N-o văzusem pe Nora niciodată în rochia aceea de culoare deschisă, cu corsajul mulat, de satin roz... prin care împungeau sânii... mișcarea șoldurilor era și ea năucitoare... Balansul, secretul coapselor...

Era pe la sfârșitul lui aprilie... Ea mai făcu un efort ca să mă învezească, să mă convingă... Într-o după amiază, mergând cu noi la plimbare, o văd cărând după ea o carte... un fel de Biblie mare, groasă... Ne-am îndreptat spre locul nostru... ne-am instalat... și-a deschis cartea pe genunchi... nu mă puteam stăpâni să nu mă uit... Cât despre Jonkind, asupra lui avea un efect de-a dreptul magic... Își înfundase pur și simplu nasul în ea... Nu se mai mișca... Culorile îl fascinau... era plină de imagini, această carte, de magnifice ilustrații... nu trebuia să știi bine să citești ca să înțelegi despre ce e vorba... vedeam prinții, lăncile lungi, cavalerii... purpura... verdele, vișiniul, armurile bătute în pietre prețioase... tot bazarul... Era ceva! Bine executat!... O mare reușită! Mă pricepeam doar!... Ea întorcea foile blând... și povestea. Vroia să ne citească totul, cuvânt cu cuvânt... Degetele ei erau fascinante... ca niște raze de lumină trecând peste fiecare filă... le-aș fi lins... le-aș fi supt... eram vrăjit... dar nu suflam o vorbă... priveam cartea pentru mine singur... nu puneam nici o întrebare... nu repetam nici un cuvânt... Lui Jonkind, ceea ce i se părea minunat, erau muchiile aurite... orbit, alerga să culeagă năsturei, se întorcea și îi risipea deasupra noastră, împodobind marginile cărții cu ei... paginile cele mai frumoase se aflau drept la mijloc... o bătlie undeva în larg... o încăierare formidabilă... dromaderi, elefanți, templieri în atac!... masacrul cavaleriei!... toți barbarii puși pe fugă... Minunat! Ce mai!... eram plin de încântare... cât pe ce să deschid gura să cer amănunte... Stop!... mă opresc, mă răzgândesc!... Fir-ar ea afurisită de vrajă! o secundă mi-a lipsit!... Dar n-am zis nici păs... M-am agățat cu unghiile de iarbă... Nu mai vroiam povești... Ducă-se dracului cu ele cu tot! Eram vindecăt!... și atunci cu André cum rămânea! nu fusese el crema ticăloșilor?... Nu mă atrăsese în cursă? mortăciunea aia doldora de răutăți? tocmai de legende să nu-mi aduc eu aminte? și de prostia mea? Aud? Dacă apucam iar pe panta asta, unde aveam să ajung?... Atunci nu mă mai bateți la cap! Lăsați-mă dracului în pace!... Să-mi mănânc și eu liniștit pita și ceapa!... Mai bine la ocnă, decât să ascult iar povești!... Asta e! S-a umplut măsura! nici măcar n-am catadicsit să par bărbat, am luat-o cu Jonkind la goană și am lăsat-o să citească singură... trântită în iarbă...

Am alergat cu idiotul până la râu... am dat un ocol până la porumbei... la întoarcere am privit-o... Închisese cartea cu imagini... mă credea, nu e nici o îndoială, un încăpățânat fără pereche... și părea amărâtă... pe drumul spre casă nu se grăbea deloc... mergeam agale... ne-am oprit pe pod... bătuse deja de șase... Ea privea apa... E un râu puternic, Medway... sub presiunea mareelor devine chiar violent... rostogolește mari coame de valuri... Podul vibrează bătut de vârtejuri... Apa furioasă vâiește surd... sugușându-se în uriașe noduri galbene...

Nora se apleacă chiar deasupra și ridică repede capul... privește în jos, foarte departe la lumina care scade dincolo de casele de pe coastă... și care-i joacă pe chip... trăsăturile feței fremătau de atâta tristețe... care

venea dinăuntru, imposibil de stăpânit, istovitoare... trebui să închidă ochii...

Abia fu terminată clădirea pentru "Hopeful Academy" că și plecară câțiva... Cei care stăteau gata s-o șteargă nici n-au mai avut răbdare până la vacanța de Paști... cam pe la sfârșitul lui aprilie șase externi și-au luat tălpășița, iar după ei alți patru, interni de data asta... au venit babacii să-i ia... li se părea că "Meanwell College" nu mai era suficient... Comparat cu șandramaua cealaltă, mult mai strălucitoare...

În mijlocul acelor "grounds", Hopeful Academy te orbea cu măreția ei... Clădirea singură merita să faci un drum până acolo... Construită în întregime din cărămidă roșie, domina Rochester-ul, nu se vedea decât ea pe toată coasta... iar în mijlocul peluzei împlântaseră un catarg, unul imens, plin de pavoaze, toate pavilioanele Codului, vergi, hobane, fungi, tot bazarul, ce mai, pentru cei ce se pregăteau să meargă la școala navală și vroiau să învețe manevrarea și greementul...

Așa l-am pierdut pe Jack, frecangiul... a trebuit să se mute, tatăl lui îl vroia marinar... Cei de la "Hopeful" făceau o reclamă deșănțată pentru cei ce vroiau să devină navigatori...

Tot pierzând din interni, până la urmă rămaserăm la "Meanwell College" doar cinci, cu Jonkind cu tot... Supraviețuitorii nu păreau prea bucuroși, mai degrabă strâmbau din nas... probabil că mai aveau ceva datorii de plătit, ceva note de achitat, și de asta mai zăboveau... Echipa de fotbal se topi în opt zile... buboșii de la "Pitwitt", palizii protejați, mai veniră de vreo două ori să ne roage să-i batem. Degeaba le spuneam și explicam, ei tot nu înțelegeau... le părea rău după acel doisprezece-zero! Viata își pierduse rostul pentru ei... Nu mai aveau "adversari", asta îi deprima din cale afară. Plecară acasă triști de moarte...

Băieții de la "Hopeful", fâloșii din clădirea cea nouă, nu mai vroiau să joace cu ei, îi respingeau ca pe niște leproși... ei urcaseră acum în altă categorie... Cei de la "Pitwitt" nu mai aveau cu cine să joace, jucau între ei...

Dar dramele serioase se petreceau la "Meanwell" în timpul mesei... Când deveneau nemiloase, de neîndurat... Ca s-o scoată cât de cât la capăt cu prânzul, Nora Merrywin făcea adevărate minuni. Slujnicele se căraseră... Mai întâi a șters-o Gertrude, cea mai vârstnică, iar după patru zile și Flossie... Au adus altă servitoare... Nora aproape că nu se mai atinge de mâncare... ne lăsa nouă marmelada, nu-și mai îndulcea ceaiul, mânca porridge fără lapte... tot ca să ne rămâie nouă... Dar mie mi-era rușine... Dimineața ne repezeam la pudding gata să-l înghițim cu linguri cu tot... porțiile se micșoraseră... și atunci principalul era să apuci... Merrywin era neliniștit, nu zicea nimic, dar se agita continuu, se freca pe scaun fără astâmpăr, bătea darabana în masă, scurta predicile, ca s-o poată șterge mai repede... sufrageria era un teritoriu prea tensional...

În clasă făcea același lucru... se urca pe estradă, își pune cap, cea plisată, roba de magistrat... rămânea în spatele catedrei, pitit în scaunul lui, privind în gol... Începea apoi să clipească, își frângea degetele, așteptând să treacă ora... nu mai vorbea cu elevii... băieții puteau face tot ce vroiau...

Slăbea Merrywin, urechile lui, și așa enorme, deveniseră acum niște adevărate aeroplan... cei câțiva gorobeți care mai rămăseseră făceau o zarvă cât o sută... apoi se plictiseau și se cărau pur și simplu... aiurea... prin grădină... pe străzi... Îl lăsa pe Merrywin singur, veneau cu noi la plimbare. Mai târziu, îl întâlneam și pe el pe stradă... sau dădeam peste el în plin câmp... Îl vedeam de departe... venea spre noi cu toată viteza, cocoțat pe un enorm triciclu...

„Hello, Nora! Hello, boys!” ne striga trecând... Încetinea o secundă... "Hello, Peter!" îi răspundea ea foarte grațios... Își surâdeau curtenitor... "Good day, Mister Merrywin", reluau gugustiucii în cor... Și el își continua drumul... Îl priveam depărtându-se, până-l pierdeam din vedere... Se întorcea acasă înaintea noastră...

Întorsătura pe care o luaseră lucrurile mă făcea să presimt o plecare foarte apropiată... Încetasem să le mai scriu... ce să le mai fi spus, ce să mai fi născocit... Scornisem absolut totul... Mi se urâse de atâta pălăvrăgeală... Nu mai avea nici un rost... Vroiam să mă bucur de ce-mi mai rămăsese, fără să-mi bat capul cu scrisorile. Dar de când Jack plecase, dormitorul nu mai era deloc amuzant...

În liniștea care se instalase, multe idei îmi veneau în cap... viclene, diavolești, amoroase prin forța împrejurărilor... Înainte de a părăsi "Meamvell College" aș fi vrut s-o văd făcând amor cu hodorogul ei... un gând care mă rodea... mă obseda... să-i admir pe amândoi... poftă nebună mă apucau numai gândindu-mă... Oare ce-i făcea?...

Eram un nărvit, numai că ideea cu privitul nu era chiar atât de ușor de aplicat... dormeau în camere separate... A lui era pe culoar în dreapta, exact lângă becul de gaz "papion"... aici era mai simplu, dar să mă chiorăsc în camera Norei era mai complicat, ar fi trebuit să mă strecor tocmai prin celălalt capăt al dormitorului, s-o iau pe scară... să trec dincolo de lavabouri... era greu...

Cum se amurezau? Unde o făceau? La el? sau la ea? M-am hotărât... vroiam să-mi ofer această distracție... așteptasem prea mult.

Pentru că nu mai rămăsesem decât vreo cinci interni, treaba devenea oricum mai ușoară... se putea circula mai lesne... dealtfel nici bătrânul nu mai venea seara să-și țină rugăciunea... Cum se încălzeau, gugustiucii adormeau rapid... Am așteptat să ațipească, să-i aud sforăind, mi-am tras pantalonii, m-am prefăcut că mă duc la closet... În vârful picioarelor...

Trecând pe lângă ușa babalâcului, m-am aplecat pentru o fracțiune de secundă. Am privit pe gaura cheii... și am rămas mofluz... cheia era în ușa... Mi-am continuat plimbarea... parcă m-aș fi dus să fac pipi... M-am întors în grabă... m-am culcat... dar nu-mi venea să renunț! Mi-am zis, acum sau niciodată! nici un zgomot nu se auzea în coșmelie... m-am făcut că dorm... am mai așteptat câteva minute... cu inima bătând, dar liniștit... Nu eram nebun... văzusem lumina pe fereastră... exact deasupra ușii lui... la fel ca și în *rue Elzévir*... Mi-am zis: dacă pun mâna pe tine, băiete, ai s-o pățești urât de tot! mi-am luat toate măsurile de precauție... Am adus un scaun pe culoar... Dacă mă surprind, fac pe somnambulul... Am așezat scaunul exact în dreptul clanței, sprijinit de ușa. Aștept, mă sui, mă lipesc de zid... Aud înăuntru un fel de boncâneală... un zgomot de lemne lovite unul de altul... Să fi fost patul?... Echilibrez mai bine speteaza scaunului... mă cațăr milimetru cu milimetru... În picioare... ușor... și ajung până la marginea ferestrei... Ah drace! văd dintr-o ochire totul! Îmi zăresc omul... tolănit... în scobitura fotoliului... dar singur! puicuța nu se zărea!... Aha! Iar el, gol pușcă, ia te uită!... răscăcărât în fața focului... se încinsese! de atâta căldură abia mai sufla... cu burta goală... nu mai avea pe el decât izmenele și mantila, cea cu falduri de magistrat, ale cărei poale se târau în spatele lui pe jos...

Focul era viu, puternic... ardea troznind... Se vedea foarte bine maimuțoiul în lumina focului... nu părea să se plictisească... pe cap, boneta cu panglici... Uf! afurisita... lunecă pe o parte... se duce de-a rostogolul... o prinde... și-o îndeasă pe cap... e mai trist decât în clasă... se distrează singur... agită, leagănă o păpușă mare! un colos! încearcă să facă amor cu ea! ratează, se amuză... nu se supără... și iar îi lunecă boneta... și mantila... râgâie, suspină... lasă păpușa deoparte... Își toarnă ceva într-un pahar... soarbe încet... aha! aici era whisky-ul!... două sticle, lângă el pe parchet... și două sifoane la îndemână... un borcan, cu marmeladă, întreg!... Își bagă degetul cel mare în el... Îl scoate... se mânjește peste tot... se îndoapă... și se întoarce iar spre păpușă... și mai golește un pahar... șnurul se agață, se înfășoară pe roțița fotoliului... trage de ea, se încurcă... mârâie... jubilează... nu-și mai poate desface mâinile... e ca legat... rânjește, tâmpitul... asta era deci... cobor de pe scaun... Îl iau încet... mă strecor pe culoar... nu se mișcă nimeni... mă vâr în pat...

Am ajuns cu chiu cu vai până la vacanța de Paști... Se făcea economie la sânge... la mâncare... la lumină... la încălzire... În ultimele săptămâni gorobeții care mai rămăseseră nu mai ascultau de nimeni. Își făceau de cap... bătrânul nu mai ținea nici un fel de oră... stătea tot timpul închis la el în odaie... sau pleca singur pe tricicleta lui... În lungi excursii...

O nouă slujnică ne sosi... dar nu stătu nici opt zile..., băieții deveniseră imposibili, de nesuportat, dădeau iama prin bucătărie... O femeie de serviciu o înlocui pe bucătăreasă, dar numai dimineața. Nora o ajuta să facă ordine prin camere și să spele vasele... Își punea pentru asta o pereche de mănuși... Își proteja frumosul ei păr cu un batic brodat pe care îl lega ca pe un turban...

După amiaza îl plimbam pe idiot, îmi luasem singur această sarcină. Nora nu mai putea veni, trebuia să curețe bucătăria... nu ne spunea unde să ne ducem... Eu comandam... stăteam cât voiam... Am bătut toate străzile, toate cheiurile, toate trotuarele. Mă uitam în toate părțile după grataragioaica mea, aș fi vrut s-o mai întâlnesc, dar nu mai era nicăieri... nici urmă de căruțul ei în oraș... nici în port, nici în piață... nici în jurul noilor cazărmi... Nicăieri...

Aceste plimbări însemnau orele mele de pace... Jonkind era cuminte... Numai să nu-l fi ațâțat... De exemplu, nu-l mai puteai ține locului când vedea militari, fanfare, teribilele muzici... Și erau o mulțime în împrejurimile orașului Chatham... la care se mai adăugau și elevii școlii navale care își trâmbețau de câte ori se întorceau de la exerciții valurile de cântece, cuceritoarele refrene care-l pătrundeau pe Jonkind până la măduvă... se repezea între ei ca o săgeată... nu putea rezista... i se părea că e la fotbal... se lăsa purtat de acordurile muzicii!

Era ațâțător un regiment, prin culoare și cadență, bine reliefat pe fundalul climatului... vișinii, fanfarele se detașau bine pe orizont... pe zidurile maronii... cântând, scoțienii se arcuiau, se umflau, își încordau mușchii voinicește... erau neîntreцуți la cimpoi, veseli, milităroși ca și moletierele...

Îi urmăream până la barăcile lor, niște corturi așezate chiar în câmp... trecând de ele dădeai de alte sate... dincolo de Stroude și chiar mai departe, pe celălalt mal al altui râu. Ne întorceam întotdeauna pe la școala de fete, din spatele gării, le așteptam să iasă... Nu ziceam nimic, ne chioram la ele, ne îndopam cu imagini...

coboram pe la Arsenal, pe lângă terenul special presărat cu zgura, al profesioniștilor, "greii", care se antrenau ritmic la porți restrânse pentru cupa Nelson. Spărgeau toate bășicile, atât de tare șutau...

Ne întorceam cât mai târziu posibil... Așteptam să se facă beznă, să văd străzile luminate... și atunci o luam pe High Street care ducea până la treptele noastre... ajungeam adesea după ora opt... bătrânul ne aștepta pe culoar... nu-și permitea nici un fel de observații, își citea ziarul...

Imediat ce soseam, luam masa... Nora ne servea... Merrywin nu mai vorbea... Nu mai spunea nimănui nimic... viața devenise cu adevărat liniștită... Numai Jonkind mâncând vărsa supa pe el... i se dădea pace... nu-l mai ștergeau decât la urmă de tot...

Nici unul dintre plozi nu s-a mai întors după vacanța de Paști... La "Meanwell" nu mai rămăseserăm decât Jonkind și cu mine. Șandramaua era pustie...

Ca să nu mai facă atâta curățenie, au închis etajul de sus... Mobila se topi, vândută bucată cu bucată, scaunele mai întâi, apoi mesele, două dulapuri, și la urmă paturile. Nu mai rămăseseră decât cele două paturi ale noastre... Venise lichidarea... Dar mâncam incomparabil mai bine!... Aveam la dulceață! borcane întregi... din pudding puteai să te servești de câte ori vroiai... o abundență zilnică... o schimbare... așa ceva nu se mai văzuse până atunci... Nora făcea toată treaba, dar rămânea oricum foarte cochetă. La masă o vedeai la fel de veselă, de agreabilă, dacă pot să spun așa.

Bătrânul nu mai avea astâmpăr, își halea porția repede și pleca cu tricicleta. Conversația era animată numai de Jonkind! „No trouble!” Mai învățase un cuvânt! „No fear!”, era mândru și voios. Nu se mai oprea! "Ferdinand! No fear!" mă apostrofa neconținut, la fiecare îmbucătură!...

Pe afară, nu-mi plăcea să fiu observat... Îi trăgeam câteva picioare în fund... mă înțelegea, mă lăsa în pace... Drept răsplată îi dădeam castraveți. Luam cu mine o rezervă, îmi umpleam buzunarele... Era delicatasa lui, cu asta îl făceam să meargă... Ar fi mâncat „pickles” până ar fi crăpat...

Salonul nostru arăta din ce în ce mai jumulit. Bibelourile dispăruseră primele... apoi divanul roz capitonat, chinezariile și la urmă perdelele... În mijlocul camerei nu mai rămăsese, după două săptămâni, decât un Pleyel mare, negru, monumental...

Nu-mi prea surâdea să mă întorc, nici foamea nu mă mai chema... Precauți, luam cu noi provizii, le șterpeleam de prin bucătărie înainte de a pleca. Nimeni nu mă mai grăbea din urmă... Oricât de obosit aș fi fost, tot mai mult îmi plăcea să casc gura pe ici, pe colo... ne așezam să ne odihnim pe unde apucam... Ultima haltă o făceam pe trepte sau pe bolovanii de la intrarea grădinii... Acolo, lângă scara uriașă care urca din port, eram aproape sub ferestrele noastre... Rămâneam așa cu Jonkind cât puteam de târziu, tăcuți, nemișcați.

De aici se zăreau bine navele, cele care veneau și se întâlneau în port... Un adevărat joc magic... pe apa strălucind în mii de reflexe... hublourile care trec, care vin, care scânteiază... Calea ferată cu toate luminile aprinse, tremurând, incendiind minusculele arcade. Nora, în așteptarea noastră, cânta întotdeauna la pian... lăsa fereastra deschisă... o auzeam bine din ascunzătoare... cânta și din gură cu jumătate de voce... Se acompania... nu prea tare... parcă murmură... o mică romanță... melodia mi-o aduc aminte și azi... dar vorbele nu le-am știut niciodată... Vocea i se ridica blând, unduind de-a lungul văii... se întorcea la noi... aerul se umplea de ecoul cântecului... vocea ei era asemeni unei păsări, bătea din aripi, umplând noaptea cu fragile ecouri...

Toți oamenii care se întorceau de la muncă trecuseră, scările erau pustii... eram singur cu "no fear"... așteptam să-și termine cântecul, să închidă pianul... atunci intram și noi în casă.

Dar nici pianul cu coadă n-a rezistat multă vreme: Căraușii au venit după el într-o luni de dimineață... A trebuit să fie desfăcut piesă cu piesă... Am luat parte împreună cu Jonkind la operație... Au adus până aproape de fereastră o adevărată macara... era foarte greu de scos... toată dimineața au plimbat prin salon frânghii și scripeți... Cutia cea mare au scos-o prin veranda ce dădea spre grădină... parcă văd și acum imensul dulap negru legănându-se în aer... deasupra peisajului... încă de la început, Nora plecase în oraș și nu se mai întorsese... avea de făcut probabil o vizită?... Își pusese rochia cea mai frumoasă... a venit acasă foarte târziu... era extrem de palidă...

Bătrânul se așază la masă fix la ora opt... Așa făcea de câteva zile... Nu se mai rădea, nu se mai spăla, era murdar ca un porc... mirosea a acru... S-a așezat alături de mine... a început să mănânce din farfurie, dar n-a terminat... îl văd că începe să scotocească în pantaloni, prin cute, până la fund... tremură... râgâie... cască... bombăne... În sfârșit, găsește hârtia... era tot o scrisoare, o recomandată de la tata... Era cel puțin a zecea pe care o primeam de la Crăciun... nu-i răspusesem niciodată... Merrywin nici atât... Eram uimiți... mi-o deschide, mi-o arată... mă uit la ea din obligație... parcurg filele una după alta... copios, documentat... O iau de la capăt. O

rechemare foarte categorică!... că mă înjura nu era ceva nou... nu... dar de data asta scrisoarea conținea și biletul de întoarcere prin Folkestone!

Tata se întrecuse pe sine! Promisem eu și altele! Semănau toate una cu alta, disperate, flecare... amenințătoare... După ce le citea ghiuțul le îngrămădea într-un dosar, le clasa minuțios, ordonându-le după dată... și le ducea cu el în odaia lui... Dădea din cap, clipea din ochi... nici un comentariu nu-și mai avea rostul... Suficient că le clasase... Ajungă-i fiecărei zile grijile ei... numai că ultima era un pic mai deosebită... cu un bilet în ea... n-aveam decât să-mi fac bagajele... și tunde-o, băiete! Plecarea fusese prevăzută peste o săptămână... luna era pe sfârșite... și socoteala încheiată!...

Nora nu părea că băgase de seamă... era preocupată de ceva... cu gândul aiurea... bătrânul ținea cu tot dinadinsul s-o pună și pe ea la curent... a trebuit s-o strige destul de tare ca s-o trezească... Ea se dezmetici... Jonkind smiorcăia... se ridică brusc... căută în dosar, trebuia să citească... Descifra cu voce tare...

"Nu mă legăn în iluzii asupra viitorului pe care ni-l pregătești! ne-ai demonstrat în destule ocazii duritatea, urâtenia instinctelor și îngrozitorul tău egoism... Cunoaștem toate înclinațiile tale spre lene, risipă, poftele tale monstruoase de lux și voluptate... Știm ce ne așteaptă... nici o concesie, nici o considerație de afecțiune nu poate limita, atenua caracterul desfrânat, implacabil al tendințelor tale... Am încercat, se pare, în această privință totul! oricum, am ajuns la capătul puterilor, nu mai avem nimic de riscat! din slabele noastre resurse nu mai putem nimic rupe ca să te smulgem destinului tău!... Dumnezeu cu mila!...

Prin aceasta ultimă scrisoare am vrut să te avertizez, ca tată și prieten, înainte de întoarcerea ta definitivă, pentru ultima oară, să te înarmezi cât mai e încă timp împotriva oricărei amărăciuni inutile, a oricărei surprize, a oricărei revolte fără folos, că în viitor nu mai trebuie să contezi decât pe tine însuși, Ferdinand! numai și numai pe tine! Nu mai conta pe noi! Te rog! Ca să-ți asigurăm întreținerea, subsistența! Am ajuns la capăt, mama ta și cu mine! Noi nu mai putem face nimic pentru tine!...

Ne prăbușim literalmente sub greutatea grijilor noastre, mai vechi și mai noi... În pragul bătrâneții, sănătatea noastră ruinată de mii de griji neconținute, de muncă peste puterile noastre, de nenoroc, de panică fără răgaz, de privațiunile de tot felul, se zdruncină, se topește... Suntem *in extremis*, dragul meu copil! Materialmente nu mai posedăm nimic! nici un banuț! Dimpotrivă! ne-am îndatorat! știi și tu în ce împrejurări... Cele două case de la Asnières sunt grevate de ipotecă!... În Pasaj, mama ta e copleșită de noi dificultăți ale comerțului pe care le cred de neînvins... O schimbare, un salt brutal, absolut neașteptat în modă a redus la zero șansele unui sezon cât de cât aducător de beneficii! Toate previziunile noastre au fost contrazise. Îndrăzneala de care am dat și noi dovadă o singură dată în viață ne va costa foarte scump... Cu mare cheltuială, economisind la sânge, strângându-ne de la toate, chiar și de la mâncare, în ultima iarnă am constituit o veritabilă rezervă, un stoc de bolerouri din "irlandă". Or, fără menajamente, fără nici un indiciu prevestitor, gustul clientelei s-a întors cu hotărâre de la ele, le-a ocolit literalmente, în favoarea altor mode, altor capricii... Nu se mai poate înțelege nimic! O nemiloasă fatalitate se îndârjește împotriva casei noastre!... E de prevăzut că mama ta nu va putea să plaseze nici unul măcar din aceste bolerouri! Chiar la orice preț! Ea încearcă acum să le transforme în abajururi! pentru noile dispozitive electrice!... Mofturi!... Cât poate să țină și asta? Încotro ne îndreptăm! în ce mă privește trebuie să suport zilnic la «Coccinelle» atacurile surde, perfide, rafinate, așa zice, ale unei coterii de tineri redactori recent intrați în funcție... Înarmați cu înalte diplome universitare (câtiva dintre ei sunt licențiați), foarte siguri de sprijinul directorului general, de alianțele lor mondene și familiale numeroase, de formația lor foarte modernă (absența absolută a oricăror scrupule), acești tineri ambițioși dispun de avantaje zdrobitoare față de simplii funcționari de rând, ca mine... Fără îndoială că vor ajunge (și încă foarte rapid) nu numai să ne-o ia înainte, dar să ne și înlocuiască complet în modestele noastre posturi... Nu mai e, și asta fără să dramatizez în nici un fel situația, decât o simplă chestiune de zile! Nici o iluzie în această privință!

Dinspre partea mea, încerc să mă agăț cât mai mult timp posibil... fără să-mi pierd firea și demnitatea... Încerc să reduc la minimum șansele și riscurile unui incident brutal de ale cărui urmări mă tem... De toate urmările!... Mă stăpânesc!... mă constrâng!... mă abțin ca să evit orice ocazie de ciocnire și artag! Vai! dar nu întotdeauna reușesc... În zelul lor acești tineri «ariviști» recurg la veritabile provocări!... și devin eu însumi ținta, obiectivul răutății lor!... mă simt urmărit de manevrele, de sarcasmele și neconținutele lor capricii... Se exersează pe spinarea mea... De ce? fac și eu tot felul de supoziții. Să fie simpla mea prezență? Această vecinătate, permanenta ostilitate îmi sunt, îți poți imagina, extrem de dureroase. Pe deasupra, mă simt, stând și gândindu-mă bine, învins dinainte în această bătălie a abilității, a vicleniei și a perfidiei... cu ce arme aş putea răspunde? Neposedând nici un fel de relații personale sau politice, ajuns aproape la capătul puterilor, fără avere, fără rude, neavând decât un singur atu în favoarea mea, serviciile aduse timp de douăzeci și doi de ani consecutiv la Coccinelle, conștiința mea ireproșabilă, perfectă mea probitate... cunoașterea precisă, indefectibilă a datoriei mele... La ce m-aș putea aștepta? La ce-i mai rău, fără îndoială!... Acest greu bagaj de virtuți sincere îmi vor fi numărate mai mult la datorii decât la credit în ziua în care socotelile mele vor fi încheiate!... Aceasta

e presimțirea pe care o am, iubite fiu!

Dacă poziția mea devine de nesuștinut (și ea devine rapid), dacă voi fi înlăturat odată pentru totdeauna (un simplu pretext ar fi de ajuns, se vorbește din ce în ce mai mult de o reorganizare totală a serviciilor noastre) ce se va alege de mine? alături de mama ta nu ne gândim niciodată la această eventualitate fără să nu fim cuprinși de teribile și justificate spaime, un adevărat coșmar!...

La noroc, într-un ultim elan de apărare, m-am înhămat (cea din urmă tentativă!) să învăț a scrie la mașină, în afara orelor de birou, bineînțeles, în timpul celor câteva ore în care mă mai pot sustrage comisioanelor și curselor pentru magazinul nostru. Am închiriat acest instrument (american) pentru câteva luni (încă o cheltuială). Dar nici cu asta nu-mi fac iluzii!... Îți închipui că nu se mai poate asimila ușor la vârsta mea o tehnică atât de nouă! alte metode! alte maniere! alte idei! mai ales copleșiți cum suntem mereu de necazuri! chinuiți neconținut... toate acestea ne îndeamnă să privim viitorul, dragul meu fiu, în culorile cele mai sumbre! cu siguranță și fără nici o exagerare nu ne mai este permisă nici o greșeală! nici cea mai mică imprudență!... Dacă nu vrem să ne sfârșim existența, mama ta și cu mine, în cea mai desăvârșită sărăcie!

Te îmbrățișez, dragul nostru copil! mama ta mi se alătură încă o dată, rugându-te, implorându-te, somându-te ca înainte de reîntoarcerea ta din Anglia (dacă nu în interesul nostru sau din afecțiune pentru noi, măcar în interesul tău personal), să iei o decizie curajoasă, hotărându-te mai ales a te ocupa de acum încolo trup și suflet de reușita întreprinderii tale.

Cu afecțiune, tatăl tău Auguste.

P.S. Mama ta mă însărcinează să-ți anunț decesul doamnei Divonne, survenit luna trecută, în azilul ei, la Kremlin-Bicêtre. Căzuse la pat de mai multe săptămâni. Un enfizem și o afecțiune cardiacă pe deasupra. A suferit puțin. În ultimele zile a somnolat tot timpul... N-a simțit moartea venind. În ajun, după-amiază, fusesem s-o vedem..."

A doua zi cam pe la prânz eram amândoi în grădină, Jonkind și cu mine, așteptând ora mesei... Vremea era foarte frumoasă... Apare un tip pe bicicletă... se oprește, sună la noi la poartă... Încă o telegramă... Mă reped, era de la tata... "Întoarce-te imediat, mama neliniștită. Auguste."

Urc zor-nevoie la primul etaj, o întâlnesc pe Nora, îi dau hârtia, o citește, coboară la masă, ne servește supa, începem să mâncăm... Bum! iat-o izbucnind în lacrimi... plânge, nu se mai poate stăpâni, se ridică, fuge, se ascunde în bucătărie. O aud suspinând pe culoar... atitudinea ei mă pune în încurcătură! nu era genul ei!... nu i se mai întâmplase până acum... totuși nu mă dau bătut... rămân pe loc cu idiotul, termin să-i dau de mâncare... Era momentul plimbării... dar nu mai aveam nici o poftă... acest trist incident îmi tăia respirația!...

Și apoi gândul îmi fugi din nou în Pasaj, ideea că trebuie să mă întorc acolo începu brusc să mă hărțuiască... vecinii... căutatul unei slujbe... gata cu independența! Basta cu tăcerea! Adio hoinăreală! va trebui să-mi iau de la capăt copilăria, să-mi refac opera! Grăbitul! spurcăciunea! urâciunea băloasă!... abjecta dependență! băiatul meritos! Hodorogul! hodorog ratat! ocările nu-mi mai ajungeau!... Gura mi se umplea de venin numai gândindu-mă la părinții mei! la mama cu cataligul ei de picior, la tata, cu mustățile și diluviile lui, cu toată forfăia lui de prostii...

Piciul Jonkind mă trăgea de mânecă. Nu înțelegea ce se petrece. Nu mai vroia decât să plecăm. M-am uitat la "no trouble". Ne vom despărți în curând... Îmi va simți oare lipsa, stărpitura, marele înghite-tot, țicnitul ăsta sadea?... Oare cum mă vedea el la urma urmei? ca pe un bou? ca pe o langustă?... Se obișnuise să-l plimb, cu ochii lui rotunzi ca niște bile de loto, cu veșnica lui voioșie. Era norocos într-un fel, dacă te fereai să-l contrariezi, era chiar afectuos... Nu-i plăcu mutra mea îngândurată... mă îndreptai spre fereastră... dar de abia m-am întors cu spatele că micul bufon sări între farfurii. Liniștit făcea pipi! improșca drept în supă! ce mai, o făcuse lată! mă reped, îl smulg, îl dau jos... exact în momentul în care se deschide ușa... Merrywin intră... Înaintează mașinal, nu clipește, cu trăsăturile împietrite... Merge ca un automat... Înconjoară masa... de două ori, de trei ori... și iar o ia de la capăt... Își pusese frumoasa lui mantilă, roba neagră de avocat... iar pe dedesubt un costum sportiv, pantaloni de golf, binoclu... o sculă frumoasă toată nichelată... și o bluză verde de a nevestisii... și așa somnambulic își continuă defilarea... sacadat, iese pe peron... se plimbă prin grădină... Încearcă să deschidă poarta... șovăie, se întoarce, vine spre noi, spre casă... mereu ca-n vis... mai trece o dată pe lângă Jonkind... ne salută majestuos cu un gest măreț... Își ridică brațul, îl coboară... se înclină de fiecare dată... are aerul că răspunde unei uriașe ovații... În sfârșit, urcă la el în cameră... Încet... cu demnitate... Îl aud închizând ușa...

Pe Jonkind îl speriaseră asemenea purtări... ciudate... omulețul ăsta dezacordat... nu mai avea astâmpăr. Cuprins de panică, vroia s-o ia la goană. Plescăiam din limbă și făceam ho! ho! ca la cai, așa se cumința de obicei... În sfârșit, a trebuit să cedeze... am pornit peste câmp...

În apropierea barăcilor scoțienilor, ne-am întâlnit cu mucoșii de la "Hopeful College". Plecau să joace cricket tocmai dincolo, de partea cealaltă a văii. Își duceau cu ei paletele, "wicket"-urile și arcurile... i-am recunoscut pe toți "foștii" de la noi... Ne făceau semne prietenoase... se îngășaseră, crescuseră... evident... erau nemaipomenit de veseli... păreau mulțumiți că ne văd. Erau acum bine echipați în ținutele lor portocalii și albastre... caravana lor se profila limpede la orizont...

I-am privit cum se îndepărtau... ne-am întors acasă foarte devreme... Jonkind tot mai tremura.

Urcam cu Jonkind drumul "Wilow Walk", cel care ducea spre colegiul nostru și când am ajuns aproape sus am întâlnit o căruță, un fel de camion tras de cai... Alți hamali...

Evitau coborâșul prea abrupt, ocoleau prin grădini, cărau o sumedenie de troace... de data asta curățaseră, răsuseră totul până la mătură... ne-am uitat înăuntru, strânseseră până și tapetele... se mai aflau acolo și cele două paturi ale slujnicilor, un bufet de bucătărie, căzânelul de vase, tricicleta ghiujului și alte grămezi de hârburi... probabil că goliseră și podul, toată șandramaua, ce mai!... nu mai rămăsese nimic!... luaseră și sticlele, le auzeam zângănind în fundul chesonului... Dacă le înșfăcaseră și pe astea, era semn că mare lucru nu mai lăsaseră...

Începusem să mă tem pentru ținutele și încălțările mele! Cum se puseseră pe cărat, nici bunul Dumnezeu nu-i mai putea opri... Parcă eram într-o sală de licitație. Am urcat scara în goană, vroiam să văd clasa! Era ora prânzului... masa somptuos împodobită... cu cele mai frumoase tacâmuri... farfuriile cu flori, cristalele!... totul se detașa admirabil în camera golită!...

Salată de gulii, anghinare cu maioneză, lichior de cireșe... o prăjitură spumoasă, un jambon întreg! o adevărată risipă, și pe deasupra narcise risipite printre cești pe fața de masă! Rămăsesem cu gura căscată! Stăteam și ne minunam, eu și Jonkind... nici el, nici ea nu coborâseră... nouă ne era foame. Am gustat câte un pic din toate... și apoi ne-am luat inima în dinți și ne-am așezat de-a binelea la masă... apucăm... Înghițim... băgăm degetele de-a dreptul în cești, greu e până începi... Dealtfel toate erau atât de bune! Jonkind se tăvălea de plăcere, fericit ca un rege... nu mai rămăsese mare lucru în urma noastră... și așa nu apărea nimeni...

Ghifțuiți, am ieșit în grădină... era timpul să-și facă nevoile... M-am uitat pe furiș roată-mprejur... nici o suflare în beznă... nici țipenie... Fantastic, totuși!... sus, nu se vedea decât o singură lumină pe toată fațada... camera ghiujului... Probabil că stătea tot acolo... mi-am zis: nu-i vreme de pierdut, m-am săturat de mofturi și tertipuri... dacă tot am biletul luat, să-mi fac valiza... mâine dimineată o șterg cu primul tren, la șapte și jumătate. Valea! Asta e! Voi curma în felul acesta toate miorlăiturile! nu m-am dat în vânt niciodată după bunrămăsurii...

Aș fi vrut totuși să mai fac rost de ceva mărunțiș, un șiling, doi, ca să-mi cumpăr "ginger beer", e bună la drum... să-mi culc mai întâi idiotul, ca să mă lase în pace... l-am frecat puțin, asta îl ținea de obicei cuminte și-l adormea rapid... dar în seara aceea, cu toate spaimele de peste zi în suflet, nu vroia să închidă ochii... degeaba i-am făcut ho! ho!!... se zbătea, sărea în sus, protesta în colivia lui. Mârâia ca o fiară! deși tâmpit, tot se temea să nu-l tragem pe sfoară... Îi era frică să nu-l lăsăm acolo, în mijlocul nopții... nu era cuminte! lăsat singur se zgâlțâia de frică... Fir-ar al dracului!

E adevărat că dormitorul era foarte mare... Încăperea goală, din doisprezece sau paisprezece câți fuseserăm nu mai rămăsesem decât noi doi, îl înfricoșa...

Mi-am adunat cele câteva perechi de șosete, am cotrobăit după batiste, am adunat lenjeria murdară, toată trente și găuri... Dar aveam nevoie de ele, pentru că oricum trebuia să mă instalez undeva! Ce de mai țipete aveau să-mi audă urechile!... dulce perspectivă!... neostoita sudalmă... Viitorul nu era o glumă... Îmi clănțăneau dinții numai când mă gândeam la Pasaj, atât de aproape mă aflam de el...

Plecasem de opt luni!... ce-or mai fi făcând pe acolo, îndărătul vitrinelor? Deveniseră fără îndoială și mai dobitoci și mai plicticoși!... sigur, pe băieții de la Rochester n-aveam să-i mai văd niciodată! Îmi mai arunca o dată privirea pe fereastră, prin ghilotina cea mare, ca să mai văd peisajul... Împrejurimile... vremea era frumoasă, ideală... se vedeau bine toate rampele, docurile luminate... focurile încrucișate ale vaselor... marele joc al culorilor... ca niște puncte luminoase care se caută în întuneric... văzusem până acum plecând o mulțime de vase și pasageri... cu pânze, cu aburi... erau acum tocmai la dracu în praznic... tocmai de cealaltă parte, în Canada... altele ajunseseră în Australia... cu toate pânzele desfăcute... vânau balene... Eu n-aveam să văd toate astea niciodată... trebuia să mă întorc în Pasaj... rue Richelieu, rue Méhul... să-l văd pe tata rupându-și gulerul... pe mama târându-și piciorul... să caut de lucru... să vorbesc, să explic de ce și cum! Mă vor stoarce ca pe șobolani... mă aștepta viermuiala de întrebări... n-aveam decât s-apuc momeala... greața îmi gâlgâia în gât în fața acestei perspective...

În șandrama era întuneric, am suflat și eu în lampă... și m-am întins îmbrăcat în pat, să mă odihnesc... să

adorm așa cum eram... Îmi ziceam: nu te mai dezbrăca, băiete... odată cu prima rază de lumină o s-o poți șterge... nu mai aveam nimic de descoperit... calabălăcul era făcute îmi luasem chiar și șervețele... În sfârșit, Jonkind adormise... Îl auzeam sforăind... n-aveam să-mi iau rămas bun de la nimeni! nevăzut, necunoscut... nu aveam dreptul la efuziuni!... Începusem să moțai!... Când am auzit ușa deschizându-se... sângele îmi năvăli în inimă... Mi-am zis: "Atenție, băiete! douăzeci la unu că vine să-și ia rămas bun! iată-te băgat în cofă, băftosule!..."

Am auzit un pas ușor... un fâșâit... era ea. Respiră! Nu mai puteam fugi, eram prins! Fără să mai aștepte, se repede și mă răstoarnă dintr-o singură mișcare pe pat! Asta era!... Din pricina șocului, tremur din tot hoitul! Mă trezesc îmbrățișat!... congestionat, turtit sub mângâieri... Sunt făcut pilaf, aneantizat... Prăvălită peste mine cu toată greutatea ei... mă năclăiește... M-a prins de cap, mă sufoc... Protestez... implor... Mi-e frică să strig prea tare... să nu ne audă boșorogul... mă smulg... aș vrea să scap pe dedesubt... mă adun, mă arcuiesc, mă târăsc pe sub propriile mele rămășițe... dar mă apucă, mă întinde la loc, mă năucește... sub o nouă avalanșă de tandrețuri... mă prăbușesc sub nebunia sărutărilor, pupăturilor, smuciturilor..." Fața mea e chisăliță... nu mai găsesc nici un fel de răsuflătoare ca să respir... "Ferdinand! Ferdinand!" mă imploră... Îmi suflă în urechi... bătrânul a tresărit desigur în cotlonul lui... mi-e frică de încornorați... printre ei sunt unii de-a dreptul feroși...

Încerc să-i potolesc durerea, ca să se stăpânească cât de cât... mă străduiesc... Îmi dau osteneala... pun la bătaie toate vicleniile... dar oricum sunt depășit... E complet dezlănțuită... patul se zgâlțâie tot... se zbate descreierata... mă îndârjesc... mă dor mâinile, atât de strâns o țin de coapse! parcă aș vrea s-o ancorez, să nu se mai miște! Gata, s-a făcut! Nu mai vorbește. Târătura lui Dumnezeu! Pătrund ușor ca un suflu! împietrit de iubire... sunt acum una cu frumusețea ei!... copleșit, mă zbat... Îmi îngrop fața între sânii ei! ea mârâie... geme... Îi caut pe față locul precis de lângă nas, cel care mă ațâță, izvorul magiei surâsului ei... vreau s-o mușc exact de locul acela... mai ales... cu o mână o țin de coapse, o frământ într-adins... o pătrund... mă risipesc în lumina și în trupul ei ca un nerod... amorul e în toi... dar brusc ea face o mișcare de fereală... se desface din îmbrățișarea mea și-mi scapă, pușlamaua... sare înapoi... și iat-o, afurisita, în picioare în mijlocul camerei!... ținându-mi un discurs!... o văd în lumina albă a felinarului!... În cămașă de noapte... complet redresată, cu părul unduind... și-i zic... "Hai vino!"... Încerc s-o îmblânzesc. Dar brusc pare să se înfurie! țipă, se zbate... se retrage spre ușă... face fraze, mortăciunea!... "Good-bye, Ferdinand! striga, good-bye! Live well, Ferdinand! Live well!..." N-avea nici un motiv...

Încă un scandal! Târătura! și sar și eu atunci din pat... pe asta o potolesc eu! să fie pentru ultima oară! spelunca mă-sii de viață! dar spurcăciunea nu mă așteaptă! coboară scările!... o aud deschizând ușa de jos și închizând-o cu zgomot! mă reped! ridic fereastră... abia am timp s-o zăresc la capătul fundăturii... pe sub becurile cu gaz... Îi văd mișcărilor, părul ei fluturând în vânt... coboară scările... Nebuna! încotro fuge?...

Ideea mă fulgeră pe loc, avea să se întâmple o nenorocire!... asta-mi mai lipsea! "O catastrofă, băiețică! vai de fundul tău! Bine te-ai mai aranjat! Fără fir de îndoială! fir-ar să fie! Bum-bam-buf! Acum o să se arunce în apă!..." Aveam o presimțire! parcă intrase diavolul în ea, afurisita!... cum aș mai fi putut s-o prind?... dar ce amestec aveam eu, la urma urmei!... nu puteam să fac nimic! și din toată vânzoleala nu înțelegeam o iotă... ascult... mă uit prin ușa de la coridor... s-o zăresc cumva pe chei... de acum trebuie să fi ajuns jos... Încă o bufnitură și țipete! "Ferdinand!"... și altele... chemări care străpungeau cerul... tot ea, mârtoaga, schelălăie de acolo de jos!... respiră greu!... fir-ar afurisit să fie! o aud tocmai din străfundurile portului! mă agit... casc ochii! Or să spună că știu eu ceva!... sigur or să mă agațe!... n-am să mai scap... pentru mine erau cătușele! Tremuram de frică!... Îl zgâlțâi pe idiot în patul lui... dacă se trezește singur și intră în panică?... cine știe ce prostii ar mai putea face... să dea foc, de exemplu, harabalei... Îl trag de picioare... Îl scot din grilajul lui... Îl înfășor așa cum era într-un kimono... și-l trag după mine pe scară...

Odată ajunși afară, în fundătură, mă aplec deasupra stâncilor, încerc să văd până la pod, pe sub felinare, unde putea să fi ajuns? În sfârșit, o zăresc... ca o pată... șovăind în întuneric... o pată albă care se răsucesc... ea e, firește!... nebuna! plutește de la un felinar la altul... parc-ar fi fost un fluture, mortăciunea... și din când în când mai scoate câte un țipăt... vântul îi aduce ecourile... pentru ca în clipi următoare să se audă un urlet sfâșietor și apoi un altul zguduitor, care umplu toată valea... "Mișcă, pușor! îl îndemn pe mormoloc! a sărit Lizeta noastră! tu oricum n-ai să înțelegi niciodată! Și tot noi o să intrăm în rahat, până la urmă, ai să vezi, fiule! ai să vezi!"

Mă reped, cobor în fugă scările, trec ca vântul... Stai! așa! am rămas stană! exact la mijlocul scării! sângele mi se grămădește în inimă!... un gând se năpustește asupra mea. Îngheț! tremur! ducă-se, ajunge! nu mai înaintez nici un pas! pagubă-n ciuperci! mă răzgândesc! mă feresc! mă aplec încă o dată peste rampă! văd... locul de unde se auzea nu era chiar atât de departe... acum un furnicar de oameni foiește împrejur... lumea vine în goană de peste tot!...

Esplanada mișună de salvatori! și tot mai vin încă! Discută... Caută cu prăjinile, cu centurile, cu

bărcile... Toate țigănele, toate sirenele încep să mugească deodată... vacarm... vânzoleală, se zbat! se dau de ceasul morții... nu reușesc să prindă nimic... micul pătrat alb apare printre valuri... dus mereu mai departe...

De acolo de unde mă aflu, o văd foarte bine în vâlvora apelor... de-a lungul pontoanelor... O aud chiar cum se sufocă... Îi aud bolboroseala... și mai aud sirenele... Înghite apa pe unde nu trebuie, o înșfacă marea... valurile apucă prada... pata albă trece dincolo de stăvilă! o dumnezeule! e acum al dracului de departe! sigur, a dat de dușcă totul!... Să-l liniștesc pe idiot! să-i închid gura! să nu ne găsească pe afară... când vor veni să ne caute, să fim în paturile noastre! Haide!

A alergat atâta că e stors... Îl împing, îi fac vânt din spate... cu ochelarii lui nu vede nimic... nici măcar felinarele... Se poticnește de toate... horcăie de parcă ar fi un cățel... Îl apuc, îl ridic, îl car, îl urc... Îl trântesc în patul lui... și mă reped la ușa hodorogului! bat din răspuțuri! nici un răspuns... asta era! și iar bat! cu pumnii... Îmi fac vânt, sparg ușa... asta e! el tot acolo... exact cum îl mai văzusem... prăvălit în fața căminului, cuibărit, buhăit... se mângâie calm pe burtă... mă privește, îi stricasem tabieturile... Își sticlește ochii... nu-și dă seama... "se îneacă! se îneacă!..." îi strig... răcnesc cât mă ține gura... fac chiar gesturile, imit bolboroseala apei... Îi arăt cu mâna, acolo, departe! în vale, pe fereastră... jos, jos la Medway! "River! River! jos! Water!..." încercă să se ridice un pic... efortul îl face să sughite... se clatină, cade pe taburet... "Oh, ce drăguț; ești, Ferdinand! îmi zice... drăguțul de tine!" îmi întinde chiar mâna... dar exact atunci păpușa se răsucesc și-l răstoarnă în fotoliu... se trage, dar nu se poate desface... răstoarnă toate sticlele... curge whisky-ul... se varsă borcanul de marmeladă... totul se duce de-a rostogolul... gălgăie... râde cu hohote... vrea să le prindă... s-a făcut o băltoacă... lunecă... farfuria lunecă și ea... se duce de-a dura... se dă și el pe resturi ca pe gheață... și se trezește proiectat sub banchetă... nu se mai mișcă... s-a ciucit lângă șemineu... mă învață și pe mine cum trebuie să fac... rumegă... bombăne... Își masează burta de-a curmezișul...

Nu mai știu ce să zic... nu mai am nici un chef să stăruie, închid ușa, mă întorc în dormitor... Și-mi zic: "ai s-o ștergi chiar în zori"... Bagajul e acolo, gata pregătit!... mă întind un pic în pat... dar mă ridic imediat... panica mă copleșește din nou... nici eu nu știu de ce. Mă gândesc din nou la femeia asta... mă uit pe fereastră... ascult... nu se mai aude nici un zgomot... absolut nimic... pe chei n-a mai rămas țipenie de om... Or fi plecat cu toții?

În ciuda fricii și a oboselii continui să mă frământ... deși simt că nu mai rezist... vreau să mă duc acolo să văd dacă au scos-o din mâl... Îmi trag pantalonii, vesta, haina... puștiul, îl încui în dormitor cu cheia... aveam să mă întorc repede... mă dezmoțesc... ajuns în capul scărilor... văd un polițist care-și face rondul... un marinăruș strigă după mine... Înghet... de groază... rămân nemișcat... fir-ar afurisit! nu mai înaintez nici un pas! Cu mutra mea, totul e prea complicat! mai întâi că nu mai pot! mai rămân așa un timp!... nu mai trece nimeni... Podul de unde a sărit e acolo, ceva mai jos... văd luminile roșii, un șir lung, tremurând, reflectându-se în unde... Îmi zic... să urc... ușor de zis!... probabil că polițiștii sunt deja acolo... mă gândesc... Îmi imaginez... sunt epuizat... Înnebunit... și nici pe dinăuntru nu mă simțeam prea bine... ce mai, ajunsesem la capătul puterilor, nu era de glumă, nu mai puteam merge, dar nici la "Meanwell" nu mă mai puteam întoarce. Nici nu mai încerc de altfel... mă sprijin... nu mai pot nimic!... n-am nici un amestec în toată afacerea asta! absolut nici unul!... aș vrea s-o șterg așa de unul singur... mă îndrept binișor spre gară... Îmi închei pardesiul până sus. Nu vreau să mă recunoască nimeni... sala de așteptare e deschisă... ce bine, mă lungesc pe o bancă... e și o sobă pe aproape... mă simt bine... sunt în întuneric... primul tren pentru Folkestone e la ora cinci... n-am mai luat nici un fel de bagaj... rămăsese totul acolo pe pat... ducă-se! am să ajung acasă fără nimic... oricum, înapoi nu mă mai întorc... nu se mai poate... singurul lucru pe care-l aveam de făcut era s-o șterg... mă culcușesc un pic ca să pot adormi... sunt sigur ca am să prind trenul de cinci... mă aflu chiar acolo sub panou... mă întind exact sub el... "5 o'clock. Folkestone via Canterbury."

Întorcându-mă așa înapoi fără bagaje, fără nici un fel de boarfe, mă așteptam să fiu primit în pumni... Dar nimic... Păreau mulțumiți bătrânii mei, chiar fericiți să mă vadă acasă... fură uimiți doar că sosisem așa fără nici o cămașă, fără nici o șosetă, dar n-au stăruit... Erau prea preocupați de treburile lor personale ca să-mi mai facă scene...

De opt luni de când plecasem se schimbaseră mult, la chip și la ținută, îi găsisem mai scufundați, mai țepeni, cu mersul mai șovăielnic... pantalonii tatei fluturau în dreptul genunchilor, făceau falduri ca pielea pe elefanți... livid, chel, ultimele smocuri îi dispăruseră, se pierdea cu totul sub cascheta lui marinărească... ochii albaștri i se decoloraseră complet, deveniseră cenușii, păliți ca și obrazul... Întunecat de ridurile care-l brăzdau de la nas până la gură... se uscaseră pe picioare... nu mă întrebă mare lucru... numai de ce nu-i mai răspundea cei din Anglia... nu cumva fuseseră nemulțumiți de mine la "Meanwell College"? făcusem ceva progrese?... prinsesem accentul?... Îi înțelegeam pe englezi când vorbeau repede?... am bolborosit și eu închipuind niște răspunsuri...

nici nu vroia mai mult...

Dealtfel, nu mă asculta... era prea înfricoșat ca să-l mai intereseze lucruri de mult trecute... Nu mai ținea să le discute. Aflasem destule din scrisorile lui atât de sumbre, dar nu aflasem totul!... O! Nici pe departe!... mai rămăseseră o mulțime de lucruri de aflat! calamități recente, inedite! am ascultat totul în detaliu... chinul pe care-l înduraseră ca să mă poată trimite la pension în primele șase luni fusese real... o trudă extenuantă... catastrofa cu boierurile îi pusese la pământ... și asta la propriu!... cronometrul tatei nu mai părăsea Muntele de Pietate! nici inelul mamei... mai ipotecaseră o dată casa de la Asnières... dărmăturile alea...

Ceea ce-l înnebunea pe tata era că nu mai avea cronometrul... nu mai știa ora... asta îl deruta și mai mult. El, atât de punctual, atât de organizat, era acum obligat să privească la orologiul din Pasaj în fiecare clipă... ieșea pentru asta în prag... Mătușa Ussel, "lucru de mână", îi pândea apariția... și-i făcea semn ciocnind de la geamul ei! tac! tac! ca să-i facă în ciudă... scotea limba la el...

Se mai iviseră și alte greutăți... legate toate una de alta ca un cârnaț... prea mult pentru forțele lor... se ghemuiseră în nefericirea lor, se descompuneau, se mutilau de disperare, se făceau mai mici, mai invizibili, pentru a micșora suprafața țintei... Înceau să se fofileze printre catastrofe!... zadarnic! toate loviturile îi nimereau în plin, pisându-i bine...

Doamna Héronde, lucrătoarea, nu mai putea munci, mai mult prin spitale stătea... Doamna Jasmine o înlocuia, dar asta nu era serioasă nici de doi bani!... În privința datoriilor, ciur curat! îi plăcea să și tragă la măsea. Locuia la Clichy. Mama călărea omnibusele, o sâcăia întruna, dimineața și seara... N-o găsea decât prin cârciumi... Măritată cu un colonial, suga absint... clientele cu reparațiile își așteptau cârpele cu lunile... făceau crize feroce de nerăbdare și indignare... mult mai rele decât altădată... excedate cum erau de amânări și întârzieri... și la plată aceleași mofturi, viclenii, neînțelegeri... Pfui! doamna dispărea! Se golea locul cât ai zice pește... sau dacă plăteau, bombăneau, scheunau, frichineau notele de plată, cârâiau cu atâta ardoare că până la urmă mama nu mai știa nici ce să zică, nici ce să facă... Ea, care transpirase, care schiopătase, ea, pe care o trecuseră toate nădușelile, umblând după doamna Jasmine, să fie ocărâtă în halul ăsta, făcută albie de porci... Nu se merita!...

Mai întâi că mama își dădea bine seama, o mărturisea cu lacrimi în ochi, pierise orice gust pentru lucrurile de artă... se duseseră vremurile alea... În aceste condiții să te zbați părea o tâmpenie, un chin de florile mărlui... nici un fel de rafinament la oamenii bogați... nici delicatețe, nici stimă pentru finețea trudei, pentru lucrul de mână... o admirație deșănțată doar pentru mizeriile de serie, pentru niște broderii care se destrămau, se muiau, ieșeau la spălat... Ce rost mai avea să te străduiești într-un Frumos! doamnele nu mai vroiau decât lucruri tipătoare! putregaiuri! orori! bazaconii de bazar! Murise vremea dantelei veritabile... De ce să te mai încăpățânezi atunci? mama fusese și ea obligată să urmeze această modă infectă! își umpluse și ea magazinul cu mizerii din astea... În mai puțin de o lună cumpărase grămezi de raze... pe garanție!... Își burdușise vitrina!... Văzând acești kilometri de trențe cum spânzurau de tije, umplând policioarele, nu doar se amăra, ci se enerva peste măsură... nu crâcnea totuși... evreii care se aflau la câțiva pași de noi, pe *rue des Jeûneurs*, chiar la colț, grămadiseră și ei la vedere aceeași marfă, umpluseră teșghelele cu ea ca la bâlci... cu bobina, cu decametrul, cu kilogramul!

Era o adevărată decădere pentru cei care cunoscuseră broderia "autentică"... Mai mare rușinea să concurezi cu asemenea rebuturi... dar nu aveau de ales... ar fi preferat să renunțe la aceste articole și să se descurce de acum încolo cu mobile mici, de exemplu, marchetărie, mesute de toaletă, gheridoane, mici birouri cu sertare și chiar articole de vitrină, bibelouri, faianțerie minusculă și lustre olandeze cu care nu câștiga mai nimic și care mai sunt și atât de dificil de transportat... numai că ea era prea șubredă, prea o durea piciorul complet compromis... niciodată nu s-ar fi încumetat să alerge purtând o asemenea încărcătură în cele patru colțuri ale Parisului... absolut imposibil! Și nu aveai de făcut decât asta, pentru ca să dai peste ocazii... sau să stai ore întregi înțepenit în "sala de vânzări"... și magazinul!... pe toate nu le putea împăca... doctorul nostru Capron, din *Marché Saint-Honoré*, a venit de două ori s-o vadă pentru piciorul ei... și a fost foarte categoric... să se odihnească! să nu mai bată scările, sus, jos, încărcată ca un catâr! să termine cu menajul, chiar și cu bucătăria... n-o rmenajase deloc... i-a spus-o verde în față! dacă se va surmena în continuare, îi prevedea un adevărat abces... la genunchi... Îi arătă chiar și locul... coapsa, gamba, din cauza efortului, înțepeniseră de tot, se sudaseră, nu mai făceau decât un singur os, fără articulație. Ai fi zis că e un baston... un sul umplut cu câlți... mușchi nu mai avea... numai niște simple sfori în loc... când mișca piciorul... o durere atroce... un junghi insuportabil... mai ales seara când se întorcea de la treburi, când se aduna de pe drumuri... odată când eram singuri, mi l-a arătat... Își punea comprese cu apă caldă... se ferea de tata... băgase și ea de seamă până la urmă că tata se înfură când o auzea schiopătând așa în urma lui...

Eram singuri... stăteam în prăvălie și așteptam... a profitat de ocazie ca să-mi spună, a câta oară, blând, afectuos, dar foarte convinsă, că lucrurile mergeau atât de prost, din vina mea, fără îndoială, ca un adaos la toate

necazurile lor, ale magazinului și ale biroului... Purtarea mea, toate isprăvile de la Gorloge și de la Berlope îi loviseră atât de crunt că n-aveau să-și mai revină niciodată... fuseseră adânc răscoliți... sigur că nu-mi purtau pică pentru asta... nu mă țineau de rău! totul trecuse!... măcar de mi-aș da seama până la urmă de starea în care îi adusesem... tata, atât de tulburat, că nu-și mai putea stăpâni nervii... tresărea în somn... avea coșmaruri... ore întregi se plimba ca un leu în cușcă...

Cât despre ea, îi vedeam doar piciorul!... cea mai rea dintre calamități... mai rea decât cea mai gravă boală, o tifoidă sau un erisipel! și pe tonul cel mai afectuos mi-a reamintit toate sfaturile ei... să mai încerc la alți patroni, să fiu mai cuminte... mai ponderat, mai curajos, mai perseverent, să fiu recunoscător, scrupulos, serviabil... nu zănatec, neglijent, leneș... să am un pic de inimă! asta mai ales! inimă! să-mi aduc mereu aminte că ei se lipsiseră de toate, că se înghămaseră la jug încă de când mă născusem... și acum în urmă ca să mă trimită în Anglia... Că dacă din nefericire am să mai comit și alte feste la fel de urâte... ei bine, atunci va veni adevăratul dezastru... tata cu siguranță n-o să reziste... nefericitul de el era terminat! o să dea într-o neurastenie!... va trebui să plece de la birou... Cât despre ea, dacă avea să mai treacă și prin alte necazuri... din cauza purtărilor mele... totul va avea repercusiuni asupra piciorului... și așa, din abces în abces, o să ajungă să i-l taie... așa spusese Capron...

În ce-l privea pe tata, totul putea deveni la el și mai tragic din cauza temperamentului, a sensibilității sale... ar fi trebuit să se odihnească măcar câteva luni, și asta fără întârziere, să-și ia un concediu mai lung, să se ducă într-un loc liniștit, departe, la țară... Capron i-o recomandase! îl consultase îndelung... inima îi bătea aiurea... de multe ori în contra-timp... amândoi, Capron și tata, aveau exact aceeași vârstă, patruzeci și doi de ani și șase luni... Și mai adăugase Capron, că bărbații sunt mai fragili decât femeile la "menopauză"... că trebuie să fie extrem de prevăzător, un sfat care se lovea ca nuca în perete! exact în momentul când el se frământa mai tare ca oricând!... Îl auzeam la al treilea etaj cum bătea la mașină, o sculă enormă, cu o claviatură complicată ca o uzină... Dacă bătea mai mult, îi țiuiau urechile de țăcănitul clapelor până târziu, în miez de noapte... Și nu putea să adoarmă. Făcea băi la picioare cu muștar. Ca să-i mai coboare sângele de la cap la picioare...

Începusem să-mi dau seama că mama mă credea tot un copil lipsit de inimă, un monstru egoist, capricios, o mică brută descreierată... puteau ei să facă orice... să încerce orice... nu aveam scăpare... Cât despre funestele mele predispoziții, de care hoitul meu se năvălise profund, incorigibil, nu mai avea nici ea vreo îndoială... devenise și pentru ea clar că tata avea dreptate... Dealtfel, în absența mea, resentimentele lor împotriva-mi se învârtosaseră... erau atât de obsedați că până și zgomotul pașilor mei le făcea rău! Când mă auzea urcând scara, tata se strâmba de dezgust.

Afurisita de lovitură cu bolerourile făcuse să se reverse paharul... Și ca și cum n-ar fi fost destule motive de arțag, îl mai apucase și bătutul la mașină... nu putea învăța și pace!... stătea ore întregi în fatalei, făcând "copii"... izbea în ea ca un surd... strica pagini după pagini... ori bătea prea tare, ori nu destul, micuța sonerie zbârnâia neconținut. Stătea foarte aproape de patul meu... Îl vedeam cum se screme... cum cotrobăie printre clape, cum se împiedică printre vergele... Nu era de el... se ridica tot nădușit... Înjura de unul singur, spurcând toți sfinții... Domnul Lampreinte, la birou, se lega mereu de mutra lui, îl hărțuia fără răgaz. Era clar că-i căuta nod în papură!... "Nu mai termini odată cu liniile dumitale subțiri și cu verticalele! Vai! Prietene! uită-te puțin la colegii dumitale! ei au terminat de mult! parcă ai fi un caligraf! Domnule! asta trebuia să te faci!"... Nu-l putea suferi... iar el începu să-și caute ceva în altă parte... Prevedea concedierea, umbla după vechii amici... cunoștea un sub-casier de la o companie concurentă... La "Connivence-Incendie". I se promisese chiar că va fi supus unui test în luna ianuarie... dar și acolo trebuia să știe să bată la mașină... Încearca în fiecare seară, imediat ce se întorcea de la comisioane...

Era un instrument antic, absolut de nespert, special destinat închirierilor, răsună la fiecare virgulă. Se antrena în draci în fața ferăstrucii, după cină, până la miezul nopții.

Mama termina de spălat vasele și urca la el, își așeza piciorul pe un scaun și-și puneă comprese... Nu vorbea să nu-l descurajeze... acum crăpam de căldură... Începutul verii fu de-a dreptul torid...

Pentru căutarea unei slujbe momentul picase foarte prost. În comerț se instalase mai degrabă calmul de dinaintea sezonului mort. Am mai încercat noi ceva, ceva... ne-am interesat în stânga, în dreapta... pe la plasatorii pe care-i cunoșteam... nu aveau nimic în perspectivă... trebuia să așteptăm să treacă vacanța... chiar și pentru prăvăliile străinilor...

Într-un anumit sens perioada de inactivitate ne convenea, pentru că haine nu mai aveam deloc... și oricum trebuia să înțolțim înainte de a-mi relua demersurile... Dar câtă economie ca să mi se poată încropi o garderobă!... Ne lipseau fondurile aproape cu desăvârșire... trebuia să aștept, asta era tot, luna septembrie pentru încălțăminte și pentru pardesiu!... Nu puteam decât să mă bucur de această amânare. Hai respiram și eu nițel

înainte de-a le arăta câtă engleză știu!... ce haiul dracului o să iasă când or să-și dea seama... În sfârșit, mai aveam un răgaz!... dar numai o singură cămașă!... Am îmbrăcat una de-a tatei... aveau să-mi comande o haină cu doi pantaloni... dar abia luna viitoare... acum pe loc nu se putea... nu ne mai rămânea decât ce să punem în gură, și asta cu chiu cu vai... chiria venea pe opt, cu gazul eram în întârziere! și contribuțiile! și mașina tatei!... nu mai reușeam s-o scoatem la capăt!... peste tot, pe toate mobilele, zăceau risipite somații, violete, roșii sau albastre!... mereu amânate...

Răsuflăm ușurat! Nu mă puteam prezenta unui patron într-un costum ros, cârpit, trențuit, cu mânecile până la coate... Nu se putea! Mai ales în comerțul de mode și pe la teughetele cu amănuntul, unde toți erau puși la ștaif!

Tata era atât de prins cu exercițiile sale dactilo și atât de înfricoșat că-l vor da afară de la Coccinelle, încât chiar și la cină rămânea adâncit în gânduri! persoana mea nu-l mai prea interesa! Își avea părerea lui foarte bine formată, categorică, de nezdruccinat, în privința mea, eram ticăloșia în carne și oase! un cretin ignorant, de nevindecat! și cu asta basta! Nu mă vor încerca niciodată neliniștile, grijile maturilor cu adevărat elevate... N-o să fiu eu ăla care să-mi simt propria nemernicie ca pe un cui înfipt în carne! Pe care să-l mai și răsucesc în fiecare clipă ca-ntr-o rană! Să-mi fi zgâlțâit eu cumva netrebnicia, s-o fi scormonit? Mai atent? Mai adânc? Mai îngrijorat? O, nu! Să fi urlat eu sub continua avalanșă a suferințelor? Să mă fi întors eu acolo în Pasaj fain frumos ca prin minune? alături de ei? pentru totdeauna! Să fi devenit ceva cu totul și cu totul neobișnuit? miraculos? adorabil? Și chiar mai mult decât atât, un copil perfect? O, asta ar fi vrut, firește! Un obsedat tracasat și de zece mii de ori mai jalnic!... Un sfânt născut din economia și încăpățânarea familiei!... Sigur! mai nerod! O, da! și de zece mii de ori mai econom! Oho! Cum nu se mai văzuse altul în Pasaj! nici prin împrejurimi! Doamne Dumnezeule! copilul minune! al tuturor mahalalelor și provinciilor! Fiul distins! Fenomenal! Ei bine, așa ceva nu mi se putea cere mie! firii mele imposibile!... N-aveam nici o scuză... și nici măcar o fărâmă, o rămășiță de onoare... Eram putred tot din cap până-n picioare! degenerat, respingător fără suflet, fără viitor!... Uscat ca o legătură de vreascuri... un dezmațat căpățânos... o balegă... o cobe plină de ursuzlăcuri ranchiunoase!... greșeala vieții lor! Pacostea în carne și oase! Și culmea era că mai și mâncam la prânz și seara, și chiar la micul dejun... Datoria lui se încheiase! Eram crucea lui aici pe pământ! N-aveam să devin conștient niciodată! Eram doldora de păcate, un abis care înghițea pâinea și sacrificiile familiei... un vampir, cum s-ar zice... nevrednic nici măcar de o privire...

În *Passage des Bérêzinas*, pretutindeni pe tarabe, se schimbaseră multe de când plecasem... Se dădeau cu toții în vânt acum după "Modern Style", după culorile movalii și portocalii... Moda cu zorele și iriși era în toi, le vedeai cățărându-se de-a lungul vitrinelor... În ghips, în lemn sculptat... Se mai deschiseseră două parfumerii, se mai instalase un negustor de gramofone... La ușa teatrului nostru, "Grenier Mondain", mereu aceleași fotografii, iar prin culise mereu aceleași afișe. Se juca tot "Miss Helyett" cu mereu același tenor: Pitaluga... o voce de vrăjitor care-și reînnoia triumful duminică de duminică la Sfintele Daruri la Nôtre-Dame des Victoires, spre extazul admiratoarelor lui... douăsprezece luni s-a vorbit în Pasaj despre "Minuit Chrétien" pe care îl intona acest Pitaluga, de Crăciun, la Saint Eustache... an de an mai falnic, mai trilurat, mai fantastic...

Era în studiu un proiect pentru instalarea luminii electrice în toate prăvăliile din Pasaj! S-ar fi renunțat atunci la gazul care sfârâia de la ora patru după amiază, în cele trei sute douăzeci de becuri puțind de te trăznea în aerul atât de stătut că unora dintre femei li se făcea rău pe la ora șapte (fără să mai punem la socoteală putoarea de urină a cățeilor, din ce în ce mai numeroși)... Dar și mai mult se vorbea despre demolarea completă! de dispariția întregii galerii! de desființarea prăvăliilor! da! pentru o stradă de douăzeci și cinci de metri care ar fi trebuit să treacă exact pe locul casei noastre... Zvonuri nesperioase, baliverne mai degrabă, istorii de ocnași, de calici!... prinși sub clopot! unde trebuiau să și rămână... oricum și pentru totdeauna! Și cu asta basta! Legea celui mai tare!...

Căci, trebuie s-o spunem, din când în când niște aiureli bizare dospeau în maghernițele sărăntocilor, pe pragul dughenelor, mai ales în toiul căldurilor... ca și cum un fel de bășici s-ar fi ivit la suprafață, din țeasta lor gata să plesnească... mai ales înaintea ploilor din septembrie... atunci scorneau gogoși, monumentale sforării, visau la reușite, puneau la cale escrocherii formidabile... se vedeau expropriați... persecutați... chipurile de către stat! Le veneau idei chiznovate! Se umflau în pene, își sfărâmau creierii, se băteau cu pumnii în piept, își dădeau duhul uneltind... ei, atât de palizi de obicei, deveneau stacojii...

Înainte de-a se duce la culcare, își comunicau devizuri mirifice, memorii imagine! sume incredibile, capitale, pe care le-ar cere nesmintit de îndată ce li s-ar vorbi de demolări! Da! Lasă numai! fir-ar să fie! vor scandal? or să-l aibă! să încerce numai să-i facă s-o șteargă de pe aici!... nici prin cap nu le trece Consiliilor de Stat!... ce înseamnă aia rezistență! Pfui! Guvernul și Cancelaria!... numai cinci minute să stea de vorbă cu ei! or

să vadă ei cu cine au de-a face, nu te teme! Să te ții atunci memorii și somații de interes obștesc!... și altele mult mai afurisite încă!... ce să zic! de la ei, treizeci și doi de mii de păduchi! că ei n-or să se dea bătuți! O să vadă ăia pe dracu'!... doar peste cadavrul lor să treacă... or să se baricadeze în maghernițele lor! până la urmă ăia or să fie obligați să golească toată Banca Franței, ca să le facă lor prăvălii adevărate! Colo, la fix! la milimetru! la decigram! după pofta inimii lor! nici mai mult nici mai puțin! Basta! Se vor încăpățâna așa până-n pânzele albe! în cel mai rău caz vor accepta o rentă, dar pe cea mai mare!... n-ar zice nu... ar fi poate de acord... da, dar să fie definitivă! renta pe viață fir-ar mă-sa a dracului! și încă una baban garantată de Banca Franței, pe care s-o cheltuiască după placul inimii! să meargă la pescuit! să trăiască colo vreo nouăzeci de ani! Numai într-un chef, zi și noapte! Și asta încă nu e totul! vor mai veni și alte "drepturi", la "ameliorări" de exemplu, și la case la țară și la alte indemnizații... ce să mai vorbim, nu le mai puteai ține socoteala... Cum? Nu era decât o simplă chestiune de caracter! Simplu, infailibil! Să nu cedeze pentru nimic în lume! Așa vedeau ei lucrurile... Și toate astea din pricina căldurilor, a aerului închis, a electricității... un fel de a nu se mai certa între ei... Când venea vorba de "ameliorări"... erau cu toții de acord... Toată lumea era fascinată de viitor... fiecare vroia să fie expropriat.

Toți vecinii din Pasaj se mirară cât de mult crescusem. Arătam ca un adevărat malac... De două ori mai înalt și mai greu... Asta însemna noi cheltuieli când mă vor înțoli la "Classes Méritantes"... ca să ne facem o idee, încercai boarfele tatei... Îmi plezneau pe la umeri... Nici măcar pantalonii nu-mi mai veneau. Trebuia, ce mai, cumpărat totul din nou... Deci să aștept...

Doamna Béruse, mănșăreasa, întorcându-se de la comisioane, a intrat într-adins la noi ca să vadă cu ochii ei cum arăt: "Maică-ta poate fi mândră de tine! a conchis în cele din urmă. Străinătatea ți-a priit!" Și a repetat-o bineînțeles tuturor! Ceilalți au dat fuga ca să-și facă și ei o părere. Bătrânul paznic din Pasaj, Gaston cocoșatul, cel care aduna toate bârfele, fu și el de părere că mă schimbasesm, dar mai degrabă parcă slăbisem! Nici unul nu era de acord cu celălalt, fiecare o ținea pe a lui. Și mă întrebau, curioși, să afle câte ceva despre Anglia. Veneau să-mi ceară amănunte despre cum trăiesc pe acolo englezii... Oricum stăteam ziua întreagă în magazin, așteptând să fiu îmbrăcat. Visios, gabierul, cel cu pipele... Charonne aurarul, mătușa Isard vopsitoreasa, vroiau toți să știe ce se mânca la Rochester, în pensiunea noastră? era adevărat că mâncau legumele crude sau, mă rog, abia fierte? dar vinul și apa? băusem whisky? era adevărat că femeile lor aveau dinții lungi, așa ca de cal? și picioarele ca fusele? dar sânii? aveau? și toate astea printre mii de mofturi și izmeneli ofuscate...

Dar mai mult și mai mult vroiau să le spun câteva vorbe pe englezește... asta îi obseda dincolo de orice închipuire... nu făcea nimic că nu înțelegeau... așa ca efect, să mă audă un pic vorbind, mama nu prea insista, dar oricum, ar fi fost deosebit de flatată să-mi exhib talentele... să le fi rupt oleacă gura la pisălogii ăștia...

De știut nu știam decât "River... Water... No trouble... No fear" și încă vreo două, trei chestii... nu era puțin... dar mă opuneam din inerție... nu mă simțeam deloc în vervă... mama se necăjea când mă vedea atât de încăpățânat... cum mă știuse... Nu-i justificam sacrificiile! și vecinii se ofuscau, strâmbau din nas, mă găseau impertinent... "Nu s-a schimbat nici cât negru sub unghie!" remarcă Gaston cocoșatul. "Și nici n-o să se schimbe vreodată... a rămas același de când făcea pipi pe sub poarta mea! Niciodată n-am putut să-l împiedic!"

Nu putuse să mă sufere de când mă știa. "Noroc că nu-i taică-tău pe aici! se consola mama. Ce s-ar mai necăji! Ce s-ar mai amări, bietul de el! Să te vadă atât de puțin manierat! atât de puțin amabil! atât de încăpățânat la orice! atât de nedat cu lumea! cum vrei să reușești? mai ales în comerț, acum? cu concurența asta crudă? Nu ești singurul care cauți un loc! Și el care-mi zicea ieri: numai să-și găsească, Dumnezeuule, ceva, să se descurce! suntem în pragul falimentului!..."

Și atunci apăru unchiul Edouard, el ne scoase din încurcătură... Era foarte bine dispus... a zis bună ziua tuturor... așa fără să se adreseze în mod special cuiva... Își pusese pentru prima oară frumosul lui costum în carouri, în ton cu moda acelei veri, englezească, firește, cu un melon mov, cum se purta pe atunci, legat cu un șiret fin de butonieră... Mi-a luat amândouă mâinile, mi le-a scuturat cu putere, un adevărat, "shake-hands", să mi le rupă, nu alta! Lui îi plăcea Anglia. Dorința lui cea mare era să se ducă acolo într-o călătorie... o tot amâna pentru că vroia mai întâi să învețe numele obiectelor cu care făcea negoț... pompe etc. ... se biziua pe mine să-l învăț limba... Mama i se plângea mereu de atitudinea, de purtarea mea respingătoare, ostilă... Departe de a o aproba, el îmi lua apărarea... le-a explicat în două cuvinte tuturor acestor nuliități răhătoase că nu înțelegeau nimic! Că erau complet ignoranți în privința influenței limbilor străine, că Anglia îi schimbă totalmente pe cei care se întorc de acolo! Îi face mai laconici, mai rezervați, le dă o anumită distanță, o distincție, într-un cuvânt... și e bine că e așa!... Poftim! Uitați-vă! în comerțul de azi și mai ales la comisionari, de acum încolo vor trebui să știe să tacă! asta e distincția distincțiilor! Suprema încercare a comisionarilor!... da!... s-a terminat! s-a sfârșit

cu vorbăria! cu slugărnicia! cu pălăvrăgeala! nu se mai caută așa ceva! doar păduchioșii o mai practică, circarii din provincie! La Paris numai merge cu de-alde d-astea! Când intri în magazinele Sentier îți vine să verși de aerul lor servil și milog! la timpuri noi, metode noi!... el era în întregime de partea mea... asta le-a spus...

Mamei, auzindu-l, îi venea inima la loc... se mai liniștea... ofta din rărunchi... i se lua o povară de pe suflet... dar ceilalți, dughengiii afurisiți, nu se lăsau înduplecați... rămâneau la convingerile lor... nu se dădeau urniți... cârâiau și-l contraziceau... erau absolut siguri că n-aveam să mă descurc cu asemenea purtări! exclus!

Degeaba s-a ostenit unchiul Edouard, dându-și toată silința, degeaba a răgușit vorbind... ei o țineau gaia-mațu... mai încăpățânați decât o mulă, ziceau tot timpul că oriunde ai fi, ca să-ți câștigi cinstit ciovârta, trebuie mai întâi să fii foarte amabil...

Cum zilele treceau și clienții aproape că nu se mai arătau, eram în toiul verii, și plecaseră cu toții la țară, mama hotărî, în ciuda piciorului ei bolnav și a sfaturilor doctorilor, să meargă totuși până la Chatou, ca să încerce să mai vândă din catrafuse... În lipsa ei rămâneam eu în prăvălie... nu exista altă alternativă!... Trebuia făcut rost de bani... mai întâi ca să-mi plătească hainele mele cele noi, cele două perechi de pantofi și ca să ne vopsim vitrina pe dinafară în culori adecvate, înainte de începerea sezonului...

Vitrinele noastre arătau dezolant în comparație cu celelalte... cenușii, verzulii, în timp ce alături de noi se răsfața vopsitoria Veturne, foarte cochetă, recent zugrăvită într-o fantezie de galben și albastru ca cerul, iar în dreapta se afla papetăria Gomeuse, în alb imaculat, bine pusă în lumină de filigrane, pompoane și fermecătoare tapete cu păsărele atârinate pe crenguțe... Dar toate astea presupuneau mari cheltuieli... Trebuia să ne înhumăm la treabă...

N-a spus nimic tatei, s-a dus la tren cu o boccea enormă, cântărind cel puțin douăzeci de kilograme...

Odată ajunsă la Chatou, s-a descurcat pe loc... A pus mâna pe o tarabă în spatele primăriei, s-a înfipt acolo în apropierea gării, într-o poziție foarte bună. A distribuit toate cărțile de vizită ale magazinului, ca să-i facă reclamă. După amiază a luat-o la drum, încărcată ca un măgar, de-a lungul și de-a latul ținutului, în căutarea vilelor pe unde mai putea da de ceva clientele... când s-a întors seara în Pasaj era stoarsă de oboseală, îi venea să urle de durere, atât îi era piciorul de înțepenit și plin de cărcei, genunchiul învinețit, glezna scrântită complet dislocată... s-a prăbușit în camera mea așteptând să vie tata... Își punea comprese calmante... foarte reci... Tot umblând așa creanga prin cartierele mărginașe, vindea în grabă negustorilor, la grămadă, ca să mai facă rost de ceva bani lichizi... aveam mare nevoie: "ce să le mai car înapoi!" ne spunea... În timpul cât era plecată abia dacă intrau în prăvălie două, trei persoane... Mult mai comod ar fi fost să închidem de-a binelea, ca s-o însoțesc prin mahalale, să-i duc bocceaua... Doamna Divonne nu mai era, s-ar fi ocupat ea de prăvălie în absența noastră... am agățat deci de ușă următorul anunț "vin imediat!" Și am scos clanța...

Unchiul Edouard nu era dintre cei care pun totul la spate. El își iubea sora cu adevărat și era tare amărât s-o vadă suferind atât, sfrijindu-se, pătîmind de atâta muncă și necazuri... Sănătatea ei îl neliniștea dar și starea ei psihică... Se gândea tot timpul la ea. A doua zi după călătoria la Chatou, mama nu se mai putea ține pe picioare, cu fața crâmpoțită de durere, gemea ca un câine, prăbușită direct pe linoleum... așa se așeza, pe burtă, când tata nu era acasă. I se părea mai răcoare decât în pat. Dacă se întorcea de la birou și o surprindea așa, șleampătă, deșelată, masându-și piciorul în apa din bazinet, cu fustele suflecate până la gât, urca grăbit la etajul trei, se făcea că n-o vede, trecea pe lângă ea ca fulgerul. Și se repezea la mașină sau la acvarele... mai vindeam ceva și din ele, mai ales "vase cu pânze", o colecție întreagă, și "conciliul cardinalilor"... cele mai vii colorate! în mii de reflexe... asta face întotdeauna frumos într-o cameră. Era momentul să se grăbească... Să nu ne apuce sfârșitul lunii... ca să compensăm orele de închidere din timpul zilei, când hoinăream pe la Chatou, țineam deschis până târziu. Oamenii se mai plimbau după cină... mai ales dacă ploua... Când se întâmpla să intre vreun client, mama ascundea repede ligheanul cu apă, tampoanele, împingându-le sub divanul din mijloc... se ridica cu un surâs... și începea conversația... mi-aduc aminte că-și petrecea în jurul gâtului o eșarfă lată de muselină... cochetăria epocii... asta-i făcea capul cât banița.

Cu negustoria lui, unchiul Edouard își bătea rău capul, dar nu regreta, îi mergea bine... În branșa pe care și-o alesese, mecanica... accesorii de bicicletă... prospera... afacerea era bună... excelentă chiar... curând avea să-și cumpere o parte de garaj, dincolo de Levallois, în asociație cu niște prieteni foarte serioși.

Avea gustul aventurii și obsesia invențiilor... dintre toate găselnițele, asta îl obseda cel mai mult... patru mii de franci din partea lui de moștenire îi plasase imediat într-un brevet de pompe de biciclete, un model foarte nou, atât de pliabile că le puteai băga într-un buzunar... avea întotdeauna la el două-trei, mereu gata să-ți facă demonstrația pe loc. Le umfla chiar sub nasul oamenilor... era cât pe aci să-și piardă cei patru mii de franci în

această aventură. Vânzătorii erau niște hoțomani... a scăpat datorită spiritului lui foarte dezghețat, dar și datorită unui telefon... o conversație surprinsă în ultimul moment... norocul lui!... Încă puțin și ar fi fost ras!

Mama îl admira pe unchiul meu... ar fi vrut să-i semăn... pentru că tot aveam nevoie de un model!... unchiul dacă nu tata, putea fi și el un ideal!... nu mi-o spunea drept în față, dar îmi făcea aluzii... tata nu era deloc de părere că Edouard ar fi atât de exemplar, îl găsea idiot, absolut insuportabil, mercantil, un spirit extrem de vulgar, mereu gata să se entuziasmeze pentru toate prostiile. Cu toate smintelile lui mecanice și cu tot bazarul lui automobilistic, cu tricarele și pompele lui năstrușnice, îl călca pe nervi!... Numai auzindu-l vorbind și-l agasa la culme!...

Când mama se apuca să-și laude fratele în fața lumii, afacerile, reușitele, flerul lui, tata o întrerupea... nu permitea! Nu! era foarte încăpățânat în privința asta!... Punea totul pe seama norocului!... Avea un noroc porcesc! și cu asta basta! Verdictul tatei. Mai mult nu spunea... Nici n-ar fi putut dealtfel să-l spurce mai tare, îi datora recunoștință, se împrumutase de la el... dar asta nu-l împiedica să-l înjure... Edouard își dădea seama... era și pentru el evident... Îndura antipatia, nu vroia să învenineze și mai mult lucrurile, se gândea la soră-sa...

Aționa discret, trecea doar în fugă ca să afle cum o mai ducea mama... dacă se simțea mai bine? Era îngrijorat de fața ei suferindă, de greutatea enormă pe care le căra de ici, colo, vânzând cu toptanul... ca să zacă apoi zile întregi, gemând... complet oloagă.. Gândul la ea îl urmărea cu fiecare zi mai mult... cum starea ei se înrăutățea, se hotărî să-i vorbească tatei... stând de vorbă în trei, căzură până la urmă de acord că venise și pentru ea ziua să se odihnească... că așa nu mai putea continua... dar cum să se odihnească? și atunci au descoperit un mijloc... să ia o servitoare, de exemplu, două sau trei ore pe zi... ar fi fost o ușurare... n-ar mai fi vânturat atât etajele... ștergând mobilele... făcând comisioanele... dar această cheltuială, dată fiind starea în care ne aflam, era peste puterile noastre... o nebunie, un proiect fără șansă! realizabil numai dacă eu îmi găseam de lucru... atunci cu ceea ce aș fi câștigat eu, cu ceea ce aș fi adus în casă, s-ar fi putut ca, odată chiria plătită, să angajăm o servitoare... asta i-ar mai fi dat mamei un răgaz... nu s-ar mai fi deșelat atât, n-ar mai fi galopat așa... făceau apel la inima mea bună! aveau să mă pună la încercare, dacă eram în stare să renunț la egoismul, la perversiunea, la neobrăzarea mea... Aș fi avut atunci și eu un rol, un scop în viață! Să-i ușurez mamei munca... Presto... La arme, să iau cu asalt vreo afacere! Oh! Oh! imediat ce mă vor fi răsfățat în costumul meu "ad hoc"! Să mă aștern la treabă! Tot înainte spre culmi!

Fără ezitări! fără tertipuri! Muzica! Fără obiecții! Valoarea individuală, perseverența, să nu-mi scape, fir-ar al naibii! Iată un țel nobil! Era cât pe aci să cred că totul era ca și făcut!...

Dar îmi trebuiau încălțări! Și ne-am dus iar la "Prince Consort"... La "Broomfield" era totuși prea scump... mai ales pentru două perechi cu nasturi!... și totuși de cum începi treaba, ai nevoie de cel puțin trei, patru perechi!

Pentru costum, pentru pantaloni, mi-au luat măsurile la "Classes Méritantes" pe undeva pe aproape de *Halles*, un magazin de mare încredere, cu o reputație centenară, mai ales în privința șeviotului și a țesăturilor de "ținută", haine practic inuzabile... "Trusouri pentru muncitori", așa se numeau... Numai că la preț erau foarte pipărate! O jertfă teribilă!...

Deși eram încă în luna august, fui îmbrăcat ca pentru iarnă... oricum căldurile nu aveau să țină o veșnicie... Dar exact atunci căldura deveni toridă! Firește, nu era decât o chestie de moment, avea să treacă! Singur frigul durează!... dacă o să mă sufoc în timp ce-mi făceam demersurile... ei bine, n-aveam decât să-mi țin pardesiul pe braț în momentul când sunam la vreo ușă, asta era...

Mama nu spunea cât o costase afacerea cu îmbrăcatul meu... din cap până-n picioare... În raport cu mijloacele noastre era o sumă fabuloasă, scotocisem prin fundul sertarelor până la ultimul bănuț... Degeaba s-a ostenit, degeaba și-a stors creierii, fie dând o fugă până la Vesinet între două trenuri, fie repezindu-se până la Neuilly, aproape de Chatou, în zilele de târg pe unde-și căra boarfele, alese din ceea ce rămăsese mai puțin ponosit, tot nu izbuti să vândă suficient nici măcar din ceea ce se mai putea plasa de obicei... Nu ajungea să strângă suma... Numai sminteală și bătaie de cap... Îi lipseau mereu douăzeci sau treizeci și cinci de franci... Și asta în timp ce plouau cu nemiluita contribuțiile, la care se mai adăugau la sfârșit de săptămână plata lucrătoarei și chiria amânată de două luni... Descurajantă avalanșă!... Nu i-a spus nimic tatei... Încercă o combinație. A cărat în *rue Aboukir* la mătușa Heurgon Gustave, o dugheană de mărunișuri, cinci acuarele de ale tatei dintre cele mai frumoase... trei dintre ele erau cu adevărat foarte reușite, pe cinstite... și le-a dat la nici un sfert din prețul obișnuit... așa zis pe "garanție"... În sfârșit, tot soiul de sinistre expediente ca să strângem suma... nu vroia să ia nimic pe credit... după câteva săptămâni de îndârjire, șiretlicuri și uneltiri, eram îmbrăcat, pus la patru ace, sufocat de căldură, dar bine înțolită... când m-am văzut în hainele toate noi, am început să-mi pierd puțin câte puțin din siguranță! Eram copleșit de emoție! Mai aveam voință, dar mă asaltau din nou îndoielile...

Poate din cauză că transpiram prea mult în costumul meu de iarnă? Parcă aş fi fost un cuptor ambulant...

Mărturisesc adevărul adevărat, nu eram deloc nici mândru, nici liniştit în privinţa consecinţelor... Inima îmi sărea din loc numai la perspectiva imediată de a înfrunta nişte patroni... de a-mi bolborosi pe teava intrând prin şandramalele lor. În Anglia îmi pierdusem obiceiul de a sta surghiunit într-un colţ... Dar va trebui să mă reînvăţ... neîntârziat! Numai zărindu-mi posibili patroni, curajul îmi pierdea pe loc, vorba mi se oprea în gât... Mă ucidea numai gândul de a fi obligat să urmez un anumit itinerar stabilit dinainte... era atât de cald că se topeau şi plăcuţele cu nume de pe la porţi... 39,2!

Babacii aveau dreptate în tot ce-mi spuneau... că ajunsesem la vârsta când trebuia să fac efortul suprem... să-mi forţez destinul şi norocul... că acum sau niciodată era momentul să mă hotărâsc pentru o carieră... toate bune şi frumoase... numai că degeaba îmi scoteam eu haina, gulerul, încălţărilor, tot transpiram... sudoarea curgea şiroaie... şi am luat-o pe drumurile ştiute... am trecut prin faţa casei lui Gorloge... Îmi clănţăneau dinţii numai văzându-le hardughia şi poarta mare cu două canaturi... Mă cufuream pe mine de frică numai gândindu-mă la cele întâmplare... Fir-ar al naibii! Blestemată amintire!

Faţă în faţă cu o sarcină atât de grea, numai gândindu-mă îmi pierdea orice elan... mi-ar fi plăcut mai bine să mă aşez undeva... bani nu prea aveam să mai beau şi eu ici, colo, câte un ţap de bere... nici măcar un pahar de zece centime... mă vâram prin gangurile caselor... acolo era umbră, dar şi curent... strănutam din răspuţi... Stând şi judecând până la urmă am ajuns să-i dau dreptate tatei... Constatasem din proprie experienţă... că nu valoram nimic... nu aveam decât înclinaţii dezastruoase... un derbedeu şi un leneş... nu meritam bunătatea lor... teribilele lor sacrificii... mă simţeam nedemn, păcătos, necinstit... vedeam bine ce ar fi trebuit să fac, luptam cu disperare, dar nu-mi ieşea mai nimic... nu devenisem mai bun cu vârsta... şi mi-era din ce în ce mai sete... şi căldura se transformase într-o adevărată dramă... când cauţi un plasament în toiuil lunii august, cel mai mare chin e setea care-ţi usucă gâtul din cauza scărilor şi a neliniştii provocate de fiecare tentativă... În timp ce mă perpeleam aşteptând... mă gândeam la mama, la piciorul ei ca fusul şi la femeia de serviciu pe care ar fi putut s-o angajeze, dacă reuşeam să-mi găsesc ceva... dar asta tot nu-mi dădea curaj... oricât mă oropseam, nu izbuteam să ating sublimul. Îmi pierdusem tot entuziasmul la Gorloge! mai mare mila! Şi cu toate acestea, în ciuda tuturor predicilor, mă simţeam mult mai nenorocit decât un păduche, mai nemernic decât o cohortă de păduchioşi la un loc... eram de un egoism feroce! Nu reuşeam să mă interesez decât de amărăciunile mele, toate scârboase, puteam mai rău decât o bucată de caşcaval mucegăit... puteam în toiuil verii, năduşind de sudoare şi de ruşine, târându-mă pe scări, bâjbâind după sonerii, complet lichiefiat, neruşinat şi imoral.

Umblam la întâmplare, fără ţintă, numai cu greaţa de mine, bătând vechile străzi, neatent, *rue Paradis*, *rue d'Hauteville*, *rue des Jeûneurs*, *le Sentier*, până la urmă îmi scoteam nu numai haina groasă, dar şi gulerul de celoid, extra-rezistent, o blestemăţie care-mi făcea numai răni. Când ajungeam pe vreun palier mă îmbrăcam din nou. Vănam adrese, le scoteam din "Bottin". Listele mi le alcătuia la poştă. N-aveam un sfânt ca să-mi fi potolit setea. Mama îşi lăsa portofelul cu mărunţiş pe masă... mă uitam la el cu lăcomie... Căldura demoralizează! Puţin lipsea să nu pun mâna să ciupesc ceva... mai ales prin preajma fântânilor mi se făcea îngrozitor de sete... mama observă în cele din urmă şi se îndură să-mi dea doi franci.

Întorcându-mă din lungile şi inutilele mele periopluri, mereu fără nici un rezultat, trepădând etajele şi cartierele, înainte de a intra în Pasaj, trebuia să-mi refac ţinuta cât de cât, să nu par la masă prea dezolat, prea descumpănit. Asta ar fi pus capac la toate... un lucru e sigur, babacii n-ar fi înghiţit, n-ar fi consimţit în ruptul capului, n-ar fi înţeles niciodată lipsa mea de speranţă şi de entuziasm... N-ar fi tolerat-o... Niciodată în ochii lor n-aş fi avut dreptul la vreo lamentaţie!... dramele şi condoleanţele le erau rezervate exclusiv... copiii nu erau decât nişte derbedei, apaşi ingraţi, o adunătură iresponsabilă!... li s-ar fi făcut negru în faţa ochilor dacă m-aş fi plâns fie chiar şi numai pentru un fleac... anatema cădea pe capul meu! crunta blasfemie... sperjurul neruşinat!

"Cum e posibil? Ia zi, lepădătură! de unde atâta tupeu? atât de tânăr şi atât de plin de mofturi? de neobrăzare! de îngrozitoare extravagante? de drăcească neruşinare! Bătu-te-ar Dumnezeu să te bată! Aveam în faţă anii cei mai frumoşi! Toate comorile vieţii! Şi eu crâcneam împotriva sorţii! mă poticneam de mici neajunsuri? Ah! Arhanghelii lui de fleoartă! Ce criminală neobrăzare! Câtă neruşinare! Auzi, lepădătură!" Ca să-mi retrag cuvintele pe loc, m-ar fi călcat în picioare, m-ar fi umplut de sânge! Mama uita complet de piciorul ei, de abces, de suferinţele atroce! Sarea în sus ca un arc! "Nenorocitele! Acum, pe loc! Stârplitură fără inimă! Cere-ţi iertare imediat pentru toate grosolăniile astea..."

Mă executam! Nu prea vedeam bine de ce trebuie să fiu atât de fericit că eram tânăr, dar se pare că ei ştiau mai bine... Ar fi dat cu mine de pământ dacă n-aş fi retractat totul pe loc... Dacă aş fi formulat cea mai mică îndoială, dacă aş fi îndrăznit să crâcnesc, şi-ar fi ieşit complet din fire... mă vroiau mai bine mort decât să mă audă profanând, dispreţuind darurile cerului. Mamei îi ieşeau ochii din cap de furie şi oroare când mă lua gura pe dinainte. Mi-ar fi aruncat în cap cu tot ce-i cădea la îndemână... numai să închid pliscul... Eu nu aveam decât un singur drept: să mă bucur! şi să înalţ imnuri de slavă! mă născusem sub o zodie norocoasă! eu,

calamitatea pământului! Ei și numai ei, părinții mei, fuseseră predestinați, și asta era de ajuns, da!, tuturor angoaselor și tragicelor fatalități... eu nu eram decât o brută și cu asta basta! Gura! Trebuia odată și odată să-mi vin în fire! Să-mi uit toate blestematele mele predispoziții! toate greșelile! Necazurile le rămâneau numai lor! și văicăreala! pentru că numai ei înțelegeau viața! numai ei aveau suflet! Cine suferea mai mult decât ei? cine suporta cele mai crunte situații? toate loviturile sorții? ei și numai ei! singurii! nu vroiau să mă amestec, să mă prefac a-i ajuta... să încerc și eu ceva... totul le era rezervat numai lor! mi se părea extrem de nedrept! Așa nu ne mai puteam înțelege.

Oricât ar fi zis, oricât ar fi blestemat, eu îmi păstram convingerile. Mă credeam o victimă din toate punctele de vedere! Pe treptele teatrului Ambigu, acolo, exact în colț, la "Walace", toate vechile nefericiri mă copleșeau... Îmi deveneau limpezi!...

După ce băteam atâtea drumuri, după o zi pierdută de pomană, mă opream acolo să-mi aerisesc picioarele... fumam un chiștoc... mă informam pe la alți amici, obișnuiți ai locului, doldora mereu de vești și de iluzorii afaceri... nu erau scumpi la vorbă... recitau pe de rost toate anunțurile, cunoșteau toate "Afișele", toate diversele figurații... era printre ei unul care se pricepea la tatuaje și la tunsul câinilor... afaceri de trei parale... Halles, Vilette, Bercy... Păduchioși cât o gară, răpănoși, șleampeți, murdari, schimbând ponturi între ei... Exagerând până la nebunie! își dădeau importanță, răgușeau inventând minciuni, plesnea splina în ei povestindu-și relațiile... reușitele... noroacele... toate fantasmalele destinului lor... Lăudăroșenia lor era fără margini... puneau mâna pe cuțit sau te aruncau în canalul Saint-Martin dacă îndrăzneai să-i contrazici... În legătură cu vreun văr Consilier General... erau în stare să susțină orice... chiar și cei mai năpăstuiți, cum erau oamenii-sandvici... șiăștia aveau anumite perioade din viață de care era bine să nu râzi... romanul împinge la crimă mai rău ca alcoolul... atât de putrezi pe dinăuntru că nici dinți în gură nu mai aveau, atât de calici că-și vânduseră până și ochelarii... și tot mai băteau câmpii, inventând gogoși incredibile... mă vedeam ajuns încet, încet asemenea lor...

Cam pe la ora cinci spre seară puneam capăt încercărilor mele... Pentru ziua aceea era destul!... Locul unde mă opream era agreabil, puteam să-mi trag sufletul... să-mi odihnesc ciolanele... ca pe o plajă... plaja de la Ambigu, plină de pierde-vară, încălțați pe datorie, unii nici măcar atât trântori, cât plesări, pândind norocul, preferând să aștepte să le pice ceva decât să lucreze în dogoarea soarelui. De-a lungul peronului teatrului, pe sub castani... agățau de grilaj tot soiul de lucruri... Se simțeau în largul lor, tocău sticle de bere... caltaboș, foarte apreciat pe vremea aceea, usturoi și poșircă, camembert... Pe sub ziduri, pe trepte, se aduna o adevărată Academie... aproape mereu aceiași... de pe vremea când umblam să plasez marfa lui Gorloge... o adunătură de codoși, polițiști deloc grăbiți... majuri de toate vârstele, care nu prea câștigau cine știe cu ce informațiile pentru P. P. ... zdrăngănindu-și cătușele... doi, trei "pariori", care încercau să provoace norocul... comisionari prea bătrâni lăsându-și pe acolo cutiile cu eșantioane... care nu mai foloseau magazinelor... poponari prea lefteri ca să mai ajungă până la Bois...

Câte o proxenetă ieșea la racolaj prin împrejurimi. Își plimba fata, o puștoaică cu ciorapi roșii, pe la "Folies Dramatiques"... costa vreo douăzeci de franci, mi se pare... Oricât m-ar fi ademenit... pe vremea aceea pentru mine era o avere... nici nu se uita de fapt la noi, niște păduchioși... degeaba o strigam...

De prin turneele noastre ne întorceam doldora de ziare și de bancuri. Dacă n-ar fi fost blestemații de păduchi... sigur că m-am umplut și eu până la urmă... A trebuit să-mi cumpăr niște unguente... mare calamitate, amiciiăștia de pe la "Ambigu"... ciucure de păduchi erau mai ales culegătorii de chiștoace de prin cafenele... mergeau în grup la Saint-Louis să-și caute pomezi... Împreună, ca să se poată "scărpina"...

Îmi văd parcă și acum pălăria mea de pai, canotiera apretată, pe care o țineam în mână, cântărind și ea vreo două livre... trebuia să mă țină doi ani, la nevoie chiar trei... am purtat-o până la regiment, adică până la recrutarea contingentului '12... Îmi scoteam acolo definitiv și gulerul, care-mi lăsa pe gât o dungă dureroasă... stacojie... toți bărbații din epoca aceea o aveau, nu scăpau până la moarte de brazda roșie din jurul gâtului. Ca un semn magic.

După ce terminam de comentat anunțurile, cele mai năstrușnice șiretlicuri de a-ți găsi o slujbă, ne repezeam la coloanele sportive, urmăream întrecerile "Buffalo" și pronosticurile pentru următoarele șase zile, pe Morin și pe Fabre, favoritul... cei care preferau "Longchamp" se așezau la celălalt capăt, mai la o parte... puștoaicele ieșite la agățat, veneau, plecau... nici nu se uitau la noi, își vedeau de drum, noi nu eram buni decât de gură, o bandă de pârliți nenorociți.

Primele autobuze, minunatele "Madeleine-Bastille", cu imperială, când ajungeau în dreptul nostru, urcând panta, puneau la bătaie toată benzina, toate bubuiturile... ce spectacol! ce vacarm! Stropeau toată mocirla pe Porte Saint-Martin. Călătorii de la imperială luau parte la performanță!... Știu că aveau curaj!

Drăcovenia se putea răsturna, așa cum stăteau ei aplecați pe aceeași parte, peste parapet, plini de zel și de uimire... se agățau de torsade, de bare, de balustradă... scoteau țipete de triumf... caii nu mai făceau un ban, asta se vedea limpede... Îi mai întrebunțau doar așa pe drumuri mai rele... Unchiul Edouard ne prezisese de mult... Și uite așa, la "Ambigu", între cinci și șapte, am văzut cu ochii mei venind Progresul... dar o slujbă tot nu găseam... mă întorceam acasă tot așa cum plecasem... Nu mai dădeam de patronul care să mă ajute s-o iau de la capăt... Ca ucenic mă respingeau, depășisem vârsta... de angajat eram încă prea tânăr... nu mai scăpăm de vârsta ingrată... și dacă aș fi vorbit bine engleza tot aia era... nu aveau nevoie! Numai marile magazine se mai interesau de limbile străine. Dar ăștia nu angajau începători!... Pentru mine pretutindeni era prea târziu!... oricât m-aș fi sucit și m-aș fi răsucit!... aceeași mizerie peste tot...

Și atunci încetul cu încetul, am pus-o pe mama la curent cu concluziile mele, cu perspectivele ce nu mi se păreau deloc promițătoare... dar ea nu se descuraja... Începuse să facă alte proiecte acum numai pentru ea singură, pune la cale o nouă afacere mult mai profitabilă... se frământa mult, acum se hotărâse!... "Vezi, băiete, nu vreau încă să-i spun tatălui tău nimic, deci ține pentru tine ce-ai să auzi... Să nu mai îndure, bietul de el, cine știe ce decepție!... suferă și așa destul că ne vede atât de nefericiți... dar între noi fie vorba, Ferdinand, eu cred că prăvălia noastră... ttt! ttt!... n-o s-o mai putem pune pe picioare... Hm! Hm! mă tem de ce e mai rău! Se vede de la o poștă, că în dantelărie concurența a devenit imposibilă! tatăl tău n-are cum să-și dea seama... el nu se ocupă de afaceri atât de aproape ca mine, nu trăiește, mulțumesc lui Dumnezeu, în miezul lor în fiecare zi... Ca să ne modernizăm, ne-ar trebui marfă nu de câteva sute de franci, ci de mii! Unde să găsești o asemenea avere? Cu ce credit, Dumnezeule? Asta n-o pot face decât marile magazine! dughenele noastre sunt condamnate să dispară, să știi... nu e decât o chestiune de ani... de luni poate! O luptă îndârjită, așa de florile părului!... marile magazine ne zdrobesc, am știut-o de mult, încă de pe când trăia Caroline... de pe atunci începuse să ne fie greu... nu de ieri, de azi!... Sezoanele moarte devin tot mai lungi eternizându-se parcă de la an la an!... Ei bine, băiatule, tu știi că mie nu energia îmi lipsește!... trebuie să ieșim la mal! Uite ce vreau să încerc... de îndată ce am să mă simt mai bine cu piciorul... și am să pot umbla cât de cât... Am să mă duc să cer o slujbă într-un mare magazin... n-o să-mi fie greu să găsesc!... ei mă cunosc! și știu că mă pricep... că nu curajul îmi lipsește... și mai știu că și eu, și tatăl tău suntem niște oameni ireproșabili... că-mi pot încredința absolut orice!... Știu eu ce spun!... Marescal!... Bataille!... Boubique!... mă cunosc încă de pe timpul când trăia bunica!... nu sunt o novice... de treizeci de ani mă știu ca vânzătoare și negustoreasă... n-o să-mi fie greu să găsesc... n-am nevoie de referințe... nu-mi place să muncesc pentru alții... dar acum nu mai am de ales... tatăl tău nu va bănuî nimic... absolut... Îi voi spune că mă duc la o clientă... pentru că s-ar face foc și pară!... voi pleca și mă voi întoarce ca de obicei la timp... i-ar fi rușine săracu' să mă vadă lucrând pe la alții... s-ar simți umilit... vreau să-l cruț... cu orice preț!... n-aș mai putea să-l pun pe picioare!... Eu, soția lui, lucrătoare pe la alții... Dumnezeule, chiar la Caroline dacă mă duceam și tot era supărat... În sfârșit, n-o să-și dea seama de nimic!... am să-mi fac turneele mele obișnuite... Într-o zi o stradă, într-o zi, alta... va fi mult mai puțin complicat, decât această neconținută echilibristică... această nesiguranță care ne omoară!... să tragi mereu ca un măgar!... să astupi mereu găurile! Iad curat! ne mâncăm zilele! nu vom mai fi atât de panicați! să plătești aici, să plătești dincolo! Și dacă n-o să mai fie de unde? Ce rușine! ce tortură nesfârșită!... vom câștiga puțin, dar câștigul va fi regulat... Fără panică! fără coșmaruri! Pacea asta ne-a lipsit toată viața!... Și un câștig sigur!... Nu așa cum se cam întâmplă de douăzeci de ani încoace! Mereu cu sufletul la gură! Dumnezeule! Tot împrușcând francul! cu clientelele astea care nu plătesc niciodată! abia reușești să cârpești o gaură, că se ivește alta!... e frumoasă independența! mi-a plăcut și mie întotdeauna, ca și bunicii, dar nu se mai poate... vom reuși, ai să vezi, o să ne dăm silința cu toții! Să ne mai ajungem și noi măcar cât de cât... și pentru că tot își dorește atâta, vom angaja și o femeie de serviciu... ca să nu mai spun ce mare nevoie aș avea! Nu va fi un lux!..."

Pentru mama era o bagatelă această nouă și cruntă manevră, acest miraculos tur de forță... pentru ea nimic nu era prea greu, prea dificil! de fapt i-ar fi plăcut să tragă singură, să muncească în locul tuturor, să ducă în spate singură toată prăvălia... și familia... să mai întrețină și o lucrătoare... Când era vorba de ea, mama nu compara, nu stătea pe gânduri... Truda și durerea ei i se cuveneau, nu mai încăpea nici o îndoială... Asta-i era felul, firea... Puteam face eu pe dracul ghem, tot nu s-ar fi schimbat nimic... sunt sigur că având o slujnică ar fi muncit de cincizeci de ori mai mult... pentru că ținea foarte mult la condiția ei de ocnaș... Cu mine lucrurile nu stăteau la fel... Parcă aș fi avut un vierme care mă rodea. În comparație cu ea, eu eram un profitor... poate că asta mi se trăgea de la șederea mea la Rochester, de pe vremea când nu făceam nimic la Merrywin... Devenisem oare cu adevărat un târâie-brâu? În loc să mă dau la treabă stăteam pe gânduri?... Eforturile pe care le făceam ca să-mi găsesc o slujbă erau destul de vagi! în fața soneriilor parcă mi se înmuiau picioarele... nu aveam stofă de martir... să fiu al naibii! eram lipsit de viciul oamenilor de rând! amânam întotdeauna lucrurile pe a doua zi... Am mai încercat și prin alt cartier, pe unde era mai puțin cald și mai adia câte o boare de vânt... mai pe la umbră... vânând mereu o slujbă... am inspectat toate prăvăliile dând roată prin Tuileries... pe sub splendidele

arcade... pe marile bulevarde... Întrebam pe giuvaergii dacă nu aveau nevoie de un tânăr?... Mă coceam în propriul meu veston...

Dar ei nu aveau nevoie de nimeni... Și până la urmă rămâneam pe undeva pe lângă Tuileries... stând de vorbă cu muierile care treceau... În umbra boschetelor, nefăcând nimic, după moda englezească, dând pe gât pahare, învârtind la "ochiul magic", niște cadrane montate pe cilindri... Erau pe acolo un limonagiu și o orchestră de țimbale, în jurul unui carusel cu cai pe cauciucuri...

Toate astea au rămas departe în trecut... Într-o seară l-am zărit pe tata. Trecea pe lângă grilaj... Se ducea la comisioane... Ca să nu risc să fiu văzut stăteam ascuns în Carusel... sau mă feream în dosul statuiilor... Odată am intrat chiar la Muzeu. Pe vremea aceea intrarea era gratuită... nu înțelegeam nimic din ce vedeam, dar urcând la etajul al treilea am dat peste pânzele marine... și nu m-am mai dezlipit de acolo... intram din ce în ce mai des... petreceam acolo săptămâni întregi... cunoșteam toate modelele... Rămâneam singur în fața vitrinelor... uitam de nenorociri, slujbe, patroni și de mâncare... nu mă mai gândeam decât la nave... pe mine, volierele, fie chiar numai pictate, m-au făcut să-mi pierd mințile... aș fi vrut foarte mult să fiu marinăr... ca și tata altădată... de aici ni s-a tras amândurora... aproape că începusem să-l pricep...

Când mă întorceam pentru cină, mă întrebau ce-am făcut?... de ce venisem atât de târziu?... – Am căutat! le răspundeam... Mama își primise deja porția. Tata mârâia în fârfurie... nu mai insista.

I se spusese mamei că ar putea să-și încerce neîntârziat norocul în piața Pecq și chiar în cea de la Saint-Germain, că acum era momentul, din cauza unei mode recente ivită din mania celor bogați de a se instala pretutindeni în vilele de pe coline... că aveau să le placă fără îndoială dantelele ei din care-și vor face perdele la ferestre, alcovuri și brise-bis-uri... era o epocă propice...

Și ea s-a repezit fără să mai stea pe gânduri. O săptămână întreagă a bătut drumurile cu bocceaua în spate, bușită de cinci sute de feluri de marfă... de la gara Chatou până aproape de Meulan... Mereu pe jos și șchiopătând... Noroc că timpul era frumos... O ploaie i-ar fi fost fatală... era fericită, reușise să vândă o bună parte din marfă, cârpe, "ghipuri" cu franjuri și șaluri de Castilia care nu mai avuseseră căutare de pe vremea Imperiului! Prinseseră gust cei din vile pentru curiozitățile noastre! voiau să-și mobileze casele în mare grabă și se lăsau trași pe sfoară... Panorama Parisului văzută de pe înălțimile lor îi ferea, îi entuziasma. Mama forța consumul, profita de norocul ei. Numai că într-o bună dimineață piciorul ei n-a mai vrut să se miște deloc. Se terminase cu extravagantele, a trebuit să pună punct cruntelor ei hoinăreli... Se înroșise și celălalt genunchi... se făcuse încă o dată pe atât...

Capron, venit tot într-o fugă, n-a mai putut decât să constate... Și-a ridicat amândouă brațele spre cer... abcesul, fără îndoială, era în toi... articulația era prinsă, tumefiată... era ea curajoasă, dar acum asta nu mai avea nici o importanță... nu-și mai putea muta fundul, nu se mai putea întoarce pe o parte, nici să se ridice măcar un centimetru... scotea țipete fioroase... gema neconținut... și nu atât de durere, era tare, semăna Carolinei, ci pentru că o învinsese boala.

Venise adevăratul dezastru.

Am fost obligați în cele din urmă să angajăm, vrând nevrând, o femeie de serviciu!... Și am început a apuca alte obiceiuri... ale unei existențe complet dezorganizate... Mama stătea la pat, eu și cu tata făceam ce era mai greu, măturam, scuturam covoarele, spălam trotuarul din fața ușii, prăvălia, înainte de a pleca dimineața... Brusc, a trebuit să pun punct oricăror hoinăreli, șovăielilor, tertipurilor... În doi timpi și trei mișcări trebuia să-mi găsesc o slujbă, să mă descurc!...

Femeia de serviciu, Hortense, nu venea decât o oră după amiază și două după cină. Pentru că servea toată ziua într-o băcănie din *rue Vivienne*, pe undeva pe lângă Poștă. Era o femeie de mare încredere... La noi făcea un fel de muncă suplimentară... n-avusesse noroc... Trebuia să tragă cât doi pentru că bărbat-său pierduse tot încercându-și norocul ca instalator. Mai avea pe deasupra doi copii și o mătușă de întreținut... Muncea fără răgaz... mama ținută la pat îi asculta poveștile... Într-o dimineață l-am ajutat pe tata s-o coboare. Am instalat-o pe scaun, trebuia să fim foarte atenți să n-o zdruncinăm, să n-o scăpăm pe scări. Am așezat-o, am sprijinit-o de perne într-un ungher al prăvăliei... ca să poată răspunde clienților... Era greu... Trebuia să se doftoricească neconținut... să-și aplice comprese cu ierburi de leac...

În privința nurilor, Hortense, cu toate că muncea ca un ocnaș, trăgând cât un bou, rămăsese destul de apetisantă. Spunea despre ea că nu se lipsește de nimic, mai ales în privința mâncării, numai de dormit nu avea timp... să se întindă într-un pat... mâncarea o ținea pe picioare și cafelele cu lapte... bea cel puțin zece pe zi... la băcanul unde lucra halea cât patru... era hazlie, Hortense, o făcea și pe mama să râdă în ciuda durerilor. Tata se enerva când mă găsea în aceeași cameră cu ea... Îi era frică să nu-i ridic fustele... Îmi mai făceam eu de cap din pricina ei din când în când... cum se întâmplă de obicei, dar nu așa de abitir ca în Anglia... Îmi lipseau savoarea

și frenezia de atunci, înduram prea multă mizerie ca să-mi mai permit toate mendrele... Salut, îmi pierise cheful! ducă-se dracului! Fără slujbă, cu familia mereu pe urmele mele, trăiam într-o adevărată teroare!... Căpățâna îmi zumzăia de gânduri... Îmi era acum mult mai greu să-mi găsesc o slujbă decât înainte de plecarea în Anglia. Văzând-o pe mama la pământ, am pornit din nou la vânătoare, la hăituirea adreselor... am mai luat o dată toate bulevardele de la cap la cap, am cotrobăit fundăturile din *Sentier*, cotloanele din jurul Bursei... Spre sfârșitul lui august cartierul acesta devenea cel mai împutit... greșos, înăbușitor... urcam etajele încetărâmat în gulerul, cravata, papionul, cu arc, cu apretata mea canotieră pe cap... n-am sărit nici o adresă... nici la dus... nici la întors... Jimmy Blackwell și Careston, Exportatori... Porogoff, Transacționarul... Tokima pentru Caracas și Congo... Herito și Kugelprunn, credite pentru toate Indiile...

Și mă pomeneam a câta oară, sătul, ostenit hotărât. Înainte de-a intra în gang mai dădeam un pieptene prin păr și atacam scara. Sunam la prima ușă, la a doua... Dar treaba nu se mai urnea din loc de îndată ce începeau să-mi pună întrebări... să-mi ceară referințe... mă întrebau ce vroiam să fac în această meserie?... care erau adevăratele mele aptitudini? pretenții?... În secunda imediat următoare mă dezumflam, mă bâlbâiam, mi se încheia gura... murmuram câteva slabe scuze și mă retrăgeam de-a-ndăratelea... intram brusc în panică... mutrele inchizitorilor mă făceau să dărdăi... devenisem nu știu cum, prea sensibil... mă cufuream de frică... Iad curat! O ștergeam plin de teamă... dar tot mai sunam și la ușa de vizavi... aceleași figuri fioroase... și uite așa apăsam în fiecare dimineață cam pe douăzeci de sonerii... la prânz nu mă mai întorceam acasă... eram cu adevărat prea amărât... nici foame nu-mi era... numai o sete neîndurătoare... mai bine nu m-aș mai fi întors... Prevedeam scenele... Mama cu durerile ei! Tata cu mașina lui de scris, și cu furiile, bolboroselile și răcnetele lui dezarticulate... Urâtă perspectivă! Și totul numai pentru mine... să fi rămas mai bine pe undeva cu tot nenorocul meu în cărcă... Mă așezam pe malul Senei, așteptam să se facă ora două... mă uitam la câini cum se scaldă... nu-mi mai alcătuiam nici un fel de itinerar precis... prospectam la întâmplare... mai întâi am cotrobăit tot malul stâng... Am făcut colțul pe *rue du Bac* și am luat-o la întâmplare... *rue Jacob*, *rue Tournon*... am dat acolo peste niște magazine aproape părăsite... teighele cu eșantioane ale unor mercerii defuncte... proprietarii plecați prin provincie să se refacă... peste niște furnizori de obiecte atât de jalnice că-ți rămânea vorba în gât... Dar mă adresam și lor cu toate politețurile... Încercam să-i încânt... gata să intru ucenic și la un plasator pentru canonici... am încercat imposibilul... să mă arăt isteț pe lângă un angrosist de patrafire... am crezut că mă vor angaja într-o fabrica de candelabre... devenisem curios... le găseam chiar frumoase... dar la un moment dat s-a dus dracului totul... În cele din urmă și aceste împrejurimi de la Saint-Sulpice m-au dezamăgit... Își trăiau și ele mica lor criză... am fost respins de peste tot... De atâta drum bătut picioarele mele erau carbuni încinși... mă descălțam pe unde apucam... Îmi băgam repede picioarele în chiuvetele lavabourilor, lepădăm pantofii cât ai zice pește... așa am cunoscut pe un chelner dintr-o cafenea care suferea de picioare mai rău decât mine. Servea dimineața și seara până târziu, hăt dincolo de miezul nopții, pe terasa care se afla în incinta de la Croix-Nivert, la braseria Germană. Atât de tare îl dureau uneori giugleiele că-și puneă bucăți de gheață direct în pantofi, am încercat și eu trucul lui... pe moment îți făcea bine, dar pe urmă era și mai rău.

Mama a zăcut așa în fundul prăvăliei, cu piciorul întins, mai bine de trei săptămâni. Clienți nu prea veneau... Un motiv în plus să-și facă sânge rău... Că de ieșit nu mai putea ieși...

Numai vecinii mai intrau din când în când să stea de vorbă, să-i mai țină de urât... Îi povesteau toate cancanurile... Îi făceau capul calendar... Erau deosebit de iritate, mortăciunile, văzându-mă mereu fără nici o ocupație... Cum de nu-mi găseam și eu o slujbă?... Ei?... Se întrebau de câte ori mă vedeau... Era de neînchipuit cum puteam să le stau încă în spinare alor mei după atâtea eforturi și extraordinare sacrificii!... Asta depășea cu mult înțelegerea lor!... Ei! Cum? Greu de priceput!... Din eșecul meu trăgeau învățăminte... Da? Dacă-i pe așa, perfect! Ei n-or să fie tâmpiți ca bătrânii mei!... N-or să le mai repete greșeala!... O spuneau deschis!... Nu, să fie al naibii! N-or să facă pe dracu în paișpe pentru niște copii care nici nu se sinchiesc! Nu! Categorie! La ce bun, întâi de toate?... Mai ales chestia aia cu limbile străine! Ce farsă afurisită! Ce glumă bună! Ca să iasă din ei până la urmă niște derbedei? Pentru asta? Dovada? Se vede bine! N-aveau decât să se uite la mine... Un patron? N-am să găsesc niciodată!... Nu le trezeam încrederea... N-aveam stofă, asta era!... Ei, care mă cunoșteau din copilărie, erau ferm convinși!... Da.

Mama, auzind asemenea chestii, se dezumfla de tot, fără să mai punem la socoteală starea ei, abcesul, durerile care-o hărțuiau din ce în ce mai cumplit. I se învinețea toată coapsa... De obicei se mai stăpânea și nu repeta toate prostiile... dar suferind cum suferea, nu-și mai controla reflexele... și mă spunea tatei, reluând totul, cuvânt cu cuvânt... Tata nu mai făcuse de mult o criză... Și n-a vrut să piardă ocazia... Începu să zbiere că-l jupuiam de viu, și pe el și pe mama, că eram rușinea, dezonoarea lor iremediabilă, că vinovat de toate eram numai eu! De cele mai rele nenorociri! De trecut și de viitor! Că-l împingeam la sinucidere! asasin de un soi

nemaiîntâlnit!... Nu-mi explica de ce... Zbiera, sufla atât de vârtos că între noi se făcea un fel de abur... Își smulgea părul din cap cu piele cu tot... se umplea de sânge... Își smulgea unghiile... gesticulând furios se izbea de mobile... Răsturnă comoda... Prăvălia era cam strâmtă. Nu prea era loc pentru un turbat ca el. Se împiedică de coșul cu umbrele... Sparse câteva oale... Mama se târî să le adune supunându-și piciorul la un teribil efort! Scoase un țipăt înfiorător... atroce... vecinii veniră în fugă!

Ea zăcea aproape leșinată... Îi dădură să respire săruri..." Își veni în fire încetul cu încetul... Începu să respire, se așează pe scaun... "Vai! făcu... A crăpat!" Era vorba de abces!... Strălucea de fericire, însuși Visios i-a stors tot puroiul! Se pricepea. O făcuse la bordul vaselor de multe ori.

Zăcând în odăița din spatele prăvăliei mama se gândea mereu și până la urmă descoperi că oricât de corect aș fi fost eu îmbrăcat, cu gulerul strâns pe gât, cu ghetele lustruite, tot nu atinsesem perfecțiunea... Îmi lipsea o anumită gravitate, în ciuda ceasului cu lanț mohorât. În pofida tuturor predicilor, îmi păstrasem aerul de derbedeu... Se vedea, când era vorba de bani, după felul cum îi înfundam în buzunar!... De asta arătam așa, ca un vagabond, ca un apaș! înfiorător!

Și-a hotărât pe loc... A trimis-o pe Hortense la bazarul Vivienne. Să facă târguieli și să-mi cumpere un portofel... Cu cât mai multe compartimente, o monstruoasă clasă întâi... absolut de nefolositor... Mi-a mai făcut cadou pe deasupra patru monezi de cincizeci de centime... pe care nu trebuia să le cheltuiesc!... Niciodată!... Să fie economia mea... Să-mi dezvolt gustul de a cruța!... Mi-a pus și adresa, în caz de accident pe stradă... așa-i plăcea ei. Eu nu m-am împotrivit.

Tot dând pe gât pahare de limonada de doi cenți am făcut rapid praf tot mărunțișul... Era îngrozitor de cald în vara aceea a lui '910. Noroc că pe lângă Temple îți puteai potoli ușor setea... Cât era strada de lungă, cantr-un bâlci, se întindeau barăcile pline de limonada foarte ieftină.

Mi-am reluat tentativele în direcția giuvaergiilor. Era o meserie adevărată la care mă și pricepeam cât de cât... Și am pornit-o pe Marais. Dar pe bulevard nu se putea rezista! În marea de lume de la Nègre și Porte Saint-Denis intrai ca-ntr-un cuptor... În scuarul *des Arts* învăluit în neguri de praf era și mai rău!... Nici n-aveai unde să te oprești ca să-ți tragi sufletul pentru că te scufundai într-un abis de praf!... Nu respirai, horcăiai!... Pe acolo zăceau, pierzându-și vremea, toți plasatorii de prin împrejurimi cu cutiile și boccelele lor!... Cu roțile risipite pe lângă ei, cele cu care împingeau trăboanțele... Prăbușiți direct pe bordură, așteptând ora potrivită când puteau să înfrunte patronul de breaslă! Nu stăteau deloc pe roze! Nu aveau cum s-o scoată la capăt într-un sezon atât de mort! Luni în șir nimeni nu vroia nici să audă de ei, nici un prăvăliaș nu vroia să le cumpere nimic!... Păreau năucii... Pierduți printre valurile de praf!... Nici o comandă înainte de 15 octombrie. Sigur, nu era deloc ceva de natură să mă încurajeze... Dădeau dracului toate adresele! Descumpănirea lor mă fascina...

Tot întrebând în stânga și-n dreapta dacă nu știau cumva pe undeva vreo slujbă, ajunsesem să-i enervez de-a binelea, să citesc toate plăcuțele de pe la porți, să cunosc toate telefoanele și anuarele. Am mai trecut o dată prin Vieille-du-Temple... M-am plimbat mai mult de opt zile de-a lungul canalului Saint-Martin, privind toate ambarcațiunile... blânda mișcare a ecluzelor. Și m-am întors în *rue Elzévir*. Obsedat, tresăream noaptea în somn... O idee fixă puneă stăpânire pe mine, din ce în ce mai puternic... Simțeam cum îmi plesnește capul... Vroiam să mă duc la Gorloge... Mă încercă brusc o enormă remușcare, o rușine neîndurătoare, blestemul... Îmi veni ideea să mă dau prins, puneam la cale tot soiul de acțiuni, cel puțin tâmpite... Să mă întorc la Gorloge, să mă dau pe mâna lor, să mă acuz... În fața tuturor. "Eu am furat"! să zic... "Eu am luat acul de cravată! Çakya-Mouni! cel de aur!... Eu! Și numai eu!" Mă înflăcăram singur! Fir-ar să fie! După asta, credeam eu, aveam să scap de nenoroc... Mă stăpânea ceasul rău... Gândurile, până la ultimul, se învâteau în jurul acestei idei! tremuram, îmi clănțăneau dinții de oroare... Ispita devenise irezistibilă... Și în cele din urmă am ajuns până-n fața casei lor... cu toată căldura de afară, pe mine mă lua cu frig în spate... Mă zgâlțâiam de frică... O văd pe portăreasă... Și ea se uită la mine, mă recunoaște de departe... Tatonez terenul, vreau să-mi dau seama cât sunt de vinovat... Mă apropii de odăița ei... să-i spun ei mai întâi... Fir-al al naibii!... Nu pot... mă răzgândesc... fac cale întoarsă... o iau la goană cât mă țin picioarele spre Bulevarde... Mă purtam ca un mârlan plin de tupeu și de extravagante infecte... nu mă mai întorceam acasă la prânz... Luam cu mine pâine, brânză... După-amiază mi se făcea somn pentru că nu dormeam noaptea... trezit de tot felul de coșmare... Ca să nu adorm pe bănci trebuia să merg tot timpul... Și încă un gând mă hărțuia, cu ce eram vinovat? Trebuiau să existe niște motive! Și nu dintre cele obișnuite... Dar nu aveam destulă instrucție ca să descurc asemenea cauze... cum umblam așa toată după-amiază am găsit până la urmă un loc unde să mă odihnesc... La "Nôtre-Dame-des-Victoires", înăuntrul micilor capele înșirate pe stânga, cum intrai... Acolo era atâta răcoare!... Hăituit de un ghinion împuțit, mă linișteam în semiîntunericul acestor capele... dalele îmi răcoreau picioarele... Mă descălțam încet... și rămâneam așa... Lumânările semănau cu niște tufișuri delicate... fremătând în blânda întunecime a bolților... Halucinat... Încet,

încet, adormeam... mă trezea dangățul clopotelor... De închis nu se închidea niciodată... Era locul cel mai bun pe care-l găsisem.

Căutam mereu alte și alte pretexte ca să mă întorc cât mai târziu... O dată chiar am ajuns acasă după ora nouă... fusesem să mă prezint la Antony... O fabrică de tapete... Se cereau cursieri pentru centru... Mi-ar fi convenit... M-am mai dus de două, trei ori... Dar uzina lor nu era gata... În sfârșit, baliverne!

Când venea momentul să mă apropiu de Pasaj, groaza mă apuca de inimă... Toți banii de tramvai îi cheltuisem pe limonadă... Și mergeam pe jos din ce în ce mai mult... Și vara asta care nu se mai termina! Nu mai plouase de două luni!...

Tata, la mașina lui de sens, bătea ca un tigru... Atât de tare înjura că eu, în camera de alături, nu puteam dormi... Pe la începutul lui septembrie îi apăruseră niște furuncule, o mulțime, mai întâi sub braț și apoi, unul enorm, după gât. Care s-a și transformat imediat într-un antrax. La el era grav cu furunculele, îl demoralizau complet... Se ducea totuși la birou... Dar atât de înfășat în bandaje că lumea întorcea pe stradă capul după el. Cu toate îngrijirile, cu toată drojdia înghițită cu nemiluita, nu se vedea nici un efect.

Mama era foarte neliniștită, văzându-l așa în stare de erupție... În ceea ce-o privea, tot punându-și comprese și forțându-se să stea nemișcată, abcesul ei începu să se vindece... Mai supura din belșug, dar oricum se dezumflase binișor... se mai scursese... Și atunci s-a ridicat, n-a mai vrut să aștepte să se închidă rana, a început să se agite prin casă, să șontăcăie printre obiecte și scaune... Vroia s-o supravegheze pe Hortense, urca singură scările, nu mai vroia să fie ajutată... Se târa de la un etaj la altul, cramponându-se de balustradă, în timp ce noi ne vedeam de-ale noastre. Vroia să facă o curățenie mare, să aranjeze prăvălia, bibelourile...

Tata înfodolit în pansamente nu-și mai putea mișca deloc capul, se înăbușea în furuncule, dar tot o auzea pe mama cum umbla de-a lungul etajelor, dintr-o cameră în alta, târându-și piciorul după ea. Mai mult decât orice, asta îl scotea din minți... Își desfunda mașina... Își julea pumnii trântind în ea cu o furie sălbatică... Îi urla să fie atentă...

– Ah, crucea dumnezeilor mă-sii, Clémence! N-auzi odată? Trăznitu-o-ar fi de speluncă și n-aș mai fi ajuns s-o văd! N-auzi să te întinzi, dracului! Ori crezi că a dat norocul peste noi? nu ne ajunge câte avem pe cap? pe mă-sa de viață!...

– Lasă, Auguste! Lasă-mă, te rog... Nu te ocupa de mine!... Nu te uita la mine ce fac! nu te băga în treburile mele!... Mă simt foarte bine!

Îi spunea toate astea cu o voce de înger...

– Ușor de zis! urla el... ușor de zis! 'Tune dracu' în ea de casă, de mizerie și de tot! înțepeni-te-ar trăznetele! că nu vrei să te mai astâmperi odată!...

Dimineată o anunțai pe mama...

– Mamă, azi la prânz nu mă mai întorc... Mă duc până la Lilas... Să mai întreb pe la uzină...

– Atunci ascultă, Ferdinand, îmi zice ea... M-am gândit la ceva... Vreau ca în seara asta Hortense să-mi facă bucătăria curată... Zac cratițele și tacâmurile murdare în chiuvetă de două luni de zile... De când m-am îmbolnăvit n-am mai putut să mă ocup de nimic... Miroase a mâncare până la etajul al treilea... Dacă o trimit pe ea la cumpărături, pierde o grămadă de vreme, stă cu orele, vorbărează cum o știi, ca o ciocănitore!... O uită Dumnezeu pe la fructar... Nu mai termină cu vorba! Pentru că tot treci pe *République*, intră, te rog, la Carquois și cumpără pentru taică-tău de paișpe gologani jambon de cel bun, de calitate întâi... știi tu de care... Proaspăt și fără grăsime... Uite-te bine la el... Pentru noi doi mai sunt niște tăiței, am să le mai dau un clocot... și mie ia-mi trei inimioare de brânză și o salată nu prea înfrunzită... Ca să nu mai stau să pregătesc diseară... Nu uiți, nu? Bere avem!... Hortense o să ne aducă drojdie... Lui taică-tău, cu furunculele lui, cred că salata o să-i facă bine la sânge... Ia înainte de a pleca o monedă de cinci franci din geanta mea de pe șemineu. Să socotești bine restul!... și mai ales nu întârzia la cină!... vrei să-ți scriu toate astea? Pe o asemenea căldură nu mai am curaj să-i dau tatei ouă... Face enterită... ca și căpșunile dealtfel... și mie îmi iese roșeață pe față... și el cu nervii lui... trebuie să fim un pic mai atenți...

Auzisem destul, puteam pleca... Am luat cei cinci franci... Am ieșit din Pasaj... M-am învârtit nițel pe lângă bazinul din scuarul Louvois... M-am așezat pe o bancă și am chibzuit... De "Lilas" nici vorbă! Dimpotrivă, promisem o știre în legătură cu un meseriaș, un meșter decorator care lucra la domiciliu accesorii de vitrine, plușuri, tăblițe, îmi spusese unul... Stătea pe undeva pe *rue Grenetta*, la numărul 8. Suficient ca să-mi împac conștiința!... Era cam ora nouă... și nu se făcuse încă prea cald... M-am îndreptat către... M-am oprit la poartă... urc la cinci... Sun, mi se întredeschide o ușă... Locul se ocupase! Am coborât două etaje... Acolo pe palierul celui de al treilea m-am așezat o secundă să-mi scot gulerul... Stăteam și mă gândeam... Și atunci mi-am adus aminte că mai aveam o adresă la un marochinist de lux tocmai în *rue Mesley*, la celălalt capăt... Dar nu

era nici o grabă... M-am uitat roată împrejur, am contemplat decorul.... Locul avea în el ceva majestuos... cu planșeele destinate, mirosind cumplit a mucegai, a closet, dar foarte spațios, păstrând urmele măreției de altădată... fusese probabil locuința unor oameni bogați din Marele Secol... Se vedea, după decorații, după muluri, după balustradele, în întregime forjate, după treptele de marmoră și porfir... Nu era imitație... Ci lucru de autentic artizan!... Mă pricepeam la stiluri! Al naibii! Splendid! Nici un fel de fals în ornamentație. Părea un salon imens prin care oamenii treceau fără să se oprească... Intrau repede în odăi, fugăriți din urmă de treburile lor ingrate. Gata cu privitul... Eu însumi nu mai eram decât o amintire!... Și un putregai...

Așezat chiar lângă grilaj vedeam tot palierul, mă instalasem bine... Nici nu-mi doream altceva... Se mai păstrau încă intacte vechile vitralii... minuscule pătrate colorate, în violet, în nuanțe de verde și roz... Se ducea fiecare pe la treburile lui... Iar eu mă gândeam la ziua pe care o aveam înaintea... Și uite, zăresc o cunoștință! O namilă de doi metri, bărbos, urcând ostentiv, ținându-se de balustradă... Un comis-voiajor... băiat bun dealtfel... un tip... Nu-l mai văzusem de pe vremea lui Gorloge... se descurca în comerțul cu brățări... Mă văzu stând pe palier... Mi se adresă, strigând tare de la un etaj la celălalt... Povestindu-mi micile lui istorii, și întrebându-mă ce făcusem de un an încoace?... I-am dat amănunte... Dar el nu avea timp să mă asculte, tocmai pleca în vacanță... Chiar în după amiaza aceea... Era foarte vesel de această perspectivă... Mă părăsi rapid... urcă scările câte patru... Se repezea până la patron să-i lase cutia cu eșantioane... Abia dacă avea timp să ajungă la gara Orsey și să se arunce într-un tren pentru Dordogne... Pleca pentru opt zile. Îmi ură noroc... Îi urai distracție plăcută...

Dar tâmpitul ăsta mă întorsese pe dos cu povestea lui cu vacanța... Brusc îmi pierdui orice fel de stăpânire. Oricum în ziua aceea tot n-aveam să mai fac nimic! Eram absolut sigur!... Nu mă mai gândeam decât la distracții, la spațiile largi, la câmpii! Al naibii! Mă demoralizase complet.. Nu mai aveam astâmpăr... Mă apucă frenezia! Tii! Drace!... Îmi zic: "Mă duc mai întâi să fac toate cumpărăturile pentru masă!..." așa-mi făceam socoteala... "După aceea am s-o întind la Buttes-Chau-mont!... Dar mai întâi să scap de treaba asta! Am să mă întorc exact la ora șapte... și toată după-amiaza am să fiu liber!" Bine!...

Și-o iau întetșit la picior... foarte aproape, la Ramponeau... Mă grăbesc... În *rue Etienne-Marcel*, chiar pe colț... e o mezelărie, clasa întâi... mai bună decât la Carquois... Un model de lux și curățenie pe vremea aceea... Iau de paispe cenți jambon... Exact de cel pe care-l prefera tata, ca să zic așa, fără pic de grăsime... Salata o iau de la *Halles*, de alături... Și inimioarele de brânză... mi se dă pentru asta chiar și un carton...

Și apoi o iau încet pe bulevardul Sébastien și de acolo pe *rue Rivoli*... Nu prea socotisem bine... Era atât de cald că abia mai mergeam... Lumea înainta anevoie pe sub arcade... de-a lungul vitrinelor... Mi-am zis: "Hai la Bois de Boulogne!" Și mai merg o bucată de drum. Dar îmi venea din ce în ce mai greu... nu mai pot... mi-e imposibil... ajung la Tuileries... și-o cotesc... Traversez, intru în grădină... acolo se adunase deja o lume nebună... Nu era chiar atât de ușor de găsit un loc pe iarbă... și mai ales la umbră... Nu aveai unde arunca un ac... Mă las împins la vale, pe un povârniș, la poalele unui rambleu, în preajma unui bazin... Era răcoare, plăcut... Dar tocmai atunci își făcu apariția o armată de stacojii, o masă compactă, horcăitoare, sulfuroasă, năvălind din cele paisprezece cartiere din jur... Imobile întregi se despuiaseră, umplând peluzele cu trențele, toți locatarii, toate portăresele, hăituiții caniculei, ploșnițelor, urticariilor... veseli, nevoie mare! Puși pe șotii... Alte hoarde se anunțau, îngrozitoare, bubuitoare, traversând *Boulevard des Invalides*...

Au vrut să închidă porțile, să apere rododendronii, rondurile de margarete... Dar hoarda a dărâmat totul, a smuls, a sfârtecat, a spart zidul. Pârjol rămânea în urma lor... cavalcada continua printre ruine... Țipau asurzitor implorând furtuna să vină, să se spargă norii! Peste *Place Concorde*!... Dar cum nu avea de gând să cadă nici o picătură de ploaie, s-au aruncat în bazine, tăvălindu-se, rostogolindu-se, mulțimi uriașe, goi pușcă sau în izmene... Potopiseră totul, băuseră ultima limonada...

Tologit la poalele unui rambleu plin de verdeață, nu aveam de ce mă plânge... Cu proviziile lângă mine, nu trebuia decât să întind mâna... Auzeam gloata prăbușindu-se, năvălind peste rondurile de flori... Și tot soseau de pretutindeni cohorte de însetați... Dădeau bătălia pentru ultima picătură de apă din baltă... Sugeau nămolul, mîlul, viermii, mocirla... călcaseră totul în picioare, smulseseră totul, lăsând brazde adânci în urma lor... Un fir de iarbă nu mai rămăsese viu pe toată întinderea parcului Tuileries... Un crunt delir, un crater răsfrânt pe o distanță de câțiva kilometri împrejur, bolborosind, burdușit de mâncare și băutură...

În fundul cel mai adânc al craterului, familiile desfăceau hălciile de carne, în infernul și pârjolul căldurii. Țâșneau ciozvârtele de carne, hartanele, măruntaiele, până departe, sus, sus de tot, peste *rue Royal* și de acolo până-n cer... O duhoare nemiloasă de mațe și urină... iz de mortăciune și de ficat ranced... Mâncau în aer liber... Nu aveai cum să scapi... De-a lungul și de-a latul teraselor nu mai era loc să arunci un ac, fără să mai vorbim de cele trei rambleuri absolut de neabordat... Cărucioarele copiilor erau vrăfuite în stive înalte cât șase etaje...

În noaptea frumoasă care se lăsa, un zvon de cântec se răspândi printre duhorile de hoit. Monstrul cu o mie de brăcinare, prăbușit peste victime, își făcea auzită muzica din pânțece... Băusem două limonade... pe nerăsuflăte... și încă două... și încă două... douăsprezece cu toate... Poftim... Cheltuisem cei cinci franci. Nu mai

aveam para chioară... Dădusem pe gât o litră de vin alb... Fără probleme... Și o sticlă de spumos pe deasupra... Am să fac un schimb cu familia de pe bancă!... Oho!... Am să dau pentru un camembert care-mi făcea cu ochiul... inimioara mea de brânză!... Atenție!... Schimb o bucată de jambon pe un kil de vin negru, de butuc!... Cum nu se poate mai bine... Dar tocmai în această clipă își face apariția o întăritură de agenți de pază... Of!... ce tupeu pe ei!... câte manevre idioate!... Nu reușesc să facă pe nimeni să se miște! sunt demontați, huiduiți... Împinși, siliți să dea înapoi... întorși din drum cât ai clipi! puși pe goană... obligați să se ascundă pe după statui... Poporul se răscoală! Pune la cale marea revoltă... Craterul tună, trepidează, vociferează, vâjâie... Aruncă până-n *Étoile* cu o ploaie de sticle goale!...

Împart salata în două, o mănânc așa crudă... Mă hârjonesc cu domnișoarele... Beau acolo pe un colț de bancă tot ce mi se oferă. Gata cu vinul... nu-ți potolește setea... dimpotrivă, îți încinge cerul gurii... Totul frige, aerul, sânii. Dacă ai încerca să te scoli, să te miști, ai vărsa pe loc... Dar nici vorbă nu poate fi! De mișcat nu se mai poate mișca nimeni... Pleoapele se lasă grele peste ochi... Un dulce refren plutește în aer în acest moment... "Știu că ești frumoasă..."

Zbang! Tranc! Pleosc! Felinarul, lampadarul alb s-a făcut țândări! O piatră l-a lovit! Fronda e gata! Muierile tresar! Țipă! Aștia-s derbedeii, gagicarii... potlogarii de dincolo de șanț... ei au vrut să fie beznă... Ah, măgarii, spurcăciunile!... mă rostogolesc peste tipul care e lângă mine... gras cât o cârtiță!... Sforăie! Asta nu-mi convine! Dar merge și așa!... Mă culcușesc într-o poziție cât mai comodă!... Mă adoarme cu sforăiturile lui... mă leagănă! Mă gândesc că-mi mai rămăsese ceva camembert... Un șvaițer special, o cremă de brânză... O văd... Îi mai simt și acum gustul în stomac... N-ar fi trebuit să las nici o bucățică în cutie... E acolo!... Acolo să stea... Parcă a început să adie și o boare de vânt... Doarme inimioara mea de brânză... Trebuie să fie târziu!... Și apoi se face prea târziu!... Pentru orice șansă!... Chiar așa!

Sforăiam de-a binelea. Nu deranjam pe nimeni... Mă rostogolisem și mai adânc în șanț... Eram complet lipit de zid...

Și iată că un tâmpit care umbla așa creanga prin întuneric, se împiedică de cel de alături, cade și mă dă de-a rostogolul... Mă lovește... Întredeschid ochii... Mârâi amenințător... Mă uit spre orizont... departe... Zăresc cadranul... cel din gara Orsay... cu imensele lui orologii... Ora unu după miezul nopții! Ah! Fir-ar să fie! O încurcasem urât! Dau să mă ridic! Să mă descotorosesc... Dormisem strivit sub două pașachine, câte una pe fiecare parte... dau câte un brânci... În fundul gropii totul doarme și sforăie... Trebuie să mă pun pe picioare!... Să ajung acasă cât, mai grabnic. Îmi netezesc frumosul meu costum... Gulerul însă nu mai e de găsit! Ducă-se dracului! Și eu care ar fi trebuit să fiu acasă la cină! Drace! Tot târfa asta de ghinion! Și căldura! Și pe deasupra, complet năuc, nu eram deloc în apele mele! Mi-era frică și mai eram și beat... Mahmureala nu-mi trecuse!... Trăsesem bine la măsea!... Neghiobul!

Dar drumul tot mi-l mai aduc aminte!... O iau pe *rue Saint-Honoré*... *rue Saint-Roch*, la stânga... *rue Gomboste*... și pe urmă drept înainte. Ajung la poarta cu grilaj de la intrarea în Pasaj... Nu e încă închisă, din pricina căldurii... Sunt cu toții încă pe afară, numai în cămași, cu piepții desfăcuți, vecinii, în fața prăvăliilor... stau la aer... Vorbesc de la un scaun la altul... din pragul ușilor așezați de-a-ndoaselea, rezemați de speteze... Mahmureala nu mi-a trecut... Merg, vizibil, pe două cărări... Oamenii sunt uluiți... Nu mi se mai întâmplase până acum să fiu beat!... În halul ăsta nu mă văzuseră niciodată... Surprinși, mă apostrofau!... "Ia zi, Ferdinand, gășiși cumva vreo slujbă?... Și băuși adălmașul?... Ori ai dat cumva cu capul într-un nor? Te pomenești, băiete, c-ai văzut ciclonul?..." În sfârșit, prostii... Visios, care-și trăgea storul, mă strigă... Și-mi zise când trecui pe lângă el: "Vezi, Ferdinand, că maică-ta a coborât de pe la ora șapte cel puțin de douăzeci de ori să întrebe dacă nu cumva te-a văzut cineva! Pe onoarea mea! E complet scoasă din fire!... Unde dracul stătuși pitit până acum?..."

O țin până la prăvălie tot într-o fugă. Nu era închisă... Hortense mă aștepta pe coridor... Într-adins...

"Of! S-o vezi pe maică-ta în ce hal e! Să-i plângi de milă, nu alta! Groaznic! De șase ore e ca moartă, nu mai suflă!... A auzit de niște încăierări pe la Tuileries! E sigură că te-ai nimerit și tu pe acolo!... A auzit niște țipete după amiază și a ieșit din casă, azi pentru prima oară... A văzut în *rue Vivienne* un cal lovit de streche! S-a schimonosit la față! I s-a urcat sângele la cap de furie! N-am văzut-o niciodată așa scoasă din țâțâni!..." Și Hortense tremura de frică povestindu-mi toate acestea... Își ștergea fața năclăită cu șorțul murdar... Obrazul era plin de dăre verzi, galbene; negre... Urc scările câte patru... Ajung în camera mea... Mama, complet descompusă, prăbușită pe pat în cămașă de noapte, dezbumbată, cu poalele ridicate până la coapse... Își punea comprese cu prosoape... Făcea un fel de tampoane groase din care șiroia apa... "Vai! tresări, ea... Iată-te totuși!" Mă credea mort, hăcuit...

"Aoleu, ce furios e taică-tău! Bietul de el! S-a dus la comisariat! Unde ai fost?..."

Exact în clipa asta îl aud pe tata ieșind de la closet.

Urca încet scara, aranjându-și bretelele, potrivindu-și pansamentele... Întâi nu zise nimic... Se prefăcea că nu mă vede... Se așază la mașina de scris... Și începu să bată cu un singur deget... Sufla ca o focă, se ștergea... Evident, era gata să facă explozie... se sufoca... se ridică... Ia un șervet din cui... se spală pe față cu apă rece... Nu mai rezistă!... Se întoarce!... Se uită la mine o secundă... chiorăș... o vede pe mama lătită pe pat... "Acoperă-te, pentru Dumnezeu, Clémence!"... se răstește la ea, furibund... Tot din pricina piciorului ei! Reîncepea vechea poveste!... Îi face semne! Avea impresia că mă uit la ea, cum stătea așa dezgolită, cu fustele suflecate... Ea nu înțelegea nimic din neastâmpărul lui... E inocentă, lipsită deci de pudoare... El își ridică brațele spre cer... E stupefiat, excedat! iar ea rămânea așa goală până la buric... În sfârșit, își trage poalele... Își schimbă puțin poziția... Se întoarce pe partea cealaltă... Aș vrea să spun ceva... să risipesc jena... ceva despre caniculă... Dar de pe acoperiș se aud pisicile în călduri... Sus, sus de tot, deasupra vitrinelor... Se fugăresc, sar peste abisurile dintre hornurile înalte...

O boare de vânt ne învăluie... O adiere!... Osana!... "Uite se răcorește!... remarcă mama... Uf! Dumnezeule, cât de greu s-a pornit!... Vezi, Auguste, eu cu piciorul meu știam că va ploua... Nu mă înșel niciodată!... E mereu aceeași durere care mă ține uite aici, în spate, la coapsă... Asta e semnul meu, absolut infailibil... Azi, Auguste, va ploua!..."

– Dar mai taci odată, dracului! Lasă-mă să lucrez! Fir-ar al naibii! Nu te mai oprești, moară stricată!

– Dar n-am zis nimic, Auguste! Acuș se face două! Uită-te și tu! și nu ne-am culcat încă!

– Crezi că sunt chior, că nu văd! că e ora două? 'Tu-i Dumnezeii mă-sii de mortăciune! E ora două, așa e! Dar e din vina mea, cumva? Poa' să fie și trei! Și patru! și treizeci și șase! și doisprezece! Trăzni-o-ar Dumnezeu de viață! Nu nenorocitul ăsta căcăcios mă obligă să muncesc zi și noapte?... Crezi c-o să meargă așa la nesfârșit!... Izbește în mașină cât poate, literale sar, claviatura se înfundă... Se întoarce, e vânat... spre mine... Mă atacă frontal: "Oh!" strigă, zbiară, declamă... "O să mă omorâți cu toții! mă auziți? să fim bine înțeleși! Și tu, pui de năpârcă! derbedeu nerușinat! Pe unde dracu ai mai hoinărit? de la ora opt dimineața? Poți să-mi spui? Hai! Răspunde! Dumnezeii cui te-a făcut!..."

Mai întâi nu răspund... Dar îmi aduc pe loc aminte ce s-a întâmplat cu cumpărăturile... e adevărat, mă întorsesem fără nimic! Aoleo! Drace! Ce-o să iasă acum!

Uitasem cu totul de jambon!... Îmi pierise pur și simplu din minte... Abia acum înțeleg unde bate! Fir-ar al naibii! "Și banii de la maică-ta?... Și proviziile?... Ei? Spune!... Ei!"... Exulta!... "Uite, Clémence!... Privește-ți opera!... Uite ce-ai făcut!... Cu bunătatea ta neroadă... cu orbirea ta tâmpită... Îi mai dai și arme la îndemână pe deasupra acestui derbedeu! Tu cu încrederea ta de neiertat... Credulitatea ta de idioată! Să-i dai bani! Nu cumva vrei să-i dai și portofelul să ți-l păstreze? Dă-i totul!... Dă-i și casa!... De ce nu?... Of! Dacă nu ți-aș fi spus-o de atâtea ori!... O să-ți dea cu tifla! Of! Of! A băut tot! A mâncat tot! Pute a alcool! E beat! Și plin de sifilis! de blenoragie! O să ne aducă și holera! Poate atunci ai să fii în sfârșit liniștită!... Poftim, admiră-ți roadele! Tu, chiar tu, m-ai auzit?... Pe mortăciunea asta de fiu-tău, tu l-ai vrut!... Ține-ți-l sănătoasă! Tu singură!... Dumnezeii mă-sii de soartă!..."

Furia lui creștea continuu... Se depășea pe sine! Se umfla vizibil din toți rărunchii!... Își descheie cămașa la piept... se despoaie!...

"Trăzni-l-ar Dumnezeu să-l trăznească de pramatie fără pereche! Nimic nu-l mai poate opri!... Trebuia să-ți fi dat seama! Să nu-i fi dat bani pe mână!... Nici o centimă! Nici un sfanț!... Mi-ai jurat de atâtea ori! de cincisprezece, de douăzeci de ori! De o mie de ori!... Și totuși o iei mereu de la capăt! Ești absolut de nevindecat!"

Sare de pe taburet... Se întoarce spre mine și începe să mă înjure... Traversează camera... Mă scuipă în față... se-nfoaie... turbează... atinge performanțele unui uragan... Îi văd ochii în dreptul nasului meu... Uitându-se afurisit de zbanghiu... Învârtindu-se în orbite... Furtuna se dezlănțuie acum între noi doi. Cuprins de turbare se bâlbâie atât de tare că mă scuipă gros, mă umple de sus până jos, nu mai văd nimic, sunt complet năucit...

Lovit de dambla își smulge pansamentele de la gât. Dă înțețit din mâini... Mă înșfacă... Îl împing, mă smulg brutal, îndepărtându-mă... Sunt și eu la fel de decis... Nu vreau să pună mâna pe mine, scârba... Rămâne pentru o secundă interzis...

– Așa va să zică... face... Așa? deci! vezi să nu-ți ard una!...

– Hai! dă-i drumul... îi zic... Simt că tot sângele mi se urcă la cap!

– Aha! Spurcăciune! Mă sfidezi? Pezevenghiule! Lepădătură! Ce neobrăzare! Ce lipsă de rușine! Ce vrei? Să ne belești de vii? Asta vrei? Spune odată, dacă asta vrei!... Lașule! Păcătoarele!... Pe toate mi le scuipa în obraz... Și-și începu evanghelia de înjurături!

– Dumnezeii mă-sii de golan! Spune, draga mea, cu ce am păcătuît ca să aducem pe lume un asemenea putregai? un criminal mai dihai decât zece condamnați la spânzurătoare? Șiret! vagabond! leneș! O calamitate!

Bun de nimic! Decât să ne jefuiască, să ne exploateze! Putoarea! Să ne belească fără milă!... Asta-i e toată recunoștința! pentru o viață de sacrificii! Două existențe pierdute de grija lui! Bătrâni idioți! imbecili! Asta suntem! Ia zi! Zi, otreapă leneșă și otrăvită! Ia zi! imediat! Ai vrea să ne omori pe loc, nu-i așa? Să crăpăm de griji! De mizerie! zi, să te aud odată clar, înainte de a ne ucide de tot! Zi, pungaș scârbos!

Atunci mama se ridică și sărind într-un picior vrea să se bage între noi...

"Auguste, Auguste! Ascultă-mă! Haide! Ascultă-mă! Te implor! Hai, Auguste! Gândește-te la noi! Ai să cazi la pat! Gândește-te la mine, Auguste! La noi! Ai să te îmbolnăvești! Ferdinand, pleacă și tu de aici, ieși afară! Nu mai sta!..."

Dar eu nu mă mișcăm. El se așează...

Se șterge, mârâie... Mai lovește de vreo două ori clapele... Și iar rage... Se întoarce spre mine, mă arată cu degetul... desemnându-mă cu precizie... Face pe solemnul...

"Vai! Uite! acum pot s-o spun!... Ce rău îmi pare! Că n-am avut mai multă energie! Că n-am fost în stare când a trebuit să te învăț eu minte! Dumnezeii mă-sii! Da, să-ți fi arătat eu ție! Cât mai era încă timp! la doisprezece ani! Mă auzi! la doisprezece ani, nu mai târziu, trebuia să te închid! Da! nici o secundă mai târziu! dar n-am avut puterea!... Să te fi băgat într-o casă de corecție! Acolo te-ar fi pus ei cu botul pe label!... N-am mai fi ajuns aici! Acum jocurile sunt făcute!... Fatalitatea ne ține în gheare! Prea târziu! Mă auzi, Clémence? Mult prea târziu! Pramatia asta e absolut de nerecuperat!... Maică-ta m-a împiedicat! Acum plătește, fata mea!"

Mi-o arată șontăcând, gemând prin cameră. "Asta-i maică-ta! Da, maică-ta! N-ar fi ajuns aici, dacă m-ar fi ascultat!... Nu, fir-ar neamul ei afurisit să fie! Dumnezeii mamei ei!..."

Desfundă claviatura... bate cu pumnii în ea... o va sfărâma cu siguranță...

"Mă auzi, Clémence? mă auzi? Ți-am spus-o de atâtea ori! Te-am prevenit! Știam eu că așa o să se întâmple!"

E iarăși gata să facă explozie... Se mânie din nou și iarăși începe să se umfle... capul, ochii!... care stau să-i sară din orbite... Ea, împiedicându-se de toate, nu se mai poate ține pe picioare. Se suie în pat... se prăbușește... Își ridică fusta și jupoanele... Își descoperă coapsele... partea de jos a burții... Se răsucesce de durere... se masează ușor... se înconvoaie...

– Of! Haide! acoperă-te! Acoperă-te odată, e oribil!...

– Of! te rog! te rog! te implor, Auguste! Nu ne îmbolnăvi!... Nu mai putea nici ea!... Nu se mai gândea la ce spune...

– Eu vă îmbolnăvesc? Eu?... Cuvântul îl străpunge ca un fulger! Cuvântul magic! Ei bine! Dar asta-i culmea!... Pufnește... I se revelează adevărul!... Furia crește în el... "Dar cum, chiar nu înțelegi? nu înțelegi, că numai el, spune, chiar nu vezi, proasta lui Dumnezeu?... că numai el, apașul ăsta?... Dar înțelege odată, pentru totdeauna că numai scârba asta, pramatia asta ne îmbolnăvește! Viperă abjectă! El ne vrea pielea pe băț! Ne pândește de când se știe! să ne care la cimitir! Singura lui dorință!... Îi stăm în drum! Nu vezi că nici nu se mai ascunde! vrea să ne omoare pe noi, bătrânii!... E limpede ca bună ziua! Și-a pierdut răbdarea! De necrezut! E grăbit! Vrea bănuții noștri! Pâinea noastră ne-o pândește! Chiar nu vezi nimic? Da! Da! Știe el bine ce face, parșivul! Știe! Pramatia! Mortăciunea! Derbedeul! Nu e prost! Ne-a văzut cum ne ducem de răpă! pe cât e de păcătos pe atât e de rău! Ți-o spun eu! îl cunosc bine dacă tu nu-l cunoști încă! Nu degeaba mi-e fiu!..."

Și iar începe să țopăie, să se bâtaie din tot trupul, nu-și mai dă seama ce face... Strânge pumnii... taburetul troznește, se clatină... El se dezmeticește, sare jos... Vine să-mi scuipe în nas alte înjurături... mereu altele... dar furia crește și în mine... mă năpădesc toate nădușelile... Îmi trec amândouă mâinile peste față... Ciudat, văd negru înaintea ochilor... Nu mai pot suporta... și atunci nu fac decât un salt... mă reped la mașină! O ridic, grea, potrivnică... O salt în aer! Și buf! dintr-o singură mișcare! Zdrang!... i-o arunc în cap! N-are timp să se ferească!... Tot bazarul, masa, omul, scaunul, se face țândări, se duce de-a dura pe podele, se risipește... Mă împiedic și eu... Mă poticnesc, mă azvârl... Mi-am pierdut orice urmă de stăpânire... Trebuie să termin odată cu spurcăciunea asta de om! Buf! îi dau un brânci și se duce grămadă... Vreau să-i astup gura! Nu mai suport să-l aud vorbind!... Vreau să-i crap capul... Îl târai pe jos... răcnește... rage... Așa! îmi înfund mâinile în grăsimea gâtului... Sunt în genunchi, deasupra lui... Mă împiedic în pansamente, îmi prind mâinile în ele... Trag... Strâng... Horcăie... Dă din mâini... apăș... ca un porc... sughiță... Îl calc bine în picioare... Îl strâng de gât... stau ghemuit... Înfipt în burta lui... Face spume... Trag... Î smulg o bucată de mustață... Mă mușcă păcătosul... Î scormonesc prin toate găurile... Sunt năclăit tot... Îmi lunecă mâinile... se zbate... Îmi scapă... Mă prinde pe după gât... mă strânge... strâng și eu... Îl lovesc cu capul de dale... se moaie... se face ca o cârpă... se fleșcăie sub picioarele mele... Îmi apucă degetul și mi-l suge... Mi-l lasă!... Drace! Ridic pentru un moment capul... Văd figura mamei exact lângă a mea... mă privește cu ochii cât cepele! Mă și mir cum de i se pot dilata atât de tare!... Îi dau drumul din mână... Un alt cap se ivește pe ușă!... În colțul scării... Asta e Hortense! Sigur! Gata! Ea e! Scoate un urlat... "Ajutor! Ajutor!" își dă duhul, boala... Mă fascinează... Îl las pe bătrân... Și nu fac decât

un salt... Sar la Hortense!... Vreau s-o strâng de gât! Vreau s-o văd și pe ea cum dă din mâini! Dar ea se descotorosește repede de mine... Am mânjit-o pe față... Îi închid gura cu câțiva pumni!... Puroiul furunculelor, sângele, lasă dăre, se prelinge... Horcăie mai tare decât tata... O înhaț... Se zbate... e voinică... vreau s-o strâng de gât... Surpriză... E ca și cum o lume ascunsă ți se zbate în mâni... Asta e viața!... Trebuie să apuci bine... O lovesc cu țeasta de balustradă... Se aude un sunet înfundat... Capul îi sângerează... Urlă... S-a spart... Vreau să-i înfund un deget în ochi... Nu nimeresc... Se smulge... o zbughește... e puternică... coboară în fugă scările... o aud urlând pe afară... schelălăie, zbiară "Asasinii! asasinii!" Aud voci, rumoare... O năvală de oameni... tropotesc prin prăvălie, mișună pe jos... pe scări... Se împing urcând etaj după etaj... Dau buzna... mă aud strigat... Uite-i... Se opresc la al doilea, țin sfat... Mă uit la ei... Apar unul câte unul... Primul e Visios! De pe scară până în fața mea n-a făcut decât un salt... a rămas în poziție de drepti, înfipt, spăimos, decis... Mă amenință cu revolverul... mi-l pune în piept... ceilalți tipi trec pe la spate, mă încercuiesc, mă înjură, bombănesc... mă amenință, mă insultă... Tata tot nu și-a revenit... E făcut una cu pământul... Un firicel de sânge i se scurge de sub cap... Mi-a trecut furia... Acum e altceva... Visios se apleacă, atinge grămada de carne, tata mârâie... horcăie...

Porcii ceilalți mă trag, mă împing, sunt mai puternici... Și îngrozitor de brutali... Mă aruncă pe trepte... Nici nu se uită la mama... Mă bagă într-o cămară de sub scară... Primesc toată ploaia de lovituri... Nu mai opun nici un fel de rezistență... Toată lumea dă, mai ales în testicule... eu nu mai pot să lovesc... Visios e cel mai crunt!... Încasez un picior în burtă... mă clatin... mă îndoi... Rămân așa lipit de perete... se duc... mă mai scuipă o dată în gură... și mă încuie cu cheia.

După un moment, rămas singur, încep să tremur... Mâinile, picioarele, capul... pe dinăuntru... sunt complet sleit... frica urcă din rărunchi... ai fi zis că mă dejghin, că mă desfac în fășii... Parcă m-aș fi aflat în plină furtună, tremuram din tot trupul, îmi clănțăneau dinții... Nu mai pot!... Parcă și târțița mi se zbate... Fac în pantaloni... Inima se izbește atât de tare între coaste, atât de precipitat, că de atâta bubuit nu se mai aude nimic de afară... ce-or mai fi făcând... Genunchii se lovesc tremurând unul de altul... mă prăbușesc direct pe podele... Nu mai știu ce se întâmplă... Mi-e frică... Îmi vine să vărs... Dacă l-am omorât totuși? Fir-ar al dracului! Nu-mi pasă, de frică târțița mi se strânge, se desface... Jalnic!...

Mă gândesc la tata... O sudoare rece mă inundă... Îmi trag nasul... Sânge... Mi l-a mutat din loc, tâmpitul... Dar nici măcar nu l-am pisat cine știe ce... Nu l-aș fi crezut atât de slab, de moale... A fost o surpriză... eram uimit... Ce ușor îmi venise să strâng... Îmi venea în minte cum rămăsesem cu mâinile prinse, balele, degetele... cum mi le suga... Nu-mi puteam opri zgâlțâiala... Fiori mă treceau din cap până în picioare! Iată-mă pus sub cheie! Cu frica în oase... Gem din răputeri, simt acum toate loviturile porcilor ăloră... Dar cel mai greu de îndurat e frica... Târțița îmi face cel mai rău... se răsuțește, se cărcește... Mă înjunghie!

Închis în odăiță, întins pe podele, am mai tremurat încă multă vreme și m-am izbit cât am putut de toate... am bătut cu pumnii în dulap... Se auzea o zuruială ca de castaniete... N-aș fi crezut niciodată că sunt în stare să dezlănțui o asemenea furtună de mânie... Să bubui, în halul ăsta!... Mă zbăteam ca o langustă... Venea de undeva din adâncurile mele... "L-am omorât!" îmi ziceam... Eram din ce în ce mai convins, dar la un moment dat am auzit pași... oameni care comentau întâmplarea... și cineva care împingea un pat sus...

"Asta e! Veniseră să-l ia"... După un moment i-am auzit însă vocea!... Chiar a lui!... Era numai năucit de lovituri! "I-am spart probabil capul! Avea să-și dea curând duhul!..." mă gândeam... O să fie și mai rău!... Îl așezaseră pe patul meu... Auzeam arcurile... În sfârșit, nu deslușesc mare lucru... Și atunci stomacul mi se ntoarce pe dos... Am vomat toți tăiteii... Și iar am luat-o de la capăt, îmi făcea bine... Ca și cum aș fi scăpat de toate... M-aș fi rupt în două ca să scot totul din mine, dar nu mai ieșeau decât bale și spumă... șiroaiele se prelingeau pe sub ușă... am dat afară tot ce mâncasem de opt zile încoace fără să mai punem la socoteală că mă apucase și cufureala pe deasupra... Nu vroiam să-i strig ca să-mi dea drumul... M-am târât până la canta de lângă sobă... Am făcut în ea... Și apoi mi-am pierdut echilibrul... Mi se-nvârtea prea tare capul... M-am prăbușit și mi-am dat drumul direct pe podea... Cufureala nu se mai termina... Făcusem toată odaia chisăliță...

M-au auzit probabil forfotind. Au venit să deschidă... Au aruncat o privire înăuntru, prin odaie... Și au închis la loc cu cheia. După vreo zece minute a intrat unchiul Edouard... Era singur... Încă nu-mi trăsesem pantalonii... tot mă mai slobozeam... Lui nu-i era frică de mine... "Îmbracă-te! mi-a zis... coboară înainte, vii cu mine..." A trebuit să mă țină de mână... Nici nu mă puteam încheia, atât de tare tremuram... În sfârșit, am făcut tot ce mi-a zis... Am luat-o înaintea lui, am coborât... Pe scară nu mai era nimeni, nici în prăvălie. Toată lumea o ștersese... se duseseră pe la casele lor... Aveau ce povesti...

Ceasul, ăla de sus, de sub sticlă, arăta ora patru și un sfert... se luminase de ziuă...

La capătul Pasajului a trebuit să sculăm gardianul ca să ne deschidă poarta. "Îl luați?" l-a întrebat pe un-

chiul meu.

– Da! O să doarmă la mine!...

– Ei atunci, noroc să vă dea Dumnezeu! Și sănătate, domnule dragă! Știu că aveți la casă un fenomen!... a răspuns.

A închis în urma noastră învârtind de două ori cheia în broască. Și s-a întors în baraca lui. Dar nu înainte de-a striga după noi: "Căcăciosul! Halal să-i fie!"

Am luat-o cu unchiul pe *rue des Pyramides*... Am traversat prin Tuileries... Ajuns la Pont Royal, tot mai tremuram... Pe malul apei vântul nu era deloc blând. Mergând, unchiul Edouard mi-a povestit cum au venit la el... Hortense, mi se pare... Se culcase deja... Coșmelia lui nu era prea aproape... tocmai dincolo de *Invalides*, după Școala Militară... pe *rue de la Convention*, înainte de *rue de Vaugirard*... Nu îndrăzneam să cer amănunte... Mergeam repede... Dar de încălzit nu reușeam să mă încălzesc... Dinții îmi clănțăneau...

"Taică-tău se simte mai bine! mi-a zis la un moment dat... Dar o să stea în pat vreo două, trei zile... N-o să se poată duce la birou... A venit doctorul Capron..." Asta e tot ce mi-a spus.

Am luat-o pe *rue du Bac* și apoi la dreapta până la *Champs de Mars*... Era tocmai la dracu în praznic locuința lui... În sfârșit, ajungem... Aici e!... mi-o arată... o căsuță în fundul unei grădini... El stătea la etajul al doilea... Nu îndrăzneam să mă plâng de oboseală... și totuși nu mă mai puteam ține pe picioare... M-am prins de balustradă. Se făcuse ziuă de-acum... Pe scară m-a apucat o criză îngrozitoare, o greață cumplită! m-a dus el însuși până la closet... Am mai vărsat o bună bucată de timp... Dar mă calmam... A scos un pat pliant din dulap... A tras o saltea de pe patul lui... m-a instalat în altă cameră... M-a dezbrăcat... am mai scuipat un val de bale... Și în sfârșit, am ațipit tresărind din când în când... Pradă coșmarelor... De dormit n-am dormit decât somn întretăiat...

Cum a reușit unchiul Edouard ca tata să nu mai insiste... să-mi dea pace... n-am să știu niciodată... Cred că l-a făcut să înțeleagă că trucul lui disciplinar cu trimisul la Roquette, nu era menit să-l scutească de necazuri... Că n-aveau să mă țină acolo toată viața! că aș putea să scap, și încă foarte repede... numai ca să-l bat mă... să-l fac cu adevărat piftie... În sfârșit, el știe cum s-a descurcat!... nu mi-a făcut mărturisiri... Și nici eu nu l-am întrebat.

Locuința unchiului meu era plăcut așezată, veselă, agreabilă... dădea înspre grădinile din *rue Vaugirard*, *rue Maublanc*... Șiruri de boschete, grădini, și în față și în spate. Caprifoiul urca de-a lungul fațadelor, în jurul ferestrelor... Între case fiecare își avea micile lui straturi cu ridichi, cu salată și roșii... și chiar viță de vie! Mi-am adus aminte de salata mea!... Nu-mi purtase noroc! Mă simțeam îngrozitor de slăbit, ca și cum mă ridicasem după o boală. Dar într-un fel mă simțeam bine. În locuința unchiului Edouard nu mă hăituia nimeni!

Începeam să respir!...

Își înfrumusețase camera cu serii întregi de ilustrate, prinse în evantai, lipite pe pereți, înșirate ca niște ghirlande... "Regii volanului"... "Regii pedalei" și "Eroii aviației"... Și ce cumpăra pe măsură ce... proiectul lui final era să facă din ele un fel de tapet, să acopere toți pereții... Câte n-ar mai fi fost de adăugat acum!... Paulhan cu căciula lui de blană... Rougier cu nasul lui răsucit... Petit-Breton, pulpă de oțel, cu maioul lui în dungi!... Farman, bărbosul... Santos-Dumont, curajosul pionier!... Viconte Lambert, specialist al turnului Eiffel... Latham, marele dezabuzat!... "Pantera neagră", Mac Namara... Sam Langford, cel cu coapsele uriașe!... și alte vreo sută de glorii... din domeniul boxului, evident!...

N-o duceam rău... ne descurcam... Când se întorcea de pe la afacerile lui, unchiul îmi vorbea despre evenimentele sportive... Calcula toate riscurile... cunoștea toate slăbiciunile, ticurile, șiretlicurile campionilor... Luam prânzul și cina pe mușamaua din bucătărie, făceam de mâncare împreună... discutam amănunțit șansele tuturor favoriților...

Duminica ne scoteam pârleala... Pe la ora zece dimineața Galeria de Mașini oferea o priveliște fantastică... Soseam cu mult înainte... Și-o porneam hai-hui... Nu ne plictiseam niciodată... Cât era săptămâna de lungă, unchiul Edouard alerga al dracului... pe jos și pe bicicletă... Afacerea lui cu pompe nu prea mergea cum trebuie... Avea necazuri din cauza brevetelor... I se puneau tot felul de piedici! Nu prea se descurca! Avea necazuri mai ales din pricina Americii. Dar, bine sau prost dispus, nu-mi ținea discursuri... Nu vorbea despre sentimente... De asta îmi plăcea de el... Deocamdată mă găzduia... Locuiam în cea de-a doua odaie a lui... Destinul meu era în suspensie... Tata nu mai vroia să mă vadă... continua să tune și să fulgere... Singurul lucru pe care-l dorea era să mă vadă expediat la armată... Dar nu aveam încă vârsta... Înțelegeam totul din frânturi de vorbe... Unchiului nu-i plăcea să discute despre asta... sporovăia mai bine despre sport, despre pompele lui, despre box, despre ustensile... despre orice altceva... subiectele tensionate îi făceau rău... ca și mie dealtfel...

Totuși, când venea vorba despre mama, devenea limbut... Îmi aducea vești... Nu se mai putea mișca... și

totuși nu țineam s-o văd! la ce bun?... Mi-ar fi spus mereu același lucru. În sfârșit, timpul trecea... O săptămână, apoi două, trei... și situația asta nu putea dura... Nu puteam prinde rădăcini în casa lui... Era el gentil, unchiul, dar oricum... Și apoi, cum aveam să trăiesc? Toată viața pe spinarea lui?... Nici nu putea fi vorba... Am făcut o mică aluzie... "O să vedem mai târziu!" mi-a răspuns... nu era nici o grabă... Se va ocupa el...

M-a învățat să mă rad... Avea un model special, subtil și modern, practicabil în toate sensurile, chiar de-a-ndăratelea... Numai că atât de delicat că-ți trebuia știința unui inginer ca să-i schimbi lama... Acest soi de brici, atât de sensibil, era alcătuit pe baza unui stup de brevete, vreo douăzeci în total, mi-a explicat el.

Eu pregăteam masa, făceam cumpărăturile... Și-am mai stat așa așteptând încă vreo lună și jumătate... lăfăindu-mă ca o muiere... Nu mi se-ntâmplase asta niciodată... Vasele doar ce le mai spălam... Nici rufe prea multe nu erau! Puteam umbla lela pe unde vroiam... Fără exagerare!... Era ceva!... Nu aveam nici un fel de scop, nici o țință precisă, dinainte comandată... Totul nu era decât o continuă preumblare! "Du-te, Ferdinand! Mergi așa drept înaintea ta... Nu te interesa de nimic!... Du-te unde vrei și-ți face plăcere!... Dacă ai tu vreun loc așa mai drag, du-te! Și până la Luxembourg, dacă vrei!... De n-aș fi atât de prins... m-aș duce să văd și eu acele *jeux de paume*... E un joc care-mi place... Profită puțin de soare... Tu nu te uiți la nimic, semeni cu taică-tău!..." Și rămânea o secundă pe loc. Nemișcat, se gândea... Și adăuga... "Și apoi întoarce-te așa încet, încet... Eu în seara asta am să vin mai târziu..." Îmi dădea și niște mărunțiș, un franc și jumătate, doi franci... "Intră la cinema... dacă treci pe Bulevarde... știu că-ți plac poveștile..."

Văzându-l atât de generos... cu mine stându-i mereu pe cap, începusem să nu mă mai simt în largul meu... Dar nu îndrăzneam să-mi dau cu părerea. Mi-era frică să nu-l jignesc... De când se întâmplase toată comedia mă temeam foarte tare de urmări... Așteptam deci ca totul să vină de la sine... Ca să nu cheltuim bani în plus, îmi spălam singur ciorapii în lipsa lui... Camerele nu dădeau una într-alta, erau destul de depărtate... Cea de-a treia, de lângă scară, arăta destul de curios, părea un fel de salonaș... aproape goală... cu o masă în mijloc, două scaune... și un singur tablou pe perete... O reproducere, "Angelus" de Millet... Nu văzusem niciodată o pânză atât de uriașă, ocupa aproape tot peretele... "Îți place, Ferdinand?" mă întreba unchiul Edouard de fiecare dată când treceam prin fața lui, mergând spre bucătărie. Câteodată rămânea un moment, contemplându-l în tăcere... În fața acestui tablou nu se vorbea... Nu era totuna cu "Regii volanului"... Nu de asta se afla el acolo, ca să trăncănești în fața lui...

Cred că unchiul își zicea în sinea lui că îmi prindea bine să contemplu o asemenea operă... Terapie pentru o pramatie ca mine... Poate, cine știe, aveam să mă mai împlânzesc și eu!... Dar nu insista niciodată... Știa ce e aia delicatețe... Nu vorbea despre asta!... Nu se ocupa unchiul Edouard numai de mecanică! A nu se confunda!... Era extrem de sensibil, asta nu i se putea contesta... Probabil că tocmai de aceea mă simțeam atât de jenat... Mă hărțuia din ce în ce mai mult ideea că stăteam ca un trântor și mâncam din pâinea lui... Ceea ce mi se părea o mare nerușinare! Gata!... Ajunge!...

Și l-am mai întrebat o dată, am riscat, dacă ar avea ceva împotriva să-mi încep iarăși căutările... să citesc "anunțurile"... "Stai cuminte! mi-a spus... Nu ți-e bine?... Ce-ți lipsește, diavole? Du-te la plimbare! O să-ți găsesc eu de lucru! Mă ostenesc eu destul pentru asta! Las' pe mine! Nu te mai băga! Ești încă prea jigărit! N-ai face decât să strici totul... Și prea nervos! M-am înțeles cu taică-tău și cu maică-ta... Mai hoinărește încă... N-o să dureze nici asta! Du-te pe chei, până la Suresnes! Ia vaporețul, poftim! Schimbă aerul! Vaporețele de acolo sunt o minune! Coboară la Meudon, dacă vrei! schimbă-ți gândurile! peste câteva zile o să mai stăm de vorbă... Cred că am dat peste ceva foarte bun!... Am mirosit eu!... Sunt sigur!... dar nu trebuie bruscat!... Și sper să-mi faci cinste!..."

– Da, unchiule!...

Oameni ca Roger-Marin Courtial des Pereires nu întâlnești chiar pe toate drumurile... Eram încă prea tânăr la acea epocă, mărturisesc, ca să-l apreciez cum s-ar fi cuvenit. Unchiul Edouard îl cunoscuse, printr-un noroc, la "Génitron", periodicul favorit (douăzeci și cinci de pagini) al micilor inventatori artizani din Regiunea Pariziană... Tot în legătură cu sistemul lui de pompe, pentru obținerea unui brevet, cel mai bun, mai durabil, mai potrivit pentru toate genurile de biciclete... Pliabile, racordabile, suple, reversibile.

Courtial des Pereires, trebuie adăugat pe loc, se distingea evident de toți ceilalți mărunți inventatori... Domina, și încă de foarte sus, toată liota cam năucă a abonaților Periodicului... Toată mișuna aia de ratați... O! Nu! El, Courtial des Pereires, nu le semăna deloc! El era maestrul!... Veneau să-l consulte nu numai de prin împrejurimi... Veneau de pretutindeni: din Seine, din Seine-et-Oise, abonați din provincie, din Colonii... din străinătate adică...

Dar, fapt remarcabil, Courtial abia dacă-și ascundea în intimitate disprețul și dezgustul... pentru toți acești minusculi zeloși, acești încurcă-lume ai Științei, comisionari vicioși, cârpaci visători, meșterind știfturi la

domiciliu. Artizani zăpăciți, mereu dați pe ușă afară, hăituiți, scheletici, obsedați de "perpetuum" și de "cvadratura lumilor"... și de "robinetul magnetic"... Măruntă forfotă de zănateci hărțuiți de idei... descoperind Luna de pe cer!...

I se făcea silă de ei, numai privindu-i, dar să-i mai și asculte... Însă el trebuia să fie îngăduitor din interese de breaslă... Asta era afacerea și profitul lui... Mizerabil și penibil... Măcar dacă-ar fi putut să nu vorbească!... Da el trebuia să le întrețină convingerile! să-i fleteze! Să-i îndepărteze ușor... după caz și manie... și mai ales să le ia obolul!... Toți acești smintiți, prăpădiți se luau la întrecere, care pe care, să evadeze mai devreme... măcar cu cinci minute!... din odăile lor... din dugheană... din omnibus... din chițimie... numai cât să facă pipi... și veneau tot într-o fugă până la "Génitron"... năvăleau acolo în fața lui des Pereires, ca scăpați din lanțuri... abia trăgându-și sufletul... hăbăuci... crispați de frică, rumegându-și obsesiile... punându-i lui Courtial întrebări cu nemiluita... nu-i interesa nimic altceva decât "morile solare"... joncțiunea micilor "descărcări electrice"... regresiunea Cordiliei... translația cometelor... o țineau una până la ultima suflare a cimpoiului lor fantast... până la ultima tresărire a stârvului care erau... Courtial des Pereires, secretar, precursor, proprietar, animator al ziarului "Génitron", avea mereu răspuns la toate, nu se încurca, nu amâna, nu dezamăgea!... Aplombul, competența absolută, irezistibilul optimism îl făceau invulnerabil la cele mai primejdioase asalturi ale celor mai mari tâmpenii. Dealtfel nici nu suporta controversile prelungite... Oprea cu un gest totul și prelua el conducerea dezbaterilor... Ceea ce el zicea, judeca, accepta, era sfânt! Nici vorbă să se mai revină... altfel se făcea foc... Își smulgea gulerul fals... Scuipa de mânie... Și-i mai lipseau și trei dinți dintr-o parte!... Verdictele sale, în absolut toate cazurile, chiar și în cele mai subtile, mai nesigure, mai propice îndoielilor, deveneau adevăruri masive, galvanice, irefutabile, instantanee... Era de-ajuns ca el să intervină... Autoritatea lui triumfa! Fără obiecții!

La cel mai mic suspin divergent, lăsa frâu liber gândurilor sale și consultantul victimă nu mai conta în discuție!... Într-o clipită era dat peste cap, zdrobit, dezumflat, suprimat, evaporat, fără drept de apel!... Nu mai rămânea din el decât o fantoșă, un fulg într-un vulcan!... Vedea stele verzi, nerușinatul!... În asemenea cazuri, Courtial era atât de imperativ, îl terciuia atât de tare, că pe cel mai nărăvit dintre maniaci îl puteai băga într-un buzunar, îți puteai face să dispară într-o gaură de șoarece.

Nu era impozant Courtial, dar iute și categoric la vorba, altfel destul de scund și de îndesat... Își anunța singur vârsta de câteva ori pe zi... Trecuse de cincizeci de ani... Se ținea însă foarte bine datorită exercițiilor fizice, haltere, bastoane, bare fixe, trambuline... pe care le practica regulat și mai ales înainte de prânz, în odaia din spatele redacției. Își aranjase acolo o adevărată sală de gimnastică între două paravane. Era destul de strâmt, evident... Și totuși evolua în voie la aparatele lui... la bare, cu o ușurință uimitoare... Era avantajat și de talia lui, de se legăna el cu atâta grație... Numai cu inelele era mai greu, dacă-și lua prea mare elan, se izbea rău de tot... Dintr-un perete într-altul al coșmeliei, ca limba unui clopot! Bum! Bum! Mare zgomot mai făcea cu zborul lui la inele! Nu l-am văzut niciodată, oricât ar fi fost de cald, scoțându-și pantalonii, redingota sau gulerul... Numai manșetele și cravata lui cu ac.

Avea el, Courtial des Pereires, un motiv foarte important să-și mențină forma. Trebuia să se ocupe mereu de fizicul și suplețea lui. Avea absolută nevoie... Pentru că el, pe lângă că era inventator, autor, ziarist, făcea adesea și ascensiuni în balon... Dădea spectacole... Duminica, mai ales prin bălciuri... O scotea la capăt de cele mai multe ori, dar se mai iveau și mici incidente, emoții nu dintre cele mai obișnuite... Și asta încă nu era totul!... Existența lui periculoasă, plină de neprevăzut, îi ocaziona fel de fel de surprize... De când se știa tot așa trăise! Asta-i era firea!... Mi-a explicat odată ce urmărea...

"Mușchii, Ferdinand, fără minte nu fac nici cât un cal! Iar spiritul fără mușchi e ca electricitatea fără baterie! Ce să faci cu ea! se scurge în toate părțile! se împrăștie!... Îți scapă printre degete!..." asta era părerea lui. Dealtfel redactase câteva lucrări foarte concludente pe această temă: "Bateria umană. Întreținerea ei". Era un "culturist" mult înainte ca acest cuvânt să fi fost inventat. Își dorea o viață aventuroasă. "N-o să mor în jurnalistică!" așa-mi spunea.

Îi plăceau "sfericile", era aeronaut din fașă, din cea mai fragedă copilărie, de pe vremea lui Surcouf și Barbizet... ascensiuni instructive... Nu performanțe! nici raiduri! nici plimbări aventuroase! Nu! nimic scandalos! extraordinar! insolit! Avea oroare de mascarade în aer!... Zboruri demonstrative! ascensiuni educative!..., numai și numai științifice!... Era formula lui absolută. Asta îi făcea bine jurnalului, îi creștea acțiunile. Fiecare nouă ascensiune în balon îi aducea noi abonați. Nu urca în nacelă decât în uniformă, nimeni nu-i putea contesta dreptul la ea, căpitan cu trei galoane, "aeronaut federal, brevetat, recunoscut". Nici nu-și mai știa numărul medaliilor... Duminica, agățate pe pieptii uniforme, formau un fel de zale... Lui nu-i prea păsa de ele, nu era ostentativ, dar pentru asistență conta, ea avea nevoie de decor.

Courtial des Pereires a rămas până la sfârșit apărătorul absolut, decis, al "aparaturilor mai ușoare decât aerul". Se gândea deja la heliu! Cu treizeci și cinci de ani înainte! Nu-i puțin! "Zélé", veteranul, marele lui

sferic personal, se odihnea între spectacole chiar în pivnița biroului lui din *Galerie Montpensier*, numărul 18. Nu era scos în general decât vinerea înainte de cină, ca să i se pregătească aparatura, să i se dreagă cu infinite precauții țesătura, faldurile, învelișurile, sforile umpleau mica odăiță de gimnastică, mătasea se umfla în bătaia curentului.

Nici el, Courtial des Pereires, nu era dintre cei pe care ai fi putut vreodată să-i împiedici să facă, să imagineze, să conceapă, să rezolve, să revendice... Creierul lui genial nu avea odihnă de dimineață până seara... Nici chiar noaptea nu-i dădea răgaz... Trebuia să se țină bine ca să nu fie luat de torentul ideilor... Să stea țeapăn pe picioare... Un chin de neînchipuit... În loc să doarmă ca tot omul, îl urmăreau himerele, născocea tot soiul de trucuri și șpiluri... Pfui!... și ideea de a adormi zbura pe loc... Asta nu mai era viață!... Și-ar fi pierdut complet somnul dacă nu s-ar fi revoltat el însuși împotriva fluxului de găselnițe, împotriva propriilor sale pătimase elanuri... Această ținere în frâu a geniului l-a costat cel mai mult, eforturi absolut supraomenești, mai dificile decât tot restul operei lui!... De câte ori nu mi-a spus-o!...

Și când se recunoștea totuși învins, după o rezistență îndârjită, când se simțea excedat de propriile lui avânturi... și începea să vadă, dublu, triplu... să audă tot soiul de voci ciudate... nu mai avea decât un mijloc de a reprimă aceste atacuri, de a-și reintra în ritm, pentru a-și recăpăta buna dispoziție: mai încerca o ascensiune! Își dăruia o plimbare printre nori! Dacă ar fi avut mai mult timp la dispoziție, s-ar fi înălțat mult mai des, poate chiar în fiecare zi, dar redactarea jurnalului nu-i dădea răgaz! N-o putea face decât duminica... Și așa era destul de complicat... "Génitron" îl acapara, era preocuparea lui permanentă! Nu era de glumă... Inventatorii nu sunt comozi... Trebuia să le stai mereu la dispoziție! Și el de curaj nu ducea lipsă, nimic nu-i înfrângea zelul, nu-i deconcerta inteligența... cea mai abracadabrantă problemă, fie ea colosală sau neînsemnată... Înghițea cu o strâmbătură orice... De la "brânza pudră", "azurul sintetic" "valva cu basculă", "plămânii de azot", "nava flexibilă", "cafeaua cu lapte condensat" până la "arcul kilometric" care să înlocuiască benzina... Nici un progres esențial, din cele mai diverse domenii, nu lua calea practicii înainte ca, pe drept cuvânt, Courtial să aibă ocazia de a-i demonta mecanismul, de a-i sublinia perfecția și de a-i scoate în evidență întotdeauna, fără milă, slăbiciunile, rușinoasele vicii, imprevizibilele lacune.

Toate acestea trezeau desigur teribile gelozii, uri nemăsurate, o ranchiună tenace... Dar el era absolut insensibil la aceste mărunte incidente.

Cât timp și-a ținut el pana în mână, nici o revoluție tehnică nu a fost declarată valabilă și viabilă înainte ca el s-o fi recunoscut ca atare și s-o fi sprijinit în coloanele ziarului "Génitron". Asta poate da o idee despre reala lui autoritate. Trebuia, pe scurt, ca fiecare invenție capitală să fie însoțită de un decisiv comentariu al lui... Să-i dea cum s-ar spune "Autorizația"! Da sau nu. Dacă declara Courtial, chiar de pe prima pagină, că ideea nu era de acceptat! oho! că era de-a dreptul nebunească! eteroclită! că păcătuia urât de tot încă din start... cauza era pierdută! Nenorocitul nu mai scotea capul în lume niciodată!... Proiectul se ducea pe apa sâmbetei. Dacă se declara într-un totu de acord, atunci entuziasmul nu întârzia să se dezlănțuie... Toți abonații se repezeau...

În magazinul birou, cu ferestrele dând înspre parc, la adăpostul Arcadelor, Courtiaș des Pereires, datorită celor două sute douăzeci de manuale scrise de el, în întregime originale, răspândite în lumea întreagă, datorită periodicului "Génitron", participa decisiv și într-un mod incomparabil la mișcarea științelor aplicate. El comanda, orienta, sporea înzecit inovațiile naționale, europene, universale, toată uriașa fierbere a micilor inventatori "agregați"!...

Desigur, nu mergea totul de la sine, trebuia să atace, să se apere, să pareze loviturile sub centură. Ridica în slăvi, zdrobea imprevizibil dealtfel, prin cuvântul spus sau scris, public sau pe ascuns. Într-o zi la Toulon, prin anul 1891, a provocat aproape o răscoală din cauza unor serii de conferințe despre "orientarea telurică și memoria rândunelelor"... Excela, e adevărat, în recenzie, în articol, în conferințe, în proză sau în versuri, și câteodată, ca să intrige, în calambururi... "Totul pentru instruirea familiilor și educația maselor", asta era marea deviză a tuturor activităților sale.

"Génitron", Polemica, Invenția, Sfericul, iată gama mijloacelor sale, lucru vizibil dealtfel și în inscripțiile de pe pereții biroului... de pe frontispiciu, de pe fațadă... N-aveai cum să greșești! Cele mai recente, mai complexe și mai indici te controversă, cele mai arzătoare, mai subtile și mai inteligente teorii, fizice, chimice, electrotermice sau de igienă agricolă se predau, se ghemuiau ca niște larve la picioarele lui Courtial, fără să mai opună vreo rezistență... Le storcea, le dezumfla, cât ai zice pește... Le scotea imediat la lumină schema, urzeala... Avea un spirit de raze X... Nu-i trebuia decât o oră de efort pentru a descifra, în coloanele ziarului "Génitron", o dată pentru totdeauna, cele mai încăpățânate încâlcici, cele mai pretențioase cvadraturi, pe înțelesul atât de obtuz al celor mai dezastruoși tâmpiți, al celor mai aiuriți abonați. Era o magică îndeletnicire

pe care el o îndeplinea cu superbie; sinteza explicativă, irecuzabilă, a celor mai încurcate și nebunești ipoteze, a celor mai discutabile și mai fantasmagorice alambicuri... Ți-ar fi putut trece, din convingere, un fulger prin urechea acului, punându-l să joace într-o brichetă și tunetul într-o fluierică. Acesta îi era destinul, antrenamentul, ritmul, să vâre universul într-o sticlă, să-i puie dop și apoi să explice totul gloatei... De ce? și cum?... Eu însumi am rămas stupefiat mai târziu, trăind pe lângă el, de câte puteam înțelege într-un răstimp de douăzeci și patru de ore... numai din câteva vorbe și aluzii... Pentru Courtial nimic nu era obscur, de o parte se afla materia trândavă și barbară, de cealaltă spiritul care înțelegea totul printre rânduri... "Génitron", *invenție, descoperire, fecunditate, lumină!*... Acesta era subtitlul ziarului. Munceam la Courtial sub semnul marelui Flammarion, portretul lui cu dedicație se afla în mijlocul vitrinei, era invocat ca un zeu, chiar și împotriva unei contestații minore, pentru un da sau pentru un nu! El era supremul recurs, providența, punctul final, nu jura decât pe Maestru și câte un pic și pe Raspail. Courtial consacraseră douăsprezece manuale unor sinteze explicite asupra descoperirilor astronomice, și doar patru genialului Raspail, cel cu "vindecările pe cale naturală".

Ideea nemaipomenită pe care o avusese unchiul Edouard de a se duce el însuși la "Génitron", ca să tatoneze terenul în privința unei slujbe, se dovedi până la urmă foarte bună. Mai avusese el și un alt motiv, vroia să-l consulte în legătură cu pompa lui de bicicletă... Îl cunoștea pe des Pereires de foarte multă vreme, încă de pe când acesta publicase cel de al șaiszeci și doilea manual, cel mai citit dintre toate, cel mai răspândit în întreaga lume, cel care i-a adus de fapt faima și gloria: "Echipamentul unei biciclete, accesoriile, nichelurile, pentru toate climele pământului, la suma globală de douăzeci și șapte de franci și 95 de centime." Opusculul "manufactor", în momentul despre care vă vorbesc, ajunsese la cea de-a trei suta ediție la *Berdouillon și Mallarmé*, editori specializați de pe *quai des Augustins!*... Considerația, entuziasmul universal suscitată încă de la apariția acestei minuscule, banale lucrări se poate în zilele noastre cu greu imagina... Și totuși "Echipamentul de biciclete" de Courtial-Marin des Pereires reprezenta pe la 1900, pentru ciclistul neofit, un fel de catehism, o carte de căpătâi, "Summa"... Courtial știa dealtfel să-și facă, și încă într-un fel foarte pertinent, autocritica. Nu se îmbăta cu apă rece! Celebritatea lui crescândă îi sporise mereu corespondența, vizitele unor inoportuni consecvenți și numărul unor corvezi și polemici din ce în ce mai îndârjite... Și-i aducea foarte puține satisfacții!... Veneau să-l consulte de la Greenwich și Valparaiso, Colombo și Blankenberghe în legătură cu nenumăratele, diversele probleme privind șaua "incidentă" sau "suplă", uzura bielelor... ungerea părților portabile... cel mai bun dozaj hydric pentru oxidarea ghidoanelor... Gloria pentru glorie, cum era asta pe care i-o adusesese bicicleta, nu prea o înghițea. În treizeci de ani răspândise prin lume sămânța operelor sale, redactase multe manuale cu adevărat mult mai demne de admirat, sinteze explicative de înaltă valoare și anvergură... În cursul carierei sale explicase aproape totul... Teorii superioare, complexe! tot ce imaginase fizica mai subtil, chimia, radio-polaritatea de la început de drum... Fotografia siderală... Tot scriind, vrând nevrând, pe sub pana lui trecuse totul. Și atunci o mare deziluzie îl încercase, o adâncă melancolie, o uimire dezolantă, văzându-se preferat, tămâiat, glorificat pentru câteva vorburi privind anvelopele și cele câteva șiretlicuri pentru "dublii pinioni"!... Trebuie să vă spun de la început că avea oroare de bicicletă... N-a învățat să meargă pe ea niciodată și nici nu s-a suit vreodată pe vreuna... În privința construcției era și mai rău... N-ar fi putut niciodată demonta o roată, un lanț... Cu mâinile lui proprii nu putea face nimic, în afară de gimnastica la bară fixă și la trapez... Era mai neîndemânatec decât o sută de ageamii la un loc... Ca să bată un cui, își smulgea cel puțin două unghii, își zdrobea degetul cel mare, cum pune mâna pe un ciocan devenea tot o carne vie. Ca să nu mai vorbesc de clești, ar fi smuls, firește, peretele... plafonul... toată șandramaua... N-ar mai fi rămas nimic în jur... N-avea răbdare nici de doi bani, mintea lui mergea mult mai repede, mai departe, mai intens, mai profund... Când vedea că materia îi rezistă, îl apucau pandaliile... Făcea prăpăd... Numai în teorie știa să aranjeze bine problemele. Când era vorba de practică nu era în stare să facă singur nimic, decât să ridice halterele în odăița din fundul prăvăliei... să escaladeze duminica nacela, să comande "Dați-i drumul" și să cadă apoi "în cap"... Dacă pune el mâna pe ceva totul se făcea chisăliță. Cum mișca un obiect din loc, îl scăpa pe jos ori în poală, îl răsturna sau și-l vâra în ochi... Nu poți excela chiar în toate! Asta se înțelege de la sine... Dar între operele lui avea una cu care se mândrea foarte tare... Coarda lui sensibilă... Era de ajuns să aduci vorba ca să-l emoționezi pe loc... Și ca să-i devii prieten trebuia să i-o amintești mereu. În privința sintezelor, era, fără să mai lungim vorba, o bijuterie inegalabilă... o fantastică reușită... *Opera completă a lui Auguste Comte, redusă la formatul strict al unui "crez pozitiv", în douăzeci și două de versete în acrostih!*

Pentru această nemaipomenită performanță fusese sărbătorit în aproape toată America... latină... ca un colosal renovator. Academia uruguiană, reunită în ședință plenară, l-a ales cu aclamații câteva luni mai târziu, "Bolversatore Savantissima", conferindu-i titlul adițional de "membru aderent pe viață"... Montevideo, orașul, nu s-a lăsat nici el mai prejos, peste o lună l-a avansat la rangul de "Citadinis Eternatis Amicissimus". Courtial sperase că renumele și triumful dobândit îl vor purta spre alte glorii mai înalte... că-i vor procura elanul necesar pentru a-l propulsa în conducerea unei mișcări ținând de suspusele domenii filozofice... "Amicii rațiunii pure"...

Dar, nimic! Ciuciu! Pentru prima dată în viața lui se înșelase! Se păcălise! Marele renume a lui Auguste Comte, exportat la Antipozi, n-a mai vrut să treacă marea înapoi! A rămas acolo, lipit de La Plata, indestructibil, de nesmuls. Nu mai vroia să se întoarcă în locul lui de baștină. A rămas la americani, deși, luni și luni de zile, a încercat totul. A întreprins totul, a înnegrit în "Génitron" coloane după coloane ca să dea "crezului" său un pic de elan francez, l-a descompus în rebus, l-a ntors pe dos ca pe o cămașă, l-a presărat cu lingușeli, l-a făcut revanșard... cornelian... agresiv... și apoi bășinos... Degeaba!

Chiar bustul lui Auguste Comte, mult timp ținut la loc de cinste, pentru că plăcuse clienților, în stânga marelui Flammarion, a trebuit să fie făcut dispărut. Nu-i stătea bine acolo. Abonații mârâiau. Nu-l iubeau pe Auguste Comte. Pe cât li se părea de popular Flammarion, pe atât îi dezgusta Auguste Comte. Aducea ghinionul în vitrină... Asta era! Nu se putea face nimic!

În anumite seri, dar asta mult mai târziu, când îi cam zumzăia capul, Courtial pronunța niște vorbe ciudate...

– Într-o zi, Ferdinand, o să plec... o să mă duc la dracul în praznic, ai să vezi!... Singur voi pleca... Cu propriile mele mijloace... ai să vezi!...

Și pe urmă rămânea așa visător... Nu-l stânjeneam. Asta îl apuca când și când... Eram totuși destul de nedumerit...

Până să mă plaseze la des Pereires, unchiul meu Edouard încercase imposibilul, răscolise cerul și pământul, nimic nu-l oprise, uzase de toate relațiile... Pe unde intra aducea vorba despre mine în termenii cei mai laudativi... dar fără vreun rezultat... Firește, mă ținea cu multă plăcere în locuința lui din Convention, dar, oricum, nici el nu era bogat... nu putea s-o facă la infinit! nici nu era drept să-i cer mai mult... Și apoi cam încurcam locul... nu era prea spațioasă colivia lui... degeaba mă făceam eu că dorm când mai venea și el cu câte o gagică... În vârful picioarelor... sigur că-l stingheream...

Mai întâi că era extrem de pudic din fire. Și, n-ai fi crezut, dar într-o mulțime de situații, extrem de timid... Chiar și în privința lui des Pereires, după ani de cunoștință, nu se purta prea familiar. Îl admira sincer, nu îndrăzneam să-i ceară nimic... A tot așteptat până să-i spună povestea mea... și totuși îl rodea... Se simțea răspunzător... că stăteam degeaba, fără slujbă... că n-aveam o situație...

Într-o zi, în sfârșit, și-a luat inima în dinți... Așa, ca-n glumă, să nu pară că insistă. A pus o mică întrebare... Dacă n-ar avea nevoie din întâmplare, pentru biroul lui de Inventatori sau pentru aerostația lui, de un secretar începător. Unchiul Edouard nu se înșelase deloc asupra aptitudinilor mele. Își dăduse perfect seama că într-o slujbă cu orar fix nu m-aș fi descurcat. Vedea asta clar... Că la genul și statura mea, cel mai indicat era să fiu trimis „pe drumuri”, unde să mă ocup de tot felul de trăznăi și combinații, fără nici un program... Așa credea el...

Courtial își vopsea părul cărbune, numai mustața și bărbuța le lăsa cenușii... totul la el era zbârlit ca la pisici, dar mai ales sprâncenele, țepoase, stufoase, păreau mai agresive și mai diabolice decât tot restul, mai cu seamă cea din stânga. Avea pupilele agile, duse în fundul capului, iar ochisorii, mereu neliniștiți, rămâneau brusc țițiți, când descoperea șpilul vreunei drăcovenii. Atunci râdea îndelung, își scutura burta, se lovea violent peste coapse ca să rămână apoi nemișcat, înțepenit de un gând, o secundă, admirând bazaconia...

Courtial des Pereires obținuse în Franța cel de-al doilea permis de conducere a automobilului de curse. Diploma (chenăruită cu o dungă aurită și împodobită cu fotografia lui, "tânăr" la volanul monstrului, datată și stampilată) o ținea deasupra biroului. Dar toate sfârșiseră tragic... Mi-a povestit adesea:

"Am avut noroc! admitea el. De asta poți fi sigur! Ajunsesem la Bois-le-Duc... carburatorul funcționa splendid... Nu vroiam să încetinesc.. Când o zăresc pe învățătoare... sus pe rambleu... Îmi făcea semne... Îmi citise toată opera... Își agita umbrela... nu vroiam să fiu nepoliticos... am frânat în fața școlii... Am fost imediat înconjurat, sărbătorit... am băut să-mi potolesc setea... Nu mai aveam de făcut nici o oprire până la Chartres... Încă optsprezece kilometri... Fac ultimul control... o invit pe fată... Îi zic «Urcă domnișoară... aici lângă mine! Ia loc!» Ea șovăie, face mofturi, gagică, cochetează... eu insist... și iat-o instalată... Demarăm... Încă de dimineată, de câte ori mă oprisem pentru control, mai ales pe drumurile Britaniei, băusem cidru și iar cidru... Mașina vibra puternic, mergea perfect... Nu îndrăzneam să încetinesc... Și totuși aveam mare nevoie!... În sfârșit, trebui să cedez!... Frânez puțin... Opresc, mă ridic, sar, chitesc un tufiș... Las puicuța la volan! Îi strig de departe! «Așteaptă-mă, mă întorc într-o secundă!...» Abia-mi duc mâna la prohab, că mă izbește parcă o lovitură de măciucă! Sunt smuls, luat pe sus! Rostogolit cu o violență îngrozitoare! parc-aș fi fost un pai purtat de furtună! Bum! Formidabil! o detunătură asurzitoare!... Copacii, frunzarele smulse, culcate la pământ, zburătăcite de suflu! Aerul ia foc! Mă trezesc în fundul unei gropi, aproape leșinat... Mă pipăi!... Îmi revin în simțiri!... Mă târâi până-n drum!... Nu văd nimic! Mașina? Ioc! prietena! Ioc! Nici urmă! Parcă se evaporase!...

lovită de trăznet! Literalmente! roțile! șasiul... Stejarul? Pinul? calcinat!... Tot rămurișul... Ce să-ți mai spun? Mă târâi de la un mușuroi la altul! Sap! Scotocesc! Câteva minute ici, câteva colo! nu dau decât de niște sfărâmaturi... un colț de evantai, o cataramă de centură! un bușon de rezervor... Un ac de păr! cam asta era tot! Un dinte de care n-am fost niciodată singur!... Ancheta oficială n-a decis nimic... N-a elucidat nimic... Era și de înțeles... Cauzele acestei explozii vor rămâne pentru totdeauna misterioase... După aproape două săptămîni, la șase sute de metri de locul cu pricina, a fost găsit în lac, după multe sondaje, piciorul gol al acelei domnișoare pe jumătate ros de șoareci...

În ceea ce mă privește, fără să fiu foarte sigur, una singură dintre numeroasele ipoteze emise în acele momente pentru a explica cum a luat foc, cum a explodat, ar putea la nevoie să mă mulțumească... Deplasarea imperceptibilă a unui «fusibil alungit»... Era de ajuns, ce părere ai! ca zdruncinându-se, săltând la fiecare zgâlțâitură, vergeaua subțire de minium vibrând să atingă din întâmplare, fie și numai pentru o secundă! sau chiar pentru a zecea parte dintr-o secundă, rezervoarele de benzină... Imediat sare totul în aer... Explozia e formidabilă! Mai ceva decât un obuz... Asta, prietene, din cauza precarității sistemului... Am mai trecut pe acolo, mult timp după catastrofă... Încă mai mirosea a ars!... dealtfel în acest stadiu foarte critic al evoluției automobilului s-a înregistrat un număr mare de asemenea fantastice explozii, aproape la fel de violente! pulverizând totul! Sfârtecând fără milă! Provocând gigantice propulsii!... Nu le-aș putea compara la nevoie decât cu acele izbucniri subite ale unor ruguri de aer lichid... Și aș zice chiar mai mult î... Pentru că acestea sunt cu adevărat banale! explicabile... În întregime!... Nici un dubiu! Nici o enigmă! în timp ce misterul continuă să planeze asupra cauzelor tragediei mele!... Mărturisesc cu multă modestie! dar ce importanță mai are în ziua de azi! Nici una!... Cine mai întrebuințează astăzi aceste «fuzibile»? Ce să ne mai încurcăm în fleacuri?... Astăzi alte probleme ni se impun... De o mie de ori mai originale! Totul a rămas departe în urmă, prietene! Nimeni nu mai lucrează astăzi cu «minium» Nimeni!"

Courtial nu adoptase, ca mine, în îmbrăcăminte, gulerul de celuloid... Își avea propriul lui sistem ca să facă gulerele inuzabile, rezistente la murdărie, impermeabile, falsele gulere de pânză obișnuită... Le dădea cu un fel de lac, în două sau trei straturi... Țineau cel puțin șase luni... ferite de murdăria din aer, de urmele de degete, de transpirație. Era un lac pe bază de celuloză pură. Își purta gulerul, același, câte doi ani. Numai că urmele de degete se vedeau foarte clar pe gulerul lăcuit, în ciuda tuturor asigurărilor pe care ți le dădeau indicațiile, petele îți săreau în ochi lățindu-se unele peste altele! Toate amprente necesare sistemului Bertillon erau acolo... se vedea de la o poștă că preparatul nu era încă pus la punct. Recunoștea chiar și el din când în când. Și apoi îi lipsea un nume pentru această minunăție. Avea să se gândească la el la momentul oportun.

În înălțime, Courtial nu avea nici un deget în plus! nu-și putea deci permite să piardă nimic... umbla pe tocuri foarte înalte, fiind dealtfel extrem de mofturos în privința încălțărilor... căpute de pânză bej și nasturi de sidef... Numai că aici semăna cu mine... Îi miroseau îngrozitor picioarele... mai ales sambăta după amiază... Pentru că doar duminică dimineața își făcea toaleta, fusesem avertizat în timpul săptămânii nu avea timp. Știam și asta... Pe nevastă-sa n-o văzusem niciodată, el îmi povestea ce zice și ce face. Locuia la Montretout... Cât despre picioare, nu era numai el... Duhoarea lor devenise o teroare în toată legea... Când se iveau inventatorii, năclăiți, sosind mai totdeauna de foarte departe, era aproape imposibil să stai să-i ascuți până la capăt, chiar cu ușa larg deschisă spre parcul Palatului... Ceea ce-ți adia din când în când pe la nas era de neimaginat... Mi se făcea scârbă până și de picioarele mele.

În privința birourilor "Génitron", ca dezordine, capernaum absolut, vraieste cumplită, nu cred că i-ar fi luat-o multe înainte... Din pragul prăvăliei până la plafonul primului etaj, toate treptele, toate ieșindurile, mobilele, scaunele, dulapurile se cocoșau, într-un talmeș-balmeș de nedescris, sub vrafurile de hârtii, broșuri, tot ce nu se vânduse, aruncate la întâmplare într-o tragică dezordine, desperecheate, decopertate... opera lui Courtial se afla întreagă acolo, vrafuri, piramide, claie peste grămadă... Nu se mai deosebeau dicționarele de operele didactice, memoriile olografe stivuite în tumuși prăfuiți... Îți croiai drumul la întâmplare băjbâind printre ele... Înfundându-te în hârțogăraie, călcând ca pe o faleză gata să se prăbușească... Brusc venea totul de-a valma! O lua razna! Cataracta!... Planurile, schițele zburau! două mii de kilograme de smângălitură! îți înfundau gâtul... Declanșând alte avalanșe, un teribil vârtej de hârtii dansând într-un uragan de praf... La fiecare vânzare de cinci parale, digul amenința să se rupă!...

Dar el nu se nelișteea... Nu i se părea nefiresc, nu simțea nici o nevoie să modifice cât de cât ceva, să-și schimbe metoda... Absolut deloc! Se descurca de minune în acest haos vertiginos... Niciodată n-a căutat prea mult cartea de care avea nevoie... Trăgea din vraf, la sigur... Din orice grămadă... Cu un gest făcea să zboare toate hârtiile, scotocind pățimaș, cu mâinile până la coate în stog, ca să dea exact peste cartea care-i trebuia... De fiecare dată se petrecea un miracol... Rar se înșela... Avea simțul dezordinii... Îi plângea pe toți cei care nu-l aveau... Ordinea e în idei! Nici urmă de ea în materie! Dacă îndrăzneam să emit o cât de mică aluzie la această vraieste, zicându-i că era imposibil să mă descurc într-o asemenea învălmășeală, făcea urât, mă dăscălea... Nu

mă lăsa să-mi trag sufletul... Prelua autoritar ofensiva... "Evident, Ferdinand, nu-ți cer imposibilul! N-ai avut niciodată instinctul, curiozitatea esențială, dorința de a înțelege... Aici, totuși nu cărțile ți-ar lipsi!... nu te-ai întrebat niciodată, prietene, cum se prezintă un creier?... Aparatul cu care gândești? Ei? Nu! Firește! Nu te interesează!... Îți place mai mult să te uiți după fete? n-ai deci de unde să știi! te-ai convinge, prietene, că dezordinea este esența vieții însăși! esența ființei tale fizice și metafizice! Sufletul tău chiar Ferdinand, cu milioanele, trilioanele lui de sinuozități atât de secrete... Întretăindu-se acolo în adâncuri, în materia cenușie, săpate, brăzdate, subiacente, evazive... infinite! Asta-i Armonia. Ferdinand! Natura în toată măreția ei! O fugă de imponderabil! Și nimic altceva! Pune-ți ordine mai întâi în sărmănele tale idei, Ferdinand! începe cu asta! Nu prin câteva strâmbe substituiți, materiale, negative, obscene, ci în ceea ce este esențial, vreau să zic! N-ai să te repezi acum asupra creierului tău să-l corectezi, să-l lustruiești, să-l mutilezi, să-l constrângi la câteva reguli obtuze? cu un cuțit geometric? să-l reorganizezi conform ucigătoarei dumitale prostii?... Să-l orânduiești foaie cu foaie ca pe plăcinta Regilor? cu un bob la mijloc? Ei? te întreb! Cu toată sinceritatea! cam cum ar arăta? frumos? firesc? Ar fi prea mult! În tine, Ferdinand, sufletul e asfixiat de eroare! Ea face din tine tot ceea ce face din toți ceilalți: un nimic! La marea dezordine instinctivă – gânduri prospere! Iată prețul, Ferdinand!... Ora care trece nu se mai întoarce!... Mă tem că vei rămâne pentru totdeauna în pubela rațiunii tale! Păcat de tine! Tâmpitul, tu ești, Ferdinand! Miopul! Orbul! Absurdul! Surdul! Ologul! Neghiobul! Tu îmi îmbolnăvești dezordinea cu gândurile tale vicioase... Singura bucurie a lumii e Armonia! Singura eliberare! Singurul adevăr! Armonia! Caută Armonia! Poftim!... Această dugheană e Armonia însăși! Mă înțelegi, Ferdinand? Ea conține tot atâta armonie cât un creier! Pfui! Ordine! Să piară de la mine acest cuvânt! Această idee! Obișnuiește-te cu Armonia și Armonia va veni în întâmpinarea ta! Și vei afla în sfârșit tot ceea ce cauți de atâta timp pe drumurile Lumii... Mai mult! Și mai mult! Ferdinand! Un creier! Ferdinand! Ar trebui să vă găsiți unul cu toții! Da! «Génitron» e un creier! Să vă fie limpede! nu e ceea ce vrei tu și ai tăi?... O vană capcană de fișiere, o baricadă de broșuri?... O vastă întreprindere mortificantă? O necropolă pentru arheologi? Oho! Niciodată! Aici totul e mișcare! Foșnet! De ce te plângi? Aici totul vibrează, se mișcă! Încearcă numai să atingi ceva! Riscă să întinzi un deget! Totul se va răzvrăti! Va fremăta pe loc! Gata să-și ia zborul! să înflorească! să strălucească! N-am să mă apuc să distrug ca să trăiesc! Eu iau viața așa cum e! Sunt eu un canibal, Ferdinand? Niciodată!... Să reduc viața cu orice preț la conceptul meu de cârțiță? Pfui! Stă să cadă? Să se prăbușească? Ei! Cu atât mai bine! N-am să mă apuc eu acum să număr stelele! 1, 2, 3, 4! Nu cred că-mi este chiar totul permis! că am dreptul să limitez! să corectez! să tulbur, să răscroiesc! să cos la loc!... Ei!... Cine-mi dă acest drept? Cumva infinitul? Viața lucrurilor? Nu-i firesc, băiatule? Sunt numai niște manevre nerușinate!... Eu mă simt bine în Univers! îl las așa cum l-am găsit! Nu eu am să-l rectific! Nu!... Universul e la el acasă! Eu îl înțeleg! El mă înțelege! E lângă mine când îl chem! Dacă nu am nevoie de el, îi dau pace! Așa merg lucrurile!... O chestiune de cosmogonie! Nu dau eu ordine!... Nici tu! Nu există ordine! Pfui! Pfui! Pfui!..."

Se mânia de-a binelea, exact ca toți cei care nu au dreptate...

Cărțiuliile lui Courtial, traduse în mai multe limbi, se vindeau până-n Africa. Unul din corespondenții lui, negru sadea, era șeful unui Sultanat din Oubanghi Chari-Chad-ul de Sus. Se înnebunea băiatul ăsta după ascensoare de toate felurile. Era visul, mania lui!... I se trimisese toată documentația... Nu văzuse niciodată cum arată în realitate un ascensor. Courtial publicase, prin 1893, un veritabil tratat despre *Tracțiunea verticală*. Cunoștea toate detaliile, multiplele aplicații, hidraulice, balistice, "electro-recuperative"... Era o operă de valoare, absolut indispensabilă, și care totuși nu constituia în ansamblul operei lui decât un modest și fragil aport. Simplu, știința lui îmbrățișa toate domeniile.

Oficialii nu-l acceptau, îl lua pe picior, dar îi venea foarte greu, chiar și celui mai rănced dintre pedanți, să treacă peste manualele lui. Într-un mare număr de școli figura în programă. Nici nu puteai visa ceva mai comod, mai simplu, mai asimilabil, mură în gură, ce mai! Rețineai, uitai fără nici o osteneală. Calculam, așa "grosso modo", stând de vorbă, nepunând la socoteală decât Franța, că o familie din patru poseda în dulapul ei o *Astronomie a Familiei*, o *Economie fără Uzură* și *Fabricarea Ionilor*... Una din douăsprezece *Poezia în culori*, *Grădina pe acoperiș*, *Creșterea puilor în casă*. Și asta numai în privința aplicațiilor practice... Dar el mai avea la activ o serie de opere (în multiple tiraje) de un caracter curat clasic! *Revelația hindustană*, *Istoria călătoriilor polare de la Maupertius până la Charcot*. Un teanc considerabil! Puteai citi liniștit câteva ierni la rând mai multe kilograme de istorioare...

Toată lumea copiasse, comentase, cercetase, plagiasse, reprodusesse, persiflase, jefuise faimosul său *Medicina pentru sine*, și *Realul limbaj al Ierburilor*, și *Electricitatea fără bec*! Tot atâtea amabile, strălucitoare, definitive mlădieri ale unor științe destul de capricioase, complexe prin ele însele, periculoase, care ar fi rămas, fără aportul lui Courtial, străine marelui public, adică pretențioase, ermetice și, ca să încheiem fără a exagera cu

laudele, aproape inutilizabile...

Puțin câte puțin, trăind lângă Courtial, în intimitatea lui, i-am sesizat firea... Nu prea strălucea pe dinăuntru... Era destul de păcătos, meschin, invidios, viclean... Dar ca să fiu drept, trebuie să admit că munca pe care o făcea îi dădea o teribilă bătaie de cap! De ani și ani se apăra ca un disperat, fără îndoială, împotriva unei bande de maniaci, abonații periodicului "Génitron"...

Petrecea ceasuri oribile, pustiitoare... strivit sub un potop de tâmpenii... Trebuia să reziste, să se apere, să pareze loviturile, să le lase o bună impresie, să le înfrângă încăpățânarea, să plece cu toții atât de fericiți încât să dorească să mai vină.

La început, când a fost vorba să mă primească în slujbă, Courtial a cârnit din nas... Mă găsea un pic prea mare, prea gras, prea voinic, pentru prăvălia lui. Și așa nu aveai unde să te miști, prea semăna totul cu un buzunar burdușit... Dar oricum nu costam prea scump. Îmi oferea, drept plată, masă și casă... Părinții mei fură de acord. De bani nu aveam nevoie! Îi spuneau ei mereu unchiului meu... Banul, m-ar fi împins, fără îndoială, numai la rele! Asta era părerea unanimă a întregii familii, a vecinilor și a tuturor cunoștințelor... Să mi se dea să fac orice, să mă ocup cu orice preț de ceva! Oriunde și oricum! Dar să nu fiu lăsat fără ocupație! și, mai ales, să rămân cât mai departe de ei! Așa cum o pornisem, într-o zi puteam da foc Pasajului! Asta era impresia generală...

Ar mai fi fost și armata. Tata doar asta visa pentru mine... Numai că tot n-aveam încă vârsta... Îmi lipsea cel puțin încă un an și jumătate... Așa că din capul locului ocazia oferită de des Pereires și curajul lui "Génitron" venea la țanc, era realmente o rază de speranță!...

Dar mult a mai ezitat și-a mai stat la îndoială Courtial.. A întrebat-o pe nevastă-sa ce credea? ea n-a avut nimic împotrivă... În fond, ei nici nu-i păsa, nu venea niciodată la *Galleries*, stătea tot timpul la Montretout, în căsuța ei. Până să se hotărască i-am făcut singur cel puțin vreo douăsprezece vizite... Vorbea mult, interminabil... fără oprire... Dar eu știam să ascult... Tata!... Anglia!... Peste tot ascultasem... Învățasem încă de pe atunci!... Nu mă deranja! Nu simțeam nici o nevoie să răspund. Așa l-am cucerit... Ținându-mi gura... Și, în sfârșit, într-o seară mi-a zis:

– Ei bine, băiatule! te-am făcut să aștepti destul, m-am gândit bine, poți rămâne la mine! Cred că ne vom înțelege... Numai să nu-mi ceri nimic... O! Nu! Nici un ban! O lețcaie măcar! Nu! N-am de unde! Să nu contezi! Să nu te lași în nădejdea asta niciodată! Cu situația asta instabilă, și eu o scot greu la capăt! cheltuiala cu periodicul, tipografia de achitat! Sunt hărțuit! ciuruit! legat de mâini și de picioare! Mă înțelegi? Sper! Zi și noapte mi se cere! Plus clișeele neprevăzute, și să mă mai încarc acum cu noi obligații? Nici vorbă nu poate fi! Nici prin cap să nu-ți treacă! Asta nu e o industrie! Nu e un negoț! Nu e vreun monopol bănos! O! Desigur, nu! Nu suntem decât o fragilă barcă mânăta de vântul spiritului!... Și câte furtuni, prietene, câte furtuni!... Te îmbarci? Fie! Te primesc! Te iau lângă mine! Urcă la bord! Dar ți-o spun dinainte! Nu e nici o comoară în cală! Nimic în mână! Puțin în buzunar! Fără supărare! Fără ranchiună!... Vei pregăti masa! Vei locui la mezanin, unde dormeam și eu altădată... În biroul tunisian... Ai să-ți instalezi un pat... Se poate locui acolo foarte bine... o să fii foarte liniștit acolo! Norocosule!... Să vezi, mai ales seara ce plăcut e! Ce pace! Palais-Royal îți stă în întregime la dispoziție cam de pe la nouă!... O să fii fericit, Ferdinand!... În schimb, uite-te la mine! plouă, tună, toarnă cu găleata! Eu trebuie să plec! La Montretout! Ce servitute infectă! Sunt așteptat! Uneori nu mai suport! îmi vine să mă saunc sub roți, când văd locomotiva... De abia mă stăpânesc! O fac pentru soția mea! Și pentru niște experiențe ale mele! Grădina mea radio-telurică! Orișicât! totuși! Ce pot să mai zic! A tras și ea destul! Și-a rămas încântătoare! Ai s-o vezi într-una din zilele astea pe doamna des Pereires! grădina e marea ei plăcere!... e totul pentru ea! Nu prea a avut parte de cine știe ce în viață! Grădina și casa! și apoi ca să zic așa puțin și de mine! Aoleo, am cam luat-o razna! Nostim! Gata, am glumit destul! Ne-am înțeles? Asta-i, Ferdinand! Bate palma! De acord? Ca de la bărbat la bărbat! Bine! Peste zi ai să mai faci unele cumpărături! Fără asta nu se poate! Dar n-ai teamă, Ferdinand, am să te învăț, am să-ți îndrum pașii, am să te înarmez, am să-ți înalț spiritul spre cunoaștere... Desigur fără salariu! Fie! Fără unul nominal, adică! Dar ce răsplată spirituală! Nici nu ști cât ai să câștigi, Ferdinand! Nu! Ai să mă părăsești într-o zi, prin forța lucrurilor, Ferdinand... Vocea îi devenea tristă. Mă vei părăsi... Atunci o să fii bogat! Da, da, bogat! Ți-o spun eu!... Rămâneam cu gura căscată la el.

"Înțelegi, Ferdinand, viața nu stă într-un portofel!... Nu, Ferdinand! Nu se găsește nimic într-un portofel! Nimic!..."

Asta era și părerea mea...

"Și apoi trebuie să ne gândim un pic! Trebuie să-ți acord un titlu! O rațiune de a fi! în afacerea noastră asta are o însemnătate capitală! O prezentare legitimă!... Am să te trec în hârtii, în toate hârtiile! «Secretar cu materialul»! Ei! Ce zici? Mi se pare cel mai potrivit... Merge! Nu-i cam prețios? Și cam vag? Merge?..."

Mi se potrivea de minune... Totul mi se potrivea... dar titlul de "secretar cu materialul" nu era plătit... El nu conta decât ca muncă... M-a pus la curent imediat... Trebuia să mă ocup de comisioane, alergând toată ziua și împingând la cărucior... Să duc și să aduc de la tipografie... Tot eu răspundeam de repararea spărturilor din "marele sferic"... tot eu trebuia să-i găsesc instrumentele risipite, barometrele, hobanele, fleacuri, tinichele... Eu reparam borte și cârpeam anvelopa... Eu îl rafistolam cu clei și sfoară. Eu refăceam nodurile, cu sârme și cordele... material care plesnea la drum... "Zélé" era un balon venerabil care îmbătrânea văzând cu ochii, pudrat cu naftalină, acolo în fundul pivniței... miriade de viermi își făceau veacul între faldurile lui... noroc că șobolanilor nu prea le plăcea cauciucul... Numai șoricelii ce se mai ocupau de urzeala lui... I-am cercetat toate găurile, fâșiile lipsă, l-am reparat, l-am peticit, l-am cusut, l-am tivit, i-am aranjat faldurile, ca să nu i se vadă fisurile... Cam plesnea de peste tot, cârpeam la el ore întregi, în cele din urmă munca deveni pasionantă...

În odăița de gimnastică era loc și pentru mine, și apoi nu trebuia să fiu văzut de nimeni... mai ales de vizitatorii prăvăliei...

Într-o bună zi aveam să mă sui și eu în această bazaconie, fusese trecut solemn în acordul nostru, la o altitudine de trei sute de metri... Într-o duminică... Atunci aveam să primesc titlul de "secundul" ascensiunii... Îmi promitea asta, bănuiesc, ca să țin cu atenție... Mă privea șiret pe sub sprâncene, hoțomanul!... Mă cerceta cu coada ochiului, plin de viclenie... Dar și eu ți-l miroseam... Un pisălog fără pereche... Vroia să mă "monteze" dinainte!... În sfârșit, de mâncat mâncam destul de bine în odăița din dosul prăvăliei... Nu eram chiar un nefericit... Trebuia să mă bată la cap! Altfel nu s-ar fi chemat că mi-e patron!

Și așa, în timp ce eu mă ocupam de cârpăcelile mele, îl vedeam apărând cam pe la ora patru și anunțându-mă:

– Ferdinand! Închid magazinul... dacă vin... să întrebe de mine... spune-le că am plecat de cinci minute, de altfel sunt și foarte grăbit! Mă întorc repede!

Până la urmă tot am aflat unde se ducea. Dădea o fugă până la bărulețul din *Passage Villedo*, colț cu *rue Radziwill*, să afle rezultatele de la curse... Era exact ora... Nu mi-a spus-a niciodată... Dar l-am urmărit... Când câștiga se întorcea fluierând o melodie din "Matchichi"... dar asta nu se întâmpla prea des... dacă pierdea... își mușca chiștocul, scuipa pe unde se nimerea... Verifica în "Turf". Pe urmă o arunca prin colțuri, revista lui cu pronosticuri. Își bifa caii preferați pe ascuns... Asta a fost primul viciu pe care l-am descoperit.

Dacă a stat la îndoială până să mă ia la el, a fost și din pricina, mai ales, a cailor... Îi era frică să nu trângănesc... să nu spun celor din jur că juca la Vincennes... să ajungă cumva la urechile abonatilor. Mi-a mărturisit-o ceva mai târziu... Pierdea enorm, nu prea avea noroc... combinând sau jucând la întâmplare, nu recupera mai nimic din pariuri... La "Maisons", la Saint-Cloud, la Chantilly... mereu aceeași poveste... Ca-ntr-un hău fără fund... Toate abonamentele se topeau pe distracția asta... Ce câștiga cu sfericul, pierdea la Auteuil... Rasa cabalină se îngrășa între timp! Longchamps! La Porte! Arcueil-Cachan! Hop! Hop! Hop! Salt! Uite-l, nu e! Bănuții din casă se împrăștau văzând cu ochii, nu era greu de dezlegat misterul... Când la trap! când la galop! biștarii luau drumul jokeilor! neștiut! plasat! la un sfert de câștig! N-are importanța cum și în ce fel!... Din aceste încercări nu scăpa nimic, un sfânt măcar! Recurgea la tot felul de expediente ca să poată plăti totuși editorul... Trăgeam de câte un rasol o săptămână... Mâncam direct pe genunchi, după ce așterneam un șervet, în fundul biroului... Nu mi se părea din cale afară de distractiv!... Când pierdea nu dădea nici o explicație, nu mărturisea niciodată... Numai că devenea ranchiunos, cicălit, agresiv... Abuza de puterea lui...

După cele două luni de probă, s-a prins în sfârșit că nu mi-ar fi plăcut nicăieri mai mult decât la el... Că afacerea "Génitron" mi se potrivea ca o mânășă, că n-aș fi stat nicăieri în altă parte... Era scris în Destinul meu... Când din întâmplare câștiga, nu pune nimic înapoi în casă, devenea parcă și mai sordid, ai fi zis că vrea să se răzbune. Un sfânt nu i s-ar fi strecurat printre degete... Viclean, mincinos, nu-l întrecea nimeni... Gogoșile pe care mi le înșira mă urmăreau și noaptea în somn... Mi le repovesteam de unul singur, atât erau de greu de înghițit! Soioase! Jalnice! Săream din somn! Prea de tot gogonate! aranjate totdeauna în așa fel ca să nu-mi dea nimic... Numai când se întorcea din provincie, pe unde făcuse senzație cu ascensiunile lui reușite... pe unde fusese felicitat... atunci îl apuca dărnicia.... Se lansa în cheltuieli... Căra mâncare prin ușa din spate... coșuri pline! Opt zile mâncam de ne miram și noi cât puteam mânca, gata să ne plesnească bretelele... Mai ales eu trebuia să profit din răspuțuri, pentru că apoi venea foamea!... o luam de la capăt cu verdețurile în sos picant!... Întindeam d-un anghemaht... cu castraveci, cu sardele... cu cepșoară... și apoi când începea să se apropie termenul de plată a chiriei nu mai mâncam decât supă de crutoane, cu sau fără cartofi... El avea noroc, mânca seara la Montretout cu muiera! Nu slăbea... dar eu ajungeam numai piele și os!

Și tot strângând cureaua, am început și eu să mă mai dezgheț la minte... tot cu "abonamentele"... Din punct de vedere financiar încasările nu erau prea regulate... Numai de plătit, trebuia să plătim regulat... "ieșirile"... Își sfârâma rău creierii cu contabilitatea... Era obligat să dea socoteală nevastă-sii. Acest control îl exaspera... Se enerva la culme... Transpira ore întregi... Înșira cârnați și zerouri...

În sfârșit, există totuși un capitol unde nu m-a tras pe sfoară, nu m-a decepționat, nu m-a mințit nici măcar o dată! În privința educației și a instrucției mele științifice. Aici n-a muiat-o niciodată, nu s-a poticnit!... N-a lipsit niciodată de la datorie! Numai să fi stat și să-l fi ascultat, era fericit, fermecat, copleșit, satisfăcut!... Era întotdeauna gata să-și sacrifice o oră, două, uneori chiar zile întregi, ca să-mi explice ceva... tot ceea ce puteam înțelege, rezolva și asimila privitor la orientarea vântului, la răsăritul și apusul lunii, la forța caloriferelor, coacerea castraveților și reflexele curcubeului... Da! era cu adevărat stăpânit de pasiunea didactică. Ar fi vrut să mă învețe totul și din când în când să-mi joace câte o festă! Nu se putea abține! Nici într-un caz, nici în celălalt! Toate astea îmi treceau prin minte stând în odăița din fundul prăvăliei și cârpăcindu-i buclucul... Asta era firea lui, era un om care se cheltuia... Trebuia să se arunce cu capul înainte într-o direcție sau alta, dar o făcea până-n pânzele albe! Nu era un plicticos! N-aș putea să zic asta! Singura mea curiozitate era să ajung într-o zi acasă la el... Îmi vorbea adesea de muierea lui, dar nu mi-o arătase niciodată. Nu venea la birou, nu-i plăcea "Génitron". Avea probabil motivele ei.

Când mama s-a convins că eram bine plasat, că nu aveam de gând să plec chiar imediat, că slujba la des Pereires era sigură, veni special, ea însăși, până la Palais-Royal, să-mi aducă schimburi... Un pretext în fond... ca să-și facă o idee... de felul și aspectul casei... Curioasă ca o gaiță, vroia să vadă tot, să știe tot... Cum era "Génitron"?... Cum locuiam? Dacă mâncam destul?

De la prăvălia ei până la noi nu era chiar așa departe... Un sfert de oră de mers pe jos... Cu toate astea când a ajuns, horcăia de oboseală... complet vlăguită... Am văzut-o de la distanță... În capătul Galeriei... Stătea de vorbă cu un abonat. S-a sprijinit mai întâi de o vitrină, așa fără să aibă aerul... se odihnea la fiecare douăzeci de metri... Erau mai mult de trei luni de când nu ne văzuserăm... Slăbise îngrozitor, parcă se-ncenușase, se gălbejise, i se încrețiseră obraji și pleoapele în jurul ochilor... Părea cu adevărat bolnavă... După ce mi-a dat șosetele, izmenele și batistele uriașe, mi-a vorbit despre tata, fără s-o fi întrebat nimic... Avea să se resimtă toată viața, se smiorcăia ea, de pe urma loviturilor mele. Deja l-au adus de vreo două ori cu trăsura de la birou. Nu se mai ținea pe picioare... veșnic gata să leșine... Îi spusese să-mi transmită că mă iartă, plin de bunăvoință, dar că nu mai vrea să vorbească cu mine... mult timp de-acum încolo... până la armată... până aveam să-mi schimb purtarea și mentalitatea... până o să mă întorc din armată...

Courtial tocmai venea din plimbarea pe care o făcuse până la "Émeutes". Pierduse probabil mai puțin decât de obicei... Fapt e că deveni pe loc extrem de amabil, primitor și cât se poate de blajin... "Încântat s-o vadă!"... În privința mea, putea fi liniștită! Își dădea toată osteneala s-o cucerească pe mama, o invită să urce cu el sus ca să stea de vorbă... În biroul lui personal... la mezaninul "tunisian"... Dar mamei îi fu greu să-l urmeze... Și din pricina scării, adevărat tirbușon, dar mai ales din pricina vrafurilor de gunoarie și hârtii pe care se putea ușor luneca. El era extrem de mândru de biroul lui "tunisian". Vroia să-l arate tuturor... Un ansamblu înfricoșător, stil hiper-îmbâcsit, cu dulapuri "alcazar"... nu se putea închipui ceva mai urât... ibricul maur... pernele marocane, covorul cu franjuri, atât de flocos că înmagazina el singur o tonă de praf... Nu se schițase niciodată vreo tentativă... un gest măcar de a se face curat... Dealtfel mormanele de imprimate, cascadele, maldărele de șpalturi, plumburi, perii, împrăștiate peste tot, făceau orice efort derizoriu... Și, trebuie spus, chiar periculos... Riscai tulburarea întregului echilibru... Totul trebuia să rămână la locul lui, să fie cât mai puțin mișcat... Mult mai bine era, de asta îți dădeai seama cu vremea, să arunci la întâmplare alte și alte hârtii, depunându-le în noi straturi. Ceea ce dădea cât de cât un aer de prospețime, măcar la suprafață... Ca un fel de cochetărie.

Îi auzeam vorbind... Courtial îi declara net că observase la mine aptitudini foarte categorice pentru genul de jurnalism de care avea el nevoie la "Génitron"... Reportajul!... Ancheta tehnică!... Ținuta științifică!... Critica dezinteresată!... voi reuși, fără îndoială... se putea întoarce liniștită acasă să se culce pe o ureche... viitorul îmi surâdea... viitor ce-mi va aparține de îndată ce voi fi asimilat toate cunoștințele necesare. Chestiune de răbdare și de rutină... El va educa în mine toate aptitudinile necesare... Puțin câte puțin!... O! Da! Sigur! Era inamicul lucrurilor făcute în grabă! Al precipitărilor tâmpite!... Nimic nu trebuia brusc! Declanșat prea repede! Nu putea fi vorba despre un dopaj idiot! Manifestam, după spusele lui, o mare dorință de a mă instrui... În plus deveneam din ce în ce mai îndemânat. Mă achitam perfect de micile îndatoriri care-mi reveneau... Mă descurcam, spre onoarea mea... Aveam să devin la fel de inteligent ca o maimuță! Expeditiv! Abil! Laborios! Discret! În sfârșit, tot dichisul! Nu se mai oprea... Era pentru prima oară în viața ei când biata maică-mea auzea vorbindu-se despre fiul ei, în termeni atât de elogioși... Nu-și credea urechilor... La sfârșitul discuției, înainte de a se despărți, el a ținut să-i înmâneze mamei un carnet de abonamente pe care ea să le plaseze cum credea ea de cuviință printre relațiile... cunoștințele ei... Ea promise tot ce i se ceru... Îl privea complet zăpăcită... Courtial nu purta cămașă, nu avea decât plastronul lui lăcuit peste o flanelă care se vedea de sub gulerul fals, și le cumpăra întotdeauna foarte mari, ca un fel de coleretă, firește, foarte murdară, în jurul gâtului... Iarna își puneă două flanele una peste alta... Vara chiar pe căldurile cele mai mari, nu-și lepăda redingota, se desfăcea doar un pic la

guler căscându-l, umbla fără șosete, dar cu nelipsita-i panama... Avea mare grijă de ea... un exemplar extrem de rar, unic, o veritabilă capodoperă, gen sombrero, cadou din America de Sud, cu o țesătură rarisimă! Imposibil de reprodus... De-a dreptul de neprețuit!... De la 1 iunie la 15 septembrie nu și-o mai da jos din cap aproape deloc. Ar fi trebuit să se întâmple ceva cu totul ieșit din comun ca s-o lepede, sunt sigur că-i era frică să nu-i fie furată!... Și duminica, în momentul ascensiunii, grija lui cea mare tot panamaua era... Dar cum era obligat s-o schimbe cu o caschetă mare, înaltă, plină de galoane... care făcea parte din uniformă... comoara mi-o încredințamie... Deîndată ce se izbea cu fundul de pământ, rostogolindu-se ca un iepure în mocirlă și săltând peste brazde, primul lui strigăt era: "Ei! Panamaua mea! Ferdinand! Panamaua! Repede!..."

Mama remarcă imediat țesătura deasă a flanelii și finețea frumoasei pălării... O puse să-i pipăie cordea să-și facă o idee... O secundă a rămas înmărmurită de admirație scoțând numai un: "O! ttt! O! ttt!"... "Ah! Domnule, se vede! E un pai cum nu mai găsești în ziua de azi..." Se extazia!...

Toate acestea îi dădură bunei mele mame multă încredere... I se părea un semn foarte bun... Îi plăceau strașnic flanelele. Erau o dovadă de seriozitate care n-o înșela niciodată. După un "la revedere" înduioșător, o luă la drum... Cred că pentru prima oară în viața ei și a mea era mai puțin neliniștită în privința viitorului și a destinului meu.

Era adevărat că-mi dădeam toată osteneala!... Nici n-aveam când să lenevesc... De dimineață până seara... duceam și aduceam pachetele de la imprimerie, cârpeam în pivniță la "Zélé", hrăneam porumbeii de două, trei ori pe zi... Aceste mici vietăți ședeau cât era săptămâna de lungă în camera servitoarei, la etajul al șaselea, pe sub grinzi... gângureau pătimaș... Nu le păsa de nimic. De muncit, munceau numai duminica, cu ocazia ascensiunilor, când îi luam într-un coș... Ajuns sus, la două, trei sute de metri, Courtial sălta capacul... Faimoasa "lansare"... cu "mesaje"... Iar ei se întorceau cu toții în cea mai mare grabă... Direcția: Palais-Royal!... Le lăsam fereastra deschisă... Nu leneveau niciodată pe drum, nu le plăcea câmpia, nu le plăcea hoinăreala... Se întorceau direct acasă... Preferau podul lor... Și gru!... gru!... gru!... Nu cereau nimic altceva! Fără încetare!... Soseau întotdeauna cu mult înaintea noastră acasă. N-am văzut niciodată în viața mea porumbei atât de puțin ahotnici să călătorească și atât de doritori să fie lăsați în pace... Și doar le lăsam totul deschis... Nici prin cap nu le trecea să zăbovească cumva prin parc... să mai vadă și alte vrăbii... alți mari cenușii care zburdau pe pajiște... În jurul bazinelor... pe statui... pe Desmoulins... pe Totor... cărora le trăgeau niște machiaje, de mai mare dragu'... Nimic! Stăteau și se frecau pur și simplu unul de altul... Se simțeau bine în chițimia lor, nu se urneau decât obligați, forțați, înghesuți la grămadă, în coșul lor... Și al naibii de scump ce mai costau din pricina grăunțelor... Înghițeau cantități uriașe, așa sunt porumbeii, mănâncă de sting... Sunt lacomi! Nici n-ai crede! Din cauza temperaturii lor foarte ridicate, normal 42° și câteva linii... Strângeam grijuliu găinațul, îl făceam grămăjoare, îl răsfirem pe lângă pereți, îl lăsam să se usuce... Ne mai scoteam pârleala... Era un îngrășământ excelent... Cam de două ori pe lună umpleam un sac pe care Courtial îl ducea la culturile sale... La Montretout, pe deal. Acolo își avea casa și grădina de cercetări... nu exista un ferment mai bun...

Mă înțelegeam foarte bine cu porumbeii, îmi aminteau câteodată de Jonkind... I-am învățat să facă mici curse... Așa, pentru că tot ne împrietenisem... Îmi mâncau din palmă... Obținusem chiar mai mult, să stea toți doisprezece cocoțați pe coada măturii... Așa reușeam, fără ca unul măcar să se miște, să-i cobor... și să-i aduc în magazin... pentru că erau cu adevărat din cale afară de sedentari. Când îi băgam în coș ca s-o ștergem, se întristau de moarte. Nu mai gângureau. Își băgau capul între pene. Li se părea oribil.

Mai trecură două luni... treptat Courtial devenise ceva mai încrezător. Se convinsese că eram făcuți să ne înțelegem... Prezenta multe avantaje, nu eram mofturos la mâncare, nici la plată, nici la orele de muncă... Nu ceream mare lucru!... Dacă seara după ora șapte eram lăsat în pace, liber, nu-mi mai trebuia altceva...

Din clipa când o ștergea la gară, rămâneam singurul patron al dughenii și al ziarului... Îi puneam pe goană pe inventatori... Le dădeam cu tifla și o porneam creanga, cel mai ades spre *rue Rambuteau*, trăgând după mine un cărucior, aveam de expediat "mesageriile", o roabă plină de "cancanuri". La începutul săptămânii trebuia să car periile, colile tipo, clișeele, gravurile! Asta însemna, în afară de "Zélé", de porumbei și o mulțime de alte treburi mărunte, un du-te vino neconținut... El se ducea acasă. Avea acolo, îmi zicea, o treabă urgentă. Hm! Neo-agricultura!... Îmi spunea asta fără nici o urmă de zâmbet... dar eu eram sigur că mințea... Câteodată uita să se mai întoarcă și câte două zile, trei zile la rând... Nu mă nelinișteam numai dintr-atât... Mă mai destindeam și eu, aveam mare nevoie... Dădeam de mâncare păsărilor acolo sus sub acoperiș și apoi atârnam o pancartă: "Astăzi închis", în mijlocul vitrinii... Iar eu mă instalam răbdător pe o bancă pe sub copaci, prin apropiere... De acolo supravegheam șandramaua, pe cei care veneau și plecau... Mă uitam la ei cum se apropie, mereu aceeași bandă de păduchioși, aceiași maniaci cu capetele lor de zărghiți, o hoardă de cârâitori, de abonați recalcitranti... Se izbeau de anunț. Șterpeleau clanța și-o întindeau, eram mulțumit.

Când se întorcea de pe unde umblase, maimuțoiul avea o figură cam ciudată... Mă privea curios să vadă dacă mă prinsesem...

– A trebuit să mai zăbovesc, să știi! Experiența nu e încă pusă la punct... Credeam că n-am s-o mai scot la capăt!...

– Vai! Ce păcat, făceam... Sper să sunteți mulțumit!...

Puțin câte puțin, din una în alta, îmi mărturisii tot mai multe, până când îmi povesti amănunțit începuturile afacerilor sale... Deloc obișnuite! Chestii din care de regulă ieși complet jumulit! Cum o scosese la capăt din tot felul de evenimente imprevizibile, afaceri periculoase, niște expediente în fond... Îmi încredința o mulțime de secrete, lucru destul de rar, mai ales ținând cont de caracterul lui păcătos, de suspiciunile lui nenumărate, de decepțiile lui catastrofice... Nu era un om căruia să-i placă să se plângă... Și câte eșecuri nu înfruntase, câte bețe în roate nu i se pusese! Să nu-ți crezi urechilor!... Traficul, hora inventatorilor, nu se sfârșeau niciodată!... Șacalii! Diavolii!... nu niște sărmani tâmpiți!... A nu se confunda! O! Nu! sunt printre ei unii de-a dreptul sălbatici, absolut diabolici, care fac explozie dacă se simt îmbrobodiți... Evident, nu putea să-i împace pe toți! și pe dracul și pe tată-său! ar fi fost mult prea simplu! Mai știam și eu câte ceva!... Îmi dădu în privința asta un exemplu de răutate înfricoșătoare! Până unde puteau merge...

În 1804 primise o comandă de la editorii de la "Epoque", Beaupoil și Brandon, de pe *quai des Ursulines*, pentru un manual de instrucție publică destinat cursului secundar al Școlilor preliminare... Muncă de simplificare, dar și de șlefuire, elementară, dar compactă! specific condensată... "Astronomia domestică" se intitula opusculul și cu aceeași ocazie mai primi comandă pentru încă unul: "Gravitația. Greutatea. Explicații pentru Familii." Și se puse la muncă... Imediat... S-ar fi putut mulțumi să livreze la data convenită o mică lucrare rezumativă și expedită! Împrumutând, ca s-o umple, de prin revistele străine... citate din memorie... ciopârțite! răstălmăcite! grăbite! și să alcătuiască cât ai zice pește o nouă cosmogonie, de o mie de ori mai mizerabilă decât orice recenzie, complet falsă și dobitoacă... Inutilizabilă!... Courtial însă, știam dinainte, nu se juca la treburi din astea! El era o conștiință! Grija lui cea mare, înainte de toate, chiar înainte de a se apuca de treabă, erau rezultatele tangibile... Dorea ca lectorul în persoană să-și formeze propriile lui convingeri, prin propriile lui experiențe... cu privire la lucrurile cele mai relative, astrele, gravitația... Să descopere el însuși legile... Și mai vroia să-și oblige lectorul întotdeauna leneș la întreprinderi practice și nu să-l mulțumească printr-o riturnelă de lingusiri... Adăugase cărții un mic ghid pentru construirea unui "telescop familial"... Câteva pătrate de carton ar alcătui camera obscură... un joc de false oglinzi... un obiectiv obișnuit... câteva fire de plumb... un tub de ambalaj... Urmând exact instrucțiunile lui nu aveai nevoie decât de șaptesprezece franci și șaptezeci și două de centime (devizul etalon)... La acest preț (pe lângă instructivul și pasionantul montaj) obțineai la domiciliu nu numai o vedere directă a principalelor constelații, dar și fotografiile majorității marilor aștri de la zenit... "Toate observațiile siderale la îndemâna familiei"... Asta era formula... Peste douăzeci și cinci de mii de lectori se apucară necurmat chiar de la apariția cărții să construiască obiectul, minunatul aparat foto-sideral în miniatură...

Parcă-l aud pe des Pereires povestindu-mi toate nenorocirile care urmau... Îngrozitoarea lipsă de înțelegere din partea Autorităților competente... parțialitatea lor abjectă... Cât de penibil, de împutit, de greșos a fost totul... Câte insulte nu i se aruncaseră în față... amenințări... provocări... mii de scrisori cominatorii... somații juridice... cum trebuise să se ascundă, să se închidă în casă... locuia pe atunci în *rue Monge*... Fugărit din urmă a luat-o la picior până a ajuns la Montretout, atât de decepționați fuseseră telescopiștii noștri siderali, turbați, păcătoși, nesătui... drama durase aproape șase luni... Și nu se terminase numai cu atât!... Unii amatori ranchiunoși, și încă dintre cei mai înverșunați, profitau de zilele de duminică... soseau la Montretout escortați de familiile lor ca să-i mai împingă niște picioare în fund... Nu putuse un an de zile să primească pe nimeni în casă!... afacerea fotosiderală era un mic exemplu printre multe altele! de ceea ce putea țâșni din adâncul maselor de îndată ce încercai să le educi, să le instruești, să le emancipezi... "Uite, Ferdinand, eu pot spune pe drept cuvânt că am suferit pentru știință... Mai mult decât Flammarion, fără discuție! Mai mult decât Raspail! Și chiar decât de Mongolfier! Păstrând proporțiile, se înțelege! Am făcut totul! și chiar mai mult!" Mi-o repeta adesea... Nu răspundeam nimic... Și atunci mă privea pe furiș... bănuitor... vroia să vadă ce impresie îmi făcuse... Se repezea la vreun maldăr... căuta un dosar... Îl scotea la judecată de sub un enorm tumulus... Îl ștergea de praf... se răzgândea... Apoi îl deschidea prudent în fața mea...

"Stau adesea și mă gândesc!... Îmi fac reproșuri... M-am mai lăsat și eu uneori copleșit de amărăciune! târât de amintiri!... uneori am fost poate chiar nedrept... Dumnezeu mare! Dar am avut motive!... Ce să spun? Câte n-am uitat, din păcate, pe drum... dar nu cu voie, firește! nu intenționat! câte rafinate dovezi, pe scurt, poate chiar cele mai emoționante, mai sincere... O! Nu! Nu! Nu chiar toți au fost niște ingrați!... Hidoșenia umanității nu e chiar totală! Se mai găsesc câteva suflete pure în lume, pe ici, pe colo... Au fost unii care mi-au recunoscut totala bunăcredință! Uite! Poftim! încă una!" Trăgea la întâmplare din vrafu de scrisori, memorii și

culegeri de observații... "Vreau să-ți citesc doar una dintr-atâtea!"

"Dragă Courtial, scump maestru și venerat precursor! datorită dumneavoastră, datorită admirabilului și scrupulosului dumneavoastră telescop (pentru familii) am putut vedea ieri la ora două, de pe propriul meu balcon, luna, în totalitatea ei completă, cu munții și râurile ei, am zărit chiar și o pădure... și un lac! Sper să-l văd și pe Saturn, alături de copiii mei, în cursul săptămânii viitoare, cum ați indicat (cu litere italice) în calendarul dumneavoastră sideral, iar pe Bellegophore ceva mai târziu, în ultimele zile de toamnă, așa cum ați scris înșivă la pagina 242... Al dumneavoastră, scump și binecuvântat maestru, cu trupul, cu sufletul, cu spiritul de aici și din stele..."

"Un convertit"

Țoale bilețele admirative erau păstrate în dosarul mov cu liliachiu. Pe cele defavorabile, amenințătoare, draconice, purulente, le ardea pe loc. Măcar așa păstra și el oarecare ordine... Uite cum se spulberă veninul! mă anunța el de câte ori dădea foc acestor orori... Câte rele n-ar fi evitate dacă toată lumea ar fi procedat la fel! De fapt, eu cred că pe cele favorabile și le scria singur... Le arăta vizitatorilor... Deschis nu mi-a mărturisit-o nicio-dată... Surâdea numai uneori... Nu prea eram de acord, își dădea seama și el că mirosisem șarlatania, și atunci brusc începea să mă ocărăască... Urcam să hrănesc porumbeii sau coboram să-l cârlesc pe "Zélé"...

Mă trimitea acum pe mine să-i plătesc pariurile la "Emeutes", în *Passage Radziwill*, pe colț... Prefera să mă duc eu, din pricina abonaților care ar fi putut să-i facă greutăți... Pe "Cartouche" sau pe "Lysistrata", la Vincennes, "prima la galop"... Și hop!...

"Să zici că sunt ai tăi gologanii!"... Datora bani tuturor pariorilor, "țapilor", cum li se mai zicea. Nu ținea să fie văzut. Tipul care încasa cea mai mare parte din pariuri, printre farfuriuțe, avea un nume caraghios, îi ziceau "Naguère"... Avea el un truc al lui cu care-i făcea pe toți câștigătorii să se bâlbâie, să vorbească alandala... O făcea într-adins ca să-i înșele... După aia contesta totul... Buzunărea tâmpiții... Eu îl puneam întotdeauna să scrie... Și totuși pierdeam...

Îi aduceam "Echos des Turfs" sau "Chanse"... dacă pierdea mult, neobrăzatul îmi făcea o scenă... Nu-i mai primea pe inventatori... Îi dădea dracului cu machetele și graficele lor... Puteți să vă ștergeți la fund cu ele! ce-i cu desenul ăsta? Asta-i muncă? Nu vi-e greață?... Ce e cu ghiveciul ăsta? Astea-s idei? astea-s noutăți? Nu mirosiți dezastrul? Îndrăzniți să vă prezentați în fața mea cu de astea!... La mine? care mă sufoc zilnic sub năvala ineptiilor? Afară! Pentru Dumnezeu! Delapidatorilor! Trândavi cu spiritul! și cu trupul!...

Și amicul se vedea scos pe ușă afară, fugărit până la poartă, zburâtăcit cu rulou cu tot... Courtial se săturase până-n gât de ei! Vroia să se gândească la altceva... Și diversiunea eram tot eu... Îmi căuta nod în papură: "Ție, nu-i așa, nu-ți pasă de nimic! Tu ai sta să câști gura la orice! Ce altceva ai de făcut!... Dar cu mine, amice, pricepi, nu-i același lucru! Nu suntem făcuți din aceeași stofă!... Eu am griji!... Griji metafizice! permanente! irecuzabile! Da! Care nu-mi dau pace! Niciodată! Chiar și atunci când nu s-ar părea, de pildă, stând de vorbă cu tine, de una de alta! Sunt tracasat!... hărțuit!... fulgerat de enigme!... Nu-i așa? Nici nu bănuiai! Ești surprins? nici prin cap nu-ți trecea?"

Și se chiora la mine ca și cum m-ar fi văzut întâia oară... Își înfoia mustățile, își scutura mătreața... Căuta o cârpă să-și lustruiască pantofii... Și între timp mă dăscălea...

– Tu, nu-i așa, vrei doar să fii lăsat să trăiești! Ce-ți pasă? Te doare pe tine în cot de consecințele universale pe care le pot avea cele mai neînsemnate acte ale noastre, cele mai imprevizibile gânduri!... Ți se rupe!... Rămâi închis în tine! Bine călfătuît!... Bine închingat în propria-ți substanță... Nu comunică nimic, nimănui... Nu-i așa? Mâncărica! Băuturica! Somnulețul! Acolo sus e bine, e liniște... Înfofolit pe sofaua mea!... Uitați-vă la el, răsfățatul! îndopat cu toate bunătățile... În timp ce pământul își continuă... Cum? De ce? Înfricoșător miracol!... periplul lui... extraordinar de misterios... spre un scop cu totul și cu totul imprevizibil... pe cer strălucesc cometele... toate necunoscute... de la o rotație la alta... și fiecare secundă a acestei rotații este sfârșitul și totodată preludiul unei eternități de alte miracole... de impenetrabile minuni, mii! Ferdinand! Milioane! miliarde de trilioane de ani... Și tu? Tu ce faci în sânul acestei rotații cosmologice! în mijlocul acestui miracol sideral? Aud? Înfulci! Halești! Sforăi! Te hlizești!... Salată! Șvaițer! știință! gulii! totul! Te tăvălești în propria-ți mocirlă! Te bălăcești! soios! gras! bine dispus! Nu te întrebi de nimic! Treci pe lângă stele ca pe lângă roua de mai! Ești admirabil, Ferdinand! Cât crezi tu că o să țină asta?...

Nu răspundeam nimic... Nu prea aveam o părere foarte exactă despre stele, nici despre lună, dar despre el, păcătosul, aveam, fără îndoială, una. Și-o știa și el bine, farfaraua!...

– Și pentru că tot veni vorba, ia caută acolo sus în comoda aceea micuță. O să mi le pui pe toate la un loc. Am mai primit cel puțin o sută de asemenea scrisori. N-aș vrea să mi le fure cineva!... Clasează-le, uite!... Tot îți place ție ordinea!... O să-ți facă plăcere!... – Știam eu bine ce vroia... să mă ducă cu zăhărelul!... – Cheia

e deasupra contoarului... Eu o șterg! Închide magazinul... Nu, mai bine rămâi aici ca să răspunzi la întrebări... Se răzgândea... – Să le spui că sunt plecat! departe!... foarte departe!... Unde vrei tu!... Fir-ar al dracului!... pentru astăzi e destul!... Mă apucă greața numai când îi văd apărând prin grădină... Cât ce-i zăresc, mă îmbolnăvesc!... Mi-e indiferent!... Spune-le ce vrei... Spune-le că m-am dus în Lună!... că nu mai au la ce să mă mai aștepte... Deschide acum pivnița! Ține bine chepengul! Nu-l mai lăsa să-mi cadă în cap cum ai făcut rândul trecut!... Cu intenție, las' că știu eu!...

La aceste vorbe nu răspundeam... Intra în gura beciului. Cobora două, trei trepte... Aștepta un pic, apoi declara...

– Tu nu ești rău, Ferdinand... tatăl tău s-a înșelat în privința ta... Nu ești rău... Numai inform! inform, asta e!... protoplasmic! din ce lună ești, Ferdinand? Adică vreau să spun în ce lună te-ai născut?... Februarie! Septembrie! Martie!

– Februarie, șefule!...

– Aș fi putut să pun pariu sută la sută! Februarie! Saturn! Ce să-i faci! Bietul nerod! De neînchipuit! În sfârșit, lasă chepengul! Numai când am ajuns jos! jos de tot, mă auzi! Nu mai înainte!... Ca să nu-mi rup picioarele... E aici o treaptă desprinsă! se lasă la mijloc... Trebuie s-o repar! Las-o!... mai urla din străfundurile pivniței... și mai ales nu primi nici un pisălog! nici un plicticos! sau vreun bețivan! Înțelege? Nu sunt pentru nimeni! Absolut izolat!... poate am să întârzii vreo două ore... sau vreo două zile!... Nu vreau să fiu deranjat! Nu te neliniști. Ferdinand! Poate că n-am să mai urc niciodată îndărăt! Tu, dacă te întreabă cineva, nu știi nimic!... Meditația completă!... Ai priceput?...

– Da, patroane!

– Totală! Exhaustivă! Ferdinand! Retragerea exhaustivă!...

– Da, patroane!...

Dădeam drumul chepengului din zbor într-o explozie de praf! Bubuia ca un tun... Împingeam un maldăr de jurnale deasupra trapei, era complet camuflată... nu se mai vedea deschizătura... Urcam să hrănesc porumbeii... Rămâneam pe acolo multă vreme... Când coboram, dacă tot mai era în pivniță, mă lua cu teamă să nu i se fi întâmplat ceva!... Mai așteptam puțin... O jumătate... trei sferturi de oră... și începeam să simt că ajungea atâta comedie... Ridicam chepengul și mă uitam înăuntru... Dacă nu-l vedeam, făceam zgomot... Trânteam chepengul... Era obligat să răspundă... Apărea ca din neant... Aproape de fiecare dată trăgea câte un pui de somn răsturnat între faldurile aerostatului, înfășat în mătasea lui, printre volanele uriașe... care trebuiau cârpite... Îl făceam să iasă... Se ițea până la nivelul podelei... apărea... se trezea aiurit în mijlocul prăvăliei...

– Sunt uluit, Ferdinand! Ce frumos e... ce frumos... feeric!

Era cam stroflocit, nu prea vorbăreț, mult mai calm... Făcea numai cu limba: "Mda! Mda! Mda!" Ieșea din magazin... Se clătina, nedezmesticit bine din somn. Mergea împleticindu-se ca un crab... se oprea: la *Régence*!... cafeneaua, gen coteț smălțuit, plină de oglinzi, care-și mai ducea zilele pe vremea aceea în mijlocul unei grădini mucegăite... Se așeza pe ce-i venea mai aproape... pe primul gheridon de lângă ușă... Eu, din prăvălia noastră, îl vedeam bine... bea mai întâi un absint... Era ușor să-l spionezi... Aveam întotdeauna la îndemână frumosul telescop pe care-l mai ținea încă în vitrină... exemplarul de concurs. Pe Saturn nu-l vedeai cu el, dar pe des Pereires dând de dușcă absintul îl vedeai bine... Venea după asta un "oxigen" și încă un vermut... Le distingeam bine după culoare. Și exact înainte de-a o lua spre gară, faimosul lui grog, ultimul...

După teribilul accident, Courtial jurase, absolut solemn, să nu mai pună mâna pe volan cu nici un preț... Gata! Se terminase! Îți ținuse promisiunea... Chiar douăzeci de ani mai târziu trebuia să te rogi mult de el până să se hotărască pentru o inofensivă cursă de plimbare... sau pentru niște banale demonstrații... Se simțea mult mai liniștit în aerostatul lui, în bătaia vântului...

Toată știința lui în ce privea "mecanica" și-o trăgea din cărți... Publica de altfel, în fiecare an, orice s-ar fi întâmplat, câte două tratate (cu figuri) despre evoluția motoarelor și două manuale cu planșe.

Unul din aceste opusculi dezlănțuise virulente controverse și chiar câteva scandaluri! Dar nu din vina lui! Faptul, se știa, se datora câtorva escroci veroși care se apucaseră să-i travestească gândirea într-un scop lucrativ, imbecil! Absolut deloc în spiritul lui! Iată titlul pentru orice eventualitate: "Automobilul pe măsură la prețul de 322 de franci și 25 de centime. Ghid de construcție integral. De construit la domiciliu. Patru locuri, două strapontine, carburator de oțel, 22 de kilometri la oră, 7 viteze, 2 marșariere". Numai din piese detașabile! le puteai cumpăra de oriunde! asamblabile pe gustul clientului! conform personalității lui! după modă și anotimp! Acest mic tratat făcu furori... în anii 1902–1905... Manualul constituia un progres, conținea nu numai planurile, dar și toate schițele, epurele, la miime de milimetru! Fotografii, referințe, profiluri... toate impecabile și garantate.

Era vorba aici despre lupta neîntârziată împotriva pericolului fabricației în serie. Des Pereires, în ciuda cultului său pentru progres, fusese întotdeauna dezgustat de producția standard... De la început s-a arătat a-i fi un dușman neîmpăcat... Presimțea ineluctabila restrângere a personalității umane prin moartea artizanului.

În această epocă a bătăliei pentru automobilul pe măsură, Courtial devenise aproape celebru în mediul inovatorilor datorită cercetărilor lui originale, extrem de curajoase, asupra cabanei "polivalente", locuința suplă, extensibilă, adaptabilă, basculabilă (transportabilă, evident), rabatabilă, scurtabilă pe loc, cu una sau doua camere, după dorințe, nevoițe, permanente sau pasagere, în funcție de copii, invitați, vacanță, modificabilă la minut... după toate exigențele, după gustul fiecăruia... "O casă veche e o casă care nu se poate mișca din loc!... Cumpărați o casă tânără! Faceți-o suplă! Nu construiți zidind! Nu! Montați! A clădi înseamnă a muri! Numai mormintele se clădesc! Cumpărați viul! Rămâneți vii! Cabana polivalentă merge înainte odată cu viața!..."

Acesta era tonul, aliura manifestului redactat în întregime de el, în ajunul expoziției "Viitorul Arhitecturii", din luna iunie 1898, deschisă la Galeria de Mașini. Opusculul lui privind construcția în familie provocase entuziasmul instantaneu al viitorilor pensionari, tați de familie cu venituri minime, al logodnicilor fără adăpost și al funcționarilor coloniali. Îl hărțuiau cu întrebările, din toate cele patru colțuri ale Franței, din străinătate, din colonii... Cabana lui, așa cum era, gata fasonată, acoperiș mobil, 2492 de cuie, 3 uși, 24 de bărne, 5 ferestre, 42 de balamale, despărțituri de lemn sau tarlatan, după anotimp, declarată de "Superclasă", imbatabilă... Se putea construi la dimensiunile dorite cu ajutorul a numai doi prieteni în 17 minute și patru secunde!... Uzura era absolut neînsemnată... durată deci nelimitată!... "Numai rezistența e ruinătoare! O casă trebuie să joace, să se adapteze asemeni unui organism viu! să se ndoaie! să se ferească din calea vântului! a ploilor și a furtunilor! a uraganelor! Din clipa în care te opui... Ce prostie incalificabilă!... dezlanțuirilor naturii! începe dezastrul! Ce-i poți pretinde unei structuri! dintre cele mai masive! mai galvanice! mai bine cimentate? Să desfide elementele naturii! Suprema nebunie! Va fi, fatal într-o bună zi, răsturnată, aneantizată! Că să te convingi n-ai decât să străbați unul dintre frumosele și fertilele ținuturi! Magnificul nostru pământ! Nu e el plin din nord până-n sud de ruine copleșite de melancolie? urme ale mândrelor ziduri de altădată! Superbele conace! podoaba domeniilor noastre! Ce s-a ales din ele! Praful și pulberea!"

"Cabana polivalentă", asta da, suplă! se acomodează, se dilată, se restrânge după necesitățile, legile și forțele vii ale naturii!"

"Se-ndoaie, dar nu se rupe..."

Chiar în ziua inaugurării standului, după trecerea președintelui Felix Faure, după discursuri și complimente, mulțimea a rupt, năvălind, toate barajele! a măturat paza! s-a năpustit, dezlanțuită între pereții cabanei, minunea fu într-o clipă smulsă, jumulită, destinată... Mișuna înfierbântată, avidă făcu praf exponatul!... Unicul exemplar fu, nu distrus în sensul propriu al cuvântului, ci absorbit, aspirat, digerat pe loc... Seara la închidere nu mai rămăsese nici urmă din el, nici un cui, un rest măcar de tarlatan... Uimitorul edificiu fusese resorbit asemeni unui fals furuncul! Courtial, povestindu-mi toate astea, părea chiar și după cincisprezece ani deconcertat...

"Aș fi putut desigur s-o iau de la capăt... Fără să mă laud, era un domeniu la cave mă pricepeam. Nimeni nu mă întrece în efectuarea «la centimă» a unui deviz de construcție pe teren... Dar proiecte mai grandioase m-au atras, mi-au deturnat atenția... N-am mai găsit niciodată timpul necesar să reiau calculele de la capăt, asupra «indicelui» de rezistență... Pe scurt, în ciuda finalului dezastruos, demonstrația mea era făcută!... Am permis, prin îndrăzneala mea, anumitor școli, anumitor oameni entuziaști să se descopere pe ei înșiși!... să se manifeste cu mai mult curaj! să-și găsească astfel drumul... Acesta e de fapt rolul meu! Nici nu visez la altceva! Onoarea mi-era salvată! N-am dorit, nimic, Ferdinand! Nimic n-am râvnit! N-am cerut un sfanț autorităților! m-am întors la studiile mele... Fără o intrigă! Fără vreun subterfugiu! Dar ascultă!... au trecut câteva luni... Și ia ghici ce primesc? Aproape unul după altul? premiul «Nicham» și la numai opt zile «Palmes Académiques»!... de abia atunci m-am simțit insultat! Drept cine mă luau! De ce nu o tutungerie! Am vrut să înapoiez Ministerului toate aceste încercări de corupere! Am vrut să-l previn pe Flammarion: «Nu faceți nimic! Nimic! Acceptați! Acceptați! mi-a răspuns el... Le-am primit și eu!» în cazul ăsta eram acoperit! Dar oricum, urât m-au mai tras pe sfoară!... Niște mizerabili fără pereche! Planurile mele fură toate însușite, copiate, plagiate, înțelegi! în mii de feluri, și toate odioase! stângace!... de tot atâtea arhitecți oficiali, umflați, scandalagii, nerușinați! I-am scris lui Flammarion... Nu puteam fi despăgubit decât prin Legiunea de Onoare... În privința onoarei, vreau să zic!... Mă înțelegi. Ferdinand! A fost și el de aceeași părere cu mine, dar m-a sfătuit să-mi văd mai degrabă de treabă, să nu mai stârnesc și alte scandaluri... că i-aș face și lui rău... să mai am puținică răbdare... că nu venise încă momentul... În fond sunt discipolul lui... nu trebuie să uit... A! nu sunt deloc amărât, crede-mă! Desigur! anumite detalii mă mai întristează și astăzi! Dar asta-i tot! absolut lot!... O lecție de tristețe... Nimic altceva... Mă mai gândesc doar așa, din când în când..."

Știam când îl copleșea nostalgia arhitecturii... mai ales la țară... În momentul ascensiunilor... Când își ridica piciorul să urce în nacelă... îl năpădeau un noian de amintiri... Poate, că și din cauza fricii, îl apuca

limbuția... Privea peisajul în depărtare... Stătea așa în câmp, afară din oraș, contemplând ogoarele, maghernițele, cocioabele de sein dură... Se-nduioșa... Se emoționa... Privind bordurile cele mai năstrușnice, mai întortocheate, destinate, răschite, prăvălite în noroi, muruite, îndârjindu-se împotriva mocirlei, în marginea ogoarelor... dincolo de drum... "Vezi, Ferdinand, mi le arăta, vezi toată această mizerie?" Și făcea un gest larg cu mâna... Îmbrățișa orizontul... Și toată această scâlâmbă adunătură de cocioabe cu biserica și cotețele lor de găini, cu jghiaburile și școala... Toată această bălăbăneală deșelată, șuie, cenușie, între liliac și rezeda, toate vechiturile astea spoite cu var...

– Ei? Ce părere ai? Nu e oribil?... Să știi că o mare parte din vină o port și eu! Sunt și eu răspunzător! Nu pot să tăgăduiesc, toate astea fac parte din mine, îmi aparțin, Ferdinand! Mă înțelegi? Nu-i așa?...

– Aha! făceam complet năucit. Îi cunoșteam pelteaua... Sărea la bord... În coșul de răchită... Dacă vântul nu bătea prea tare rămânea cu panamaua pe cap... Îi plăcea mai mult... Dar și-o lega pe sub bărbie cu o panglică lată... Îmi trecea mie cascheta... "Dă-i drumul!" Se desprindea milimetru cu milimetru... mai întâi, foarte încet... și apoi ceva mai repede... Ca să poată trece peste acoperișuri, trebuia să se grăbească... Nu vroia să arunce nisipul... și totuși trebuia să urce... De umflat nu-l umfla niciodată complet... Distracția asta costa 13 franci...

La câțva timp după întâmplarea cu "Cabana pentru fiecare", trăznaia făcută fărâmițe de mulțime, Courtial des Pereires se hotărî brusc să-și revizuiască tactica... "Bazele mai întâi!" așa spunea!... Asta era noua lui maximă. "Nici un fel de demers la întâmplare! Numai lucruri fundamentale!"... După aceste precepte, își concepuse un program complet nou... de reforme fundamentale... Toate absolut judicioase, pertinente...

Era vorba de a ameliora în primul rând, în ciuda tuturor obstacolelor, condiția inventatorului... A! Pornea de la principiul că în lumea descoperirilor, ideile nu vor lipsi niciodată! Că dimpotrivă, ele sunt totdeauna prea multe! Numai capitalul este extraordinar de greu de găsit! de bicisnic! de sperios!... Că toată nefericirea speței umane, și a lui, în special, provine mereu și mereu din lipsa de fonduri... din neîncrederea celui care dispune... din pricina creditului teribil de rar!... Dar totul ar putea fi aranjat!... era de ajuns să intervină el, să remedieze această stare de lucruri prin câteva fericite inițiative... De unde fondarea imediată la Galeriile Monpensier, chiar în spatele biroului tunisian, între bucătărie și culoar, a unui colț al "Comanditarului"... O mică enclavă foarte specială, mobilată extrem de simplu: o masă, un dulap, un fișier, două scaune și, pentru a domina dezbaterile, frumosul bust al lui "De Lesseps", așezat pe etajera de sus, printre dosare, vrafuri de dosare...

În virtutea noului statut, orice inventator, depunând 52 de franci (suma vărsată dinainte), avea dreptul să insereze succesiv în jurnalul nostru trei dintre proiectele sale, absolut "ad libitum", fie ele chiar cele mai năstrușnice bazaconii, cele mai bombastice fantasmagorii, cele mai nerușinate imposturi. Acesta avea dreptul la două coloane în "Génitron", plus zece minute de conversație, tehnică și consultativă, cu directorul Courtial... În sfârșit, pentru ca afacerea să fie și mai măgulitoare, insul mai obținea și o diplomă olografică "de membru depozitar al Centrului de cercetări *Eureka* pentru finanțarea, studiul, echilibrarea, punerea în valoare imediată a celor mai utile descoperiri spre progresul Științei și Industriei!"...

Dar nu era întotdeauna ușor să le smulgi cei cincizeci de franci!... cârcoteau... dădeau din muzicuță... Încercând să ne ducă ei pe noi cu vorba... Cârâiau aproape totdeauna când venea momentul să plătească... chiar și pe cei mai creduli parcă tot îi lua cu un fel de neliniște... În toiul delirului simțeau, așa nu știu cum, o nesiguranță... Că erau niște bani pe care n-aveau să-i mai vadă niciodată... "Constituirea dosarului", așa se numea terțipul nostru...

Courtial lua pe seama lui imediat, se înțelege de la sine, toate demersurile esențiale, micile și marile întâlniri, întrevederile, găsirea argumentației... reuniunile... discuțiile prelabile, apărarea mobilului, tot ceea ce trebuia în fond pentru a atrage, muia, convinge, entuziasma, liniști un Consortium... Toate, firește, la timpul potrivit!... Aici nu era de glumă!... Nu se grăbea nimeni!... Nu putea fi vorba de nici un fel de rasoleală!... de bruscare!... Ne feream ca de foc!... Asta ar fi însemnat să ratăm totul! orice precipitare îți putea da peste cap toate pronosticurile!... Cele mai fructuoase întreprinderi sunt cele care se coc la foc mic!... Eram dușmanii neîmpăcați, implacabili, ostili oricărei insistențe precocă... oricăror isterii!... Orice comanditar e un adevărat țigar când vrea să-ți scape din mână și broască țestoasă când trebuie să dea bani.

Inventatorul, ca să obstrucționeze cât mai puțin posibil întrevederile, întotdeauna foarte delicate, era sfătuit să spele putina, să se întoarcă imediat la el acasă... să-și fumeze pipa și să aștepte... să nu se ocupe în nici un fel de această afacere... Va fi anunțat la timp, convocat, înștiințat, ținut la curent în detaliu, de îndată ce invenția lui va fi pusă în mișcare... Numai că se întâmpla foarte rar ca ăla să rămână la casa lui... Nici o săptămână nu trecea și se întorcea la atac... să ceară noutăți... să ne aducă alte machete... schițe suplimentare... adaosuri la proiecte... piese detașate... Se întorcea în ciuda tuturor opreliștilor, puteai să-l înjuri ca la ușa

cortului, degeaba, revenea tot mai des, neliniștit, hărțuitor, dezolat... Când își dădea seama cât de cât, începea să țipe... făcea o criză mai mult sau mai puțin gravă... Și nu-l mai vedeam... Unii, foarte puțini, care nu erau chiar atât de imbecili... vorbeau de scandal, de legi, ne amenințau cu plângeri la Comisariat, dacă nu le dădeam banii înapoi... Courtial îi cunoștea de departe. Când se apropiau, o ștergea. Îi vedea venind de la mare distanță. De pe partea opusă Arcadelor... Era de necrezut cum îi repera pe cei diabolici... Rar se înșela... Se retrăgea în odăița din dos să mai ridice niscai haltere, dar cel mai adesea cobora în pivniță... Locul cel mai sigur... Refuza orice fel de conversație... Bibicul care-și reclama banii spumega de pomană...

– Ia uite la el, Ferdinand! Privește-l bine! Îmi recomanda el respectiva spurcăciune. Uite-te la el! În timp ce eu stau și reflectez!... Îl știi bine! Un limbut! Un mitocan! de câte ori vine nu mai sunt om cel puțin două ore!... M-a mai făcut de vreo zece ori până acum să-mi pierd șirul deducțiilor! Ce rușine! Ce scandal! Distruge acest flagel! Distruge-l, te rog, Ferdinand! Nu-l mai lăsa să trăiască pe fața pământului!... Arde-l! Dă-i la cap! Împrăstie-i cenușa! Nu-mi pasă nici cât negru sub unghie! Dar, te rog, cu nici un preț, auzi, să nu mi-l aduci pe cap! Spune-i că sunt în Singapore, la Colombo! În Hesperide! Că m-am apucat să fac maluri de gumilastic istmurilor Suez și Panama! E o idee! Orice! Orice e bun! numai să nu-l mai văd! îndurare, Ferdinand! îndurare!

Rămânea deci totul în cârca mea... Aveam și eu un sistem, al meu... Cum altfel... Deveneam asemeni "Cabanei pentru fiecare", îi abordam cu multă suplețe... Nu opuneam nici un fel de rezistentă... Mă pliam în sensul furiei lor... Mergeam chiar și mai departe... Îl luam prin surprindere pe nebun cu virulența urii mele împotriva porcului de des Pereires... Îl făceam troacă cât ai zice pește... mă prindeam în hora unor sudălmii atroce!... În asta eram as!... Îl terfeleam! Îl stigmatizam! îl striveam sub mormanul ocărilor! al înjurăturilor! Mârlan nenorocit, abject! Un vax! Un nemernic fără pereche! de douăzeci de ori! de o sută de ori! de o mie de ori mai rău decât și-l putuse imagina cel din fața mea!

Îi făceam, acestui Courtial un portret în balegă, pentru plăcerea intimă a celui de față, vociferând cât mă ținea gura, urlând în cor cu smintitul, dar i-o luam, întotdeauna mult înainte prin virulența, prin intensitatea revoltei, prin sinceritatea și entuziasmul meu distructiv! prin convulsiile mele implacabile!... Transa... Hiperbola... damblaua anatomică... De necrezut, nu mă întrecea nimeni!... Cei mai deliranti smintiți interpretativi nici nu existau, pe lângă mine... când mă apuca... când vroiam să-mi dau silința... În ciuda, tinereții mele... Plecau de acolo aiuriți de intensitatea, urii mele... de incoercibila mea vehemență, de eternul dor de răzbunare pe care-l purtam în străfunduri... Îmi lăsau cu ochii plini de lacrimi grija de a-l ucide pe Courtial, gunoiul! Courtial urâtul! Courtial cloaca de vicii... să-l înăbuș băgându-l cu capul în cele mai puturoase murdării, mai scârnavă decât un fund de closet! în cea mai infectă hazna! să fac din el o turtă, mai împuțită decât toate cât au existat vreodată... s-o hăcui bucăți, bucăți, s-o storcesc și să căptușesc cu ea fundul latrinelor, între cuvă și canal... acolo să-l înfund, odată pentru totdeauna... și toată lumea să se sloboadă pe el!...

De îndată ce amicul o ștergea și ajungea destul de departe... Courtial se apropia de trapă... Ridica un pic chepengul... Risca o privire... Și urca la suprafață...

– Ferdinand! Mi-ai salvat viața... O! Da! Viața! Asta e! Am auzit totul! Oh! E speța de care mă tem eu cel mai tare! M-ar fi făcut bucăți, gorila! pe loc! Ți-ai dat seama!... Rămânea pe gânduri. Neliniștit. Din pricina urletelor mele... Pelteaua pe care i-o servisem amicului...

– Dar, Ferdinand, spune-mi, nu-i așa, n-am scăzut în ochii tăi? spune drept! Nu-mi ascunzi nimic, nu-i așa? Dacă vrei mă explic! Hai, dă-i drumul!... Această comedie sper că nu afectează cu nimic sentimentele tale față de mine? Știi doar că la nevoie te poți oricând bizui pe mine! Ar fi prea odios! Mă iubești, nu-i așa? Eu n-am decât o vorbă! Mă înțelegi! Începi să mă înțelegi, nu-i așa? Spune-mi măcar dacă începi să înțelegi?

– Da, da! așa e... Cred... Cred că am început să...

– Atunci ascultă, Ferdinand, dragul meu!... În timp ce smintitul ăla mă insulta... eu mă gândeam la o mie și unu de lucruri... Ăla mă îngrețoșa... tunându-și demența... Iar eu îmi ziceam, bietul de tine, Courtial! Toată gălăgia asta, toată stropșeala, bubuitura asta infamă, năvala asta de stupidități deplasate îți mutilează înfiorător destinul... Fără să adauge nimic la cauza ta! Când zic cauză! Înțelege-mă, nu-i vorba de bani! E vorba de o fragilă comoară pe care o invoc! Marea bogăție imaterială! Marea Rezoluție! Descoperirea temei infinite! Cea care trebuie să ne salveze... Înțelege-mă, Ferdinand, mai repede... Mai repede! Timpul trece! Un minut! O oră! La vârsta mea! Înseamnă eternitatea! Vei vedea! Așa e cum îți spun, Ferdinand! Exact așa! – Ochii i se umezeau... – Ascultă, Ferdinand! Sper că într-o zi ai să mă înțelegi pe de-a-ntregul... Da!... Ai să mă apreciezi cu adevărat! Când n-am să mai fiu, ca să mă apăr singur!... Tu, Ferdinand, vei fi singurul care va ști adevărul!... Tu vei fi cel care va respinge injuria!... Tu! Mă bizui pe tine, Ferdinand! Am încredere! Dacă vor veni atunci să-ți spună... te miri de unde: "Courtial ăsta nu era decât un mișel,, un hoit, un pișicher! O jigodie ca el nu s-a mai văzut pe fața pământului"!... Ce-ai să le răspunzi, Ferdinand?... Numai atât... Mă auzi? "Courtial n-a făcut decât o singură greșală! Dar aceea a fost fundamentală! A crezut că lumea așteaptă să prindă la minte și să se schimbe... Lumea s-a schimbat... Așa e! Dar mintea tot nu i-a venit!..." Asta e tot ce-ai să le spui! Absolut totul!

Nimic altceva! Să nu adaugi nimic!... Ordinea grandorilor, Ferdinand! Ordinea grandorilor! Poți face să intre ceva foarte mic într-o imensitate... Dar cum să reduci enormul la infim? Of! Toate nefericirile de aici ni se trag! Ferdinand! De nicăieri de altundeva! Toate nefericirile!...

Când îl încerca frica, cum se întâmplase în acea după-amiază, se simțea cuprins în privința mea de o emoționantă solitudine. Nu vroia deloc să rămân supărat pe el...

– Hai, Ferdinand, du-te la plimbare! îmi zicea. Du-te până la Louvru! Îți va face bine! Du-te dacă vrei pe Bulevarde! Știu că-ți place Max Linder! Cocioaba noastră e încă infestată de duhurile acestui mamut! Hai să plecăm! S-o ștergem cât mai repede! Închide dugheana! Atârnă anunțul! Vino apoi după mine la „Trois Mousquetons”! Plătesc eu un rând! Ia bani din sertarul din stânga... Ies odată cu tine!... Numai că eu o s-o șterg pe culoar... Treci pe la „Émeutes”... Caută-l pe Naguère!... Întreabă-l dacă are vești... Ai pariat pe „Șeherezada”? Ai reportat totul pe „Violoncelle”? Dacă întreabă, nu știi nimic de mine!... Înțelege?

Fraza cu Marea Rezoluție mi-o repeta din ce în ce mai des... O ștergea la subsol ca să mediteze, chipurile, și rămânea acolo ore întregi... Lua cu el un cărțoi și o lumânare groasă... Avea probabil datorii la toți „țapii” din cartier, nu numai la „Grandes Émeutes”, la amicul Naguère, dar și la „Mousquetons” și chiar la braseria Vigogne din *rue des Blanc-Manteaux*... Un loc rău famat... Unde îmi interzicea să-l deranjez... Prea mulțumit nu mă arătam... Fanteziile lui mă obligau să răspund în persoană smintiiților care se întâmplau pe acolo... abonaților mitocani, prizăriților curioși, marilor maniaci... Năvăleau în cohorte... Eu trebuia să-i iau pe toți pe seama mea... gâlcevitori universali... bandă infectă de chițibușari... artizani iluminați... veneau mereu... intrau, ieșeau... Soneria era în mare suferință... Țârâia tot timpul... Pe mine această distracție mă împiedica să-mi repar aerostatul... Courtial umpluse toată pivnița cu fleacurile lui... Și totuși aia era munca mea... Eu eram răspunzător și bun de plată dacă-și rupea el capul... Puțin lipsea câteodată ca să nu se întâmple și asta... Deci procedeul lui era o tâmpenie... Până la urmă i-am atras atenția, așa printre altele, că nu se mai putea... Că nu mă mai țineau curelele!... că de-acum încolo o să le las baltă pe toate... că mă doare-n cot... dacă avea să se întâmple o catastrofă... Era la mintea cocoșului... Dar el nu mă asculta... Dispărea din ce în ce mai des... Chiar și lumânarea îl deranja!... o stinge uneori ca să se poată mai bine gândi...

În cele din urmă nu m-am mai putut stăpâni... atât de tare mă enervase... l-am spus că ar trebui să intre într-o hazna! acolo o să poată să-și caute în liniște Rezoluția!... Lua foc pe loc și începea să mă boscorodească!...

– Ferdinand! mă opri... Cum? Tu vorbești cu mine așa? Cu mine? tocmai tu? Ferdinand? Stai, oprește-te! Să mă ierte Dumnezeu! Să aibă milă de mine! Poți să mă faci cum vrei! Mincinos! Șarpe! Vampir! Pisălog! Dacă vorbele pe care le spun nu sunt cea mai strictă expresie a inefabilului adevăr! Nu tu ai vrut să-ți ucizi tatăl, Ferdinand? La vârsta asta? Sigur! Așa e! Greșesc? Bat câmpii? Nu! Spun adevărul gol-goluț! deplorabil!... O faptă pe care secole de-a rândul n-au s-o poată spăla de rușine! Sigur! Da! Absolut exact! Nu poți nega! Nu inventez nimic! Și? Acum? Ce vrei? Spune? Să mă ucizi și pe mine? E limpede! Uite! Simplu! Profită! Așteaptă numai!... Prinde momentul favorabil... Unul de destindere... de încredere... Omoară-mă atunci!... spulberă-mă!... desființează-mă!... Dacă ăsta ți-e scopul!... Unde mi-a fost mintea? Ah! Fără îndoială! Ferdinand! Firea ta! Destinul tău! Sunt mai sumbre decât vulcanul Erebus!... O, ești funebru. Ferdinand! fără să pari! Te scalzi în ape tulburi! Ce de monștri în ascunzișurile sufletului tău, Ferdinand! Furișându-se pe căi întortocheate! Nu-i știu pe toți!... Dar ei sunt prezenți omorând tot ce ating!... Moartea!... Moartea mea! A celui căruia îi datorezi mai mult decât viața, de o mie de ori mai mult! Mai mult decât o bucată de pâine! Mai mult decât aerul! Decât soarele! Gândirea! Țasta-i scopul pe care-l urmărești, șarpe? Spune! Fără astâmpăr! Te târăști!... Schimbător... labil! imprevizibil întotdeauna! Când violent! Când tandru... pasional... puternic... Te-am auzit eu alaltăieri!... Ești în stare de orice, Ferdinand! Numai la suprafață ești uman! Dar dedesubt se întrezărește monstrul! În sfârșit! Știu încotro te îndrepti! Dacă mi-au spus-o? Da, sigur! Nu sfaturile mi-au lipsit... E prudent! Mi-au spus! Se atasează!... Și apoi brusc fără un moment de ezitare... se trezesc în el freneziile asazine! Freneziile!... Îl copleșesc instinctele! Vai! Vai! Asta-i marca, prietene! însemnul absolut! Trăznetul criminalului! Congenital! Născut pervers!... Cum ești tu! Cel ce stai acum lângă mine! Fie, prietene!... Fie! nu ai în fața ta un laș! Nici un fricos pe care să-l terorizezi! O! Nu! Stau față în față cu Destinul meu! Eu am vrut-o! Voi merge până la capăt! Omoară-mă, dacă poți!... Dă-i drumul! Te aștept! Bine înfipt pe picioare! Îndrăznește! Vezi bine, nu? Te desfid, Ferdinand! Aș zice chiar că mă exciți! Mă auzi? Mă exasperezi! Nu sunt un dobitoc! Sunt complet conștient! Privește Omul în albul ochilor! Mi-am calculat toate riscurile!... În ziua în care te-am primit aici! Știam că făceam supremul meu act de curaj! Hai, dă-i drumul! Lovește! Primesc moartea cu ochii deschiși! Repede!...

L-am lăsat să vorbească... mă uitam în gol... copacii... în depărtare, grădina... peluzele... dădacele...

stolurile de vrăbii care săreau peste bănci... jetul de apă săltând... În valuri de răcoare... Era mai bine decât să-i răspund!... Sau să mă întorc să-l privesc... Nici nu știa cât de aproape era de adevăr... O clipă doar, și i-aș fi aruncat presse-papier-ul în cap... sculptura masivă, Hippocrate... Mă mâncau palmele... Cântărea cel puțin trei kilograme... Mi-era greu... Mă stăpâneam... Era meritul meu... Și el continua, nemernicul!...

– Tinerii din ziua de azi au gustul crimei! Dar toate astea, îți spun eu, Ferdinand, se vor termina pe cheiul Arago! cagula, prietene! cagula! Nefericitul de mine! Și numai eu sunt răspunzător!...

De vorbit știam și eu să vorbesc... am simțit că-mi sare muștarul! Se umpluse paharul!... "Patroane! Patroane! Du-te de te ușurează! i-am zis pe loc! Du-te de le baligă imediat! Și cât mai departe! Eu nu te omor! Dar am să-ți dau jos pantalonii! Și-am să-ți înroșesc bucle! să semene cu doi snopi de bujori! Am să-ți astup bumbăreața! Cu miros cu tot! Ca să nu mai dați drumul pe acolo la tot soiul de murdării, decât printr-o crăpătură foarte mică!"

Și-l înșfăcai zdravăn... dar era iute tipul.. Se cără în odăița din spatele prăvăliei... Vedea el bine că e grav! că nu mai suportam... Rămase în odăița lui... Exersând la bare fixe... Îmi dădu răgaz o clipă. Era destul de departe... Dar un pic mai târziu se întoarse... traversă prăvălia... o luă pe culoar la stânga și-o șterse în oraș... N-avea să se mai întoarcă la birou, puteam lucra liniștit.

O clipă de răgaz nu mai aveam tot cosând, rafistolând treanța de anvelopă, înținând piesele care nu se mai țineau... O neconținută bătaie de cap... Mai ales că lucram, ca să văd mai bine, la lumina lămpii de acetilenă... Și mai era și imprudent... acolo în pivniță... cu toate substanțele adezive doldora de benzină... șiroind de peste tot... Mă si vedeam arzând ca o torță... Ciuruită în mii de locuri, adevărată strecurătoare, anvelopa aerostatului "Zélé" ajunsese într-o stare deosebit de primejdioasă... Cu fiecare plimbare, la fiecare coborâre, alte deșirături, alte găuri, de fiecare dată mai teribile. Aterizând se târa peste arături!... Se hârșăia de toate streșinile... de-a lungul mansardelor, mai ales în zilele când vântul bătea din nord! Lepăda pretutindeni mari fâșii, petice din el rămâneau prin păduri, risipite prin copaci, de vârful clopotnițelor! pe metereze... Trăgea după el hornurile de tablă! acoperișurile! kilograme de cărămizi! giruetele! de câte ori se înălța! Dar cea mai periculoasă mățuială, cele mai îngrozitoare sfârtecături se întâmplau dacă se agăța de un stâlp de telegraf!... Atunci pur și simplu se despica în două... Ce-i drept e drept, des Pereires înfrunta mari riscuri în plimbările lui aeriene. Ascensiunea ținea întotdeauna de domeniul fantasticului, era un miracol, din pricină că-l umfla foarte puțin... Din motive de economie!... Cu adevărat îngrozitoare era însă coborârea în acest bazar din care se scurgea totul ca-ntr-o cufureală... Noroc că el era obișnuit! Avea meseria în degetul cel mic! Când l-am cunoscut eu, numărul ascensiunilor se ridicase deja la 1422! Fără să mai punem la socoteală ascensiunile în baloanele dirijate de la sol, "captivele". Un frumos bilanț! Câștigase toate medaliile, toate diplomele, toate brevetele... Cunoștea toate trucurile, felul cum ateriza rămânea pentru mine totuși de fiecare dată uluitor. Trebuie să spun că era o minune cum cădea el totdeauna în picioare! Abia simțea fundul anvelopei zgârâind pământul... și drăcovenia încetinind, că se aduna ghem în fundul coșului, iar când răchita atingeă tina și tot bazarul stătea gata să explodeze... prindea exact momentul... răsărea ca o paiată... se desfășura ca o papiotă... un adevărat jockey al aterizării... Înfașurat într-un pled... Rar dacă-și făcea vreo zgârietură... Un nasture nu-i lipsea... Nu pierdea nici o secundă... Pleca în goană drept înainte... Lipăind prin arătură... nu se uita înapoi... se repezea pe urmele lui "Zélé" ... fluierând din trâmbița pe care o purta în bandulieră... Făcea singur atâta zgomot!... marțafoiul! Crosul dura mult, până când bazarul se dezumfla complet... Parcă-l văd și acum alergând... Era un spectacol de mare clasă, el, în redingotă, cu panamaua pe cap... Trebuie să spun cinstit că sudurile mele autoplastice țineau ceva în aer... el singur cu mâinile lui nu le-ar fi putut face niciodată... Nu avea răbdare, ar fi sfârtecat totul și mai tare... Până la urmă această nesfârșită cârpăceală deveni o adevărată artă! în ciuda dibăciei, a ingeniozității mele, disperam adesea lângă anvelopa îndărătnică... Nu vroia cu nici un preț să mai țină... De șaisprezece ani de când tot era scos în toate condițiile, pe umezeală, pe furtună, nu se mai ținea decât datorită cusăturilor mele altoite una peste alta, ciudatelor mele rafistolaje... fiecare gonflaj era o întreagă dramă!... La coborâre, la rulaj, era și mai rău... Când lipsea câte o fâșie întreagă, tăiam o bucată din vechea anvelopă a lui "Arhimede"... Din asta nu mai rămăseseră decât niște trențe vârate într-un dulap, aruncate grămadă în pivniță... Era balonul începuturilor lui... Un "captiv" în întregime roșu, o bășică de mare anvergură. Făcuse bălcuirile cu el vreme de douăzeci de ani! Cu multă migală lipeam totul cap la cap, cu infinită scrupulozitate... Asta dădea naștere la niște efecte ciudate!.. Când se ridica "Zélé", la semnalul „dați-i drumul", deasupra mulțimii, îmi recunoșteam cârpăcelele de departe, în aer, le vedeam fluturând, încrețindu-se... Nu prea-mi venea să rid.

Și peste toate, demersurile, preliminarile... afacerea cu ascensiunea nu era un lucru simplu!... Să nu care cumva să credeți asta!... Se făceau pregătiri, se puneă totul la cale în amănunt, se discuta luni și luni înainte... Trebuia întreținută o întreagă corespondență cu manifeste, fotografii. Să umplem Franța de prospecte!... Să cointeresez pe toți notabilii!... să ne lăsăm înjurați de comitetele care pregătesc serbarea, întotdeauna foarte

zgârcite... Deci, pe lângă gloata inventatorilor, noi mai primeam și pentru "Zélé" un taifun de corespondență!...

Învățasem de la Courtial să redactez la modul oficial! Mă descurcam binisor... Nu prea făceam greșeli... Aveam pentru corespondență o hârtie specială cu un antet de foarte bun gust: "Secția pariziană a prietenilor balonului liber"...

Cam de pe la sfârșitul iernii începeam să-i hărțuim pe primari! Programările se făceau primăvara!... Noi trebuia în principiu să ne rezervăm toate duminicile un pic încă înainte de Sărbătoarea Tuturor Sfinților. Ne țineam gaia-mațu prin telefon de toți președinții Comitetelor. Și în această afacere tot eu căram corespondența. Mă duceam la poștă în orele de vârf... Încercam să mă strecor fără să plătesc! Și la ușă mă prindeau...

Lansam toate apelurile noastre către toate bălciurile, reuniunile, chermizele din întreaga Franță! Nici un loc nu era pentru noi neimportant! Totul era pasabil! Preferam însă să nu ne îndepărtăm prea tare de Seine-et-Oise... Cel mult până la Seine-et-Marne! Transportul bazarului ne dădea multă bătaie de cap, saci, bidoane și tot restul calabalăcului care ținea de straniul nostru echipament. Pentru ca osteneala să merite (să nu fie daraua mai mare decât ocaua) trebuia să ne întoarcem în aceeași seară la Palais-Royal! în caz contrar depășeam devizul! Courtial prezenta în prealabil un deviz foarte precis calculat! Modest și corect: două sute douăzeci de franci... Plus gazul pentru umflat și plata porumbeilor, doi franci bucata!... Nu se stipula aici înălțimea... Rivalul nostru cel mai cunoscut și cel mai direct era căpitanul Guy des Roziers, el cerea mult mai mult! Făcea tururi periculoase cu balonul lui "L'Intrepide"!... Își lua calul cu el și se cocoța în șa acolo sus, la înălțime! la patru sute de metri garantați! Devizul lui era de cinci sute douăzeci și cinci de franci, plus călătoria de înapoiere plătită de Comună. Dar cei care ne-o luau întotdeauna înainte erau un italian cu fiică-sa, "Calsgoni și Petita". Peste ăștia doi dădeai unde nu te așteptai! Plăcea enorm, mai ales garnizoanelor! Cereau preț mare, cocarde, cam de pe la șase sute de metri! Cereau 835 de franci și un contract pentru două sezoane!... Acaparau realmente toate ocaziile...

În privința lui Courtial, genul lui, renumele, nu i-l făcuse comicăria! Sau performanța dramatică! Nu! Dimpotrivă! Maniera net științifică, fructuoasa demonstrație, zborul explicat, plăcuta cozerie prealabilă și în finalul spectacolului grațioasa lansare a porumbeilor. Își prevenea el însuși publicul prin mici discursuri preliminare: "Domnilor, doamnelor, domnișoarelor... Dacă eu la vârsta mea mai urc, nu o fac dintr-o vană fanfaronadă! Vă rog să mă credeți! Nu pentru a epata mulțimea!... Uitați-vă puțin la pieptul meu! Veți vedea pe el înflorind medaliile cele mai cunoscute, mai bine cotate, mai invidiate, acordate curajului și valorii! Dacă urc, domnilor, doamnelor, domnișoarelor, o fac pentru instruirea familiilor! Acesta a fost scopul vieții mele! Totul pentru educația maselor! Nu ne adresăm aici nici unui fel de pasiune nesănătoasă! cum nu ne adresăm nici instinctelor sadice! perversităților emotive!... Ne adresăm inteligenței!"

Mi-o repeta ca să țin minte: "Ferdinand, nu uita că ascensiunile noastre trebuie să-și păstreze cu orice preț amprenta! Marca jurnalului nostru «Génitron»... Nu trebuie să degenereze niciodată în maimuțări! în mascarade! în drăcovenii aeriene! în impulsuri smintite! Nu! Nu! Și nu! Trebuie să-i păstrăm ținuta în chiar spiritul Fizicii! Sigur, trebuie să-i mai și distrăm! Nu uita! De asta ne plătesc! E drept! Dar cel mai bine ar fi, dacă e posibil, să trezim în toți acești mârlandi dorința de noțiuni precise, de cunoștințe veritabile! Să se înălțăm de noi, desigur, Ferdinand, dar să înălțăm și spiritul acestor brute pe care le vezi cum ne înconjoară cu gura căscată! Of! Ferdinand! Cât e de complicat!..."

Asta așa era, n-ar fi părăsit solul niciodată fără a întreține o discuție, înainte de orice familială, în care să explice toate detaliile, principiile aerostatului. Ca să domine asistența se cățara, ținându-se în echilibru, pe marginea nacelei, doldora de decorații, redingotă, cu panamaua în cap, cu un braț petrecut pe după sfori. Demonstra fiecăruia pe rând funcționarea supapelor și a valvelor aparatului de aterizare, a barometrelor, legile lestului, ale greutateilor. Antrenat de subiect aborda alte domenii, tratând, dizertând pe sărite despre meteorologie, miraj, vânt, ciclon... Planetele... jocul stelelor... Totul îi era la îndemână... inelul... Gemenii... Saturn... Jupiter... Arcturus și contururile... Luna... Belgerophore și reliefurile... Măsura cu mintea lui totul... Când ajungea la Marte, știu că se lungea... O cunoștea foarte bine... Era planeta lui favorită. Povestea descriindu-i toate canalele, profilul și traiectele lor, flora! Ca și cum s-ar fi scăldat în ele! pe toate astrele era ca la el acasă! Avea mare succes!

În timp ce el dădea din gură, cocoțat cum era, adresându-se mulțimii captivate, eu făceam cheta... Era micul meu supliment. Profitam în această împrejurare de palpitații, de emoții... treceam printre rânduri. Ofeream "Génitron", douăsprezece exemplare pentru zece centime, de obicei numere invandabile, mici manuale cu dedicație... medalii comemorative cu balonul în miniatură, iar celor pe care-i surprindeam pipăindu-se în înghesuială, celor pe care-i bănuiam mai perversi, un set de imagini curioase, amuzante, piperate... transparente, mișcătoare... Rar se întâmpla să nu lichidez totul... Una peste alta, ajungeam cu puțin noroc, să adun vreo douăzeci și cinci de franci! Era o sumă pe vremea aceea! Cum plasam totul și-mi făceam plinul, schițam un semn mic către maestru... Se oprea pe loc... Întrerupându-și vorbăria... Cobora din coș... Își așeza panamaua...

punea în funcție toate ustensilele, dezlega ultima funie și-o lua ușor în sus. Nu mai țineam în mână decât un singur șnur subțire... Eu dădeam semnalul: "Liber!"... Îmi răspundea printr-un sunet de trompetă... târând șiretul pe jos după el... "Zélé" pornea în spațiu!... Niciodată nu l-am văzut ridicându-se drept... Se fleșcăia chiar din pornire... Din foarte multe motive nu-l umflam decât cu precauții extreme... Și el o lua aiurea... Plutind pe deasupra acoperișurilor cu cârpiturile lui părea un arlechin vopsit în toate culorile... Se zbătea jucăuș în aer în așteptarea unei pale de vânt mai puternice... Numai în bătaia vântului se mai umfla cât de cât... Ca o fustă veche pe sfoară, jalnic... Chiar și cei mai tâmpiți țăranoi se dumireau până la urmă... Toată lumea râdea văzându-l cum șterge acoperișurile... Eu însă nu râdeam deloc... Mi-era frică de vreo agățătură teribilă, decisivă! funestă! de rostogolirea finală! îi făceam de jos mii de semne... să dea drumul la tot nisipul!... Dar el nu se arăta niciodată grăbit... Îi era frică să nu urce prea repede... Deși dată fiind starea anvelopei, n-ar prea fi avut de ce să se teamă!... Nu putea urca prea sus, oricum!... Dar nenorocirea de care mă temeam era să nu cadă în mijlocul satului... pentru că era mereu la un pas, gata, gata... și atunci ar fi fost cu adevărat sfârșitul... să nu se izbească de școală... să nu tragă după el cocoșul de pe biserică... să nu rămâie agățat în vreo streășină!... să nu se rostogolească exact pe primărie!... să nu se ducă de-a berbeleacul prin stufăriș. Dacă reușea să se înalțe cincizeci, șaiszeci de metri, era de ajuns... măsurăm înălțimea din ochi... era maximum... Visul lui Courtial, ținând seama de starea atelajului, ar fi fost să nu depășească niciodată nivelul primului etaj al unei case... Cam până pe aici s-ar fi putut ajunge... Mai mult, ar fi însemnat curată nebunie... Traista noastră nu putea fi niciodată umflată în întregime... dacă i-am fi băgat două sau trei butelii de gaz în plus, ar fi plesnit desigur de jos în sus... Se întindea gata să explodeze de la supapă până la valvă!... Asta după ce trecea de ultima magherniță, depășea ultima ogradă atunci arunca nisipul. Se hotăra și arunca toată greutatea peste bord... până rămânea fără nici un fel de lest... și mai țâșnea un pic în sus, cam vreo doisprezece metri... Era clipa porumbeilor... Deschidea rapid coșul... Vietățile zburau ca din pușcă... Apoi îmi venea rândul mie să țâșnesc... Era semnalul de coborâre!... Îmi luam picioarele la spinare... Făceam pe disperatul... ca să-i ațâț pe țărani!... s-o ia și ei la goană după balon... să ne ajute să strângem repede tot calabalăcul, enormul obiect, într-o valiză... să-l cărăm la gară... să-i împingem pe scripeți... Nu-i mai dădeam de capăt cu treaba! Cel mai mare truc pe care îl descoperisem ca să-i fac s-o ia la goană odată cu mine, să se osârdească pentru noi, să vină pe urmele noastre în fuga mare, era să mă joc de-a catastrofa... Prindea aproape sigur... Altfel eram la pământ... să-ți fi ridicat ei cât de cât ceva, trebuia să-i plătești... Și atunci ce luam pe mere am fi dat pe pere!... Jucam totul pe o carte!

Scoteam țipete îngrozitoare! mă agitam ca o paiată! mă repezeam într-un suflet de-a dreptul prin bălți în direcția aterizării... auzeam trompeta... "Foc! Foc! urlam... Priviți! Priviți! flăcările!... o să ia foc totul! Acum e pe deasupra copacilor!..." Atunci hoarda se punea în mișcare... Se repezeau la atac... În urma mea! Da îndată ce Courtial mă zărea cu mișuna de zănatici după mine, trăgea de toate supapele! Marafetul se fâșia în trențe... se prăbușea în noroi, găurit, deșelat... deșertându-se de peste tot... Courtial sărea din coș... Drept în picioare... Mai sufla o dată din trompetă pentru aliniere... Și începea un discurs... Dar țăranoi nu se mai gândeau decât la daravela noastră, să nu ia foc, să le ardă morile... O călcau în picioare ca să se asigure că nu le face vreo figură... Săreau pe ea claie peste grămadă... Drăcovenia nu mai era decât o biată epavă!... atât de tare se deșirase, agățându-se prin copaci... lăsând câte o bucățică ici, colo, tragic sfâșiată... luând cu ea tufișuri întregi... între bășică și filet... Salvatorii, fermecați, copleșiți, trepădând de emoție, îl ridicau pe Courtial ca pe un erou pe umerii lor robuști... Îl purtau în triumf... Mergeau la "debit" să-l sărbătorească... până-și potoleau setea... Și tot restul muncii, adică cea mai păcătoasă îmi rămânea mie... să smulg tot bazarul din mocirlă înainte de raderea nopții... din tină și din arătură... Să recuperez toată instalația de manevrare, ancorare, scripeți, lanțuri, toată fierăria care o luase razna... Coarda lungă de doi metri... loch-ul, tacheții, împrăștiati pe la dracu în praznic, prin orz și pășuni, barometrul și "presiunea anproidă..." o cutie mică de piele... nichelurile cele atât de scumpe... ce mai, un adevărat picnic numai pentru mine!... Să-i liniștesc cu o glumă, cu o promisiune și o mie de calambururi pe cei mai căpoși dintre mărłani... să-i pun să se ostenească numai cu baliverne și fără nici un ban, cu toată această blestemăție epuizată, șapte sute de kilograme de falduri! Înelișul sfărțecat, bun doar să mai scoți din el câteva cămăși, tot ce mai rămăsese din înfricoșătorul catafalc! S-o arunci în ultimul furgon, exact în clipa când pornește trenul! Al dracului! Ce să mai spun! Muncă, nu glumă! Când îl întâlneam pe Courtial, în sfârșit, pe culoarul vagonului, trenul era deja demult pornit. Pe actorul meu îl găseam la clasa a treia, dând explicații, încântând auditorul cu formidabilele lui demonstrații!... Concluziile aventurii!... Foarte galant cu bruna din fața lui, grijuliu față de urechile virgine... reprimându-și aluziile obscene... dar glumeț, piperat oricum... beat de-a binelea, jucându-și torsul și medaliile... Trăgea la măsă!... Foarte bine dispus! se sărbătorea! dădea pe gât zaibăr de cel roșu! Toți cu paharele în mână!... Se îndopa cu tartine... N-avea de ce să fie îngrijorați. Nici nu mă întreba ce-am făcut!... Eram furios... decepționat, trebuie să mărturisesc!... i-am tăiat scurt cheful!

– O! Tu ești, Ferdinand? Chiar tu?...

– Da, dragul meu Jules Verne!...

– Ia loc, băiete! hai, povestește, repede!... secretarul meu... secretarul meu!...

Mă prezenta...

– Spune-mi ce e cu furgonul? A mers?... S-a aranjat?... Ești mulțumit?...

Mă strâmbam îngrozitor, nu eram deloc mulțumit, se vedea de la o postă... Nu scoteam o vorbă...

– Ce e, ce nu merge?... S-a întâmplat ceva?...

– E pentru ultima oară!... i-am zis, foarte hotărât... sec... concis...

– Cum? De ce ultima oară? Glumești? Care-i pricina?...

– Nu se mai poate repara... Și nu glumesc deloc!...

Se făcea liniște... Gata cu maimuțările și vinul. Se auzeau numai zgomotul roților... fiecare trosnitură... lumina pâlpâia, se legăna sus deasupra, în sticla ei... Încerca din penumbră să ghicească ce gândesc. Dacă totuși nu cumva era numai o glumă... Eu nu clipeam!... Rămâneam extrem de serios... Țineam la concluziile mele...

– Chiar așa o fi, Ferdinand? Nu exagerezi?...

– Din moment ce vă spun!... știu eu cel mai bine... Devenisem expert în găuri... Nu mai suportam nici un fel de contrazicere... Se îmbufna în colțul lui... Conferința se terminase!... Nimeni nu mai vorbea...

Cei din jur, așezați pe banchetele lor, se întrebau ce se întâmplase... Ta ga dam! Ta ga dam! așa de la o zdruncinătură la alta... O picătură de ulei se prelinge din lampă... capetele se clatină... la stânga, la dreapta... se lasă-n piept...

Dacă există pe lumea asta vreo chestie de care nu trebuie să te ocupi decât cu extremă mefiență, asta e mișcarea perpetuă... Garantat ieși din ea fără pene...

În ansamblu, inventatorii pot fi împărțiți după ideile lor fixe... Specii întregi sunt practic inofensive... Pasionații "efluviilor", "teluricii", de exemplu, "centripeții"... Niște băieți, pâinea lui Dumnezeu, îți mănâncă din palmă... Micii inventatori de obiecte casnice nu sunt nici ei o rasă prea dură... răzătoarea de brânză... oalele "sinofinlandeze", lingurile cu două mânere... În sfârșit, tot ce trebuie într-o bucătărie... Le place să se ocupe cu gătitul... să trăiască bine... Dar când vine vorba de perfecționerii metroului?... Oho! de ăștia trebuie deja să te ferești! Cei mai smintiți, mai dezlănțuiți, mai otrăvitori, se trag însă tot de la "Mișcarea perpetuă"... Sunt capabili de orice ca să-ți demonstreze descoperirea!... Dacă ai îndrăzni să emiți o cât de mică îndoială îți belese pielea de pe burtă!... cu ei nu se glumește...

Am cunoscut, cum vă spun, la Courtial, pe unul de la băi-dușuri, un fanatic... Nu vorbea decât de pendula lui și niciodată decât în șoaptă, îi lucea crima în ochi... Am mai primit vizita unui substituit de procuror din provincie... Venise special tocmai din sud-vest ca să ne aducă un cilindru... un tub enorm de ebonită cu o supapă centrifugă și un demarator electric... Pe stradă era ușor de recunoscut, după mers, chiar de foarte departe, înainta pieziș, asemeni crabilor, de-a lungul vitrinelor... Ca să neutralizeze influența lui Mercur și efluviile Soarelui, "ionicele" care pătrundeau printre nouri... Nu-și lepăda niciodată enormul fular purtat în jurul umerilor, nici ziua, nici noaptea, din amiant țesut cu fir și mătăasă... Era detectorul lui de unde... Dacă intra în "interferență"... Îl apucau fiorii... scotea aburi pe nări...

Courtial îi cunoștea pe toți decât hăul și pârăul!... Știa la ce se poate aștepta de la fiecare... Cu foarte mulți dintre ei pe tutuia... Se descurca binișor... Dar într-o zi îi veni ideea să pună la cale cu ei un concurs!... Și atunci începu nebunia! Am scos imediat un țipăt de alarmă! am urlat pe loc... Zadarnic!... Nici un argument nu-l putu împiedica... Avea mare nevoie de bani, și încă peșin... E adevărat că o scoteam din ce în ce mai greu la capăt spre sfârșitul lunii... Rămăseseră vreo șase numere din "Génitron" de plătit lui Taponier, editorul... Scuze aveam noi, cu ghiotura... Pe de altă parte nici ascensiunile nu mai rentau ca altădată... Cel mai mare rău ni-l făceau avioanele... Încă de prin 1910 mârlandii de țărani începuseră să se revolte... Nu mai vroiau decât avioane... Noi totuși corespondam în disperare... Fără preget, ca să zic așa... Ne apăram milimetru cu milimetru... Hărțuiam sătenii... episcopii... prefecturile... doamnele de la Poștă... farmaciștii... expozițiile horticole... Numai în 1909 am imprimat zece mii de circulare... Ne apăram deci cu mult curaj... Dar Courtial, trebuie spus, începu din nou să joace la curse... Se ducea iar la "Emeutes"... Probabil că-și plătise datoriile la Naguère... În sfârșit, fapt e că-și vorbeau... I-am văzut cu ochii mei... și bibicul meu câștigă așa, pe nepusă masă, într-o singură cursă la Enghien, șase sute de franci pe "Carotte", și apoi pe "Celimène", la Chantilly, două sute cincizeci... I se urcase la cap... Voia să riște mai mult...

Entuziasmul nu-l părăsise nici a doua zi când intră în prăvălie. Mă atacă hotărât...

– Ei zi, Ferdinand! Poftim! Norocul! Iată-l... Mă auzi, de zece ani, de zece ani! de când pariez!... ajunge!... Sunt în mână!... N-o să-l las să-mi scape!... Privește!... Și-mi arată "Croquignol", o gazetă nouă de curse pe care bifase totul... cu albastru, roșu, verde, galben! Dar și eu i-am întors-o pe loc...

– Atenție, domnule des Pereires! Suntem în 24 ale lunii... Nu mai avem decât 14 franci în casă!... Taponier e un om drăguț... răbdător, nimic de zis, dar în sfârșit, oricum, nu mai vrea să ne livreze gazeta!... Mai bine vă previn din capul locului! Sunt vrea trei luni bune de când mă înjură de fiecare dată când ajung în *rue Rambuteau*... Nu mă mai duc să mă rog de el... Nici împins de la spate!

– Lasă-mă-n pace, Ferdinand! Lasă-mă-n pace! Mă tot pisezi! Mă deprimi cu bâiguierile tale... cu prostiile tale sordide... Simt! Simt! Măine vom scăpa de toate... nici un minut nu mai stau la discuție: du-te la Taponier și spune-i din partea mea... dar de data asta chiar din partea mea, marțafoiul! Când mă gândesc cum s-a îngrășat de pe urma mea... De douăzeci de ani îl hrănesc! A făcut avere! S-a îndopat! S-a umflat! Mai multe averi! colosale! Numai din jurnalul meu!... Și tot eu vreau să mai fac ceva pentru păcătosul ăsta! Spune-i! Mă auzi? Spune-i că poate miza toată afacerea, toată manufactura, tot calabalâcul, casa! dota fiică-sii! noul automobil! toate asigurările! polițele! să nu uite nimic! nici măcar bicicleta lui fiu-său! Totul! Ține minte! Totul! Pe "Bragamance" câștigător! Am zis "câștigător"! Nu "plasat"! Nu al treilea! Totul e pus la punct! Joi!... Asta e! Asta e, băiete! Parcă și văd potoul! 1800 de franci la cinci! Mă auzi, mai exact 1887... În buzunar!... Ține minte! cu ceea ce ne rămâne de la "report" ne ajunge la amândoi! 53.493. de mii! Poftim! socoteală curată!... Bragamance! s-a aranjat!... Bragamance! S-a aranjat!...

Și continua să bolborosească... Nu mai auzea ce-i spuneam... Ieși pe culoar... ca un somnambul.

A doua zi l-am așteptat toată după amiaza... să vină... să vină... să vină în sfârșit cu cele 52 de sacoteie... Trecuse de ora cinci... Și iată-l, în sfârșit, apare... Îl văd venind din parc... Intră fără să se uite la nimeni în prăvălie... Se îndreaptă direct spre mine... Mă prinde de umeri... Mă strânge în brațe... Nu-și mai dă aere... "Ferdinand! Ferdinand!" Sunt un păcătos, un mizerabil! Un șnapan nerușinat! Un infam!... Am pierdut totul, Ferdinand! Lunarul nostru, Ferdinand, al meu! al tău! datoriile mele! ale tale! gazul!... totul!... Și-am mai rămas dator lui Naguère și miza! datorez editorului 1800 de franci... De la portăreasa teatrului am mai împrumutat treizeci de franci... Și încă o sută de la acarul de la Montretout... Trebuie să-l întâlnesc în scara asta!... Mă trage vârtejul la fund!... Of! Ferdinand, ai avut dreptate! Mă tăvălesc în propria-mi murdărie!..."

Se stroflocă din ce în ce mai mult... Se martiriza... Socotea... răs-socotea... cât datora în fond!... și tot mai adăuga la socoteală... Avea atâtea datorii că la un moment dat am crezut că inventează... A înșfăcat un creion... Și a luat-o de la capăt... L-am oprit foarte hotărât... i-am zis:

– Lăsați! Lăsați domnule Courtial! liniștiți-vă nițel, ce înseamnă asta? dacă vin clienții? ce mutră or să facă? ce-or să creadă? Odihniți-vă întâi un pic!...

– Ferdinand! Câtă dreptate ai!... Ești mai înțelept decât patronul tău! mizerabilul tău patron! M-a luat un vânt de nebunie, Ferdinand! Un vânt de nebunie!...

Își ținea capul între mâini...

– De necrezut! De necrezut!... După un moment de stupefacție, deschise trapa... dispăru singur în ea... Cunoșteam eu șmecheria!... Când făcea câte o prostie... după toată pelteaua... venea chestia cu meditația... Dar haleala, amice? trebuia totuși să mai găsesc vreo doi sfanți! pe credit nu-mi mai dădea nimeni nimic!... nici brutarul... nici fructarul... se bizuia coșcarul că mai aveam eu ceva pus de o parte... Îmi luasem și eu anumite măsuri de prevedere, bănuierile lui erau întemeiate... că doar nu umblam cu capul în lună! devenisem cel mai prudent... cel mai abil contabil!... cu ce am mai curățit de prin sertare, am mai putut-o duce o lună... mâncând chiar bine... nu cartofi muiăți în sare!... carne de prima calitate!... cartofi prăjiți la discreție... și dulciuri... Așa eram eu!

Nu vroia să-și tapeze nevasta... Ea, acolo la Montretout, nu știa nimic.

Întors din provincie, unchiul Edouard pe care nu-l mai văzusem demult, trecu într-o sâmbătă scară pe la noi... Venea să-mi aducă știri de la ai mei, de acasă. Nenorocul se ținea scai de ei!... cu toate eforturile, tata nu putuse să plece de la "Coccinelle"... era singura lui speranță... La "Connivence-Incendie" nu l-au vrut, chiar știind să bată la mașină... Îl găseau prea bătrân pentru o muncă subalternă... și prea timid ca să lucreze direct cu publicul. A trebuit deci să renunțe să se cramponeze de slujba lui... să se țină tare în fața domnului Lampreinte. Era o lovitură îngrozitoare... Nu mai dormea deloc...

Baronul Méfaize, șeful de la "Contentieux-vie", auzise de aceste demersuri... Cum niciodată nu-l putuse suferi pe tata, îl chinuia acum neconținut... Îl făcea într-a-dins să urce cinci etaje numai ca să-i spună încă o dată cât era de tâmpit... că greșea adresele... ceea ce nu prea era adevărat...

Unchiul Edouard tot vorbind... se întreba... se gândea poate... că le-ar face plăcere bătrânilor mei să mă vadă... să mă împac cu tata... Că și așa era destul de nefericit... că suferise destul... Toate se datorau firii lui bune... Dar eu numai gândindu-mă, simțeam urcând în mine veninul... Mi se umplea gura de bale... Nu eram bun pentru asemenea încercări!...

– Bine! Bine! Bine, unchiule!... Mi-e milă! Mi-e de toate... Dar dacă m-aș întoarce în Pasaj... pot să-ți spun de pe acum... nu știu dacă aș rezista zece minute, aș da foc șandramelei!...

Nu putea fi vorba de nici un fel de încercare.

– Bine! Bine! a zis el. Văd cum gândești!...

N-a mai adus vorba despre asta... Probabil că le-a comunicat totul... Pentru că nu mi s-a mai făcut nici un fel de aluzie... în legătură cu revenirea mea acasă...

În privința lui Courtial, eram înțeleși... nu încăpea nici o discuție... alergam cât era ziua de lungă... Îmi juca tot felul de renghiuri... mă trăgea pe sfoară... mințea fără rușine... Dar seara eram liniștit... De îndată ce-o întindea, făceam ce vroiam... Rămâneam de capul meu!... Până la ora zece dimineața, cinci se întorcea de la Montretout... patronul eram eu... această libertate era absolut de neprețuit! După ce-mi hrăneam porumbeii, eram liber ca păsările cerului... Îmi opream ceva mărunțiș din vânzările către populație... Mă descurcam cu retururile... O parte dintre ele îmi rămâneau mie... și tot mai câștigam câte ceva... și de la ascensiuni la fel... Niciodată mai mult de patru, cinci franci... dar pentru mine, ca bani de buzunar, era un fel de Eldorado!...

Bătrânul crocodil ar fi dat mult să știe unde ascundeam biștarii... bănuții!... Nu putea pune mâna pe ei! Eram de o prudență absolută... Aveam școală... Mica șpagă nu părăsea niciodată buzunarul, bine prinsă cu un ac de siguranță în interiorul plastronului... Nici nu putea fi vorba de încredere... Eu îi știam lui ascunzătorile... avea trei... Una sub podea... alta în spatele tejghelei... o cărămidă care se clătina... iar cealaltă chiar în capul lui Hippocrate! îi șterpeleam de peste tot, el nu-i număra niciodată... Până la urmă intră la bănuieli... Dar nu crâcnea... nu-mi dădea niciodată nici un gologan... și tot eu îl hrăneam și pe el!... Cu banii câștigați de mine, chipurile... îi dădeam mese... copioase... Simțea și el că n-avea chip să zică ceva...

Seara nu bucătăream, mergeam de unul singur la "Automatic", pe *rue Rivoli*, în colț... Îmbucam din picioare te miri ce... Îmi plăcea mai mult așa... terminam repede... O puteam lua după aceea creanga... Făceam un tur prin Montmartre... Poșta... *rue Etienne-Marcel*. Mă opream pe la statui în *Place des Victoires*, fumam o țigară... Era o încrucișare de drumuri majestuoasă... Îmi plăcea... Stăteam acolo liniștit, gânditor... Niciodată nu m-am simțit atât de bine ca în acea epocă la "Génitron"... Nu făceam proiecte de viitor. Nu mi se părea că prezentul ar fi neplăcut... Mă întorceam pe la ora nouă...

Mai aveam ceva treabă... cu trențele balonului "Zélé"... coletele întârziate... scrisorile de expediat în provincie... Pe la ora 11 porneam pe sub arcade... Petreceam momente plăcute... Prostituatele roiau împrejur... târături din cele care se ofereau pe douăzeci de franci... Și chiar pe mai puțin... le vedeai pe după stâlpi cu câte doi și trei clienți... încetul cu încetul ne-am împrietenit... Erau niște ființe vesele... Când venea ora raziei le ascundeam în maghernița mea... se vârau printre dosare... Înghițeau tot praful... Așteptau să se ndepărteze patrula... În "Colțul Comanditarului" se petreceau scene comice de amor... Eu aveam dreptul la tot... pe gratis, pentru că pândeam de la magazin patrulele care se apropiau în momentele de vârf... Când vedeam apărând poliștii le scoteam pe toate pe ușița din dos... Dădeam tribului semnalul!... N-am văzut!...! N-am auzit!... Se iveau de obicei pe la miezul nopții, poliștii... Și atunci în harababura de la etajul al doilea, înghesuiau uneori câte douăsprezece gagici... Stingeam lumina... Nici nu respiram... Auzeam patrula "43" trecând, întorcându-se, bocănind pe lespezi... Le era frică... Ai fi zis că sunt niște șobolani, atât de mici se făceau prin colturile lor... După aceea urma destinderea... Cel mai mult îmi plăcea să le ascult istoriile... Știau totul despre Galerii... tot ce se urzea și se trafica... pe sub arcade... prin chițimii... prin dosul magazinelor... am aflat totul despre comerț... i-am cunoscut pe toți amozzii... știam toate avorturile... și pe toți încornorații din cartier... Stând și ascultând așa între ora unsprezece și miezul nopții, am aflat totul despre des Pereires, cum se ducea, secătura, la "Vases Etrusques" localul de la nr. 216 de pe alea de vizavi unde se lăsa biciuit... imediat ce ieșea de la "Français"... cât de violent le iubea... cum îl auzeau mugind de după perdeaua de catifea... și cum lăsa de fiecare dată acolo câte 25 de franci... bani gheață... rar să fi trecut o săptămână fără să se lase biciuit de cel puțin două, trei ori la rând!...

Roșeam auzind asemenea istorii... Nu era de mirare că nu ne rămânea niciodată un sfanț... Cum să nu ne lipsească mereu banii, cu aceste "flagelări", plus cursele... nu era nici o minune!

Cea care povestea cel mai bine era Violette, o bașoaldă bătrână venită tocmai de prin nord, cu un păr foarte bogat, un triplu coc suprapus, prins în niște ace lungi, gen papion, o roșcovană care trebuia să se fi apropiat de acum de patruzeci de ani... Cu o fustă neagra scurtă, bine mulată, un șorțulet roz și ghetete înalte cu toc "mosor"... Ținea la mine foarte mult... Numai auzind-o cum povestea râdeam cu sughițuri... atât de perfect mima totul... Și știa întotdeauna o mulțime de istorii noi... Îmi cerea să fac amor cu ea... mă poreclise "transbodorul", din cauza felului meu de a o iubi... Vorbea mereu despre Rouen, locul ei de baștină unde petrecuse vreo doisprezece ani în aceeași "casă", aproape fără să iasă... Când coboram în pivniță îi aprindeam lumânarea... Îmi cosea nasturii... una dintre muncile care mie îmi făceau silă!... Mai ales că rupeam o mulțime tot împingând mereu la roabă... coseam orice... numai nasturi nu... niciodată... Nu puteam să-i sufăr... Ar fi vrut

să-mi cumpere niște șosete... să fiu cochet... Demult nu mai purtasem așa ceva... ca și des Pereires dealtfel... ca să fiu drept... Trecând de Palais-Royal o lua spre Villette... pe jos, cât era drumul de lung... Vâna clienții de la ora cinci... Câștiga destul de bine și pe acolo... Nu suferea să stea închisă... Mai petrecea totuși din când în când câte o lună pe la Azil... Îmi trimitea o carte poștală... Dar o ștergea rapid și de acolo! Cunoșteam ciocănitul ei în fereastră... Aproape doi ani am fost prieteni foarte buni... până am plecat de la Galerii... Dar începuse să devină geloasă, avea bufeuri... Se înrăise....

În toiul verii ne umpleam burta mai ales cu zarzavaturi... Îi ofeream "ghiveciuri" cu fel de fel de bucăți de carne... El aducea verdețurile! fasole, coșuri întregi de la Montretout!... movile de morcovi, gulii, și chiar mazăre... Courtial era un mare mâncău de sosuri. Iar eu învățasem să le gătesc dintr-o carte de bucate. Știam pe de rost toate tocanele și toate felurile de a le înăbuși. Comod de gătit... Puteai mânca din ele de câte ori vroiai... Aveam o lampa de gătit "Sulfridor" cu petrol care mai lua foc din când în când în odăița-sală de gimnastică din spatele prăvăliei... Iarna făceam ciorbă... Eu cumpăram carnea, margarina și brânza... De vin făceam rost cu rându-l...

Pe la miezul nopții Violettei i se făcea foame... Îi plăcea friptura rece cu pâine... Numai că asta costa destul de scump... Fără a mai pune la socoteală și celelalte cheltuieli nebunești!

Degeaba am făcut pe jandarmul... În zadar am prezis cele mai dezastruoase catastrofe... Până la urmă tot a pus la cale "Concursul pentru mișcarea perpetuă". Era un mijloc rapid... de-a face bani pe loc... Bâlcu-l era în toi!... Douăzeci și cinci de franci dreptul de participare la concurs... Concurs dotat cu un premiu de 12.000 de franci, înalta recompensă oferită de "Marele juriu al celor mai vestite somități mondiale" și un al doilea premiu de consolare... patru mii trei sute cincizeci de franci... ăsta concurs, nu glumă!...

Amatorii s-au prezentat imediat!... Valuri! Maree!... Invazie!... Schițe!... Jalbe!... memorii copioase!... Dizertații pline de figuri de stil... Noi mâncam din ce în ce mai bine! dar încă tot nu trăiam fără griji! O nu, firește!... Eu eram extrem de convins că vom regreta această inițiativă!... Că aveam să ne înglodăm până-n gât și în toate sensurile posibile... și nu doar în glumă!... Că aveam să ispășim din plin bancnotele pe care le încasam!... Fără îndoială că totul avea să se întoarcă împotriva noastră într-o cumplită răzbunare... Cele două... trei... cinci mii de năstrușnice invenții... ne vor umple capul de cucuie... și asta în foarte scurt timp...

Puteam satisface cu machetele mișcării perpetue pe care le promisem toate gusturile, toate tendințele, toate ideile fixe... Pompe, roți dinamice, tubulare, cosmo-terestre, oscilatoare pentru curenții de inducție... pendule calorimetrice, culisoare refrigeratoare, reflectoare de unde herțiene!... N-aveam decât un semn să facem și eram pe loc serviți... După vreo cincisprezece zile au început să apară zărghiții... subscriitorii! în persoană! vroiau vești... Nu mai trăiau decât pentru "Concursul" nostru! Luau șandramaua cu asalt... se chiorau prin ușă... Courtial a apărut în prag, le-a ținut un lung discurs... I-a amânat cu încă o lună... Le-a explicat că unul dintre comanditarii noștri și-a rupt piciorul, plimbându-se pe Coasta de Azur... dar că în curând se va face bine... și se va grăbi să vină chiar el în persoană să aducă banii... Afacerea era pusă la punct, mai suferea încă doar o mică amânare... Ca minciună nu era rău... Au plecat... arțăgoși... dar s-au cărat din fața vitrinei... scuipând fiere pe unde apucau... unii chiar câte o flegmă groasă... căpățânoși... Courtial dezlănțuise o rasă împuțită de maniaci foarte periculoși... Își dădea și el seama... Dar nu vroia să recunoască... În loc să-și mărturisească greșeala îmi căuta mie nod în papură...

După ce luam masa, așteptând să strecor limonada prin tifon, își tumefia vârful nasului, storcându-și punctele negre, ieșeau așa un fel de viermișori pe care-i storcoșea între unghiile lui nemaipomenit de murdare și ascuțite... Și ce nas avea!... Ca o conopidă... ridat, rumen, plin de negi... Și peste toate și-l mai și irita... I-am atras atenția...

Bându-ne limonada așteptam revenirea în trombă a maniacilor, a înfriguraților inventatori... să ne înjure... să ne amenințe... să facă spume la gură... să ne scoată ușa din țâțâni... să se repeadă înăuntru... Și atunci Courtial mă lua pe mine la refec... Încerca să mă umilească... Ai fi zis că asta-l liniștea... Mă prindea descoperit... "Într-o zi, Ferdinand, va trebui să-ți indic câteva traiectorii majore... câteva elipse esențiale... Tu nu știi aproape nimic despre Gemeni!... Și nici despre Ursă! cea mai simplă!... Mi-am dat seama astăzi dimineață când stăteai de vorbă cu păduchele ăla... Mă apucase mila, întristarea!... Să presupunem că într-o zi sau alta unul dintre colaboratorii noștri se întâmplă să-ți pună în cursul unei convorbiri o întrebare, să-ți împingă, de exemplu, un fitil despre «Zodiac»... despre caracterele lui?... Despre Săgetător?... Ce-ai să răspunzi? Nimic! sau aproape! Absolut nimic ar fi mult mai bine... Am fi discreditati, Ferdinand! Și chiar aici, sub semnul lui Flammarion!... Da! Frumos ne-ar sta! Culmea deriziunii! Ignoranța ta! Cerul? Un abis!... Un abis pentru tine, Ferdinand! Unul în plus! Poftim! Poftim! Cerul pentru Ferdinand!" Și-și lua capul în mâini... Și-l clătina la dreapta și la stânga, copleșit... ca și cum o asemenea revelație, o asemenea aberație îi devenea acolo pe loc, în

fața mea, insuportabil de dureroasă. Scotea asemenea suspine de parcă i-a fi stâlcit cineva capul.

"Dar înainte de toate, să facem ce este mai urgent! Îmi spunea cu brutalitate... Dă-mi de acolo, te rog, vreo douăzeci de dosare! La întâmplare! Trage-le afară! Vreau să le parcurg imediat! Măine dimineață le pun notele! Trebuie să începem oricum, fir-ar al dracului! Mai ales, să nu fiu deranjat! Pune o inscripție pe ușă! «Reuniunea preliminară a Comitetului de premiere»... Eu mă duc sus, auzi?... Tu, pentru că tot e vreme frumoasă, fă o plimbare până la Taponard!... Întreabă-l unde a ajuns cu suplimentul!... Treci mai întâi pe la «Émeutes», dar nu intra! Nu te lăsa reperat! Bagă-ți numai nasul în salonaș și uită-te dacă-l vezi pe Nague?... Dacă e plecat întreabă-l pe chelner, dar așa numai ca pentru tine! Mă auzi? În nici un caz pentru mine!... Cât a făcut "Sibérie" în cursa a patra? Dar nu intra prin față! Strecoară-te prin *rue Dalayrac*... Și mai ales să nu fiu deranjat! Nu sunt aici pentru nimeni și nimic. Vreau să lucrez în liniște! Într-o desăvârșită pace!..." Urca sus și se culcușea în biroul tunisian. Cum mâncase prea mult, eram liniștit, dormea cu siguranță... Mie îmi rămâneau atâtea încă de făcut... adresele pentru Comitate... scrisorile de terminat... Ieșeam din prăvălie și mă instalam sub copacii din față... Îmi căutam un loc în spatele chioșcului. Nici prin cap nu-mi trecea să mă duc la editor... Știam dinainte ce avea să-mi răspundă... Erau altele mult mai urgent de făcut... Două mii de etichete și benzi de lipit... pentru numărul viitor... dacă editorul avea să ni-l mai facă!... Nu era sigur!... Cam pe la 15 ale lunii îi mai dădusem ceva bani din mandatele de "concurs"... Dar îi mai datoram oricum mult mai mult... Trei chitanțe, la drept vorbind!... și gazul pe două luni... și mai ales mesageriile...

În timp ce stăteam acolo, plăcut instalat, vedeam sosind de foarte departe cortegiul concurenților... se repezeau spre prăvălie... dădeau din mâini, din picioare... zgâlțâiau ușa cu turbare, luau clanta... Ar fi fost în stare să distrugă totul... Se întărâtau unii pe alții... își treceau furia unii altora... Mai rămâneau un timp în fața ușii... le auzeam bâzâitul de la patru, cinci sute de metri... Nici nu suflam... Nu mă arătam... Ar fi țâșnit în trombă... M-ar fi făcut fărâmițe... Veneau întruna cam până pe la opt seara!... Spurcăciunea, sus în chițimia lui, dormea probabil dus... Numai dacă n-o întinsese între timp... auzind bătălia... prin ușa care dădea în strada din dos... În sfârșit! Nu era nici o grabă... Puteam sta să mă gândesc... Erau ani de când îi părăsisem pe Berlope... și pe André... poate că mai crescuse între timp puștanul ăla poltron!... Trudea probabil prin alte părți acum... pentru alți patroni... Poate nu mai lucra la panglici și funde... Pe vremuri veneam adeseori amândoi pe aici... ne așezam acolo după bazin, pe banca din stânga... să așteptăm bățile de la ora douăsprezece... Câtă vreme trecuse de când hoinăream amândoi... Fir-ar să fie! Munca asta îmbătrânește repede un copil! M-am mai uitat eu pe ici, pe colo, poate clădeam de el, așa, din întâmplare... Un comis-voiajor mi-a spus că nu mai lucra la Berlope... trudea la Sentier... unde intrase ca "ucenic"!... Mi se părea câteodată că-l recunoșteam pe sub arcade... dar nu!... nu era el!... Poate că nu mai umbla tuns?... vreau să zic la piele... ca pe vremea aceea... Poate că-și pierduse și mătușa!... Era și el oricum pe undeva, alergând după o bucată de pâine!... după plăcerile lui!... Cine știe dacă aveam să-l mai văd vreodată... poate plecase pentru totdeauna... poate că se topise cu trup și suflet în istoriile pe care le asculta... Vai! Câtă tristețe... cât de zadarnică îți pare tinerețea când îți dai seama pentru prima oară... câți oameni ai uitat pe drum... prieteni pe care n-ai să-i mai revezi... pierduți fără urmă, ca-n vis... dispăruți... așa cum ai să dispari și tu într-o zi... Într-o zi care e încă departe... dar care va veni oricum... adusă de vârtejul acesta blestemat al lucrurilor... al oamenilor... al zilelor... forme care trec... fără să se oprească vreodată. Toți imbecilii, pârliții, curioșii, toate paiatele care bat drumul pe sub arcade, cu lornioane, umbrele și căței legați de sfoară... n-ai să-i mai revezi pe nici unul... Se îndepărtează... ca-n vis... alături de ceilalți... la grămadă... se duc... ce tristețe!... câtă infamie!... Neștiutori, trec ștergându-se de vitrine... o poftă nebună mă apucă... un impuls de care mă înfior, să le sar de gât... să mă înfig în fața lor... să nu se mai miște... să înțepenească așa!... odată pentru totdeauna!... Să nu-i mai văd cum se duc.

Două, trei zile mai târziu, mi se pare, Courtial a fost chemat la Comisariat... Un polițist a venit într-a-dins... Dar asta se întâmpla destul de des... Și ne cam agasa... Până la urmă se aranja totul... În astfel de împrejurări îl periam întotdeauna cu mare grijă... Își întorcea manșetele... Se ducea să dea lămuriri... Nu întârzia prea mult... Se întorcea întotdeauna încântat... Li convingea... Știa toate textele... pretextele... alibiurile... trucurile... Numai că pentru gluma de acum hărțuiala se arăta mult mai serioasă... Nu mai era un simplu moft... Gorobeții, împătimiți crunt de "mișcarea perpetuă", începuseră să-i piseze pe comisari, cel din *rue des Francs-Bourgeois* primea câte douăsprezece plângeri pe zi!... iar cel din *rue de Choiseul* fu împins până la capătul răbdărilor... excedat... Amenințau cu perchezițiile... din ianuarie venise unul nou... cel de dinaintea lui, cu care aranjam totul, se mutase la Lyon... Țasta care venise în loc era o pușlama, o secătură. Îl prevenise pe Courtial, dacă mai umbla mult cu ocaua mică în privința "Concursului", o să-i ardă un mandat de arestare cum nu primise el în viața lui!... Vroia să se remarce prin zel și vigilență... Venise tocmai de la mama dracului, nu știu de

unde... Arțagos, nevoie mare!... Nu-l dureau pe el de editorul nostru! de starea casieriei noastre! nu se mai gândea decât cum să ne înnebunească!... Nu mai aveam telefon. Ni-l suprimaseră! Trebuia să alerg tot timpul la poștă... ni-l tăiaseră de vreo trei luni... Inventatorii reclamei veneau în persoană... Scrisorile nu le mai citeam... Primeam prea multe!... Cu toate aceste amenințări judiciare pe capul nostru, ne ieșeam repede din fire... Deschideam curierul numai ca să ne luăm banii... restul lăsam la voia întâmplării... să scape cine poate!... Atât de puțin îi trebuie panicii ca să se instaleze!...

Degeaba avea Courtial gura mare... Comisarul din "Choiseul" i-a tăiat-o scurt, printr-un adevărat ultimatum!... S-a întors de acolo vânat...

– Niciodată, mă auzi, Ferdinand! Niciodată!... De treizeci și cinci de ani de când lucrez în știință!... de când mă jertfesc! pentru că asta e cuvântul... să-i învăț pe alții! să ridic masele! nimeni, niciodată nu m-a tratat ca pușlamaua asta!... Sunt indignat peste măsură! Un mucos cu caș la gură!... o stârpitură de mitocan, de mârlan!... Drept cine mă ia, poltronul?... drept un birjar nenorocit?... un negustor de contramărci?... Derbedeul! Neobrăzatul! Auzi percheziție! Ca la bordel! Percheziție! Numai asta îi ieșea din gură! Să vină, idiotul! Ce sa găsească? Se vede de la o poștă că e un novice! care habar n-are! un provincial! Ți-am spus eu! Un țărănoi! Fără îndoială! Zelos, mititelul! Imaginația! Nu se mai stăpânea! Imaginația! Ah! O să plătească el mai abitir decât mine... Da! Da! Dumnezeuii mamei lui!... Și ăla din *rue Aboukir*! Și ăla a vrut să vină! Și ăla a vrut o percheziție! A venit! A privit! Au întors totul cu dosul în sus! Niște mocofani mizerabili și scârboși!... Au vânturat totul și au plecat... *Veni! Vidi! Vici!* O bandă de șnapani prăpădiți! idioți! Asta a fost cam acum vreo doi ani! Da! Mi-aduc aminte! Știi ce-a găsit acest Vidocq de mucava?... Hârtie, zețarie... se umpluse tot de moloz... sârmanul cariu! Mai mare mila!... a scormonit peste tot! Și tot nedumerit a rămas... turnător nemernic!... Cufuriți!... Țărănoii nenorociți. Măgari pișărcoși! Ascultă la mine... plini de rapăn!... Tâmpiți oficializați...

Îmi arăta cu mâna ridicată până la grindă, vrafuri, vrafuri... uriașele grămezi... colinele... amenințătoarele promontorii! Totul abia ținându-se într-un echilibru foarte fragil!... Nu era de mirare că-l apucase frica pe comisarul din Choiseul în fața acestor munți... a acestor avalanșe în suspensie...

– O percheziție! O percheziție! auzi, ce-mi spune el mie! Un puștan nenorocit! o larvă!...

Oricât se bătea cu pumnul în piept, aceste amenințări îl tulburaseră fără îndoială... Arăta destul de descompus!... S-a mai dus o dată, a doua zi, să-l vadă pe tinerelul cu pricina... Să încerce să-l convingă că se înșelase în privința lui... În mod absolut!... că-l făcuseră de pomană albie de porci!... Era o chestiune de amor propriu... îl rodea pe dinăuntru ocară acestui năpârstoc... Nici măcar de haltere nu se mai atingea... Rămânea pe gânduri... Mormăia așezat în scaunul lui... Nu mai vorbea decât de percheziție... Nici măcar la instrucția mea științifică nu-i mai stătea gândul!... Nu mai vroia să primească pe nimeni! Zicea că nu se mai merită! Anunțul cu „Reuniunea Comitetului” rămânea agățat în permanență de ușă... Cam din vremea aceea, în toiul discuțiilor despre percheziții, începu să-mi vorbească despre viitorul lui... despre oboeală... Că suferea din ce în ce mai tare...

"Of! îmi zicea, Ferdinand! în timp ce căuta niște dosare pe care să i le ducă împuștitului de polițist... Asta îmi trebuie mie?... încă o zi pierdută? Îmbâcsită! stricată! dată peste cap! zădărnicită de vorbărie?... Gonit? mereu de aceeași veșnică panică?... Când aș fi putut să mă reculeg!... cu adevărat... Să mă abstrag!... Înțelegi?... Viața asta exterioară mă înlănțuie, mă roade! Mă risipește!... Mă fărâmițează! Marile mele planuri rămân neîmplinite, Ferdinand! Ezit!... Uite!... Neîmplinite!... Ezit!... Înfricoșător!... Înțelegi?... O calamitate! Parcă ar fi o ascensiune, Ferdinand!... Mă înalț!... Străbat o fărâmă de infinit! Sunt gata să mă eliberez!... Am ajuns printre nori!... Sunt gata să văd... Și iarăși norii... Fulgerul mă orbește... Norii mă învăluie... Mă îngrozesc!... Nu mai văd!... Nu, Ferdinand!... Nu mai văd nimic! Ori-cât aș zice eu!... Sunt distrus, Ferdinand!... Sunt distrus!" Se scărpină în barbă... Își zbârlea mustața!... Mâna îi tremura... Nu mai deschideam nimănui! Nici măcar maniacilor "Mișcării perpetue"... Tot izbindu-se de ușa închisă, își pierduseră orice speranță!... Începură să ne mai lase în pace... Nici percheziția nu mai avu loc... Și nici în urmărire n-am mai fost dați... Dar teribil ce ne mai alarmaserăm...

Se ferea de toate acum Courtial, până și de biroul lui tunisian! Se temea și de umbra lui! Mezaninul era prea expus, prea ușor accesibil! Puteau veni pe neprevăzute să-i sară în spate... Nu vroia să riște nimic!... Numai ce venea un client și se făcea la față alb ca ceara!... Se clătina! Ultimul Trafalgar îl marcase foarte tare!... Prefera pivnița! Își petrecea din ce în ce mai mult timp acolo!... Era mai liniștit! Medita în voie!... Nu mai ieșea cu săptămânile... Ziarul rămăsese pe mâna mea!... Nu era decât o chestie de rutină! Luam pagini întregi din manualele lui... le decupam cu grijă... le mai reîmprospătam pe alocuri... Refăceam titlurile... cu foarfeci, clei și gumă mă descurcam de minune. Lăsam mult spațiu pentru scrisorile abonaților... Pentru reproducerea lor, adică... Peste înjurături săream... Nu păstram decât entuziasmele... Alcătuiam o listă de subscripții... Rotunjeam bine socoteala... Mai adăugam patru zerouri la coadă!... Inseram fotografii. Pe cea a lui Courtial în uniformă cu

pieptul plin de medalii... una a lui Flammarion culegând trandafiri în grădina lui... Făcea contrast, era plăcut... Dacă inventatorii se mai arătau... dacă mai veneau să ceară noutăți și să mă țină de la treabă... găseam o scuză...

"E cu Ministrul! răspundeam țeapăn, fără să clilesc măcar. Au venit după el ieri seară... probabil pentru o expertiză... Nu prea credeau... dar rămăneau pe gânduri. Exact timpul cât îmi trebuia ca s-o șterg în sala de gimnastică... "Mă duc să văd dacă nu cumva s-a întors!"

Și dus eram.

O nenorocire nu vine niciodată singură!... Se mai iviră și alte încurcături, din pricina lui "Zélé" de data aceasta, din ce în ce mai plesnit, cârpit și iar plesnit... Atât de subțiat și cufurit că se fâsâia printre propriile lui sfori...

Sosea toamna, începeau vânturile! Se dezumfla sub rafale, se muia nefericitul, nu mai vroia cu nici un chip s-o ia în sus... ne ruina cumpărând hidrogen și gaz metan... Tot pompându-l, până la urmă o lua și el cătinel, cătinel din loc... Sălta de două, trei ori, se ridica în sfârșit deasupra tufișurilor... se agăța de vreun parapet, năvălea în vreo livadă... mai făcea un salt... se izbea de biserică... dărâma girueta... și apoi o lua razna peste câmp... Rafalele de vânt îl întorceau înapoi complet stroflocit și-l lepădau printre plopi... Des Pereires nu mai aștepta... dădea drumul porumbeilor... Mai trâmbița o dată... Îmi deșira tot balonul... Puținul gaz care-i mai rămăsese se evapora... Îl adunam, în starea asta disperată de pe coclauri, din Seine-è-Oise, de prin Champagne sau din Yonne! A ras cu fundul balonului tot ce a fost sfecă în nord-estul ținutului. Firește că frumoasa lui nacelă împletită din palmier își pierduse orice formă... Pe platoul Orgemont a rămas două ore îngropat până la gât, ghemuit, în mijlocul unei bălți, o gunoiște uriașă, vâlurită, spumoasă, să vezi și să nu crezi!... Toți mârlandii de prin împrejurimi râdeau de se țineau cu mâinile de burtă... Când l-am strâns, balonul mirosea atât de tare a bălegar și a urină, ca și Courtial dealtfel, uns de sus până jos, tăvălit, noroit, muruit, înfășat complet într-o pastă de balegă! că nimeni n-a mai vrut să ne primească în compartiment... Am călătorit la vagonul de bagaje cu ustensilele, sforile și tot calabalâcul.

Dar nici ajunși la Palais-Royal n-am scăpat!... Frumosul nostru aerostat puțea atât de tare că, deși l-am închis în fundul pivniței, a trebuit să ardem o vară întreagă zece oale de smirnă, santal, eucalipt... parfumata hârtie de Armenia!... altfel ne-ar fi expulzat! Și chiar așa și tot au fost câteva plângeri...

Toate ar mai fi fost cum ar mai fi fost... Astea erau riscurile, avatarurile, meseriei noastre... Dar nenorocirea, lovitură fatală ne-au dat-o fără îndoială avioanele, concurența... Ce să mai spun!... Ne luau toți clienții... Chiar și cele mai fidele Comitete... cele în care aveam o încredere absolută, care ne angajau cu cea mai mare siguranță... Péronne, Brivela Vilaine, de exemplu! Carentan-sur-Loing... Mézeux... Consilii sigure, demne de toată încrederea, devotate lui Courtial... care-l cunoșteau de aproape treizeci și cinci de ani... Din acele ținuturi unde nu se jura decât pe el... Toată această lume începu brusc să caute și să găsească tot soiul de pretexte ca să ne amâne!... subterfugii! vorbărie! Topeala! Debandadă!... Mai ales de prin mai, iunie-iulie 1911 începu să ne meargă foarte prost... Numitul Candemare Julien, ca să-l menționez numai pe unul dintre concurenți, cu "Libelule" a lui ne șterpelea cel puțin douăzeci de clienți!...

Consimțeam la rabaturi incredibile... Mergeam din ce în ce mai departe... Căram după noi hidrogenul... pompa... condensometrul... Ne duceam tocmai până la Nuit-sur-Somme pentru o sută douăzeci și cinci de franci! inclusiv gazul și transportul!... Nu mai ținea! Cele mai împuțite târguri... cele mai mucegăite sub-prefecturi nu mai vroiau decât mono și biplanuri... Wilbur Wright și "mitinguri!"...

Courtial înțelesese că lupta era pe viață și pe moarte... Vru să reacționeze... Încercă imposibilul. Publică una după alta în mai puțin de două luni manuale și douăsprezece articole în coloanele ziarului, încercând să demonstreze cu orice preț că avioanele nu vor zbura niciodată... Că reprezentau un fals progres!... o obstrucție făcută naturii!... o pervertire a tehnicii!... că totul nu era până la urmă decât o groaznică peltea! Că el, Courtial des Pereires, cu cei treizeci și doi de ani de experiență ai lui, nu mai răspundea de nimic! Iar în mijlocul articolului, fotografia lui!... Dar el era rămas mult în urmă în privința orientării lectorilor lui! Absolut depășit! Voga crescândă a avioanelor îl trăgea la fund! Drept răspuns nu primea decât înjurături, înfricoșătoare bombardamente, primejdioase amenințări... Publicul inventator nu-l mai urma pe des Pereires!... Acesta era adevărul gol gol!... Dar el se încăpățâna... O ținea gaia-mațu!... Reluă ofensiva... Fondă societatea "pana în vânt", și asta chiar în momentul cel mai critic!... Pentru apărarea aerostatelor mult mai ușoare decât aerul! Experiențe! Demonstrații! Conferințe! Serbări! Distracții! Sediul social la "Génitron"! N-au venit nici zece aderenți! Mirosea a ghinion! Eu m-am întors la rafistolajele mele! Din bătrânul "Arhimede", captivul, tăiasem atât de mult încât nu mai puteam folosi nici măcar un petec!... Nu mai era decât o treanță putregăită!... Nici „Zélé" nu era într-o stare mai bună... Nu mai rămăsese din el decât sforile! Urzeala se ițea de peste tot... Era în puterea mea să-mi dau seama de halul în care ajunsese!...

Și într-o bună dimineață avu loc și ultima noastră ascensiune la Pontoise... Riscul era mare!... Nimeni nu zisese nici da nici ba!... L-am îndopat pe nenorocit la maximum, l-am încheiat pe la colțuri, pe unde era rupt, l-

am întors pe dos... l-am mai dres pe ici pe colo lipindu-l cu celofan... cauciuc, fuzibil, l-am călătuit cu șomoioage de călți! Și cu toate acestea în fața primăriei avu loc condamnarea lui definitivă! criza finală! Pomparăm în el un gazometru întreg... pierdea mai mult decât reținea... Din cauza endosmozei, a explicat des Pereires imediat... Și cum nu ne lăsam până la urmă a plesnit de tot... Într-un zgomot de bășină oribilă!... se răspândi imediat un miros puturos! Oamenii au rupt-o la fugă de frica gazului!... Panicați! Înfricoșați! Iar enorma anvelopă s-a prăbușit peste polițiști!... Se încâlciseră între faldurile ei și se înăbușeau... Dădeau din mâini ca să scape!... Cât pe aci să se sufocē!... Se prinseseră ca șobolanii în capcană!... De abia după vreo trei sferturi de oră au reușit să-l scoată pe cel mai tânăr dintre ei!... ceilalți leșinaseră cu toții... Ni se dusesse de răpă popularitatea! Ne înjurau ca la ușa cortului! Copiii ne scuipau!...

Reușirăm totuși să ne strângem catrafusele... am mai găsit niște oameni miloși... Noroc că parcul în care se ținea serbarea era aproape de marea ecluză!... am vorbit cu un barcagiu... Au fost de acord să ne ia... tocmai coborau spre Paris... am azvârlit tot calabalâcul în fundul calei...

Călătoria se termină cu bine... după aproape trei zile... Am ajuns în amurg la "*Port à l'Anglais*"... Gata cu ascensiunile!... la bordul vasului ne-am distrat de minune... Oamenii erau buni, plăcuți... Flamanzi din nord... se bea tot timpul cafea, aproape că nu mai puteam dormi. Cântau din acordeon... Parcă mai văd și acum rufele agățate la uscat pe sfoară, de-a lungul punții... viu colorate... smeurii, șofranii, verzi, portocalii. Pentru toate gusturile... I-am învățat pe plozi să facă vapoare de hârtie... Nu mai văzuseră niciodată așa ceva.

Doamna des Pereires, patroana noastră, a năvălit în Birou... de îndată ce a aflat fatala veste... N-o văzusem niciodată... de unsprezece luni de când lucram acolo... trebuia să se întâmple o catastrofă ca ea să se deranjeze, în sfârșit... Se simțea bine la Montretout...

La prima vedere, cu înfățișarea ei bizară, am crezut că e vreo "inventatoare" care venea să ne vorbească despre "sistemul" ei... Era furioasă foc. Intră extrem de nervoasă, indignată la culme, găsindu-și cu greu cuvintele, pălăria i se strâmbase, îi căzuse pe o ureche. Purta o voaletă foarte deasă. Nu-i vedeam figura. Dar mi-aduc și acum aminte de fusta ei de catifea neagră cu godeuri grele, și de corsajul mov, stil boléro, cu motive mari brodate... presărat cu perle de aceeași culoare... de umbrela ei de tafta... Mi-e vie în minte toată scena.

După câteva parlamentari, am convins-o să se așeze în fotoliul cel mare al clienților... O rugam să aibă răbdare, patronul avea să se întoarcă din clipă în clipă... Dar ea mă luă pe loc la întrebări!...

"Aha! deci dumneata ești Ferdinand?... Chiar dumneata dacă nu mă înșel? Cunoști deci toată drama?... E adevărat deci că dezastrul s-a produs?... Biata mea paiață!... A ajuns, în sfârșit, la capăt!... Nu mai vrea să facă nimic, nu-i așa?..." Stătea cu mâinile în șolduri! Țeapănă în fotoliu! Și mă bombarda punându-mi întrebare după întrebare:

"Nu vrea să facă nimic?... S-a săturat să muncească?... Crede că se poate trăi bine și așa!... Din ce?... Din rente?... Ah! Pârlitul! Secătura, șnapan blestemat! E pe aici?"

Cercetă odăița din spatele prăvăliei!...

– Nu e, doamnă!... S-a dus să se întâlnească cu Ministrul!

– Aha! Ministrul! Ce vorbești? Ministrul! – și izbucni într-un hohot de râs! – Oh! băiețică! Oh! Mie să nu-mi umbli cu de-alde astea!... Să nu vinzi castraveți la grădinar!... O! Nu! La bordel! Da, poate acolo! La balamuc, vrei să spui! La Poliție! Da! asta, da! e mult mai de crezut! oriunde! La Vincennes! La Saint-Cloud! poate!... dar nu la Ministru! O! Nu!

Și-mi tot vâra umbrela sub nas...

"Ești complice cu el, Ferdinand! Asta e! complice! nici vorbă! mă auzi? La închisoare o să sfârșiți amândoi!... Acolo o să ajungeți cu smintelile voastre!... cu șmecheriile!... găinăriile!... dubioasele voastre afaceri!..."

Căzu înapoi în fotoliu, cu coatele pe genunchi, nu se mai putea stăpâni... violentelor apostrofări le urmă o stare de prostrație... scâncea... suspina... Își molfăia voaleta! îmi povesti o întreagă istorie!...

– Haide, oricum știu tot!... Niciodată n-am vrut să viu! Știam că-mi va face rău... Că e de nevindecat!... Îl suport așa de treizeci de ani!...

Acolo măcar era liniștită... la Montretout, se putea îngriji. Era dealtfel destul de fragilă... nu-i prea plăcea să se miște, să iasă din casă. Oho! Altădată! Bătuse multe coclauri alături de des Pereires... În primii ani ai căsătoriei lor... Acum nu mai agreea nici un fel de schimbare... Nu-și mai iubea decât interiorul... Din cauza umerilor și a rinichilor extrem de sensibili... dacă o prindea o ploaie sau o pală de vânt și răcea, suferea luni în șir... Nemiloasele reumatisme, îndârjita bronșită, catarul... Așa a fost și iarna trecută, și cu un an mai înainte... Tot vorbind despre treburile ei mi-a spus în treacăt că nu plătiseră încă de tot casa... paisprezece ani de economii... Făcea apel la înțelegerea mea, mă lua cu binișorul...

– Dragul meu Ferdinand! Băiatule! Fie-ți milă de o femeie bătrână!... Nu uita că aş putea să-ți fiu bunică! Spune-mi, te rog! Spune-mi, te implor! "Zélé" e într-adevăr pierdut? De la Courtial nu poți afla niciodată nimic sigur... Nu dau doi bani pe balivernele lui... Nu te poți bizui pe el, nici într-un caz! E un mincinos de când îl știi!... Și un leneș... Dar dumneata, Ferdinand! Vezi în ce hal sunt!... Îmi înțelegi necazul!... N-o să mă duci acum cu preșul, înșirându-mi cai verzi pe pereți! Aș putea să-ți fiu străbunică!... Atâta experiență de viață am!... Pricep absolut totul!... Numai să mi se explice...

A trebuit să-i repet... Să-i jur pe viața mea, că "Zélé" era terminat, destinat, putred... pe dinafară și pe dinăuntru! Că din tot învelișul lui nu mai rămăsese măcar o "bucățică întreagă!... Nici carcasa... nici nacela... Că totul nu mai era decât o ruină nenorocită... O treanță oribilă... de nereparat!...

Pe măsură ce-i povesteam se amăra tot mai tare! Dar căpăta încredere, își dădea seama că nu mințeam... Și atunci mi-a mărturisit și ea totul!... Mi-a dat toate detaliile... Cum s-au petrecut lucrurile la începutul căsniciei lor... pe când mai era încă moașă cu diploma de categoria întâi!... meserie pe care o abandonase din pricina lui și a balonului! Cariera ei! ca să fie mereu alături de el!... de la un bălci la altul!... Urca cu el în balon... Se plimbaseră așa până la Bergamo în Italia... chiar până la Ferrara... la Trentino în apropierea Vezuviului... Pe măsură ce mi se mărturisea, vedeam bine că, pentru această femeie, "Zélé" ar fi trebuit să dureze veșnic!... Ca și bălciurile... Să nu se fi întrerupt niciodată!... Avea și un motiv foarte serios, imperios: își plăteau casa cu el! "*La Gavotte*"! Casa de la Montretout... mai aveau șase luni de plătit ratele și dobânda... Courtial nu mai făcea rost de bani... Întârziaseră plățile două luni și jumătate și amânaseră de cinci ori impozitele...

I se stingea vocea povestindu-mi rușinea... Dar mi-a adus aminte că și noi eram în urmă cu chiria magazinului!... Și gazul?... Și telefonul?... Nici nu mai putea fi vorba de el!... Doar editorul ar mai fi acceptat poate să ne livreze jurnalul... Știa el ce face, Taponier, ce neam de pezevenghi și așa! Putea pune mâna oricând pe toată afacerea! Ar fi luat-o pe nimic!... O avea în buzunar!... Dintre toți, cel mai păcătos tot el era!... Ajunsesem la mare ananghie!... Simțeam tot nenorocul, avalanșa de ghinioane care ne călcau pe urme... Era compromis viitorul, compromise frumoasele noastre vise, și încă urât de tot!... Iluzii prea multe nu ne mai rămăseseră!... Bătrâna păpușă scârțâia ascunsă după voaleta ei! atât de mult suspinase că parcă se mai ușurase!... Și-a scos pălăria!... Aș fi putut s-o recunosc după descrierile și portretul pe care i-l făcuse des Percires... și totuși fui surprins... Mă prevenise în privința mustăților: nu și le epila... Și nu erau așa, numai un puf!... Îi crescuseră în urma unei operații!... ovarele și uterul!... S-a crezut la început că era o apendicită... dar când au deschis peritoneul au dat de un fibrom uriaș... A fost operată chiar de Pean în persoană...

Înainte de a fi fost astfel mutilată fusese o femeie frumoasă, Irène des Pereires, atrăgătoare, lipicioasă, fermecătoare!... Numai că după intervenție, cam la vreo patru, cinci ani, ieșiră în evidență toate caracterele masculine!... Îi crescuseră mustăți și barbă!... Povestind, lacrimile îi curgeau, șiroaie!... Se topeau smacurile amestecându-și culorile! Se pudrase, se tencuise zdravăn! Se fardase în lung și-n lat! gene de odaliscă, își refăcuse toată fațada, ce mai, înainte de a coborî în oraș!... Pălăria voluminoasă cu straturi de hortensii... i se foia pe cap... se răsucea cuprinsă și ea de tulburarea stăpânei! sta tot timpul să-i cadă... Îi trăgea din când în când câte un pumn ca s-o așeze... Își înfigea acele... Își ridică voaleta... și brusc o văd scotocind printre fuste... de unde scoate o pipă groasă din lemn de iarbă-neagră... Știam și de asta... mi se spusese...

"Nu deranjez pe aici dacă fumez?" m-a întrebat...

"Nu, doamnă, numai că fiți vă rog foarte atentă la scrum! cu toate hârtiile astea împrăștiate pe jos! Putem lua ușor foc! Ha! Ha!" Mai trebuia să și glumim...

– Nu fumezi, Ferdinand?

– Nu, nu prea țin la chestia asta! Cum nu prea sunt eu atent, mi-e frică să nu sfârșesc ca o torță vie! Ha! Ha!...

Dar ea începu să pufăie... Scuipa pe jos! pe unde apuca! Se mai calmase puțin!... Își lăsă din nou voaleta! Și-o ridică cu degetul cel mic de câte un colț! își termină pipa... mai scoase o dată săculețul cu tabac... Credeam că vrea să-și mai aprindă una!...

"Ia zi" Ferdinand! mă opri... o fulgerase o idee, se ridică brusc... ești chiar așa de sigur că nu stă ascuns pe aici, pe undeva?..."

Nu prea îndrăzneam să neg cu toată tăria... Situația era delicată!... Vroiam să evit o încăierare...

"Aha? Și fără să-mi stea pe gânduri sări în sus!... Ferdinand, mă duci de nas! Ești la fel de mincinos ca și celălalt!..."

Nu mai vru să asculte nici un fel de explicație... Mă dădu la o parte din drum... Sări pe scara tirbușon... urcă furioasă... ăla nu fusese prevenit... Și intră peste el, așa, de-a dreptul! Ascult... aud... Pe loc se dezlănțuie o adevărată bătălie... Îi dădea ea de cheltuială!... Mai întâi am auzit două perechi de palme! și apoi țipetele...

"Ia uitați-vă! Satirul!... derbedeul!... gunoiul!... Ia priviți cu ce-și petrece timpul!... Bănuiam eu cam ce

fel de afaceri învârtel el! Bine am făcut că am venit!..." îl găsisse aranjându-și ilustratele... În album... ilustratele porcoase pe care le vindeam eu din când în când duminică!... Era și asta una din distracțiile lui de după prânz...

Și n-avea să scape numai cu atât! Nici nu auzea ce-i bâiguia el! „Pornografule! Bubo obrintit! Istericule! Spălătură!... Gură de canal!" Așa-l făcea!...

Am urcat puțin și am aruncat și eu o privire peste balustradă!... Când a terminat cu vorbele, s-a năpustit peste el... i-a dat un brânci pe sofa... Era voinică și brutală!

"Cere-ți iertare! Cere-ți iertare, holeră! Cere-ți iertare de la victima ta!" el tot mai încerca să protesteze... Dar ea îl înșfăcase de plastron... atât de apretat că-și rănise pumnii în el... Sângera, dar tot strângea...

"Nu-ți place! Nu-i așa? nu-ți place? îi striga în ureche!... Nu-ți place? bășică infernală! Spune, secătură! Nu-ți place să mă vezi furioasă!" Stătea acum călare pe el! îi juca pe burtă! "Uf! Uf! Uf! se sufoca el! mă înăbuși, grășano! Mă omori! Mă strângi de gât!..." Și atunci ea sări drept în picioare... Se repezi la robinet... "Ferdinand! Ferdinand! închipuie-ți, de opt zile, mă auzi, de opt zile îl aștept! De opt zile n-a mai dat pe acasă măcar o singură dată!... Mă mănâncă de vie! Mă usuc pe picioare!... Pe el îl doare în cot! Mi-a scris o carte poștală. «Balonul s-a deteriorat! Ne-am salvat viața!» Poftim! Și cu asta basta!... Să-l întreb ce-are de gând să facă?... Ce răspuns să mai aștept?... Fiasco absolut!... Și din acest moment nici un semn! Domnul nu mai vine! Unde e? Ce face?... Creditul «Benoiton» mă hărțuie cu scadențele!... Mister total!... De zece ori pe zi sună la ușa mea... Brutarul se ține de mine... Gazul mi l-au închis!... Măine au să-mi oprească și apa!... Domnul se distrează!... Eu îmi scot sufletul!... Pentru un scârbos de ratat!... un vicios! un destrăbălat!... Speță nerușinată și infernală! Un maimuțoi!... Mi-ar fi plăcut mult mai mult, Ferdinand, să trăiesc cu un maimuțoi adevărat!... M-aș fi înțeles eu cu el până la urmă! Măcar știam una și bună! în timp ce cu secătura asta, de treizeci și unu de ani nu știu niciodată cum îmi scapă de sub ochi! Bețivan! Mincinos! Curvar! Hoț! Toate păcatele le are!... N-ai idee cât îl urăsc, lepădătura!... Unde e? mă întreb de cincizeci de ori pe zi... Învârtindu-mă, istovindu-mă de una singură prin casă! Mă dau de ceasul morții să-l întrețin! Să fac față scadențelor... să economisesc lumina... Domnul risipește! Aruncă pe fereastră! îngrășă cursele de cai!... adapă toate târăturile! cu banii mei! din ceea ce am mai putut salva! refuzându-mi totul! Unde se duc banii? Unde o să ajungem? la ruina totală! știu eu foarte bine! Degeaba încearcă să se ascundă! La Vincennes, la Paris-Mutuel!... La Enghien! rue Blondel!... pe toți caii de curse, pe unde s-or fi aflând!... Când e vorba să se destrăbăleze, nu alege! Orice tavernă e bună!... Orice îi convine!... Domnului îi place să se tăvălească în noroi!... Să dea iama în bani!... Și eu să crap!... Făcând economii până și la douăzeci de centime! Nepermițându-mi nici măcar o femeie de serviciu cu ora!... Așa, în halul în care mă vezi, eu fac totul!... Mă istovesc!... Spăl pe jos! Fac totul! cu bufeurile mele! cu reumatismele care mă chinuiesc!... E clar ca lumina zilei că mult n-am s-o mai duc!... o să mor!... Și? Asta încă nu e totul! Dacă ne pun sechestru? Unde o să ne găsim adăpost? Răspunde! Golanule! Spune! Dobitocule! Apașule! Banditul! îl interpela ea de jos!... Într-un azil? Mai ții minte adresele! Probabil că nu le-ai uitat, lepădătură!... Se aciua pe acolo înainte de căsătorie... uneori și pe sub poduri! Ferdinand!... Acolo ar fi trebuit să-l las!... Acolo ar fi fost de el! Nu mi-ar mai fi otrăvit viața cu viciile lui! râia! Nu merita altceva!... Era la largul lui! Eu l-am adus la Saint-Louis! Domnul vroia să-și urmeze pasiunile! Un desfrânât! Ferdinand! Un neam de derbedeu fără pereche! Nimeni și nimic nu-l poate împiedica! Nici demnitatea! Nici rațiunea! Nici amorul-propriu! Nici bunătatea!... Nimic!... M-a batjocorit, mi-a încenușat, mi-a îngălat toată viața!... Oho! El e curățel, e frumușel! Da, ce să zic! am fost prea bună!... Am fost o tâmpită, Ferdinand! Pare totul o glumă reușită! O farsă anume pusă la cale!... Acum la cincizeci de ani ai lui trecuți! Cincizeci și șase exact în aprilie! Știi ce face paița asta bătrână?... Ne ruinează!... Ne aruncă în stradă! Ne lasă cu curul în drum!... Ce vrei mai mult? Domnul nu poate rezista! Se lasă în voia păcatelor!... Se lasă dus de ape! la vale! Și eu trebuie să-l pescuiesc! Să mă descure! Să fac pe dracu în patru!... Lui, domnului, nu-i pasă! Refuză să-și reducă cheltuielile!... Tot eu să-l scot din rahat! Să-i plătesc datoriile! tot eu, nu-i așa, bufonule!... Ai lăsat baltă sfericul? Nu mai ai curaj nici de doi bani?... Știi ce-a făcut în Gara de Nord, în loc să vină acasă? Știi unde s-a dus să-și lase și ultima picătură de vlagă? În closet! Ferdinand! Da, toată lumea l-a văzut! L-au recunoscut, era bărbatul meu! L-au văzut cum se masturba... L-au surprins în sală și pe culoarul Pașilor Pierduți!... se exhiba pe acolo... Își arăta scula! Chestia lui murdară!... Fetitelor! Da, exact! copiilor! S-au depus plângeri! Nu arunc vorbe de pomană! Da, lepădătura!... Poliția îl supraveghea de multă vreme!... Așa, în mijlocul gării, Ferdinand! Printre oameni care ne cunosc!... Au venit la mine să-l pârască!... Cine mi-a spus? Doar nu-i fi vrând acum să-mi spui că nu-i adevărat? Asta ar fi chiar culmea! Că nu erai tu! Alta acum! Știu că are tupeu, porcul!... Chiar comisarul, frate, mi-a spus!... A venit așeară într-adins pentru asta... ca să-mi povestească toate porcăriile pe care le faci!... Avea toate semnalmente și chiar o fotografie!... Te-au recunoscut imediat! N-ai decât să te interesezi! Că doar nu se întâmplă de ieri, de alaltăieri! Ți-au luat actele? Ei, nu-i adevărat!... știi tu mai bine ca mine!... Nu-i așa, secătură, că de asta n-ai mai dat pe acasă?... Știai ce te așteaptă?... Te-a prevenit și el dealtfel!... Copii îți mai trebuie ție acum? Bebe-luși! Groaznic!... Pariuri! Băutură! Minciuni! Risipă! Necinste! Femei! Toate păcatele! Acum și minorele?

Chiar așa, nici un cusur să nu-ți lipsească, derbedeu nenorocit? Știam eu totul! Am suferit destul! mi-am plătit cu vârf și îndesat toate experiențele!... dar acum, până și cu fetițele? Asta chiar nu-mi mai puteam imagina!"... Se uita la el de departe, îl străpungea cu privirea... El rămăsese sus în capul scării tirbușon... Se simțea mai în siguranță dincolo de balustradă... Nu încerca să se apropie... Îmi făcea doar semne că nu trebuia s-o enervez... să stau liniștit!... că o să-i treacă... să nu spun nimic!... În sfârșit, încetul cu încetul s-a calmat...

S-a așezat mai bine în fotoliu... Începu să-și facă vânt cu jurnalul... Sufla... Își trăgea nasul... Am avut astfel răgazul necesar să plasez și eu alături de Courtiel câteva vorbe!... un mic discurs ca s-o facem să înțeleagă de ce și pentru ce, să înțeleagă că dezastrul se produsese... Nu vorbeam despre fetișcane... nu, numai despre balon!... Discuția a lunecat spre altceva... Am insistat asupra anvelopei... că nu se mai putea face nimic... El o complimenta...

"În cea ce-o privește pe Irène a mea, Ferdinand! Trebuie să-ți dai seama cât e de impresionabilă!... O soție admirabilă!... O natură de elită! Ei îi datorez totul, Ferdinand! Totul! Să fie clar! Pot s-o spun cu toată gura!... Nu-mi trece măcar o clipă prin cap să neg afecțiunea ce mi-o poartă! grandoarea devotamentului! imensitatea sacrificiului! Nu!... Numai că se înfierbântă cam prea repede! E violentă la culme! Reversul inimii ei bune! E impulsivă! O, nu, nu e rea, deloc! Bunătatea întruchipată!... Pâinea lui Dumnezeu! Nu-i așa, adorato, Irène!"... Făcu un pas înainte ca s-o sărute!...

– Lasă-mă! Dă-mi pace! Secătură!...

El nu era supărat pe ea... El vroia doar ca ea să înțeleagă... Dar furioasă ea se încăpățâna!... Degeaba i-am explicat că încercasem imposibilul!... că l-am cârpit în zece mii de locuri... că l-am răscârpit... că ne-am smintit punându-i petice de toate culorile, de toate mărimile, că "Zélé" orice i-ai face, orice i-ai mai cere... nu mai era decât un acordeon mâncat de păduchi pe la încheieturi... Șoarecii îi roseseră supapele... nu se mai ținea în aer! nici în picioare, nici culcat! Nu mai era decât o strecurătoare! nici cârpă de șters nu mai puteai face din el – un burete, ceva! să te ștergi la fund! De nimic nu mai era bun!.. Ea tot se îndoia... degeaba i-am explicat amănunțit... nu i-am ascuns nici o nenorocire! ne-am dat duhul! ne-am jurat! am strigat, am exagerat cât am putut! Ea tot dădea din cap neîncrezătoare!... Nu ne acorda nici un fel de credit, nici unuia! I-am arătat scrisori în care se vorbea despre necazurile pe care le întâmpinăm... scrisori care ne soseau de peste tot... Nu ne mai primeau nici măcar pe gratis sau pentru o simplă colectă... Ne-o spuneau pe șleau... fără mânuși... mai grelele decât aerul ne-o luaseră înainte!... stațiunile... porturile... chermezele!... acesta era adevărul adevărat!... nimeni nu mai vroia să audă de "sferice"... nici măcar pentru sărbătoarea "indulgențelor" din Bretania!... Unul din Finistère, pentru că insistasem să ne primească, ne scrisese negru pe alb:

"Domnule, cu scula dumneavoastră, aparțineți Muzeului și noi nu avem așa ceva la Kraloch-sur-Isle! Stau și mă întreb cum de vă mai lasă să apăreți în lume! Probabil că muzeistul nu-și face datoria cum trebuie! Tineretul nostru de pe aici nu violează morminte! El vrea să se distreze! încercați să înțelegeți odată pentru totdeauna!... Să auzim de bine!..."

Joël Balavaïs glumeț
local și breton

Am mai răscolit noi și alte dosare, dar toate astea nu-i spuneau ei mare lucru... S-a mai îmbunat totuși... A vrut să ieșim... Ne-am dus în parc... Am așezat-o pe o bancă între noi doi... De data asta vorbea foarte cuminte... dar mereu convinsă că "Zélé" încă era recuperabil... că tot ar mai fi putut să ne servească... măcar pentru două sau trei bălciuri în provincie... că asta ne-ar ajunge să-l mai amăgim pe arhitect... să mai obținem o amânare... c-am putea salva casa... era vorba doar de curaj!... nimic nu era în fond pierdut!... Nu vroia în ruptul capului să renunțe la părerea ei... O ținea una... i-am mai umplut o dată pipa... Courtial, alături, mesteca tutun... Așa-și termina el întotdeauna țigările, mestecând tutun... Oamenii trecând ne priveau... intrigati... mai ales de muierea cea grasă... Avea aerul că mă ascultă pe mine mai mult decât pe bărbatu-său... Eu îmi continuam discursul, tragica demonstrație... Mă osteneam s-o fac să înțeleagă care era genul de obstacole de care ne lovim... și cum ne epuizam în triste și zadarnice eforturi... Mereu neîncrezătoare se uita la mine... se gândea că nu făceam decât să-i toc la minciuni!... Începu să scâncească...

– Nu mai aveți nici un pic de vlagă în voi! văd eu bine, nici unul, nici altul! Atunci am s-o fac eu! Da, am să mă ocup singură de toată treaba!... Voi urca eu cu "sfericul"! Să nu-mi spuneți pe nume dacă n-am să zbor! dacă n-am să urc până la 1200 de metri! Vor extravagante? Le arăt eu lor! 1500-2000! oricât!... Până unde îmi vor cere!...

– Bați câmpii, draga mea, o opri des Pereires... bați îngrozitor câmpii!... cu o anvelopă ca a noastră nu urci nici 12 metri!... Și asta nu e totul! c-ai să cazi într-o adăpătoare!... Dar nu te vor și pace! Nici pe Căpitan cu sfericul lui "Prietenii norilor" și cu calul lui! Cu bazarul și cu tot calabalâcul! Pe Rastoni și pe fiică-sa! cu

trapezul și florile! Nu mai prind nici ei nimic, nici unul, nici altul!... Sunt și ei mereu refuzați!... Întocmai ca și noi!... Nu noi, Irène!... Epoca!... Ruina e generală!... Nu numai "Zélé"... Degeaba vorbea el și se jura pe toți dumnezeii... ea nu se dădea bătută... Protesta și mai al naibii...

– Vă lăsați impresionați de moda aeroplanelor? La anul nici nu se va mai auzi de ele!... De fapt căutați pretexte, pentru că faceți pe voi de frică!... spuneți așa mai repede! și nu tot mai inventați moși pe groși! Dacă ați fi avut cât de cât un pic de curaj... ați fi acum la treabă... nu aici să bateți din gură... Toate poveștile astea ale voastre nu sunt decât niște prostii! Și casa? Cine s-o plătească? Cu ce? Suntem cu trei luni în întârziere! Două amânări!... Nu cu vorbăria voastră împruțită!... Dumnealui e plin până-n gât de datorii!... și de somații! sunt sigură! Ce, crezi că nu știi? Și atunci cum poți să te lepezi așa cu una cu două de toate? Cum de te-ai hotărât? Rât de porc!... Ți-ai luat adio? de la o casă gata pusă pe picioare... Întreagă-întreguță! optsprezece ani de economii!... cumpărată piatră cu piatră... centimetru cu centimetru!... Trebuia să ți-o spun odată și odată! Terenul ăla care înghite și el zi de zi... Le dai pe toate ipotecilor!... Le lași baltă! Te doare-n cot!... Aici e debandada... și-i arăta capul... Nu în balon!... Îți spun eu!... Ce-o să fie? O să sfârșim pe sub poduri! Ești liber dacă vrei!... Liber! desmățatule! Nu ți-e măcar rușine de ce-ai ajuns!... Acolo ai să te întorci, vagabond nenorocit! Cu golani de teapa ta!... De acolo l-am scos!... Să știi, Ferdinand!... Eu sunt de familie bună! Țsta mi-a furat viața... Mi-a ruinat cariera!... M-a despărțit de ai mei!... Vampirul! Golanul... Și sănătatea?... tot el mi-a mâncat-o! Mi-a făcut-o praf!... ca să se termine totul atât de rușinos!... Haida de!... pentru bărbați totul e foarte simplu! Mare minune!... De necrezut! Optsprezece ani de economii! de renunțări!... de calamități!... de sacrificii, și toate numai din partea mea...

Des Pereires auzind-o blestemând așa... cu asemenea violență, își pierdu tot curajul!... Nu mai era deloc amuzant!... plângea!... cu lacrimi grele... se aruncă în brațele ei... Și implora iertarea!... Ei îi sărise pipa din gură!... Se strâneau în brațe foarte înfierbântați! Acolo sub ochii lumii!... Și scena nu se mai sfârșea... Dar chiar și așa îmbrățișați, ea tot continua să bombăne... Mereu aceeași gargară...

– Vreau să-l repar, Courtial! Vreau să-l repar! Simt că aș putea! Simt că ar mai putea încă ține!... Sunt sigură!... Pun pariu, dacă vrei!... Uite-te la Arhimede... A ținut patruzeci de ani și cred că tot ar mai ține încă!...

– Bine, dar ăsta e un "captiv"... vezi, draga mea... nu a suferit aceeași uzură!...

– Eu aș urca!... Îți spun!... Voi urca! Dacă voi nu mai vreți!

O ținea una și bună... Căuta tot soiul de combinații... Vroia cu orice preț să ne scoată din rahat...

– Nu vreau decât să te ajut! doar știi bine, Courtial!

– Știu, draga mea, știu iubito!... dar nu despre asta e vorba acum...

– Nu vreau altceva... mă știi că nu sunt o leneșă!... m-aș întoarce la moșit dacă asta ne-ar mai putea ajuta... Chiar acum... Dacă s-ar mai putea! N-aș sta o clipă pe gânduri!... La Montretout, de exemplu! Dumnezeule!... La Colombes, fie numai ca s-o ajut pe cea care mi-a luat cabinetul!... Aș lua totul de la capăt!... Numai să nu ne dea afară din casă!... Asta sunt eu!... Dealtfel m-am mai interesat în stânga, în dreapta... numai că mi-am cam pierdut obișnuința... Mai e la mijloc și figura!... Cam ciudată, ce-i drept!... M-am schimbat mult! mi s-a spus... În sfârșit nu știu... Să mă rad!... dar nu vreau!... Își ridică voaleta... Era într-adevăr impresionantă când o vedeai așa pe lumină!... cu straturile de pudră! cu pomeții vopsiți cu roșu și pleoapele mov!... cu mustățile dese și favoriți... și sprâncenele mai țepoase decât ale lui Courtial!... stufoase, fără glumă, ca la un dulău! Evident, băga frica în lehuze cu o moacă atât de păroasă... Ar fi trebuit să se aranjeze prea de tot, să-și modifice figura... Te puneă cu adevărat pe gânduri!...

Am mai stat așa mult timp în parc unul lângă altul, povestind istorii, consolându-ne... Noaptea se lăsa încet... Brusc începu să plângă atât de tare că întrecu orice măsură... dezolarea îi era completă!...

– Ferdinand! mă implora... măcar tu să nu pleci!... Uite unde am ajuns!... Nu te cunosc de mult timp! dar sunt sigură că-n fond... ești un copil cuminte... Nu-i așa?... și apoi totul o să se aranjeze!... Nu-mi poți lua această speranță!... Trecem printr-o pasă proastă!... Am mai trecut noi și prin altele! O să trecem și prin asta!... Dacă ne-am apuca de treabă toți trei!... Dacă ne-am înhăma la muncă! Mai întâi trebuie să-mi fac o idee!... vreau să încerc și eu singură!...

Se mai ridică o dată... se întoarse la prăvălie... Aprinse cele două lămpi... am lăsat-o în pace... să se descurce... a deschis trapa... a coborât... a rămas câțva timp în pivnița!... scotocind printre catrafuse... despăturind anvelopele... bestecând printre trențe!... vroia să-și dea seama cât sunt de putrede! găurite! sfâșiate!... Eram singur în magazin când a urcat din nou... nu mai zicea nimic... Parcă o sugrumase amărăciunea... Stătea în fotoliu ca paralizată, complet desfigurată... sfârșită... vlăguită... cu pălăria undeva pe sub ea... Era foarte tulburată cotoroașă de ceea ce văzuse cu ochii ei... Credeam că în sfârșit avea să-nchidă gura... că nu-i mai rămăsese nimic de zis... dar o luă de la capăt, ca-n transă... Cu puteri noi... După nici un sfert de oră!... Se lamenta acum!... vorbea încet... ca-n vis!...

– S-a terminat, Ferdinand!... Văd... Da... E adevărat... ați avut dreptate!... S-a terminat!... Drăguț din

partea ta, Ferdinand, că nu ne părăsești acum!... bătrâni cum suntem... Ei? N-ai să ne părăsești?... Măcar nu așa de repede?... Ei? Ferdinand! Măcar nu așa de repede... mai rămâi câteva zile... câteva săptămâni... Vrei?... Spune, Ferdinand!...

– Sigur, doamnă... Bineînțeles!...

A doua zi când se întoarse pe la unsprezece, Courtial era destul de jenat...

– Ei, Ferdinand! Nimic nou?...

– O, nu! i-am răspuns... nimic extraordinar... – apoi l-am întrebat și eu la rândul meu... – Ei? S-a aranjat?...

– Ce să se aranjeze?... – Făcea pe idiotul... – A! te referi la ziua de ieri? – Trecea de la una la alta, vroia să mă epateze... – Of! Ferdinand! Ascultă! Sper că n-ai luat de bune toate bârfele? Nu? Vorbesc despre nevastă-mea! bineînțeles!... O venerez mai mult decât orice... și niciodată între noi nu au fost certuri adevărate!... Asta e!... Dar ce-i drept, e drept!... Are toate cusururile unei naturi cu adevărat generoase!... E absolută!... Despotică! Mă înțelegi, Ferdinand?... Exaltată!... Un vulcan!... O dinamită!... Cum pățim vreun necaz reacționează ca o furtună!... Și pe mine mă bagă în sperieți câteodată!... Când o apucă!... Mă înfurii!... O ocărăsc... Mă bâlbâi... Îmi pierd capul!... Și spun numai prostii!... Ce să-i faci, așa e când te ia valul!... Nu te mai miră nimic!... Dar uită tot atât de repede ca o descărcare nervoasă la curse!... Dar îți repet, Ferdinand! în treizeci și doi de ani de căsnicie... multe emoții, bineînțeles! dar niciodată o furtună veritabilă! Se mai ceartă oamenii în familie!... Cred și eu că trecem printr-o pasă proastă!... Asta așa e!... Dar, în sfârșit, am mai trecut prin ele!... și am răzbătut cu mult curaj!... N-a venit încă potopul!... De aici și până la a ne vedea rași!... Destituiți!... Expulzați!... Scoși la licitație!... Sechestrați!... Are prea multă imaginație, nefericita!... Refuz să cred!... Biata de ea! Sunt ultimul care ar avea de ce să-i poarte pică... Totul are o explicație!... Singură, acolo sus, în casa ei își face tot felul de gânduri!... toată ziua singură!... cu gândurile ei!... cu obsesiile ei!... care în cele din urmă pun stăpânire pe ea!... Și se înfurie!... Fără să-și dea seama!... Vede, aude lucruri care nu există!... De la operație a rămas cu predispoziții din astea!... pentru tot felul de fantezii!... impulsuri!... Ce să-ți mai spun... Uneori o ia razna urât de tot!... O! Da, în câteva rânduri chiar m-a șocat... adevărate halucinații!... în care crede sincer... Cum e cazul și cu plângerea de ieri... Oh! Cred că ți-ai dat seama imediat, nu?... Ai priceput?... Era chiar caraghioasă... comică!... dar mi-a mai făcut pocinoage!... De asta nici n-am sărit în sus!... Am lăsat-o să termine!... Nu m-am arătat surprins!... Ai remarcat?... aveam aerul că totul e în ordine... Asta trebuie! Să n-o sperii! Să n-o sperii!...

– Da, sigur, am înțeles imediat...

– Ei, atunci e bine, am știut eu... Nu se lasă el Ferdinand înșelat... Nu-i el chiar așa de credul!... probabil că a înțeles... Nu că ar bea, biata de ea!... Nu! Niciodată!... E foarte sobră!... Tabac, și atât!... Chiar, aș spune, destul de puritană într-un anumit sens!... Dar operația a dat-o peste cap!... Era cu totul altă femeie!... Ah! Dacă ai fi văzut-o înainte!... Mai de mult!... – Și se repezi să scoată ceva de sub un vraf de dosare. – Aș vrea să-ți găsesc fotografia ei din tinerețe! O fotografie mărită de Turin... Chiar acum opt zile am dat peste ea... N-ai recunoaște-o!... E complet schimbată!... Înainte de operație... era o minune!... Ce ținută!... ce ten trandafiriu... frumusețea întruchipată!... Și ce farmec, dragul meu!... Și ce voce!... Soprană dramatică!... Ca să dispară totul de la o zi la alta!... Cu bisturiul! De necrezut!... Pot s-o spun fără să mă laud, că a devenit absolut de nerecunoscut! Uneori era chiar enervant! Mai ales în călătorii!... În Spania sau în Italia!... unde bărbații sunt atât de galanți... Mi-aduc bine aminte, eram și eu pe vremea aceea destul de sumbru, de susceptibil... Îmi sărea muștarul din te miri ce... De sute de ori am fost la un pas de duel!...

Îl asaltau amintirile... Îi respectam liniștea... și apoi iar o lua de la capăt:

– Dar, gata, Ferdinand! Nu asta e cel mai important acum! Să ne întoarcem la lucrurile serioase!... Ai fost să-l vezi pe editor?... Acum ascultă și încearcă să înțelegi!... Am găsit la vilă... în sertarul biroului... ceva care ar putea să ne folosească!... Dacă nevastă-mea se întoarce și întreabă... tu n-ai văzut... n-ai auzit!... Nu e vorba decât de o poliță pe un breloc și o brățară... De aur masiv! Absolut sigur... "Controlat"... optsprezece carate!... Uite chitanța de la "credit". Putem încerca!... treci pe la Sorcelleux, *rue Grange-Batelière*... Întreabă cât îți dă? să-i spui că e pentru mine... Îi cer un serviciu!... Știi pe unde vine!... etajul patru, scara A... Să nu te vadă portăreasa!... Cu cât mi le poate răscumpăra?... Poate ne dă ceva avans!... Dacă te refuză... treci pe la Rotemberg... *rue da la Huchette*... Nu-i arăți hârtia!... Întrebi numai dacă e cumva amator?... Așa, în trecere... Am să mă duc pe la el după aceea... Ala e un ticălos fără pereche!...

Comisarul de la "Bons Enfants", cu aerul lui că nimic nu-l interesează, era totuși mare canalie. Din cauza lui au început urmărirea. S-a amestecat și parchetul... Nu pentru mult timp, firește... dar destul ca să ne

bage groaza în oase... S-a umplut șandramaua de polițiști... O percheziție de formă... Ce puteau să ne ia?... Au plecat înjurând, furioși... Nu aveau un motiv serios pentru o inculpare... Escrocheria nu era prea clară... Ne puteam dezvinovăți foarte ușor... Courtial putea dovedi cu texte care erau în întregime de partea noastră... Începând din acest moment îl convocară la "Orfèvres" aproape în fiecare zi... Judecătorul se plictisea numai ascultându-i cinci minute pelteaua... protestele... Mai întâi i-a zis:

– Înainte de a vă apăra restituiți toate mandatele... Dați banii înapoi subscriberilor! Toată istoria asta e o veritabilă escrocherie tipică!

Auzind asemenea vorbe, moșulică al meu sărea în sus... Se apăra pas cu pas, vorbind pe nerăsuflăte, cu disperare...

– Ce să dau înapoi! M-a bătut Dumnezeu! Sunt exasperat! Lăsat în voia lor! A tuturor! Hărțuit! Ciuruit! Ruinat! Călcăt în picioare! Șicanat într-o mie de feluri! Și acum? Ce mai vreți de la mine? Ce pretenții mai aveți? Să-mi luați și ultima bucățică de la gură? Să mă stoarceți de ultimul ban!... La dracu!... Numai acuzații închipuite! Fac prinsoare! Un viespar, pe cuvântul meu! O cloacă! Nu mai rezist!... Perfidia acestor oameni... și pe un înger l-ar transforma într-o canalie!... Și eu nu sunt nici pe departe atât de sublim! Mă apăr, dar mi-e scârbă... Protestez!... I-am trântit totul de la obraz maimuțoiului ăluia!... mișelului!... parșivului! țângăului ăluia de jurist!... O existență întreagă, domnule, pusă în slujba științei! a adevărului! cu mintea și spiritul! plin de curaj!... 1287 de ascensiuni!... O carieră plină de pericole! De luptă fără răgaz împotriva a trei elemente... Și acum toate aceste coterii zaharisite? Of! Of! Of! Ignoranța asta! Vorbăria!... Da!... Totul pentru a lumina mințile! Pentru instruirea familiilor! Și uite unde am ajuns!... Vai! Hăituit de o bandă de hiene!... constrâns la cele mai nefericite arguții!... Flammarion o să vină să depună mărturie. O să vină! "Ia mai tacă-ți gura, domnule des Pereires!... mă oprește derbedeul, fără urmă de respect, măgarul cu mucii la nas!... Taci! M-am săturat să te tot ascult... Ne-am îndepărtat de subiect!... Am toate probele că «mișcarea perpetuă», nefericitul ăla al vostru de concurs... nu e decât o vastă escrocherie... Și nu e prima... nu e decât cea mai flagrantă... cea mai recentă! cea mai nerușinată dintre toate! O perfectă impostură, pe onoarea mea!... o cursă întinsă cu mult cinism naivilor! N-o să scapi de articolul 222!... Domnule des Pereires!... Apărarea dumitale nu stă în picioare... Mai bine ai face să mărturisești... Recitește-ți prospectul... Cercetează-ți clauzele... Un tupeu fenomenal!... Nu există un rând măcar cinstit în tot acest concurs! Nimic care să poată fi justificat... Nu se poate practica nici un fel de control! A! Da! Știi să vă descurcați! să luați ochii!... Evident!... Să ne aruncați cu praf în ochi!... Ați elaborat cu multă grijă clauzele pentru ca experiența să fie imposibilă!... Frumos vă șade!... Un furțișag, fără doar și poate! O fraudă, pur și simplu!... Un furt mai mult decât calificat!... Nu ești, domnule des Pereires, decât un profitor al marelui Ideal Științific! Nu trăiești decât din capcanele pe care le întinzi entuziasmului admirabililor inventatori!... Ai ieșit după pradă cu nerușinare prin hățișurile Cercetării. Ești un șacal, domnule des Pereires! Nu-ți priește decât în umbra deasă a celui mai înțelenit huceag! Orice rază de lumină te derutează! Dar voi face eu lumină în toate matrapazlăcurile dumitale! Atenție, specimen periculos! Veninos! Putred supraviețuitor al unei faune de ocnași! Am trimis la Rungis șiruri întregi de secături infinit mai puțin vinovate!..."

"Dar «mișcarea perpetuă» e un ideal foarte uman... i-am atras atenția acestei brute!... Michelangelo! Aristotel! Leonardo da Vinci... Pico de la Mirandola!..."

"Și dumneata te simți în stare să apreciezi ce e «mișcarea perpetuă»?... Te simți etern?... Ar trebui să fii veșnic, știi și dumneata asta, pentru a putea judeca cinstit rezultatul concursului dumitale!... Aha! De data asta te-am prins!... Nu-i așa?... Eternitatea!... Te crezi etern?... Simplu ca bună ziua!... Se înțelege!... Chiar evidența vine să te înfunde!... Instituind acest concurs aveai intenția să nu-l duci la capăt niciodată!... Aha! asta e!... Te-am prins!... Să-i jefuiești pe toți nenorociții ăștia? Hai, semnează aici!" îmi tot întindea stiloul! Nici n-am clipit!... Îmi întinde apoi și hârtia!... Amușisem complet! Am refuzat bineînțeles foarte categoric... era o capcană!... O adevărată ambuscadă infectă! Nu m-am jenat să i-o spun... Nu-i venea să-și creadă urechilor!... Am ieșit cu capul sus!...

– Atunci pe mâine, domnule des Pereires!... mi-a strigat pe culoar! nu pierzi nimic așteptând!...

"«Te simți etern!» Ce tupeu! ce nerușinare fantastică!... Sălbaticii ăia, pentru că au forța de partea lor, un pic de noroc și o gură cât o șură, se cred foarte deștepți... e adevărat! pot acum să recunosc!... Era interesantă remarca lui!... Absolut inedită! Plesni-i-ar mâțele! Era ceva! numai că ei nu știu, băiatule, că dacă vor să mă demoleze pe mine, atâta nu e de ajuns! Oricum, le-ar trebui mai mult decât asemenea capcane ridicole! Ei bine, atunci!... toată această neobrăzare nu poate decât să mă fortifice! Așa cred! Întâmplă-se ce s-ar întâmpla! Să-mi ia pâinea de la gură! Și băutura! Și culcușul! Lingura și strachina! să mă bage la pârnaie! să mă tortureze în fel și chip! Nu-mi pasă nici cât negru sub unghie! Conștiința mea e curată... și asta mi-ajunge!... Nimic fără ea!... Nimic împotriva ei!... Asta e, Ferdinand! Steaua mea Polară!..."

Știam formula!... Mă săturase până-n gât tata de ea... N-aveți idre ce-i mai chinuia pe vremea aia pe toți problema conștiinței!... dar asta nu rezolva nimic... La parchet se întrebau cu adevărat dacă să-l bage sau nu la

beci... Trucul cu eternitatea era totuși deosebit de parșiv... Putea fi foarte bine interpretat... Am profitat de amânări!... Am spălat tot calabalâcul... toate trențele din pivniță... chiar și rămășițele balonului... Pațachina a venit special de la Montretout să ne ajute... vroia să ia totul în mâna ei, să conducă totul, mai ales vânzarea hâburilor... ce mai rămăsese din balon... Am făcut primul drum cărând cu spinarea, pe al doilea împingând la cărucior... Am vândut mai ales la "Temple"... chiar și la Carreau... Am găsit amatori... Le plăceau mult troacele noastre mecanice... Pentru "Puces" căram sâmbăta vrafuri de cărți... vindeam totul la kilogram... bucăți din "Zélé"... ustensilele... un barometru, cordajul... din tot calabalâcul am scos până la urmă vreo patru sute de franci... Eram oricum într-o situație ceva mai plăcută!... L-am uns pe editor cu un acouton serios... Și am dat și "Creditului Benoiton" jumătate dintr-o rată la casă!

Nici bieții noștri porumbei nu mai aveau din acest moment nici un fel de rațiune de a exista... Deja de multe luni le dădeam foarte puțin de mâncare... numai o dată la două zile... Și tot erau costisitori... Semințele erau foarte scumpe chiar cumpărate în vrac. Dacă îi vindeam... îi cunoșteam eu bine, s-ar fi întors în cea mai mare grabă... Nu s-ar fi obișnuit niciodată cu alt patron... Niște biete ființe miciute, loiale, fidele... Făceau absolut parte din familie... Mă așteptau în pod... Cum mă auzeau mișcând scara... gângureau de două ori mai tare!... Courtial fu de părere să-i băgăm la frigare... Dar nu vroiam să-i las pe mâna oricui! Dacă tot era vorba să le venim de hac, mai bine o făceam cu mâna mea!... Mă gândii la o soluție... pentru ei cum m-aș fi gândit la mine... Mie nu mi-ar fi plăcut moartea de cuțit... nu mi-ar fi plăcut nici să mi se sucească gâtul... nu... nici să fiu rupt în bucăți... mățuit... tăiat în patru!... Îmi băteam amărât capul... Țineam la ei... Dar altă cale nu exista... trebuia să ne hotărâm într-un fel... De patru zile nu mai aveam semințe să le dau... Într-o după-amiază, așa pe la ora patru, am urcat la ei... Credeau că le aduc de mâncare... Aveau o încredere totală... Uruguiau cât puteau de tare... Le zic: "Haideți! la drum, gugustiucilor! Bâlciul continuă! Ne plimbăm cu trăsura!"... Știau foarte bine lecția... Le deschid coșul, cel cu care făceau ascensiunile... Se repeziră toți deodată... Am închis bine capacul... Am mai petrecut niște sfori printre torți... I-am legat în lung și-n lat... Am pregătit totul... Am lăsat coșul pe coridor... Am coborât... nu i-am spus nimic lui Courtial... Am așteptat să plece la tren... Să treacă și ora de cină... Violette îmi bătu în fereastră... I-am răspuns: Vino mai târziu... gagic... Am treabă acum!... dar ea nu se da dusă... Protesta...

– Vreau să-ți spun ceva, Ferdinand! insista...

– Valea! îi fac...

Urc să-mi caut vietățile... Le scobor din cotineăță... îmi pun coșul pe cap... și plec așa ținându-mi echilibrul... Ies pe *rue Montpensier*... Traversez prin Carrousel... Ajung pe *quais Voltaire*, caut un loc... Nu văd pe nimeni pe mal... cobor scara până la ultima treaptă... apuc un pietroi... Îl leg de coș... Mă mai uit o dată în jur... Apuc bagajul cu amândouă mâinile și-l arunc în apă... Cât am putut mai departe... Nu s-a auzit un zgomot prea mare... Am făcut totul ca un automat...

A doua zi dimineață, i-am spus imediat... N-am mai așteptat... N-am mai dat-o pe după stâlp... Nici el n-a avut nimic de obiectat... Nici ea dealtfel, draga de ea, care era de față în magazin... Văzuseră după moaca mea că nu era momentul să mă bată la cap.

Ne-ar fi lăsat până la urmă în pace și am fi scăpat cu siguranță!... Am fi salvat totul, chiar și fără ajutorul nimănui!... Periodicul nostru "Génitron" se descurca perfect, n-aveam de ce ne plânge... Era un jurnal deosebit de citit... Mulți oameni își mai aduc și azi aminte cât era de interesant!... De viu!... Fiecare rând! de la cap la coadă! Mereu perfect informat despre toate aspectele ce țineau de descoperirile și grijile inventatorilor!

Din partea asta nici un necaz... Nimic nu l-ar fi putut înlocui... Dar ceea ce scotea mereu la ras pește era bufonul nostru cu mania lui furioasă pentru curse... Eram absolut sigur că tot mai juca... Oricât mi-ar fi spus el că nu... Vedeam sosind mandatele... cincisprezece franci de la vreun abonat! și hop la!... dacă n-aveam grijă să pun mâna pe ei dispăreau imediat cu iuțea fulgerului! Ca-n mâinile unui iluzionist!... Nici o șandrama nu poate ține la infinit dacă tot cari din ea! Fie ea și banca din Peru!... Dar ce făcea cu banii? La "Émeutes" nu mai mergea... Schimbare omul cu pariurile? Îmi ziceam "trebuie să aflu"!... Și exact în acest moment au început din nou urmărirea! abătându-se din toate părțile... Fu chemat la Prefectură!... Câinele ăla de la "Bons Enfants" nu vroia să renunțe nici în ruptul capului la osul lui! Reîncepu atacul! Ne ținea ca-n clești!... Vroia să ne omoare!... mai găsea victime... ale faimosului nostru concurs! Se dusese special să-i caute prin camerele mobilate din cartierul *Goblins*... Îi ațâța împotriva noastră! Le stârnea furia! îi puneă să-și reînnoiască plângerile!... Nu mai era de trăit!... Trebuia să stăm și să chibzuim!... Trebuia să ne descurcăm într-un fel!... Tot rumegându-le pe toate, descoperirăm "ceva"... Ca să ieșim din impas trebuia să-i separăm!... Asta era esențialul!... Să-i împărțim pe pisălogi în două!... De o parte toți cei care protestau de formă!... Melancolicii, nefericiții vieții!... Cu asemenea stârpituri era mai simplu, nu le dădeam nimic!... De cealaltă parte, cei care spumegau, cei care nu-și

puteau potoli furia explozivă... Ei constituiau cu adevărat marele pericol!... Trebuia să-i abordăm ca să discutăm cu ei la nesfârșit problema banilor... Nu să-i dăm înapoi!... Doamne ferește!... Era imposibil! Nici vorbă nu putea fi!... Dar oricum, să le strecurăm câte ceva... cinci, zece franci... Așa nu pierdeau chiar totul! Ar fi de ajuns poate să priceapă sensul superior al destinului!... Când ne auzi punând astfel problema, Courtial păli pe loc... Se dezumflă cât ai zice pește... El în persoană n-o putea face!... Nici vorbă!... Era atât de înfricoșat, că n-ar fi ripostat la înjurături... Și atunci ce s-ar mai fi ales din autoritatea lui!... În fața inventatorilor se pierdea cu firea... Trebuia deci să mă duc eu ca purtător de vorbe bune!... Eu nu aveam nici un fel de prestigiu, nimic de pierdut în privința amorului propriu... Treaba era urâtă al dracului! Vedeam limpede, dinainte! Știam ce avea să se întâmple! Aș fi lăsat-o și eu baltă chiar de la început, dar atunci ne-am fi dus de-a berbeleacul!... Prinși în derivă, s-ar fi dus naibii și jurnalul!... după asta venea panica!... și apoi mizeria!... Ne aflam pe drept cuvânt în plină tragedie dacă nu mă lăsam eu înhămat la o asemenea corvoadă săcâitoare...

În sfârșit, mi-am luat inima în dinți, m-am blindat dinainte... ara repetat toate trucurile... tot ceea ce trebuia să spun... șirul de minciuni... Cum se întâmplase de nu mersese treaba... Încă de la probele preliminare!... din cauza unor foarte grave discuții iscate între savanți asupra unui punct tehnic foarte controversat... Că totul va fi reluat în anul următor... În sfârșit, o peltea foarte lungă! Și i-am dat drumul! Curaj, băiete!...

Trebuia mai întâi să le duc înapoi planurile, machetele, schițele și toate aparatele lor aiurite!... Însoțite de scuzele de rigoare...

Îi luam pe gorobeți de departe... Începeam prin a-i întreba dacă nu cumva primiseră vreo scrisoare de la mine?... care să le anunțe vizita mea?... Nu?... Tresăreau... Se vedeau câștigători!... Dacă era ora prânzului mă invitau la masă! Dacă se aflau în familie, atunci frumoasa mea misiune devenea în fața atâtor persoane de o delicatețe extremă!... Îmi trebuiau comori de tact! Își făcuseră vise de îmbogățire!... Asta era cel mai hidos moment... trebuia totuși să le-o scot din cap... Doar pentru asta venisem... Încercam, vorbind foarte nuanțat!... Îi apuca sughițul, le trecea pofta de mâncare... Se ridicau hipnotizați cu privirea fixă de stupoare!... Atunci supravegheam mai ales cuțitele... Printre farfurii trecea un vânt de nebunie!... Mă lipeam de perete... cu supiera drept pavază!... gata să blochez agresorul! îmi continuam raționamentul... La cel mai mic gest cât de cât bruscat, eu eram cel care declanșam bătălia! îl ținteam drept în moacă!... Dar în majoritatea cazurilor această atitudine fermă a mea era de ajuns ca să mă apere... Îl făceam pe amator să mai reflecteze... Se termina nu prea rău... cu felicitări băloase și de o parte și de alta... și apoi grație vinașurilor, cu coruri de suspine și râgâieli... mai ales dacă scoteam și cei zece franci!... Dar odată, în ciuda prudenței și a experienței acumulate... am încasat-o totuși zdravăn... S-a întâmplat, mi-aduc aminte, în *rue de Charonne*, exact la numărul 72, într-un imobil care mai există și astăzi... Tipul era un lăcătuș... lucra la domiciliu... Îl cunoșteam eu bine... Nu la al doilea, la al treilea... Eram sigur că meseria lui era de a asambla truse de chei pentru hoți!... În sfârșit, invenția lui pentru concursul nostru "Mișcarea perpetuă" consta dintr-un fel de moară dinam cu priză "faradică" variabilă, capta puterea furtunilor... fără să se mai oprească... de la un echinox la altul...

Sosesc deci, mă chiorăsc mai întâi de jos, întreb de el: "Locuiește la al treilea!"... Urc... Bat... eram pregătit... cu sacul doldora... și-i spun pe loc totul! Amicul nici nu-mi răspunde... Nu apucasem să mă uit bine la el... Un veritabil atlet!... Și înainte de a-mi sfârși vorba... fără un cuvânt!... Bum! îmi trage una!... Îmi stâlcește moaca!... Mă clatin... Mă duc pe spate... parcă ar fi fost un taur furios!... și de-a berbeleacul pe scări... trei etaje până jos... M-au adunat de pe trotuar... Eram umflat ca o bășică... O bucată de carne sângerândă... M-au urcat într-o trăsură... Profitând de faptul că eram leșinat, amicii m-au buzunărit... Șterpelindu-mi și cei zece franci!...

În urma acestei ciocniri devenii mult mai atent... Nu mai intram imediat în odaie... Parlamentam de afară... Pentru reclamațiile din provincie aveam un alt sistem... Îi asiguram mereu că le trimisese o scrisoare care conținea și banii... că nu mai putea întârzia... poate, cine știe, mă înșelasem asupra adresei... a departamentului... a prenumelui... cine mai știe ce greșisem!... În toiul concursului... Până la urmă se plictiseau să mai tot corespundeze cu lumea întreagă... se ruinau cumpărând timbre poștale...

Cu furioșii situația era clară... chestiune de coridă... Trebuia să sari balustrada înainte ca ăia să-ți scoată mâțele!... Dar cu tandrii, cu speriații, cu timizii, cu sinucigașii obsedați... se încurca urât de tot treaba!... Dezi-luzia era prea puternică!... Nu suportau amărăciunea!... Îi treceau toate nădușelile, li se strâmbau ochelarii pe nas... Toate trăsăturile feței se muiau și o luau razna... Nici nu te puteai uita la ei... Erau încornorații ideilor fixe... Unii voiau să-și pună imediat capăt zilelor... se așezau... se ridicau... se ștergeau... Nu le venea să creadă că aparatul lor nu funcționa... trebuia să le-o repeți încet și în același timp să le streкори planurile... Se lăsau în voia nenorocirii... Nu mai vroiau să trăiască!... să respire... Se prăbușeau!...

Tot gargarisind vorbe de alinare, începusem să mă descurc. Învățasem frazele care consolau... *De profundis*-urile speranței!... La plecare ne despărțeam prieteni... Îmi adunam simpatizanți... La Saint-Maure se formase chiar un grup întreg... adevărați pasionați ai cercetării... care-mi înțelegeau eforturile... de la *Porte*

Villebombe până la Vincennes îmi făcuseră o mulțime de cunoștințe! Inventatori de proiecte magice care nu erau deloc vindicativi... Mai dădeam de ei chiar și în mahalaua din vest... Într-o magherniță lăsată într-o rână, imediat după Porte Clignancourt, pe unde se aciuau de obicei portughezii, am dat peste doi telali care montaseră cu ajutorul unui fir de păr și al unui chibrit, pe o bandă elastică, trei corzi de vioară... un mic sistem compensator care se învârtea într-un inel și care părea cu adevărat că funcționează... Era forma hygrometrică!... Toată drăcia putea încăpea într-un degetar... E cu adevărat singurul aparat "perpetuu" pe care l-am văzut funcționând vreodată... cât de cât...

Femeile care se ocupau de invenții erau rare... Și totuși am cunoscut una... Era contabilă la Căile Ferate. În timpul liber descompunea apa din Sena cu un ac de siguranță. Căra după ea un calabalâc enorm, un aparat pneumatic, o bobină Rhumkorff într-o plasă de pescuit. Și în plus o baterie de buzunar și un element picrat. Recupera esențele de la suprafața apei... și chiar acizii... pentru experiențe se așeza lângă Pont Marie, exact în amonte de "Lavoir"... știu c-o obseda hidroliza!... Nu era rău făcută... Numai că avea un tic, și se mai uita și cruciș... M-am prezentat ca venind din partea Jurnalului... A crezut mai întâi, ca și toți ceilalți, că pusese mâna pe lozul cel mare. A insistat să rămân... Mi-a cules trandafiri... Orice-i spuneam, orice-i făceam... nu înțelegea nimic... Vroia să-mi facă și o fotografie!... Avea un aparat cu infra-roșii... Trebuia să închidă ferestrele... Am mai dat pe la ea de vreo două ori... Mă găsea un băiat frumos... Vroia să mă însor cu ea imediat... A continuat să-mi scrie... scrisori recomandate... Domnișoara Lambrisse, așa o chema... Juliette...

I-am luat o dată o sută de franci și o dată cincizeci... Dar cazurile erau rare!...

Lui Jean Marin Courtial des Pereires nu prea-i mai dădea mâna să facă pe fanfaronul... Era destul de acru... Îi era frică de fenomenalii, turbații Concursului... Primea scrisori anonime grozav de amenințătoare!... Cei mai îndârjiți și mai recalitranti îl anunțau că vor sosi... să-l pedepsească de s-o simtă până-n măduva oaselor!... să termine cu el odată pentru totdeauna!... Să nu mai înșele pe nimeni în viitor!... Aceștia erau răzbunătorii... Și atunci pe sub redingotă, pe deasupra flanelii, și-a pus o cămașă de zale din aluminium nichelat... Tot un brevet de la "Génitron", care fusese lăsat pe seama noastră, "extra-lejer, de nestrăpuns." Dar nici asta nu reușea să-l liniștească... Cum zărea de departe vreun derbedeu care nu părea deloc zâmbăreț... apropiindu-se de noi cu mârâituri, o ștergea imediat în pivniță!... Nu mai aștepta și alte detalii...

– Deschide-mi chepengul, Ferdinand! repede! lasă-mă să trec! Asta e unul din ăia! fără îndoială!... Să-i spui că sunt plecat de alaltăieri! Că nu mă mai întorc!... În Canada! Că o să rămân acolo toată vara! că m-am dus să vânez nevăstuici! Zibeline! Marele vultur! Spune-i că nu vreau să-l mai văd! Pentru tot aurul din Transvaal! Așa! Să plece!... să se evapore!... să se facă nevăzut!... Punei praf de pușcă sub coadă! Secătura! Să sară în aer! Dumnezeii mamei lui! În pivniță, bine închis, parcă se mai liniștea. Se făcuse acum mai mult loc după ce vândusem totul, sfericul, uneltele... Putea să se plimbe în lung și-n lat... În voie!... Loc era destul... Putea să-și refacă acolo sala de gimnastică!... Pentru orice eventualitate. Își amenajase într-un colț un bunker... să nu poată pune mâna pe el... dacă veneau să-l asalteze... stătea acolo ore întregi... Așa măcar nu mă mai pisălogea... preferam să dispară... Mi-ajungea grășana care nu se mai deslipea din magazin... Stătea agățată de el cu unghiile și cu dinții... Vroia să conducă totul... jurnalul și abonații...

De pe la ora două după amiază, sosea de la Montretout... Se instala în prăvălie, în mare ținută, cu pălăria cu hortensii, voaleta, umbrela și pipa! Fără nici o vorbă! Aștepta adversarii... Când dădeau peste ea aveau oricum un șoc...

– Luați, vă rog, loc! le zicea... Eu sunt doamna des Pereires! Cunosce toată povestea dumneavoastră! nu e nevoie să mi-o spuneți de la cap la coadă! Spuneți-mi numai ce doriți! dar pe scurt! n-am nici o secundă de pierdut! Sunt așteptată la o probă!...

Era tactica ei... Îi deconcerta aproape pe toți... Intonația ei aspră, vocea puternică, răgușită, firește, cavernoasă, deloc ușor de dominat... Rămâneau un minut pe gânduri... În fața cumetrei... Ea își ridica un pic voaleta... Îi vedeau mustățile, fațada pictată, ochii de odaliscă... Și apoi ea încrunta din sprincene... "Ei? asta-i tot?"... Îi întreba... ei dădeau înapoi înfricoșați... adesea de-a-ndăratelea... o ștergeau fără vorbă!... "Mai vin eu pe aici, doamnă!... Am să mai vin!..."

Și iată că într-o după amiază, în timp ce-și acorda audiențele mâncându-și compotul... pe la ora patru... era necesar... pentru regimul ei... pe un colț de masă... Pot chiar să-mi aduc aminte perfect și ziua... Era într-o joi... Ziua fatală când trebuia să plătim editorul... Afară era îngrozitor de cald... Audiența se apropia de sfârșit... Doamna tocmai scăpase, făcându-i să-și mute gândul, de o bandă de șnapani, hăndrălăi ai concursului, plini de tupeu... care cereau, cârâiau... se bâlbâiau... O adevărată distracție... Când iată că pe ușă intră un preot... Asta nu avea de ce să ne uimească... Mai cunoșteam câțiva... abonați foarte fideli... corespondenți foarte amabili...

"Luați loc, Părinte!..." Marea politețe la minut! Insul se instalează în fotoliul cel marc... Mă uit la el mai

atent... nu-l mai văzusem niciodată... Era unul nou, cu siguranță!... Așa, la prima vedere, părea destul de rezonabil... chiar circumspect, s-ar putea zice... foarte calm... bine crescut... Târa după el o umbrelă... deși afară era, evident, foarte frumos... Pe care o și depuse imediat într-un colț... Revine, tușește... Era mai de grabă gras... și nu părea deloc năuc... Noi eram obișnuiți cu niște veritabili originali... Aproape toți abonații noștri aveau ticuri... se strâmbau îngrozitor... Asta părea chiar liniștit... Dar uite că deschide gura... și începe să povestească... Atunci am înțeles pe loc... ce vrea i să spună... Venise și el așa de-a dreptul să ne vorbească tot despre un concurs... Citea "Génitron", cumpăra fiecare număr... de ani de zile... "Eu călătoresc mult! foarte mult!..." Se exprima în salturi... Trebuia să prinzi totul din zbor... mănunchiuri de fraze întortocheate... cu noduri... ghirlande și reveniri... fraze desperecheate fără cap și fără coadă. În sfârșit am înțeles că nu-i plăcea deloc mișcarea noastră perpetuă!... Nici nu vroia să audă de ea! O! Nu! se făcea roșu!... Avea cu totul altceva în cap!... ceva care-l obseda!... și trebuia să i ne alăturăm!... Acum sau niciodată!... Cu el sau împotriva lui!... Ne-a prevenit imediat! Să ne gândim la consecințe! Ce "mișcare perpetuă"! nici "o mișcare"! Ceva nesperios! O scorneală!... Oricum ai fi dat-o!... Afacerea lui era cu totul altceva!... În sfârșit, am aflat... așa din una în alta... cu zece mii de ocolișuri... ce-i muncea lui mintea... Comorile submarine!... O idee nobilă!... Salvarea sistematică a tuturor epavelor!... A tuturor galioanelor pierdute de secole în ocean de "Armada"... Tot ceea ce strălucește risipit... depus pe fundul mărilor! Poftim! Asta era marota lui! toată afacerea!... De asta venise să stea de vorbă cu noi!... Vroia un concurs! O competiție mondială!... pentru cea mai bună soluție! cea mai sigură! cea mai eficace!... de a aduce la suprafață toate comorile!... Ne oferea toate resursele lui, averea, vroia să riște totul... O garanție formidabilă pentru a acoperi toate cheltuielile începutului de drum... Desigur, eu și cu doamna ne arătarăm destul de rezervați... Dar el insistă... Sistemul la care se gândea el, preotul plin de fantezie, era un clopot scufundător!... care să poată coborî la mari adâncimi! la 1800 de metri de exemplu!... care să se poată târî prin abisuri... să apuce obiectele... să le înșface... să desfacă fierăraia... să absoarbă cuferele cu comori... printr-un fel de aspirator special... Cu câtă claritate vedea totul... Nouă nu ne revenea decât sarcina de aduna competitorii cu ajutorul ziarului... La asta ne pricepeam!... Nu ne întrecea nimeni! Fremăta de nerăbdare să trecem la fapte!... Nu așteptă să emit nici măcar o singură obiecție... măcar umbra unei îndoieli!... Trânti, poc, așa ca din senin în mijlocul mesii... un teanc de băncii note... cam la vreo șase mii de franci!... Nici nu mai avu timp să se uite la ei că și intraseră în buzunarul meu... Mătușa Courtial șuiera... Să bat eu fierul cât e cald!... N-am mai stat pe gânduri...

– Părinte, rămâneți aici, vă rog, o secundă... Vi-l aduc într-un minut!...

Sar drept în pivniță... urlu după patron... Îl aud sforăind!... Mă reped în bunkerul lui... Îl zgâlțâi... El scoate un țipăt! Credea că veniseră să-l aresteze... Îi clănțăneau dinții... se băteau hainele pe el...

– Haide, îi zic... Sus! Nu-i vreme de dormit!

Lângă răsuflătoare, în roza firavă a luminii, i-am arătat banii... Nu era momentul să-și piardă vocea! Lua-l-ar naiba să-l ia!... În două vorbe l-am pus la curent... El tot se mai uita la banii din mâna mea... Parcă ar fi fost străvezii... Număra hârtiile una câte una... Făcu rapid socoteala! Fornăia... mirosea bancnotele... Eu îl curăț! îl scutur de paie... El își înfoaie mustața... E pregătit! Urcă la lumina zilei!... E în formă!... Cu discursul gata pregătit... în minte... găunos... sforăitor!... Ne uimi din capul locului în problema scufundătorilor! Știa istoria tuturor sistemelor, de la Louis XIII până în zilele noastre! Date, locuri, prenumele acestor precursori și martiri!... Sursele bibliografice... Toate cercetările în domeniul Artelor și Meseriilor!... O feerie... Popa râgâia de plăcere! sărea de pe scaun de bucurie... Era exact ceea ce-și dorise!... Atunci, fermecat, pe lângă oferta precedentă... deși noi nu-i ceruserăm nimic... ne mai asigură pentru încă două sute de foi a câte o sută de franci! bani peșin! pentru cheltuielile concursului! Nu vroia să ne lungim cu studiile preliminare!... cu stabilirea devizelor!... Fără șicane și fără jecmăneală... Am acceptat totul... am parafat... conchis... Prieteni buni cum eram acum, popa a scos de sub sutană o hartă submarină imensă... Ca să ne facem pe loc o idee despre amplasare comorilor... Unde zăceau îngropate aceste bogății fenomenale!... de douăzeci de secole și mai mult.

Am închis prăvălia... Am întins pergamentul între cele două scaune și masă... Mirifică operă această hartă a Comorilor... Te lua de-adevăratelea cu amețea!... Numai aruncându-ți privirea asupra ei... Fără să mai punem la socoteală momentul în care apăruse acest Iisus de comedie!... după atâtea necazuri! Nu mințise popa!... Erau notate exact pe hartă toate comorile, tot bănetul scufundat sub ape... Nu puteai să negi! Și pe lângă țarmuri... cu longitudinile foarte precis indicate... Îți puteai ușor imagina că dacă găseai un clopot cu care să te scufunzi măcar până la șase sute de metri, totul devenea un fleac! Fără nici o bătaie de cap!... Toate comorile "Armadei" ne erau servite ca pe tavă!... Numai să te apleci și să le culegi... Vă spun cinstit... Numai la trei mii marine de Lisabona, trecând dincolo de gurile fluviului Tejo!... zăcea o pradă colosală... comod, o afacere pentru începători!... Dacă ne făceam puțin curaj, dacă forțam puțin tehnica... Atunci totul ar fi putut lua altă întorsătură!... Dacă ne încumetam să scoatem la suprafață comoara de pe "Saar Ozimput", întreagă întreguță, scufundată în Golful Persic cu două mii de ani înainte de Cristos... Mai multe șiraguri de gemme unice...

podoabe! smaralde! de o frumusețe neînchipuită... un miliard acolo, mai nimica... Notase popa pe hartă foarte precis locul acestui naufragiu... Mii de sondaje practice de sute de ori de-a lungul secolelor stabiliseră poziția... Fără nici un fel de eroare!... Lăsând la o parte restul, nu mai rămânea decât o mică problemă, a unei țevi... a unor freze oxhidrice... o neînsemnată punere la punct... Un fleac pentru a pompa comorile de pe „Saar”... Ne-am gândit o zi întreagă... Câteva minime necunoscute ale legislației persane ne-au făcut o clipă să stăm la îndoială... Dar mai existau și alte afaceri, mult mai la îndemână, din care să scoatem bani, perfect accesibile... În mări mai calme... În care nu băntuiau rechinii! Trebuia să ne gândim și la scufundători! Să ne ferim! Să ne ferim de orice tragedie!...

Toate străfundurile globului, pe scurt, gemeau de comori virgine, de galiote pline vârf cu diamante... Puține strâmtori, cricuri, golfuri, rade sau delte care să nu fie marcate pe hartă cu fabuloasele averi!... foarte ușor de șutit la numai câteva sute de metri adâncime!... Toate comorile Golcondei! Galere! Fregate! Caravele! Biscaiene! plesnind de rubine și Koh-I-Nor-uri! dubloni cu triplă efigie... În special coastele Mexicului arătau în această privință realmente indecente!... Conchistadorii le umpluseră parcă special pentru noi, le semănaseră cu lingouri și pietre prețioase... Dacă am fi insistat, cam de pe la 1200 de metri, am fi cules diamantele ca pe nimica!... De exemplu, în largul insulelor Azore, ca să nu cităm decât un caz... un vapor din secolul trecut, "Black Stranger", un cargou mixt, curier din Transvaal, se înecase având la bord peste un miliard... nici mai mult nici mai puțin (după cei mai prudenți experți). Zăcea între stânci la 1382 de metri, ajuns într-o stare precară... Crăpat în două drept pe mijloc... Nu aveam decât să-i scotocim carcasa... .

Preotul nostru mai cunoștea și altele, un set uimitor... Toate epavele recuperabile... și foarte ușor de golit... Mai multe sute, pe drept cuvânt... Își ciuruisese harta cu găuri pentru prospecțiuni... Ele desemnau cele mai urgente lucrări de salvare a navelor... Colorate în negru, verde, roșu, după importanța comorii... Însemnate cu cruciulițe...

Nu era decât o chestiune de tehnică! de inteligență! de îndemânare!... Era rândul nostru să ne arătăm talentele!... Și pe toți dracii, n-am întârziat s-o facem!... Des Pereires, prins de febră, ca să nu lase nimic să se răcească... apucă pana, un top de hârtie, rigla, guma și sugativa, și redactă în fața noastră, cu voce tare, o adevărată proclamație!... Vibrantă!... Sinceră!... Și în același timp probă și minuțioasă!... Așa lucra el!... Expuse problema în toate amănuntele ei!... În mai puțin de cinci minute! sub puterea inspirației! O lucrare de mână întâi!... "Să nu lăsăm pe mâine ce putem face azi!..." Acesta era cuvântul de ordine... Preotul exulta! Jubila! nu mai putea nici măcar să vorbească...

Nu făcui decât un salt până în *rue Rambuteau*... Luasem toți banii cu mine... Nu-i lăsasem decât cincizeci de franci grășanei... Să fie ea a dracului!... Mă ostenisem destul!... Dacă i-aș fi lăsat în casă, nu i-aș mai fi văzut niciodată cu siguranță!... Moșulică făcuse o mutră!... Datora niște avansuri lui Nagueire... Apucase să parieze!... Să reziste ar fi fost peste puterile lui... Era deci de o mie de ori preferabil să rămân eu vistierul!... Riscam infinit mai puțin!... Nu vom cheltui decât încetul cu încetul... și în nici un caz pe "pariuri"... O! eram sigur de asta! Eu voi face notele de plată... Taponier, mai întâi, privilegiatul! "Numărul special"!... Azi editorul acesta nu mai trăiește... Când îmi văzu bancnotele, nu i-a venit să-și creadă ochilor!... Și totuși le numărase bine și încă de la distanță... Bani peșin! Era năucit de-a binelea... Nici nu mai știa ce să spună!... I-am plătit șase sute de franci datoria și încă două sute de franci pentru numărul special cu tot tam-tamul concursului... Și atunci s-a grăbit... În două zile am primit exemplarele... Expediate, banderolate, lipite, timbrate, tot! Le-am dus la poșta cea mare în cărucior, eu și cu doamna Courtial!...

Preotului, înainte de a pleca, i-am cerut adresa, numele, strada, etc. ...dar ne refuză categoric!... Vroia să rămână un anonim!... Asta ne-a intrigat... Evident, cam ciudat!... Dar oricum mult mai puțin decât alții. Un tip corpolent, cu o înfățișare frumoasă, curat, ras, aproape de aceeași vârstă cu Courtial... dar complet chel... Exploda în fraze bâlbâite, purtat de valul entuziasmului! Nu se mai putea ține pe scaun, atât de tare se bățâia!... Mi se păru extrem de optimist... Desigur, cam bizar... dar, în sfârșit, reușise să ne dovedească că avea bani!... Un adevărat comanditar!... Primul pe care-l vedeam... La voia lui să fie și ciudat...

Când ne întorceam de la poșta cea mare, am trecut prin fața "curcanului", pe *rue des Bons Enjants*, cu căruciorul... Îi zic bătrânului: "Un minut!... Mă duc să-i spun și ăstuia că totul merge bine!" îmi trecuse prin bostan ideea căcăcioasă să mă fălesc cu banii... să-i arăt că sunt plin de biștari!... Țâșnesc deci, împing ușa... Gorobeții mă recunosc:

– Ei, ce-i amice... mă întrebă cel de la pupitru... ce faci pe aici? Dai târcoale locului?...

– Nu, zic... Nu, domnule!... nu e de mine pușcăria! Ara venit așa în trecere să vă arăt un mic numerar... și scot cele câteva bancnote ale mele... le flutur prin fața ochilor... Uite ce mă apucase... Și nu furate!... Am venit să vă anunț, pur și simplu, că mai inițiasem un concurs... "Clopotul scufundător"!...

– Scufundător! Scufundător! Vezi să nu te scufund eu acuș!... Îți bați joc de mine, pe onoarea mea!... Secătură mucoasă!...

Am coborât cât am putut de repede... Nu vroiam să mă bage la răcoare... Pe stradă am izbucnit în hohote de râs... o luarăm la galop cu căruciorul după noi... Am ajuns în Beaujolais într-o clipită!...

Prin forța lucrurilor un asemenea concurs pentru recuperarea comorilor... trebuia să atragă mulțimile... Partea noastră ca organizatori era de 16% din tot ce scoteam la suprafață!... Nu vroiam să exagerăm! Totuși, numai "Armada" singură ne aducea, calculând exact, fără să forțăm cifrele, aproape trei milioane... O sumă rezonabilă...

Trebuie însă să spun că grășana noastră nu prea vedea lucrurile în roz... Sufla și în iaurt... Rămăsese la îndoielile ei... Dar nu îndrăznea să protesteze... Pe scurt, se întâmplase o minune!... Dar ea nu se lăsa copleșită... Se uita la bancnote...

Știu însă că bătrânul Courtial se bucura din plin... Plesnea de entuziasm... Își lingea degetele... Parcă vedea aievea adunate vraf diamantele pe plajă și smaraldele strecurate în pumni... grămăjoarele de aur, lingourile... Toate comorile incașilor pompate din galere... "Suntem jefuitorii adâncurilor!" striga el trecând prin odaie... Țopăia... Juca deasupra hârtiilor... Apoi se înțepenea brusc, se lovea cu palma peste frunte. "Stai! Un minut! Puică dragă! Încă nu e pus totul la punct!"... Și reîncepea să calculeze pe patru coloane cu cerneală roșie!... Când venea vorba de împărțeală nu mai glumea!... Era serios! Teribil de scrupulos!... Se temea să nu fie tras pe sfoară... Își lua toate măsurile de precauție. Redacta un protocol!

– Ah! Văd eu de la o poștă, pușor, tu nu-i cunoști încă pe ăștia!... Nu-i știi de ce sunt în stare!... Eu care am de-a face cu ei în fiecare zi, știu ce le poate pielea... Am cunoscut eu o mulțime de "Mecena"... și de inventori, mie-mi spui?... De patruzeci de ani mă ocup numai de ei!... Acum sunt prins între două focuri!... Trebuie să recunosc!... Ah! Nu vreau să fiu folosit! stors! ruinat!... Chiar în clipa când se fac jocurile!... Să pierd momentul! O! Nu! Absolut deloc! Dumnezeu-i mă-sii! Cu pana în mână, Ferdinand! Repede! Și în cealaltă cu balanța! Și pe genunchi cu o pușcă? Da! Țasta-i Courtial!... Gol-golu! Dreptate! Respect! prestanță!... I-am văzut eu la lucru pe toți inventatorii mei mirobolanți! Cum vă spun!... Minuni după minuni! Să rămâi cu gura căscată! Și asta de-a lungul întregii mele cariere! Una mai ceva decât alta! Îți spun eu! Și întotdeauna de pomană!... De amorul artei!... Pentru glorie! pentru ceva mai mult decât nimic!... Geniul stă și putrezește!... Țasta-i adevărul adevărat! El nu se vinde! Se culege! El e "Gratis pro Deo"! Mai ieftin decât chibriturile... Dar ia poartă-te drăguț cu el, vorbește-i din suflet, oferă-i o grație neașteptată! Da! Da! Încrede-te în cântecul sirenei! Și încurajează-l pe cercetător!... Pansează rănilor martirului... Și te trezești atunci absolut nevinovat în fața unui răcan... Martirul sare în sus de douăzeci de metri! Bădărănia în persoană... Totul se schimbă! Totul se răstoarnă! Se prăbușește! Într-o clipă vezi cum se-ntredeschid porțile infernului!... Iluminatul devine un șacal! un vampir! O lipitoare! S-a terminat! Începe măcelul! O! Un carambol înfricoșător! Ca să-ți ia banii e în stare să-ți scoată mașele pe loc!... Să te schingiuiască! Fără iertare! Sufletul nu mai are căutare! Numai aurul, amice! Haideți, să scotocim abisurile! Dar pentru o sută de franci prost împărțiți... Îi cunosc eu pe tipi!... ar fi în stare să arunce în aer tot mapamondul!... O! Da! nu exagerez nici un pic! Știu ce spun! Documentele, Ferdinand! Documentele! Să nu ne lăsăm pe tânjală! Hârtii ireproșabil legalizate! parafate! depuse chiar înainte de prânz la avocatul Van Crock, în *rue des Blancs-Manteaux*! Un studiu foarte minuțios! în triplu exemplar... Partea noastră mai întâi! Stipulată în majuscule! Nici o contestație să nu fie posibilă! Olografic! Nici un raționament perfid! O! Niciodată! Oh! Popă providențial! vei avea în curând în ce să te scufunzi! Aproape că nu-și dădeau seama, naivul de el!... Clopote vrea?... Nici o lună n-o să treacă și vor curge câte trei, patru pe zi! Ce zic eu?... O duzină! Prevăzute cu de toate! îndeplinind toate condițiile impuse de noi!... 600 de metri?... 1200 de metri?... 1800?... Sunt liniștit. Dinspre partea asta sunt liniștit! Nu mai scot o vorbă!... Ce să mă mai pronunț!... așa tamenam!... Vreau să rămân imparțial!... să nu am aerul că abuzez !... Voi aștepta ziua probelor!... Sigur!... dar eu am și scris, dacă mi-amintesc bine, mai multe articole, foarte apreciate în această chestiune... Ah! să vedem! poate reușesc să-mi aduc aminte datele exacte... Nu eram căsătorii!... Era prin '84 sau '86... Exact înainte de congresul de la Amsterdam!... Expoziția submersibilelor... Bine ar fi să le mai găsesc... Sunt cu siguranță pe undeva prin prăvălie... În care explicam foarte limpede totul... Era într-un "Supliment"... Uite! Mi-am adus aminte!... al ziarului "Monde à l'Envers"... Parcă-l văd, clopotul!... Aievea!... Fortificat, firește... cu buloane triple... și pereți dubli cu compartimente etanșe... cu un magnet în vârf! Până aici totul e în regulă!... Bucșe filetate la milimetru pe circumferința camerelor de aer. Poftim... cu șuruburi de iridio-bronz... Rezistent la uzura marină!... Nici un acid nu-l atacă după ani de stat în apă!... scufundat într-o baie de chlorido-sodium! O supraîncărcătură galvano-plastică cu un pivot centrifug!... Simple chestiuni de calcule!... datele sunt de-a dreptul școlarești! lumină radio-difuză cu proiectoare Valadon!... Un pic de progres și de curaj!... Oho! Nu trebuie să-ți spargi creierii!... Drept clește un circular care "apucă"... asta e poate ceva mai delicat!... Eu i-aș monta o asemenea mașinărie în exterior!... să zicem de "23–25"... un calibru excelent... și niște clapete "retro-

basculă" pentru și mai multă siguranță!... Și un lanț de lansare, se înțelege de la sine!... Un "Roters și Durtex" cu un inel de trei centimetri... Chiar și mai gros dacă vrem... Ca să fim siguri... Maximum de garanție! N-au decât să folosească un "filin-capiton" împletit din aramă și cabluri de calibru "23-24"! Îți dai seama?!... Aceste "rastrata" sunt absolut impecabile!... Dar fără "acționări"! Capota întărită pneumatic... Brevet "Zestragon" – În problema hublourilor... Stătu o clipă pe gânduri... Dacă aș fi în locul lor n-aș avea încredere în fileturile de la Arsenale... faimoasele "Tromblon-Parmesan". Nu merg la un submarin! Degeaba! Degeaba! Nu s-a spus încă totul în această privință! Ministerul firește le-a susținut cu unghiile și cu dinții... Dar eu îmi păstrez convingerile!... Le-am și spus-o de altfel... Până la zece kilograme presiune pe metru pătrat mai merge... Dar dincolo de douăzeci pe zece... mucava curată, amice!... trec peștii prin ele... N-ai să mă poți convinge!... În sfârșit, sunt sigur că și ei s-au gândit la asta!... Nu pot să-i influențez... Nici n-am să-mi citez măcar articolul! O! Nu! Ba da! Am să-l citez!... Uite!... Integral... Oricum, e de datoria mea... Nu-i așa, dragă Irène? Nu crezi și tu? Și tu, Ferdinand? Că trebuie să mă pronunț? E un moment foarte serios!... Acum sau niciodată!... Sunt aici! Eu prezidez și trebuie să-mi spun părerea! Și nu peste zece ani! Acum! Are și ea valoarea ei!... Și acum gata cu vorbăria!... Să dai sfaturi, e foarte simplu, să faci pe bătrânul înțelept, pe academicianul, pe Marele Mogul!... Dar nu-i de ajuns! Nu!... Eu m-am dăruit întotdeauna în întregime!... Aici!... Acolo!... Oriunde!... Pretutindeni!... Irène mi-e martor!... N-am ocolit nici un pericol! Niciodată!... De dragul cui?... Cât despre năzdrăvănia aia?... Am să cobor eu însumi!... Poate nu chiar primul... dar al doilea, sigur!... Nu mă vor putea împiedica... Doar asta mi-e rolul!... Îmi aparține! E de la sine înțeles! E indispensabil, le voi spune... Numai eu, privirea mea, autoritatea mea reprezintă singurul veritabil control! nici o eroare în această privință!

– O! tresări atunci hoașca, ca și cum ar fi mușcat-o cineva de buci... O! Nu! Asta nu!... Mai bine tai cablul! Așa cum mă vezi! Și atunci totul va fi în regulă! Niciodată, mă auzi? N-am să te las să cobori, niciodată! N-ai făcut destul pe tâmpitul? În drăcovenia lor, n-ai să intri niciodată! Doar nu-i fi vreun pește!... Lasă-i pe smintiți să se scufunde! E afacerea lor!... Nu a ta!... Fără discuție!...

– Smintiți! Smintiți! N-ai logică nici de doi bani! Nimic nu se leagă în mintea ta!... nu tu m-ai bătut la cap să mă ridic în aer? N-ai vrut tu "sferic"? Parcă turbaseși! Înnebuniseși pur și simplu! Zélé! Zélé! Altceva nu-ți mai ieșea din gură! Și nu eram nici atunci pasăre!...

– Pasăre! pasăre! Mă insultă! Iar cauți ceartă cu lumânarea!... Asta e! Văd eu bine ce vrei!... Secătură! Vrei s-o întinzi iar! S-o iei iar creanga!...

– Unde? În fundul mărilor?...

– Ei da! În fundul mărilor!... Fundul mărilor... pe dracu!...

– O! Lasă-mă! Lasă-mă, Irène! Cum vrei să gândești? Te încăpățânezi să strici totul! Cu nevriclele tale idioate!... cu freneziile tale smintite!... Lasă-mă să mă gândesc cum trebuie!... ora, mi se pare, e foarte gravă!... Ferdinand, tu! Păzește prăvălia! Și mai ales nu mai vorbi!

Acum dădea iar ordine... Avea iar ton... culoare... adică neobrăzare... Fluiera aria lui preferată, "Sole mio", cea de zile mari...

– Da! Ar fi mai bine să ies! Să mai respir!... Spune-mi, nu cumva ți-au mai rămas o sută de franci, pușor?... Vreau să mă duc să plătesc telefonul!... Mai fac o plimbare!... E timpul să ni-l reinstaleze... Nu crezi?... Avem mare nevoie!...

A rămas așa câteva minute în pragul ușii... Nu era hotărât... Își aruncă o privire prin Galerii... O luă la stânga, deci mai degrabă spre "Émeutes"... dacă ar fi luat-o la dreapta s-ar fi dus la "Vases", la biciul lui preferat... Când viața devine numai un pic mai ușoară, nu-ți mai stă capul decât la prostii.

Ca să nu mint trebuie să spun că vânzarea numărului fu o adevărată nebunie... O năvală continuă!... Luau șandramaua cu asalt... Chiar și după ora nouă seara, se năpusteau abonații să-și ceară suplimentul... Peste zi o duceam ca-n bălci!... Magazinul se clătina sub mulțimea curioșilor... Ne roseseră pragul decât îl călcaseră... Iar des Pereires le ținea discursuri!... În picioare pe tejghea... Și-l distribuia cu amândouă mâinile... Eu umblam pe drumuri... Îl hărțuiam pe editor... Într-o neconținută navetă!... cu "crosna"... Cu căruciorul era prea mult drum de făcut până-n foburgul Montmartre... Aduceam pe rând toate numerele broșate...

Grăsana pregătea benzile... pentru expedițiile în provincie... Și asta era important!... Se vorbea peste tot despre concursul nostru "Clopotul scufundător"... Devenise un eveniment!...

Unchiului Edouard îi ajunseseră desigur ecouri pe la ureche! Trecu și el pe la Galerii... Intră pe ușa din spate... Era foarte bucuros că jurnalul nostru prinsese aripi!... Se cam neliniștise... Mă vedea iar rămas de căruță... În căutarea altui patron!... Și acum, poftim, ne luam din nou avânt!... Unul cu adevărat magnific! Un succes incredibil!...

Speranța în comori e o magie! Care nu poate fi cu nimic comparată!... Seara, după atâta alergătură, când

mă trezeam din amorțeală mă apucam să fac pachete... uneori și până la 11 noaptea... Violette mă prevenea:

– Te ostenești! Ești un prost! Parcă o să-ți ridice cineva statuie!... dacă ai să te omori muncind... Cine să ți-o ridice?... În nici un caz patronul tău, asta-i sigur! Plătește-mi mai bine un absint, amice! Am să-ți cânt "Fille à Mostaganem"... Ai să vezi ce dragă am să-ți fiu!... În aceste cazuri își sufleca poalele și în față și în spate... Cum nu purta niciodată chiloți, ieșea un adevărat dans din buric... Așa se oferea ea în aer liber... chiar pe sub Galerii... Cerșetori, puțoi complet rățăciți, voyeurști în căutare de spectacol... "Dă-i drumul Mélișe! Nu mai face mofturi!" Ce-și mai scutura despicătura! Cum își mai sălta scoica!... Ceilalți băteau din palme, cuprinși de o adevărată frenezie, aplaudând dansul tunisian... Asta aduna mulți curioși... Abia după aceea îi ofeream absintul... Terminam cu toții la "Émeutes"...

Colțul Violettei era mai degrabă spre *Balance*, în spatele unui stâlp gros, la *Galerie d'Orléans*... Nu-i trebuiau nici două minute ca să termine cu un client... Dacă dădea peste vreun inocent îl ducea la "Pélican", la doi pași... vizavi de Louvre... Închiria o cameră cu doi franci... Îi plăcea pernodul sec. O puneam să cânte încă o dată:

Orientul feeric s-a instalat din nou,
Sub acoperișul meu
Avea fundul gol,
Și un ochi în mijlocul burții...

Dar pe mine asta nu mă încălzea cu nimic... Uita adesea să mai plece... Se lansa în tot soiul de bârfe... Când vroiam să se care, n-aveam decât un singur mijloc:

– Intră!... îi ziceam... Intră! fetițo! Să mă ajuți la legat pachete.

– Stai, așteaptă, să mai fac un client!... Așteaptă-mă, porumbelule... Să-mi termin și eu seara...

Nu mă puteam bizui pe ea niciodată!... Căuta întotdeauna să scape... Se dezumfla imediat... În afară de nasturii pe care mi-i cosea, mania ei, n-am putut niciodată s-o pun la vreo altă treabă... Se cărăbănea pe loc... Era un mijloc infailibil...

După nici o săptămână, soluțiile și proiectele au început să curgă... Într-o frumoasă cadență, vreo sută pe zi. "Ad libitum", era consemnat în clauze... Dar nu se împiedicau ei de fleacuri... Își luaseră toate libertățile!... În ansamblu, la prima vedere, totul era extrem de minuțios, ca text și precizie... Se osteniseră mult admirabilii noștri cercetători!

În materie de balistică erau mai degrabă extravaganti... dar în detaliu erau interesați!... Ar fi ieșit ceva... În general, când se foloseau de hârtie format mic, cam cât o notă de plată, eram aproape siguri că ni se prezentau schițele unei mașinării gigantice, un clopot cât Opera... pe format 18 *in octavo*, era vorba desigur de niște mici sonde de douăzeci de centimetri...

În această sarabandă de idei fixe, întâlneai absolut orice! Toate sistemele, fanteziile, subterfugiile, gata să pornească în căutarea comorilor noastre... Anumite chesoane care ni se propuneau erau cam de mărimea unui elefant!... Altele erau gen hipopotam... Majoritatea, cum era de așteptat, aveau forme de pește... Câteva prezentau chiar ființe umane... persoane în carne și oase... Unul din ele o înfățișa, ne declarase chiar inventatorul, pe proprietărea sa, asemănarea fiind cât se poate de fidelă, cu niște ochi care începeau să strălucească, rotindu-se concentric, cam de pe la 800 de metri în jos... pentru a atrage toată fauna... și a sorbi străfundurile mărilor...

La fiecare poștă, continuau să apară pe masă, să strălucească, să se foiască soluțiile mirifice!... Nu-l mai așteptam decât pe popă să revină, cum ne promisese, în ultima joi din lună!... Așa ne înțelesesem... Noi eram acolo, neclintiți, la post... Trebuia să ne mai aducă zece mii de franci... Era un avans din ce ni se cuvenea!... Asta avea să ne permită să mai lichidăm din datorii, cele mai urgente din cartier și să ne reinstalăm telefonul! Să publicăm niște fotografii frumoase în numărul nostru special!... În întregime dedicat "Clopotului"... Se vorbea deja foarte mult despre noi în marea presă, pe chestia salvării submarinelor, și nu numai în scopul recuperării uriașelor averi înghițite de ape... Era exact anul în care se scufundase vasul "Farfadet"... Emoția era încă foarte vie... Aveam ocazia să obținem recunoștința națională!...

Nici una din aceste perspective n-o îmbăta pe grășana noastră!... Mai degrabă făcea mutre! Vroia să-l mai vadă o dată pe preot înainte de a merge mai departe... Îl aștepta deci cu mare nerăbdare în acea joi... Mă întreba de zece ori pe oră dacă nu-l zărisem cumva?... La capătul Galeriilor?... Și patronul?... Pe unde dracul umbla?... Iar plecase în petrecere?... Nu era în pivniță?... Nu!... Se cărase de dimineață... Întrebau de el din toate părțile!... Treaba lua o întorsătură destul de neliniștitoare... Îi zic hoastei: "Așteptați-mă! Dau o fugă până la

«Émeutes»"... Dar când să trec pragul ușii îmi zăresc domnul și patronul care se apropia agale, traversând încet prin parc. Se chiora după servitoare... Nu-i păsa de nimic... Fluiera, secătura! Cu brațele pline de sticle... O zbughesc... Fac un salt. Îl strig.

– Ei bine! Ferdinand! Ei bine! Ai un aer destul de nervos... Arde cumva la noi?... A sosit?...

– Nu! îi răspund... Nu e aici!...

– O să sosească!... Îmi răspunde foarte liniștit. Uite aici un vin... un lichior amărui!... Anison! și biscuiți!... Nu știu ce i-o plăcea acestui popă!... Ce-o fi bând un preot?... Cred că de toate!... Vroia să sărbătorim afacerea... Cred de-acum sincer, Ferdinand, că avansăm pe Calea Regală... O! Da! Ni se vestește!... Apare la orizont!... Ah! M-am uitat peste planuri azi de dimineață!... O avalanșă! Un torent de idei, băiatule!... Dar odată avalanșa terminată... am să fac eu o triere!... din tot ceea ce se poate reține... și ce trebuie aruncat la coșul de gunoi... El nu poate face treaba asta... Vreau să-mi dea mână liberă! Fără empirisme... Cunoștințe! Despre asta o să vorbim chiar în după amiaza asta!... Și nu e totul, înțelegi? Mai e la mijloc și răspunderea! Nu mă pot angaja de florile mărilor! O! Nu! Ar fi prea comod! La vârsta mea nu mai ține! Nu! Nu! – ...Un cont în bancă mai întâi! Înainte de toate!... Și douăzeci de mii pe masă! Cu semnăturile de rigoare! A lui și a mea! Numai așa îi pot convoca pe constructori!... Numai așa ne putem angaja!... Altfel nici nu stau de vorbă!... Știu eu ce spun!... Nu mai suntem niște puțoi! Și totuși parcă o mică îndoială îl bântuia...

– Crezi c-o să vrea?...

– O!... zic... Sunt foarte liniștit în privința asta... sunt absolut sigur.

Tot vorbind ne apropiam de birou... Mai așteptăm puțin... Nu se zărea nici un popă! Totul începea să miroase destul de urât!... Doamna des Pereires, foarte nervoasă, încerca să facă puțină ordine... Ca să nu pară încăperea chiar un grajd... Dacă în timpuri normale era acolo un talmeș-balmeș, d-apoi acum, cu noua năvală, nu mai aveai unde să arunci un ac!... O enormă ladă de gunoi!... Un porc nu și-ar mai fi găsit odraslele pe acolo... O bulibășeală în plină erupție... absolut dezgustătoare... de la podea până la etajul al doilea... hârtii rupte, cărți desperecheate, manuale mucegăite, manuscrise, memorii, serpentine de vrafuri, înecate în confeti zburătoare... Teancuri, teancuri de dosare fără coperti... Acoperiseră cu ele derbedeii toate frumoasele noastre statui!... Îl decapitaseră pe Flammarion... Lui Hippocrate îi lipiseră o sugativă cu mustăți violete... Am tras din maldăr, cu un efort neînchipuit, trei scaune, masa și fotoliul cel mare... I-am alungat pe clienți... Am făcut puțin loc liber ca să-l primim pe sfinția sa...

La ora cinci și jumătate, cu o întârziere de numai treizeci de minute... iată-l că își face apariția... Eu l-am zărit primul traversând pe la Galerie d'Orléans... Ducea cu el o servietă, una neagră, extrem de burdușită... Intră... Îl salutăm... Își pune povara pe masă... Totul mergea de minune... se șterge de sudoare... probabil mersese foarte repede... Era cu sufletul la gură..., începe conversația... Courtial ținea frâiele... Babornița se urcă pe dulapurile Alcazar... coboară câteva dosare... cele mai interesante... crema! Le așează lângă servietă... El surâde agreabil... Are un aer destul de satisfăcut... Răsfoiește neatent cu degetul... Se oprește la întâmplare... Pare a se hotărî... Noi așteptăm, nu ne mișcăm... Să-și dea și el cu părerea, dacă vrea... Respirăm cu prudență... Mai dă vreo două, trei pagini... și deodată toată fața i se încrețește!... Un tic! încă unui! Ticurile se înmulțesc într-un galop hidos! O criză în toată regula!... Parcă ar fi intrat în transă... Aruncă toate hârtiile direct în vitrină... Își prinde capul în mâini... Începe să și-l pipăie... să-l frământa, să-l zgâlțâie... se ciupește... Își muncește bărbia... fălcile, obrații grași, nasul, urechile... Parcă intrase dracul în el!... Își lustruiește ochelarii, își ciupește pielea capului... Și brusc se apleacă... se lasă jos... se repede cu capul în hârtii... Adulmecă teancurile... Mârâie, fornăie îngrozitor de tare... Însfacă un braț și... puf!... le aruncă în aer!... Le izbește de plafon... Plouă cu hârtii și cu dosare, planuri, broșuri... Pretutindeni... Nu se mai vede om cu om... O dată, de două ori!... și iar! Urlând întruna! Vesel! Nevoie mare!... Jubilează!... Dă din mâini... scotocește... oamenii se înghesuie în fața ușii... Își răstoarnă servieta cu fundul în sus... Scoate din ea alte hârtii, numai tăieturi, brațe întregi... Le împrăștie și pe astea... Printre ele, zăresc bine, sunt și bancnote!... Le văd jucând printre hârtii... Zburând... Vreau să mă reped să le adun... Nu știu cum să fac... Când iată doi zdrahoni atacă ușa... O dau de perete cu umerii... Despică mulțimea... O împing... Trec... Sar pe popă... Îl leagă, grămădindu-l, răsturnându-l, îl pun la pământ... Uf! E gata să se sufocă, pezevenghiul... Horcăie sub masă... "Poliția", ni se recomandă cei doi... Îl trag de picioare... se urcă pe el, nefericitul...

– Îl cunoașteți de multă vreme? ne întreabă...

Erau inspeciori... Cel mai arțăgos dintre ei își scoate legitimația... Răspundem repede că habar n-aveam cine era!... Nici măcar o idee! Preotul continua să se zghiuiască... Să se zbată, paiata... Găsește chiar ocazia să se ridice în genunchi... Se vaită... imploară... "Iertați-mă!... Îndurare!... asta cerea... Pentru bieții mei săraci... Pentru orbii mei... Pentru surdo-muți..." Îi ruga să-l lase să cerșească...

"Gura! Nu te-a întrebat nimeni nimic!... Era turbat rău, polițistul ăla!... Nu mai termini odată cu tâlhăriile astea!..." cel care ne arătase legitimația i-a tras în gură un cap atât de bine plasat, atât de sonor că

preotul a făcut hâc!... și s-a prăbușit! Nu mai scoate o vorbă!... Îi pun cătușele... Mai rămân un moment, să se odihnească... Îl ridică apoi cu lovituri de picioare. Și asta nu era totul. Courtial trebuia să le semneze "constatarea" și încă o hârtie... "dorso-verso"... Unul dintre polițiști, cel mai puțin încruntat, ne dă informații despre bibicul cel nebun... Era cu adevărat preot... și chiar un paroh cu onorariu!... Domnul paroh Fleury!... Așa se numea... Nu era la prima lui măgărie... Mai fusese prins... Și-a înșelat mai întâi familia, nici un membru n-a scăpat... cu mii și mii de franci... veri... mătuși... călugărițele de la Saint-Vincent de Paul... Pișcase pe toată lumea... pe ocrotitorii diocezei... paracliseri și scăunari... Le datora cel puțin două mii de franci... Și totul pentru niște idei fixe fără cap și fără coadă... Acum furase din casieria Sacramentelor... puseseră gabja pe el de două ori... pe când forța caseta... Cutia milelor "Ioana d'Arc" fusese găsită în camera lui tăiată cu foarfecele... Nebunul de pe comoară... Își dăduseră seama prea târziu... Acum aveau să-l închidă... Propriul lui Episcop de la Libourne cerea să fie băgat la beci...

Ce mulțime se adunase pe sub arcade!... Se distrau, nu pierdeau nimic din spectacol... Comentau cu voce tare... O teribilă rumoare... Zăriseră și ei bancnotele risipite prin casă... Dar și eu le ochisem... Și am avut prezența de spirit necesară... Am salvat câteva hârtii și o monedă de cincizeci de franci... Făceau numai Of! Of! Of! Mă văzuseră pârlitii de dincolo de vitrină!... Pe preotul nostru polițiștii îl băgaseră în sala de gimnastică... Tot mai opunea rezistență. Trăgeau de el de-a-ndăratelea ca să-l poată scoate și urca într-o trăsură... Dar el se agăța cu toate forțele... Nu se lăsa dus...

"Săracii mei! Bieții mei săraci!"... mugea încontinuu! În sfârșit, sosi și dricul poliției...

L-au bușit înăuntru... L-au legat, l-au ancorat cu sfori de banchetă... Și tot nu se astâmpăra... Le trimitea bezele... Ce-l mai torturau, mai mare rușinea!... Trăsura nu putea să pornească din pricina oamenilor care stăteau în fața calului... Vroiau să se uite în cupeu... Ar fi vrut să-l mai scoată o dată afară... În sfârșit, cu ajutorul altor polițiști... făcură loc trăsorii... și atunci toți nenorociții s-au năpustit spre prăvălie... Nu înțeleseseră nimic! Ne huiduiău...

Înjurăturile o scoaseră din sărite în cele din urmă pe grăsană. Vru să le închidă gura pe loc... Nici una, nici două... sare la ușă... deschide... se arată, îi înfruntă...

– Ei, ia spuneți? ce vreți... ce aveți? bandă de derbedei! stârpiturilor! răpciugoșilor! Care vă sunt nemulțumirile?... Îl știți cumva de undeva pe închiondoratul ăla?... Ia uitate la ei, ce tupeu... Dar nu s-a prins!... Au început să înjure și mai al dracului!... Urlau de două ori mai tare... Scui-pau în vitrină... Puseseră mâna pe pietre... În curând un masacru avea să se dezlănțuie... Ne-am luat picioarele la spinare... prin ușa din dos... în cea mai mare viteză.

După un asemenea Trafalgar n-am știut mai întâi încotro s-o apucăm, ca să scăpăm de turbați. "Clopotul pentru Comorile de pe fundul Mărilor" deveni foarte curând o coridă la fel de sălbatică ca "Mișcarea perpetuă"... Trepădau de dimineață până seara... Și adesea veneau și noaptea să mă trezească din somn cu vociferările lor... O defilare de smintiți, scoși complet din fire, care se dejghinau în fața ușii, umflându-se, plini de certitudini, de soluții implacabile... Nu era deloc plăcut să-i vezi... Și tot timpul răsăreau alții și alții... Împiedicau circulația... O sarabandă de dementi!...

Se îngrămădeau, se foiau prin prăvălie, înțepeneau pe scaune, stăteau agățați de vrafuri, tologiți printre hârtoage, că nu mai puteai intra să-ți iei ceva... Nu vroiau decât să stea acolo, încă un minut, să ne convingă, cu noi detalii...

Măcar să le fi datorat ceva! Să fi vărsat și ei vreun avans, un bacșiș ceva, o subscripție, le-aș fi înțeles nemulțumirea, dar așa, ce aveau, de ce nu se dădeau duși moftangiii, de ce se revoltau!... doar nu era cazul!... Nu le datoram nimic! Printr-o excepție, e adevărat! Năstrușnicii! Nu vroiau să țină cont nici măcar de asta!... Că nu acționam din interes! Că era o afacere de Sport și Onoare!... Pur și simplu, eram chit!... Dar nu!... dimpotrivă! Se revoltau din pura plăcere de a ne pisălogi!... Le era parcă și mai ciudă pe noi! Se dovedeau mai șacali decât oricând! Înjurau! făceau spume la gură! Parcă intrase dracul în ei! Fiecare urla ca la Bursă în apărarea invenției lui!... Și apoi toți deodată!... Un vacarm de neînchipuit!...

Nimeni nu mai avea răbdare să aștepte!... Fiecare ar fi vrut să-i construim năzbătia acolo pe loc! Fără întârziere! abracadabranta lui drăcovenie!... Să scoată fum! să funcționeze! Se grăbeau fără nici o rușine cu toții să scoboare cât mai repede pe fundul mărilor!... Fiecare cu comoara lui!... Fiecare vroia să fie el primul! Că așa era scris în clauzele noastre!... Și ne fluturau hârtia pe sub nas!... Degeaba le-am urlat că ne săturaserăm până-n gât de mutrele și de bâiguierile lor împutite... că nu mai suportam fauna!... imbecila lor pălăvrăgeală!... Courtial s-a urcat pe scara-tirbușon ca să le spună tot adevărul.. A urlat cât l-a ținut gura pe deasupra mulțimii... Își puseseră și jobenul, atât era de solemn... Le-a făcut o mărturisire completă, pe crucea mea!... Minune care nu se vede de două ori!... Le-a spus verde în față că nu mai aveam nici un comanditar! Gata! S-a terminat! afacerea fusese îngropată!... Nici un fel de comoară, nici cât unt la cur!... le-a zis că polițiștii îl înhățaseră... pe ăla la care se gândeau ei, preotul... că era acum în cămașă de forță, că n-avea să mai iasă de acolo niciodată!... că toată

afacerea se dusesse pe apa sâmbetei... "Pe apă! Pe apă!" trepădau de entuziasm, auzind aceste vorbe... Reluă cu toții în cor: "Pe apă! Pe apă! Courtial! Pe apă!"... Și soseau alții, mereu mai mulți, aducând cu ei noi proiecte... Nici o obiecție din partea noastră... nimic nu se prindea... Convingerea lor era foarte fermă... Știau cu toții că pentru o credință trebuie să suferi! Credința mută munții, revărsă mările... Teribilă credință!... Nimeni nu-i întrecea în privința asta!... Erau dealtfel, pe deasupra, ferm convinși că vroiam să păstrăm toți banii pentru noi, să nu împărțim nimic cu ei!... Rămâneau deci în fața ușilor... Supravegheau ieșirile... se instalau pe lângă gard... Se lungeau comod... Nu mai erau deloc grăbiți... Dintr-a lor nu mai puteau fi scoși... Nici nu mai era cazul să insistăm... Ne-ar fi omorât pe loc, la cea mai mică tentativă de a nega... Deveneau din ce în ce mai cruzi... Mai canalii, mai vorbăreți. Se strecurau prin spate... prin sala de gimnastică... Ne făceau semne... Sușoteau într-un colț... ne propuneau tot soiul de aranjamente, ofereau bacșișuri grase... patruzeci la sută în loc de zece, partea noastră, la prima comoară scoasă... Numai să ne ocupăm de el înaintea altora... Ne credeau extraordinari de lacomi... Vroiau să ne corupă... Ne fluturau pe sub nas mii de favoruri!

Courtial nu mai vroia nici să-i privească, nici să mai vorbească, nu mai vroia pur și simplu să-i audă... Nu mai vroia nici măcar să se arate... Îi era frică să nu fie pus sub observație... Cel mai bine tot în pivnița lui se simțea...

– Și tu! Îmi zicea... Mai ieși de aici!... Or să te înnebunească! Mai du-te și mai plimbă-te pe sub copaci... dincolo de bazin... E mai bine să nu ne vadă împreună... Vor obosi până la urmă. Lasă-i să urle cât îi țin puterile... O să dureze corida asta opt, zece zile!...

S-a înșelat în această apreciere. A durat mult mai mult...

Din fericire mai salvă ceva, un mic fond de bani... Ce știse de la paroh... Aproape două mii de franci... Ne-am propus ca, imediat ce trece furtuna, cu banii ăștia să ridicăm ancora... Să ne luăm calabalâcul și să ne arătăm la față prin alte locuri... Într-un alt cartier! ...Aici, unde eram, nu se mai putea trăi... Vom scoate un alt "Génitron", pe alte coordonate, cu totul noi... cu alți inventatori... Despre clopot nu mai suflăm o vorbă... Totul era posibil la urma urmei, dar trebuia să mai îndurăm această mizerie vreo două, trei săptămâni...

Între timp mă dădeam de ceasul morții s-o fac pe grăsană să înțeleagă că cel mai bine ar fi pentru ea să rămână la Montretout... Să aștepte sfârșitul furtunii!... Nu vroia să mă asculte, nu credea în eventualitatea unui pericol... dar eu îmi cunoșteam publicul... Era peste măsură de excitat de voaleta, pipa și manierele ei... Îi scoteau tot felul de vorbe... Ea nu se lăsa, îi înfrunta... se putea termina foarte rău... Risca, firește, să fie omorâtă... Îi apucau pe inventatori câteodată niște fierbințeli teribile, niște porniri, că nu-i mai recunoșteai... Ar fi omorât atunci pe toată lumea care le ieșea în cale! Firește, ei nu-i era frică!... S-ar fi apărut ca o leoaică! Dar nu de drame aveam noi nevoie!... Ce-am fi câștigat?... Nu așa își putea salva casa!... În sfârșit, a fost de acord, după ce mi-am stuchit sufletul cu ea, să plece, pupându-mă și suspinând de să-ți rupă inima, nu alta...

Deci în ziua următoare nu mai veni... Courtial moțâia în pivniță... Dejunasem împreună în "Foubourg Poissonière", la "Escargots", la Raoul, destul de bine, pe legea mea. Nu-și refuzase nimic...

Nici eu n-am mai stat să mucegăiesc în prăvălie... Am ieșit aproape imediat... ca să mă instalez mai la distanță, ca de obicei, pe o bancă de vizavi, ascuns după o rotondă... De acolo supravegheam împrejurimile... Puteam chiar interveni dacă lucrurile luau o întorsătură proastă... Dar nu, ziua se anunța liniștită... Nimic deosebit... Mereu aceleași grupuri de vorbăreți, flecari, fremătând roată-mprejur... O țineau așa cam de pe la începutul săptămânii trecute... Nimic extravagant!... N-aveam de ce să-mi fac gânduri negre... fierbeau fără să dea în clocot... După ora patru se instalase chiar un fel de calm!... Se așezase fiecare pe unde apucase... vorbeau mai degrabă în șoaptă... Probabil că mai obosiseră și ei... O șleahță întreagă risipită pe lângă vitrine... Mirosea a plictis... Nu mai putea dura mult... Începui să concep alte proiecte... Trebuia s-o întindem... Să încercăm alte debușeuri!... Să ne repezim spre alte pivnițe... Să punem la cale alte afaceri!... Aveam bani!... Cât putea să mai dureze?... Vai! Vai! Nu era lucru mare să topești două mii de franci!... Dacă vroiam să punem jurnalul pe picioare!... și să salvăm casa!... La drept vorbind, amândouă deodată nu se putea!... În sfârșit, eram cufundat în gânduri... profund absorbit... când de departe... din *Impasse du Beaujolais* zăresc un zdrahon care făcea singur un tâmbălău îngrozitor!... dă din mâini și din picioare!... Se apropie în fugă, se proțapește în fața ușii... Înșfacă clanța... O scutură ca pe un măr... Îl strigă pe des Pereires!... Furia întruchipată, băiatul, scos complet din țâțâni... Înainte de a o șterge se mai screme o dată... Nimeni nu-l bagă în seamă... Cu o pensulă mânjește ceva cu vopsea verde pe vitrină... Probabil niște porcării... Și-o ia la fugă... tot înfierbântat... În sfârșit, mai văzusem eu altele, și mai rele!... Nu era o tragedie!... Bine că scăpasem numai cu atât!...

Mai trece o oră, două... Soarele începu să coboare... Bătu de șase... Sosea momentul neplăcut, cel de care mă temeam foarte mult... Ora mizerabilă prin excelență a amenințărilor, a scandalurilor... Mai ales cu clientela noastră... Momentul scârbos când magazinele dau drumul tuturor maniacilor, am ploiaților teribil de ingenioși... Nebunii intră în sărbătoare!... Fabricile, manutanțele... Se precipită cu capetele goale în urma autobuzelor!...

Artizani tracasați de efluviile Progresului!... Profită de ultimele momente!... E sfârșitul zilei... Își sfarmă splina, se dau de ceasul morții!... Altfel sobri, nu beau decât apă... Aleargă ca bezmeticii. E momentul marilor bătălii!... Mi se face greață numai văzându-i cum apar... Ne cădeau astfel pe cap totdeauna în loc de aperitiv...

Încă stăteam pe gânduri... Mi-adusei aminte și de mâncare... Să mă duc să-l scol pe Courtial... Îmi ceruse cincizeci de franci... Dar brusc tresării... Îmi ajunsese la urechi o rumoare!... prin *Galerie d'Orléans*... care crește... se apropie... Acum e mai mult decât o rumoare... Tună! Furtuna!... Se auzi un bubuit exact în fața vitrinei!... O iau la goană!... Fac un salt până-n *rue Gombuste*, de unde mi se pare că se aude zgomotul cel mai afurisit... Dau acolo peste o șleahță de demoni, cu privirile rătăcite, niște brute mugind, în spume... Să fi fost cam la vreo două mii pe lungul culoar, urlând toți deodată!... Iar de pe străzile laterale răsăreau mereu alții... Se înghesuiau, strâns lipiți unul de altul în jurul unui cheson, un fel de camion, foarte scund, pătrat... Exact în momentul în care apar eu, sunt pe cale să dărâme dubla grilă a grădinii... Și reușesc dintr-o singură bușitură... E formidabil căruciorul lor, plat ca un berbece... Dărmă două arcade... Pietroaiele săreau ca paiele!... Totul se prăbușește, se duce de-a dura! în stânga, în dreapta! Zboară în țandări... Înfricoșător!... Năvălesc ca tunetul!... Înhamăți la năstrușnica drăcovenie... Pământul se cutremură pe o rază de 150 de metri!... Unii o luaseră de-a dreptul prin canale!... Ce frenezie!... Țopăie, freamătă în jurul catafalcului! Porniți cu toții la atac!... Nu-mi vine să cred!... Sunt dezlănțuiri!... Cel puțin o sută cincizeci trag la hamuri!... aleargă pe sub bolți târând enorma încărcătură după ei!... Alți diavoli, îndârjiți, îmbrâncindu-se, dejghinându-se dădeau să se agațe de timonă... de carenă... de osii... Mă apropii de sarabandă... Ah! încep să-i deslușesc pe inventatorii noștri!... Sunt aproape toți prezenți!... Îi recunosc unul câte unul!... Uite-l pe De la Gruze, băiatul de la cafenea... cu șoșonii în picioare!... Și pe croitorul Carvalet... Lui îi e mai greu să fugă!... Îi cad pantalonii în vine!... Uite-i colo și pe Bidigle și Juchère, cei doi care inventează împreună... petrecându-și toate nopțile la Halles... cu boccelele în mână... Îl văd și pe Bizonde! Pe Gratien! cel cu sticla invizibilă! Pe Cavendou... Pe Lanémone cu cele două perechi de ochelari ai lui!... cel care a descoperit încălzirea cu mercur!... îi recunosc, s-au adunat aici toate mortăciunile!... Cer masacru! Moarte! Nebuni furioși! Mă urc pe grilă! Contemplu de sus răscoala!... Și-l zăresc pe capra chesonului și pe smintitul care-i ațăță, care-i conduce!... Văd acum bine monumentala mașinărie! O carapace de fontă... o spurcăciune teribil de fantezistă!... E clopotul lui Verdunat! Absolut blindat!... Nu mă înșel!... Îl recunosc! L-am văzut de o sută de ori în machete!... faimosul proiect!... Și iată-l pe Verdunat, complet dezmaskat!... călare pe propriul lui aparat! Stătea chiar în vârful Vocifera! Aduna ghiorlanii! îi încuraja! îi asmuțea să atace!...

Știam, ne prevenise categoric că-și va construi clopotul în ciuda sfaturilor noastre! pe propria lui cheltuială!... Din toate economiile!... Nu l-am luat în serios... Nu era primul care ne vindea gogoși!... Verdunat erau vopsitori din tată în fiu la Montrouge! Venise cu toată familia după el!... Țopăiau în jurul clopotului!... Nu oboseau!... ținându-se de mână... jucând farandola!... mama, bunicul și toți plozii... Veniseră să ne aducă scula lor... Doar ne-o promiseseră!... Și eu care n-aș fi crezut nici în ruptul capului!... Împingeau la ea tocmai de la Montrouge! Un breelan de zărghiți! Barbara coaliție!... Îmi adun tot curajul... Presimt nenorocirea... Aia mă recunosc! Mă înjură! Au ceva cu mațele mele!... Mă scuipă de jos... Mă fac albie de porci! încerc să-i opresc:

– Stați! O clipă! Ascultați!... – Liniște!... Stați să ne înțelegem!

– Ia coboară, pezenvengiule!... Să te învățăm noi minte!... Te-n cur pe mă-ta! Fleandură! gliganule! Lepădătură! Unde ți-e amic, boșorogul! Să-i vărsăm aci mațele!...

Nu vroiau să mă asculte!... Nu mai avea nici o noimă să insist... Noroc că am putut s-o tulesc!... M-am ascuns în spatele chioșcului... Am strigat: "Ajutor!" cât am putut!... Era prea târziu... Nu se mai auzea nimic pe deasupra parcului, atât de tare vuia... tuna... spintecând aerul...

În fața ușii noastre, măcelul se dezlănțui! parcă îi ațătasem și mai rău cu vorbele mele!... Îi exasperasem... Deshamă... Ies din timonă... Și-și îndreaptă infernala mașinărie, de-a lungul aleii, cu capul spre vitrină!... Țipetele se aud de două ori mai tare!... Nebunii din toate Galeriele și de prin împrejurimi se reped la clopot, pun umărul... Mulțimea se încordează! "Unu! Doi! Și hop! Ridică!" Mașina se bălăbăne... e propulsată dintr-o singură mișcare!... toată catapulta se izbește în geam... Care se face țandări... lemnăria cedează... Plesnește! scapă din țâțâni! Așchiile sar cât colo!... O avalanșă de sticlă spartă!... Monstrul pătrunde, forțează, se clatină, strivește! "Génitron" se prăbușește într-un torent de moloz!... Scara-tirbușon, colțul comanditarului, tot mezaninul tunisian... Am mai avut timp să văd cataracta de hârtie și explozia de praf!... Un nor uriaș țâșni, umplând pe loc parcul și celelalte galerii... Hoarda se înăbușă!... Sunt prinși ca-ntr-un înveliș de ghips... Scuipă! Tușesc! Se sufocă! Și totuși delirul continuă... fierăria... oglinzile... vin la rând plafoanele care se prăbușesc în cascadă! Clopotul tresare! Podeaua... crapă... se-ntredeschide!... infernala mașină se balansează pe marginea prăpastiei!... Se apleacă... se rostogolește în abisuri... pe toți dracii! se face bucăți... Bubuitul zguduie cerul!... Țipete asurzitoare se aud... infernale... mulțimea încremenește!... Grădinile sunt înecate sub praful gros... Apar, în sfârșit, și agenții!... Caută pe băjbăite la locul dezastrului... Fac baraj în jurul dărâmăturilor... Alți polițiști vin

în fugă... Răsculații se despart... se împrăștie!... dau înapoi în fața lor!... O iau la goană în jurul restaurantului... Le clănțane dinții de frică...

Polițiștii îi alungă pe curioși de la locul catastrofei!... Îi cunoșteam pe răzvrătiți!... Puteam să-i denunț! Mi-era foarte ușor... Îl știam pe cel mai perfid, pe cel mai păcătos din toată banda! mai înfierbântat! mai urduros! Era unul între ei care ar lua zece ani pe puțin! Da! Dar nu eram destul de puternic pentru o răzbunare! Asta n-ar fi făcut decât să înrăutățească și mai mult lucrurile... Asta e!... Să scăpăm mai întâi din încurcătură, să salvăm ceea ce este mai urgent!... Mă bag în mulțime... Mă apropii de grupuri... Mă înfățișez polițailor... "Pe patron nu l-ați văzut, pe Courtial des Pereires?" întreb tare, cât pot de tare!... În stânga, în dreapta!

Nimeni nu-l văzuse! Eu îl părăsisem la prânz!... Brusc îl observ pe comisar... E cel de la *Bons Enfants*... Putregaiul care ne hăituisese atâtă!... Mă apropii... îi semnalez dispariția... Mă ascultă... E sceptic... "Crezi?" face la mine... Se îndoieste... "Dar sunt sigur!"... Atunci coboară cu mine printre crăpături... Scotocim amândoi... Țip!... Chem!... "Courtial! Courtial!... Sus! Sus!" toți agenții urlă în cor... O dată! De două ori! de zece ori!... Caut prin gropi!... Mă aplec peste marginile dărâmăturilor!... „E la bordel, cel mai sigur!” mi-atrage atenția celălalt, jalnica piftie!... Când eram pe punctul de a renunța... auzim brusc o voce!

"Ferdinand! Ferdinand! N-ai o scară?..."

El e, el e! Fără nici o îndoială! Se arată dintr-o groapă foarte adâncă... Iese dintre molozuri cu mare greutate! Cu mutra plină de praf... Îi aruncăm o sfoară... se agață... Se cațără!... Iese din crater!... E întreg!... Ne liniștește!... A fost surprins, înghesuit, prins complet între clopot și perete!... dar nu-și mai găsește pălăria... Asta îl enervează cel mai mult... Tună și fulgeră... Și redingota a avut de suferit!... Nu mai insistă... Refuză orice ajutor... Refuză să meargă la poliție... Se uită urât la polițiști... "Voi depune mărturie, domnilor!" Și fără să mai stea pe gânduri, sare balustrada, peste bârne și dărâmături!... Și iată-l afară... "Loc! Loc!" Trece spintecând mulțimea!... Redingota nu mai are poale!... Era aproape dezbrăcat... Plin de praf, pare un arlechin... pe drum își pierdu toată fanfaronada... Își înțeți fuga... Trăgea de mine să ieșim pe la Louvre... Mă ținea strâns de mânecă... Îl zgâlțâia frica... Nu-și mai dădea aere...

– Hai! Hai! mișcă, Ferdinand! Uită-te înapoi, Ferdinand! Nu ne urmărește nimeni?... Ești sigur? Dă-i drumul, băiete! în vecii vecilor n-o să ne mai întoarcem pe aici! În șandramaua asta, pentru nimic în lume! în Capcana asta infernală! Nici gând! E o cabală, firește!... Am să-i scriu proprietarului!

Cum biroul nostru era făcut praf și pulbere, eu nu mai aveam unde să dorm... Atunci se luă hotărârea, de comun acord, să mă mut la Montretout!... Am trecut pe la "Émeutes"... În halul în care era nu putea lua trenul. Cu redingota lui făcută praf!... Din amabilitate, patronul îi împrumută un costum de al lui... Am mai stat de vorbă cu vreo doi smintiți... Pantalonii lui Courtial erau tot numai găuri... trebuiau cusuți... Toată lumea văzuse tîmbălăul, auzise țipetele, scandalul... Se arătau foarte interesați!... Chiar Naguère luă parte la discuții... Vroia să facă și el ceva, măcar o colecție publică... I-am spus că nu era nevoie!... Mi s-ar fi făcut greață să accept!... Că mai aveam ceva bani! Se îmbogățise destul de pe urma bătrânului nostru!... Avea de ce să se arate generos!... Atunci plăti el băutura, mai oferii un rînd, și apoi încă unul.

Era mai degrabă cald... Eram totuși în iunie... Tot vorbind, gâtul ne devenise scorțos de cât praf înghițiserăm și a trebuit să golim câteva pahare!... vreo doisprezece litri!... Am plecat clătînându-ne... Era foarte târziu!... Dărdora emoțiilor nu ne trecuse!... La Gara de Nord am prins la fix ultimul tren!...

Spre norocul nostru la Montretout noaptea era plină de stele... lumină de lună... Vedeam drumul... Trebuia totuși, ca să nu dăm în gropi, să fim foarte atenți la hârtoape, mai ales după ce începurăm să urcăm colina!... Nici vorbă nu era pe vremea aceea de felinare sau indicatoare!... Trebuia să înaintezi băjbâind cu multă grijă bizuindu-te pe tact, pe instinct... ca să te orientezi printre case... Altfel puteai s-o sfârșești urât de tot... Aveau loc, din pricina unor confuzii, cam câte patru, cinci crime pe an!... Se mai rătăceau unii... mai îndrăzneți... sau se înșelau în privința casei!... Și se aventurau dincolo de grilaj!... sau sunau aiurea pe la uși!... Bietele obrăznicături erau imediat doborâte cu un foc... de revolver în toată regula... sau de o carabină Lebel... ca să fie haliți în doi timpi și trei mișcări de haita de câini din împrejurimi... O adunătură nemiloasă din cei mai feroci carnasieri, recrutați numai dintre potăile corcite... teribil de agresivi, dresați în acest sens... Se năvăliseră la hoit... Nimic nu rămânea din nenorocit... Există și o explicație... Exact în acele momente își făcea de cap pe coclaurile astea banda lui Bonot, terorizând de vreo șase luni regiunea de nord-est și acționând nestingheriți!...

Toată lumea intrase în panică! Neîncrederea era totală... De îndată ce închideau ușa nu mai cunoșteau nici mamă, nici tată... Vai de cel rătăcit!...

Proprietarul econom, gospodarul meticulos, înțepenit în spatele persienelor își petrecea noaptea la pândă, nedormind decât cu un ochi, cu mâna încheștată pe armă!...

Spărgătorul șmecher, vagabondul cu privirea piezișă, dacă era observat, se putea considera din capul locului doborât, ucis, sfârțecat!... Ar fi fost un miracol să le iei banii!... Erau de o vigilență parșivă!... La adăpostul unei bezne criminale!...

Sub „marchiza” gării, Courtial nu era liniștit!... Își imagina drumul de întoarcere... Tot felul de capcane... se gândea... "Înainte!" De la primii pași se apucă să fluiera tare... un fel de arie tiroleză!... Aria de recunoaștere... Trebuia să ne anunțăm prezența mai ales prin locurile mai periculoase!... Ne-am afundat în beznă! Drumul era moale, desfundat, lunecos!... În întuneric discerneam destul de greu obiectele... conturul caselor... Ne lătrau, ne huiduiau, ne înjurau de câte ori treceam pe lângă o poartă... Dezlănțuind haita de câini... Mergeam cât puteam de repede, dar începuse și ploaia! Totul devenise o imensă fleșcărie... Drumul urca drept la deal.

– Ne îndreptăm... m-a avertizat... spre cea mai înaltă cotă din Montretout. E cel mai sus loc! Ai să vezi!... Casa lor, "la Gavotte", așezată chiar în vârful dealului, mi-o spusese adesea, încorona peisajul!... Din camera lui vedea tot Parisul! Începuse să sufle greu!... Și totuși noroiul nu era chiar atât de clisos! Dar ce trebuia să fie pe-aici iarna?... În sfârșit, ceva mai departe, după o cotitură, observ niște semnale, o lumină care se mișcă... se agită... "E nevastă-mea, strigă el atunci!... Vezi, îmi vorbește printr-un cod: C.H.A.M.... O dată în jos, de două ori în sus..." În sfârșit, nu ne mai putem rătăci!... Dar tot mai urcăm... Dăm din ce în ce mai repede din picioare!... Storși, abia trăgându-ne sufletul, am intrat în ogradă... pațachina noastră cu lanterna coborî prisma în fugă... și se repezi la bătrân... Începu să-i turuie gura... nu mă lăsă să plasez nici o vorbă... De la ora opt seara făcea semne la fiecare sosire a trenului!... Era complet scoasă din fire... Și eu ce căutam acolo?... Nu ne înțeleseserăm așa!... De ce venisem?... Nu făcea decât să pună întrebări!... Observă brusc că el avea alte haine!... Eram prea obosiți ca să ne mai lansăm în detalii!... Ducă-se dracului!... Am intrat înăuntru... Ne-am oprit în prima odaie... I-am spus pe scurt totul... Bănuia ea, după întârziere... că erau la mijloc lucruri importante... Dar o veste mai proastă nici că puteam să-i aduc, ca să punem capac la toate!... Hodoronc-tronc! Să-i vină așa pe nepusă-masă!... Amuțise complet... Îi tremura fața cu mustăți cu tot... Nu mai chițcăia!... Până la urmă se porni pe plâns...

– Atunci, gata, s-a sfârșit cu toate, Courtial?... S-a sfârșit, spune?... Se prăbuși pe un scaun... Credeam că avea să-și dea duhul!... Cu noi acolo lângă ea... Ne pregăteam s-o întindem pe podele!... M-am ridicat să deschid fereastra... Dar pe ea o apucă brusc un soi de frenezie... Țâșni de pe scaun!... Tremura din tot hoitul!... Se reculese... Jalea-i fusese trecătoare! Iat-o iarăși în picioare... Se clatină puțin... apoi se înțepenește bine... izbește cu pumnul în masă... acoperită cu mușama...

– Fir-ar să fie! Dar asta e prea de tot! zbiera cât o ținea gura...

– Prea de tot! prea de tot! Mie-mi spui!... Se înfură și el! Și se repezi în fața ei, un ghem de nervi... Acum avea cu cine sta de vorbă... Cucurigea ca un cocoș...

– A! E prea de tot! A! E prea de tot?... Ei bine, draga mea, nu regret nimic! Nu!... Nu!... Să fie clar! Absolut nimic!...

– Aha! Nu regreti nimic! Secătură... Aha! Ești mulțumit? Nu? Și casa? La rate e-ai gândit? Sâmbătă or să vină iar! Sâmbătă, nici o zi mai târziu!... Ai o mie două sute de franci?... Îi ai la tine?... I-am promis, știi doar!... Sunt arvuniți! La prânz, vin! îi ai la tine?... Nu la ora unu!... La prânz!

– Rahat! Rahat! Ducă-se dracului cu toții! Mai la urma urmei... mă doare-n cot de casa asta... Poți să faci o căcărează din ea!... Evenimentele astea m-au eliberat... Mă înțelegi?... Vorbește, neroado!... De aici înainte nici un fel de tristețe! Nici o ranchiună! Nici datorii! Nici polițe expirate!... Mă doare-n cot! Mă auzi, nu? Fac ceva pe toate! Da!...

– Faci ceva! Faci ceva! Faci datorii! Datorii! Dar bani n-ai, nu-i așa, codoșule!... Ferdinand are șase sute de franci cu totul la el! Știu eu bine!... Îi mai ai, Ferdinand, e totul!... Exilul? Ferdinand!... Exilul?... Se lăsa două sute de franci, atât vor veni să-mi ceară, nu șase!... Știi tu asta?

– Tttt! Tttt! Niciodată, nici un pas înapoi!... Asta-i cangrena!... Tu vrei să aperi cangrena?... Amputarea, asta e soluția!... Mă înțelegi, balabustă? Amputarea din rădăcină! Aoleu! Ai băut tot vinul alb! Miroși de la o poștă! Din rădăcină! Da! Și a usturoi! Să salvezi ce? Uite, îți pute gura! Un ciot putregăit? Viermii? Muștele? Nu, nu, buboi! Nu! Niciodată, hoit împuțit! Nu accept nici un fel de demersuri! Unul singur măcar!... Mă auzi?... Niciodată, țopo! atât cât mai trăiesc eu!... Înfrângerea! Decizia! Vicleșugul! O, nu! Nici prin cap nu-mi trece! Să-i îmbrățișez pe cei care-mi înfig cuțitul pe la spate?... Eu? Niciodată!... Ferdinand! Tu mă înțelegi! Nu-i așa?... Profită de tot ceea ce vezi! Privește! Încearcă să înțelegi, Ferdinand. Nu te mai întâlnești cu o asemenea ocazie!

– Să mor eu dacă tu n-ai băut!... Ia stai un pic! Ați băut amândoi! Ia te uită, nenorociții, vin la mine bine făcuți!... Și tot ei mă înjură!...

– Grandoarea! Detașarea, tâmpito! Plec! Auzi!... Încă nu știi nimic!... Departe! Cât mai departe!... Îți spun!... Sfidând provocările cele mai diabolice! cele mai scârboase! Cum poate să încolțească în burdufurile lor urduroase inefabilul! Ei? În niște răpănoși sălbatici! Măsura esenței mele? Este noblețea, balabusto!... Mă auzi! Tu care puți a acid aliacic!... Îți dai seama? Zi! Cur mare! Noblețea! Mă ascuți? Cât privește "Gavotte" a ta.

Rahat! Rahat! Rahat!... Noblețea! Lumina! Suprema înțelepciune!... Oh! Mercenari deliranți! Fanfaroni ai tuturor jafurilor!... O, Marignan! O marea mea derută, bietul de tine, tu, Ferdinand al tuturor nenorocirilor!... Nu-mi cred ochilor, nu-mi mai recunosc vocea!... Mă simt feeric! Copleșit! Se întoarce destinul împotriva mea!... Eu care ieri eram la zenit! Bombardat de favoruri! Adulat! Eu cel pe care toți îl plagiau! îl hărțuiau! îl sărbătoreau împăratește! Ce spun! îl implorau din patru părți ale lumii! Ai văzut, doar, nu?... Ai citit... Și azi?... Trosco-pleosc! Nimic! Trăznetul a căzut!... Nimic!... Nu mai sunt decât un atom!... Dar atomul, Ferdinand, e totul!... Exilul? Ferdinand!... Exilul?... Se lăsa cuprins de tristețe... – Da! Asta e! Îmi scot pălăria! Destinul îmi deschide larg porțile! Exilul! Fie! între noi doi, acum! De când îl implor! S-a făcut! Și-a atins ținta lovitura! Transcendentă! Ossana! Irevocabil! Toată intriga se dă pe față!... În sfârșit!... Trebuia!... de atâția ani de când mă hăituie, de când mă roade! Mă epuizează!... Compensația!... Se arată! O descopăr! O înșfac bine! Supusă! Fierbinte!... În plină lumină!... Ce viziune, Ferdinand!... Ce spectacol! Sunt copleșit, draga mea Irène!... Spumegândă! însângerață, mă înțelegi!... Am văzut-o chiar în această după amiază, luând cu asalt mândrul nostru jurnal! Năvălind să calce în picioare spiritul! Ferdinand, mi-ești martor! Rănit! Mortificat! Desigur! Mutilat!... Mă îndârjesc! Mă adun! Mă smulg din acest coșmar! Ah! Abominabilă bătălie! Dar bășica a crăpat! fierea a țâșnit în toate părțile! Mi-a sărit în ochi! Dar spiritul n-a suferit... O mândră, pură recompensă! O! Nici un fel de compromis, mai ales! Mă auziți, voi toți? Să mă duc acum să-mi înduplec călăii?... Lanțurile! Lanțurile! Focul mai degrabă!... Orice! Dar asta nu! Oho! Tttt! Zeii s-au înțeles între ei! Fie!... Îmi fac bucuria celui mai amar dintre daruri! Cadoul lor! Ura! Ura vulturilor!... Exilul! Cum să-l refuz? Eu? Ar însemna că nu mă prețuiesc destul!... Vor să mă pună la încercare? Ei bine!... rânjea!... Mă pun la încercare?... Sunt flatat!... Îmi vine să răcnesc de mândrie!... Prea crud?... Hm!... Hm!... O să vedem noi!... E o afacere între Dumnezeu și oameni!... Vrei să știi, Ferdinand, cum am să mă descurc? Răbdare, prietene, răbdare!... Nu te necăji! Uite, Ferdinand! Tu care bați atâta drumurile, cunoști bine Panteonul... Spune, biată minte obtuză?... N-ai remarcat nimic? N-ai văzut niciodată "Gânditorul"? Stă pe soclul lui... acolo... Ce face? Ei, Ferdinand? Se gândește, prietene! Da! nimic altceva! Se gândește! Ei bine, Ferdinand! E singur!... Poftim! Și eu sunt singur!... El e gol! Și eu sunt gol!... Ce-ați putea face pentru mine? Bieții de voi!... acum i se făcuse milă și de noi! de mine și de grăsană!... Nimic! Și tu!... biet copil zăpăcit de umori! blegit din pricina creșterii! într-un cuvânt, nevertebrat! Biet gasteropod pe care orice vis îl poate aneantiza... cât despre biata mea moroaică, ce-ar putea ea să-mi dea? Care să-mi fie sau să nu-mi fie de folos! Un tandru ecou al anilor noștri duși... Dovezi? Dovezi defuncte! Ale iernilor de demult! Orori!...

– Cum ai zis?... Ia mai zi o dată!... Spune repede, să aud și eu!... Ultimele cuvinte nu-i plăcuseră... Îți bați joc de mine? Spune, golanule?

Nu-i înghițea aluziile... Îl amenința că-i sparge capul cu un vas! Cere detalii... ce mai vroia de la ea?...

– Nu-l asculta, Ferdinand! Nu-l asculta!... Numai minciuni scoate pe gură! Numai și numai minciuni!... Ce-a făcut în bucătărie? Poți să-mi spui!... Cu chitara mea?... Nu știi?... Mi-a furat-o și pe asta! Și de pe toaletă? Bicarbonatul? Nu știai? Iar ți-a trebuit pentru spălături... Să nu-mi spui mie că nu-i așa! Și apa de Vals? Unde ai pus-o?... Nu mai ai respect pentru nimic! Am cumpărat-o ca să dau cu ea duminică!...

– Lasă-mă, haide!... Lasă-mă să mă adun!... Mă asaltezi! Mă exasperezi! Mă hărțuiești!... Cât ești de obtuză, draga mea!... buna mea... dulcea mea! îngerașul meu!...

Ea atunci își smulge pălăria, își trage mucii, pipăie speteaza scaunului, mare, solid...

– Răspunde-mi! îl somează!... Unde mi-ai pus chitara?

El nu-i poate răspunde nimic... și atunci ea începe să ridice obiectul... Îl înșfacă... El îi văzuse gestul... Și se repezi spre mașina de cusut... O apucă de dedesubtul cutiei! Acum au amândoi ce-au căutat... Va urma desigur o explicație... Mă vâr într-un colț... după sobă... El parlamentează...

– Scumpa mea! Te rog! Te implor, comoara mea! Ascultă-mă! Numai un cuvânt, înainte de a te înfuria prea tare! Ascultă-mă! Nu sparge nimic!... Am vândut totul! Dumnezeu! Totul!

– Vândut! Vândut? Tot ce?

– Absolut totul! Da! Chiar azi dimineață! Mă tot străduiesc să-ți spun! Totul la "Creditul Lementhal"... Domnului Rambon! îl știi și tu! *La Contentieux*! Nu mai aveam încotro! S-a terminat! Am lichidat totul! încheiat! Curățat! Poftim! Mă înțelegi! M-ai înțeles, langusta mea! Ți-ai cam pierdut respirația! Acum te liniștești! Măine, să știi!... Măine dimineață vor veni!... Da, mâine! Am făcut toate actele! Nu mai ai decât să semnezi creanța!

– O! Porcule! Golanule! O! m-a ucis derbedeul! N-aș fi crezut niciodată că e în stare!...

Dă drumul scaunului, se prăbușește în el, rămâne așa eu mâinile atârând, complet aiurită... Abia dacă mai suflă!... Nu era ea cea mai tare... El își ajunsese scopul!... Își ațintise privirea peste masă, în celălalt colț al odăii, spre tipul feroce, uitându-se la el ca la o șopărlă dezgustătoare, ca la un monstru exorbitant de dincolo de sticla acvariului... Coșmarul lumii!... Nu-și putea crede ochilor... Cu adevărat nu mai putea face nimic... Nici n-

ar fi avut vreo noimă să mai încerce ceva!... Renunța, se dădea bătută!... Se lăsa în voia amărăciunii... Plângea atât de violent, lipită de bufet, își izbea atât de tare capul... că vesela se dărâmă și veni la vale în cascadă... Dar pe el nimic nu-l putea opri!... Exploata avantajul... Își întărea poziția...

– Atunci, Ferdinand! Ei, vezi? Poți să-ți imaginezi?... Cât de întreprinzătoare e pasiunea... Sesizezi?... Hotărârea mea vine de departe, foarte de departe! E înțeleaptă, bine gândită... Exemple? Emuli? Avem, doamnă! Câți? Câți vrei! Și încă dintre cei mai iluștri! Marc Aureliu! Perfect! Ce-a lăsat bătrânul? Într-o conjunctură foarte asemănătoare? Hăituit! Huiduit! Sucombând sub mulțimea comploturilor... abjecte... perfide... ucigașe!... Ce făcea în acest caz?... Se retrăgea, Ferdinand!... Abandona șacalilor treptele Forumului! Da! Singurătatea!... Exilul! Acolo își caută balsamul! Curajul!... Da!... Ca să stea de vorbă cu sine, însuși!... Cu nimeni altcineva!... Nu cerșea sufragiile unor câini turbați!... Nu! Țțț!... Ah! Înfricoșătoarea schimbare la față!... Și inocentul Vergnaud? Inefabilul! La ora masacrului, când vulturii se adunau deasupra osuarului? De unde urca un miros atât de fad!... Ce face el, cel mai pur dintre puri?... Creierul înțelepciunii însăși?... În acele minute când orice minciună valora cât o viață?... Se risipește în cuvinte? Reneagă? Își rumegă mizeria? Nu! El își urcă singur Calvarul!... Domină de acolo totul!... Se detașează!... Ca un preludiu al marii liniști!... Tace! Asta e, Ferdinand! Și eu voi tăcea, Dumnezeii mă-sii!

Des Pereires, care nu era prea înalt, se ridicase pe vârful picioarelor pentru ca imboldul lui să fie mai solemn... Dar loc totuși nu prea avea, înghesuit cum era între sobă și bufetul cel mare... De acolo ne privi pe amândoi... Îndelung... O idee îi veni în cap!...

– N-ai vrea, zice, să ieșiți?... Să faceți o plimbare?... Vreau să rămân singur!... Măcar un minut!... Vreau să pun ceva la punct!... Vă rog! Vă rog! O secundă!...

– Ce face? Ne dai afară?... Cred c-ai înnebunit de tot!

– Lăsați-mă măcar zece minute, nu mai mult! E absolut necesar! Imperios! Inevitabil! Vă cer un mic serviciu!... Plimbați-vă prin grădină! E mult mai bine decât aici!... Plecați! Plecați! Am să vă fac eu semn! Nu pricepeți?...

Insista. Nu mai avea la dispoziție pivnița de la "Génitron" unde să gândească în voie!... Nu mai avea decât aste trei cămăruțe în care nu se putea învârti în largul lui!... Încăpățânați, porniți, contrazicându-se unul pe altul tot timpul, prevedeam că aveau să se ia de păr curând!... Mai bine scoteam muierea afară... ea era mai rea... Am tras-o deci pe culoar...

– Ne întoarcem în cinci minute!... Îi fac... lăsați pe mine!... Dați-i pace!... Așa pisălog, mai rar!... Și apoi vreau să vă spun ceva...

Vru să-și ia lanterna... Nu era momentul cel mai bun pentru o plimbare!... Cam răcoare! Ea turbase de-a binelea... Își ieșise complet din țâțâni... Nu mai contenea să chelălăie.

– Să-mi facă el mie una ca asta, porcul! satirul! canalia scofălcită! Mie, Ferdinand!... Mie!...

Se zbuciuma mergând pe lângă gard... O luase înainte cu lanterna să-mi lumineze drumul... Bodogănea tot felul de înjurături... Trecurăm prin fața serelor... Ne-am oprit... smiorcăindu-se, trăgându-și nasul, a vrut să-mi arate... să ridice palanurile... să vadă răsăturile... firișoarele... desăvârșita textură a solului...

"Toate astea, Ferdinand, toate astea! Mă auzi? Eu le-am plantat... Singură!... Nu el! O! Nu! Firește!..." Trebuia să mai privesc... napii... râmele... stratul cu bostani... Ridica toate capacele... toate despărțiturile... avea semănată și cicoare... am dat ocol fiecărui pătrat... În cele din urmă renunță... Îmi povesti pe îndelete cât de greu i-a fost pe timpul secetei! Ea scotea apa, ea căra căldările... tocmai de la pompă... cea din capătul aleii... Amărăciunea îi tăia respirația... se așeza... se ridica... A trebuit să privesc cu atenție și butoiul în care strângea apa de ploaie... care nu era destul de încăpător...

– A! Da!... E adevărat, sare ea deodată... Nu-i cunoști sistemul!... Ah! E foarte amuzant! Frumoasa lui invenție?... N-ai auzit de ea?... O drăcovenie fără pereche! E tot ce a făcut el mai bun vreodată! Și totuși m-ara opus la început! Îți poți închipui! Oho! Ce nu i-am spus! Cât nu m-am împotrivit! Nimic de făcut! Absolut! Încăpățânat cât o mie de catări la un loc! M-a lovit peste gură! Dar nici eu nu l-am mângâiat! Crede-mă! Ca să ajung unde? să-mi dărâme o bună parte din gard! Crede-mă! și optsprezece rânduri de morcovi!... Auzi, optsprezece!... Și patru de anghinare!... Ca să facă ce? Un hangar!... Să-l vezi în ce hal e!... O scroafă nu și-ar mai găsi odraslele pe acolo!... O ladă de gunoi, dacă-ți spun! O groapă de rahat! Uite ce-a făcut el în ograda mea!....

Am luat-o într-acolo, ea mă conducea cu lanterna... Am dat peste o veritabilă cocină... un bordei... Aproape complet îngropat... numai acoperișul se mai vedea din el... Înăuntru m-am chiorât pe sub prelate... grămezi de fierăraie!... tot soiul de unelte dihocate... Într-un talmeș-balmeș de nedescris... Și un dinam uriaș, complet astupat, ruginit... un rezervor răsturnat... un volan răsucit... și motorul unui cilindru... Asta era invenția lui Courtial... Auzisem ceva despre ea... În seriile jurnalului "Génitron" aveam pe această temă un număr întreg special destinat "Agriculturii prin radiotelurism"... Trei manuale și un șir nesfârșit de articole cu optzeci de

figuri... pentru indicațiile de utilizare... Mai ținuse pe deasupra și două conferințe la Perreux și una la Juvisy ca să-i convingă pe micii producători... Dar nu-i prea scosese dintr-ale lor... Și totuși, conform părerilor lui des Pereires, cu ajutorul polarimetrului, era o simplă joacă să îndrepti asupra rădăcinii cutărei legume sau plante fasciculele de inducții telurice, care și așa tot ce împrăștia în aer, ridicol, se risipeau, pierdute, fără să folosească nimănui!... "Vă aduc, le zicea el, sub rădăcină infiltrațiile, infinit mai utile decât orice fel de apă! Aversa electrică! Providența fasolei!" Tot după datele lui, cu un aparat simplu nu era decât o glumă să faci să crească ridichea cât napul... Toate gamele fecunde ale magnetismului înfraterestru, la dispoziția noastră!... Creșterea legumelor după nevoile fiecăruia! În timpul sezonului! în afara sezonului! Era frumos, orice s-ar spune!...

Din nefericire, tracasat de grijile jurnalului, de permanentele piedici, de toate neplăcerile de la "Génitron", nu mai avusese timp să-și pună la punct sistemul... Mai ales condensatorii... nu mergeau sincron... era o chestiune de supraveghere... Nu putea să-i facă să se învârtă decât două sau trei ore duminica... Ca unde era insuficient... Dar în timpul săptămânii era mânat de alte griji! Se săturase acum de cancanuri și concursuri!... Ea, doamna des Pereires, nu credea deloc în acest hârb teluric... "I-am spus-o de o mie de ori... ce mi-am mai bătut gura, ce i-am mai cântat, ce l-am mai drăcuit! Dar degeaba!... Bazarul ăsta n-o să meargă niciodată! Nici Dumnezeu nu-l poate face să meargă! Tot o prostie; de a lui! Ai să-mi dăruie casa cu șanțurile tale! Atât ai să obții! Curenți electrici! Asta vrei? Dar ăștia nu rămân în pământ! Se răspândesc în aer, idiotule!... Se știe doar! Dovada, furtunile! N-ai decât să te uiți pe drum!... N-ar cheltui atât cu firele electrice, telefonice! cu paratrăsnetele! Statul nu e totuși nebun! Dacă ar putea cruța atâta efort, n-ar mai face atâtea lucrări!..." Ce nu i-am spus, numai să nu-mi desfunde grădina!... "Spui proptii! Spui prostii!" îmi răspundea înjurându-mă ori de câte ori vedea că am dreptate!... Pretențios! Orgolios! pe lângă el, un păun nu e nimic!... Numai prostiile le ascultă întotdeauna!... Frumos m-am mai pricopsit, de douăzeci și opt de ani de când îndur! Acum am ceea ce am căutat!... O să ne scoată la mezat!... Ne curăță! Crede-mă! O să-și vândă și cămașa de pe el! Ți-o vinde și pe a ta, Ferdinand! Vinde tot!... Când îl apucă nebunia schimbărilor!... ăsta nu e om, e un burduf de prostii!... Numai în bălciuri ar fi fost bun! Cu cât îmbătrânește cu atât nu mai are astâmpăr! Se ți-nește!... Mi-am dat seama, i Nu sunt nici eu chiar atât de naivă! E un om infernal! Ferdinand!... Cazul lui nu ține de boală! E o catastrofă! Dar eu n-o să mă mai duc după el!... Nici un pas!... I-am zis chiar de la început, de când îmi vorbea despre sistemul lui... "Te ocupi mereu, Courtial, de lucruri care nu te privesc!... Nu te pricepi la agricultură!... Nici cât la ascensoare sau la fabricarea pianelor!"... Dar el vrea mereu să știe totul! Asta e păcatul lui cel mare!... Să cunoască tot! Să-și bage nasul în toate! Să pipăie totul! Pierzania lui sunt pretențiile!... Într-o zi e obsedat de chimie!... A doua zi de mașinile de cusut!... Poimăine de sfeclă! Mereu de altceva!... Sigur că nu ajunge să facă nimic!... Genul lui sunt sfericele! La ele n-a renunțat niciodată! I-am zis mereu: "Courtial, sfericul tău! Courtial, sfericul tău! E singurul lucru pe care știi să-l faci! În rest dai în gropi! Nu mai insista! Domeniul tău sunt ascensiunile! Numai cu asta o să ne descurcăm! Dacă te încapățânezi în alte lucruri, ai să-ți frângi gâtul! La Melun o s-o sfârșim! Făcând flori de hârtie!" I-am zis și răsis de o mie de ori, l-am pisălogit! dar bate-ți gura de pomană, mătușică! De sferice? Nici nu vrea să audă, atât e de năbădăios când îl apucă! Să nu-mi spui mie că nu-i așa! Eu îl suport! Domnul e "scriitor"... eu mare lucru nu pricep!... E "savant", "apostol"! Și mai știu eu ce! De fapt, un tâmpit sadea!... Un derbedeu! Un bufon! O lepădătură! Un coate-goale... o farfara! Îți spun eu! Fără conștiință, fără bani! un pârlit de golan! Asta e! Da! Uite-l cum a ajuns!... Bătut de soartă în toate chipurile! Nu mai știe încotro s-o apuce, unde să-și pună capul. Crede că nu-mi dau seama? Poate el să trăncănească ore în șir! pe mine nu mă duce! Știu la ce trebuie să mă aștept!... Dar de acum încolo, să se descurce singur!... Nu! Să nu-și mai facă iluzii! Aha! Stai tu, stai! Ai să vezi tu! Pe mine nu mă mai duci!..."

Revenea la ideea ei fixă!... Îmi vorbi din nou despre "Zélé"... Despre primele timpuri ale căsniciei lor... Despre plimbările cu sfericul... Încă de pe atunci era greu de Umflat complet... Nu aveau niciodată destul gaz... Anvelopa era fragilă și nu prea impermeabilă... Dar oricum, erau tineri, frumoase vremuri... Făcea și ea duminica ascensiuni cu des Pereires... Peste săptămână făcea pe moașa... Punea ventuze, lua sânge... dădea mici îngrijiri... Îl cunoscuse pe Pinard, cel care o asistase pe țarină la naștere... Vorbind despre el se entuziasma... era un ginecolog de talie mondială... Tot umblând printre straturi, mie mi se făcuse frig... Cerul și împrejurimile se albăstriseră de ziuă... Îmi clănțăneau dinții mergând, bătând din picioare... urcam mica alee pentru a suta oară!... Și iar coboram... Îmi vorbi despre ipotecă!... Casa lor era din piatră... Probabil că valora mult... Credeam oare că într-adevăr o lichidase?... Dar nici eu nu puteam să știu chiar totul... Era ascuns și ursuz! Nici nu auzisem de acest domn Rambon!... Nu-l văzusem niciodată în viața mea!... Și de "Creditul Lémental?" Nici despre el nu auzisem!... Pe scurt nu știam nimic!...

Tot uitându-mă în depărtare începeam să zăresc forma celorlalte case... și dincolo de maidane... hornurile înalte... fabrica din Arcueil... cea care răspândea un miros de butoi peste vii și lac... Vedeam acum

toate vilișoarele roată-împrejur... de toate mărimile!... Și puțin câte puțin începui să disting și culorile... O adevărată încăierare... Ca și cum s-ar fi atacat în câmp deschis, la voia întâmplării, toate urâtenii!... Case de piatră turtite sau înălțate cu aroganță, complicate... se încălecau cu cele nefinisate încă... cu altele gălbui! scunde, gata să dispară... aplecate într-o rână!... Un fel de masacru colorat în cărămidă roșie, galbenă, culori ciumurlite... Una nu se ținea ca lumea în aer!... Un fel de jucării înămolite!...

Prin preajmă, foarte aproape, era un mic monument, un fel de biserică, la scară redusă, din lemn, un fel de Nôtre-Dame, fantezia vreunui ebenist!... Înăuntru creșteau iepuri...

Ea vorbea, vorbea întruna, îmi explica totul, bătrâna... În sfârșit, nu mai avu stuchit la furcă... i se uscă gura, își pierduse complet șirul... se săturase... se făcuseră două ore bune de când ne plimbam pe afară, prin frig!...

– Ajunge! Ce? Își bate joc de noi!... Ne-a pisălogit destul cu mofturile lui!... Ia să-l mai scoatem și pe el... Am să-l învăț eu minte pe derbedeu!... Vino, Ferdinand! Pe ușa de la bucătărie! Maimuțoiul ăsta se întrece cu gluma... dacă fac o pleurită? Urcă grăbită pe prispă... Cum deschide ușa dă peste des Pereires care tocmai vroia să iasă... apărând din umbră... Pornise în căutarea noastră... Era formidabil de pus la punct... Se înfășurase cu fața de masă!... Și-o transformase într-o pelerină cu o gaură pe unde-și scotea capul și-o încheiase cu ace de siguranță, iar drept centură se legase cu o sfoară groasă... Coborî cinci trepte și în trecere mă apucă de braț... Avea un aer preocupat... obsedat de ceva... Mă trase după el în grădină până lângă ultimul strat... Se aplecă, smulse o ridiche, mi-o arătă, mi-o băgă sub nas...

– Vezi?... face... Privește-o bine!... O vezi?... Și vezi grosimea?... Dar prazul?... Îl vezi? dar asta, vezi, spune?... O legumă caraghioasă pe care n-o recunoșteam...

– O vezi?

– Da! Da! răspund.

– Vino pe aici! repede! repede! Mă trage spre celălalt capăt al grădinii... Se apleacă, se așează în genunchi, se târâie, își vâra mâna prin gard... Suflă... Caută alături la vecin... Și smulge o ridiche... Mi-o aduce... mi-o prezintă... Îmi cerea să fac comparație... Triumfă!... A vecinului era foarte mică... minusculă chiar, aș putea zice... Aproape că nu se vedea... Și gălbejită! Mi le înfinge pe amândouă sub nas... și pe a lui și pe cea vestejită...

– Compară, Ferdinand! Compară!... Nu vreau să te influențez! Conchide singur!... Nu știu ce ți-a spus doamna des Pereires! Dar privește tu însuși!... Examinează! Cântărește!... Nu te lăsa tulburat!... Cea mare e a mea!... Cu telurice! Privește-o pe a lui! fără telurice! Infimă! Compară-le! Poftim! Eu nu mai zic nimic! Ce să te mai încurc... Numai să tragi concluziile!... Concluziile!... Ce s-ar putea face!... Ce-ar trebui să se facă!... "Cu!"... Și eu nu am, trebuie să precizez, pe acest teren cu o textura extrem de ostilă, decât un simplu auxiliar teluric!... Un auxiliar! Ți-o repet!... Nu marele model "Tourbillon"!... Să adăugăm, neapărat... Condițiile absolut esențiale! Toate rădăcinile trebuie să fie sănătoase! Da! Sănătoase! Și pe un teren "fero-calcic"!... Și pe cât posibil, cu magneziu... Fără asta nu faci nimic!... Judecă deci și tu cu mintea ta! Mă înțelegi? Nu?... Nu înțelegi? Ești și tu la fel ca ea!... Nu înțelegi nimic? Da! Da! Exact! sunteți orbi! Și totuși vezi ridichea cea mare? O vezi doar, nu? Acolo în palma ta? Și pe cea mică o vezi, nu? Slăbănoagă! mititică!... Un avorton de ridiche!... E totuși foarte simplu, o ridiche!?... Nu? Nu e simplu?... Mă dezarmezi complet!... Dar o ridiche foarte mare, Ferdinand?... Închipuie-ți o ridiche enormă!... Uite, mare cât capul tău!... Închipuie-ți că eu o pot umfla cu valuri telurice! Ridicola ridiche!... Ei? Ia zi! Ca pe un balon!... A? și fac asta cam cu vreo sută de mii!... de ridichi!... Numai ridichi! Din ce în ce mai voluminoase... În fiecare an după plăcerea mea!... Cinci sute de mii!... Ridichi enorme! târlăcuțe!... adevărați bostani de ridichi!... A! Cum nu s-au mai văzut până acum!... Și suprim așa dintr-o dată toate stârpiturile de ridichi! Sparg piața! O monopolizez! Pun mâna pe ea! Gata cu fleacurile vegetale! cu nimicurile astea! plevușcă mizeră de zarzavat! vândute la grămăjoară! Minore expediente!... Păstrate doar printr-un miracol!... Risipă! prietene! vechituri!... scursură!... O rușine!... Vreau ridichi imense! Și formula am găsit-o! Viitorul aparține ridichei! viitorul meu!... Cine o să mă împiedice?... Vânzarea? În lumea întreagă!... E hrănitoare ridichea mea? Fenomenal de hrănitoare!... Făina obținută din asemenea ridichi e de cincizeci de ori mai hrănitoare decât cealaltă... "Pâinea ridichiosă" pentru trupă!... Superioară tuturor brânzeturilor australiene!... Le-am analizat!... Îți imaginezi?... Ți-e limpede?... Ce-ți spune asta? Nimic? Ca și ei!... Dar eu!... Dacă mă dedic ridichii... iau ridichea așa ca un exemplu! Pentru că aș putea alege napul!... Dar să rămânem la ridiche!... Surpriza va fi cu atât mai mare! Ah! Mă voi ocupa de asta de acum încolo!... Cu toată seriozitatea!... Cu toată seriozitatea! mă înțelegi... Vezi și tu, nu?...

Mă ține strâns, mă trage după el... spre sud, să-mi arate panorama... E adevărat, de acolo se zărește tot Parisul!... Orașul părea un animal uriaș tolănit la orizont... negru, cenușiu... care se mișcă... fumegă... un sunet trist se ridică din el, un zumzăit ușor... parcă ar fi o carapace... Crestături... găuri... țepi care se agață de cer... Lui Pereires nu-i pasă, el vorbește... Interpelează decorul... Se urcă pe gard... Își îngroașă vocea... să se audă

până acolo... Ecourile vocii se amplifică deasupra orașului ca deasupra unor cariere de piatră prăbușite...

"Privește! Ferdinand! Privește!..." Eu casc ochii și mai tare... Fac un efort suprem... Sunt cu adevărat foarte obosit... Nu mai vroiam s-o ia încă o dată de la capăt...

– Mai departe, Ferdinand! Mai departe!... Vezi orașul? Vezi Parisul? Capitala?...

– Da! Da!... Da!... El e!...

– Țștia mănâncă, nu-i așa?...

– Da! domnule Courtial!...

– În toate zilele, nu-i așa?...

– Da!... Da!... Da!...

– Ei bine!... Ascultă mai departe, atunci!... Liniște... Pleznește magnific aerul cu palmele... se desfășoară... se descheie la pelerină... face gesturi neobișnuite... Îi desfide... rânjește mai întâi... sardonice... respinge... Îndepărtează de la el... o viziune... o fantomă... Își ciocănește cu degetul tâmpla... Ah! Da! Dumnezeu! Așa deci! Se înșelase! Nu băgase de seamă! De atâta timp! Ah! Dar greșeala nu-i o vină!... Mă întreabă!... Mă interpelează!...

– Ia zi, Ferdinand!... Țștia mănâncă? Da, așa e! Mănâncă!... Și eu, biet nebun! Unde mi-a fost capul?... O vană vitejie! Sunt pedepsit! Rănit! Sângerez!... Vai! Vai! Așa-mi trebuia! Să uit? Eu?... Vai! Vai! Trebuia să-i iau drept ceea ce sunt!... Să-i apuc de ceea ce sunt! de burtă! Ferdinand! Nu de cap! De burtă! Clienți ai burților lor! Trebuia să mă adresez burții, Ferdinand!...

Se adresa de asemenea orașului... Întreg!... Orașului care mormăia în ceață...

– Șuieră! Șuieră! Târâtură! Hârâie! Mugește! Grohăie! Te aud!... Mâncăilor!... Saci fără fund!... O vom lua altfel, Ferdinand!... Niște mâncăi! Îți spun eu!...

Se liniștește. Devine mai încrezător! îmi surâde!... Îmi surâde!

– Ah! S-a terminat! îți jur!... Crede-mă, îmi ești martor! Poți să i-o spui și patroanei! Toantei ăleia! Oh! Gata cu mizeriile noastre! Of! Am înțeles! Asta este! Spiritul suferă!... E hăituit! Alungat! Scuipat! În mijlocul Parisului! Bine... Dacă e pe așa! Fie! Dar-ar lepra în ei să dea!... Praful și pulberea să se aleagă de ei! Prăji-s-ar într-o mie de cazane cu răpciugă și bubuoale! Mesteca-i-aș cu mâna mea! Să fiarbă bine! Să se scufunde în vârtejul cangrenelor! Să le fie pâinea cea de toate zilele! Ar vrea ei să mă înfrângă! Dar n-or să apuce ceasul ăla!... Destul cu spiritul! Să-l îngropăm!... E rândul mațelor, Ferdinand!... Al colicilor fermentând! Uah! Balega! Oh! Să înotăm în ea! Pfi! Veritabila lor sărbătoare! Să-i sfidăm! Sunt prezent! Cu ce mă laud? Eu, Courtial! Laureat al Premiului Popincourt! Nicham și al tuturor celorlalte! 1722 de ascensiuni... Ridichi! Prin ridichi! Da! Am să-ți dovedesc! Ai să vezi cu ochii tăi! O, Zenit! O, Irène a mea! Teribila mea geloasă!... Nu mai e nici o oră de pierdut!... Se gândi puțin.

– Oare în aceste pietrișuri aluvionare... pe acest teren nisipos? Niciodată! Aici? Tțțț! Părerile mele sunt făcute! Cultura mărunță! Ajunge! Gata cu ea! Nu mai e timp de pierdut! Rânjea numai gândindu-se că... Era prea comic!...

"Oh! oh! Luați din fața mea toate astea!..." Mătură cu mâna biata șandrama...

– La țără! Acolo! La țără! Acolo e de mine! Spațiul? Pădurea? Mă așteaptă!... Creșterea vitelor!... Țăța vacii! Fân! Păsări! Fie!... Și crede-mă, ridichi!... Uită-te bine la mine!... Cu toate undele!... Toate, mă înțelegi?... Unde adevărate!... Ai să vezi, Ferdinand! Totul! Toată afacerea! Orgii de unde!...

Patroana nu se mai putea ține pe picioare... Se sprijinea de gard... Sforăia... Am zgâlțâit-o, să intre și ea în casă...

"Să vă fac un pic de cafea... Cred că a mai rămas!..." Așa a zis... dar degeaba a căutat... băuse totul, porcul!... Și mâncase tot ce mai rămăsese... Nu mai era nimic în dulap... O fărâma de pâine măcar. Mâncase toată bucata de camembert!... Și noi crăpam de foame!... Curățase cratița de ultima picătură de fasole!... Fir-ar al dracului! De aici încolo nu-mi mai venea la socoteală!...

Am strigat după el să intre în casă... "Mă duc la telegraf! ne zice de departe... Mă duc la telegraf!..." O și pornise... Și nu era nebun.

Am dormit toată ziua... a doua zi trebuia s-o întindem!... era cât se poate de adevărat că vânduse casa! Și o parte din mobile... În același preț... Antreprenorul care o cumpărase îi dăduse un mic avans ca să ne cărăbănim mai repede... De frică să nu-i distrugem bojdeuca înainte de a pleca!...

Chiar în aceeași zi, la prânz, în timp ce mâncam, se plimba prin fața porții. Nu vroiam să-l lăsăm să intre înăuntru, îl dădusem afară de câteva ori... Trebuia să ne lase să terminăm... Fir-ar el afurisit să fie!... N-avea astâmpăr, monstrul! Te apuca frica numai dacă te uitai la el... De furie își frământa pălăria, îi rodea marginile... i le smulgea cu dinții... Pleca crispat cu mâinile la spate... cocoșat, sprâncenat... Se ducea, venea... ca o fiară în

cușcă!... Deși era pe drum și drumul era larg!... Pe deasupra, la fiecare cinci minute, ne urla de la poartă: "Nu-mi dărâmați vă rog closetul! Am văzut cuva! E intactă! Fiți atenți și la spălător! Unul nou costă două sute de franci!"

Din când în când, nu se mai putea stăpâni, își ieșea din fire!... Intra în grădină! Făcea trei pași pe alee... Noi coboram cu toți în pas de atac... Îl dădeam afară... Nu avea dreptul! Courtial era excedat de tupeul lui monstru!...

"Nu veți intra în stăpânirea ei, decât de la ora șase seara! Pe înserate, domnule dragă! Pe înserate!... Așa s-a specificat în clauză... Nu săriți peste cal!..."

Celălalt rămânea de santinelă. Mârâia din ce în ce mai tare. Până când am fost obligați să închidem ferestrele ca să putem discuta în liniște despre afacerile noastre... Cum avem s-o ștergem?... Unde? Câți bani ne mai rămăseseră? Ai lui Courtial? Ai mei?...

Des Pereires, cu planul lui agricol, cu mașinăria lui radioterestră avea să ne coste sume nebunești! Jura că nu va fi prea scump... În sfârșit, era o aventură... trebuia să-l credem pe cuvânt... Găsise și locul potrivit pentru o astfel de încercare... În marginea ținutului Seine-et-Oise... Înspre Beauvais... O ocazie admirabilă. După părerea lui... o fermă pe care ne-o dădeau pe mai nimic... De fapt aproape că se înțelesese cu agentul... Derbedeul ne îmbrobodea! Ne prinsese deja în afacerea lui!... Telegrafiasse... Ne-a scos un anunț, dintr-un jurnal "L'Écho du Terroir". Se amuza văzând mutrele noastre cum stau și-l ascultam... Nici eu, nici grășana nu prea făceam frumos... "Proprietate cu pământurile aferente, expusă spre sud. De preferat cultură legumicolă, dar nu neapărat... Construcția perfectă stare... etc. ..."

– Ce atâtea mofturi! Mofturi! Fir-ar al dracului! Ce vroiați să descopăr? Un castel în Bois de Boulogne?... La Bagatelle?... Trebuia să mi-o spuneți!... Asta era totuși o afacere! Inserată la pagina cu "proprietăți"! Era bucurios de perspectivele ce i se deschideau... Știa să citească printre rânduri... Acum sau niciodată!...

Cel care ne cumpărase casa, pe măsură ce ne apropiam de sfârșitul prânzului, făcea tot mai mult zgomot, agățat de poartă... Ne era milă de el, atât de tare îi ieșiseră ochii din cap... gata să-i sară.. Atât de mult urlase că nu mai putea închide gura... Făcea acum spume... Nu va rezista până la ora șase... Cruntă-i era lăcomia!... "Milă! Milă!" ne implora...

Courtial trebui să se grăbească să-și mănânce brânza, să dea o fugă până la telegraf, să confirme opțiunea. Îl lăsarăm pe client să intre. Lingea scările, nefericitul, de recunoștință!...

Ne-am apucat amândoi, eu cu doamna des Pereires, să facem bagajele... Să adunăm boarfele, oalele și saltelele... Tot ce nu fusese vândut!... Tot ce luam cu noi în aventura noastră!... Pe deasupra, cum avea să se lase întunericul, trebuia să dau o fugă până la Galeriile Montpensier, un raid de recunoaștere. Trebuia să-mi fac o părere la fața locului dacă nu cumva se mai putea salva ceva?... Dacă nu cumva găseam un mijloc să pun mâna pe mașina noastră "Polycopie", nou-nouță, mândria noastră, frumoasă, indispensabilă... Și pe reșoul "Mirmidor"? care mergea cu gaz... și poate și pe ceva volume din vechile broșuri!... Mai ales cosmogoniile stelei "Alfa", la care ținea atât de mult Courtial... Poate că nu reușiseră brutele să distrugă chiar totul? Poate că mai rămăsesse ceva sub dărâmături?... Și altimetrul lui în miniatură?... Un cadou din America de Sud!... Courtial era amărât că nu-l putusem salva de la dezastru!... În sfârșit! Aveam să încerc!... Ne-am înțeles!... Numai că vroia să meargă și ea cu mine!... Ceea ce nu-mi convenea deloc!... Ea însă nu prea avea încredere! Vroia să-și dea seama la fața locului!... În problema recuperărilor nu vroia să mă lase singur!... "Merg și eu, Ferdinand! Merg și eu cu tine!" Ea nu văzuse dezastrul cu proprii ei ochi!... Mai avea ceva speranțe!... Credea poate că o ducem cu preșul...

Courtial s-a întors de la poștă. Am dat o raită prin toate camerele cu doamna des Pereires, ca să golim ultimele dulapuri... El rămăsesse să se bată cu răiosul celălalt... care nu se mai oprea urlând că violasem clauzele... A trebuit să-l pocnim ca să ne putem lua ultimele țoale și prosoape! Devenise de acum proprietar și se sumețea. L-am mai dat o dată afară ca să învețe cum să se poarte! Și atunci, monstrul a început să zgâlțâie atât de tare de barele porții că a smuls grilajul și s-a prins în el... Ca un șobolan!... Nu mai văzusem în viața mea un om strâmbându-se atât de îngrozitor! Teribil cumpărător ne mai găsisem!... Nici n-a băgat de seamă când am plecat, eu și cu bătrâna, atât era de dejghinat. Am luat omnibuzul...

Când am ajuns la Paris se făcuse deja foarte târziu. Am întins pasul... La *Galleries du Palais* n-am mai întâlnit pe nimeni... Toate prăvăliile vecinilor erau închise... la locul unde fusese a noastră nu mai era decât o gaură... o câscătură uriașă... O groapă din care se mai vedeau doar vârfurile grinzilor... Bătrâna își dădu seama de catastrofă!... Nu mai rămăsesse nimic din "Génitron"! Nu era glumă!... Nimic decât o grămadă infectă de moloz... Aplecându-ne deasupra gropii, ne-am chiorât printre dărâmături... Reușeam chiar să zărim bucăți din marele nostru "Alcazar"... Colțul Comanditarului!... Sub o enormă avalanșă de dosare și gunoaie!... Și clopotul era acolo, monstrul! Catapulta! Căzuse de-a latul... Între șarpanță și pivniță... Acoperea toată crăpătura!...

Mătușa Courtial, tot uitându-se, vru până la urmă să coboare dedesubt pe băjbăite... Era convinsă că ar mai putea salva ceva... Am prevenit-o că era foarte riscant... dacă atinge ceva... și se surpă totul... Îi vine toată dărâmătura în cap!... Dar ea a insistat... Și a luat-o, ținându-și echilibrul, pe o bârnă suspendată... Eu de sus o țineam de mână... Numai văzând-o cum se clătina deasupra prăpastiei mă zgâlțâiam tot de frică... Își legase și-si suflecuse fustele până-n brâu... A zărit un loc de trecere între zid și clopot... S-a fofilat singură... A dispărut în întuneric... O auzeam băjbâind pe fundul gropii... Am strigat-o, mi-era prea frică... Ecourile se auzeau ca dintr-o grotă... Nu-mi răspundea... Cam peste o jumătate de oră se arată din nou la gura gropii... Acum mă chema ea în ajutor... Noroc că am reușit s-o apuc de mânecile caraco-ului... Am tras de ea cât am putut... Ieșea încet, încet la lumină... Înfășată toată într-un vraf de trențe... Devenise ea însăși un balot enorm. Am înțepenit-o pe marginea gropii!... Dar mi-a fost foarte greu!... Opunea o mare rezistență... Și atunci am văzut că mai trăgea ceva după ea... O fâșie uriașă de balon!... O bucată din "Arhimede"!... Foarte lată! Palanul roșu din care rupeam eu din când în când câte o bucată!... Cunoșteam bine fleandura!... Doar eu o înghesuisem între contoar și gura de aer. Avea o memoria excelentă!... Era nemaipomenit de fericită...

– O să ne folosească, să știi! Îmi zicea veselă... Cauciuc adevărat, nu imitație!... N-ai idee cât e de tare...

– Sigur! Sigur!... Știam eu bine, doar eu îl rupeam cu regularitate ca să-i cârlesc celui alt învelișul... În orice caz era greu și voluminos... Chiar împachetat foarte strâns, și tot era un balot adevărat... Înalt și greu cât un om... N-a vrut să-l lase acolo cu nici un chip... Nu, că să-l ia...

– În sfârșit să ne grăbim... îi zic. Era voinică, și-a aburcat bagajul în spate. Se clătina sub greutatea lui... Am însoțit-o grăbit până-n *rue Radziwil*... Și ajuns acolo i-am zis:

– Mergeți înainte, doamnă, dar acum nu vă mai grăbiți! Mergeți încet!... Opriți-vă la toate răspântiile... Fiți atentă la mașini! Aveți tot timpul! Vă ajung din urmă!... În *rue La Fayette*! Trebuie să trec pe la "Émeutes"!... Nu e nici o nevoie să fiți văzută și dumneavoastră pe-acolo... I-am lăsat băiatului o cheie... cheia de la pod!... Vreau să mă mai întorc o dată...

Era un pretext ca să mă întorc... Vroiam să mă uit pe sub arcade, dacă nu cumva o zăream pe Violette... Ea se aținea acum mai spre *Galerie Coloniale*... ceva mai încolo de *Balance*... M-a văzut de departe!... M-a strigat: "Hei! Hei!..." S-a apropiat în fugă... Mă văzuse și mai înainte cu bătrâna... Nu îndrăznise să se arate... Mi-a vorbit deschis, mi-a dat toate detaliile... despre ce se mai întâmplase după plecarea noastră... Chiar din clipa catastrofei... Ce tâmbălău! Primejdia mai plutea și acum în aer!... Poliția le pusese și lor, femeilor, o mulțime de întrebări!... Adevărate interogatorii despre obiceiurile noastre!... dacă nu cumva vindeam droguri, dacă nu cumva ne ocupam de codoșlăcuri amoroase?... Dacă nu țineam "pariuri"? Ilustrate porno? Dacă nu primeam străini? Dacă nu aveam revolvere? Dacă nu ne vizitau anarhiști?... Gagicile erau înnebunite de frică... Nici nu mai îndrăzneau să se apropie de dărâmături!... Își practicau racolajul prin alte Galerii... A urmat și o razie care le-a ridicat condicuțele! Astea au fost represiunile împotriva lor!... Toată lumea se plângea... Negustorii din împrejurimi erau furioși... Porniți împotriva noastră... Stăteau gata să plesnească până la unu... de indignare... de mânie... O petiție plecase spre Prefectura Seine... Să fie curățat cartierul Palais-Royal!... Să nu mai fie un loc de destrăbălare! Sufereau afacerile lor! Acum le mai stricam și noi firma, niște derbedei fenomenali!... Violette care ținea la mine dorea să rămân... Numai că era și ea ferm convinsă că, dacă ne întorceam pe aceste locuri, un scandal feroce ar izbucni care ne-ar distruge, pe toți, fără amânare... Era clar! Nici nu mai trebuia să insistăm!... Valea!... să nu ne mai vedem!... Cu nenorocirea nu te joci!... La fel ziceam și eu!... Trebuia să ștergem putina! Numai că ce aveam să mă fac eu? Unde să mai lucrez? Se arăta îngrijorată... Mare lucru nu prea puteam să-i spun!... Nici eu nu prea știam... Sigur, undeva la țară... Și mi-a răspuns pe loc că acolo ar putea veni să mă vadă... mai ales dacă s-ar îmbolnăvi!... I se mai întâmpla din când în când! De fiecare dată trebuia să plece cel puțin două sau trei săptămâni nu numai pentru boala pe care o avea, ci și pentru plămâni... Scuipe sânger... La țară nu mai tușea... Avea nevoie absolută să stea la țară... Se îngrășa câte un kilogram pe zi... Așa că ne-am înțeles... am convenit între noi... Eu trebuia să-i scriu primul la post-restant... Împrejurările m-au împiedicat... am avut atâtea încurcături că nu m-am putut ține de cuvânt... amânam scrisoarea de la o săptămână la alta... Mulți ani mai târziu, în timpul războiului, am trecut pe la Palais... N-am mai găsit-o printre celelalte... Am întrebat zadarnic de ea, pe la toate muierile... Chiar numele ei, Violette... nu mai spunea nimic... Nimeni nu-și mai amintea de ea... Astea erau toate noi...

M-am despărțit de ea în noaptea aceea în mart grabă... Trebuia să întind pasul... Mai aveam de făcut un salt până în *Passage des Bérésinas*, să-mi anunț bătrânii că plecăm în provincie cu familia des Pereires... să nu facă prostii... și să mă caute cu poliția...

Mama, când am ajuns, era încă în magazin, rafistolându-și marfa, tocmai picase de la Ternes pe unde-și purtase seturile... Tata coborî și el... Ne auzise vorbind... Nu-l mai văzusem de doi ani. La lumina becului de gaz, care și așa face orice mutră să pară mai lividă, arăta cu adevărat îngrozitor de gălbejit!... Din pricina surprizei, începu să se bălbăie atât de tare încât în cele din urmă trebui să tacă... Nu mai putea scoate o vorbă!...

Nu înțelegea... eu mă străduiam să-i explic... Că plecam la țară... Nu se opunea... Nu!... Erau de acord cu orice! Numai să nu rămân fără slujbă... să nu cad pe capul lor!... Să mă descurc! Aici! Aiurea! Oriunde! Oricum! Ce le păsa lor!... Că era Île de France sau Congo... Nimic nu-i deranja!...

Tata se pierdea complet în vechile lui haine! pantalonii mai ales nu mai aveau pe ce se ține!... Atât de tare slăbise, atât de tare se scofâlcase, că-i juca șapca pe cap... Îi cădea peste ochi. Mă privea pe dedesubt... Nu prindea sensul frazelor... Oricât i-am repetat eu fraza cu credința mea că viitorul mă așteaptă în agricultură... "Aha! Aha!" îmi răspundea... Nu se arăta nici măcar surprins!...

– M-a durut capul, Clémence... după amiază... Ciudat!... Parcă n-a fost chiar atât de cald?...

Căzu pe gânduri... Nu mai era atent decât la durerile lui, la boala lui... Nu era în stare să se intereseze dacă plecam sau dacă rămâneam!... aici sau acolo... Era și așa destul de amărât... mai ales de când cu gravul eșec de la "Connivence-Incendie"... Numai la asta se gândea... Fusesse pentru el o lovitură groaznică... La birou la Coccinelle continua să sufere... Curgeau vânătăile pe orgoliul lui!... Cu duiumul!... Suporta atâtea mizerii că în anumite săptămâni nici nu se mai rădea, era prea zdruncinat... Refuza să-și schimbe cămașa...

Când am ajuns nu mâncaseră încă... Mama mi-a vorbit despre vremurile grele, despre tărășiunile magazinului... Punea masa. Șchiopăta un pic altfel, parcă mai puțin decât altădată... O mai durea desigur destul de tare, dar acum stângul mai ales... Sufla, scotea tot soiul de zgomote, cum se așeza ca să-și mai aline durerea... El tocmai se întorsese de la comisioane... Fusesse să mai livreze câte ceva... Era foarte slăbit. Transpira mult... S-a așezat... Nu mai vorbea, nu mai râgâia... Mânca extrem de încet... Praz... Din când în când tresărea, parcă prindea viață... Cât am stat acolo s-a întâmplat numai de două ori... Începea să bombăne... Înjurând, cu ochii în fundul farfuriei, răgușit... Înăbușit... Dumnezeii mă-sii, Dumnezeii mă-sii!... Începea să grohăie... Se ridică... pleca de la masă... clătinându-se... până la mica despărțitură dincolo de care era bucătărioara cât o coajă de nucă... Lovea în ea de două, trei ori... Mai mult nu mai putea... Se depărta mergând de-a-ndăratelea... Se grămădea pe taburet... cu ochii în pământ... privind jos, sub el... cu mâinile bălăbănind. Mama îi potrivea cascheta cu multă blândețe... i-o îndrepta... Îmi făcea semne că nu mă uit la el... Ea se obișnuise. Dealtfel asta nu-l putea deranja... Nici nu-și dădea seama... Era atât de prins de nefericirile lui de la birou... Îi acaparau toată mintea... De vreo două, trei luni, nu mai dormea decât o oră pe noapte... avea capul înfășat de griji... ca un balot... restul nu-l mai interesa... Nici negoțul lor nu-l mai interesa... Nu mai vroia să audă... Mamei îi convenea... Nu mai știam ce să zic... stăteam ca un panarițiu, nu îndrăzneam să mă mișc! Mai încercam să le mai povestesc câte ceva din aventurile mele... pe cele mici... nu totul, firește... așa scurte istorioare amuzante, baliverne inocente, ca să mai risipesc jena!... Doamne ce mutre făcură, auzindu-mi glumele!... Se produse exact efectul contrar!... Fir-ar să fie! M-am înfuriat și eu atunci!... Și am început să înjur!... Venise și rândul meu!... Aveam și eu destule griji pe cap! Eram și eu lovit! ca și ei!... N-am venit să le cer! Nici bani! Nici pâine!... Nu le ceream nimic!... Numai că nu mai vroiam să mă văicăresc ca un tâmpit!... Nu plângeam cu ochii în ceașcă!... Nu mă amestecam în necazurile lor... Nu venisem să fiu consolată!... Nici să mă vait, la urma urmei... Am venit simplu să le spun la revedere... Fir-ar să fie! asta e tot!... Ar fi putut fi mulțumiți...

La un moment dat am zis așa în glumă:

– Am să vă trimit de la țară niște semințe de zorele! O să le meargă bine acolo sus la etajul la treilea!... Se vor întinde peste vitrină!...

Ziceam și eu ce credeam că-i mai nimerit...

– Of! Se vede că nu tu ești ăla care se zbate! Nu tu te spetești! Nu tu te rupi în paișpe ca să faci față tuturor obligațiilor! Bine e să n-ai griji...

Of! Fir-ar să fie! Nu erau decât pentru ei necazurile, marasmul, încercările oribile. Ale mele nici nu existau în comparație cu ale lor! Numai eu eram de vină dacă aveam să mă împotmolesc!... Asta era părerea lor, mizerabilii!... Că la mine era vorba doar de o viclenie împluțită! Fir-ar al dracului să fie! De tupeu! De nerușinare! Victime erau numai ei! Inocenții! Martirii! Nu trebuia să mă compar!... Să nu-mi fac cumva vreo iluzie, eu cu tinerețea mea faimoasă!... Să nu care cumva să mă înșel!... Eu trebuia numai să ascult! Și să iau exemplu!... Mereu... Restul sunt mofturi... Paramofturi! Bineînțeles! Numai văzându-mă cum stăteam la masă în fața fasolelor (după aia venea brânza!) tot trecutul reînvia în ochii mamei... Îi era greu să-și stăpânească lacrimile, vocea îi șovăia... Aș fi preferat să tacă... Asta da, aș mai fi zis și eu sacrificiu... i-aș fi cerut iertare pentru toate greșelile, capriciile, obrăznicile mele de nespus, vicleniile mele catastrofale!... Dacă asta i-ar fi fost destul ca s-o facă bine!... Dacă numai asta ar fi fost cauza că începuse iar să geamă!... Dacă ar fi fost singurul motiv care i-ar fi frânt inima!... I-aș fi cerut iertare și aș fi întins-o repede!... În încheiere i-aș fi mărturisit că am o baftă nebună! O șansă de necrezut! că eram teribil de răsfățat!... Că nu făceam tot timpul decât să mă distrez!... Bine!... Aș fi zis orice numai ca să-i punem capăt odată... Mă uitam deja spre ușă... Dar ea mi-a făcut semn să rămân... Până la urmă el urcă în camera lui... Nu se simțea bine deloc, i-au trebuit cinci minute ca să ajungă până la al treilea, urca ținându-se de balustradă... Odată rămași singuri, ea se repezi să-mi

mărturisească totul... Cu amănunte... Cum făcea ca s-o scoată la capăt... Cum era cu noua ei muncă... Ieșea în fiecare dimineață ca să lucreze într-o pasmanterie... În ultimele trei luni scosese aproape două sute de franci numai din comisioane... După amiaza se îngrijea; stătea în magazin cu piciorul pe un scaun... Nu mai vroia să-l vadă pe Capron, doctorul care nu-i prescria altceva decât imobilitate!... Dar ea trebuia să se miște!... Era singura ei rațiune de a trăi... Prefera să se trateze singură după metoda Raspail... Cumpăraseră cartea... Cunoștea toate ceaiurile... decocturile... infuziile... Și un ulei de rezeda pentru masajul piciorului care... mai cocea din când în când, dar oricum era suportabil în privința durerii și nu se umfla prea tare... Coptura spărgea repede... Putea merge chiar și așa... Asta era principalul... Mi-a arătat piciorul... Carnea se ridase, se înfășurase ca în jurul unui băț, de la genunchi în sus... și se gălbejise... cu cruste groase... și crăpături pe unde supura... "De îndată ce începe să curgă, e un fleac!... Mi-e imediat mai bine, mă simt mai ușoară... Dar înainte de asta e îngrozitor, cât timp e vânăt și rămâne închis!... Noroc cu cataplasmele!... Fără asta nu știu ce m-aș face!... Nu-ți dai seama ce mult mă ajută!... Altfel aș fi o infirmă!" ...Și apoi îmi vorbi despre Auguste... despre felul cum se distrugea încetul cu încetul... nu-și mai stăpânea nervii... și de toate spaimile lui nocturne... Frica de a nu fi dat afară... cea mai teribilă dintre toate... se trezea din somn cuprins de panică... sărea din pat... "Ajutor! Ajutor"! urla... ultima dată o făcuse atât de tare că oamenii din Pasaj se treziseră... Crezând pentru o clipă că tot despre o bătaie e vorba!... Că mă întorsesem eu să-l strâng de gât! Veniseră cu toții în fuga mare! Tata, odată intrat în transă, nu mai recunoștea pe nimeni, nu mai știa ce face... Până să-l bagi la loc în pat era o întreagă poveste... Trebuia să-i pună pe frunte ore în șir prosoape, comprese reci... De când începuseră aceste crize... din ce în ce mai epuizante... era un zbucium cumplit!... Nu se mai trezea din coșmar... Nu mai știa ce spune... Nu mai cunoștea pe nimeni... Confunda vecinii... Îi era frică de trăsurile... Adesea, dimineața, după o noapte în care nu închisese un ochi, îl conducea ea până la ușa biroului de Asigurări... *rue Trévisse*, 34... Dar odată ajuns acolo, nu se sfârșea... trebuia să se ducă ea și să-l întrebe pe portar dacă venise ceva, vreo veste nouă? Dacă aflase ceva... În legătură cu tata... dacă nu cumva fusese revocat?... Nu mai distingeam realitatea de coșmar!... Dacă n-ar fi fost ea sigur nu s-ar mai fi dus acolo!... Dar atunci ar fi înnebunit de-a binelea... s-ar fi scrântit de disperare... Fără umbră de îndoială... Era de un echilibru atât de fragil că putea sombra complet... Ea alerga în toate părțile... Nu pierdea nici un moment ca să-i ridice moralul... și nici pâinea cea de toate zilele nu se câștiga singură... mai trebuia să se ostenească... cu pasmanteria... să bată străzile de-a lungul Parisului, să prindă în grabă un client... Și mai găsea timp să țină și magazinul deschis... câteva ore după amiază... Vegeta magazinul în Pasaj, dar oricum nu era încă pe ducă... Și noaptea lua totul de la capăt! Ca să nu-l mai apuce frica, să nu i se întetească panica... puneam pe masă o veioză micuță, în mijlocul camerei. Și ca să adoarmă cât mai repede îi astupa urechile cu tampoane unse cu vaselină... Tresărea la cel mai mic zgomot... De cum începea să se circule prin Pasaj... Și sigur că foiala începea devreme aici, odată cu lăptarul. Vitrinele reverberau enorm toate zgomotele... Așa cu tampoane era mult mai bine... Recunoștea și el...

Pentru mama era o enormă oboseală în plus, oricine își poate da seama, să-l susțină pe tata zi și noapte... Mereu atentă... să-i ridice moralul... să-l apere de obsesii! Ei bine! Ea nu se plângea prea mult! Ah! Dacă n-aș fi făcut eu pe nepăsătorul! Dacă aș fi avut măcar aerul că-mi pare rău! că-mi dau seama de toate viciile... de ingratitudinea mea ticăloasă... ar fi fost pentru ea un balsam... Era limpede!... S-ar mai fi liniștit... Și-ar fi zis: "Uite! fetițo, mai ai ceva nădejde... Speranța ta nu-i pierdută!... Inima lui nu-i chiar de piatră! poate că va reuși să se descurce! Nu-i chiar atât de denaturat, de nerecuperat!" În mâhnirea ei ar fi fost ca o rază de lumină... o plăcută consolare... Dar eu nu eram deloc dispus... Orice aș fi făcut, oricât m-aș fi străduit, de la mine n-avea să scoată nimic... N-aș fi putut niciodată... Sigur că mi-era necaz!... Sigur că-mi dădeam seama cât e de nefericită! Era adevărat, la urma urmei! Dar chinurile mele nu erau dintre cele despre care să trănănești! Și mai ales nu în fața ei!... Nici chiar până acolo... totuși... când eram mic în casa lor... și nu înțelegeam nimic... Cine lua palme peste gură? Nu numai ea, nu? Și eu... Eu cel puțin, mereu!... Numai ea câte îmi trăgea!... Știu că am încasat-o!... Tinerețea! Vax!... Ea care s-a sacrificat, s-a devotat, așa e!... Bine! Așa e!... Dar mi se face rău când mă gândesc la toate astea cu atâta înrâncenare... Fir-ar să fie! Era și vina ei! Singur nu m-aș fi gândit niciodată!... Ar fi fost mai sinistru... decât orice... Nici nu merita să încerc să-i mai spun ceva!... Mă privea uluită, ca și cum venisem s-o bat! Ar fi fost mai bine s-o șterg!... Nu făceam decât să ne certăm dacă mai rămâneam... Și totuși o lăsa să se desfășoare... Putea să-i dea drumul înainte, era liberă!... Și-a vorbit o bună bucată de timp... Mi-a dat sfaturi!... Toate vorbele bune pe care le auzisem de atâtea ori!... Tot ceea ce era indispensabil ca să-mi ridice moralul!... Să nu cedez instinctelor! să urmez exemplul cel bun... Ea vedea cât mă stăpâneam să nu-i răspund nimic... Și atunci schimbă metoda... De frică să nu mă agaseze, trecu la răsfățuri... S-a dus până la dulap să caute o sticlă de sirop... S-o iau cu mine la țară... dacă tot plecam... Și o sticlă dintr-o băutură tonică... Insistă asupra obiceiului meu groaznic de a mânca atât de repede!... Îmi distrugeam stomacul... Și apoi, în sfârșit, mă întrebă dacă nu aveam nevoie de bani... pentru călătorie sau pentru altceva? "Nu! Nu! i-am răspuns... Avem tot ce ne trebuie!..." I-am arătat chiar capitalul... Îl aveam în bilete de bancă de câte o sută de franci... Și?... În

încheiere i-am promis să-i scriu, să-i țin la curent... despre felul cum mergea ferma noastră... Din asemenea cuvinte, ea nu înțelegea nimic... Era pentru ea o lume complet necunoscută... Dar avea încredere în patronul meu!... Eram aproape de scară, m-am ridicat, mi-am legat bocceaua...

– Poate ar fi mai bine să nu-l mai sculăm pe taică-tău... Ce zici?... Ce crezi?... Doarme poate... Ai văzut... cum îl dă peste cap cea mai mică emoție?... Văzându-te că pleci, mi-e frică să nu-l dea peste cap... N-ar fi mai prudent?... Să nu facă iarăși vreo criză! Cum a mai făcut acum trei săptămâni!... N-aș mai putea să-l adorm la loc!... Aș face orice numai să evit!... Gândeam și eu la fel ca ea! Era mult mai înțelept! S-o șterg în tăcere... pe o pală de vânt... Ne-am șușotit "la revedere"... Mi-a mai dat niște sfaturi în legătură cu rufăria mea... N-am mai auzit urmarea... Am ieșit în Pasaj... și de acolo în stradă, în pas alergător... Pur și simplu galopam... Întârziaseam! Și încă destul de mult!... Cadranul aurit de la "Lyonnais" arăta exact ora douăsprezece noaptea... Courtial și nevastă-sa mă așteptau de vreo două ore în fața bisericii Saint-Vincent-de-Paul... cu căruciorul după ei... Am urcat pe *rue d'Hauteville* în fugă... I-am zărit de departe sub un bec de gaz... Semăna a mutare adevărată... El fusese cel care transbordase totul... Se spetise și el o dată în viață!... Trebuiau să golească casa, nu aveau încotro... Probabil că se mai certase cu tipul (așa în glumă!)... Căruciorul se turtise, atât era de greu și plin de hârburi!... Dinamul și motorul sub saltele și boarfe!... Perdelele duble, toată bucătăria!... salvase tot ce se putuse... Merita să-l felicităm! Își pusese o redingotă, una pe care nu i-o știam... Mă întrebam unde o găsisese?... Gri-deschis!... Făcui remarcă!... Era din vremea tinereții lui! îi ridicase poalele cu ace de siguranță... Nici bătrâna nu mai purta pălăria, hortensiile cu cireșe... aia se lăfăia acum în vârful calabalăcului din cărucior... Ca să nu se strice!... În locul ei își pusese un șal frumos andaluz în întregime brodat în culori țipătoare... Făcea frumos pe sub felinare... Mi-a explicat imediat că pentru călătoriile mai lungi era într-adevăr foarte practic... Îți proteja bine părul...

În sfârșit, astfel adunați laolaltă, după alte discuții despre un vechi mers al trenurilor, am luat-o ușor la pas... Eu eram fericit, pe drept cuvânt!... Era greu de urcat pe *rue La Fayette*!... mai ales de la biserică până-n colț la farmacie... Des Pereires însuși se înhămasse la căruț... Eu și cu bătrâna împingeam din spate... "Și dă-i drumul, băiete!... Că doar la asta te pricepi! împinge! Scoate-ți sufletul! Nu te lăsa!" Numai că eram în prea mare întârziere!... Pierduserăm trenul! Și asta din vina mea!... Cel de 12,40 nu mai era!... Ne rămăsese cel de la ora 2,12!... Primul tren al zilei!... Numai că pentru el sosiserăm prea devreme!... mai aveam aproape cincizeci de minute! Timp berechet să deșertăm căruțul... Era pliabil, reversibil... și să transbordăm tot bazarul!... Încă o dată!... în furgonul de la coadă. Și timp să mai înghițim două cafele cu lapte, un mazagran și un "dejun", toate unul după altul! La plăcutul "Terminus"!... Eram teribili de pofticoși cu toții când era vorba de moka... Niște lacomi fără pereche!... Iar eu eram ăla care ținea casa.

Am debarcat la Persant-la-Rivière... Era frumos satul, între coline și păduri... Un castel cu turle domina peisajul... Dincolo de case, la baraj, apa clipea majestuos... Era plăcut... Nici în vacanță n-ai fi nimerit-o mai bine... I-am spus papucii... Dar ea nu era foarte încântată. Am avut de lucru mult cu descărcatul calabalăcului, cu scosul motorului din furgon... A trebuit să cerem ajutoare...

Șeful de gară ne inspecta hârburile... Crezuse că eram "cicari", că venisem pentru bălci!... Sau să dăm serate la cinema!... și c-o scrântisem... Pentru bălci trebuia să venim altădată!... Se terminaseră de zece zile!... Des Pereires n-a vrut să-l lase cu o părere atât de greșită! Îl luminează pe loc pe nerod!... Îl puse la curent cu toate proiectele noastre... Vroia să vorbească imediat notarului! Fără amânare!... Nu era glumă cu "Revoluția agrară!..." Cât ai zice pește câțiva localnici veniră sa-și bage nasul în bazarul nostru... Se îngrămădeau în jurul turbinei... Își dădeau cu părerea despre uneltele noastre... Singuri nu le puteam împinge... Erau mult prea grele!... Constataserăm asta încă de pe *rue La Fayette*!... Și era și foarte departe bârlogul nostru agricol... Ne trebuia un cal! Greu i-am făcut pe gămani să se miște!... În sfârșit, am pornit!...

Grăsana noastră, odată instalată pe capră, își aprinse pipa!... Dintre cei care ne priveam, mulți puneau pariu că era un bărbat îmbrăcat în femeie!...

Până la domeniul nostru de la Blême-le Petit mai erau unsprezece kilometri pe un drum plin de povârnișuri!... Ne preveniseră la Persant... Des Pereires se informase, foarte grijuliu, printre oameni, întrebând în stânga și-n dreapta... Nu s-a codit mult până să semneze toate hârtiile... Se ținuse de capul notarului... Prospecta acum de la înălțimea trăsirii câmpul verde... Luasem cu noi un țaran... Cu harta desfășuratei pe genunchi, Courtial a vorbit tot drumul... Comenta orice formă de relief, orice ridicătură de pământ... Căuta toate râulețele... de departe, cu mâna streășină la ochi... Nu le găsea întotdeauna... Ne-a ținut, așa printre zdruncinături, o adevărată conferință care dură vreo două ore, asupra posibilităților, întârzierile în dezvoltare, avantajele și slăbiciunile agronomice ale unei regiuni a cărei infrastructură metalo-geodeziană nu-i convenea întrutotul... Aha! Asta era!... Ne-a spus-o pe loc și de mai multe ori... N-avea să se lanseze înainte de a studia

totul amănunțit!... Vremea era extraordinar de frumoasă.

Lucrurile la Blême-le-Petit nu stăteau chiar așa cum ne spusese notarul. Ne-au trebuit două zile ca să ne dăm seama...

Ferma era destul de ruinată. Dar asta fusese prevăzut în text! Bătrânul care o ținuse ultimul murise cu două luni mai înainte și nici unul din familie nu mai vroia să-i ia locul. Se părea că nimeni nu mai vroia pământ, bordei sau cătun... se aciuiseră pe la alte colibe, ceva mai departe... Am bătut pe la toate ușile... Am intrat prin grajduri... Nici un semn de viață... În apropiere de adăpătoare, în sfârșit, descoperirăm în fundul unei chițimii doi bătrâni complet senili, atât de bătrâni că nici nu mai puteau ieși afară din cotețul lor... Erau aproape orbiși îngrozitor de surzi... Făceau pipi tot timpul unul pe altul... Asta părea să fie singura lor distracție... Am încercat să vorbim cu ei... Nu știau ce să ne răspundă... Ne făceau semne să plecăm... să le dăm pace... Pierduseră obiceiul de a primi vizite... Îi speriam...

Nu prea erau bune presimțirile mele!... Coliba asta lăsată vraște... Porțile mereu întredeschise... Bătrânii care nu ne puteau suferi... Și peste tot numai bufnițe...

Dimpotrivă, el, des Pereires, găsea că totul e perfect!... Se simțea complet revigorat de aerul bun de țară... Vru mai întâi să se îmbrace ceva mai comod... Pierzându-și panamaua, a trebuit să împrumute o pălărie de la drăguța-i grăsană... O pălărie de pai suplă, imensă, cu o bridă care se lega pe sub bărbie... Își îmbrăcase redingota de un gri atât de frumos... o cămașă moale, lavalieră, saboți... (pe care nu prea îi suportase vreodată)... Din lungile marșuri pe care le întreprindea peste câmpuri se întorcea întotdeauna în picioarele goale... Și ca s-o facă într-adevăr pe agricultorul nu-și mai părăsea târnăcopul... Îl purta voios pe umărul drept... Mergeam așa în fiecare după amiază să prospectăm terenul de pârluagă, să căutăm un loc convenabil, unde să ne răsădim ridicurile.

Doamna des Pereires se ocupa de ale ei... Făcea cumpărăturile, întreținea coșmelia... Se ducea de două ori pe săptămână în piață la Persant... Ea ne făcea de mâncare... Rafistola bordeiul ca să devină locuibil... Fără ea n-am fi mâncat nimic, atât de greu era să faci focul în vatră!... Cât foc trebuia să ardem, câte chibrite, cât jar! pentru o omletă! Îți trecea tot chef!...

Noi doi, eu și cu des Pereires, recunosc, nu prea ne sculam de dimineață!... Asta o făcea să turbeze!... Ea vroia tot timpul să ne mișcăm mai repede! Să facem, în sfârșit, ceva util!... Dar odată plecați, nu mai aveam poftă să ne întoarcem... Asta îi dădea un nou prilej să se înfurie... Se întreba, biata de ea, ce făceam atât de mult pe afară... Dar lui des Pereires îi plăceau excursiile lungi... Descoperea în fiecare zi noi aspecte ale ținutului... și datorită hărții totul deveni al naibii de instructiv... Ici, colo... fie într-un colț de pădure... fie la poalele unei coline... instalați confortabil... de îndată ce se lăsa căldura... aduceam sticle de bere... Des Pereires putea medita... Eu nu-l deranjam... Uneori chiar ațipeam... El vorbea singur... Târnăcopul îl înfigea alături în pământ... Timpul trecea plăcut! Era cu adevărat o mare schimbare... liniștea... pacea dumbrăvilor!... dar banii se topeau... Ea începu să se neliniștească... făcea și refăcea socotelile în fiecare seară.

În privința hainelor, m-am pus repede la punct... Puțin câte puțin, pământul te acaparează... Uiți de fleacuri... Mi-am aranjat până la urmă un solid ansamblu format din pantaloni bufanți de ciclist și dintr-un pardesiu pentru toamnă, căruia i-am tăiat poalele la jumătate și l-am prins de pantalonii mei bufanți... cam prea cald dar comod... Mă recunoșteau de departe... Totul atârnat în sfori... ingenios susținut... Grăsana trecu de partea noastră, purta pantaloni ca un bărbat... nu mai avea nici o fustă cu care să se îmbrace... Găsea că e mult mai practic... Se ducea așa la piață. Gorobeții de la școală o așteptau la intrarea în târg, o provocau, aruncau în ea cu căcăreze, funduri de sticle, pietricele... Totul se termina cu o bătaie!... Nu se lăsa sfâșiată!... Jandarmii interveneau... Îi cereau hârtiile!... Ea le vorbea foarte de sus! Eu sunt, domnilor, o femeie cinstită! răspundea... Puteți să mă urmați!... Dar ei nu vroiau...

Era o vară foarte frumoasă... Îți venea să crezi că nu avea să se mai sfârșească niciodată!... Căldura te îndemna la hoinăreală... După ce dădeam pe gât cafeaua, o luam cu des Pereires, pe câmpuri... și toată după-amiaza umblam de-a lungul și de-a latul, bățând brazdele și cărările. Dacă întâlneam un țăran... "Bună ziua!" îl salutăm politicos... Duceam o viață plăcută!... Asta ne aducea aminte amândurora de frumoasele zile ale ascensiunilor... Dar nu trebuia să vorbim niciodată despre aventurile noastre stratosferice în fața doamnei des

Pereires... Nici despre "Zélé"!... Nici despre "Arhimede"!... Pentru că izbucnea în lacrimi... Nu-și mai stăpânea amărăciunea... Ne făcea albie de pom... Vorbeam mai degrabă de una de alta... Trebuia să nu pomenim nici despre trecut... Și să ne păzim să aducem vorba despre viitor... să-l evocăm cu mii de prudențe... Și el era la fel de delicat... Plutea în ceață... Nu prea se întrezărea... Courtial șovăia mereu... Prefera să aștepte și să se lanseze numai la sigur... Între o meditație și alta, în acele după-amieze de vagabondaj, dădea ici colo câte o lovitură de târnăcop, în chip de prospecție... Se apleca să examineze, să cântărească, să scruteze pământul proaspăt răscolit... Îl strivea în pumni, îl fărâmița... Îl lăsa să i se scurgă printre degete ca și cum ar fi strecurat aur... În sfârșit, își scutura palmele, sufla puternic în ele... Bulgării zburau!... El se strâmba!... "Tttt! Tttt!... Nu e cine știe ce, pământul ăsta, Ferdinand! Cam sărac! Hm! Hm! Mi-e teamă pentru ridichi! Hm! Dacă am pune anghinare?... Și totuși?... Și totuși?... Oh! Oh! E foarte încărcat de magnezium!..." Plecam fără să mai tragem concluzii.

La masă nevastă-sa ne întreba, a suta oară, dacă ne alesesem leguma!... Dacă, în sfârșit, ne opriserăm la ceva?... Dacă n-ar fi momentul?... Propunea să punem fasole... nu prea suferea ea de discreție, trebuie să recunoască!... Courtial sărea în sus pe loc, auzind asemenea bazaconii!...

– Fasole?... Fasole?... Aici?... pe coclaurile astea?... Auzi, Ferdinand?... Fasole?... Într-un teren fără mangan De ce nu mazăre?... Dacă tot te pricepi atât de bine!... Asta-i culmea!... Era stupefiat!... Sau fidea! Ce spun eu!... Trufe!... Uite! Trufe!...

Se zbuciuma mult timp prin odaie... grohăind ca un porc... Furiile provocate de asemenea propuneri insolite durau ore întregi... Era de neîmpăcat! Alegerea liberă! Opțiunea științifică!... Ea se ducea să se culce singură în debaraua ei fără ferestre, un fel de alcov pe care și-l amenajase împotriva primejdioșilor curenți de aer... Între îmblăciu și copaie... O auzeam suspinând de dincolo de peretele despărțitor... El se purta urât cu ea...

Nu se poate spune despre ea că s-ar fi arătat vreodată lipsită de curaj sau de perseverență!... nici de abnegație... O zi măcar! Ca să pună pe picioare bătrâna cocioabă făcuse adevărate minuni!... nu mai termina tot schimbând... Nimic nu mergea... nimic nu trăgea... nici pompa, nici moara de apă... Vatra se răschea în supă... A trebuit să astupe toate spărturile, să înfunde toate găurile, toate crăpăturile cuptorului... să pună la punct obloanele, să înlocuiască țiglele, cărămizile... Se cățara pe toate streșinile... Și totuși la prima furtună a plouat din belșug în magherniță, în ciuda tuturor eforturilor... prin găurile acoperișului... Puneam crăticioare la fiecare rigolă... Din reformă în reformă, ei îi reveneau muncile cele mai grele, nu se ocupa numai de fleacuri... a înlocuit enormele balamale da la poarta cea mare a grădinii de zarzavat... lemnăria, fierăria... de nimic nu se temea... Era foarte îndemânatecă... ai fi zis că asta era meseria ei... Și tot în seama ei rămâneau menajul și gătitul... Zicea chiar și ea, de nimic mi se speria în afară de spălătul rufelor!... noroc că era foarte puțin de spălat... Aveam un trusou minim... Cămășile numai niște închipuiri... Încălțări deloc...

În privința crăpăturilor din zid o zbârcise, ratase tencuiala. Des Pereires a criticat-o și a propus s-o luăm de la capăt... Numai că noi aveam acum alte griji... Și mai la urma urmei numai datorită ei vizuina asta măcinată se mai ținea cât de cât pe picioare... În sfârșit, mai mult sau mai puțin. Pentru că nu era decât o ruină... orice i-ai fi făcut ca să stea dreaptă, ea tot într-o rână se lăsa...

Și o mai chinuia și operația ei de ovare, oricât de temerară s-ar fi arătat ea, biata noastră patroană... Eforturile prea mari să fi fost de vină?... Transpira în cascade... Mustățile îi șiroiau... bufeurile o congestionau... Seara o găsea la capătul puterilor, sătulă de agricultură până-n gât... La cel mai mic cuvânt în doi peri... Bum!... se dezlănțuia furtuna! O furie nestăpânită o apuca!... Făcută ghem stătea la pândă!... exploda din te miri ce... Certurile se țineau lanț...

Dar cel mai tare trebuia să ne ferim să aducem vorba de frumoasele întâmplări de la Montretout!... Îi stăteau în gât... O rodeau ca o tumoare. Imediat ce unul din noi scotea o vorbă, ne batjocorea în tot felul, ne acuza de complot împotriva ei, ne făcea țângăi, stârpituri, vampiri... trebuia s-o culcăm cu forța!...

Cel mai greu pentru des Pereires era să se decidă în legătură cu faimoasa lui legumă... Trebuia să găsească ceva... Avea îndoieli acum asupra ridichii!... Și atunci, ce legumă să răsădească?... Ca să fie cea mai nimerită pentru radio-telurie?... Una pe care s-o faci să-și înzecească volumul!... Lucrul cel mai greu se dovedi a fi alegerea terenului... Nu era de glumă!... Necesita cercetări minuțioase... Dădusem cu sapa în scop explorativ prin toate văioagele ținutului pe o rază de 15 kilometri... Nu ne lansam la întâmplare... Reflectam! Asta era tot...

În cursul prospecțiunilor noastre, trecând de celălalt capăt al târgului Persant, spre sud, descoperirăm într-o bună zi un sat foarte plăcut, cu adevărat primitiv... Saligons-en-Mesloir!... Dacă o luam pe jos, era destul de departe... Cam două ore de la Blême-le-Petit... Nu i-ar fi trecut prin cap niciodată papucii noastre să vină după noi până acolo... Pământul din jurul satului Mesloir, Courtial și-a dat seama imediat, era foarte bogat, mult mai bogat decât al nostru, infinit mai fecund și mai rapid exploatabil... Veneam să-l studiem aproape în fiecare după amiază... avantajele acestui pământ bogat în "cadmiu potasic" și într-un calciu foarte special!... Doar

atingându-l, dar mai ales după miros, te lămureai... Des Pereires percepea imediat, se pare, miraculosul conținut al acestui pământ... Și tot gândindu-se ajunsese să se întrebe dacă nu ar fi chiar prea bogat pentru catalizarea teluricelor... Dacă n-ar atinge cumva concentrații atât de puternice încât să facă să explodeze legumele?... Să le plesnească pulpa!... Ar fi trebuit atunci să renunțăm la semănatul fragilelor trufandale în acest pământ atât de bogat... Trebuia ales ceva banal și comun ca rezistență... Bostanul, de exemplu!... Dar ce ne făceam atunci cu piața? Un singur bostan pentru un oraș?... Unul monumental?... Piața n-ar fi putut să primească totul!... Era momentul să ne sfătuim! Se iviseră noi probleme! Așa e întotdeauna când acționezi!

În acest vesel Saligons, cârciumarii făceau mai ales cidru... care nu mirosea a urină, ceea ce se întâmplă destul de rar la țară, trebuie să recunoaștem! Ți se urca un pic la cap, mai ales spuma... Am început să bem pe săturate... În timpul turneelor prospectoare! De petrecut petreceam la "Grosse Boule"... singura cârciumă din împrejurimi... unde veneam din ce în ce mai des... și care se afla drept în mijlocul satului față în față cu târgul de vite... Conversația văcarilor ne pune la curent cu obiceiurile locului...

Lui des Pereires nu i-a trebuit mult să se arunce pe "Paris-Sport"... Trecuse destulă vreme de când întârcase bălaia... Cum stătea de vorbă cu toată lumea... i-a învățat și el în schimbul sfaturilor, al lecțiilor despre șeptel... câteva maniere, infinit de ingenioase, de-a juca la Vincennes... chiar de la mare distanță... Își făcea relații... Acolo era punctul de întâlnire al crescătorilor de vite... Îl lăsam să trănănească... Mie-mi plăcea slujnica... Avea un fund aproape pătrat, atât de mușchiulos era... Și sânii, fără pereche de pietroși... Cu cât mă jucam cu ei mai mult, cu atât se arcuiau mai tare... Cu o teribilă știință... N-am făcut mofturi. I-am arătat tot... ce știam... Fu o lovitură magnifică! Vroia să-și părăsească dugheana și să vină după noi la fermă! Dar din pricina maicii des Pereires nu s-ar fi putut... Mai ales că bătrâna începuse să cam miroasă ceva!... Băgase de seamă că ne duceam mult prea des la Mesloir... Ne bănuia de infidelitate... Ne pune o mulțime de întrebări... la care nu știam ce să răspundem... Credea acum din ce în ce mai puțin în prospectarea legumelor... Ne căuta nod în papură... Vara înainta serios... Începea curând strângerea recoltei... Fir-ar să fie!...

La "Grosse Boule", țărani își schimbă brusc purtarea, deveniseră caraghioși... Între două oale de cidru se repezeau să citească "Paris-Courses", des Pereires îi ajuta să se descurce... El expedia micile pariuri... nu mai mult de cinci franci de căciulă... Într-un plic, vechiului lui prieten... până la cincizeci de franci maximum!... Nu lua mai mult! Marțea, vinerea, sâmbăta... și tot la barul "Émeutes", lucra cu Naguère!... Păstra pentru noi 25 de centime la fiecare miză!... era mărunțișul nostru!... Pe slujnică, dura Agathe, o învățasem cum să nu facă prunci... I-am arătat că pe la spate era mult mai violent... Mă adoră pe loc... Se oferi să facă totul pentru mine... I-am mai trecut-o și lui Courtial, să-i arate ce-o învățasem! Fu de acord... Numai un semn să-i fi făcut și ar fi intrat în bordel pentru mine... și totuși nu cu ținuta mea o cucerisem!... Cu înfățișarea mea, puteam speria și ciorile!... Nici cu bani!... Nu-i dădusem niciodată un sfânt!... Prestigiul meu parizian! Asta era!

Numai că seara, la întoarcere, scandalurile erau din ce în ce mai dese!... Nu mai era deloc amuzantă, Irène!... Dar și noi ne întorceam cât puteam mai târziu!... Și atunci toate furiile ne erau rezervate, pe bună dreptate!... Oribilele spectacole!... Își smulgea părul din cap până la sânge! cu piele cu tot! numai pentru că el nu se mai decidea să-și aleagă leguma nimerită... și terenul cel mai propice!... Și atunci se apucă ea, maica, să lucreze pământul... Săpa destul de bine! Nu făcea ea chiar dreaptă brazda... dar se străduia... și reușea!... defrișa bine!... și nu spațiul îi lipsea ca s-o ia în orice direcție ar fi dorit... La Blême-le-Petit aveai loc să mergi tot înainte cât vedeai cu ochii... În orice parte ai fi luat-o... tot ținutul era pârloagă... la dreapta, în nord, în sud, la stânga, nu existau vecini, în vest nici atât! Pustiu... uscat... perfect arid...

– Te ostenești prea tare, grăsunica mea dragă! o interpela Courtial în puterea nopții, când ne întorceam și-o găseam arând... Te epuizezi! Nu folosește la nimic!... până și țărani de aici au renunțat treptat!... Cred că se vor apuca de creșterea vitelor!... Cu toate că pe aceste locuri nici cu creșterea vitelor... cu marna dedesubt!... cu straturile calciopotasice!... nu-i prea vād bine!... E o treabă foarte grea!... riscuri enorme!... capcane îngrozitoare!... Prevād!... Prevād!... Să irigi o asemenea copaie! Vai! Vai!...

– Și tu, lepădătură! Ia zi? Pe tine cine o să te irige?... Ia zi tu, colea!... să aud și eu?... Hai!... Dă-i drumul! Să te aud! El nu mai vroia să vorbească... O lua repede la picior spre fermă... Eu mai aveam o treabă de făcut. De clasat, în fiecare seară, tot ceea ce culesesem ziua întreagă... Pe planșete separate... de jur împrejurul bucătăriei... În cornete... care se uscau pe rând... toate eșantioanele de pământ de pe un teren cu o rază de douăzeci de kilometri!... Adunaserăm un material bogat pentru ziua în care ne vom hotărî! Dar sigur că cel mai bogat sector se dovedea tot cel din jurul satului Saligons.

La "Grosse Boule" deveniserăm încetul cu încetul foarte populari... Prinseseră bețivanii noștri mare gust pentru curse!... Trebuiau chiar temperați... Își riscau banii fără nici o grijă... vroiau să parieze câte cincisprezece franci pe un singur cal!... Refuzam net asemenea mize!... N-am mai fi avut puterea să suportăm valurile de ran-

chiună... Mai stăteam cu frica în oase încă!... Înaintam cu o extremă prudență... Agathe, slujnica, se distra bine, nu-și pierdea vremea!... Se transforma văzând cu ochii într-o târfă... Numai furiile babei noastre ne dădeau de furcă... cu schimbările ei de umoare, cu ultimatumurile ei... nu o mai puteam suporta... Ne călca pe bătăături... În această privință des Pereires își schimbă tactica... Nu-și mai bătea joc de ea când o vedea muncind... O încuraja să sape!... O stimula!... Defrișa în felul acesta, fâșie după fâșie, săptămână de săptămână, spații enorme!... Sigur că ne îngrozea... dar dacă s-ar fi oprit era și mai rău... Se hotărî pentru cartofi și nu mai vru în ruptul capului să mai amâne! N-am putut s-o împiedicăm... Se convinsese până la urmă că asta era leguma ideală... Și trecu imediat la treabă. Nici nu ne-a mai cerut părerea. O dată tuberculii semănați pe o suprafață imensă, povesti tuturor celor din Persant, la dus și la întors, că făcea experiențe pentru obținerea unor barabule uriașe cu ajutorul undelor electrice! Vorba ei s-a răspândit ca un nor de praf...

La "Grosse Boule" după amiază ne copleșiră cu întrebările... Noi care fuseserăm atât de iubiți și liniștiți, tocmai acolo în celălalt capăt al arondismentului, atât de bine primiți și îngăduiți până atunci, furăm întâmpinați cu mutre... Culturile noastre li se părea nelalocul lor... Îi apucase gelozia pe loc... "Barabule! Barabule!" așa ne strigau.

N-aveam decât să ne luăm tălpășița! Draga noastră de grăsană devenise încetul cu încetul teroarea în carne și oase!... Acum, după ce săpase singură aproape un hectar, ne făcea viața foarte grea!... Ne era frică și să mal vorbim cu ea... Ne amenința că vine după noi dacă o mai luam așa creanga și în douăzeci și patru de ore nu ne apucăm și noi de treabă!... Gata cu trândăveala!... A trebuit să ne executăm, să scoatem de sub prelată motorul și dinamul!... desmortirăm volanul cel mare... l-am pornit puțin... Am tot rebobinat un tablou cu "rezistențe"... Și atunci începu și marea distracție... Am constatat că ne lipsea sârma de alamă... Ne trebuiau enorm de multe bobine și iar bobine pentru toate zigzagurile care treceau printre rândurile de cartofi, pe toată întinderea culturii noastre... cinci sute de metri nu ajungeau!... Ne trebuiau kilometri! Altfel n-avea să meargă niciodată... Fără alamă nu era posibil nici un fel de radio-telurism!... Nici un fel de legumicultură intensivă! Fără efluvii catodice!... Era o condiție strict necesară... În fond nu era mare lucru... Crezurăm mai întâi că această nefericită alamă va deveni scuza noastră cea mai potrivită, frumosul nostru alibi și că baba se va speria de costul materialului, de o cheltuială atât de neîntemeiată... că se va gândi și ne va lăsa în pace... Dimpotrivă!... Asta a pornit-o și mai rău! Ne amenința că dacă o mai trăgănam mult... dacă mai amânăm... se duce la Salignos în persoană și se angajează moașă și asta chiar de săptămâna viitoare! Of! într-adevăr, nu mai era chip! Ne omora de vii!... Dar, cu toată bunăvoința, nu aveam destui bani pentru cumpărături atât de costisitoare... Dumnezeule! ne-am fi ruinat!... Cine ne-ar fi dat pe credit?... Nici nu merita măcar osteneala să încerci...

Pe de altă parte era imposibil s-o faci să înțeleagă situația noastră reală... Că topiserăm și ultima noastră rezervă... ce ne mai rămăsese de la popă, la cursele prin corespondență... Vai! Era adevărat, pierduserăm. Firește, oribilul ghinion... Sfârșitul sistemului!... Un cataclism de necontracarat... Eram cu adevărat foarte agasați. Devenise de o intoleranță absolut fanatică, de când îi intrase în cap ideea cu barabulele... Totul se petrecea exact ca și în povestea cu ascensiunile!... sau cu vila ei de la Monretout... O ținea gaia-mațu!... Când se ocupa ea de ceva, se înșuruba în afacere până-n gât, n-o mai puteai smulge decât cu totul!... Era îngrozitor de greu!...

– Tu mi-ai spus, nu-i așa?... Și acum vrei să te dezici? Doar te-am auzit eu cu urechile mele! Mi-ai spus-o de zece ori... de o sută de ori!... Că ai să faci blestemata aia de mașină să meargă? Doar nu am orbul găinilor, nu?... Nu de asta am venit aici cu toții?... nu de asta ți-ai lichidat ziarul?... Nu de asta ne-ai înămolit de voie, de nevoie, mai mult cu forța, în mlaștina asta?... În cotineța asta!... În gunoiștea asta!... Da! Mi-ai spus sau nu?

– Da, iubita mea!...

– Atunci, bine!... Eu vreau să le văd! Mă auzi?... vreau să le văd!... Vreau să văd totul! Mi-am sacrificat tot! Toată existența mea!... Sănătatea... Viitorul... Totul!... Nu mi-a rămas nimic... Vreau să le văd crescând!... Mă auzi?... Crescând!...

Se planta în fața lui provocatoare, i-o trântea verde în obraz!... Muncind făcuse la mâini niște mușchi cu care nu era de glumit!... Devenise o masă de mușchi redutabili!... Mesteca tutun când mergea la câmp... Pipă nu mai fuma decât seara și când se ducea în piață... Factorul Eusèbe, care nu mai călcase pe aceste coclauri de ani de zile, trebui în cele din urmă să ajungă și până la noi... Venea acum și de două ori pe zi!... Se răspândise zvonul și în alte provincii, că niște agricultori făceau minuni, realizau miracole în cultura cartofilor prin efluvii magnetice...

Vechea noastră clică de inventatori ne luase urma!... Păreau fericiți că dăduseră peste toți trei... bine sănătoși... Ne asaltară din nou cu proiecte!... Nu ne mai purtau nici un fel de pică!... Factorul începu să aibă destulă bătaie de cap... Căra în fiecare săptămână saci întregi de manuscrise... Traista lui era atât de grea că i se rupsesse cureaua... Îi pusese un lanț dublu... bicicleta se turtise... Ceru alta nouă de la Departament...

Des Pereires, încă din primele zile, se pornise iar să mediteze... Profita cât putea de timpul liber și de

singurătate... Se simțea, în sfârșit, pregătit împotriva tuturor încercărilor sortii. Oricare ar fi fost ele!... Rămânea pierdut în gânduri! Absolut decis! Marea Rezoluție!... Își va înfrunta Destinul!... Nici prea încrezător... Nici prea neîncrezător... simplu, numai avertizat!...

– Ferdinand! Privește! Și constată!... Evenimentele se desfășoară aproape așa cum le-am prevăzut!... Numai parcă puțin prea repede!... O cadență cam nervoasă!... Și nu-mi convine!... Totuși ai să vezi... Să observi totul! Să nu pierzi nici o fărâmbă! Nici un atom de lumină!... Să fii plin de admirație, băiatule, pentru Courtial care va învinge, va îmblânzi, va constrânge, va înlănțui soarta rebelă!... Privește! Miră-te! Învață! Străduiește-te să fii curajos și pregătit în fiecare secundă! Cum pun mâna pe ea, ți-o trec și ție! Și hop! Prinde-o bine! Strânge-o de gât! E rândul tău! Drace! Să plesnească, afurisita! Strictele mele nevoi personale sunt cele ale unui ascet! Am nevoie de foarte puțin ca să mă satur! să mă-ndop! să mă-nec în abundență! Suge-i sângele! Storce tot ce poți din ea!... Vârsta ta e a tuturor nebuniilor! Profită! Abuzează! Dumnezeuii mă-sii! Ațâț-o! Fă cu ea ce vrei! Eu am avut totul din plin! îmbrățișează-mă!... Uite! Suntem norocoși!

Era cam greu să ne strângem în brațe din cauza pardesiului meu solid ancorat cu sfori de betelia pantalonilor!... Mă împiedica la mișcări, dar îmi ținea cald... Aveam mare nevoie! Iarna era pe noi! Corpul principal al clădirii, cu toate că avea sobă, trăgea, din cauza zidăriei putrede din toate părțile, mai mult ne bătea vântul decât căldura... Bortelită ca o strecurătoare în fața valurilor de frig... foarte veche șandramaua, nici vorbă.

Lui des Pereires îi veni o idee splendidă, după multă, meditație pe la "Grosse Boule" și prin păduri. Vedeai mai departe și mai măreț decât de obicei!... Sesiza nevoile omenirii...

– S-a terminat cu indivizii!... Nimic nu vor mai fi în stare vreodată!... Familiilor, Ferdinand! lor trebuie să ne adresăm! Numai și numai familiilor! Totul pentru și prin familie!...

"Taților neliniștiți ai Franței" le lansă un grandios apel! Celor pe care viitorul copilașilor lor îi preocupa mai mult decât orice!... Celor pe care viața cotidiană îi crucifica lent în fundul orașelor perverse, mucegăite, insalubre!... Celor care vroiau să încerce imposibilul pentru ca îngerășul lor să scape de atrocele destin de sclav al prăvăliilor... de o tuberculoză de funcționar... Mamelor care visau pentru puii lor scumpi o sănătate și o existență deplină, absolut în aer liber!... departe de gunoaiile orașelor... Un viitor asigurat prin roadele unei sfinte munci de lucrător al pământului... În condiții campestre... cu splendide bucurii, pašnice, totale!... Des Pereires solemn garanta toate astea și multe altele... Se însărcina, alături de soția lui, cu întreținerea completă a acestor băftoși, cu educația lor primară, secundară, "raționalistă"... În sfârșit, cu educația lor superioară. "pozitivistă, zootehnică și legumicolă"...

Întreprinderea noastră radio-teluristă se transformă pe loc, prin aportul subscriberilor, în "Familisterul Renovat al Noii Rase"... Așa ne-am intitulat în prospect ferma și domeniile... Acoperirăm în câteva zile cu "apelurile noastre" câteva cartiere din Paris (toate expediate prin Taponier)... dintre cele mai populate... mai înghesuite... ca și câteva ostroave dinspre Archère, pe unde putea mai tare... ca să ne dăm seama de efect... Nu ne încerca decât o singură teamă, să nu ne invadeze prea repede! Ne era frică de entuziasmele prea frenetice ca de ciumă!... Experiența!

În chestiunea abundenței de hrană nu era nici o problemă cu radio-teluria noastră!... Nu exista decât o singură problemă de rezolvat! Saturarea pietelor din pricina cartofilor noștri "ondigeni"!... Asta ne dădu de gândit un moment!... Vom îngrășa porci!... Zis și făcut!... Vom organiza o crescătorie de păsări!... Pionierii vor mânca pui!... Courtial era mare adept al alimentației mixte!... Carnea e bună pentru copiii în creștere! Îi vom îmbrăca, asta se înțelegea de la sine, fără nici o dificultate, pe toți protejații noștri cu in de la ferma noastră!... Țesut în comun, în cadență, în timpul lungilor serii de iarnă!... Suna frumos... Se anunțau vremuri minunate! Un splendid stup agricol! Dar sub deviza Inteligenței! nu numai a instinctului! O! Da! Des Pereires ținea mult la această distincție! Vroia ca totul să se desfășoare ritmic!... fluent! intuitiv!... Des Pereires rezuma situația astfel. Copiii din "Noua Rasă", distrându-se, instruindu-se în stânga și în dreapta, fortificându-și plămânii, ne vor furniza bucuroși o mână de lucru spontană... rapid instruită și stabilă, în întregime gratuită!... punând astfel, fără constrângere, tinereasca lor strădanie în serviciul agriculturii... "Neo-Pluri-Emitentă"... Această mare reformă venea din străfunduri, din însăși seva câmpului! înflorea în plină natură! Vom trăi ca-ntr-un rai! Courtial o știa dinainte!... Ne vom bizui pe prichindei, pe zelul și elanul lor, absolut deosebite, ca să ne plivească buruiana! s-o smulgă! să defrișeze mai departe!... O adevărată distracție pentru copii!... În timp ce pentru adulți e o tortură infectă!... Des Pereires se dispensa atunci de afluxul industriios al meschinăriilor legate de cultura pământului și se va putea dedica în întregime punerii la punct, atât de delicate, a infinitelor experimentări ale grupului polarizator!... Va stăpâni efluviile! Nu va face nimic altceva! Va copleși subsolul nostru cu toate torențele telurice!...

Programul arăta bine. Am expediat zece mii de exemplare dintr-un cartier în altul... Să fi deșteptat oare el niște vocații latente?... mii de dorințe neexprimate?... Fapt e că primirăm imediat scrisori, răspunsuri cu carul... plin de truculente comentarii... aproape toate extrem de laudative... Ceea ce păruse remarcabil majorității aderenților noștri era extrema modestie a pretențiilor noastre financiare... Calcularăm totul, e adevărat, până la ultimul bănuț... Ne-ar fi fost greu să oferim mai mult decât oferisem... Astfel, pentru a crește un protejat din copilărie (șapte ani minimum) până la vârsta regimentului, asigurându-i masă și casă, treisprezece ani fără întrerupere, dezvoltându-i caracterul, învățându-l magnifica meserie, în sfârșit dotându-l, la ieșirea din Falanster, cu o splendidă și autentică diplomă de "inginer radiogrometric", nu ceream părinților, în totului tot, decât o sumă globală, definitivă, de patru sute de franci!... Această sumă avea să fie folosită imediat pentru cumpărarea alamei și punerea în stare de funcționare a circuitului... de propagare... subterană... Precipitând creșterea culturilor, viitorul ne aparținea!... Nu ceream imposibilul!... Pentru început... În privința cartofilor... patru vagoane pe lună.

Imediat ce o întreprindere își ia un pic de avânt, se găsește, "ipso facto", expusă la mii de uneltiri ostile, ursuze, subtile, neobosite... Ascultați-mă pe mine!... Fatalitatea tragică pătrunde până la măduvă... Îi destramă încet țesătura, atât de profund că pentru a scăpa de un dezastru, pentru a nu o sfârși complet terciuiți, cei mai abili căpitani, cei mai curajoși cuceritori nu pot și nu trebuie să se bizuie decât pe un miracol... aceasta e natura, veșnicul cântec, concluzia veridică a celor mai admirabile inițiative... Ce s-o mai tot încurcăm?... Geniul uman nu are noroc... Catastrofa din Panama? O lecție universală!... Chiar și pe cei mai curajoși ar trebui să-i pocăiască!... Să-i facă să reflecteze cu groază la ignominiile sortii!... La tulburătoarele premize ale Nenorocului! Uf! Răutățile de circumstanță! Destinul înghite implorațiile cum hăpăie broasca muștele... Se repede la ele! Le strivește! Le terciuiește! le bagă în gură! Se distrează apoi scoțându-le ca pe niște căcăreze în bulgărași ex-votivi pentru domnișoara mireasă.

Noi, la Blême-le-Petit, păstrând proporțiile, am început să le simțim pe propria noastră piele... chiar de la începutul operațiilor... Mai întâi se prezentă notarul din Persant... Venea să ne amenințe în fiecare după-amiază... Ca să-i lichidăm o rămășiță de plată! Citise în ziare un reportaj senzațional despre magnificele noastre experiențe!... Credea că folosim mijloace oculte... Ne bănuia plini de bani!... Cerea plata pe loc pentru ferma lui ruinată și terenurile pline de marnă! Pe urmă veniră la rând toți creditorii noștri de la Palais-Royal... Plesneau de nerăbdare... Taponier!... El, care se arătase atât de amabil la începutul întreprinderii noastre, devenise mai otrăvit decât toți ceilalți!... Citea și el ziarele! Înțelesese lepădătura că ne-am îmbogățit din subvenții!...

Și pe deasupra numeroaselor manuscrise care soseau pentru noi "cercetări" de întreprins, mai eram bombardat de scrisori oficiale!... de toate soiurile!... Am fost în câteva rânduri la un pas de arestare!... Înainte măcar de a fi văzut măcar cum arată un cartof! Jandarmii profitară de împrejurări ca să întreprindă o mică excursie până la noi, numai să-și dea seama la fața locului de caraghioslăcurile noastre, de felul nostru bizar de a ne comporta... Subtilele noastre prospecte pentru "Rasă" îi cam tulburaseră pe oamenii Parchetului... Inspectorul de la Academie, un invidios, firește, emitea îndoieli cu privire la dreptul nostru de a deschide o școală!... Era treaba lui să se-ndoiască! Până la urmă nu se arătară răi decât pe jumătate. Folosiră ocazia, era fatal, să ne avertizeze numai, amabili dealtfel, că ar fi mai indicat să ne menținem la genul "supraveghetor"... "colonie de vacanță"... eventual sanatoriu... Să nu insistăm prea mult asupra laturii pedagogice... Ca să nu ne suim în cârcă toate Autoritățile!...

Delicată dilemă!... Vom pieri?... Îi vom învăța pe alții?... Ne gândeam... nu prea eram hotărâți... Când, într-o după-amiază de duminică cam pe la ora patru, un grup de părinți rotindu-și ochii în toate părțile, apărură, mergând la pas. Veniseră să-și facă și ei o părere la fața locului... Examinară cu atenție toate chițimiile, toate dependențele, aliura generală a domeniului... Nu i-am mai văzut de atunci niciodată!...

Oh! începuseră să ne lase speranțele! Atâtea curențe contrarii!... Atâta neînțelegere infectă!... Atâtea reavoință încarnată! Oh! Era prea mult, într-adevăr!... Și totuși, până la urmă, într-o bună zi, cerul se luminează!... Primirăm una după alta optsprezece adeziuni entuziaste!... Părinți foarte conștiincioși care blestemau de-a dreptul orașul, cu aerul lui otrăvit! Ne dădeau dreptate!... Militau din capul locului pentru reforma noastră "Noua Rasă"... Ni-i trimiteau pe gorobeții lor însoțiți de câte un aconto, ca să-i încorporăm imediat în falanga noastră agricolă... O sută de franci de ici, o sută de colo!... Restul era pe drum!... Deci numai aconturi!... Niciodată suma întreagă!... Mai târziu, ne promiteau ei... binevoitori în fond! realmente devotați! Dar cam înguști la minte!... economia, prevederea... și pe trei sferturi neîncrederea!...

În sfârșit, copiii sosiră!... cincisprezece cu totul... nouă băieți, șase fete!... Trei lipseau la apel. Era bine

să fim atenți la sfaturile Judecătorului supleant... Era mai înțelept... Din abilitate, mai întâi! Un pic de prudență nu avea cum să ne facă rău... Mai târziu, când experiența va reuși, lucrurile se vor impune de la sine!... Vor veni ei să ne roage!... Atunci ne vom desfășura drapelul, "Rasa Nouă, floarea brazdelor".

Cu bănuții pe care-i aduceau gorobeții din acest prim eșalon, nu prea puteam cumpăra mare lucru! Nu tu paturi! Nu tu saltele!... Îi culcarăm pe toți în paie... la grămadă... fetele de o parte... băieții de alta... Nu mai puteam să-i trimitem înapoi părinților... Suma care ne picase în mână se topise în opt zile! O speculaserăm într-o duzină de afaceri... Fără întârziere! Numai notarului îi dăduserăm trei sferturi din ea!... restul s-a dus pe alamă... aproape cinci bobine... de prima calitate!... montată pe mosoare derulabile.

Grăsana noastră papuică plantase încă de la început, anticipând toate nenorocirile, un soi de cartof extra, care creștea chiar și în toiul iernii... Nu exista altul mai robust... Așteptându-ne la ce-i mai rău... că efluviiile lui Courtial nu vor fi mai pe măsura așteptărilor... să putem totuși scoate ceva... Ar fi fost culmea să nu răsară!... Așa ceva nu se mai văzuse! Și am trecut cu toții la treabă... Am întins sârme peste tot pe unde ne-a spus el... Ca să fim mai siguri, la rădăcina fiecărui cartof am înfășurat câte trei, patru ghirlande de alamă!... Muncă nu glumă!... Rânduți cum eram pe muchea dealului... În bătaia vântului de nord!... sub crivățul cel mai crunt! Și totuși puștani noștri se amuzau! Principalul pentru ei era să fie mereu pe afară! Să nu stea în casă nici un minut! Aproape toți veneau de prin mahalale... Nu prea erau ascultători. Mai ales cel mai slăbuț dintre ei, Dudule, teribil de pornit să pipăie fetele... Trebuia să-l culcăm între noi... Începură să tușească, noroc că grăsana noastră mai știa ceva medicină, îi înveli în cataplasme clin cap până-n picioare!... Lor le era indiferent, puteai să-i și belești, numai să nu-i ții închiși!... Afară, doar acolo vroiau să stea!... oricum și trecând peste toate!... Mâncam în bucătărie ca la popotă!... Dădeam pe gât farfurii întregi de ciorbă!...

După trei săptămâni de muncă, imensul câmp de cartofi fu în întregime împânzit cu sârme de alamă, "razante cu solul", punctate de mii de racorduri... Era o muncă extrem de migăloasă... Curentul!... Acum des Pereires nu avea decât să-și lanseze toată chestia prin fibrele rețelei!... Ah!... Și-a declanșat drăcovenia... Le-a arătat el cartofilor... din primul sfert de oră... serii de scuturătură teribile... puternice descărcări, foarte "intensiv telurice"... Și între ele niște zgâlțâituri mai mici, "curent alternativ"... Se scula și în puterea nopții ca să le mai aplice niște doze suplimentare, ca să-i stimuleze și mai profund, să-i excite la maximum... Balabusta noastră era neliniștită, când îl vedea ieșind așa în frig... Se trezea tresărind... Îi striga să se îmbrace gros.

O duceam așa, când mai bine, când mai rău, de aproape o lună, când, la un moment dat, Courtial al nostru începu să-și caute scuze... Semn rău!...

– Aș fi trebuit totuși să fi încercat mai întâi cu prazul!... repeta în fața babei lui din ce în ce mai des!... Vroia să-i vadă reacția. "Ce-ai zice de ridichi?..." Nevastă-sa îl privea pieziș și-și dădea un pic pălăria pe frunte... nu-i plăceau insinuările... Zarurile erau aruncate, 'tu-i mama mă-sii!... Nu mai putea da înapoi!

Pionierii noștri prosperau, profitau de independență!... Nu erau supuși la nici o constrângere, făceau de fapt tot ce vroiau!... Chiar și de disciplină, tot ei se ocupau!... Se băteau îngrozitor... Cel mai mic era și cel mai rău, și asta era tot Dudule, cu cei șapte ani ai lui și jumătate!... Cea mai mare din trupă era o fată, aproape domnișoară: Mésange Rimbot, blondă cu ochii verzi, cu coapse unduitoare și cu sâni obraznici... Doamna des Pereires, care nu era chiar o naivă, nu avea deloc încredere în această donzelă! Mai ales în anumite zile! îi amenajase un pat pliant într-un colț al hambarului, să doarmă singură în acest răstimp! Asta ca să împiedice traficul... chemările naturii... cu ceilalți gorobeți... Factorul nostru cel ursuz a surprins-o într-o seară într-o scenă de amor cu Tatave, Jules și Julien! Toți patru claie peste grămadă!...

Câte necazuri ne mai făcea acest Eusèbe din cauza drumului... Nu-și primise noua bicicletă de la administrație... Trebuia să mai aștepte doi ani... Nu avea dreptul... Și nu ne putea înghiți din pricina asta! Ne pretindea încălțări, nouă care nu aveam nici pentru noi!... Sigur că mergând foarte încet observa cele mai mici amănunte. În ziua când a dat peste plozii care se distrau, s-a întors din drum într-adins ca să ne ocărăască!... după ce stătuse să vadă totul!... Ca și cum noi eram vinovați!... Ce ți-e și cu voyeuriștii ăștia! Se distrează la culme... nu pierde o iotă și când spectacolul s-a sfârșit... se indignează!... Și-a și găsit cui să-i spuie!... Alte griji ne băteau pe noi acum! Mult mai grave!

În mucegăitul nostru de cătun nu mai venise nimeni de aproape douăzeci de ani... dar, de când cu istoria cu barabulele, circulația era neîntreruptă... curioșii defilau, în continuu, de dimineață până seara. Bârfe, false știri se împrăstiau în tot departamentul... Cei din Persant și din Saligons se aflau în primele rânduri, vroiau exemple curente, indicații succesive. Se arătau fără milă... Întrebau dacă nu e periculos? Dacă sistemul nostru nu explodează? Dacă nu se cutremura pământul!... Des Pereires, pe măsură ce avansa în experiența lui și timpul trecea... dădea dovadă de o mereu mai mare discreție... Era plin de "dacă" și de "poate", cuvinte cu adevărat nefaste... din ce în ce mai multe, din ce în ce mai dese... Nu prea i se întâmpla lui chestii din astea la Palais-

Royal... O săptămână după asta a trebuit să oprească motorul... Ne-a explicat că devenise primejdioasă de-acum încolo administrarea de unde pe sârme... Că era mai bine să ne oprim puțin... aveam să le reluăm mai târziu... după o pauză. Undele, cum sunt cele telurice, pot da naștere la anumite dezordini individuale... nu se știe... repercusiuni absolut imprevizibile... tulburări fiziologice... El, personal, simțise saturația... Îl luau amețelile...

Cultivatorii, curioși, auzind asemenea vorbe, începeau să clatine din cap, intrau în panică. Și brusc începură iar să curgă plângerile! Jandarmii ne vizitară iarăși... dar nu prea aveau de ce să se lege în falansterul nostru... Copiii nu sufereau de nimic... nici unul nu era bolnav... Pierduserăm numai șapte iepuri! O epizootie destul de brutală! Poate nu rezistau climatului?... Poate hrana?... În sfârșit, jandarmii plecară... Numai că ceva mai târziu, pionierii noștri începură să se arate lehamiteți de bucătăria noastră spartană... Făcură scandal... Nu mai vroiau să asculte... Cred și eu, prinseseră puteri! Ar fi înfulecat tot cantonul.. Căutau expediente... Din proprie inițiativă... Într-o zi ne-au venit acasă cu trei snopi de morcovi... a doua zi cu un coș de napi... fasole, la discreție! Totul pentru ciorbă! Ne-am îmbunătățit cât de cât bucătăria!... În sfârșit, vreo douăsprezece ouă, trei livre de unt și slănină... E adevărat, le terminaserăm pe ale noastre!... Nu era o hoinăreală de plăcere... Și nici una vicioasă... Doamna des Pereires, do când se ocupa de cultura intensivă, stătea mai tot timpul pe lângă "circuite", mereu gata să repare câte ceva ca să poată trece efluviile curentului... Nu se mai ducea la Persant decât o dată pe săptămână. La masă nimeni n-a suflat nici o vorbă... Ne-am îndopat regește!... Era un caz de forță majoră!... A doua zi ne-au adus o găină bătrână!... Toată jumulită... A fost transformată cât ai zice pește în supă... dar festin după festin, se făcu simțită nevoia și de ceva vin... N-am sugerat-o clar... și totuși în zilele următoare avurăm și vin la masă... și încă din câteva soiuri... Unde găseau puștanii toate astea?... Nu întrebam nimic!... nu ceream explicații... Focul cu lemne e foarte frumos, dar nu lesne de făcut. Complicat de întreținut, arde prea mult deodată, trebuie tot timpul să pui pe el... Descoperiră cărbunii... Îi cărau în cotărți, luând câmpul de-a latul... Și am avut un foc în vatră, superb... Numai că ne cam jucam cu focul! Ne bizuiam pe cartofii noștri pentru a restabili echilibrul... onoarea și tot restul!... Pentru a evita cele mai urâte represalii!

Mergeam să controlăm cartofii... Îi supravegheam ca pe niște bijuterii, smulgeam câte unul din oră în oră... ca să ne dăm mai bine seama... O luarăm de la capăt cu efluviile... Uruia zi și noapte!... Ne costa multă benzină și progresele nu apăreau. Barabulele de furat pe care le aduceau copiii erau mult mai frumoase!...

Des Pereires remarcă și el asta și rămase perplex... După părerea lui, alama nu era bună... Nu era atât de conductibilă pe cât am crezut la început... Sau oricum nu atât cât ar fi trebuit... Posibil...

Ne-am dus din nou la "Grosse Boule"... O singură dată, ca să vedem... Ce rău le făcusem, Dumnezeu! Ne-au făcut o primire! Agathe, slujnica, nu mai era acolo, plecase în lume cu toboșarul satului, tată de familie... Păcătuiseră amândoi... Eu eram vinovat de această rușine! În sat și prin împrejurimi pe mine mă acuzau!... Și totuși trecuse prin mâinile tuturor! Nu era nici o îndoială! Dar eu o pervertisem! ziceau ei... Nu mai vroiau să știe de noi!... Refuzau să joace cu noi... Nu mai vroiau să audă de cursierii noștri de la Chantilly... Frizerul din fața Poștei ținea acum toate pariurile!... El ne furase sistemul cu plicul și timbrele...

Mai aflaseră ei și altele, oamenii de la "Grosse Boule", în privința murdarelor noastre instincte!... Știau mai ales că ne hrăneam pe spinarea localnicilor!... Douăzeci de kilometri roată împrejur nu mai găseai nici o găină... Nici unt, nici morcovi!... Noi eram lăieții!... Nu ne-au spus-o verde în față, pentru că erau niște ipocriți... dar emiteau tot felul de păreri pline de aluzii la niște focuri de pușcă care nu trebuie irosite așa pentru oricine... pentru o adunătură de neisprăviți... care oricum tot vor sfârși la pușcărie!... Fie!... În sfârșit, numai remarci dezagreabile... Am plecat fără măcar să ne luăm rămas bun... Erau cam două ore de drum până acasă la Blême... Aveam tot timpul să ne gândim la primirea lor atât de rece!...

Nu prea ne venea la socoteală... Așa nu avansam în întreprinderea noastră... Des Pereires își dădea bine seama... Despre asta ar fi trebuit să vorbim... Dar pe drum a bătut din gură despre cu toiu! altceva... Stele, aștri... distanța dintre ele și sateliți... feeriile care se desfășoară acolo sus în timp ce lumea doarme... Despre constelațiile acelea atât de dense că ai fi zis că sunt nori de stele...

Mergeam deja de o bună bucată de timp... Începuse să sufle din greu... Se pasiona întotdeauna prea tare când venea vorba de cer și de traiectoriile cosmogonice... I se urca sângele la cap... Trebuia să încetăm!... Ne-am urcat pe un tâpșan... Își trăgea sufletul... Ne-am așezat...

– Vezi, Ferdinand, nu mai pot... Nu mai pot să fac două lucruri deodată... Eu care făceam și trei și patru... Of! Nu prea mai merge, Ferdinand!... E greu!... Și nici plăcere nu mai am!... Nu despre viață e vorba, Ferdinand! Ci despre Timp!... Viața suntem noi, ceea ce nu înseamnă nimic... Timpul! asta e totul!... Uită-te puțin la micile "Orionuri"... Îl vezi pe Sirius? Aproape de Balanță? Trec... Trec... Se duc spre marile lacteene ale Antiopei... Nu mai putea... Își lăsă mâinile pe genunchi... Vezi, Ferdinand, într-o seară ca asta aș fi putut s-o descopăr pe Bételgeuse... O noapte de magie! O noapte de cristal!... Probabil că aș putea cu telescopul... Cu

telescopul pe care n-am să-l mai găsesc niciodată!... Ah! 'Tu-i mama mă-sii! Ce mizerie, când te gândești!... Crezi oare, Ferdinand? Chiar crezi?... Spune-mi, ai înțeles ceva?...

Când își aducea aminte se distra... Eu nu-i răspundeam nimic... Nu vroiam să-mi iau răspunderea să-i auresc hapul... Când era optimist făcea numai prostii... Și a continuat să vorbească...

"Ferdinand! Vezi, drăguțule... Ah! Aș vrea să fiu în altă parte! Altundeva, să știi!... Altundeva!... oriunde..." Făcea încă gesturi largi, descria parabole... Își plimba mâinile prin căile lactee... sus foarte sus, în atmosferă... Mai dădea din când în când de câte o steluță... găsea ceva de explicat... Ar mai fi vrut... dar nu mai putea... Vorbele îi răneau gâtului... Îl durea în piept... "Toamna sufăr de astm..." mi-a spus... Și s-a liniștit... A adormit puțin... ghemuit în iarbă... L-am trezit pentru că era frig... cam după o jumătate de oră... Am luat-o încet la pas.

Nu mai văzusem în viața mea copii care să prospere atât de evident... Într-un timp atât de scurt ca ai noștri... Se făcuseră voinici și muschiuloși de când nu mai aveau frână la mâncare!... Făceam niște tocane uriașe! Saci fără fund! și trăgeau puștanii la vin!... Nu acceptau nici un fel de observație! Nici un sfat!... Nu vroiau să ne facem griji pentru ei!... Se descurcau perfect singuri!...

Frica noastră cea mare era Mésange, să nu care cumva să rămână grea într-o bună zi cu vreunul din derbedei!... Avea momente de visare, care puteau să însemne ce e mai rău!... Doamna des Pereires se gândea tot timpul la asta... Trăgea cruci pe calendar pentru a-i nota zilele cu musafiri.

Pionierii unelteau, scotoceau curțile de păsări și grajdurile de dimineață până seara! Nu se lăsau văzuți decât dacă vroiau... Depindea de starea lunii... Ne mai povesteau câte ceva din când în când... Lucrările agricole se făceau la noi mai ales dimineața... În privința aprovizionării cu mâncare, puștanii noștri deveniseră nemaipomenit de dibaci, de ingenioși... Erau în același timp peste tot, călcând brazdele... Și totuși nu-i vedea nimeni!... Se jucau de-a Pieile Roșii fără frică! Erau dolidora de vicșuguri... După șase luni de recunoașteri și depistări miraculoase în cele mai felurite locuri, posedau până-n măduva oaselor știința orientării după miros, labirintul celor mai dibace ocolșuri, secretele celor mai ascunse adăposturi! Poziția tuturor colibelor!... mai ceva decât toți câinii de vânătoare din ținut la un loc!... Lucrau prin surprindere! Asta spune totul!

Fără ei, e simplu de înțeles, am fi murit de foame!... Am fi fost în pom! Ei ne umpleau cămărilor cu provizii! Nu aveam decât să-i felicităm...

Huiduma de papuică își rodea zăbala... Ar fi vrut și ea să spună o vorbă... Nu mai era posibil! Chestiunea alimentelor era pe primul loc. Dacă ar fi plecat mormolocii, am fi murit!... satul era nemilos... Pușlamalele nu acceptau nici un fel de ordine! Totul se făcea numai la inițiativa lor!... Tatăl lui Raymond, un felinargiu de sector de prin Levallois, a fost singurul care a venit să ne vadă în prima iarnă... Îi era mai ușor pentru că avea "permis"... Nu și-l mai recunosc pe Raymond al lui, atât se făcuse de voinic!... Nu i-am povestit noi chiar totul... Magnificul Raymond se specializase în furatul ouălelor... N-avea pereche, le șutea direct de sub găină... fără ca aia să cotcodăcească!... Mână de catifea... Tatăl lui era om cinstit, venise să ne aducă datoria... Își exprimă dorința de a-l lua acasă, acum că se făcuse atât de voinic puștanul lui, Raymond, să-l ducă la Levallois. Era de părere că arăta foarte bine!... N-am îngăduit... Am opus o rezistență sălbatică!... I-am dat banii înapoi... ne datora trei sute de franci... numai cu condiția să ne lase băiatul să învețe profund agricultura!... Puștanul cântărea cât greutatea lui în aur... Nu vroiam să-l pierdem! Mai ales că și el, băiatul, era de acord să rămână cu noi... Nu mai vroia să schimbe locul... Așa ne organizaserăm viața... Ne detestau pretutindeni, până la douăzeci de kilometri împrejur, ne urau cu toții, dar oricum în solitudinea noastră de la Blême-le-Petit nu puteau să ne prindă în flagrant delict!...

Huiduma se îngărășă cel mai mult din roadele furtișagului! Nu avea așadar de ce să se înfurie!... Câmpul ei nu ne dădea de mâncare! nici pălăria ei! nici chiloții! Ce mai suspine scotea când își suga coniacul... Nu-și putea veni în fire de cât de repede se mai obișnuise cu toate aceste pungășii nemaiauzite!... Și începuse să bea!... Poate de amărăciune?... un păhăruț azi... unul, mâine... după cafea!... "Fie ce-o fi! suspina ea... Pentru că tu nu ești bun de nimic!" se adresa lui Courtial,

În hambar, în pivniță și într-un colțișor al hangarului ascundeam alimentele!... Mormolocii se luau la întrecere care aduce mai mult într-o zi!... Puteam rezista șase luni... puteam susține mai multe asedii în toată regula... eram aprovizionați!... Cu de ale băcăniei! Vinațuri! margarina! absolut totul!... Eram totuși optsprezece la masă, dintre care șaisprezece în creștere! Se mânca nu glumă! Mai ales când "lucrezi la câmp"!...

Doi pionieri, unul de unsprezece, celălalt de doisprezece ani, aduseseră într-o zi douăsprezece bidoane cu benzină pentru motorul patronului. Ăla iradia de fericire! A doua zi era ziua lui de naștere, câțiva puștani s-au întors de la Condoir-Ville, deci de la șapte kilometri distanță, cu un coș mare de prăjituri cu stafide, ecleruri și gofrete! Prăjituri cu cremă Chantilly asortate cu tot soiul de aperitive! Ne-au mai adus pe deasupra, ca să ne

distrăm, și facturile achitate! Asta era culmea abilității! Plătiseră totul cu bani peșin! Dragii noștri descurcăreți! Făceau rost de bani așa, în plin câmp!... unde, se știe doar, nu se găsesc chiar la discreție... Adevărată minune! N-am zis nici păs! Nu mai aveam nici un fel de autoritate. Numai că asemenea minuni cam lasă dără... Două zile mai târziu au venit jandarmii să întrebe de Gustave și de micuța Léonie... Puseseră mâna pe ei la Beauvais... Nu puteam protesta... Se dăduseră de gol pentru un portofel pe care-l șmangliseră amândoi!... Fusesse o capcană!... Pe un pervaz!... Îi pândiseră! Au făcut constatarea oficială... cu patru martori! Nu se putea nega... nici aranja nimic în doi timpi și trei mișcări... Cel mai bine era să jucăm mirarea, surpriza... oroarea! Le-am jucat pe toate.

Patru zile mai târziu i-au prins pe Lucien, puștiul nostru cârlionțat!... La un simplu denunț! O afacere cu un coteț!... Peste o săptămână au venit și după Philippe-ochi-de-sticlă... Împotriva lui nu aveau însă probe... Au fost obligați să ni-l lase... Dar, oricum, hecatomba începuse! Simțeam cum țărănoii, atât de greu de pornit, se juraseră acum să ne ruineze toată întreprinderea... Ne disprețuiau pe toți la un loc!... Ne amenințaseră dealtfel că vor da foc magherniței, cu noi înăuntru... Știam de la Eusèbe... Ar fi fost ideal pentru ei să ardem ca șoarecii!... Nu mai vroiau să ne vândă nimic...

Trupeșă papucică suferi primul șoc din partea populației răsculate... A trebuit s-o șteargă din piață de la Persani... Vrusese și ea să facă un pic de comerț, și să le strecoare, așa, un coș de ouă la mâna a doua... Dar n-a ieșit nimic! Recunoscuseră proveniența ouălelor... și deveniră pe loc neînduplecați! delirând de arțag și sete de răzbunare!... s-a cărat luându-și picioarele la spinare! Cât pe-aci să încaseze câțiva ghionți... A ajuns în cătun complet descompusă!... și-a făcut o ceașcă mare de amestec, un gen de infuzie, verbină și mentă, cu o parte tărie... Îi plăceau acum chestiile tari... mai ales fierte în vin cu adaos de vătămătoare!... O remonta imediat! Era un amestec indicat de diverse moașe în aceea epocă... cel mai bun tonic pentru "gărzi"...

Stăteam cu toții în jurul ei discutând despre agresiune... studiind consecințele!... Sticlele erau pe masă... Intră șeful de post!... Și începe să ne înjure... Interzicându-ne să ne mai mișcăm.

– Săptămână viitoare o să venim să vă ridicăm pe toți! Gata! Comedia s-a terminat! S-a umplut paharul! V-am prevenit destul!... Sâmbătă! Să vă prezentați la canton! Toată afacerea voastră e clară! Dacă mai prind pe unul singur dintre derbedeii voștri umblând lela, dacă se mai depărtează unul de cătun... vi-i înhaț pe toți imediat! E clar! S-a înțeles?...

Procurorul se pare că avea în mână probe pentru cel puțin douăzeci de ani de ocnă!... Împotriva lui Courtial! a doamnei! și chiar a mea! Motivele nu lipseau!... Furt de copii!... Libertinaj!... Câștiguri ilicite de tot felul!... Infrațiune de jocuri!... False declarații contribuabile... Atentat la moravuri, mai ales!... Furturi!... Escrocherii!... Jaf nocturn!... Racolare de minori!... În sfârșit, o adevărată cascadă... Setul era complet!... Ne pusese la pământ șeful de post!... Singură doamna des Pereires, care la început se clătină, firește, acum se simți mult mai bine... Nici una, nici două, sări în sus ca un bărbat! Și i-a ținut piept singură... S-a ridicat brusc... Împinsă de o indignare atât de vehementă, de sălbatică, tunând de mânie, că șeful de post șovăi... sub violența atacului!... Nu-i venea să-și creadă urechilor!... Clipea numai din ochi... Îl fascina, asta e cuvântul!... Riposta venise în termeni care nu admiteau replică! Niciodată nenorocitul de polițist nu și-ar fi putut închipui... Îl acuză la rândul ei că el pusese la cale revolta mârlanilor... Nerușinată! Numai el era răspunzător... Uluit! Zăpăcit! Ocărât! Se clătina în cizme... Disprețuitoare și sardonică, îl făcea "biet nenorocit"!... El încerca să se apere... Numai că nu mai avea ce spune... Ea își puse pălăria... și începu să se legene mândră în jurul bărbatului, plină toată de o furie de cobră!... L-a împins spre ieșire... L-a dat pe poartă afară. El a șters-o ca un părțalos. S-a urcat pe bicicletă și a plecat mergând pe două cărări... S-a înfundat în întuneric cu lampionul lui roșu cu tot... L-am văzut dispărând... Nu se putea ține drept.

Una dintre pionierele noastre, Camille, o șmecheră și jumătate, dealtfel, a fost prinsă trei zile mai târziu în grădina Prezbiteriului, la Landrezon, într-un hățiș amăgitor, dincolo de pădure. Tocmai o ștersese din bucătărie cu o bucată de parmezan, raci, și niște lichior de porumbe... două sticle... Luase și ea ce găsisese... și clondirele pentru liturghie... Asta a fost cel mai grav! Din argint masiv!... Flagrant delict! Au alergat-o pe puștoaică cu toții... Au prins-o la mijloc pe un pod... Nu s-a mai întors mititica! Au închis-o la Versailles!... Factorul, piftia asta grețoasă, a dat fuga să ne aducă vestea... Făcuse într-adins un ocol!... Situația noastră devenea extravagantă... Jucam ca pe sârmă... Nu trebuia să fii prea inteligent, ca să-ți dai seama încă de pe acum că toți puștanii din falanster vor fi prinși în această aventură... Vor pune mâna pe ei, unul câte unul, în timp ce făceau aprovizionarea... chiar dacă și-ar fi înzecit prudența... chiar dacă ar fi ieșit numai noaptea...

Ne-am mai strâns și noi de la mâncare, ne-am ferit cât am putut mai mult... Nu mai aveam picătură de

margarină, nu mai aveam ulei, nu mai aveam sardele... și, doamne, cât ne mai plăceau... Tânjeam de dorul sardelelor și a tonului... Nu mai puteam face cartofi prăjiți!... Pândeam de după persiene... Cercetam împrejurimile... Ne temeam că vreun țăran ar fi putut veni să ne aranjeze așa pe înserate... Se mai arăta câte unul din când în când... trecând cu pușca pe sub ferestrele noastre... călare pe bicicletă... Aveam și noi o pușcă de vânătoare cu alică, o vechitură... cu două țevi... și un pistol cu câlți... Ni le lăsase fermierul dinaintea noastră... stăteau atârinate într-un cui din bucătărie, după hornul sobei.

Des Pereires, într-o seară, cum n-avea nimic de făcut și nici nu putea ieși, luă flinta din cui... și începu s-o curețe... să frece cele două țevi cu un șomoilog... cu petrol... să-i desțepenească trăgaciul... simțeam că se apropia starea de asediu...

Nu ne mai rămăseseră decât șapte... patru băieți și trei fete... Am scris părinților să vină să-i ia acasă dacă vor... că experiența noastră agricolă ne-a rezervat niște surprize neplăcute... Că circumstanțe neprevăzute ne obligau să renunțăm la câțiva dintre protejații noștri...

Nici măcar nu ne-au răspuns, lepădăturile alea de părinți... Absolut iresponsabili!... prea fericiți să scape... Atunci i-am întrebat pe copii dacă nu vroiau să fie depuși undeva la o casă de copii! în capitala de departament, de exemplu?... Auzind asemenea vorbe s-au revoltat împotriva noastră și încă la un mod atât de agresiv că am crezut că totul se va sfârși printr-un masacru!... N-au vrut să audă de nimic... Au refuzat pe loc... Le dăduserăm întotdeauna prea multă libertate de inițiativă acestor mucoși ca să-i mai putem aduce acum pe drumul cel bun!... Țipau! Se încăierau!... Nu le păsa dacă umblau în trențe, șterpelind de pe unde puteau!... dar erau oribil de scandalagii când îi pisolăgeai!... Nici măcar nu încercau să înțeleagă!... Nu se sinchiseau de împrejurări!... Degeaba le explicam că viața nu e așa... că aveam cu toții obligații... că oamenii cinstiți ne înving întotdeauna... până la urmă... dacă furi așa, în stânga și-n dreapta, oamenii tot te vor prinde până la urmă!... Că se va termina foarte rău într-o zi... Ne trimiteau la dracu cu peltelele noastre plicticoase... Ne găseau deosebit, de scârboși... cu fățărniciiile noastre oribile!... refuzau tot ce li se cerea... refuzau să înțeleagă... "Noua rasă" dădea roade. Dudule, cel mai mic din trupă, ieși să caute niște ouă... Raymond nu mai îndrăzneă... Se făcuse prea mare... Mizeria întruchipată, puștiul Dudule... i-am urat... ne rugam... tot timpul cât era pe afară... să se întoarcă sănătos și plin de toate... A adus un porumbel... L-am mâncat crud pe loc cu morcovii tot așa... Cunoștea locurile Dudule mai bine decât un câine de vânătoare!... Nici de la doi metri nu-l puteai repera... Ore... rămânea nemișcat pândind găina... s-o înșface... fără laț... fără momeală! fără sfoară!... Numai cu două degete... Hâc! Hâc!... Îmi arăta cum făcea... De o finețe nemaivăzută... "Uite, într-o clipă i-am rupt capul... fără să o audă cineva!"... Era adevărat, nu se auzea nimic.

În aceeași săptămână ne-au spart două ferestre... Alți mârłani treceau pe lângă gardul nostru în trombă... Aruncau cu pietre din ce în ce mai des... Plecau, se întorceau... Ranchiuna lor devenea de nesuportat... Și totuși stăteam liniștiți... Nu ripostam în nici un fel!... Deși ar fi trebuit... Era o provocare!... Să-i fi luat la goană cu picioare în fund! Pionierii noștri nu se arătau... Ieșeau o oră două, înainte de revărsatul zorilor... Ca să deslușească cât de cât ceva... Cultivatorii își instalaseră prin ogrăzi câini... dezlănțuiți, crunți, monștri turbați!...

Pe lângă toate, nu aveam nici încălțări pentru aceste teribile perișuri pe cărările pietroase... Era o tortură!... Chiar gorobeții noștri bine antrenați se loveau adesea de bolovani... În zori, sub ploile de toamnă ale începutului de noiembrie, trențele lor păreau niște cataplasme caraghioase!... Tușeau din ce în ce mai tare... Oricât ar fi fost ei de solizi, de șmecheri, de hoțomani!... Nu erau scutiți de bronșită! Se înfundau uneori până la brâu în arătură!... Nu rezistau pe ger uscat... Nu mai era posibil să iasă fără încălțări!... Ar fi rămas fără picioare... Iarna platoul nostru era bătut de crivăț din toate părțile! Măturat de vântul cel mare din Nord!... Seara ne încălzeam de încălzit, dar ne sufocam în odaia plină de fum... care se abătea din fundul hornului!... Lemnul era ud, cărbuni nu mai aveam de câteva săptămâni... nu se mai putea... stingeam tăciunii!... Ne era frică să nu se aprindă din nou... aruncam apă peste jeratic... Copiii nu aveau decât să meargă la culcare...

Adeseori, spre miezul nopții, Courtial se trezea... Nu mai putea dormi... Se repezea cu lanterna oarbă spre hambar, să mai scotocească prin mașinăria lui... Îi dădea drumul câteva minute... Nevastă-sa tresărea pe salteaua ei de paie, se ducea lângă el să vadă și ea... Îi auzeam certându-se în fundul curții...

Ea se întorcea după aceea într-o fugă... Mă trezea, și pe mine... vroia să-mi arate cartofii... Vai! Nu prea erau frumoși... Cei care creșteau cu unde... păreau râioși... respingători!... Fir-ar să fie! Mă lua drept martor!... cartofii nu prea creșteau... Era destul de limpede... Eu nu îndrăzneam să spun nimic... nu prea deschideam gura... dar nici nu puteam s-o contrazic... putregăioși, uscați, gunoi sadea! dezgustători... plini de viermi! Țștia erau cartofii lui Courtial!... Nu-i puteam mânca... nici măcar noi... Care eram atât de puțin moșturoși!... Ea era

absolut sigură, doamna des Pereires, că toată cultura era compromisă...

– Ia zi, asta e ceea ce pretindea el să vindem la hale? Ei? Ia zi!... Cine are dreptate?... Asta-i culmea! Ce tupeu!... Stau și mă întreb!... Unde o să găsească el prostul care să-i cumpere asemenea gunoaie?... Unde o să găsim vreo minte de bufon să-i trimitem un coș!... Of! vreau să-l văd și eu imediat!... Dar știu că are îndrăzneală bărbatul meu! Of! Când mă gândesc!... Oare drept cine mă ia?...

E adevărat, erau mizerabili!... cartofii cei atât de îngrijiți!... Aleși cu atâta meticulozitate!... Răsfățați zi și noapte!... Mucegăiți! Viermănoși, fiind de viermi, și încă din cei cu labe... Dar ce mai puteau!... o putoare de-a dreptul scârboasă!... În ciuda frigului... Nici asta nu era normal... Un fenomen neobișnuit!... Mirosul mă făcea să elatin din cap... Cartof care să pută... așa ceva se vede foarte rar... O ciudată lovitură a sortii...

– Sșșșt! Sșșșt! îi făceam... să nu-i treziți pe copii!...

Se întorcea în câmpul experimental... Lua cu ea lanterna și târnăcopul... era opt... zece grade sub zero.... Îi căuta pe cei mai râioși, îi smulgea unul câte unul... Până cădea de oboseală! până când se iveau zorile...

A fost cu adevărat imposibil să ascundem până la urmă o asemenea invazie de viermi... Câmpul foșgăia chiar la suprafață... Putreziciunea se întindea... degeaba i-am rărit, i-am extirpat, i-am plivit din ce în ce mai des... nu ajuta la nimic... În cele din urmă vestea s-a lătit în toată regiunea... Mărlanii veneau să-și bage și ei nasul... Ne dezgropau cartofii ca să-și facă o idee... I-au dus Prefectului un eșantion din cultura noastră!... Însoțit de un raport al jandarmilor asupra bizarelor noastre acțiuni!... Au expediat coșuri întregi, pline de larve, până la Paris la Directorul Muzeului!... Era un mare eveniment!... După unele zvonuri noi eram vinovați, noi, originalii creatori a unei agriculturi pestilențiale!... ai unei ciume agricole!... absolut necunoscută... ai unui nemaiauzit flagel legumicol!...

Prin efectul undelor intensive, prin "inducțiile" noastre malefice prin intermediul infernal al miilor de rețele de alamă, corupseserăm pământul, provocaserăm Geniul larvelor!... Chiar în sânul naturii inocente!... Dăduserăm naștere, acolo, la Blême-le-Petit, unei rase foarte speciale de viermi absolut vicioși, înspăimântători de voraci care atacau toate semințele, rădăcinile oricărei plante!... copacii! produsele lactate!... structura brazdelor! recolte! miriștile! necruțând nimic!... corupând, sugând, dizolvând... Halind până și brăzdarul plugului!... Înghițind, digerând piatra, cremenea, tot atât de ușor ca și fasolea! Pe unde treceau nu rămânea nimic în urma lor! la suprafață sau în adâncuri!... Cadavre sau cartofi... Absolut totul!... Prosperând, să specificăm asta, în toiul iernii!... Răspândindu-se din belșug, cu miriadele!... din ce în ce mai lacomi!... peste munți! câmpii! văi!... cu o viteză electrică!... Datorită efluviilor mașinii noastre!... Curând tot arondismentul nu va mai fi în jurul cătunului Blême decât un enorm câmp putregăit!... O turbă abjectă!... O vastă cloacă!... Un seism de viermi foșgăind!... Apoi va veni rândul târgului Persant!... și apoi Saligons!... Cam astea erau perspectivele!... Nu puteam întrevedea sfârșitul!... Nu știam dacă aveam să găsim posibilitatea să oprim catastrofa!... Trebuia să așteptăm rezultatele analizelor!... Puteam foarte bine să atace toate rădăcinile Franței... Să halească complet toate satele!... Să nu mai rămână piatră pe piatră în toată țara!... Să pustiască Europa, viermii noștri... Să nu mai rămâie decât un deșert plin de putreziciune!... Atunci, trebuie să recunoașteți, asta, avea să se vorbească despre marele nostru flagel de la Blême-le-Petit... generații în șir... de-a lungul anilor... cum se vorbește încă și astăzi despre cel din Biblie...

Nu mai era o simplă glumă... Courtial i-a spus-o factorului când a trecut... Nu-i trebuia mult lui Eusèbe ca să-și verse veninul. Eusèbe cel fără bicicletă... "Zău că se poate, pentru numele lui Dumnezeu!" a răspuns. Fără să mai adauge nimic. Devenea dealtfel pe zi ce trecea din ce în ce mai nesuferit. Nu mai aveam nimic de băut... nu mai puteam să-i oferim nimic... și devenea crunt... Paisprezece kilometri fără să sugă nimic!... ne afurisea pe loc!... Bătea dramul de la Persant de trei ori pe zi ca să ne aducă poșta, special pentru noi!... Ne scriau de peste tot, nu era vina noastră!...

Se îndesise corespondența noastră!... oameni care vroiau să știe totul... care vroiau să vină pentru interviuri!... Și numeroși anonimi care ne ocărau pentru timbrele lor! Tomberoane de insulte!...

– Bine! Bine! Spiritul e acela care fermentează!... Uită-te numai la scrisorile astea minunate! Sunt de o mie și o sută de ori mai viermănoase decât tot solul planetei!... Și tu știi cât e el de viermănos! E doldora! Gata să plesnească! Hoitul, îți spun eu! Vrei? Ei? Îți spun... asta e cel mai greu de suportat!...

Ne-am zis că dacă i-am fierbe la foc mic... dacă i-am gratina, dacă i-am da prin grăsime... măgulindu-i mai mult sau mai puțin... luându-i cu viclenii... o să ajungem totuși să-i facem buni de mâncat cartofii noștri... Am încercat asupra lor toate șiretlicurile bucătăriei... Nu ieșea absolut nimic... se transformau pe fundul cratiței într-un soi de gelatină... Cam după o oră... poate o oră și jumătate, deveneau o imensă tocană de larve...

Duhnind... Courtial adulmeca mult timp rezultatul preparatelor noastre...

– Ăsta-i hidrat feros de aluminiu! Ține minte acest nume, Ferdinand! Ține minte!... Un fel de meconium! Terenurile noastre sunt pline de el! literalmente... Nu-i nevoie de nici o analiză!... Precipitați de sulfura!... Asta era marele inconvenient!... Nu se poate nega!... Uită-te și tu la coaja asta care se îngălbenește... Am avut întotdeauna îndoieli! în privința cartofilor! Uite! îți spun eu!... Poți face din acești cartofi un îngrășământ admirabil!... Mai ales cu potasiu!... Vezi, potasiul!... Asta ne salvează! Potasiul! Care aderă formidabil... Încarcă toți tuberculii... privește bine cum strălucesc! Discerni reflexele?... Învelișul fiecărei radicle?... Toate aceste infime cristale! Tot ce se vede reflectat în verde? Violet?... Le vezi?... Bine?... Astea, dragul meu Ferdinand, sunt "transferurile"!... Da!... transferurile hidrolizei!... Da! Da!... Nici mai mult!... Nici mai puțin!... aportul curentului nostru... Da, băiatule!... Absolut! Marca telurică!... Nu găsesc un termen mai adecvat decât acesta... Cască bine ochii! Privește atent! Dovezi mai bune nu se pot aduce!... Nici nu e nevoie de alte probe!... Probele?... Uite-le, Ferdinand!... Poftim! Cele adevărate!... Exact așa cum am prevăzut!... E un curent pe care nimic nu-l poate opri, nu-l poate împrăștia! nu-l poate refracta!... Dar se dovedește... sunt de acord... un pic prea încărcat de aluminiu!... Un alt mic inconvenient!... dar trecător!... foarte trecător... Chestiune de temperatură! Optima pentru aluminiu este de 12 grade. 0,5... Ah! ține minte: zero cinci!... Pentru ce ne trebuie nouă! Mă înțelegi?...

Au mai trecut două săptămâni... Ne-am raționalizat haleala până la o supă pe zi... Nici vorbă nu mai putea fi să ieșim... Turna cu găleata... Câmpul suferea și el... prăbușit sub frigul iernii... Arborii se zgâlțâiau... Îi chinuiau fantomele vuiturilor... Imediat ce ne goleam farfuriile, ne repezeam în culcușuri ca să nu se răcească prea tare!... Rămâneam așa zăcând... zile întregi, înghesuiți unul în altul... fără să deschidem gura... fără să spunem o vorbă... nici focul cu lemne nu ne mai încălzea... totul se ducea dracului de răpă... Tușeam și hârâiam teribil... Și slăbeam... Ni se făcuseră picioarele ca fluierile... o slăbiciune neobișnuită... nu mai puteai să te miști, nici să mesteci, nici să faci nimic... Foamea nu-i deloc distractivă... Factorul nu mai dăduse pe la noi... Primise ordine... N-am fi fost atât de deprimați dacă am mai fi avut măcar un pic de unt sau ceva margarină... Iarna sunt absolut indispensabile... Courtial începu să aibe niște dureri ciudate tocmai acum, în toiul frigului și când mâncam din ce în ce mai puțin... Un fel de enterită cu adevărat foarte gravă... Îl durea îngrozitor burta... Se răsucea în paie... Nu-i venea de la mâncare!... Discuta cu muierea toate astea, dacă e mai bine sau nu să ia vreo curățenie?...

– Dar n-ai nimic la burtă!... Îi zicea ea... Ce vrei să-ți curețe?... Colica nu vine așa de la sine!...

– Dar jur c-o simt cum mă sfârtecă! Mizerabila... Mă ține de mațe toată noaptea!... Niște colici uscați...

Ai zice că mi se-nnoadă măruntaiele!... Of! ia zi!...

– E din cauza frigului! Haide, cretinule!...

– Dar nu mi-e frig deloc!...

– Atunci de foame?...

– Dar nu mi-e foame!... Mai degrabă aș vărsa!...

– Of! Nici tu nu știi ce vrei!...

El nu-i mai răspundea nimic... se înfunda în culcuș... Nu mai vroia să mai vorbească cu nimeni...

În privința agriculturii nu se mai putea face nimic, nu mai aveam petrol în hangar, nici măcar un bidon, să punem mașinăria în mișcare!...

Mai trecură două zile... de așteptare și de prostrație... Papuica noastră, prăbușită, într-un colț, înfășurată în perdele, nu mai rezista, clănțănea gata să-și spargă dinții... Urcă în pod să mai caute niște saci!... Își confecționa, ca pentru copii, un fel de camizol și o fustă ecoseză scorțoasă, umplute amândouă cu câlți și trase pe deasupra pantalonilor!... Părea o zulusă! îi venea și ei să râdă!... Frigul te face câteodată să râzi al dracului!... Cum tot nu reușea să se încălzească, începu să țopăie!... bătând din saboți! mări mări! în jurul mesei masive! Mormolocii plesneau de râs, uitându-se la ea... Țopăiau și ei în jurul ei, într-un soi de farandolă!... Alergau după ea... se prindeau de fustele ei... Ea îndruga un cântec:

Numa' o fată are morărița

Cu băieții joacă hora

Pân' ce-i sare jartiera

Jartiera...

Nu o apucau pe mătușa Courtial prea des asemenea dispoziții comice!... Probabil că momentul era foarte ciudat!... Nu mai avea nimic de fumat... Courtial îi luase tot tabacul!... Începu să țipe după tabacul ei... Puștanii

îi smulgeau fustele... O trânteau în paie!...

– Ia mai duceți-vă dracului! Hai! Valea!... Păduchioșilor! Mucoșilor!... Goleților!... Hoților!... Puțoilor!... Obrăznicăturilor!... îi înjura ea... asta îi făcea să rădă și mai tare...

– Courtial, mă auzi!... El nu auzea... Își înfundase capul în borta lui... gemea... grohăia... Asta era burta și distracția!... Puștanii săriră atunci pe el, patru băieți și trei fete! Dar el tot nu răspundea nimic.

Un pic mai târziu ne-am întrebat unde e Dudule?... Ieșise de vreo două ore... chipurile să-și facă nevoile... Și brusc intrăm în panică... Nu s-a mai întors decât noaptea! Încărcat ca un cargou!... Făcuse vreo doisprezece kilometri!... Până la gara din Persani, și se întorsese ținând-o numai într-o goană!... Pe cheiul de mărfuri, îi căzuse o adevărată plească... o afacere fenomenală!... O încărcătură de băcănie!... S-a întors cu unt!... un calup foarte mare!... doi drugi de salam!... trei coșuri cu ouă... cârnați, dulceață și pateu de găscă!... Luase cu el și roaba... Furase totul din fața gării în timp ce descărcătorii se duseseră până la canton să se mai încălzească puțin... Nu i-au trebuit nici zece minute lui Dudule să înșface totul! Dar n-aveam pâine... ceea ce nu ne-a împiedicat să organizăm o agapă!... Una enormă!... Am aprins focul! Am pus pe el aproape un copac întreg... Des Pereires, auzindu-ne se ridică și el... Se apropie să mănânce... Și-a început să înfulece atât de repede că își pierdu respirația. Se ținea cu mâinile de burtă... "Of! Dumnezeii mă-sii! Dumnezeii mă-sii!..." exclama din când în când... Grăsana nu se lăsa nici ea mai prejos!... Se îndopă atât de tare în câteva minute încât a trebuit să se ntindă... Se răsuca de-a dreptul pe podele... când pe spate, când pe burtă... Încet... "Of! Dumnezeule! Doamne! Courtial! Niciodată n-o să-mi mai treacă! Of! Și ce foame mi-a fost!..." Mormolocii vomau cu toții prin colțuri... După care se întorceau să mai halească... Câinele lui Dudule se umflase atât de tare că urla a moarte... "Of! Copiii mei! Of! Dragii mei! Puișorii mei!... Of! Dumnezeule mare! A venit ceasul ca totul să se sfârșească! Și totuși ne era cum nu se putea mai bine! Ce bine!" repeta des Pereires! Era copleșit!... "Oh, a venit ceasul! Dumnezeii mă-sii!... Ah!, Nu putea fi mai bine!..." Nu mai putea zice nimic altceva. Uluit de miracol...

Să fi fost cam ora cinci... Încă nu se luminase... când l-am auzit pe Courtial foindu-se în paie... S-a sculat... S-a ridicat în picioare... Apreciasem ora după starea sobei... după focul aproape stins... Îmi zic: "Asta e, se duce!... Nu mai rezistă la frig... Se duce să-și facă o cafea... O să bem probabil cu toții... Ce bine!..." Într-adevăr îl aud îndreptându-se spre bucătărie, ceea ce mi s-a părut firesc... îl aud zăngănind ibricile... Aș fi vrut să mă duc după el... să dau și eu pe gât o ceașcă... Dar între culcușul meu și ușă erau înghesuiți puștii care sforăiau... băgați unii în alții... cu capetele atârând în toate părțile... Mi-era frică să nu calc pe vreunul, să-i zdrobesc țeasta... Am rămas deci întins... Nu-mi era chiar atât de frig la urma urmei... Eram apărat de zid... Mai la adăpost decât bătrânul... Amortisem doar, și atât. Îl așteptam să se întoarcă cu ibricul, să-l opresc în drum... dar nu mai termina... Se fâțâia acolo pe întuneric... L-am auzit multă vreme umblând printre cratițe... Și apoi l-am auzit deschizând poarta de la drum...

M-am gândit: "Ia te uită, s-a dus afară să facă pipi?"... Nu mai înțelegeam... Așteptam să se întoarcă... un soi de teamă mă înfioră o clipă... Fu cât pe aci să mă scol... Dar adormii la loc... Eram prea înțepenit.

Și am visat urât... În străfundurile somnului meu mă băteam cu pațachina!... Ea era cea care ataca... eu mă feream... Și mă biruia... Ce vacarm!... Ce scandal!... Nu mai puteam să scap... O gălăgie înfricoșătoare! Țipete ca de înecați!... Îmi crăpa capul cu întrebările... Încercam să mă apăr, mă acopeream cu paie... dar mă înșfacă, putoarea, de piept!... Și ce mai urla!... și ce mai răcnea!... Îmi răsuca urechile cu amândouă mâinile... Nu mai vroia să-mi dea drumul... "Unde e Courtial al ei..." Parcă era apucată!... Tocmai se întorcea din bucătărie... căutase cafea... Nu mai rămăsese nici o picătură!... Și făcea un scandal!... Toate borcanele erau goale!... derbedeul supsesse totul, trei ibrice el singur... Înainte de a ieși... Îmi spusese ceva? Vroia să știe cu orice preț...

– Nu! Nu! Nici un cuvânt!...

– Pe unde a șters-o?... Nu l-am văzut prin curte?...

– Nu!... Nu!... N-am văzut nimic!... Mésange trezită brusc începu să se smiorcăie că visase urât!... Îl văzuse pe domnul Courtial în vis urcat pe un elefant!... Nu era momentul să crezi toate prostiile... Încercam mai degrabă să ne amintim ce ne spusese cu o seară mai înainte... mâncase cât zece... De asta ne aminteam... Poate că-i fusese rău?... Era bolnav?... Dar cu frigul de afară?... Începură ipotezele!... O congestie?... Fără să mai pierdem timpul ne-am repezit cu toții să-l căutăm!... Am răscolit toate paieile... toate colțurile casei... dependințele, cele două hangare, chițimia pentru experiențe... În șandrama nu era deci de găsit... Am ieșit și am luat-o peste câmp... l-am căutat în imediata apropiere... și pe urmă puțin mai departe... Unii scotoceau pe coastă toate clinurile, toate boschetele... Alții, parcă ar fi fost la cules, se răspândiseră în toate sensurile platoului!... I-

am dat drumul câinelui lui Dudule... Nici urmă de Courtial!... Ne-am adunat din nou... Am mai scotocit încă o dată toată pădurea, tufiş cu tufiş... Ştiam că hoinărea adesea pe acolo... Când deodată unul din copii a observat că era scris ceva pe unul din panourile porţii, sus... "Noroc! Noroc!", cu creta... litere mari, majusculate... Era scrisul lui...

Bătrâna mai întâi nu pricepu nimic... Mormăia: "Noroc! Noroc!" Nu mai tăcea...

– Ce vrea să zică asta?... Dumnezeii mă-sii! A şters-o!... Asta o întoarse brusc pe dos! Îşi bate joc de mine!... Pe crucea mea!... Ah! Noroc! Ia te uită... Noroc! Do ce să-mi spună el mie asta?... Ce vorbe mai sunt şi astea!... Ia te uită! Asta zic şi eu venin! Era complet prostită... Îngrozită peste măsură!...

– Nemaipomenit!... Domnul se cară!... Domnul umblă creanga!... Domnul a plecat în excursie... S-a dus să-i tragă un chef în oraş! Lepădătura! Derbedeul! Pacostea!... Noroc!... Auzi!... Şi eu să stau cuminte!... Mizeria să-mi rămână numai mie! Nu-i așa! Tot rahatul numai pentru mine!... Să înot în el... Descurcă-te babo!... Sparge-ţi splina... Şi?... Pe urmă, noroc?... De necrezut!... spune şi tu, Ferdinand? Spune, ce părere ai?... Fir-ar el al dracului de râios neruşinat!...

Copiii râdeau eu gura până la urechi auzind-o cum rage!... Nu voiam să mai pun şi eu gaz pe foc!... Am lăsat-o să se mai liniştească... Dar îmi ziceam în sinea mea... "Bătrânul s-a saturat de noi şi de cultură!... S-a cărat cât a putut mai departe... N-o să-l mai vedem prea curând!..." Parcă aveam o presimţire... Mi-am adus aminte de vorbele lui... Şi amintirea lor mă duru... Sigur că mai bătea şi el câmpii... Dar, cine ştie, poate că în sfârşit ajunsese la Marea lui Rezoluţie?... Lepădătura!... Lăsându-ne pe toţi cu curul în baltă?... până-n gât?... Era genul lui... Ursuz, ranchiunos, ascuns... cât zece urşi la un loc... N-ar fi fost o surpriză... Mă aşteptam dintotdeauna... "Detaliile n-au importanţă!... Ele ne întunecă viaţa!... Ceea ce trebuie este să ajungem la Marea Rezoluţie!... Ferdinand! Magnifica!... Mă înţelegi?..." Înţelegeam!... Fusesse, ca întotdeauna, un discurs!... Dar dacă îşi luase cu adevărat picioarele la spinare? Atunci treaba devenea al naibii de împuţită! urâtă festă ne mai jucase!... Cum scăpăm din toată tevatura?... Ce facem cu tot bazarul lui teluric? Absolut nimic!... Dacă ne acuzau toţi că am îmbolnăvit pământul?... Ce răspundeam?... Eram complet raşi! Să fi fost el aici... cu felul lui de a fi... ar fi putut să-i mai zăpăcească... să le mai trezească curiozitatea... sălbaticilor... Dar noi?... Nici nu existam.

Rămăseserăm cu buzele umflate... Încercam să apreciem exact situaţia... Bătrâna se calmă puţin câte puţin... Plozii răscoliseră încă o dată toată magherniţa... Se urcară în pod. Răsturnară toate căpiţele... Vine? Nu vine?... Asta era refrenul.

La Blême nu-şi mai avea pivniţa lui unde să se ascundă ca la Palais... Dar dacă nu era chiar atât de departe?... Dacă nu era la mijloc decât o fantezie de a lui?... O trăznaie de maniac?... Unde aveam să ne cărăm cu copiii după noi, dacă nu apărea?... Bătrâna, tot gândindu-se, începu să tragă nădejde... Îşi zicea că nu era posibil... că avea şi el inimă... că nu era decât o farsă idioată... că se va întoarce curând... Parcă ne mai recăpătaram încrederea... Fără motiv, dealtfel... Numai pentru că trebuia, oricum... Dimineţa era pe sfârşite... Afurisitul de poştas îşi făcu apariţia... Eu l-am zărit primul... Mă uitam pe fereastră... Se apropie... Nu intră... Rămâne acolo proţâpî în faţa porţii... Îmi face semn să ies... că vrea să-mi zică ceva... să vin repede... Am zbughit-o... Mă întâmpină sub portic, îmi şopteşte foarte emoţionat...

– Grăbeşte-te! Aleargă iute la bătrânul tău!... E acolo pe drum după pasajul de nivel de la Druve... cum mergi spre Saligons!... Ştii mica pasarelă din lemn? Acolo s-a omorât!... Oamenii de la ferma "Plaquets" l-au auzit... Băiatul Arton şi mătuşa Jeanne... Era cam după ora şase... Cu puşca lui... cea mare... Mi-au spus să vă anunţ... Du-te să-l iei dacă vrei... Eu n-am văzut nimic... ai înţeles?... Nici ei nu ştiu nimic... N-au auzit decât pocnitura... Şi uite două scrisori... Amândouă sunt pentru el... Nici nu şi-a luat rămas bun, a întins-o peste câmp de-a dreptul... L-am văzut apoi luând-o pe drumul spre Brion, prin pădure.

I-am spus încet la ureche... ca să nu audă copiii... N-a făcut decât un salt până la poartă... A luat-o la goană... Alerga pe pietriş... Nici n-am avut timp să-mi termin vorba... Trebuia să-i liniştesc pe gorobeţi... Se temeau de-o catastrofă...

– Nu vă smiorcăiţi!... Nu vă arătaţi pe afară!... Mă duc după babă!... Voi mai căutaţi-l pe Courtial!... Sunt sigur că e pe aici pe undeva! Ascuns!... Doar nu s-o fi topit în nalbă!... Răsturnaţi toate paiele!... Căpiţă cu căpiţă... Moţăie probabil pe undeva! Noi ne ducem la jandarmi... Ne-au chemat la Mesloir!... De asta a venit factorul... Terminăm repede... Nu faceţi pe voi de frică!... Staţi liniştiţi!... În două ore ne întoarcem... Să nu care cumva să aud că aţi ieşit pe afară! Şi mai ales închideţi gura! Scotociţi chiţimia!... Nu staţi!... Căutaţi prin grajd!... Şi prin cufer!...

Copiilor le era frică de jandarmi... Așa că eram liniștit! N-aveau s-o șteargă! Mirosiseră ei nenorocirea... dar dincotro?... Încă nu-și dădeau seama...

– Și mai ales să nu v-audă gura!... le-am recomandat... Am încercat să mă uit pe fereastră să văd dacă o zăresc pe patroană... Ajunsese deja la dracul în praznic!... M-am luat după ea în galop... Îmi fu foarte greu s-o prind din urmă... Fugea mâncând pământul, tăind păduri și câmpuri... Mi-am întetit și eu goana! Gata să mă dejghin!... Fir-ar să fie! Numai ca să n-o pierd din ochi... Dar ideile mă înghesuiau și ele... Chiar așa... gata să-mi dau duhul... În fierbințeala galopului o bănuială mă fulgeră... "Fir-ar să fie! Îmi ziceam fugind tot înainte!... Iarăși ți s-a jucat un renghi, amice! O farsă!... O mascaradă!... Chestia cu podețul de la Druve?... O prostie!... Și încă una mult mai infectă decât altele! O minciună sfruntată!... O capcană sinistră! Ce mai!" Ah!... Bănuiala deveni foarte puternică!... O glumă tâmpită a factorului... Era în stare, lepădătura!... Dar parcă ceilalți antropofagi?... Nu erau la fel de suspecti? La toate mă gândeam alergând!... Dar bătrânul?... În timp ce noi ne mâncam sufletul alergând!... În căutarea cadavrului lui!... Unde era?... Poate la "Grosse Boule"? făcând curte vreunei țigănci! și dând pe gât anisetă!... Deci victimele tot noi eram!... N-aș fi fost deloc surprins!... Cât era de încăpățânat și viclean, cine s-ar mai îndoi!... Ne dădea cu sâc!... Ne trăsesese clapa...

După un galop pe drum drept... peste arătură, mai aveam de urcat coasta povârnită a colinei!... Ajunși sus în vârf, am văzut totul, fir-ar să fie! tot peisajul, ca să zic așa!... Suflam mai greu decât niște boi înhămați în jug, și eu și patroana. Ne-am așezat o secundă pe muchea dealului ca să putem privi în voie... Bătrâna nu prea vedea bine... biata de ea... dar eu distingeam foarte bine... chiar pe o distanță de douăzeci de kilometri nu mi se putea ascunde nimic... De acolo din vârf se vedea toată coasta, râulețul Druve care curgea jos la poale, podețul și răscrucea drumului... Acolo în mijlocul drumului am văzut un fel de balot mare... Nu mai era nici o îndoială!... Putea fi deslușit și la trei kilometri distanță acolo pe pietriș... Mi-am dat seama pe loc... dintr-o ochire!... cine era... Redingota!... gri... galbenul ruginiu al pantalonilor... Ne-am apropiat în fugă... coborând pe coastă... "Luați-o pe aici! Luați-o pe aici! i-am zis... Țineți-o așa drept înainte!... eu mă las pe dincolo... pe cărare!..." Și-o luai pe scurtătură!... Într-un minut am fost jos... Lângă moviliță... Era chiar el!... Cu capul rău zdrobit!... Își zburase toată țeasta... rămăsese aproape fără craniu... Trăsese de foarte aproape, ce mai vorbă... Mai ținea încă strâns arma... în brațe... Țeava dublă îi intrase în gura, se înfipsese în cap... terciuindu-i tot magiunul... Capul nu mai era decât o tocătură... de fâșii, bale, smocuri... cheaguri, piele smulsă cu păr cu tot... Ochi nu mai avea... Îi săriseră... Nasul i se întorsese parcă de-a-ndoaselea... Toată fața nu mai era decât o bortă... cu marginile supurând... cu un cheag de sânge, ca un dop înfipt drept în mijloc... coagulat... ca o cocă... șiroaiele se prelingeau până la marginea drugului... Mai ales din barbă curgea ca dintr-un burete... Dăre, dăre, până-n șanț... bălți înghețate... Bătrâna privea totul foarte atentă... înțepenită... Nu făcu nici măcar uf!... Atunci m-am hotărât... "Să-l ducem sus pe colină..." i-am zis... Am ingenuncheat amândoi... Am încercat să mișcăm balotul... să-l desprindem... dar ne trebuia ceva putere... Eu trăgeam de cap... dar nu vroia să se deslipească... Nu s-a clintit!... Se lipise prea tare... Urechile mai ales se prinseseră... Făcând bloc cu pietrișul și gheața... L-am ridicat de trunchi și de picioare trăgând din toate puterile... Dar capul nu cedă!... Tocătura... amestecată cu pietricele se făcuse lespede... Nu se putea cu nici un chip desțepeni... Corpul se încovoiasse în formă de Z... pușca i se înfipsese în cap... Trebuia mai întâi să-l întindem... și să scoatem arma... Cu șalele țepene, cu călcăile aduse la spate... în agonie, se mai zbatuse... Am inspectat puțin împrejurimile... Am văzut ferma în vale... Ferma despre care pomenise factorul?... "Plaquets"? Îmi zic: "da, asta-i locul... Sigur!...", Am prevenit-o pe grăsană...

– Hei, nu vă mișcați de-aici... i-am zis... Mă duc să caut niște oameni!... Mă întorc imediat!... Să vină să ne ajute!... Nu vă mișcați de aici! Aia e ferma lui Jeanne... Aia care au auzit.

Ajung lângă casă... bat la poartă Și apoi în oblon... Nimeni nu are aerul că m-ar fi auzit... Dar eu bat... Fac un ocol pe la grajduri... intru de-a dreptul în curte... Bat și bat! Urlu!... Nimeni nu se mișcă!... Și totuși simt că înăuntru e cineva!... Hornul lor fumegă!... Zgâlțâi ușa... bat... de zăngăne geamurile... Dacă nu se arătau eram gata să deșțânez obloanele... O mutră apără până la urmă!... Era băiatul mătușii Jeanne!... Arton, cel mare, din prima căsătorie... Nu vrea să riște ticălosul... Își arată numai un pic nasul... Îi explic ce vreau... O mână de ajutor ca să-l transportăm... Ah! Sare ea ca fripte auzind asemenea vorbe... refuză... se înviorcă brusc!... Nici nu vrea să audă măcar să se atingă de ceva... Nu-l lasă nici pe fricosul ei să-mi răspundă... Nu-l lasă nici măcar să iasă!... Să stea acolo unde e! Lângă maică-sa!... dacă nu-l puteam ridica din șosea n-aveam decât să chem jandarmii... E treaba lor!... Pentru nimic în lume Artonii de la fermă nu se vor amesteca... Ei n-au văzut nimic!... n-au auzit nimic!... Nici măcar nu știu despre ce e vorba!...

Maica des Pereires, de acolo, de sus, de pe marginea tăpșanului, mă vede parlamentând!... Țipa înfiorător... Făcea un tămbălău!... Asta era genul ei... Imediat după prima emoție nu se mai putea stăpâni!... Le-am arătat-o sălbaticilor de departe pe biata femeie disperată!...

– Auziți?... Sau n-auziți?... Îngrozitoarea ei durere?... Putem să-i lăsăm așa bărbatul în noroi?... De ce vă

e frică?... Doar nu-i un câine, fir-ar al naibii să fie!... N-are turbă!... Nu e o vită!... N-are aftă!... S-a omorât și gata!... Era un om sănătos... N-avea răpciugă!... Să-l tragem un pic în hangar până vin ceilalți!... Înainte de a începe să treacă pe acolo căruțele... Să-l calce! Dar mârlandii nici nu voiau să audă!... cu cât mă rugam mai tare de ei, cu atât se încăpățâneau... "Nu!... Nu!..." refuzau! La ei nu-l vor lua!... Niciodată!... Nici n-au vrut să-mi deschidă... Mi-au spus să mă car în altă parte... Începeam să mă enervez! Și atunci le-am zis acestor mațe încurcate:

– Bine! Bine! Dacă-i pe așa! Doamnă! V-am înțeles!... Nu vreți? Țsta e ultimul cuvânt? Sigur? Foarte bine! Bine! Foarte bine!... O să vedeți voi atunci! Uite! Rămân eu aici! Da! Așa!... Am să stau aici opt zile! O lună chiar! Atât cât trebuie!... Și am să zbier până or să vină ceilalți!.. Și am să spun în gura mare că voi l-ați omorât!... Că voi ați pus la cale totul!... Aha! Pe loc li se lungesc mutrele... Oho! Ce frică am băgat în ei, dumnezeii mamei lor! Ce mai groază le-am înfipt în oase! Și continuam scandalul!... Nu rămâneam eu cu buzele umflate!... Aș fi fost în stare să fac și o criză de epilepsie numai să-i bag în cofă!... atât de tare mă înfuriaseră, lepădăturile... Acum nu mai știau cum să mă ia... bătrâna de dincolo de muchea dealului striga din ce în ce mai tare... Mă îndemna să mă grăbesc... "Ferdinand, auzi! Ferdinand!... Adu niște apă caldă!... Un sac! O cingătoare!..." Singurul lucru cu care au căzut de acord... până la urmă... după atâta tărahoi, ca să nu mai bat în obloane... a fost să-mi dea o roabă... cu condiția absolută să le-o aduc în aceeași zi înapoi... spălată, curățată!... frecată cu apă Javel!... Au insistat, au specificat... Au repetat de douăzeci de ori!... Am urcat iar coasta, cărând instrumentul după mine... A trebuit să mai cobor o dată, să le cer o mistrie... ca să-i deslănesc urechea... să sparg cheagurile... Am reușit încetul cu încetul... Dar atunci a țâșnit sângele... revărsându-se din belșug... Flanela lui nu mai era decât un soi de gelatină... un terci forfotind sub redingotă... griul devenise roșu... cel mai greu ne-a fost să-i scoatem pușca... Țeava se înțepenise în dopul enorm care era acum capul și creierul lui... se prinsese în întregime între gură și craniu... a trebuit să tragem amândoi... Ea ținea de cap, eu trăgeam crosa... când în sfârșit a cedat, sângele a țâșnit din nou cu putere... șiroind în toate părțile... aburind... cald încă... Și un alt val de sânge năvăli din gât... Murise pe loc... Căzuse în genunchi... se rostogolise cu pușca în fundul gurii... Își crăpase tot capul...

O dată ce l-am deslipit, l-am întors pe spate... cu burta și fața în sus. Dar el iar se aduna! Mereu în aceeași poziție, în formă de Z... L-am înghesuit până la urmă între brațele roabei... Gâtul, ciotul de cap, ne-au cam dat de lucru... Se prinseseră în roată... Bătrâna și-a scos fusta... și vesta ecoseză ca să-i învelească mai bine capul... Să nu mai curgă atât de tare... Dar de îndată ce ne-am pornit la drum... zdruncinat și zgâlțâit sângele se porni, gros din nou!... Puteai să ne iei urma după dăre... Și totuși mergeam foarte încet... Cu pași mici... Ne opream la fiecare două minute... ne-au trebuit cam trei ore ca să facem cei șapte kilometri!... I-am văzut de foarte departe pe jandarmi... mai bine zis, caii lor... stăteau în fața fermei... Ne așteptau... Erau patru și un caporal... Îi însoțea un civil, unul mare, pe care nu-l cunoșteam... Nu-l văzusem niciodată... Înaintam centimetru cu centimetru... Nu eram deloc grăbiți... Până la urmă tot am ajuns. Ne văzuseră și ei venind... chiar de când apăruserăm pe creasta platoului... Sigur că ne zăriseră... Înainte chiar de a fi intrat în pădure...

– Haide! Derbedeule, lasă roaba sub streșină!... intrați pe aici amândoi... O să vină și comisarul imediat... Puneți-le cătușele!... Ne-au închis în hambar... Un jandarm s-a postat în fața ușii.

Am așteptat așa câteva ore acolo în paie... Auzeam mulțimea care se strângea în fața fermei. Se popula satul!... Năvăleau din toate părțile... Probabil că umpluseră terasa... Îi auzeau discutând... Comisarul întârzia... Caporalul intra, ieșea, începea să turbe... A vrut să dea dovadă de zel așteptând Justiția... Își comanda polițaii...

– Alungați tot curioșii! aduceți prizonierii! Interogase puștani... A pus să fim aduși în fața lui și apoi ne-a trimis din nou în fundul hambarului... și iarăși ne-a scos... Ne tortura, mișelul!... Își dădea toate silința... Ne trata crunt... Vroia să ne sperie! ca să spunem tot, fără îndoială... să facem mărturisiri... Dar n-a scos nimic de la noi!... I-am dat cu tifla... Nu trebuia să fi luat trupul de acolo, nu aveam dreptul... Numai atât și era o crimă din partea noastră!... N-ar fi trebuit să ne atingem de el!... putea rămâne foarte bine acolo în drum!... Acum cum să mai facă el constatarea!... Douăzeci și cinci de ani de ocnă o să ne atârne de gât! Ce mai tîmbălău făcea! Nu-i plăcea cioflingarului!... În sfârșit nu s-a lăsat până nu și-a făcut damblaua! Până nu ne-a urlat toate amenințările lui de tâmpit dat în paște!... De când ne întorseserăm, bătrâna nu mai suflase o vorbă! Nu făcea decât să plîngă, lipită de ușă. A sughițat doar, de vreo două trei ori, s-a mai văicărit... Mă întreba mereu...

"N-aș fi crezut niciodată, Ferdinand!... Pentru mine e prea mult... Prea multă nenorocire, Ferdinand!... Nu mai pot!... Nu!... Nu mai pot! Nu mai cred!... Nu pot crede că e adevărat, Ferdinand!... Spune și tu?... E adevărat? Tu crezi, că e adevărat, zi?... Of! Ascultă, nu se poate!..." Înnebunise de-a binelea... I se umpluse și ei paharul... Un delir bizar... Dar imediat ce polițaiul își reîncepu tîmbălăul, făcându-ne cum îi venea la gură, cu vorba lui atât de găjăită... Își ieși din sărite!... Cu toate că era atât de zdrobită... A tresărit la auzul afrontului!...

Teribil efect!... A sărit ca o fiară!... Până la înălțimea lui!

– Vă rog! Vă rog! a protestat... nu vă înțeleg prea bine... Cum ziceați?... Și i s-a arcuit drept pe sub nas... Cum vorbiți cu mine?... Că eu l-aș fi măcelărit?... Cred că ai băut, băiete!... Altfel de unde atâta tupeu?... Sau ați înnebunit cu toții... Altfel nu-i de crezut!... Să mă acuzați pe mine?... Pentru derbedeul ăsta?... pentru un mișel ca el?... bun doar de spânzurat?... Asta n-am s-o uit cât oi trăi!... Că-i prea deocheată!... Am s-o scriu undeva!... Mizerabilul ăsta care mi-a nenorocit viața!... Și în afară de asta n-a mai fost în stare de nimic altceva!... Dar eu sunt... auziți?... eu sunt cea asasinată!... O! Vampirul? El e!... Și nu numai o dată! sau de zece sau de o sută de ori!... vampir de mii de ori!... Voi nici nu erați încă născuți când mă asasina zi după zi... M-am făcut luntre și punte pentru el!... Da! m-am spetit!... Stăteam cu săptămânile nemâncată, cu săptămânile numai ca să nu-l înhațe la Rungis!... Da, eu am fost aia!... A!... aia spetită. Da, toată viața pentru o lepădătură ca el!... Eu am făcut totul ca să-l scap!... Totul!... O știe dealtfel o lume întreagă!... N-aveți decât să întrebați pe cine vreți!... Pe oamenii care ne-au cunoscut! Care ne știu!... Care m-au văzut!... Mergeți la Palais-Royal!... Duceți-vă la Montretout!... Acolo mă știu toți!... Știu tot ce am făcut... cum m-am chinuit!... Ferdinand vă poate spune!... E tânăr, dar își dă bine seama!.. Minuni am făcut, domnule!... ca să nu-l ia valul!... Miracole!... Până la dezonoare!... Așa era firea lui!... Să se bălăcească mai rău decât un porc imediat ce-l lăsați un singur minut singur! Da!... Nu mi-e frică s-o spun!... Era o adevărată cloacă!... N-am nimic de ascuns!... Mai întâi că toată lumea o știe!... Nu-i nici o rușine! Fir-ar al dracului să fie!... Toate păcatele le avea!... Cele mai rele!... pe care voi înșivă, jandarmi, sunteți prea tineri ca să le pricepeți!

Se uita țintă în ochii polițailor! Părul i se despletise, suvițe cenușii îi cădeau în ochi... Transpira din răspuțuri... Se clătină un pic și se așează.

– Chiar felul cum a terminat-o vă spune ceva bun?... Răspundeți-mi!... Mă tratați pe mine ca pe o scârnăvie!... Asta e răsplata!... Nu știți nimic despre mulțimea datoriilor! Oh! Nici asta nu știți!... Pe el îl durea în cot!... O poliță ici, o poliță colea... Răscumpără-le, puică dragă! Ca să facă el altele! Crapă-ți capul! Că doar la asta ești bună! Umbla cu capul în nori! Un farseur! Trăind la voia întâmplării! Ca un mizerabil! Așa a trăit! Numai atât știa! Sforăria! Cloaca! Nici o picătură de sentiment!... se crispa de amărăciune, urla printre suspine!...

– Eu am fost cea care i-am păstrat casa până la urmă! Dacă n-aș fi apărat-o eu, ar fi fost vândută de la calendele grecești! Nu se putea stăpâni!... A profitat că m-am îmbolnăvit, năpasta, că nu-mi mai puteam da seama de nimic!... A curățat totul!... A băut totul!... A vândut totul!... Întrebați dacă nu e adevărat?... Dacă spun eu minciuni!... Niciodată n-a cruțat nimic! Nimic! Nu putea... Era peste puterile lui!... Trebuia să mă chinu-iască!... Pentru târfele lui! Pentru viciile lui!... Caii lui!... Cursele! Și toate aiurelile!... Bețivăniile... și multe altele!... Generozitate?!... Străinilor le dădea!... Oricui!... Numai să-i curgă printre degete!... Nimic nu se lipea de mâinile lui!... Dacă aș fi crăpat i-ar fi fost indiferent!... Asta a dorit de fapt întotdeauna! Și uite așa a durat totul treizeci de ani!... treizeci de ani am suportat!... Treizeci de ani nu sunt o clipă!... Și tot pe mine mă acuzați!... După toate ticăloșiile!... După ce am îndurat atâta!... Ia te uită! Asta întrece orice măsură!... Numai gândindu-se o apucau furiile! – Cum e posibil? Dumnezeu n-ar trebui să îngăduie! Și iată-l acum că se desfigurează... spală putina... se face tot un terci! Și eu sunt vinovată! Oho! Asta-i chiar culmea!... Îți plesnește capul!... Of! Fir-ar el afurisit să fie! A trebuit să mă nenorocească până la capăt, lepădătura asta de saltimbanc împuțit... Eu sunt bună! Să rămân! Tu! Tu, mârtoagă bătrână! Să ții cârma mai departe! N-a mai rămas nimic! Un sfanț! Numai datorii! Peste datorii! Dar lui nu-i păsa! Atâta știa, să bage mâna până la cot!... M-a făcut să pierd totul! Ferdinand știe bine! El a văzut situația!... A văzut cum m-am zbatut, cum m-am dat peste cap, cum mi-am muncit creierii până-n ultima secundă!... Ca să nu plecăm de la Montretout!... Să venim aici în cotețul ăsta de porci! Să mă îngrop cu cartofii lui!... Nu s-a putut face nimic!... Era încăpățânat până la nenorocire!... Ferdinand știe bine!... Am pierdut totul!... Am distrus totul pentru maimuțoiul ăsta!... pentru târătura asta fenomenală! Situație, carieră! O meserie bună! Prietenii! Totul!... Părinții!... Nimeni n-a mai vrut să ne vadă!... Nimeni, decât o pleavă de ratați! O bandă de derbedei descreierați, scăpată de la Charenton!... Mi-a mâncat sănătatea!... Operația mai întâi! în șase luni am îmbătrânit cu douăzeci de ani!... Înainte de a-l cunoaște pe el nu aveam nimic! Nu știam ce-i aia răceală!... Puteam mânca orice!... Aveam un stomac de struț!... Dar cu atâtea nenorociri!... Pentru că numai din astea aducea după el!... Abia se termina una!... Și hop, venea alta!... Mereu mai extravagante!... Mi-am pierdut rezistența! E ușor de înțeles! M-au operat! Mi s-a spus la clinică la Pean!... "N-o luați de la capăt cu viața asta, doamnă des Pereires!... O să sfârșiți foarte rău... Menajați-vă!... Luați-vă toate precauțiile!... Nu vă mai faceți griji!..." Oho! ce să zic! de la un an la altul era tot mai rău!... Nici un minut de liniște!... Procese! Somații!... Hârtii galbene... Hârtii verzi!... Creditori pe la toate ușile! Persecutată!... Așa am trăit... Persecutată zi și noapte!... Exact!... O adevărată viață de ocnaș!... Pentru el și numai pentru el!... Cine ar fi putut rezista?... Mă întreb? De douăzeci de ani n-am dormit nici o noapte întreagă! Dacă vreți să știți totul! ăsta-i adevărul gol-goluț!... Mi-a luat totul!... somnul, cheful de viață, economiile!... De bufeuri nu mă mai pot

ține pe picioare!... Nu mai sunt în stare să mă urc într-un omnibus! îmi vine rău pe loc!... Dacă merg numai puțin mai repede, chiar pe jos, văd stele verzi!... Și acum veniți să-mi spuneți că eu l-am asasinat!... Asta întrece orice închipuire! Uitați-vă! Priviți și voi bine înainte de a vorbi asemenea lucruri!...

Îi luă după ea pe polițiști și pe caporal pe terasă... S-a apropiat de corp... i-a tras jos pantalonii...

– Îi vedeți șosetele?... Le vedeți bine?... E singura lui pereche!... Niciodată nu a avut două!... Noi nu avem deloc, nici Ferdinand, nici copiii!... Își suflecă și ea pantalonii ca să le arate, ca să-și dea seama și polițaii!... Eu sunt cu picioarele goale!... Uitați-vă, că doar se vede!... M-am lipsit de toate pentru el!... Numai pentru el!... El ne lua totul!... Îi dădeam tot ce aveam!... El a avut întotdeauna totul!... Totul!... Două case!... Un jurnal!... la Palais-Royal... Motoare!... și alte șpiluri și marafeturi pe care mereu le repara! Numai eu știu cât au costat!... ochii din cap... tot bazarul!... Ca să-și poată pune în practică ideile lui fixe!... Cum pot să vă povestesc totul?... N-aș putea!... Niciodată nu l-am contrariat! A. nu, nu de asta și-a făcut seama, vă asigur!... Era un răsfățat!... Un șarlatan! Uite! Șarlatane! Vrei chestii electrice?... Foarte bine, dragul meu! Poftim!... Vrei să mergi la țară?... Foarte bine!... Vom merge!... Vrei cartofi?... Se înțelege de la sine!... Mereu, fără oprire!... Nici un fel de obiecție! Nici o vorbă! Domnul nu putea să aștepte!... Vrei cumva luna de pe cer?... Da, iubitul... o vei avea!... Mereu alte și alte capricii!... Unui copil de șase luni tot îi mai rezisti!... El avea tot ce-și dorea! Nici nu deschidea bine gura! A fost, firește, slăbiciunea mea!... Și acum îmi iau plata!... Ah! Dacă aș fi știut încă de acolo! Uite! Când l-am găsit cu mutra făcută zob... Ce-o să-mi mai spuneți acum?... Ah! Dacă aș fi știut! Ei bine, vă spun eu! Nu l-aș fi adus niciodată! Nu știu ce a simțit băiatul ăsta!... Dar cu, uite! Eu! Aș fi făcut mai bine să-l fi dat la vale, de-a dura în șant! Nu mă mai pisălogeați acum!... Acolo trebuia să rămână!... Lepădătura blestemată! Asta era tot ce merita!... Mă doare în cot că mă duceți la închisoare!... Mi-e totuna!... N-o să-mi fie mai rău acolo decât în altă parte!... Dar, nu! Dumnezeuii mă-sii! Nu mai vreau să fiu luată de idioată!...

– Haideți! Haideți! Veniți pe aici! O să le povestiți și celorlalți! Să răspundeți la întrebări mai întâi!... Am vorbit destul!... Ziceați că nu știati de pușca cu care s-a sinucis?... Ați adus-o cu voi? Dar băiatul o știa?... Și-a înfîpt-o în cap?... Ei? Așa l-ați găsit? Voi l-ați luat de acolo?... După părerea dumitale cum s-a întâmplat?...

– Dar n-am zis niciodată că nu știam de pușcă!... Era acolo pe horn... Toată lumea o știa dintotdeauna... Întrebați și copiii!

– Haideți! Haideți! Nu mai faceți remarci imbecile! Spuneți-mi imediat, prenumele, origina... numele de familie?... Victima mai întâi!... Data, locul nașterii?... Cum se numea?... Courtial? Cum?... Unde s-a născut?... Unde l-ați cunoscut? Ocupațiile?

– Nu se numea deloc Courtial!... răspunse ea pe nerăsuflăte!... Și nici des Pereires!... Nici Jean!... Nici Marin! El a inventat numele astea!... Ca și tot restul de fapt!... O invenție în plus! O minciună! Dar câte minciuni n-a spus!... Totdeauna! Peste tot!... Se numea Léon... Léon Charles Punais!... Asta era numele lui adevărat!... Nu-i chiar același lucru! Nu?... Așa cum eu mă numesc Honorine Beauregard și nu Irène! Tot el mi-a găsit și numele ăsta!... Așa era el, vroia să schimbe totul!... Am dovezi!... Le am!... Nu vă spun minciuni! Nu le las niciodată!... Am certificatul de căsătorie!... Mă duc să-l caut... S-a născut la Ville d'Avrey în 1852... 2 septembrie!... Atunci își serba ziua! Mă duc dincolo să caut... e acolo în chițimia mea... Vino cu mine, Ferdinand!...

Caporalul transcria... "Însoțiți prizonierii!" a comandat el ajutoarelor, celor doi polițiști! Am trecut din nou prin fața roabei... Și ne-am întors... Unul din jandarmi a întrebat... a strigat de pe terasă:

– Îl putem băga înăuntru acum?...

– Să băgați ce?...

– Corpul, caporale!... Se adună prea multă lume în jur... A stat să se gândească...

– Ei bine, duceți-l!... a făcut... Duceți-l în bucătărie... L-au scos din roabă... L-au ridicat încet... L-au transportat... L-au pus jos... Dar el rămânea tot strâmb... Nu se dezdoia deloc... Bătrâna a îngenunchat ca să-l privească mai de aproape... Lacrimile o năpădiră... curgeau șiroaie... se agăță de mine cu cătușele. Amărăciunea o făcu să se clatine.

– Vai! Vai! Uită-te, Ferdinand!... Privește!... Uitase de Certificatul de căsătorie, nu mai vroia să se ridice, rămăsese așa aplecată peste corpul lui grămadit...

"Dar nu mai are cap, Dumnezeule!... Nu mai are cap, Ferdinand! Dragul meu! Dragul meu! Capul tău!... Nu-l mai are!..." Implora, se agăța de jandarmi... Le îmbrățișa cizmele... Se rostogolea pe jos!...

"O placentă!... E o placentă!... Știu!... Capul lui!... Bietul lui cap!... Nu mai e decât o placentă... Ai văzut, Ferdinand!... Privește!... Of! Vai! Vai!..." Scotea țipete de sugrumată!...

"Of! Viața mea!... Of! Viața mea!... Of! Of!..." din ce în ce mai ascutit.

– Nu eu am făcut asta, domnilor!... Nu, nu eu!... Vă jur! Toată viața mea mi-am dat-o lui!... Ca să fie el fericit, măcar un pic!... ca să nu se plângă!... Avea nevoie de mine!... Și zi, și noapte!... Pot să mărturisesc!... Nu e o minciună! Ei, Ferdinand, nu-i așa? Mereu toate sacrificiile!... El nu mai are cap!... Of! Aveți cu toții ceva

împotriva mea... El n-a păstrat nimic!... Noroc!... Noroc!... a zis... Iubirea mea!... Noroc!... Dumnezeu! ați văzut?... așa era scris!... El a făcut-o!... Cu mâna lui! Nu eu! Nenorocitul de el! Nu eu! Noroc! El! Singur! Se vede bine scrisul lui! Of! Nu eu am scris!... Se vede doar!... Nu-i așa că se vede?...

Se întinsese la pământ cât era de lungă... și se izbea cât putea de tare cu tot trupul... Se strângea lângă Courtial... Clănțănea din dinți implorându-l și vorbindu-i...

– Courtial! Te rog! Courtial... Spune-mi! Spune-mi așa numai mie, dragul meu!... De ce ai făcut asta?... De ce ai fost atât de rău?... Hai! Spune-mi! Bătrânul meu! Comoara mea!... Se întorcea spre polițiști...

– El e! El e! O placentă! O placentă!... Intra iar în transă... Își morfolea șuvițele de păr... nu se mai auzea nimic în odaie atât de tare urla... Toți curioșii de la fereastră se urcau unii în spinarea altora... Trăgea de cătușe, se zbătea, obsedată, izbindu-se de pământ. Au ridicat-o cu forța și au dus-o în hambar... Țipa de parcă o trăgeau în țeapă!... Se apucă de ușă. "Vreau să-l văd!... Vreau să-l văd!... Ai milă!... Vreau să-l văd!..." Și-a ținut-o așa vreo oră. Au fost nevoiți să se întoarcă să-i scoată cătușele... Atunci s-a mai calmat... Pe ale mele nu mi le-au scos deși promisesem c-am să stau liniștit.

După amiaza a venit încă un jandarm cu bicicleta... Trimis special de la Persant... I-a mai spus o dată caporalului că n-ar fi trebuit să ne atingem de nimic... Să fi așteptat să vie Parchetul... nu comisarul... Astea erau ordinele judecătorilor de instrucție... Ni s-a poruncit să pregătim bagajele copiilor care vor pleca a doua zi la prima oră. Erau așteptați la Versailles într-un azil al Asistenței Publice: "La Préservation Juvenile"... Tot un ordin!... Unul să nu mai rămână după ora zece dimineața!... Două persoane vor veni special de la Beauvais ca să-i ia... să-i însoțească la gară...

Ca să-i prevenim, le-am repetat ordinele gorobeților care se foiau prin curte... afacerea noastră se terminase... să dea totul uitării... nu prea pricepeau... Se întrebau ce aveau să le facă?... Unde-i duceau... Și dacă era numai o glumă?... Am încercat să-i lămuresc, muzica se terminase!... Ajunsesem la capăt!... Nu înțelegeau nimic! Judecătorul ne ordonase să închidem bâlciul!... "Noua Rasă" trebuia trimisă la vatră! Și toată cultura noastră de efluvii distrusă!... Nu mai vroiau să audă de drăcovenia asta!... Neînduplecați!... Nemiloși! Deciși! Gata! Se terminase! Îi vor duce înapoi la părinții lor!

Parcă le vorbeam chinezește!... Pierduseră obiceiul să mai fie tratați ca niște copii... Se emancipaseră mult!... Nu-și mai dădeau seama ce însemna aia să ascuți!... Să le adunăm boarfele n-a fost chiar atât de complicat... nu le mai rămăseseră decât oasele... și peste ele o închipuire de pantaloni... ca un fel de adaos... Și ceva încălțări de furat... mereu desperecheate. Adesea nu se încălțau decât cu unul... Alergau mai degrabă în picioarele goale!... Și totuși au găsit prilejul să ia cu ei un întreg bazar... mii de cuie... cârlige, curse, praștii, cordele, capcane cu momeală... două seturi de pile complete, foarfeci, arcuri și lame de ras fixate pe niște bastoane foarte lungi... două perechi de clești "Monseigneur"... Numai Dudule nu avea nimic... El lucra cu mâna goală... Credeau ei, gorobeții, că toate astea aveau să le folosească acolo, pe unde vor ajunge... Nu-și dădeau seama!... Cu toate că am insistat!... Nu lua nimic în tragic... Și totuși îl văzuseră pe bătrân cu mutra făcută zob! Și pe bătrână o auzeau de dincolo de ușă... cum horcăia... Dar asta nu-i speria...

– Eu, uite! făcea Dudule, îți jur că joi o să ne întoarcem!...

"Nu-i cunoști, băiete! i-am replicat... Și mai ales nu faceți pe căpoșii!... Au să vă închidă pe viață!... Au niște pușcării teribile!... Păziți-vă! Ascundeți jucăriile!... Închideți bine gura!..." Chiar Mésange își dădea cu părerea: "Ferdinand! Nu fi copil! Nu-i nimic! Ne duc de aici ca să nu vedem înmormântarea!... Vorbe goale!... O să ne întoarcem sigur până duminică!... După ce-o să se termine!..." Mi-ar fi plăcut și mie... Și-au împachetat tot calabalâcul... Au mai fost "discuții" la împărțeală... Vroiau cu toții elastic... din cel gros... Erau ași în doborârea vrăbiilor!... Au luat cu ei alama, aproape două rulouri... Nu le păsa că era atât de grea!... Dar tot mai rămăsese, fir-ar a dracului! Un coș întreg în hambar!...

Cele două doamne însoțitoare au sosit mai devreme decât le așteptam... păreau un fel de "surori". Nu purtau cornete, doar rochii cenușii, bine croite, exact la fel, și mănuși... cu niște caraghioase de voci mieroase și insistente... Încă nu se înnoptase...

– Atunci, uitați ce e, copii... Trebuie să ne grăbim puțin... a zis cea mai slăbuță... Sper că veți fi foarte cuminți!... Vom face o călătorie foarte frumoasă... I-au pus în rând doi câte doi... Numai Dudule singur, în față... Era pentru prima oară când se așezau într-o oarecare ordine... I-au întrebat pe toți de nume...

– Acum vă rog să nu mai vorbiți!... Sunteți niște copii foarte cuminți!... Cum te numești tu, fetițe?...

– Mésange-Piele-de-drac!... a răspuns aia. Era foarte adevărat, așa-i ziceau ceilalți. Erau nouă cu toții... Cinci băieți și patru fete... Dudule ne-a lăsat câinele... Nu-l vroiau la Versailles... Și deodată au rupt rândurile... uitaseră de gazdă!... Care era tot în hambar... S-au dus s-o îmbrățișeze... Au plâns puțin... Nu prea era plăcută despărțirea... date fiind împrejurările... Mésange a plâns cel mai mult...

– La revedere, Ferdinand!... La revedere! Pe curând!... Îmi strigau din celălalt capăt al curții... doamnele își adunau trupa...

– Haideți, copii! Haideți!... Haideți, fetițelor... Mă mai strigară pentru ultima oară de la cotitura drumului... "Pe curând, prietene, pe curând!..."

Fir-ar să fie! Numai eu îmi dădeam seama... Vârsta e renghiul cel mare care ni se joacă... Copiii sunt ca anii, nu-i mai vezi niciodată. Pe câinele lui Dudule l-au închis cu bătrâna. El gemea acum cel mai tare. Ziua aceea, vă spun cinstit, a fost una dintre cele mai nenorocite din viața mea. Fir-ar să fie!

De îndată ce au plecat copiii, caporalul s-a instalat cu oamenii lui în bucătărie. Văzând că stau foarte liniștit mi-au scos și mie cătușele... cadavrul era alături... Nu mai aveam nimic de făcut.... Trebuia să așteptăm până a doua zi sosirea procurorului... Așa sunau "instrucțiunile", ziceau ei. Comentau între ei, jandarmii... În sfârșit, nu ne mai înjurau. Și apoi li se făcu foame... Au inspectat dulapurile... căutând ceva de halit... și poate de clătit gâtul... Dar n-au dat de nici o picătură de vin... Am aprins focul... Ploua în horn... Februarie e luna cea mai scurtă, dar și cea mai afurisită!... Începutul iernii nu fusese atât de greu... acum anotimpul se răzbuna. Despre asta vorbeau jandarmii între ei. În sufletul lor rămăseseră tot niște țărani... Umblau târându-și cizmele după ei... Le-am privit mutrele mai de aproape... Își fumau pipele... Adunați în jurul mesei noastre... Aveam timp să ne privim... Aveau deasupra ochilor adevărate coame de păr... obrajii la fel, blindați... iar de jur împrejurul gâtului floacele le urcau până la urechi... Erau bine clădiți, chiar, rotofei! mai ales unul care făcea cât toți ceilalți la un loc... Nu te puteai aștepta la nimic bun de la ei!... Așa cum își așezaseră bicornurile pe masă, unul într-altul, alcătuiseră o adevărată piramidă... Cizme speciale, să țină la drum! Mari cât niște umbrelare!... Când se ridicau toți cinci zăngănindu-și săbiile făceau o larmă neînchipuită... Dar lor le era din ce în ce mai sete... S-au dus după cidru tocmai la bătrânii din capul satului... Mult mai târziu, cam pe la ora opt seara, a mai venit un jandarm... Îl trimiseseră de la cazarmă... Să le aducă ceva de băut și de ale gurii... cinci gamele... Nouă ne mai rămăsese ceva cafea. Le-am spus că le putem da cu condiția să ne lase s-o râșnim. Au fost de acord. Bătrâna a ieșit și ea din hambar. I-au deschis tot ei. Îi trecuse furia. Dar mâncarea nu le ajungea nici pe o măsă a acestor coloși! câte o gamelă de fiecare!... și o burtă cât cinci!... Bătrâna mai avea ceva slănină, eu știam, pusă deoparte... Și linte, într-o ascunzătoare numai de ea știută, napi și așa cam la o jumătate de litru de margarină...

– Pot să fac o ciorbă!... S-au arătat încântați... Se băteau cu palmele peste coapse... numai ea mai scâncea. Aveam o oală uriașă!... să tot fi încăput în ea cincisprezece gamele... A sosit și vinul... tocmai de la Persant... Nevasta caporalului ni-l trimisese cu o scrisoare și un jurnal... Ne-am așezat lângă ei... Vrând, nevrând, am împărțit totul... Erau aproape douăzeci și patru de ore de când nu pusesem în gură nimic... Jandarmii au mai cerut... Au golit cazanul... Mai întâi n-au vorbit decât între ei... Dar se însuflețeau pe măsură ce haleau... și, fără mofturi, s-au descheiat la nasturi... Unul din cei cinci... nu caporalul... complet chel, păru mai curios decât ceilalți... O întrebă pe bătrână ce făcea mortul înainte de a se ocupa de agricultură?... Asta îl interesa... Ea încercă să-i răspundă, dar nu prea știa ce... Se sufoca la fiecare cuvânt... Se topea în suspine... Își sufla nasul în farfurie... strănuta în piperniță... Toată lumea începu în cele din urmă să rădă... Pentru că se trezi c-o ustură gura... din cauza mâinii pline de piper... O! Oa! Oaf!... În odaie era cald... Focul trăgea de minune!... când vântul bătea din direcția cea bună ai fi zis că ia foc baraca!... altfel băga tot fumul pe coș!... și te înăbușeai!... Așa e la țară!...

La capătul băncii, caporalul nu mai putea de căldură... Și-a dat jos tunică... Au făcut și ceilalți la fel... Mai marii Parchetului nu puteau să sosească decât a doua zi... Deci n-aveau de ce se teme... Se întrebau cu toții de ce o ștersese comisarul... Asta îi interesa foarte tare. Și de ce venea Procurorul în persoană? și de ce atât de repede!... Probabil că era un frecuș între Grefă și Prefectură... Asta a fost concluzia... Dacă ar fi ieșit scandal desigur că tot ei ar fi luat-o pe cocoasă... Dar uite de ce-mi păsa mie! Caporalul începu încetul cu încetul să mănânce din nou... Înfulecă el singur tot calupul de camembert!... Niște tartine uriașe!... Trăgând din vinul cel roșu!... O gură de mâncare!... O gură de vin!... Încă o înghițitură, încă un gât!... Mă uitam la el... Îmi făcea cu ochiul... Se cam pilise deja!... Deveni foarte amabil... Și-o întrebă pe bătrână, așa, fără brutalitate, fără răutate, ce făcea Courtial al ei înainte de a veni la Blême?... Dar ea a înțeles greșit. Se fleșcăise de atâta plâns! Și i-a răspuns: "Reumatisme"! nu știa ce spune!... Și începu din nou să bată câmpii... Lacrimile îi năvăliră în ochi... L-a implorat, l-a rugat s-o lase în bucătărie... alături... numai puțin. Ca să-l vegheze... măcar până la miezul nopții!... Nu aveam nici ulei, nici petrol... doar un sortiment complet de lumânări... Copiii furau mereu de peste tot, de fiecare dată când ieșeau... dacă treceau pe la vreo fermă... Ne aduseseră lumânări de toate mărimile!... Aveam de unde alege, bătrâna ar fi vrut să aprindă două... Caporalul se săturase s-o audă scheunând...

– Hai! Hai! Du-te!... dar să te întorci repede! Imediat!... Și ai grijă să nu-i dai foc!... Să nu te atingi de bietul om!... Că te închid în hambar!... Și nu mai ieși de acolo!...

Ea a plecat... După o clipă, cum nu se mai întorcea, un jandarm s-a dus să vadă... "Ce învârte?..." se întreba... M-am dus și eu cu el... Se așezase în genunchi lângă corpul lui...

– N-aș putea să-l acopăr?... – O! nu! răspundea jandarmul... – Nu că mi-ar fi frică să știți!... Dar trebuie să-l învelim... N-au să-l poată duce așa!... Nu mișc nimic din loc!... Promit!... Nici nu mă ating de el! Vreau doar să-l acopăr cu ceva!... Atâta tot!... o învelitoare care să-i ajungă și peste cap...

Mă întrebam ce avea să-i pună?... Cearșafuri? Nu aveam... Nu avusesem niciodată la Blême... Numai niște cuverturi, dar și alea doar trențe... putrede!... De când cu paiele nu le mai foloseam... pentru că ne culcam îmbrăcați... niște rămășițe... Jandarmul nu vroia!... Să ceară chiar ea permisiunea caporalului... Dar caporalul sforăia... Căzuse cu capul pe masă... Îl zăream prin ușă... Ceilalți jucau cărți...

– Stai! Mă duc!... a zis până la urmă... Nu te atinge de el până mă întorc... Dar ea nu mai putea aștepta...

– Ferdinand! du-te! fuga, băiatule! Du-te repede și caută în culcușul meu... Știi borta aceea!... unde băgăm eu paiele?... Scotocește! Bagă mâna cam pe unde veneau picioarele... și ai să găsești o bucată mare!... Știi tu!... ce-a mai rămas din "Arhimede"!... Bucata roșie... E destul de mare să știi... Ajunge!... Să-l acoperim în întregime!... Adu-mi-o! repede... Eu nu mă mișc de aici... Grăbește-te!... Așa era... Am găsit-o imediat... Cauciucul putea destul de tare... Era bucata pe care o salvase dintre dărâmături după catastrofă... A desfășurat-o în fața mea... A întins-o pe pământ... Era bună pânza... numai culoarea se schimbase... Nu mai era roșu aprins... se făcuse maronie... N-a vrut s-o ajut să-l înfășoare pe Courtial... A făcut totul singură... Trebuia mai ales să nu-l miște... A trecut pânza pe sub cadavru perfect întinsă... foarte încet, trebuie să mărturisesc... Avea destulă lățime ca să-l înfășoare... cu tot trupul lui terciuit... Caporalul se uita la noi... Celălalt îl trezise... "Ei, ne-a strigat de departe... Vreți să-l ascundeți iară?... Ce aveți?... Ați turbat?"

– Nu mă certa, domnule dragă!... Nu mă certa!... Te rog!... Am făcut și eu ce-am putut!... Se întoarse spre el în genunchi. N-am făcut nimic rău!... Veniți să vedeți!... Veniți!... Să vedeți cu ochii dumneavoastră! E aici!... Credeți-mă!... Credeți-mă! Vă rog!... Domnule inginer!... Brusc începu să-i zică ăluia, domnule inginer!... Și să țipe...

– El urca, domnule inginer! dumneavoastră nu l-ați văzut!... Și n-o să mă credeți, desigur!... Dar Ferdinand l-a văzut!... L-ai văzut, Ferdinand? Ce frumos urca!... Îți aduci aminte, băiatule? spune!... Spune-le și dumnealor, băiatule!... Pe mine nu vor să mă creadă!... Aveți milă!... Doamne Iisuse! Mă îndemnă să mă rog! Ferdinand! Domnule inginer! Sfântă Marie! Marie! Mielul lui Dumnezeu! Roagă-te pentru noi! Ferdinand! Te implor! spune-le acestor domni! Vrei?... Hai, vino să-ți faci rugăciunea! Vino repede!... E adevărat?... În numele tatălui! al fiului! și al sfântului duh!... Știi? Știi să te rogi, Ferdinand?... Știi vreo rugăciune?...

Se îngrozise... ochii i se măriră în cap...

– Nu știi?... Dar sunt sigură că știi!... Iartă-ne nouă greșelile noastre!... Hai! împreună! Acum! Poftim! precum și noi iertăm greșiților noștri!... Repetă pentru Dumnezeu!... Lepădătură!

Și-mi plesni o palmă!... Cei de dincolo se distrau...

– Of! Of! Dar trebuie să știi!... totuși!... El urca, domnule inginer, urca, era ca un vis!... La 1800 de metri!... eu am urcat peste tot cu el... Da!... Am urcat și eu!... Credeți-mă!... Asta-i adevărul adevărat!... Jur!... Încerca să-și facă semnul crucii... Dar nu putea să-l ducă la bun sfârșit... se încurca printre trențe...

– Cu hidrogen! Cu hidrogen! domnule dragă!... puteți întreba pe oricine!... Nu spun minciuni! Se întinse cât era de lungă lângă hoit, se aruncă peste el... Și veni implorația...

– Iubitule!... Dragule!... Nimeni nu mai vrea să te creadă acum. Vai! E atât de nedrept!... Nimeni nu mai vrea să te creadă!... Și eu nu știu cum să le spun?... Nu mai știu ce să fac?... Nu mai știu nici cum urca?... Și nici de câte ori!... Eu sunt păcătoasă!... E greșeala mea... Vina mea, domnule inginer!... Da! Da!... Din pricina mea s-a întâmplat tot răul!... De la mine i se trage!... A urcat de două sute de ori... de o sută de ori!... De șase sute de ori! Nu mai știu!... Nu mai știu nimic!... E înfricoșător!... Domnule inginer!... trei sute!... Mai mult!... Mult mai mult! Nu știu!... Îl strângea în brațe așa învelit cum era!... Se crispa obsedată de un singur gând... Courtial! Courtial! Nu mai știu nimic... Se strângea cu mâinile de gât, își smulgea părul din cap... turbase, se lovea cu pumnii. Se izbea de podele... Își scotocea memoria...

– De trei mii de ori!... De zece mii de ori! Cincisprezece! O mie opt sute de metri!... Of! Iisuse! Ferdinand! Tu nu poți să spui chiar nimic?... Asta-i culmea!... Fir-ar să fie!... Se pierdea din nou în cifre...

"Domnilor ofițeri!... Ferdinand!... Domnilor ofițeri!" ne striga! "Pe dumnezeul meu! Asta e, mi-am adus aminte!" se ridică pe coate... "De două sute optzeci de ori!... Așa e!... două sute douăzeci și doi!..." și iar se lăsa jos... "Fir-ar să fie! Nu mai știu! Viața mea! Viața mea..." Polițiștii au fost obligați s-o ridice... Au dus-o din nou în hambar... au închis ușa în urma ei... Și așa rămasă singură, încetul cu încetul, s-a resemnat... și chiar a adormit... Mai târziu am intrat cu jandarmii s-o vedem. Și atunci a început să ne vorbească foarte cuminte. Îi trecuse toată nebunia.

Am așteptat toată dimineața... Bătrâna zăcea în paiele ei... Sforăia profund... Oamenii Parchetului au ajuns cam pe la prânz... Judecătorul de instrucție, unul mic și gras, bine învelit în blănurile lui, sâsâia prin ceață, tușea, scuipa cheaguri... A coborât din trăsură cu un alt tip, unul roșcovan. Ăla purta o caschetă înfundată până peste ochi... Era medicul legist. Jandarmii l-au recunoscut imediat.

Frigul se iuțise... Și ei cam înghețaseră... Veneau tocmai de la gara din Persant...

– Aduceți-i aici!... a ordonat jandarmilor de îndată ce a pus piciorul pe pământ... Aduceți-mi-i în odaia cea mare... Pe toți! Și pe femeie și pe căcăciosul ăla mic! Corpul îl vom vedea mai târziu... Nu l-a mișcat nimeni?... Unde l-ați pus?... Aduceți-mi și mărturiile! Cu ce a făcut-o?... Martori?... Sunt martori?...

Câteva minute mai târziu au mai sosit două trăsură... una plină de polițiști, curcani în civil... și cealaltă, o trăsură mare, capitonată, burdușită cu jurnaliști... care au și început pe loc să facă fotografii... cum arăta ferma pe dinafară... pe dinăuntru... Împrejurimile... Se agitau mai rău decât toți mârlandii la un loc. Frenetici!... Nebunia lor era să mă fotografieze la lumină de magneziu!... și capul bătrânii din toate profilurile!... Ea nu mai știa cum să stea... Pentru că nu putea ieși dintre polițiști... Dealtfel, nici nu ne mai puteam clinti, atât de compactă devenise mulțimea... Procurorul făcu urât! îl călcau pe nervi!... A dat ordin polițiștilor să curețe locul... Și ăștia n-au așteptat să li se zică de două ori... Au împins toată mulțimea... și au degajat imediat împrejurimile și curtea!...

Sâsâitului îi era frig... Clănțănea în blana lui. Se grăbea să termine, se vedea de la o poștă. Era furios pe serviciul de ordine... Grefierul lui căuta un toc, pe al lui și-l rupsese... Nu-i prea venea la îndemână sâsâitului să stea acolo pe bancă... Sala era prea mare, umedă, focul se stinsese... Își plesnea mâinile una de alta... Își scotea mânușile ca să sufle în pumni... Își sugea degetele... Nasul i se învinetise... Își punea mânușile... se foia... Dădea din picioare... Și tot nu se încălzea... Toate hârtiile erau în fața lui... Sufla în ele, le împrăstia... Grefierul se repezea să le prindă... Nu scriau nimic... A vrut să vadă pușca... Le-a zis ziariștilor: "Dacă tot sunteți aici, fotografiați și pușca!..." Și i-a cerut caporalului să-i spună toată istoria! Și atunci mălaiul ăla mare nu-și mai dădu aere cum făcuse cu noi! Mai degrabă începu să se bâlbâie... În fond nici nu știa mare lucru... Mi-am dat seama imediat... A ieșit cu judecătorul afară... Au bătut curtea în lung și în lat... Când au terminat de vorbit au intrat în salon... Sâsâitul s-a așezat... Era rândul meu să vorbesc... Și atunci am povestit imediat totul pe loc. Adică tot ce știam... Nu prea m-au ascultat! "Cum te cheamă?..." I-am spus: "Ferdinand, născut la Courbevoie". "Vârsta?" I-am spus-o! "Și părinții tăi cu ce se ocupă?" I-am spus și asta... "Bine! a zis... Rămâi aici... Și dumneavoastră?..." era rândul bătrânii...

– Povesteți-mi toată istoria și mai ales grăbiți-vă..." S-a sculat în picioare... Nu mai rezista să stea jos... Țopăia prin odaie... Nu-și mai simțea picioarele... Degeaba bătea talpa mărunț, mărunț... Era rece pământul bătut... și umed pe deasupra, cum era al nostru...

– Vai, doctore! Picioarele mele!... Aici nu se face niciodată foc?... Nu mai erau deloc lemne... jandarmii arseseră totul!...

– O! Sigur că nici dumneata nu știi mare lucru! Nu-i nimic! Nu-i nimic! O să vedem totul mai târziu... La Beauvais!... Haide! Haide! Să plecăm! Doctore, ai văzut corpul?... Ei?... Ce zici... Au ieșit din nou amândoi, să ia povestea de la capăt... Alături în bucătărie au discutat îndelung... Au stat aproape zece minute... S-au întors...

– Uite, a zis sâsâitul... Dumneata, soția!... Doamna Courtial... Nu? Des Pereires?... Nu?... Ești provizoriu liberă! Dar va trebui să vii la Beauvais!... Grefierul o să-ți arate unde!... Mâine voi trimite să ia corpul!... Apoi adresându-se jurnaliștilor. Provizoriu este o sinucidere! După autopsie vom vedea. Poate c-o să-ți dăm drumul de tot... În sfârșit, vom vedea... Și dumneata, tinere! ăsta eram eu... Poți pleca... Poți s-o întinzi! Să te întorci imediat la ai dumitale... la părinți!... O să lași adresa grefierului!... Dacă o să mai am nevoie de dumneata o să te mai chem! Asta e! Hai! Hai! Caporale! Ai să lași aici un jandarm... Unul singur! Până mâine dimineață! Până când vine ambulanța! Hai! Repede, grefier!... Hai! Gata cu ziarele! Scoateți de aici toți reporterii!... Să nu mai rămână decât familia și plantonul!... Atenție! Jandarmi! Pentru la noapte! Veți împiedica absolut pe oricine să intre!... Să se atingă de ceva!... sau să iasă! S-a înțeles?... M-ați înțeles toți?... Bun!... Hai! Hai! Să ne grăbim! Să ne grăbim! Hai în trăsură, doctore!...

Bătea mereu din picioare!... Se agita în jurul trăsurii!... Nu mai putea!... Crăpa de frig cu toată mantaua și în ciuda gulerului de blană care i se urcase până la sprâncene... până la pălăria melon... Punând piciorul pe scară:

– Vizitiu! Vizitiu! Ascultă! Mă auzi? Nu-i așa? Să mâni repede!... Să nu oprești până la Cerdance! La "Tabac"! E în stânga!... După pasajul de nivel! Știi unde?... Vai! Doctore! Tremur cum n-am tremurat niciodată în viața mea!... Să-mi ajungă pentru o lună!... Și mai mult!... Tot ca și iarna trecută, uite!... Vai!... Nu știu ce-aș da pentru un grog! Să știi!... M-au omorât în șandramaua asta!... Ai văzut ce ghețarie?... De necrezut!... Știu că

o să se conserve macabeul!...

A mai scos o dată capul pe sub capota trăsurii în momentul când porneau... Cuprinse cu privirea toată ferma... Jandarmii în poziție de drepti!... Polițiștii, grefierul, civilii n-au mai așteptat! Cinci minute mai târziu au șters-o și ei pe urmele celorlalți... Jurnaliștii s-au întors... Au mai făcut câteva fotografii... Știa totuși, șmecherii ăștia! Oho! Erau foarte abili!... Cunoșteau o mulțime de trucuri...

– Haideți! Haideți! ne ziceau... Nu trebuie să vă necăjiți... E clar că nu aveți nici o vină!... Mofturi! Formalități obișnuite! Așa de fațadă! Să vă ia ochii! Nu trebuie să vă nedumerească! Or să vă dea drumul imediat! E o farsă! Bătrâna era totuși îngrijorată...

– Îi știm noi pe ăștia!... Nu-i vedem pentru prima oară la treabă!... Dacă aveau cât de cât vreo bănuială ar mai fi rămas ei! Și pe deasupra în doi timpi și trei mișcări v-ar fi imbarcat pe toți!... Oho! În asemenea cazuri nu ezită! Îl știm noi! Un dram de bănuială numai să aibă! Și-ai încurcat-o cu el! Te-a băgat în buzunar! Când se îndoiește ei de ceva, e teribil! Nu-și pierde capul niciodată! E foarte șmecher! Oho! Cu el nu-ți merge!

– Așadar, domnilor, sunteți siguri că nu se mai întoarce?... că n-a plecat numai din cauza frigului?... Poate că numai de asta a plecat!...

– Oho! Nu i se face frig la ochi! Puteți fi liniștită! Nu e decât o glumă bună! Mofturi! Oho! În locul dumneavoastră nu m-aș neliși deloc! Nu vedeți că a venit degeaba?... De asta era furios! Așa spuneau cu toții!

Au urcat în trăsură... De acum vorbeau despre muieri... Au trebuit să pornească încet. Osiile scârțâiau... Erau prea mulți în trăsură... Îngrămădiți unii în alții... Doi jurnaliști veniseră tocmai de la Paris... Regretau călătoria... Bătrâna îi asalta cu întrebările până când începură să răcnească cu toții în cor:

"Nu e o crimă!... Hop! Hop! Hop!"

"Nu e o crimă!... Hop! Hop! Hop!"

Băteau din picioare să spargă planșeul... se distraseră bine la urma urmei! Cântau porcării... Au plecat fredonând *Dupanlop!*

Jandarmul care rămăsese de pază a găsit în cătun un alt adăpost, absolut gol, în apropiere de adăpătoare, unde-și putea lăsa calul... Grajdul nostru nu mai era decât o ruină... Toată apa ploii trecea prin el... Și curenții care șuierau ca orgile!... Bietul animal suferea cumplit acolo înăuntru... Se clătina descumpănit de frig pe cele patru picioare ale lui... L-a luat deci și l-a dus în altă parte... Și apoi s-a întors... Poate cu o oră înainte de cină... Vroia să ne spună ceva...

– Ascultați! Ei voi, patașonilor! Stați liniștiți! Mă duc până la Tousnel!... Era un târg dincolo de pădurea Berlot... După fân. În saci n-a mai rămas nimic! Acolo o am pe sora mea vitregă... tutungioacă... poate că rămân la ea la cină... Am să mai întârzii... Dar nu mai mult de ora zece!... Sper să nu faceți pe nebunii? Nu mai e nici un fir de orz!... Am să iau și mârtoaga cu mine... I-a căzut o potcoavă... Trec și pe la fierărie... Așa că am să mă întorc călare... Să fiu repede înapoi... Ați înțeles? Ei?... Nu lăsați pe nimeni să intre!... Înțelesesem... Se plictisea cu noi... se ducea undeva să-i tragă un cheful... "Călătorie sprâncenată!" i-am zis... A mai trecut o dată prin fața fermei cu calul de frâu... L-am văzut depărtându-se... Începu să se lase noaptea...

Noi doi, eu și cu bătrâna, n-am mai scos o vorbă... Așteptam să se facă cu adevărat beznă, să putem ieși... să caut lemne... Și atunci n-am mai stat pe gânduri... am smuls trei scânduri dintr-un gard... am făcut surcele... dar tot scotea fum... Erau prea ude... M-am mai dus o dată și cu bătrâna... Eram mulțumiți că ne puteam încălzi... Nu ne lăfăiam! Dar oricum trebuia să închidem ochii! Întepa prea tare... După criza pe care o făcuse acum se cumintise cu totul!... Era totuși neliștită!

– Îi crezi pe jandarmi?... Crezi că nu mai au nimic cu noi? Dacă e numai o șmecherie?... Mă întreba... Ai văzut și tu cum mă bănuiau cu toții!... A! Ai văzut și tu, chiar de prima dată... Așa tam nesam!... Of! Păcătos blestemat! Ia spune! Of! Ei!...

– Cine? Polițiștii?...

– Ei bine! Polițiștii, cine?...

– Oho! Caporalul era un mârlan!... Ai văzut cum își pierduse capul! Hâc! Hâc! În fața autorităților!... Cât ai zice pește!... Se pierduse cu totul!... Nici nu mai știa unde se află!... Un cuvânt nu mai putea scoate!... Nu văzuse nimic, rahatul! Ce putea să spună?... Au zis și jurnaliștii... Ai văzut și dumneata... și ceilalți au remarcat... Știa ei cu cine au de-a face!... Ne-ar fi prevenit sigur... Nici lor nu le plăcea sâsăitul... Aere... Vorbe goale!... Nimic altceva!... N-o ștergeau ei așa ca mine niște prăpădiți... Dacă aveau ei ceva la mână! O! Nu! Fii sigură!... Ar mai fi și acum aici toți polițiștii! E limpede!... Doar l-ai auzit și dumneata pe sâsăit! Când a plecat! Ce-au zis ceilalți?... "E o sinucidere!" Asta-i tot! Nu-i nevoie să mai despici atât firul în patru!... Doctorul a văzut și el!... L-am auzit când spunea polițistului celui mic: "De jos în sus, amice! De jos în sus!..." Era clar!

Fără nici o exagerare!... Poftim!... Acum ce-ar mai fi de inventat!... Ajunge totuși!...

– Așa e! Ai dreptate!... Îmi răspundea încet... Dar nu era convinsă... Nu prea credea...

– Cum au să-l îngroape?... Au să-i facă mai întâi autopsia? Și după aia? Dar de ce trebuie s-o facă? Nu știi?... Ce trebuie să mai cerceteze?...

– Asta n-aș putea să spun...

– Aș fi vrut, dacă tot n-am încotro, să mi-l aducă la Montretout... Dar acum e prea departe... Dacă vor să-l ducă la Beauvais... Au să-l îngroape acolo? Aș fi vrut să-i fac și o slujbă... Să le cer?... Crezi c-or să vrea... Nici asta nu știam...

– Mă întreb cam cât ar putea să coste la Beauvais o slujbă?... Așa, simplă, într-o capelă!... Cea mai simplă cu putință?... Probabil că nu mai scump decât în altă parte... Știi, el nu era credincios, dar oricum... L-au chinuit destul! Un pic de respect nu poate să-i facă nici un rău... Ce-or să-i mai facă... Nu-l văd destul și așa! N-are nimic în el bietul om!... Pentru că totul e în cap... Se vede de la prima ochire, Dumnezeu!... E și așa destul de înfiorător!... Și începu să plângă...

– Vezi, Ferdinand, băiatule!... Când mă gândesc ce-au putut să creadă!... Ei, ce să-i faci... Toți ăștia care s-au vânturat pe aici... nu mai era nevoie să se fandosească... Eu! Pentru mine! Mi-e egal!... Acum!... Dar e vorba de tine! Tu crezi că s-a terminat?... Cu tine, puile, nu-i același lucru... Tu trebuie să te aperi!... Ai viața înainte!... Cu tine e altceva!... Tu nu ai nici un amestec în toată povestea asta!... Dimpotrivă!... Dumnezeu, dimpotrivă!... Ar fi trebuit să-ți dea pace... Vii cu mine la Beauvais?...

– Dacă aș putea aș merge... Dar nu pot... Ce să fac la Beauvais!... Așa mi-a zis sâsâitul... "Dumneata te întorci acasă la părinți..." Mi-a spus-o de două ori!...

– Atunci ce mai aștepți!... Pleacă, băiatule! Du-te! Ce ai să faci după ce ai să sosești acolo?... Ai să încerci să-ți găsești ceva?...

– Sigur!...

– Și eu va trebui să caut... Adică... Dacă mă vor lăsa să plec... Vai! Ferdinand!... Când mă gândesc!... O inspirație îi veni pe loc... Vino încoace... să-ți arăt ceva!... Mă trage către bucătărie... Se suie pe un taburet... și dispare în horn până la jumătate... scotocește într-un colț... Scoate o cărămidă... Plouă funingine... Mai hâțână o cărămidă... Care se clatină... Trage... Din gaură scoate niște bani de hârtie și ceva mărunțiș... Nu știam nimic de această ascunzătoare. Erau cam la vreo sută cincizeci de franci și câteva monezi de cinci... Mi-a strecurat o hârtie de cincizeci... A păstrat restul...

– Eu iau suta și mărunțișul... Bine?... Să-mi plătesc călătoria... și poate cheltuielile cu biserica! Dacă trebuie să rămân pe acolo vreo cinci sau șase zile... Cine știe cât poate dura?... Cred că foarte mult nu, totuși?... M-am săturat!... Ce crezi?... Și tu?... Mai ai ceva adrese?... Îți amintești de patronii tăi?...

– Am să mă duc imediat la editor... i-am răspuns... Mi-ar plăcea să lucrez în acest domeniu...

A mai scotocit încă o dată în ascunzătoare și a scos un ludovic, mi l-a dat și pe acela... Și apoi a vorbit iarăși de Courtial... dar deloc exuberant...

– Vai! Știi, Ferdinand!... Cu cât mă gândesc!... Cu atât îmi vine în minte ce mult te iubea... Nu prea o arăta, sigur!... Știi și tu... Nu era genul lui... firea... Nu era deloc un demonstrativ!... Nici măgulitor!... Știi și tu!... Dar se gândea tot timpul la tine... Chiar în cele mai grele încercări, mi-a zis întotdeauna!... Uite, nu sunt nici opt zile!... "Ferdinand, să știi, Irène! E o fire în care am încredere... Niciodată n-o să ne facă necazuri!... E tânăr!... E cam zăpăcit! Dar e un băiat de cuvânt!... Își va ține întotdeauna promisiunea! Și asta, Irène! Se întâmplă atât de rar!..." Parcă-l aud și acum, de câte ori nu mi-o spunea!... Te aprecia, da!... Mai sincer decât un prieten!... Da! Te asigura!... Și totuși bietul om! Putea să fie bănuitor!... Văzuse destule la viața lui!... Și fusese înșelat! în zeci de mii de feluri!... unele mai nerușinate decât altele!... Avea de ce să fie acrit!... Niciodată nu mi-a spus un cuvânt de rău despre tine!... Niciodată n-a vorbit cu amărăciune!... Numai complimente... Ar fi vrut să te răsfete... Dar nu putea!... Viața era prea grea... Dar îmi zicea așa, când vorbeam de una, de alta... "Așteaptă încă un pic!... Răbdare!... Am să-i fac eu un venit băiatului..." Ce bine te putea înțelege... Nici nu-ți închipui ce mult ținea la tine...

– Și eu doamnă, și eu!...

– Știu, Ferdinand!... știu!... Dar cu tine nu-i același lucru... Din fericire ești încă un copil!... Nimic la vârsta ta nu e prea trist! Tu de abia de acum încolo va trebui să trăiești!... Asta nu-i decât începutul... Nu poți să înțelegi...

– Și pe dumneavoastră vă iubea... am zis... Mi-a povestit adesea... Cât de mult ținea la dumneavoastră și cum fără dumneavoastră n-ar fi fost nimic... n-ar fi existat... "Vezi tu, nevastă-mea?" îmi zicea... Forțam puțin nota... Voiam s-o consolez... Făceam și eu ce puteam... Dar lacrimile îi curgeau șiroaie...

– Nu plângeți, doamnă! nu plângeți!... Nu-i încă momentul!... Ar trebui dimpotrivă să vă întăriți... N-ați terminat încă... Acolo va trebui să vorbiți... la Beauvais... Poate că va trebui să vă apărați... Chiar

dumneavoastră spuneți...

– Da, ai dreptate, Ferdinand!... Da, ai dreptate... Sunt nebună... O bătrână nebună, asta sunt!... Încearca să reziste... Își ștergea ochii... Ferdinand! N-am spus asta numai așa ca să-ți fac plăcere... Dar să știi că te iubea... Te asigur, Ferdinand!... O știai și tu nu-i așa?... Îți dădeai și tu seama că avea inimă în fond... cu toate că uneori era mai dur... mai dificil cu noi...

– Da! Da! Știu, doamnă!...

– Și acum să se sinucidă așa... E îngrozitor! Îți dai seama?... Nu-mi vine să cred!... Nici nu-i de crezut!... Nu-și mai putea muta gândul de la această nelegiuire...

– Ferdinand! o lua de la capăt... Ferdinand! Ascultă!... Își căuta cuvintele... Nu-i venea nici unul... A! Da! Avea încredere, Ferdinand!... Și eu am încredere... Îți dai seama ce spun?... El care nu mai avea încredere în nimeni...

Lemnul nostru nu mai ardea deloc... Afuma numai odaia... Pocnea, împrășca... Se stingeă încetul cu încetul... I-am zis bătrânei... "Mă duc să caut unul care arde!" Și m-am repezit spre hambar... să caut un lemn uscat... să mai smulg ceva dinăuntru... O iau pieziș prin curte... la întoarcere trec pe lângă fântână, mă uit spre câmp... Observ ceva care se mișcă... Ai fi zis că e un om... Nu-i posibil să fie jandarmul?... N-avea cum să se întoarcă atât de devreme... Mă gândeam... Cine știe ce întârziat o mai fi... umbra după furat... Ei bine, îmi zic. A nimerit cam prost!... Hei! Hei! îi strig... Ce cauți acolo?... Nu răspunde... O ia la fugă... Brusc mă întorc și o iau spre hambar... Bănuiesc ceva necurat la mijloc... Îmi zic: "Fir-ar să fie! Bagă de seamă, băiete!..." Smulg repede un drug din gard... "Mi-ajunge..." îmi zic... Mă reped... Intru... și-o întreb pe bătrână:

– N-ați văzut pe nimeni?...

– Nu!... Nu!... zice...

Și exact în același moment la fereastra din față, numai la doi metri distanță, văd o mutră care se uită fix la mine... de dincolo de geam... un cap mare... Îi vedeam și pălăria... și buzele care se mișcau... Dar cuvintele nu puteam să le aud... Mă apropii cu lanterna, deschid fereastra larg și mă trezesc cu el drept în față... Aoleo!... L-am recunoscut imediat!... Era parohul nostru, Dumnezeu!... Fleury. Chiar el!... Smintitul!... Nu mai era nici o îndoială!... Al dracului!... De unde răsărise?... De unde apăruse?... se bâlbâie... mă împrășcă cu scuipat... Dă din mâini ca un apucat!..., Fericit că ne găsea pe toți la un loc!... Sare înăuntru!... Jubilează!... Țopăie!... Se învârte în jurul mesei... Bătrâna nu-și amintește de mutra lui, nici numele, nici împrejurările!... Un lapsus...

– E Fleury!... Uite! E Fleury!... Fleury ăla cu clopotul! Nu-l vedeți?... Uitați-vă bine la el!...

– Aoleu! Așa e! Pe crucea mea... da, chiar el. Vai! domnule paroh!... Of! Iertați-mă!... Iertați-mă!... Deci sunteți chiar dumneavoastră!... Atunci înseamnă că ați aflat! Simt că înnebunesc!... Acum vă recunosc! Vai! Nu vă mai recunoșteam!... N-ați aflat oribila veste?

Dar el nu se astâmpără numai pentru atât!... Continua să țopăie! Să facă salturi!... Într-un picior!... N-o băga în seamă... Se dădea peste cap! Făcea tumbe!... Se lăsa pe spate... Și apoi sări pe masă... S-a mai smucit o dată... a coborât dintr-un salt! Sutana lui era scoartă de căcăreze și baligă... plin, de la subsuori la urechi!... O! Sigur, el era cel pe care-l zărisem mai adineaori în câmp!... Ne speriasem unul de altul!... Era bine garnisit!... Căra după el un bazar întreg... Efectele complete ale unui soldat... două traiste! două bidoane! Trei gamele! Și un corn de vânatoare pe deasupra... imens, magnific... În bandulieră!... Totul zornăia la fiecare pas... Și nu avea de gând să se astâmpere!... Pălăria îl enerva cel mai tare... Îi cădea în ochi... un fel de pălărie de pai pentru pescari... Și mai era și decorat, amicul!... Sutana era doldora de ordine și medalii... Mai multe Legiuni de Onoare... toate pline de bălegar, un crucifix mare, un Iisus în ivoriu, toate zângănind legate de un lanț gros... Era atât de ud că odaia șiroia ca o stropitoare... sutana îi crăpase la spate de sus în jos... Era plin de mărăcini...

Bătrâna se satură să-l vadă scâlâmbăindu-se... Vroia să-l convingă... Ideea ei fixă... Îi făceam semne... Să nu-l enerveze!... că poate pleacă singur!... Să nu-l exaspereze... Dar nu te puteai înțelege cu ea... Era mulțumită că-l revedea... Încearca să-l înghesuie prin colțuri... Dar el mârâia ca o fiară... Se izbea scurt de perete, cu capul, gata să reia atacul... N-o asculta... Își apăsa degetele pe gură... Sșșș!... Sșșș!... Îi cerea să tacă... arunca în jur priviri deloc plăcute!... Se smintise de-a binelea, flăcăul...

– Nu știți, domnule paroh... Văd că nu știți!... Dacă ați fi văzut!... Vai! Dacă ați ști ce-a făcut!...

– Sșșș!... Sșșș!... Domnul des Pereires?... Domnul des Pereires? Pe el îl striga acum... "Hei,? Domnul des Pereires?..." O apucă de umeri și-i suflă în față violent. Un tic îi strâmbase toată gura... După care rămase încordat... ca să se destindă apoi prin mici zgâlțâituri...

– Dar n-am de unde să vi-l iau, domnule paroh!... Nu! Nu am!... Deci nu știți nimic?... Nu mai e aici, bietul de el! Nu mai e aici, nefericitul!... Haideți!... Nu v-a spus nimeni nimic?...

– Grăbiți-vă!... Grăbiți-vă!... O zgâlțâi din toate puterile!...

– Dar e mort, domnule!... Nu mai există!... v-am spus doar... Dar ea dăduse peste un tip mult mai decis...

– Vreau să-l văd!... Vreau să-l văd!... O ținea gaia-mațu... E foarte urgent!... Sșșș!... Sșșș!... "Presto!

Presto!..." A mai făcut o dată înconjurul mesei în vârful picioarelor! s-a uitat pe sus, pe jos, și în horn... a deschis dulapurile... a smuls cheile... a rupt coșul de lemne... a strâmbat balamalele... Era furios... Nu-i plăcea să i se împotrivescă cineva... Ticul îi trăgea buza în sus!...

– Domnule paroh!... Domnule paroh!... Nu faceți asta!... Ea încerca să-l convingă...

– Ferdinand! Te rog! Spune-i domnului paroh!... Nu-i așa, dragul meu, că e mort?... Spune-i domnului paroh!... Ea se agăță de traista lui...

Duceți-vă să vă uitați pe poartă, acolo stă scris!... Spune-i și tu, Ferdinand!... "Noroc"... Îl apucă de cornul lui de vânătoare... Dar el trăgea totul după dânsul... Papuica, masa, scaunele, farfuriile!...

– Destul! Destul! Prea multă nerușinare! Nerușinare! Sunteți cu toții niște nerușinați!... Directorul!... Génitron!... Courtial!... Mă înțelegeți!... Numai el!... Mă auziți!... El știe! El știe!... Génitron! Acolo!... Acolo!... Sunt așteptat!... Vrea să mă vadă imediat... Lăsați-mă!... Lăsați-mă!... Se desprinsese furios... Ea se izbi de perete...

– Destul! Destul! Vreau să vorbesc cu el!... N-o să mă puteți împiedica!... Cine?... Și-a suflecat sutana... a început să cotrobăie prin toate buzunarele... scotea hârtiuțe... capetele, tăieturi de jurnale... A rămas așa în genunchi cu mintea înfierbântată, năucă!... mult timp, mult timp!... Se bălbăia, socotea... număra toate hârtiile, una câte una... le-a netezit pe toate... le-a întins cu palma... Pe altele le-a cocoloșit...

– Sșșș!... Sșșș!... Și iar începea... ne poruncise să nu ne mișcăm. Poftim!... Autentic!... Vezi?... este cel mai autentic manuscris al faraonului!... Da!... Mi l-a întins ținându-l cu două degete...

– Uite! Tinere!... Mi le îndesa în palmă... un cocoloș... două cocoloașe... Domnule director!... Domnule director!...

Fir-ar să fie! Iar îl apucă... Se înfurie!... Își ia elan și arcuindu-se sări pe masă dintr-un singur salt... Îl striga pe Courtial cât îl ținea gura!... A apucat cornul de vânătoare. A suflat în el îndelung și apoi de câteva ori foarte scurt... cârâie... hârâie...

– O să vină!... Mă aude!... De zece ori, de douăzeci de ori la rând... Mă apucă de haine, mă scuipă, îmi suflă în ochi... Aoleo, ce mai pute, afurisitul... După acest miros mi-am dat seama cum a ajuns aici... A coborât la Vry-Controvert, halta "departamentală" la douăzeci și doi de kilometri de Blême! "Ceilalți" îl urmăreau, "ceilalți", a adăugat... Mă zgâlțâie ca să mi-o dovedească...

– Sșșș!... Sșșș!... Mai face la mine încă o dată... Puternicii!... Da! Da!... se întoarce spre fereastră... Se uita să vadă dacă nu vin?... Se ascunde, grohăie de după oblon... Și revine... se uită atent în jur... Face pipi în sobă...

Nu se mai încheie... Se întoarce lângă oblon... probabil că i-a văzut pe Puternici... Rumegă... Mârâie ca un mistreț...

– A! A! face... Niciodată!... Brr! Brr!... Niciodată!... S-a întors spre mine... Îmi bagă pumnii sub nas... Cât de mult s-a schimbat amicul de atunci de la Palais-Royal și până acum... Se făcuse crunt!... I-or fi dat să mănânce scorpioni! Acolo la azil!... Fir-ar să fie! Nu te puteai apropia de el!... O fi halit vitriol!... Nu se mai oprește... Umblă!... Se izbește de pereți... Amenință... Provoacă!... Nu mai vorbeam nimic cu bătrâna... Ne-am îngrozit în cele din urmă... Începu să alerge după mine... parohul nostru scandalagiu... Ce i-aș mai fi tras un picior undeva!... Lângă fereastră am zărit un bulumac... ne servea de vătrai... cu o măciulie mare... un mâner de fontă... ar fi fost destul pentru mutra lui... Și atunci s-ar mai fi întâmplat o crimă... I-am făcut semn bătrânei să se ferească un pic, o secundă... Să se lipească de perete... Fir-ar să fie!... Mi-ar fi plăcut mai mult să tacă... Să nu mai fi fost nevoie să-l ating... Dumnezeii lui de smintit! Că urât mai era!... Și tâmpit!... Să nu mă mai zăpăcească, lepădătura, cu ideea lui fixă... Nu aude ce i se spune... Cică-l ascundeam de el... Infernal!... Îi spun bătrânei!

– N-are decât! Gata! M-am săturat!... Uite așa!... Hai să i-l arătăm...

– Nu face asta! Ferdinand!... Nu face!... Te implor!...

– Ba da! Ba da!... poate că asta o să-l trezească... Poate c-o să-și vină în fire!... E prea pisălog, imbecilul! De asta a și înnebunit... Și pe urmă îl dăm afară... El se zbătea în continuare, se izbea de toate!... A ridicat masa... mare cât un monument!... Era puternic, mortăciunea!...

"Directorul!... Directorul!... Începu să mugească... I-am dat totul!..." Se prosterna, săruta crucifixul... Își făcea semnul crucii de mii de ori... După care cădea în extaz... Cu brațele întinse în lături... Parcă ar fi fost un crucifix el însuși!... Și apoi sare în picioare ca un arc... Reluându-și pe vârfuri dansul!... Cu ochii în plafon!... Făcea un tămbălău din ce în ce mai mare...

Ea mă trăgea, nu vroia să i-l arăt... pe ăla din bucătărie... Îmi făcea semne! "Nu! Nu!..." Ajunge comedia... Mi se umpluse paharul...

– Vino pe aici!... I-am apucat de cornul lui de vânătoare și hop! îl împing în bucătărie... A! Fleandura!... Nu ne credea!... Nu!... Ei bine, avea să vadă, nenorocitul... Toți nebunii sunt la fel... bucuria lor să-i contrazici...

Hai! Hai! apropie-te, figură!... Și-i împing un picior în fund!... Sare vin pic în sus!... Acum el e cel care nu mai vrea!... Și devin eu diavolul până la urmă!... Se trage înapoi! mârâie!... Îl târâi în fundul culoarului...

– Hoh! Luați lumânarea, doamnă, luați două... Să vadă bine... să-i sară în ochi... să nu ne mai bată la cap niciodată!... ajuns în bucătărie mă așez în genunchi... mă aplec... Îi arăt, exact sub nasul lui, anvelopa de jos... Nu-și poate da seama... Pun alături încă o lumânare...

– Vezi? Zi, bețivanule?... mai vii să ne smintești de cap?... Ei?... Îl recunoști?... Nu?... Se apropie, adulmecă... Nu-i vine să creadă... Îl miroase de-a lungul picioarelor... Se prosternează... Face o rugăciune... Nu se mai oprește... Apoi se întoarce... se uită la mine... Își reia cântecul funebru!...

– Ei? Ai văzut?... i-am zis... Ia spune, ai înțeles până la urmă, pisălogule?... Acum ai să te liniștești?... Ai să te cari de bună voie?... Să prinzi trenul?... Dar el grohăia mai departe și mirosea cadavrul... Și atunci l-am apucat de braț... Am vrut să-l trag deoparte... Vroiam să se ridice... Dar turbarea îi veni din nou... Îmi împinge un cot! Mă lovește în genunchi... Vai! Stârpitura! A! Mă doare! Am văzut stele verzi... Un pic a lipsit să nu-l fac grămadă acolo pe loc!... Turbase rău crabul nostru!... Îmi venea să-l omor, lepădătura!... Bătrâna se încăpățâna totuși... Îl lua cu buna... bine intenționată... vroia să-l liniștească...

– Vedeți dar, domnule paroh! vedeți că e mort!... De ce mă mai chinuiți!... S-a dus, nefericitul!... Și jandarmul ne-a interzis!... Nu trebuia să lăsăm pe nimeni să intre... Am promis! Acum din pricina dumneavoastră o să ne pedepsească!... Pe toți, pe Ferdinand și pe mine. La ce-o să vă folosească?... Asta urmăriți?...

În acest moment îmi zic: "Ei bine, scandalagiule, dacă tot nu vrei să crezi... am să-i arăt capul... Pentru că tot ne mai bănuia că-l ascundeam... După care am să-l dau afară!... Fără întârziere!... Ridic un colț de anvelopă... Apropii lumânarea... și-i descopăr toată terciuiala... Vrei să te uiți? Să-ți dai scama?... Îngenunchează ca să vadă mai bine... Îi repet:

– Ei, cum e, ghiuj rufos! Acum vii?... Îl trag... Nu vrea să se miște!... Insistă... Nu vrea să plece... adulmecă țeasta... Hm! Hm! Rage! Se aprinde!... Intră în transă!... Freamătă din tot trupul!... Vreau atunci să-i acopăr capul... Ajunge!... Dar el trage de pânză... E turbat realmente! Nu vrea să mă lase să-l acopăr!... Își bagă două degete în rană... Și apoi amândouă mâinile în hoit... Le înfundă în găuri... Smulge marginile!... Trage!... Scociorăște!... Și se încheiază în ele... Un pumn și l-a prins între oase! se aude o plesnitură... Trage!... Se zbate ca-ntr-o capcană... O bășică crapă!... și bulionul țâșnește, stropește totul în jur!... Își smulge până la urmă mâna... Și mă mânjește tot pe față!... Nu mai văd! Nimic absolut!... Mă zbat!... Lumânarea se stinge! Ea urlă!... Ah! Trebuie să-l opresc... Nu-l mai văd!... Mă reped spre mijlocul camerei... simt că înnebunesc... pe bâjbâite!... Îl dau jos!... Se duce de-a berbeleacul, porcull!... se lovește de zid... Bum!... Trosce!... Îmi fac vânt!... Ajung!... Dar mă răzgândesc!... Mă stăpânesc, mă ridic hotărât!... Nu rămân lângă el!... Mă feresc!... Fir-ar al dracului!... Nu vroiam să-l omor în bătaie!... Mi-am șters ochii! Mă stăpânesc perfect!... Îl oblig să se ridice imediat... Nu mai vreau să-l văd jos!... Îl lovesc cu picioarele în coastă... Se ridică puțin... Așa mai merge!... Îi trag o palmă. Și atunci se ridică de tot... Bătrâna îi toarnă în cap o căldare cu apă de ploaie... Înghețată... Începe să se vaite, să geamă! E din ce în ce mai bine!... Dar brusc se moaie iar... Oh! Smintitul! Poc! Trosce!... Se-ntinde cât era de lung!... Mai tresare de câteva ori ca un iepure... și apoi nu mai mișcă!... Oh! Idiotul!... N-a rezistat, lepădătura!... M-am uitat spre ușă... L-am tras amândoi pe marginea drumului... Nu vroiam să-l lăsăm înăuntru... ca să ni-l pună tot nouă în cărcă!... O clipă! Gata!... Cum să-l găsească jandarmul în odaie?... Așa cum arăta!... La discreția noastră!... Ce tâmbălău ar fi ieșit!... S-ar fi zis cu noi!... Nici măcar nu trebuia să se știe că a fost înăuntru!... N-am văzut, n-am auzit!... Pace bună! Nu era de noi!... Așa! Afară?... Da!... La aer!... Chiar leșinat!... Și tot mai mârâia... Adulmeca băltoaca... De deasupra turna cu găleata... ne-am întors repede amândoi... am tras zăvorul la ușă... Rafalele de ploaie intrară după noi... I-am zis bătrânei:

– Să nu ne mai mișcăm!... Chiar dacă strigă... N-am auzit nimic!... Când o să se întoarcă jandarmul!... Vom face pe proștii și cu asta basta!... Treaba lor!... Dacă-l gălesc!... Bine!... Ne-am sfătuit!... Am hotărât!...

A mai trecut aproape o oră!... Poate chiar un pic mai mult... Am curățat bucătăria... Bătrâna făcea de pază la fereastră...

– Nu vă uitați încoace, doamnă!... Nu vă întoarceți!... Nu vă ocupați de mine... Priviți bine ce se petrece afară!... Eu întind din nou cadavrul... refac un pic culcușul... Sângele curgea șiroaie... Aduc o mână de fân și-l împrăstii peste tot... Șterg bălțile, pe ici, pe colo... Îi mai pun niște paie sub cap... un snop gros cât o pernă... Dar cel mai greu era cu împrôscăturile!... petele se întindeau pe plafon... și chiar cheaguri lipite... Grea treabă!... Am încercat să spăl totul... am dat cu buretele... dar urmele tot nu se ștergeau... Lasă-le dracului!... Trebuia să termin!... Aduc lumânările... Ies!... Și mă așez alături... lângă bătrâna și aștept... Of! Și atunci mă apucă frica!... Nebună!... Mă luă în primire!... Dacă jandarmul observă?... Și-și dă seama de corida noastră!... Ah! Frumoasă poveste! Cum aveam s-o scoatem la capăt?... Mai ales dacă-l găsește pe paroh leșinat la marginea drumului!... Frumoasă recuzită!... Fir-ar să fie!... Și blestematul ăsta de jandarm care nu se mai întoarce!... Se îndopa probabil cu borșul soră-sii vitrege!... Nu mai rezistam... Am mai adus fân... ne-am lungit pe jos... Nu ziceam

nimic... Mă gândeam... Noaptea n-avea să se mai termine niciodată!... N-aș fi putut să adorm cu toată frica pe care o aveam în mine!... Niciodată n-am crezut că s-ar putea să-ți fie atât de frică... Și deodată aud o fanfară... Dumnezeii mă-sii de ordură!... Asta era!... Cornul de vânătoare!... Se auzea din câmp... nu prea departe! Îmi zic: "El e! Ah! Bruta!..." Am recunoscut toate hârâiturile! Se pusese pe picioare! Dacă o să-și aducă aminte?... Oh! Ticălosul! Canalia!... Se lua la întrecere cu rafalele ploii! Cu tot vacarmul furtunii!... Cu trompeta lui răgușită! Fir-ar să fie! E destul! Totuși!... Sufla în ea din toate puterile!... Aoleo, ce mai focă!... Nu prea era de glumit cu un asemenea popă!... Paiața! Ce tărăboi făcea! Pisălogul!... Plicticosul!... Ventuza!... Pe urmă mi-am zis: "Nu! Era mult mai bine să se gargarisească, chiar așa infect cum o făcea!... Era un semn că se pusese pe picioare... Probabil că era fericit!... Nu dăduse ortul popii! Oh! Lepădătura! Răcnește! Răcnește! Cât vrei, rege al mișeilor! Trage-i din trombonul tău!... Îi venise deci sufletul la loc!... Își luase iarăși vânt! Dă-i drumul! Dă-i drumul! Blestematele! Cârâie din cornul tău!... Cât poștești!... Tot e mai bine decât să fi crăpat!... Asta da! Trebuie să mărturisesc! Fir-ar să fie!" Sughita și râgâia în alama lui! Ne asurzea! Ne stâlcea creierii cu instrumentul lui insuportabil, marele gonaci!... Fără oprire!... Abia dacă un minut își trăgea sufletul! Și iar o pornea!... Mereu mai tare!... Fără îndoială!... Nu putea fi nimeni altcineva decât turbatul nostru!... A cântat din fanfara lui cam până la șase și jumătate... Se zărea de ziuă când cineva ne bătu la fereastră... Era jandarmul nostru!... Se întorcea exact la timp... La șanc!... Se culcase la Blême, așa pretindea... lângă calul lui, chipurile... că n-a mai putut să-l potcovească la Tousnes... Că era deja prea târziu... Nu mai găsisse pe nimeni la fierărie...

– Da cine a cântat din corn aici în câmp? Toată noaptea!... N-ați auzit nimic?... Ne-a întrebat pe loc!

– Nu!... Din corn?... O! Nu!... am făcut... Nimeni!... Nimic!...

– Ia te uită! Ciudat totuși... bătrânii mi-au spus..... Și a deschis fereastra... preotul era chiar lângă... sări înăuntru ca un ied... Atâta aștepta... S-a lăsat în genunchi în mijlocul odăii... Și a început: "Tatăl nostru carele ești în ceruri!... Vie împărăția ta!..." Și iarăși... Repeta tot timpul... ca un fonograf... Se lovea cu pumnii în coaste!... Tremura din tot trupul... Țopăia lovindu-se la țurloaie... Își făcea singur rău... Nu vroia să se mai oprească... Se strâmbea de durere... Se schimonosea ca un torturat!... "Vie împărăția ta!... Vie împărăția ta "... din ce în ce mai tare.

"Ei bine!... Ei bine!..." Jandarmul se zăpăcise complet văzând un asemenea tip în fața lui... "Dar ăsta e un civil..." Nu știa ce să mai creadă... I se astupase mintea... Bătrâna se afera în altă parte... Ne făcea cafeaua... s-a repezit la o ceașcă!... A vrut s-o soarbă toată!... Era complet preocupat de această treabă! Sugea cafeaua prin țâșnitoarea ibricului... Și-a fript toată gura... sufla ca o locomotivă... Jandarmul râdea de plesnea... "Dar e nebun, zău!... În orice caz, normal nu e!... Asta-i sigur! Eu să zic... mă doare-n cot! Mi-e absolut indiferent!... Nebunii nu intră în sarcina mea!... Nu-i cunosc!... Țștia depind de Asistență!... Dar nu prea cred eu că ăsta-i preot!... Nu prea are mutră! De unde-o fi răsărit!... De pe unde-o fi scăpat? De pe la vreo infirmerie?... sau vine de la vreun bâlci!... Nu cumva e beat?... Poate că e numai deghizat? Oricum nu intră în sarcina mea!... Dacă era vreun dezertor!... Atunci, da, era treaba mea! Mă privea direct!... Dar mii de draci, nu mai are vârsta! Ei, moșule!... Ce vârstă ai?... Nu vrei să spui?... " Dar celălalt presupus nu răspundea... lingea fundul ceștilor...

– Mă, dar meșter ești!... Bei chiar și cu nasul! Oh! Ia te uită! Ei, moșule!... ai un corn foarte frumos... Bună sculă!... Mă tot întreb de pe unde o fi venind!...

Dis-de-dimineată năvăli spre coșmelia noastră o armată de curioși!... Stăteai și te întrebai de unde răsăriseră?... În ținutul ăsta pustiu, chiar că era o enigmă... De la Persant! Nici acolo nu fusese niciodată atâta lume!... La Mesloir nici atât... Veneau deci de mult mai departe... din alte cantoane... din alte ținuturi... Atât de numeroși, atât de înghesuți că începură să ne calce culturile... Nu mai încăpeau pe drum. Făcuseră din câmpuri drum bătut, rambleurile se prăbușiseră sub greutatea omenetului... Toți vroiau să vadă, să știe, să dărâme totul... de sus turna întruna... Dar ei nu se sinchiseau!... stăteau așa înțepeniți în mocirlă... Până la urmă au năvălit în curte... Se auzea o rumoare răgușită...

Chiar în primul rând, sub ferestre, se formase un fel de baltă de babe! Frumos le mai ședea!... Se lipiseră de obloane; erau pe puțin cincizeci... croncăneau mai tare decât toți ceilalți la un loc... Se loveau cu umbrelele!

În sfârșit ambulanța promisă a sosit... Era pentru prima oară când părăsea orașul aventurându-se pe drumuri!... Șoferul ne avertizase... Spitalul din Beauvais o cumpăraseră de curând... Ce mai pană a avut pe drum!... De trei ori au plesnit cauciucurile!... Și benzina curgea... Trebuia să se grăbească să ajungă înapoi înainte de căderea nopții... Am scos brancarda, am apucat fiecare de câte un capăt. Nu mai puteam pierde nici o secundă!... Mecanicului i se făcuse acum frică de altceva... Să nu cumva să se întrerupă contactul... Nu avea voie să se oprească!... Chiar pe loc și tot trebuia să se învâртеască!... Dar și asta prezenta un pericol, din cauza scânteilor... Ne-am dus după Courtial... Mulțimea a năvălit pe toate ușile. Ne înghionteau din toate părțile... blocaseră terasa și culoarul, că numai îmbrâncindu-i, lovind cu putere în stânga și-n dreapta, ajutați de jandarm,

ne-am putut face loc cu multă greutate... Ne-am întors repede cu targa și am împins-o pe două șine speciale până în fundul mașinii... Se-mbuca exact... Am tras perdelele... din pânză cerată neagră... Și cu asta gata!... Țăranii nu mai vorbeau... Și-au scos șepcile... absolut toți mocofanii, tineri, bătrâni, muierile își făceau cruci peste cruci... cu picioarele bine înfipite în noroi... Doamne, și ce mai turna... ca dintr-o căldare!... Șoferul ambulanței s-a urcat la volan... pe scaunul lui... a băgat în contact! Bum! Poc! Hâc! Câr! Sughița teribil!... Motorul era ud... Hârâia din toate tuburile... În sfârșit, s-a hotărât... A făcut un salt... două... Ambreiază... Se pune în mișcare... Parohul Fleury, când vede drăcovenia că o ia așa din loc, se repede în urma ei, aleargă cam vreo sută de metri... din toate puterile... și sare cu boltă din drum drept în parbriz... A trebuit să ne luăm după el... Să-l smulgem cu forța de acolo! Dar el se împotriva sălbatic!... Până la urmă am reușit să-l închidem în hambar! Dar, vai, cât de greu!... Motorul odată blocat n-a mai vrut să pornească! A trebuit să-l împingem cu toții până pe creasta platoului... să-i facem vânt... ambulanța a luat-o brusc la vale, coborând povârnișul într-un vacarm de hârâituri și zgâlțâituri... aproape vreo trei kilometri!... Era un sport, nu glumă!... Ne-am întors la fermă... Ne-am așezat în bucătărie... Am mai așteptat puțin... Să obosească oamenii și să plece... Nu mai aveau ce privi, era evident... Dar tot nu se mișcau... Cei care nu aveau umbrele se instalaseră în curte, în hambarul din mijloc și mâncau! Noi am tras obloanele...

Am mai cotrobăit printre lucruri, ce lăsam, ce luam?... Dar ce ar mai fi fost de luat?... Măcar de îmbrăcat ceva cât de cât... Mare lucru nu mai rămăsese! Mărturisesc! Bătrâna a mai găsit un șal... A rămas tot în pantaloni, îmbrăcată la fel cu noi. Nu mai avea nici o fustă... În privința mâncării ne mai rămăsese ceva șoric pe fundul unui borcan... cât să hrănești câțelul... Aveam să-l luăm cu noi la gară... I-am dat să mănânce... Am mai descoperit o pereche de pantaloni în dungii după dulap... Și o vestă cu butoni din os! Un costum de paznic de vânatoare!... Gorobeții îl șterpeliseră... Și nu spuseseră nimănui...

Cu așa zisul meu raglan pe deasupra... avea să-mi țină cald... mai ales cu pantalonii de ciclist!... De lenjerie, nici pomeneală!... Nici o treanță măcar!... Încălțările?... Ale mele mai țineau încă!... Le crăpasem puțin pentru că-mi rămăseseră mici... Le legasem pe deasupra cu sfori... Era comod dar era frig în ei!... Mai greu i-ar fi fost bătrânei să facă tot drumul, din cauza papucilor băgați în șoșoni. Intra apa în ei! I-a legat cu sfori, i-a înfășurat în jurnale... Să semene cu niște cizme și să nu mai joace în picioare... Persant era oricum destul de departe!... Iar Beauvais și mai departe... De trăsură nu putea fi vorba!... Am mai băut o cafea... Și ne-am alăturat jandarmului... El trebuia să ne escorteze, își ținea calul de frâu, tot nu reușise să-l potcovească!... Preotul vroia și el să vină cu noi!... Mi-ar fi convenit să-l fi lăsat pe acolo!... Închis sub cheie... Dar imediat ce se vedea închis făcea un tămbălău înfricoșător... Nu era deci soluția cea mai bună!... Să spunem că ne-am fi făcut că-l uităm pe acolo închis în bojdeucă... Dar dacă spârgea totul! Și scăpa diavolul... Dacă ieșea pe acoperiș și se lăsa pe vreo streășină! Rupându-și cele ciolane? Pe cine avea să cadă păcatul?... Cine ar fi fost vinovat?... Bineînțeles că tot noi... Tot pe noi ne-ar fi închis!... Asta fără umbră de îndoială!... I-am deschis deci ușa... S-a aruncat în brațele mele... Mă iubea la nebunie... Pe urmă n-am mai găsit câinele... Am pierdut aproape o oră căutându-l... În hangar... În pod... Nu era nicăieri, câțelandrul nostru... În sfârșit, a apărut... Eram gata de drum...

Mârlanii de afară care așteptau n-au zis nimic când ne-au văzut plecând... N-au făcut nici măcar uf! Nici o vorbă! Am trecut pe sub nasul lor... Înșirați pe marginea șanțului, țărani, țărani... Ne-am așternut la drum... Așternut... În sfârșit, cam mult zis... Mergeam destul de prudent... Numai nenorocitul ăla se dădea de ceasul morții, țopăind când în dreapta, când în stânga... Era foarte curios să știe încotro o luasem... Mergeam să-l vedem pe Carol cel Mare?... Începu să întrebe cu voce tare... Din tot ce-i răspundeam nu înțelegea nimic!... Dar nici de părăsit nu vroia să ne părăsească... Ne-ar fi fost imposibil să scăpăm de el... Drumul îl înfierbânta... Galopa înainte cu câțelul după el... Se urca pe câte un tăpșan... Ducea la gură cornul de vânatoare... Și sufla în el... Când îl ajungeam din urmă pornea alătura cu noi... Dacă treceam de el, ne ajungea în fugă... Galopa ca un cal... Așa am ajuns precedați de o răsunătoare fanfară, cu surle și trâmbițe, la primele case... la intrarea în Persant... Jandarmul a luat-o la stânga... Își încheiase misiunea... Ne lăsa să ne descurcăm singuri... Nu ne mai vroia tovarăși de drum... Nici nu mergea în aceeași direcție cu noi... Noi am luat-o spre gară... Ne-am interesat imediat de mersul trenurilor... Bătrâna pleca la Beauvais exact peste zece minute!... Eu mai aveam o oră până la trenul de Paris... Ea trecu pe peronul din față... Era timpul să ne luăm rămas bun... Nu ne-am spus nimic special... Nu ne-am promis nimic... Ne-am îmbrățișat... – Aoleo! Mă înțepi, Ferdinand!... Era barba mea pe care ea de abia acum o remarcase. O glumă!... Era curajoasă... Un merit, în mijlocul atâtor nenorociri... Nu știa unde avea să se ducă... Nici eu, dealtfel! Ne zbăteam de atâta vreme urmăriți de nenoroc!... De data asta o încurcasem urât de tot!... De fapt, trebuia să ne fi dat seama de la început... Nu prea aveam ce ne spune...

Văzându-se în gară, preotului i se făcuse frică... Se ghemuise într-un colț... Nu ne mai părăsea din ochi... Nu se uita decât la mine... Cu ochii măriți... Oamenii din jur se întrebau curiosi, ce dracul făceau pe acolo... el cu trompeta... papuica îmbrăcată în pantaloni!... Costumul meu legat cu sfori... Nu prea îndrăzneau să se apropie... La un moment dat tutungiul ne-a recunoscut... "Darăștia sunt nebunii de la Blême!" a strigat... Și-a

produs un soi de panică... Dar trenul de Beauvais intra în gară... norocul nostru... S-a produs chiar o învălmășeală... Grăsana și-a făcut vânt... s-a urcat cu spatele spre sensul de mers al trenului... Și-a rămas în ușă cu cățelul lui Dudule lângă ea... îmi făcea semne de rămas bun... Și eu îi făceam cu mâna!... În momentul când trenul a pornit... a apucat-o tristețea... Of! Oribil! Se strâmba de acolo din ușa vagonului... Și apoi: "Rămâi cu bine!" mi-a strigat ca și cum și-ar fi rănit gâtul... Făcea așa ca un animal...

– Ferdinand! Ferdinand! A mai urlat o dată... Trecând prin gară... pe deasupra tumultului... Trenul a intrat în tunel... Nu ne-am mai văzut de atunci!... Nu m-am mai întâlnit cu patroana mea niciodată... Am aflat mult mai târziu că murise la Salonic, așa mi s-a spus la Val-de-Grâce în 1916. Plecase infirmieră pe un vas de transport... Murise de nu știu ce variolă, cred mai degrabă că fusese tifos... Am rămas numai noi doi, eu și cu parohul, pe celălalt peron, de unde pleca trenul spre Paris. El tot nu înțelegea nimic... Nu-și dădea seama de ce ne aflam acolo... Dar în sfârșit, nu mai cânta din corn!... Era numai plin de frică, să nu-l las cumva pe drum... Abia a intrat trenul în gară, că a sărit și el în urma mea... S-a ținut de mine până la Paris... Când să ies din gară l-am pierdut o secundă... Mă fofilasem pe altă ieșire... Dar m-a ajuns din urmă, pisălogul!... L-am semănat pe *rue La Fayette* (exact în fața farmaciei)... Am profitat de înghesuială... Am sărit într-un tramvai, strecurându-mă printre trăsurile... Un pic mai departe m-am dat jos... *Boulevard Magenta*... Vroiam să fiu un pic singur... Să mă gândesc încotro o luam...

Eram îmbrăcat atât de caraghios... Nu prea eram de arătat într-un oraș... Oamenii se uitau curioși la mine... Era exact momentul când se închideau magazinele și lumea ieșea la plimbare... Trebuie să fi fost un pic mai devreme de ora șapte... Făceam oricum senzație cu raglanul meu răsuflecat... M-am furișat sub o poartă... Cel mai tare sărea în ochi pardesiul acela al meu băgat în pantaloni care-mi dădea o formă ciudată... Și n-aveam nici o posibilitate să mă schimb!... Nu mai aveam cămașă... Pantalonii nu se țineau decât pentru că băgasem foarte multe în ei!... Nu aveam pălărie... Purtam una a lui Dudule, o caschetă de piele toată răscoaptă... Acolo mergea... Dar aici n-o mai puteam purta... Am aruncat-o după o poartă... Și trecătorii ăștia păreau mereu mai mulți... Nu puteam risca s-o iau pe străzi echipat atât de fantezist... Trebuia să aștept să se mai rărească... Mă uitam pe stradă la oamenii care treceau... Uimit de numărul mare de autobuze... fără imperială... de mașinile-taxi... mult mai numeroase decât trăsurile... făceau un vacarm îngrozitor... Pierdusem obișnuința acestui trafic atât de intens... Mă zăpăcea... Mi-era chiar un pic de greață... Mi-am cumpărat un corn și o ciocolată... Era timpul... Le-am strecurat în buzunar... Aerul părea mult mai moale, ca întotdeauna când te întorci de la țară... Lipsește vântul... Și atunci m-am întrebat dacă să mă întorc sau nu în Pasaj?... Așa, de-a dreptul?... Și dacă veneau polițiștii să mă caute?... trimiși de sâsăit...

Părăsind *Boulevard Magenta* am ieșit iar pe *rue La Fayette*, cea pe care o știam atât de bine, n-aveam decât să cobor, nu era greu, *rue Richelieu*, pe lângă Bursă... n-aveam decât s-o iau de-a lungul felinarelor... Oho! Cunoșteam bine drumul!... Dacă o luam la dreapta, dădeam pe *rue Chatelet*, pe la vânzătorii de păsări... cheiul cu flori, *Odeon*... era drumul care ducea la unchiul meu... Puteam găsi un pat de dormit... Nu asta era problema cea mai grea... În ultimul moment mă puteam decide... Dar cum aveam să-mi găsesc o slujbă? asta era problema!... Cui aveam să mă adresez?... Am ieșit un pic din ascunzătoarea mea... Dar în loc s-o iau pe boulevard am cotiguit-o pe o străduță... M-am oprit în fața unei vitrine... Am zărit un ou... roșu... Mi-am zis: "Am să-l cumpăr!"... La lumină mi-am numărat bănuții... Îmi mai rămăseseră trei monezi de câte cinci franci, îmi plătisem drumul, al meu, al preotului... L-am cojit direct pe teighea și am mușcat... L-am scuipat imediat... Nu puteam înghiți nimic!... Fir-ar să fie! Nu luneca pe gât... Mă îmbolnăvisem, lua-m-ar ciracul!... Parcă aveam rău de mare... Am ieșit... Pe stradă totul se clătina cu mine... Trotuarul... Felinarele... Prăvăliile... Desigur că mergeam împleticit... Un agent se apropie... Mă grăbesc... O iau pieziș... Mă ascund într-un gang... Nu vreau să mă mai mișc... Mă așez pe o ștergătoare... E oricum mai bine!... Mi-am zis: "Ce ai, băiete?... Doar nu te-ai lenevit până-ntr-atâta!... Nu mai ai putere să mergi înainte?..." Și greața asta!... Strada mă speria... numai văzând-o în fața ochilor... pe stânga... pe dreapta... toate fațadele... Închise... negre! Fir-ar să fie!... deloc îmbietoare... Era mai rău decât la Blême!... Nu mai aveam nici un nap de furat... Tremuram din tot trupul... mă durea burta... și capul!... Aș fi vărsat totul... Uf! Nu mai puteam să mă urnesc! Mă lipisem de un galantar... Acolo mă puteam gândi în voie!... Nu mai era glumă... chiar acolo lângă zid!... Cum se mai ostenise, biata bătrână, mi-aduceam aminte, să nu crăpăm cu toții de foame!... Aproape că nu-ți venea să crezi!... Al dracului! Acum eram singur!... Se dusesse Honorine!... Fir-ar să fie! Era de treabă grăsana!... curajoasă... ne apăraseră cât putuse!... Noi eram cu toții niște smintiți!... Eram sigur că n-aveam s-o mai revăd niciodată... Nu mă îndoiam!... Și dintr-o dată mi se făcu urât!... Totul mi se păru mizer!... Și iarăși mă apucă greața... am mai găsit o ștergătoare... am vomat într-o rigolă... Trecătorii mă luară la ochi... A trebuit s-o întind... Vroiam totuși să merg înainte...

M-am mai oprit o dată pe *rue Saint-Denis*, când am ajuns la capăt. Nu mai vroiam să merg mai departe, găsisem un colțișor unde nu mă vedea nimeni... M-am așezat, parcă-mi era mai bine... mersul, asta îmi făcea

rău... Când simțeam că mă ia amețea, ridicam capul în sus, asta parcă mă mai ușura... Cerul era senin... Parcă niciodată nu-l văzusem atât de limpede... Mă uitam la el cât era de luminos... Recunoșteam toate stelele... Sau aproape pe toate... pe nume... Mă pisălogise destul fanfaronul meu cu traiectoriile lui!... Le reținusem așa, aproape fără să vreau... ce să spun... "Caniopa", "Andromeda"... erau acolo în *rue Saint-Denis*... Chiar pe acoperișul din față..., Un pic mai departe, în dreapta, "Carul" care clipea alături de "Balanță"... le recunoșteam... Dar ca să nu te înșeli în privința lui "Ophuchus" era ceva mai greu... Puteai foarte ușor să-l iei drept Mercur, dacă n-ar fi fost asteroidul!... Grea treabă!... De exemplu "Leagănul" și "Coama", le încurcam aproape întotdeauna... Cu "Pelleas" n-o nimeream niciodată! Dar în seara asta nu dădeam greș!... Era chiar "Pelleas"!... mai la nord de "Bacchus"!... nu era ușor, pentru un miop ca mine... Chiar marea nebuloasă Orion se vedea clar... Între "Triunghi" și "Ariadna"... Nu era deci nici un pericol să te rătăcești!... O șansă excepțională... La Blême nu-l văzusem pe Orion decât o singură dată... Deși îl căutam în toate seriile!... Cât de fericit ar fi fost el, care inventase o lunetă, să le poată vedea atât de clar... El care le căuta atâta!... Editase chiar un ghid privitor la "Reperetele asteroizilor" și un capitol întreg despre nebuloasa Antiopa." Era cu adevărat o mare surpriză să le poți descoperi la Paris... Unde cerul era celebru pentru opacitatea lui... Parcă-l auzeam pe Courtial jubilând... Parcă-l auzeam bătând câmpii acolo lângă mine pe bancă...

– O vezi, băiatule, uite cea care clipește?... nu e o planetă... E una înșelătoare!... Nici nu poate fi luată măcar ca un reper!... E un asteroid... Un vagabond!... Mă înțelegi?... Nu te lăsa înșelat!... Un vagabond... Poate că în două milioane de ani să ne dea și el ceva lumină!... Și îl vom putea probabil fotografia!... Acum nu-i decât o iluzie și-ți strică tot filmul!... Și cu atât ai să rămâi!... Oho! Nici nu știi cât de înșelătoare e o "vaporidă", puștiule!... Nu valorează nici măcar cât o "cometă de atracție"... Să nu te lași tras pe sfoară, visătorule! Stelele sunt niște șarlatane! Gândește-te bine înainte de a te angaja! Nu sunt numai niște flecușete luminoase! Ține minte! ca dynametru! Expunere, un sfert de secundă! Altfel îți arde filmul, cât ai zice pește! Sunt teribile! Contradictorii! Păzea! Plăcile sunt scumpe! Nu le găsești pe toate drumurile... Nu, nu, tătucule!..." îi auzeam iar toată pelteaua!... "O singură dată dacă ai privi un lucru... Trebuie să nu-l mai uiți niciodată!... Nu-ți forța inteligența!... Rațiunea împiedică totul... Instinctul întâi... Când e bine orientat, ești în câștig!... Instinctul nu te înșală!" Eu aveam prea multă rațiune... Și picioarele făcute zob... Și am mai mers o bucată... Am găsit altă bancă... M-am sprijinit de spătarul ei!... Nu-mi era deloc cald... Mi se păru că-l văd prin preajmă, întors cu spatele la mine, pe bătrânul meu. Aveam halucinații... Băteam câmpii în locul lui... Cu propriile lui cuvinte absolute... Trebuia să-l aud vorbind... să-mi aduc aminte de toate... Era acolo pe asfalt în fața mea... "Ferdinand! Ferdinand! Ingeniozitatea este omul... Nu te gândeai întotdeauna numai la păcat..." îmi înșira toate minciunile lui... Toate mi se îmbulzeau în minte!... Discutam cu el acum cu voce tare!... Oamenii se apropiau ca să mă asculte... Probabil credeau că sunt beat... Am închis gura... Dar atunci mi se făcea iar rău, mă apuca iar durerea de cap. Amintirile mă luaseră în stăpânirea lor... Nu puteam crede că e mort, bătrânul meu pișicher... Și totuși capul lui făcut chisăliță mi-era foarte viu în minte... capul bălăngănindu-se... șiroind pe drum!... Fir-ar să fie! Și ferma din deal! Și băiatul târăturii, Arton... și cazmaua!... Și mătușa Jeanne! Roaba lor! Drumul pe care l-am purtat împreună cu bătrâna!... Fir-ar blestemat!... Toate îmi veneau în minte... La toate mă gândeam... Barul de la "Émeutes"... Naguère!... Comisarul de la *Bons Enfants*... Efluviile alea fără rost... barabulele alea infecte... Scârboasă poveste... cum ne mai mințise... Și acum îmi apărea din nou, parșivul... Era acolo în fața mea, lângă bancă... Îi simțeam mirosul de hoit... Îmi cârnea nasul... Asta era prezența morții... Așa se întâmplă când vorbești în locul lor... M-am ridicat brusc... Nu mai rezistam... Am țipat o dată cât am putut... Să mă ia și să mă ducă... am ridicat ochii spre cer să nu mai văd fațadele... mă întristau prea tare... Prea îi vedeam capul pe toți pereții... pe la toate ferestrele... În întuneric... Sus de tot Orion nu se mai vedea... Nu mai aveam nici un punct de reper printre nouri... Dar am zărit-o pe Andromeda... Mă îndârjeam... Am căutat-o pe Caniopa... Cea care clipea lângă Ursă... mă zăpăcisem complet... Mi-am reluat totuși plimbarea... De-a lungul Bulevardelor... M-am întors pe la Porte-Saint-Martin... Nu mă mai țineau picioarele!... Mergeam pe două cărări... Îmi dădeam seama totuși... Mi-era o frică înspăimântătoare de polițiști... Mă credeau și ei beat... În fața ceasului de la "Nègre" am făcut psst! psst! unei trăsurii... M-a luat...

– La unchiul Edouai'd!... i-am spus...

– Unde la unchiul Edouard?...

– *Rue de la Convention*! 14! Dacă aveam să mai hoinăresc, până la urmă aveau să pună mâna pe mine... cu amețea asta... Era foarte riscant... Dacă m-ar fi luat la întrebări... Ce-aș fi putut să le răspund?... Unchiul Edouard era acasă... Nu păru surprins... Era doar mulțumit că mă revedea... M-a așezat la masă... Mi-am ridicat puțin redingota... Mi se vedeau pantalonii cu dungii...

– Da caraghios mai ești îmbrăcat! băgă el de scamă... și mă întrebă dacă am mâncat.

– Nu mi-e foame... i-am răspuns.

– Aha! N-ai poftă de mâncare?...

Și începu pe loc să-mi povestească... Toată istoria lui... Era foarte ocupat... Tocmai se întorsese din Belgia, ieșise din încurcătură!... În sfârșit, i se acceptase "pompa extra-demontabilă" de către un consortium de fabrici... Nu în condiții grozave... A mai avut litigii, reclamații... În legătură cu brevetele... "Multiplele", "reversibilele"... Se săturase!... Migrenele și avocații nu era genul lui... Cu acest mic capital lichid se va apuca de ceva mult mai bun, mai decis... O întreprindere mecanică... pentru reparațiile mașinilor... motoare mai vechi, de la mâna a doua... O afacere totdeauna rentabilă... Se va mai ocupa pe deasupra de farurile și claxoanele clienților... se pricepea... Să le modernizeze... În privința accesoriilor, nichelărie, alămuri, astea au fost căutate întotdeauna. E destul să te ții un pic la curent, să le dregi pe ici pe colo, și găsești client cu trei sute la sută... Țasta-i comerțul!... Nu era deloc încurcat... cunoștea toate sforăriile... Dacă mai stătea pe gânduri era numai din pricina amplasărilor... Vroia să se mai gândească... Nu era prea limpede specificat în clauze... Era ceva în legătură cu participările la fondul de comerț... Mirosea a șarlatanie... Se reluau greu tratativele... Prelungea tătarile... Știa el bine lecția... Era cât pe aci să subscrie la un fel de asociație pentru o fabrică de mari furnituri de caroserie... La o sută de metri de Porte Vanves... Nu se făcuse... Ția erau gata să-l bage în afacere... Dar îl luase frica în ultimul moment... Nu avea încredere în parteneri... Și avusese dreptate!... El se gândea întotdeauna ce face!... Prea era frumos ca să fie o afacere cinstită... Aproape 47%... Sigur că erau niște bandiți!... Nu avea de ce să-i pară rău! Să se fi lăsat prins în compania unor asemenea gangsteri!... În sfârșit, mi-a spus tot... Mi-a descris... Tot ce s-a întâmplat de la plecarea mea la Blême până în ziua în care mă întorsesem... Veni și rândul meu să povestesc... Am început încet... A ascultat până la sfârșit...

– Ei bine! Ei bine, prietene! Deci asta e! Mare nenorocire!... Nu-i venea să-și creadă urechilor!... Rămăsese cu gura căscată! Nu mă mir atunci că ești numai pielea pe băț!... V-ați învățat minte! Fir-ar să fie!... E o lecție!... Vezi, fiule!... Țasta-i satul!... Dacă ești din Paris, trebuie să rămâi aici!... Mi s-au oferit și mie un fel de mici depozite, firme, garaje prin împrejurimi... erau îmbietoare când auzeai... "reprezentări", biciclete, cauciucuri... că tu ești stăpân... că ai multă libertate... c-o fi, c-o păți! Dar eu nu m-am lăsat niciodată dus cu nula!... Să-ți spun drept... Afacerile la țară sunt lucruri pe care trebuie să le cunoști bine... Trebuie să te fi născut acolo, în gunoiștea lor... Ia uite-te la tine, ai descins acolo exact ca un novice... Și ai intrat într-un furnicar! Închipuie-ți! Fierbinte! Clocotind!... Imediat ce ai descins, au pus stăpânire pe tine!... Neștiutorul!... Fără îndoială!... Toată lumea te halește... Zarurile sunt aruncate!... Râd de tine!! Profituri? Cotul!... Nu te alegi cu nimic! Te trag pe sfoară, oriunde te-ai duce!... Cum să te descurci?... Nu rezisti nici o secundă... Trebuie să te fi născut acolo... Asta-i idealul!... Altfel te afunzi la fiecare cotitură!... Nu te poți desfășura!... Nimic nu se pune pe picioare cât ai zice pește! Nu poți inventa anghinarea!... Nu ai decât o șansă din zece mii! Dar voi cum ați plecat acolo?... Culturi centrifuge?... Mare prostie!... Ați căutat-o cu lumânarea... V-au alungat pur și simplu... Vi s-a înfundat!... Doamne, cât ești de slab! E de necrezut!... Țți place supa de tapioca?... Caută prin bucătărie... Trebuie să fie cel puțin ora nouă... O să te pui pe picioare! Aici o să-ți revii! Țți garantez!... Dar trebuie să mă ascuți! Fără mofturi și fasoane... Și s-a uitat o dată la mine întorcându-se... la costumul meu... care l-a făcut să zâmbească... combinezonul-pantaloni... sforile...

– Nu poți rămâne așa în trențe... Am să-ți dau un pantalon... Așteaptă... Să-ți caut ceva... Mi-a scos din dulapul cu uși glisante un costum complet în perfectă stare... Și o blană de urs... formidabil de păroasă... "Pune asta pe tine, până una, alta..." o caschetă cu cozoroc rabatabil, o pereche de izmene, o flanelă de corp... Eram magnific îmbrăcat!

– Nu ți-e foame, deci... Deloc?... N-aș fi putut nimic înghiți... Simțeam că mi se face rău... Era cu primejdie... Îmi chiorăiau mâțele... nu eram deloc în apele mele!

– Ce ai, băiatule?... începeam să-l îngrijorez...

– Nu am nimic!... Nu am nimic!... Încercam să rezist...

– Nu cumva ai răcit!... O gripă?... Ceva?...

– O! Nu!... Nu cred!... Am răspuns... Vrei, unchiule, după ce mănânci, să ieșim să facem o plimbare...

– Dacă crezi c-o să-ți facă bine...

– Da, da, unchiule, cred!...

– Ți-e greață?...

– Da, puțin, unchiule!...

– Așa e, ai dreptate, să coborâm chiar acum!... Am să mănânc mai târziu!... Știi tu, eu semăn puțin cu maică-ta... Gata! S-a făcut! Nu se oprește niciodată! N-a mai terminat de mâncat... Am mers încet până la cafeneaua din colț de pe *l'Avenue*... A vrut să ne așezăm pe terasă... Și-a comandat un ceai de mentă... Tot îmi mai vorbea de una, de alta... I-am cerut vești... Dacă-i mai văzuse pe ai mei?...

– Când am plecat în Belgia, sunt două luni!... Am făcut un salt până în Pasaj... De atunci nu i-am mai văzut!... Își storc mult creierii în privința scrisorilor tale! Ce le-au mai jumuit. Nu puteau să-și dea seama ce faci... Maică-ta vroia să plece acolo să vadă!... Eu i-am scos din cap ideea asta... I-am zis că aveam eu știri... Că

te descurcai perfect... Dar că nu aveți răgaz din pricina semănăturilor! În sfârșit, prostii!... A amânat călătoria pentru mai târziu! Tatăl tău era încă bolnav... A lipsit de la birou de câteva ori în iarna asta... Le era frică amândurora că de data asta au să-l dea afară de-a binelea... că nu așteptau decât asta Lampreinte și cu celălalt... ca să-l concedieze... Dar l-au reprimat până la urmă... I-au tăiat în schimb complet zilele absente!... Închipuie-ți! Caz de boală!... O companie care rulează sute de milioane! cu imobile împânzite peste tot! Nu-i o rușine?... Nu-i groaznic?... Uite, cu cât sunt mai bogați, cu atât sunt mai nesățui... vor tot mai mult, asta e! Nu li-e niciodată destul!... Cu cât crește bogăția cu atât crește și căinoșenia!... Teribile mai sunt companiile astea!... Văd și eu, chiar în mica mea afacere... Niște apucători cu toții!... hulpavi!... să-ți sugă măduva!... Nu-ți imaginezi!... Cum îți spun... Dar așa devii bogat!... Numai așa!

– Da, unchiule!...

– Cel care e bolnav n-are decât să crape!...

– Da, unchiule!...

– Așa e cântecul până la urmă, fiule, trebuie să înveți de pe acum chiar! Să nu ai încredere în miliardari... Ah, am uitat să-ți spun... Mai e ceva... tot în privința bolii... Taică-tău nu mai vrea să vadă nici un doctor!... Nici măcar pe Capron care nu era rău! Și nici necinstit la urma urmei!... Nu te storcea el de bani pentru o vizită... Nici maică-ta nu vrea să-l mai vadă, nici să mai audă de el... Se îngrijește singură... Și ce mai șchioapătă... Nu știu ce face... Sinapism! sinapism!... mereu același lucru! Cu muștar! fără muștar! cald! rece! cald! rece! Și de muncit tot nu se lasă! Și ce se mai zbate!... În căutare de clientelă!... Și-a reînnoit marfa pentru noul ei Magazin de Broderii... dantele bulgărești... Îți dai seama!... Taică-tău, bineînțeles, nu știe nimic... Face comisioane pentru tot malul stâng... Ce mai aleargă!... S-o vezi cum arată când se întoarce de pe drumuri!... Ce figură are!... De necrezut!... Ai zice că e un cadavru... M-am speriat mai dăunăzi!... Am dat peste ea din întâmplare pe stradă... Se întorcea cu eșantioanele... Trăgeau cel puțin vreo douăzeci de kilograme, te asigur! în mâini... Și cât de greu atârna toate! ...Nici măcar nu m-a văzut!... Oboseala o s-o omoare... Și tu ai să pățești la fel dacă n-ai să fii atent! trebuie să-ți spun, fiule! Mai întâi că mănânci prea repede... Și ai tăi ți-au spus-o mereu... Din punctul ăsta de vedere au avut dreptate...

S-ar fi putut să fie adevărat... Dar nu asta era important... În sfârșit, sau nu prea important... Nu vroiam să-l contrazic... Nu vroiam să creez discuții!... Ceea ce mă deranja în timpul conversației era că nu puteam să-l aud prea bine... Colica... Îmi sfărteca mâțele... El continua să vorbească...

– Ce vrei să faci după asta?... Ai ceva în cap?... Imediat ce ai să te pui pe picioare!... Îl îngrijora și pe el viitorul meu...

– O, fiule! Tot ce-ți spun nu e pentru ca să te grăbești... O! Nu!... Ai tot timpul la dispoziție ca să-ți faci toate demersurile... Să căutăm ceva... Nu la voia întâmplării!... Ca să rămâi iar cu botul pe labe!... Trebuie să te apuci de ceva, dar încet... Atent!... Munca e ca mâncarea... Trebuie întâi să profiți de ea... Gândește-te, cântărește! Întreabă-te! Tatonează! Examinează!... În stânga! în dreapta!... Și când ai să fii sigur, ai să hotărăști!... Ești și tu de acord că nu e încă momentul... n-a sosit timpul... Încă nu... Ce zici?... Să te ocupi așa cu ce-ți pică?... Numai ca să-mi faci mie plăcere... Cincisprezece zile aici, cincisprezece aiurea!... Nu!... Nu!... Nu mai ești un copil... Să te apuci de un lucru de mântuială!... E numai spre răul tău!... Ai să-ți pierzi reputația.

Am plecat spre casă... Am ocolit prin Luxembourg... Am mai vorbit de slujbă... Îl cam hărțuia ideea, cum aveam să mă descurc?... Se întreba poate așa în sinea lui, în bunătatea lui, dacă aveam să mai scap vreodată de nefastele mele instincte... de predispozițiile mele de ocnaș?... Eu îl lăsam să fiarbă... Nu știam ce să-i spun... Nu i-am răspuns nimic pe loc... Eram cu adevărat foarte obosit și mă dureau tâmpile... Nu-l ascultam decât cu o ureche... Ajunși în bulevardul Raspail nu mă mai puteam ține drept... Mergeam de-a latul trotuarului... El și-a dat seama... Am mai făcut un popas... Eu mă gândeam la altceva... Mă odihneam... El mă bătea la cap cu tot soiul de perspective... Eu mă uitam tot în sus... "Tu le cunoști, unchiule, «Vălurile lui Venus»... «Urciorul torcătoarelor»?... Toate astea se iveau din nori chiar atunci... mii de stele... Și Amarina?... Și Prolisera?... Le-am găsit una câte una... Cea albă mai întâi și apoi cea roșie... Vrei să ți le arăt"?... Le știuse și el cândva unchiul Edouard... De la Triunghi la Săgetător, Boreala, pe de rost... Citise pe Flammarion în întregime și firește pe des Pereires!... Dar le uitase... Nu-și mai amintea nici una... Nu mai era în stare să găsească nici măcar "Balanța"!

– Oh! Bietul meu băiat, acum nu mai am ochii buni. Te cred pe cuvânt! Privește-le pe toate în locul meu... Nici jurnalul nu-l mai pot citi! Devin din zi în zi tot mai miop, acum n-aș mai putea să disting un astru nici de la doi metri distanță în cer să fiu și n-aș vedea cerul! Aș lua Soarele drept Luna!... Oho! Dar ia te uită! Zicea așa în glumă...

– Ah! Dar nu-i bai de asta!... a adăugat... Numai că tu ai devenit un adevărat savant! Inteligent! Ai făcut deci progrese!... Nu-i de ici de colo! E adevărat, nu prea ai mâncat tu pe acolo!... Dar știu că ai înghițit la noțiuni!... Te-a îndopat cu știință!... Ești doldora, amice! Ți-a umplut capul tău cel mare, mănzule!... Asta e

știință adevărată, zău! fără îndoială!... Îl făceam să râdă... Am mai adus vorba despre Courtial... A mai vrut să știe câte ceva despre felul cum a sfârșit-o... Mi-a mai pus niște întrebări... Cum s-a terminat? Dar nu mai rezistam să mai aud vorbindu-se despre asta!... Intram în panică... O criză asemănătoare cu cea din ajun... Nu mai puteam să-mi stăpânesc plânsul! Fir-ar să fie!... Nu era frumos din partea mea!... Mi se zgâlțâiau toate ciolanele... Doar eu eram un dur!... Dar asta nu putea să fie decât oboseala ajunsă la limită...

– Dar ce ai, puiule!... Ce te-ai moleșit așa? Hai! Nu-ți mai bate atâta capul!... Ceea ce-ți spuneam mai adineauri în legătură cu slujba, a fost așa ca să avem ce vorbi... N-o lua și tu în serios! Doar n-o să te sperii acum de niște glume copilărești! Doar mă știi!... N-ai încredere în unchiul tău? Ți-am spus-o doar așa ca să-ți mai alung gândurile!... Haide! Prostuțule! Nu m-ai înțeles! încetează cu plânsul! Doar nu ești muiere!... Ei, gata, mânzule! Un bărbat nu plânge niciodată!... Poți rămâne la mine cât vrei!... Haide! De!... Mai întâi să te pui pe picioare... Vreau să te văd gras, rotofei! îndopat! cu burtă! Altfel n-or să vrea să te ia nicăieri!... Nu te gândești? Așa cum arăți!... Nu te poți descurca! Nu angajează mucava, trebuie să fii tare pe piață!... Să le dai tuturor peste bot... Bum!... O stângă... Băiete! Domnul? Un zdrahon!... Mă consola și el cum putea, dar lacrimile nu secau... Parcă eram o fântână.

– Vreau să plec, unchiule! Vreau să plec!... Vreau să plec departe!...

– Cum să pleci! Unde?... În China?... Departe?... Unde?...

– Nu știu, unchiule!... Nu știu!... Lacrimile îmi curgeau șiroi... M-am ridicat... Mă înăbușeam... În picioare mă clătinam... A trebuit să mă așez... Când am ajuns la el, nu mai știa ce să-mi facă!... Nici ce să zică!...

– Ei bine, fiule!... bine, băiatule! Dar trebuie să uiți totul, hai să zicem că n-am spus nimic!... Nu e vina ta, băiatule, bietul de tine! Haide! N-ai nici o vină!... Courtial, știi și tu cum era!... Un om extraordinar!... Un savant, perfect!... Sunt de acord... Eu am spus-o primul... Și cred că avea și inimă!... Dar era un aventurier!... Foarte instruit, asta așa era? Foarte capabil și toate celelalte! A suferit mari nedreptăți!... Și asta s-a înțeles!... Dar nu e prima oară când se plimbă pe marginea abisurilor!... Le place așa unora să-și rupă gâtul... De asta nu se vindecă niciodată!... Și nici nu-i poți împiedica! Se grăbesc să ajungă din urmă nefericirea!... Drace! Foarte bine!... Gustul riscului!... Mă doare și pe mine, să știi! Mă întristează!... Îl admiram!... Cu o sinceră prietenie!... Era un creier unic!... Îmi dau bine seama! O valoare!... Așa par eu un prost, dar să știi că înțeleg... Dar nu-i un motiv, pentru că el a murit tu să nu mai mănânci, să nu mai bei, să rămâie numai pielea și osul de tine! O! Asta în nici un caz! Zău! Ah! Dumnezeii mă-sii! Nu!... N-ai să-ți poți câștiga pâinea în halul în care ești!... La vârsta ta nu trebuie să te distrugi pentru că ai dat peste un nenorocos!... Nu mai rumega atâta totul!... Tu nu ești un om sfârșit! Ai să mai vezi multe altele, bietul de tine... Lasă plânsorile pentru muieri!... Asta le împiedică să facă pipi!... Le place!... Dar tu ești un bărbat dur!... Doar n-ai să te îneci în lacrimi acum?... Ha! Ha! Ha! Nu vezi nimic în supă? Îmi dădea palme ușoare... Încearca să mă distreze!...

– Of! Salcie plângătoare! Așa se vine de la țară?... Deșelat?... Topit?... Turtit?... Ei, mânzule!... Acum, curaj!... Uite, n-am să-ți mai vorbesc niciodată de plecare!... Ai să rămâi cu mine!... N-am să te mai bag nicăieri, în nici o slujbă!... Hai! Ești mulțumit acum? Uite, am să te iau cu mine la garaj!... Nu prea e bine să fii ucenic la propriul tău unchi... Dar ce să-i faci? Sănătatea mai întâi... Cât despre uzanțe, mă doare în cot!... Restul se aranjează de la sine! Sănătatea! Asta e!... Am să te pun pe picioare, fiule! Vreau mai întâi să prinzi puteri!... Of! Da! Asta te roade, că trebuie să găsești un loc?... Am văzut eu încă de la ai tăi... Nu ai o fire prea comodă, nu ai temperament pentru... Nu vei putea fi niciodată construis... Pentru că asta e ceea ce te îngrozește cel mai tare... Ai să rămâi cu mine... N-ai să mai suni pe la sonerii... N-o să iasă din tine niciodată un comis-voiajor ca lumea... O, asta nu! Ei! Nu pot! Mai mult decât atât nu pot să-ți promit!... Nu-ți place să mergi pe vedere?... Asta îți bagă frica în oase?... Bine!

– Nu, unchiule! Nu atât asta!... Dar aș vrea să plec...

– Să plec! Să plec! Să pleci unde?... Ce te muncește, puiule!... Nu înțeleg nimic!... Vrei să te întorci la țară?... Vrei să crești morcovi?

– O! Nu, unchiule... Nu vreau!... Aș vrea să mă angajez.

– Asta e o idee care ți-a venit așa tam-nesam?... Ei bine!... O iei cam otova! Să te angajezi?... Unde?... Și de ce?... Ai tot timpul înainte, mânzule!... Ai să pleci cu contingentul tău! Cine te grăbește?... Ai vocație militară?... E amuzant totuși!... Se uita la mine atent... Mă găsea foarte ciudat... Mă scruta...

– Dar asta e un moft... iepuraș... Ți-a venit așa cum ți-ar veni a face pipi!... Dar o să-ți treacă tot atât de repede!... Nu vrei să devii asemeni lui Courtial? Un extravagant?... Dar ce-or să zică ai tăi? Te-ai gândit măcar un pic?... Cum or să mai țipe? Ah! Serenada! Ce-or să-mi mai audă urechile!... Atunci, stai!... Am să-ți arăt eu ție cu toate afurisitele tale de idei!... Nebun ca și taică-tău!...

Nu era deloc mulțumit... Am vrut să-i spun totul... Așa din capul locului... Orice!... Oricum!...

– Dar eu nu știu să fac nimic, unchiule... nu sunt serios, nu sunt cuminte...

– Ba da, ești serios, căpățânosule! Te cunosc eu! Ba da! Și cuminte!...
 Eu nu-mi mai puteam opri plânsul...
 – Nu, unchiule! Nu sunt decât un farsor, unchiule!...
 – Nu! Nu! Mânzule!... Nu ești decât un naiv, dimpotrivă!... Și ai un cap bun, îți spun eu!... Nici un fel de viclenie! Ești bun la orice!... Farsorul ăla bătrân te-a influențat! Nu vezi, comoara mea? Asta nu poți tu înghiți!... El ți-a făcut-o!
 – O! Nu! Nu!... Eram obsedat... Nu vroiam explicații... Îl rugam să mă asculte... "Nu aduc decât necazuri tuturor!" i-am zis și i-am repetat... Și apoi mi se făcu rău de la stomac!... și am mai repetat o dată, mereu, necazuri, tuturor!... Era pentru mine o teribilă evidență!...
 – Te-ai gândit bine?...
 – Da, unchiule!... Da, îți jur, m-am gândit bine!... Vreau să plec chiar mâine... mâine...
 – Oho! Stai, că nu arde casa!... O! Nu încă!... Mai odihnește-te! Nu se pleacă chiar așa!... Cu capul înainte!... Asta nu se contractează pentru o zi!... E pentru trei ani, amice!... Pentru o mie patru sute douăzeci de zile... plus suplimentarele!...
 – Da, unchiule...
 – Nu ești tu chiar atât de rău!... Nimeni nu te împinge! Nimeni nu te acuză!... Te simți rău aici?... Nu te-am brutalizat niciodată...
 – Eu sunt rău, unchiule... Eu sunt naserios... Nu știi, unchiule... Nu știi?...
 – Ah! Iar o iei de la capăt! Dar asta-i manie curată, băiatule!... Să te chinuiești în halul ăsta!... Vrei cu adevărat să te îmbolnăvești...
 – Nu mai rezist, unchiule... Nu mai rezist!... Am deja vârsta, unchiule!... Vreau să plec!... Măine am să plec!... Vrei să mă ajuți?
 – Nu mâine, băiatule! Nu mâine! Imediat! Uite! Imediat! Se enerva... Cât ai fi tu de încăpățânat! Tot cred că va trebui să mai aștepți vreo cincisprezece zile! Poate chiar o lună! Două săptămâni, ca să-mi faci plăcere! Vom vedea... Dealtfel nici n-or să te vrea așa cum ești! Asta pot să ți-o jur de pe acum... Ai să sperii pe toți ofițerii!... Trebuie mai întâi să te pui pe picioare! Asta e esențialul! Te vor alunga ca pe un râios!... Îți închipui?... Doar nu le trebuie soldați-schelete!... Mai trebuie să iei ceva în greutate!... Zece cel puțin!... Te asigur eu!... Zece pentru început!... Altfel! Valea!... Vrei să mergi la război?... Vai! Vai! Nu vezi că ești un pai pe care-l suflă vântul... Cine ne-o fi trimis aici un infanterist fantomă?... Hai! Hai! Mai târziu!... Haide! Țârule! Termină cu suspinele!... Oho! Bine! Vor avea de ce râde!... Se vor distra de minune când or să te vadă la Consiliu, numai pielea și osul!... Va fi o criză! Salut, soldat plângăcios!... Ți-ar plăcea mai mult la geniu? Unde vrei să te înrolezi?... Nu știi încă?... Atunci cum te-ai hotărât?...
 Mi-era absolut egal...
 – Nu știi, unchiule!...
 – Nu știi nimic!... Nu știi niciodată nimic!...
 – Te iubesc mult, unchiule, să știi!... Dar nu mai pot sta!... Nu mai pot să rămân!... Nu mai pot... Tu ești bun cu mine!... Dar eu nu merit! Nu merit!...
 – De ce nu meriți?... Zi, prostule?...
 – Nu știi, unchiule!... Te necăjesc și pe tine!... Vreau să plec, unchiule! Vreau să mă duc să mă înrolez mâine...
 – Ei bine! Am înțeles!... Accept!... Așa să fie! S-a hotărât! Dar nu-mi spui la ce regiment vrei să pleci?... Dacă mai ai timp să alegi!... Își bătea joc de mine...
 – Nu vrei să te duci la infanterie?... N-ai vrea la "Regina bătăliilor"?... Nu?... Văd eu!... Nu vrei să cari nimic?... Cele treizeci și două de kilograme?... Ai vrea, fiule! Ascundeți-vă, Dumnezeii mamei voastre!... În bălegarul care e acolo în stânga!... Nu-ți surâde?... La defilare! Un! Doi!... Un! Doi!... Nu vrei manevre!... Of! Of! Istețule! Folosiți terenul!... Că doar tu te pricepi?... Ai mai văzut terenuri, nu?... Știi cum se face?... Înțelegi repede! Prazul?... În jur bălegarul?... Ei?... Sau ție îți plac stelele?... Astronom!... O să mergi la regimentul "1 telescop"! Regimentul Lunii!... Nu? Nimic din ce ți-am prezentat nu ți-a plăcut?... Ești foarte greu de mulțumit! Văd eu că cel mai mult tot la infanterie îți place!... Ești bun mărșăluitor?... Mamă, ce de bășici ai să mai faci!... Bocancii sunt grei în sac! Bocancii!... Poate ți-ar place mai bine niște furuncule la buci?... Atunci, la cavalerie!... La aprovizionare! Dumnezeii mă-sii!... Sau la marină, asta nu-ți spune nimic?...

E ceva de băut pe acolo!
 E ceva de băut!...

Și cânta în mâini ca-ntr-o trompetă: Ta ra ta ta! ta ra ta ta!

– O nu, te rog, unchiule!... Nu așa!... Îmi aduci aminte rie măscăriciul celălalt!

– Of, cât ești de sensibil, băiatule!... Cum ai să te bați în crâncene bătălii?... Așteaptă!... Nu te-ai gândit poate chiar la toate?... Mai stai! Mai ai cinci minute!... Mai rămâi cu mine un pic... O afacere de două, trei săptămâni!... Timp în care să ne dăm seama mai bine! Uite, să zicem o lună!...

– Nu, unchiule... Mi-ar place să plec imediat...

– Ei bine! Ești exact ca maică-ta!... Când îți intră ceva în cap, nu mai știi de nimic!... Nu știu ce să-ți zic... N-ai vrea să fii cuirasier?... Cu slănina asta care-ți curge pe nas, nu ți-ar sta rău pe cal! În cuirasă nici n-ai să te vezi... Fantoma regimentului!... Nu vei risca nici o înțepătură!... E o afacere!... Asta e cea mai bună idee!... Dar și pentru asta tot trebuie să te îngrași!... Nici de fantomă nu ești bun!... Prostul meu drag, îți lipsesc pe puțin zece kilograme!... Fără să exagerez!... Tot zece! Ți-ar plăcea mai bine afacerea asta?...

– Da, unchiule!...

– Parcă te și văd pornind la atac!...

Eu nu vedeam nimic!...

– Da, unchiule, am să mai aștept...

– "Gros frères"! Ferdinand!... "Gros frères"!... Prietenul dădacelor! Susținătorul infanteriștilor, teroarea artileriei!... Vom avea de toate în familie!... N-ai să te duci la marină... Și așa ai destul rău de mare!... Înțelegi acum?... Și taică-tău a făcut cinci ani! Ce-o să spună?... El era la bateria grea!... Vom avea de toate în familie!... Toate armele, prietene!... 14 iulie drept în casă!... Ei?... Taratata! taratata!...

Tot ca să mă mai descrețească și-a pus chipiul, care se afla pe șemineu, în dreapta, lângă oglindă... Parcă-i văd și acum pomponul, un ciucure galben... Luă poziția de atac...

– Ia te uită, Ferdinand! Toate armele!... Se înveselise și el până la urmă.

– Of! Haide! S-a răzgândit... Fleacuri!... Nu ți-ai schimbat părerea!... Cum de nu ai încă foaia în buzunar... matricola? fiule? Hai, du-te, soldățule! Mai e încă timp!... A suspinat... Loc să faci prostii se găsește oricând!... Acum ești tulburat, se înțelege... Ai plâns ca o sfântă Magdalenă... Trebuie să-ți fie foarte sete!... Nu?... Nu vrei un gât de vin?... Am un calvados extra!... Dacă vrei îți pun și zahăr... Nu vrei? Mai bine un gât de vin roșu? Un zaibăr de butuc?... Vrei să ți-l fierb sau mai degrabă o limonadă?... Un lichior de ananas! Sau cel mai bine un pui de somn? Văd eu bine? Un pui de somn pentru început... Asta e cel mai cuminte!... Eu cam bat câmpii, vezi... Nevoia ta e de zece ore de somn neîntrerupt... Haide! Valea! Dragul meu nepot! Am dat destul din gură!... Să scoatem ieslea domnului Iisus... Bietul flăcău!... A îndurat multă mizerie! Nu ți-a ieșit treaba cu satul! Aș fi jurat că așa o să se întâmple chiar din capul locului... Rămâi mai bine cu mine!...

– Aș vrea, unchiule... Cum n-aș vrea!... Dar nu se poate, îți jur!... Mai târziu, unchiule!... Mai târziu! Nu vrei? Acum pe loc nu sunt bun de nimic... N-aș putea!... Spune, unchiule, vrei să plec?... Spune-mi, ai să-l întrebi pe tata?... Sunt sigur că și el o să vrea!...

– Nu! Nu! Nu vreau... se înfurie din nou... Dumnezeu, cât ești de încăpățânat!... Un maniac, domnule!... Clémence din cap până-n picioare!... Pe cuvântul meu! Ții de familia ta!... Te distrugi din pură plăcere!... Regimentul, băiatule! Nu e ceea ce-ți închipui tu!... E mai greu decât la muncă!... Nu-ți poți da seama... Mai ales la vârsta ta!... Ceilalți au 21, e un avantaj. Nu vei rezista! Or să te adune cu lingura...

– Nu știu, unchiule, dar cel mai bine ar fi să încerc!...

– Oh! E limpede că e o manie!... Haide! Haide! La culcare! Acum nu vorbești decât prostii, mâine o să mai stăm de vorbă... Dar eu cred mai ales că ești la capătul puterilor... Ideea e ca febra. Te face să bați câmpii până te sature... Oh! știu că te-au încovoiat! E timpul să te întorci!... Ah! Bine te-au mai aranjat!... Știu că te-au îngrijit agricultorii!... Ca să fie totul din plin!... Acum bați câmpii! Ei bine, colonule!... Am să te pun eu pe picioare... Ia încearcă numai să-mi ascunzi ceva!... Te previn de pe acum!... În fiecare zi, făinoase!... Unt și carne! Și ciocolată în fiecare dimineață... Și untură de pește de cea mai bună calitate, cu borcanul! O! Știu ce trebuie să fac! Gata cu căcăreaza și sosul de aer... Da, ursule! S-a terminat cu vorbăria! în pat, acum!... Totul e numai vorbă!... Ești foarte impresionat!... Așa cred eu... Ești răscolit din cap până la picioare!... La vârsta ta omul își revine, fără doar și poate!... E destul să nu te mai gândești!... Să te gândești la altceva!... Și să mănânci cât patru!... Cât treizeci și șase!... În opt zile nu se mai cunoaște! Garantat Banca Franței! Și Polar Potin!

A scos patul din dulap... patul demontabil care scârțâia din toate încheieturile, devenise minuscul... Când am încercat să mă întind mi-am prins picioarele în baie... Mi-ar fi plăcut mai mult o saltea pe jos... Mi-a dat două... Una de a lui... Tremuram ca varga... Mi-a mai dat cuverturi... dar continuam să dărdâi... M-a acoperit complet... m-a învelit într-o grămadă de haine... toate blănurile lui le pusese pe mine... Avea un set întreg în dulap... Și tot tremuram... Mă uitam pe pereți... Îi tapetase din nou... În camera din mijloc rămăsese tapetul cu *Angelus*!...

– Mai mult nu pot să te înfășur! Ei?... Ia zi, crocodil! Oricum, nu vreau să te înăbuș!... Nu vezi?... Ce să-ți fi mai caut?... Ah! Ce-ar mai ieși! Ce circ! Ce tămbălău? Ce scandal! Omorât, înăbușit sub pături!... Atunci să

vezi țipete!... Aș fi complet ras!... M-ar aranja ei pe mine în Pasaj! Oho! Asta-i sigur! Copilul lor cel drag! Comoara lor! Cum aș putea să le explic? Pierit în propriul lui must, monstrul! Puf! Fără urmă! Oho! Oho! Ce complot... Maiestate, gata!... S-a umplut latrina!... Mă zgâlțâiam ca să râd cu el odată... s-a îndreptat spre camera lui... M-a mai prevenit de departe...

– Ia zi, las ușa întredeschisă?... Dacă ai nevoie de ceva, cheamă-mă, nu-ți fie frică!... Nu-i rușine să fii bolnav... Vin imediat. Dacă te apucă cufureala, știi unde e closetul?... Culoarul din stânga!... Să nu cazi pe scară!... E o lampă pe consolă... Nu-i nevoie s-o stingi!... Și dacă vrei să verși... Nu vrei mai bine o oală de noapte?...

– Nu, unchiule... Am să mă duc până acolo...

– Bine, dar dacă ieși pune-ți pardesiul! Trage unul din grămadă! Oricare!... Pe culoar e frig... Nu pardesiile ne lipsesc!...

– Nu, unchiule.

"Enigma Céline", "cazul Céline" – sunt termenii în care vorbește adesea istoria contemporană a literaturii despre cel a cărui biografie și operă au fost estompate deopotrivă de prejudecățile partizanilor și ale adversarilor. Și, se cuvine să adăugăm, ale lui însuși. "E destinul care-i așteaptă nu o dată în Franța pe scriitorii «blestemați» și pe cei care, cu sau fără voie, au fost prea aproape de Istorie."¹ Autorii antologiilor de proză modernă ezită de multe ori, neștiind în care dintre subîmpărțirile sistematice – câteodată prea sistematice! – își află locul cărțile lui, ce contopesc febril ample pasaje de o poetică puritate și transparență cu diatriba încrâncenată și nedreaptă, descurajatele descrieri ale unui infern palpabil cu lucidele viziuni ale unei lumi și ale unei mentalități osândite să piară.

Pentru unii, a fost un clasic refutat; pentru alții, un suprarealist inconsecvent cu sine: descendent din Rabelais sau din Rousseau, din Zola, din Proust sau din Joyce. Sau, poate, nu e întrutotul lipsită de dreptate definiția unuia dintre cei mai de seamă comentatori ai săi: "În istoria literelor contemporane, Louis-Ferdinand Céline e un fenomen pur: nu îl explici, îl constăți, așa cum constăți cutremurele de pământ de la Messina."² Numai că în cazul lui Céline, cauzele înfricoșătorului cutremur sunt cunoscute. S-ar părea că numai asupra unui singur punct au căzut de acord cei care au discutat, din perspective adverse, destinul omului și pe cel al operei: posteritatea lui Céline se prelungește în scrierile unora dintre cei aflați constant în opoziție cu direcțiile conservatoare ale literaturii din ultimele decenii: Marcel Aymé, Raymond Queneau, Albert Paraz, Jacques Perret, Boris Vian, Samuel Beckett, Jean Genêt și – dintre străini – Henry Miller și Jack Kerouac sunt numele cele mai frecvent rostite de cercetătorii influenței lui Céline asupra artei literare din această jumătate de secol care a trecut de la publicarea primei sale cărți³.

În comparație cu alți novatori, descoperiți târziu și cunoscuți parțial (și, adesea, înțeleși greșit), Céline "constituie un caz special"⁴: gloria lui din perioada anterioară celui de-al doilea război a fost urmată de un oprobriu aproape unanim care i-a acoperit numele; în anii '50, se vorbea despre el (dacă se vorbea!) ca despre un scriitor care a dispărut prin 1938, după ce a dat două romane de certă valoare: *Călătorie la capătul nopții*, în 1932, și *Moarte pe credit*, după patru ani. Aproape imediat după moartea lui, la începutul lui iulie 1961, distanța față de om a restabilit necesara perspectivă a operei pe care, până atunci, mai nimeni nu izbutise s-o separe de amintirea unor împrejurări triste, a unor izbucniri reprobabile. Câtă vreme trăise, deși un însingurat tragic, nu putuse fi privit cu deplină seninătate: primele lui cărți zguduiseră conștiința epocii și atitudinea cititorilor și a criticii nu avusese cum să se păstreze pe deplin obiectivă. Mai ales după ce Céline renunțase la convenția ficțiunii literare (cu toate că, și aici, observatorii mai atenți descoperiseră amănunte de o halucinantă exactitate a realului) și își proclamase, în pamflete de o violență extremă, un crez care, mai ales în vremea aceea, a războiului și a ocupației, sunase penibil.

E greu să acceptăm punctul de vedere al acelor care îl declară inocent pe autorul înveninatelor diatribe rasiste, sub motivul că atitudinea altor intelectuali francezi de atunci a fost identică⁵; și cu atât mai puțin avem temei să împărtășim un punct de vedere potrivit căruia scriitorul și-a asumat destinul de "a polariza asupra-i întreaga ură a omenirii pentru a o mântui o dată pentru totdeauna"⁶. În același timp, însă, i se face o mare nedreptate când se reduce semnificația "cazului Céline" la aceea a evoluției unui colaborationist care, în cele din urmă, a însoțit în Germania, în dezastruoasa lor retragere, armatele înfrânte ale ocupantului. Încă și mai grav, au fost unii critici (de bună credință, poate) care au căutat în marile lui romane din anii '30 semnele unității ideologice cu pamfletele de mai târziu și au pus întreaga lui biografie sub semnul dureroaselor erori din cel de-al 5-lea deceniu.

Contradicțiile lui Céline sunt, de cele mai multe ori, rezultatele unei deliberate și programatice încercări de a deghiza adevărurile existentei sale. O existență îndeajuns de dramatică, de agitată ca să mai fi avut nevoie de mistificări. Avea dreptate Nicolae Balotă când observa: "A mințit mult, prea mult chiar și pentru o existență a șireteniilor întortocheate, în labirintul unui veac în care disimularea poate să pară obligatorie. Minciuna nu-i apărea drept o convenție necesară într-o societate coruptă, ci o reacție de apărare într-o lume amenințătoare.

¹ Philip Stephen Day, *Le miroir allégorique de L. F. Céline*, Paris, 1974.

² Robert Poulet, *La lanterne magique*, Paris, 1956. p. 23.

³ Vezi Marc Hanrez, *Céline*, Paris, 1961, pp. 150–5.

⁴ Bruno Vercier, în Bersani, Autrand, Lecarme, Vercier, *La littérature en France depuis 1945*, Paris, 1980, p. 369.

⁵ Vezi *ibid.*

⁶ Maurice Nadeau, *Littérature présente*, Paris, 1952, p. 158.

Omul célinian e înconjurat de monștri primejdioși, el însuși fiind, în raport cu ceilalți, un monstru.⁷ Mistificările ținteau să creeze o "legendă-Céline" și, poate, o imagine a scriitorului-martir, urmărit de un destin potrivnic (obsesie pe care au surprins-o și biografii lui Joyce la autorul lui *Ulysses*).

De pildă, un prieten din copilărie afirmă că viața familiei Destouches din acea vreme era pașnică⁸: în orice caz – se spune – ea nu avea culorile sumbre pe care le-ar putea presupune cititorul *Morții pe credit*. Mama viitorului scriitor nu se îndeletnicea cu "repararea dantelelor vechi", ci cumpăra și revindea dantele prețioase (Céline însuși va mărturisi mai târziu că era specialistă în "produsele dantelăreselor din Alençon, Bruges și Valenciennes"⁹); făcea, cu alte cuvinte, comerț cu obiecte de anticariat. Se pare că această ocupație a permis familiei să ducă o viață îmbelșugată, judecând după diamantele scumpe primite în dar de fiica lui Céline de la bunica ei și după împrejurarea că fetița a fost îmbrăcată la botez, în 1920, "într-o rochie lungă de bebeluș care aparținuse regelui Romei"¹⁰, fiul lui Napoleon I.

E, însă, tot atât de adevărat că, după ce a împlinit zece ani, Louis Destouches a trecut printr-o experiență dintre cele mai dramatice: a fost trimis să-și facă ucenicia la diverși meșteșugari parizieni, dar era folosit mai ales să ducă pachetele clienților. A cunoscut cartiere rău-famate, cu o lume săracă (mai ales copii) care îi vor revela adevărurile mizeriei. E suficient să citești *Moarte pe credit* pentru a-ți da seama, în același timp, că drumurile lui l-au dus spre descoperirea unor imense "zăcăminte lingvistice", forme argotice și provinciale, imagini de o mare putere evocatoare, "față de care interesul scriitorilor francezi dispăruse de pe la sfârșitul secolului al XVI-lea"¹¹.

Și imaginea vieții sale de mai târziu, așa cum o acreditează cărțile lui, declarațiile și scrisorile trimise diverselor reviste e modificată de documente recente, de amintirile celor care îl știau din anii despre care el va vorbi după aceea ca despre o epocă de suferință și de răzvrătire. La 23 de ani, era un om vesel, robust, ale cărui răni – primite chiar în primele luni ale războiului – nu-i afectaseră optimismul. Marcel Aymé își va aduce aminte: "Era o adevărată forță a naturii..., forța unui om care se supusese unei discipline riguroase, impusă de el însuși"¹². În 1919 (avea 25 de ani) își începe studiile de medicină, se căsătorește cu Edith Follet, fiica unui medic bogat din Rennes, care îi promisese că-i va transmite cabinetul (și, se înțelege, clientela) de îndată ce-și va termina studiile. Se pure că viitorul nu-i rezervă decât succese și prosperitate. Divorțează, totuși, în 1925: voia să ducă o viață mai liberă și renunță la perspectivele pe care i le deschidea practicarea medicinei în tihnitul oraș de provincie. Ceea ce nu înseamnă că în anii care au urmat a fost cumva strâmtorat: e, pe rând, cercetător în laboratoarele Fundației Rockefeller, medic al uzinelor Ford din Detroit, reprezentant al Franței la Societatea Națiunilor.

Un lucru e, însă, limpede: nu-l interesa o carieră strălucită; rapoartele sale dovedesc, fără echivoc, că-și înțelegea profesia ca pe o obligație de a se angaja în luptă, intransigent, împotriva tuturor primejdiilor care amenință trupul omenesc și sănătatea colectivității. Mânia lui se abate asupra alcoolismului, a stupefiantelor, a exceselor de tot felul, dar, mai ales asupra mizeriei și a condițiilor insalubre din orașe și din uzine¹³.

Nu e, deci, adevărat că – așa cum au susținut adversarii lui – el era, prin temperament, menit să devină un "oracol fulminant al morții și al urâteniei". Martori care l-au cunoscut îndeaproape vorbesc despre omul căruia îi plăcea să trăiască bine, să glumească și să râdă din toată inima la glumele altora¹⁴. În teza sa de licență (publicată mult mai târziu), consacrată lui Ignaz Semmelweis, medicul care, în secolul trecut, a descoperit cauzele febrei puerperale (și, odată cu aceasta, a deschis drumul antisepsiei), el proclama "cele două mari bucurii ale existenței – să fii tânăr și să dai viață cuiva"¹⁵. Celebrându-l pe Semmelweis, vedea sufletul acestuia "înflorind într-o milă atât de profundă, o înflorire atât de magnifică, încât destinul umanității va fi, prin ea, alinat pentru totdeauna"¹⁶. "Alinarea destinului umanității" era idealul căruia, în 1924, tânărul licențiat al Facultății de Medicină din Paris voia să se dăruiască. Nici o umbră, de mizantropie nu se deslușește în paginile acestei admirabile cărțului care depășește cu mult interesul unei cercetări de istoria medicinei.

Singurul dușman al lui Destouches era suferința pe care o îndură ființa omenească. Impresionantă e viziunea premonitoare: în destinul lui Semmelweis, așa cum îl interpretează tânărul medic, se prefigurează destinul lui Céline însuși. Teza de licență se transformă într-un epos concentrat al cărui erou luptă împotriva

⁷ Nicolae Balotă, *Euphorion*, București, Editura pentru literatură, 1969, p. 488.

⁸ Vezi Philip Stephen Day, *op. cit.*, p. 19.

⁹ Céline, *Féerie pour une autre fois*, Paris, 1952, p. 88.

¹⁰ Vezi Day, *op. cit.*, p. 19, n.

¹¹ Erika Ostrovsky, *Voyeur Voyant, a Portrait of Louis-Ferdinand Céline*, New York, 1971, p. 228.

¹² Marcel Aymé, "Sur une légende", în *Cahiers de VHerne*, nr. 3, 1962, p. 215.

¹³ Vezi Philip Stephen Day, *op. cit.*, p. 20.

¹⁴ Vezi Lucien Rebatet, "D'un Céline l'autre", în *Cahiers de l'Herne*, 3, pp. 42–55.

¹⁵ Louis-Ferdinand Destouches, *Semmelweis*, Paris, 1952, p. 82.

¹⁶ *Idem*, p. 20.

morții, e întâmpinat și izolat cu vrăjmășie de confrății săi, și devine "un martir al propriei opere"¹⁷. Fiecare decepție a personajului său e însoțită de o victorie morală; înfrângerile lui sunt prilejuri de enunțare a unor principii care relevă frumusețea lucrurilor în clipa creării lor: "Viața profundă a primului copil care se naște e dificila armonie a unei lumi ce se creează"¹⁸; "Muzica și Frumusețea se află în noi și nicăieri în altă parte în această lume insensibilă care ne înconjoară"¹⁹.

Morala se clădește în jurul imaginii conștiinței creatoare, a acestei "luminițe prețioase, dar fragile"²⁰ ce dă sens haosului universului. Destouches se apropie de Semmelweis, chemat de afinități de temperament: nu avea, însă, cum să știe că, la câțiva ani după susținerea tezei sale, experiența din clinica de la Clichy va semăna întrutotul cu aceea, la fel de dureroasă, a eroului său în spitalul vienez unde fusese acuzat de practici neconforme cu etica medicală când își obligase subordonații să se spele pe mâini înainte de a consulta bolnavii. Comportarea scriitorului Céline e anticipată de aceea a medicului Destouches.

Prima lui carte, *Călătorie la capătul nopții*, apare în 1932. Un debut relativ târziu pentru un intelectual cu o experiență atât de dramatică și care demonstrase că poate da frazei un sunet atât de profund, de evocator. O semnează cu pseudonim, împrumutând numele mamei sale de dinaintea căsătoriei. Romanul are succes, e încununat cu unul dintre cele mai importante premii literare ale Franței, Renaudot; *Céline* devenise un nume cunoscut și Destouches nu avea să-l mai părăsească niciodată. Adoptarea unui pseudonim are o semnificație mai adâncă decât aceea a unui detaliu de istorie literară: asemenea lui Bardamu, eroul cărții sale, el își pune o mască și descoperă că i se potrivește mai bine decât propriul chip. De aici înainte, "Céline va înainta prin operă, ascuns în spatele măștilor unor personaje multiple, atribuindu-i fiecăruia dintre ele vederea limitată care nu e, de fapt, a lui însuși"²¹. Cuvintele lor sunt ecourile propriului său glas, deformat de două ori – o dată când se răsfrâng după ce au atins punctul în care Destouches a trăit emoțiile evocate în roman și, a doua oară, când sunt reinterpretate de Céline.

Mistificarea celiniană nu era întotdeauna în avantajul scriitorului. Un exeget observa că, mai ales după 1934, Céline "deghizează faptele biografiei, descriindu-se de bună-voie ziariștilor ca și cum ar fi avut aceleași tare ca și personajele sale"²². În această privință, două exemple se cuvin semnalate. În 1932 și 1933, el furnizează câteva detalii referitoare la cercetările întreprinse sub auspiciile Fundației Rockefeller; ceea ce pune în umbră imaginea "medicului săracilor" (fără îndoială, reală, dar nu îndeajuns de clar reliefată dacă era prezentată concomitent cu cea dintâi). Așa încât, după publicarea *Morții pe credit*, nu va mai pomeni nimic despre acest detaliu al carierei sale, până spre sfârșitul vieții, în convorbirile lui de la sfârșitul anilor '50, cu biograful său, Robert Poulet. Celălalt exemplu e încă și mai curios: se știe că – deși antimilitarist de profundă convingere – Louis-Ferdinand Destouches a plecat, la 20 de ani, pe câmpul de luptă al primului război mondial (era voluntar încă din 1912, când abia împlinise 18 ani), și faptele sale de arme l-au făcut celebru (o revistă de mare tiraj, *l'Illustration*, i-a consacrat o prezentare entuziastă tânărului care s-a oferit să îndeplinească o misiune primejdioasă pe frontul de Poëlkappelle, în care a fost rănit, rămânând invalid în proporție de 75%). Dar Céline a vorbit pentru întâia oară despre o trepanație – devenită necesară după rănilor primite la Poëlkappelle – în primele pagini ale *Morții pe credit*: Céline își atribuie operația pe care a suferit-o personajul *Călătoriei* sale *la capătul nopții*, Robinson. Înainte de 1935, amintește doar de o rană la braț și de una la ureche; va reveni la "trepanație" în prefața la *Guignol's Band* din 1944 și, apoi, încă de câteva ori, până în ajunul morții. Céline, socotesc unii biografi, și-a compus un autoportret apollinairian, al invalidului de război cu capul înfășurat în bandaje.

Poate să fie adevărat: atunci, însă, cum se explică decizia comisiei medicale care l-a declarat invalid 75%? Poate că aici trebuie căutat sensul "mistificărilor" la care se referă frecvent nu numai adversarii lui Céline, ci și cei ce îi privesc cu deplină bună-credință opera. E foarte plauzibil să fi existat și rana de la cap și trepanația ("în locul craniului, am o placă de metal!... Un glonț mi s-a înfipt în ureche și n-a mai putut fi extras. Atunci, noaptea, scriu"²³, îi declara el unui biograf, în 1960). Se acordă credit unei fișe medicale întocmită în februarie 1915, la patru luni de la Poëlkappelle, în care se menționează numai rana de la braț și de la timpan²⁴. De ce, atunci, comisia nu a hotărât trimiterea înapoi, pe front, a unui combatant cu rănilor cicatrizate (era exact în zilele în care Joffre pregătea ofensiva și își aducea armatele de la Ypres, din Belgia) și îl lăsa să se refacă? Reformarea definitivă va fi decisă în 1916²⁵: pentru o rană la braț și alta la timpan? Cicatrizate, după cum

¹⁷ *Idem*, p. 112.

¹⁸ *Idem*, p. 22.

¹⁹ *Idem*, p. 76.

²⁰ *Idem*, p. 48.

²¹ Philip Stephen Day, *op. cit.*, p. 21.

²² *Ibid.*, n.

²³ Louis le Cunff, "Qui êtes-vous, M. Céline", în *Le Monde et la Vie*, nov. 1960, pp. 46–7; citat în Erika Ostrovsky, *op. cit.*, p. 111.

²⁴ Vezi Philip Stephen Day, *op. cit.*, p. 22, n.

²⁵ Vezi Maurice Rieuneau, *Guerre et révolution dans le roman français, 1919–1939*, Lille, 1975, p. 296.

afirmă certificatul citat de Day încă din februarie 1915? Cred că mai curând rana de la cap (fie că a fost sau nu urmată de trepanație) sau, în orice caz, o leziune gravă fusese reală, pentru că, altfel, Destouches nu ar fi fost lăsat la vatră tocmai în timpul grelei bătălii de la Verdun de-a lungul căreia armata franceză a pierdut 400 000 de soldați și când, așa cum dovedesc memoriile ofițerilor participanți la lupte, se făceau uriașe eforturi de recuperare și de împrosptărire a forțelor. Probabil că, totuși, Céline nu a crezut de cuviință să insiste aici asupra meritelor sale de "medic al săracilor", nici asupra celor de invalid de război. Un prieten englez, cu care a împărțit camera mobilată în lunile petrecute la Londra, își amintea că tânărul Destouches avea oroare de înfățișările sordide ale existenței și că, deși îl amuzau escapadele în Soho pentru că descoperea aici o lume plină de pitoresc, aceea a micilor negustori și a traficantilor, nu voia să discute despre oamenii nefericiri, săracii, ologii, cerșetorii: avea un fel de repulsie superstițioasă față de tot ce era urât²⁶.

S-ar spune că s-a întors spre înfățișările sumbre ale vieții (mai ales ale propriei vieți) abia după ce a început să scrie și s-a identificat, într-un fel sau altul, cu personajele lui: ele erau cele care trăiau dramele ascunse până atunci – poate cu spaimă, poate cu pudoare – de scriitor. Episoadele sunt credibile, ele par aduse în paginile cărții din amintirile lui Céline însuși: transformarea lor în materie narativă presupune o erodare lentă, în timp. "Dacă personajele céliniene au un aer de familie, aceasta nu se întâmplă numai pentru că au același tată; fiecare din ele reflectă diversele «euri» ale autorului"²⁷. Tânărul erou din *Moarte pe credit* reacționează împotriva propriei condiții, fără să o poată depăși. Viziunea existenței e, la el, limitată și insuficientă: Céline simte obligația să-i vină în ajutor; la începutul cărții, el înfățișează un Ferdinand matur care prezintă narațiunea, își călăuzește protejatul și interpretează, pe înțelesul cititorilor, lucrurile văzute de adolescent. Băiatul e, într-o anumită măsură, o oglindă în care povestitorul își observă propria imagine reflectată și mijlocul prin care comentează faptele raportate de cel dintâi. Episodul în care Ferdinand asistă la agonia doctorului Metitpois e foarte semnificativ sub acest raport: constatările tragice făcute de el li se adaugă cele științifice ale naratorului, încărcate, însă, de întreaga durere ce străbate în primele.

Se poate, deci, recunoaște în cărțile lui de început un proces prin intermediul căruia scriitorul își transpune o imagine proprie și o introduce printre cele ale personajelor sale: Destouches și dublul său, Céline, eroul și antieroul fiecărui roman sunt patru personalități care călătoresc împreună, dar au destinații diferite și nu pot să-și comunice lecțiile dobândite de pe urma aventurilor lor Spre deosebire de personajele din *Ulysses* al lui Joyce, care aspiră să se contopească pe deplin cu scriitorul, cele ale lui Céline luptă, parcă, să-și păstreze identitatea.

Uneori, totuși, măștile alunecă și figura lui Céline apare pentru o clipă în cadrul romanului: e suficient să se compare nefericirile lui Bardamu și ale lui Ferdinand cu acelea ale lui Destouches-Céline, pentru a se constata că diferența dintre ele se diminuează constant. Cei care l-au cunoscut pe scriitor între 1938 și 1944 au observat că începuse să vorbească la fel ca personajele sale; pornind de la aceasta constatare, el a fost definit ca un exemplu de creator invadat și posedat de creația sa în plină perioadă de maturitate²⁸. De câte ori ar fi trebuit să strige, îngrozit de ceea ce se petrece cu el, "Emma c'est moi?".

În scrierile lui cu adevărat fantastice, *Guignol's Band* (1943) și *Podul Londrei* (1944), se disting variante ale experiențelor cunoscute cititorului încă din romanele lui de debut; ele îngăduie să se întrevadă amănunte ale portretului lui Destouches-Céline. Separarea între ele e și mai dificilă în cărțile scrise în exil, *Feerie pentru altă dată* (1946–7) și *Normance* (1948–50). Pentru că aici nu mai e "o comedie care pleacă de la ceea ce e real și trăit"²⁹. Maska pe care Céline o împrumutase de la alter-ego-urile lui i s-a fixat pentru totdeauna pe obraz. Destinul lui a început să semene cu acela ale celor mai tragice personaje ale sale: Céline din anii 1945–51 fusese anticipat mai curând de Ferdinand, copilandrul lipsit de bucurii din *Moarte pe credit*, decât de Bardamu, flăcăul hotărât să-și croiască drum, dacă va fi nevoie, în răspăr cu întreaga lume.

Imaginea lui Céline din ultimii 20 de ani ai vieții e una dintre cele mai întristătoare din câte proiectează istoria literaturii secolului al XX-lea. Pot fi puse izbucnirile sale rasiste pe seama ideilor lui pacifiste, așa cum crede unul dintre cei mai cunoscuți comentatori ai săi³⁰? E adevărat, ura militarismului și războiului, acest "infinite de coșmar" pe care îl privea cu atât dispreț în *Călătoria la capătul nopții*; demagogia searbădă, belicoasă, gestul emfatic și ridicul al lui Bestombes (el, și nu Bardamu, e cel care acordă interviul lui *l'Illustré National* și brodează în jurul isprăvilor de arme, deja exagerate în chip convenabil, ale tânărului soldat) sunt relatate cu o indignare lipsită de echivoc. Bardamu (și, prin el, Céline) e rușinat de această mascaradă fals-eroică, de pretextul pe care îl furnizează minciunii interesate. Și același exeget citat mai înainte constată: "Războiul e

²⁶ Vezi Georges Geoffroy, "Céline en Angleterre", în *Cahiers de l'Herne*, nr. 3, pp. 5–11.

²⁷ Philip Stephen Day, *op. cit.*, p. 22.

²⁸ Vezi Robert Poulet, "Origine et prospérité du roman confession", în *Revue de Paris*, nr. 11, nov. 1962, pp. 88–93.

²⁹ René Faurisson, "La leçon de Bardamu", în *Cahiers de l'Herne*, nr. 3, p. 311.

³⁰ Pol Vandromme, *Céline*, Paris, 1963, pp. 83–101.

amintirea care îl strivește pe Céline³¹. Dar e pacifismul o explicație suficientă a rasismului? Pacifismul lui Romain Rolland, de pildă, a condus spre un umanism generos care, deși nu e tradus într-o operă literară de vigoare, de concentrarea răscolitoare a celui care a scris *Călătoria la capătul nopții*, reprezintă, neîndoielnic, unul dintre cele mai emoționante momente ale conștiinței umane din acest secol tragic.

Un om de 50 de ani, îmbătrânit înainte de vreme, bolnav, rătăcind prin dezastrul Germaniei naziste, înfrânate, năruite, urmărit de Gestapoul care îl declarase dușman al regimului lui Hitler, dar nemaiaivând nici cum să se întoarcă în Franța, unde numele lui era rostit cu oroare: acesta era Céline din ultimele luni ale războiului. Rătăcea printr-un apocalips mai cumplit decât își imaginase el războiul în cărțile lui; a crezut că-și poate afla refugiul în Danemarca, dar aici a fost întemnițat. În celulă a scris *Feerie pentru altă dată*: era încercarea nu de a uita, așa cum s-a spus, pentru că nimic din câte i se întâmplaseră nu putea fi uitat; ci de a-și regăsi speranța. Paginile lui evocă întunecatele evenimente din cele două războaie, rănilor primite pe front, bolile tropicale din anii când se dăruise admirabilului apostolat al medicului plecat să lupte împotriva mizeriei ce apăsa, ucigașă, viața africanilor. Apoi pelagra care îi rodea organismul, exilul într-o Germanie condusă de cei ce "luau imaginile deformate de propria lor dementă drept imagini reale"³², condamnarea în lipsă – pe temeiul celebrului articol 75 care îi osândește pe colaboraționiști.

"Colaboraționismul" lui Céline e, totuși, mai complicat decât acela al altor scriitori francezi a căror activitate din timpul ocupației cădea sub incidența aceluiași articol 75: Alphonse de Chateaubriant, Drieu La Rochelle, Brasillach, Bertrand de Jouvenel sau nume mai obscure ale unor odioși, susținători ai ideologiei ocupanților: Doriot, Constantini, Combelle, Lestandî, Darquier de Pellepoix. Céline declarase răspicat: "Nu vreau să fac război de dragul lui Hitler"³³; dar păstrase raporturi prietenești cu unii dintre conducătorii organizațiilor de extremă dreaptă. Programele ziarelor și revistelor în paginile cărora, în anii ocupației, a publicat Céline sunt foarte clare: cele mai multe cheamă la colaborare cu ocupantul, la masacre, îi elogiază pe naziști și pe guvernânții de la Vichy³⁴. Dar relațiile lui cu regimul lui Pétain nu erau defel cordiale: aflăm dintr-o scrisoare trimisă, în ianuarie 1943, unui prieten, că Siguranța generală din Toulouse îi confiscase exemplarele ultimei sale cărți, *La ananghie*³⁵. Motivele nu sunt limpezi, dar, în orice caz, nu se poate susține că scriitorul a fost un susținător al pétainismului.

Lucrurile se complică și mai mult când descoperim că, în zilele în care publica vehemente pamflete împotriva Rezistenței, îi îngrijea pe combatanții din ilegalitate capturați și torturați de Gestapo; în imobilul în care locuia se afla sediul conspirativ al unei rețele antinaziste: Céline aflase, dar nu numai că nu i-a denunțat pe vecinii lui, ci "îi conducea discret la etajul de jos pe membrii C.N.R. (Comité National de la Résistance – n.n.) care greșiseră ușa"³⁶. Le-a acordat ajutor medical parașutiștilor englezi ascunși de Rezistență în fermele din Normandia³⁷.

Contradicțiile céliniene continuă să-i consterneze pe comentatori; îl respinge pe Charles Péguy pentru că fusese "dreyfusard"³⁸, dar elogiul pe care i l-a adus lui Zola (singura conferință publică rostită de Céline despre un scriitor francez) nu e umbrat de împrejurarea că autorul lui *J'accuse* a fost cel care a declanșat vasta campanie pentru reabilitarea lui Dreyfus. Refuzând orice discuție privitoare la literatura lui Proust, faptul că "nu era arian" fiind – după părerea lui, formulată cu penibilă violență – suficient pentru a-i contesta arta³⁹; dar recunoscându-i "geniul lui Charles Cros"⁴⁰, cu toate că nici poetul *Cufărașului de santal* nu era "arian pur". Privit cu suspiciune de colaboraționiști (scrisorile lui, trimise presei pronaziste, erau, așa cum aflăm, trunchiate și falsificate), atacându-l pe ambasadorul german, Otto Abetz, dar reproșându-le unor scriitori și oameni politici francezi – unii dintre ei, cum erau Drieu La Rochelle, Chateaubriant, Marcel Deaul sau Laval însuși, cunoscuți filohitleriști – că nu se declară cu destulă hotărâre de partea colaborării cu ocupantul⁴¹.

O constantă se deslușește, însă, în toate scrisorile și articolele lui din acea vreme: neînduplecata ură față de război. Céline speră că oamenii vor supraviețui "teroarei bombelor", că "lecția războiului" va da roade: visează o lume a păcii, o lume mai lucidă, mai hotărâtă să se împotrivească măcelului și e hotărât să recurgă la orice, numai ca să dobândească pacea: "Aș da, fără să ezit, pradă flăcărilor toate catedralele din lume, dacă asta

³¹ *Idem*, p. 86.

³² Céline, *Feerie pour une autre fois*, Paris, 1952, p. 33.

³³ Cf. Bruno Verrier, *op. cit.*, p. 369.

³⁴ Vezi Paolo Carile, *Céline Oggi*, Roma, 1974, pp. 259–62.

³⁵ *Idem*, pp. 214–7.

³⁶ Day, *op. cit.*, p. 18.

³⁷ Vezi Henri Mahé, *La Brinquebale avec Céline*, Paris, 1969, p. 212.

³⁸ Vezi Paolo Carile, *op. cit.*, p. 211.

³⁹ Vezi *idem*, pp. 244–6.

⁴⁰ *Idem*, p. 229.

⁴¹ *Idem*, pp. 206–7.

ar putea liniști Bestia și ar face să semneze pacea chiar mâine"⁴². Și, să nu uităm, cele mai detestabile personaje din *Călătorie la capătul nopții* sunt maiorul Pinçon și căpitanul de jandarmi, două brute care iubesc războiul și cred că soldații trebuie împușcați "ca să li se ridice moralul"; iar victimele dorinței de a dobândi cu orice preț gloria – locotenentul de Sainte-Engence, căpitanul Ortolan, gradații neghiobi care-i sâcăie și-i chinuie pe subordonați – sunt desăvârșite caricaturi ale unui anacronic spirit cavaleresc.

Protestul patetic al lui Céline, antimilitarismul din *Călătorie* fundamentează o conștiință tragică a condiției umane, a destinului individului, a morții. Ceea ce le-a îngăduit unora să-l discute dintr-o perspectivă care cuprinde și opera lui Malraux⁴³. Dar pacifismul lui Céline e acela al unui cuget desperat și neliniștit; pentru Malraux, războiul poate însemna un câmp de acțiune al voinței eroice. Acestea sunt "curajul și eroismul"⁴⁴ pe care Céline le-a convertit în dezgust și în deriziune: "nihilismul" lui înseamnă, în această privință, negarea războiului ca mod de a pune la încercare bărbăția omului, născut să fie luptător.

Călătoria lui nu l-a dus până la *capătul nopții*: între 1932 și 1937, Céline a fost un colaborator asiduu la revistele de stânga, episod ignorat (sau neglijat?) de cei care vor rosti rechizitorii (întemeiate, desigur) împotriva lui, dar care, simplificând mult lucrurile, îl vor declara, pur și simplu, "un susținător dintotdeauna al lui Hitler"⁴⁵. Atunci, la mijlocul deceniului al 4-lea, conservatorii și extrema dreaptă franceză îl vor ataca, declarându-l "anarhist"; lucid, în mijlocul entuziasmului cu care criticii revistelor democratice comentau atitudinea scriitorului, Paul Nizan descria, în paginile ziarului comunist *l'Humanité*, universul célinian și ajungea la o concluzie singulară pe atunci printre comentatorii aflați pe poziții antifasciste: "Această revoltă pură îl poate duce oriunde: alături de noi, împotriva noastră sau nicăieri. Îi lipsește simțul revoluției, explicația adevărată a mizeriilor pe care le denunță, a cancerelor pe care le dă la iveală și speranța precisă care ne duce înainte"⁴⁶.

Céline n-a fost un cinic. Argumentul cel mai convingător e *Moartea pe credit*. "Există la Céline, mai ales în *Moarte pe credit* (1936), o zonă poetică vastă în care te plimbi prin grădinile copilăriei, prin zvonul unei muzici dulci. Dacă lumea nu i s-ar fi arătat vrăjmașă, dacă i-ar fi lăsat scriitorului puțină să trăiască, Céline ar fi cântat duioasele melodii de odinioară, ar fi povestit frumoasele basme cu zâne și cu regele Krogold. Visează emoționante baletе sub clar de lună, fantasmagorii agreste"⁴⁷. În *Călătorie*, Bardamu traversează cercurile unui infern dantesc, o Europă devastată de război, o Africă zdrobită, agonizând sub povara colonialismului, o Americă trăind coșmarul dezumanizării și, mai ales, o Franță a periferiilor, o Franță care întrupa mizeria, injustiția socială, moartea. Céline-Ferdinand din *Moartea pe credit* se întoarce spre lumea unei copilării triste, pătrunsă, însă, de o înduioșătoare aspirație la puritate. Din perspectiva acestei cărți, experiențele lui Bardamu, consemnate cu patru ani mai devreme, devin de un tragism și mai zguduitor, pentru că sunt raportate la un univers care le prevestește și le contrazice, deopotrivă. După ce și-a strigat sfâșietoarea emoție în fata unei lumi odioase, Céline se apleacă asupra lui însuși; el abandonează masca lui Bardamu și introduce în narațiune acel eu pe care avea să-l păstreze până la încheierea întregii sale creații. "Reprezentându-l pe scriitorul Céline și nu pe doctorul Destouches, acest eu îi ajunge să ia, în raport cu lumea reală, cu experiența trăită, distanța necesară recreării artistice"⁴⁸.

Cel de-al doilea roman al lui Céline marchează punerea la punct, aș spune crearea unui sistem, a frazei întretăiate de puncte de suspensie, „a stilului perforat, stilul-dantelă" care nu apăruse decât sporadic în *Călătorie*. "*Moartea pe credit*, care nu are caracterul demonstrativ al cărții anterioare unde fiecare episod părea să-și găsească locul într-o serie prea bine reglată, permite universului lui Céline să se lărgească: disperarea atinge farsa, truculența, învâlmășeala"⁴⁹. Amărăciunea nu mai e nota dominantă a acestui dans macabru: *negrul* poate fi culoarea morții, dar și a unui anume fel de umor. Așa cum îi mărturisea scriitorul, cu puțini ani înaintea sfârșitului, lui Robert Poulet: "Oricine îmi vorbește e, în ochii mei, un mort; un mort cu suspendare, dacă vrei; un om viu prin hazard și pentru o clipă. În mine sălășluiește moartea. Și ea mă face să râd! Iată ce nu trebuie să se uite: că dansul meu macabru mă amuză ca o farsă imensă. De câte ori imaginea «fatalei stingeri» se impune în cărțile mele, se aud unii care pufnesc în râs [...]. Crede-mă; lumea e nostimă, moartea e nostimă; de aceea, cărțile mele sunt nostime și, în fond, eu sunt un om vesel"⁵⁰. *Nostim* nu e, fără îndoială, un cuvânt foarte potrivit atmosferei din cărțile lui Céline; dar paradoxul e doar aparent: scriitorul (și, odată cu el, eroii săi) trăiesc cu cer-

⁴² Cf. *idem*, p. 256.

⁴³ Vezi Maurice Rieuneau, *op. cit.*, p. 309.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Vezi Henri Peyre, *The Contemporary French Novel*, New York, 1955, pp. 101–103.

⁴⁶ Paul Nizan, în *l'Humanité*, 9.XII.1932; citat în Maurice Rieuneau, *op. cit.*, pp. 311–2.

⁴⁷ Maurice Nadeau, *op. cit.*, p. 49.

⁴⁸ Bruno Vercier, *op. cit.*, p. 377.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Robert Poulet, *Entretiens familiers avec L.-F. Céline*, Paris, 1958, p. 79.

titudinea că fiecare gest al omului viu e însoțit de umbra morții. E certitudinea filosofiilor antropologice ce descind de la Pitagora și de la Socrate și ajung până la Bergson, Jaspers și Heidegger. O umbră care trebuie să fie conștientizată; dar Céline nu descoperă în ea un efect moralizator, pentru că, la el, viața și moartea se identifică într-atât, încât una nu o poate înrăuri pe cealaltă, amândouă reprezentă aceeași realitate.

Violentă, brutală, *Moartea pe credit* e – ca și *Călătoria* – o răfuială, o încheiere a conturilor cu trecutul. Céline captează într-o imagine unică evenimentele, senzațiile, reacțiile, sentimentele: nu există o ordine a cauzelor și a efectului, ci o febrilă simultaneitate. O mișcare neîntreruptă, ale cărei pauze subînțelese sunt umplute de punctele de suspensie ce permit organizarea materiei verbale în perioade ritmice, lungi și scurte, ca în prozodia muzicală a poemului clasic, sugerat, în esență, de "dantelele" céliniene. Un limbaj de o uimitoare bogăție, în care expresia familiară, argotică, feroce crește luxuriant, iar onomatopeea aspră devine melodioasă. "În ansamblul ei, *Moartea pe credit* se impune mai puțin prin căutările sintactice, rare și risipite, cât prin aliură și prin tonul povestirii."⁵¹

Moartea pe credit e, de fapt, o reevaluare a construcției narațiunii medievale franceze. A funcției revelatoare a alegoriei. Făpturile monstruoase care o populează sunt reîntrupări ale făpturilor ce poartă înțelesurile narațiunii în scrierile de felul *Romanului Trandafirului*; dar ele se modifică într-un sens pe care Céline însuși îl va recunoaște că aparține universului lui Hieronymus Bosch: "tortură și glumă", îl va defini el într-o scrisoare din 1948⁵²; Bosch care-i inspirase pe Baudelaire, pe Flaubert și care va întemeia viziunea frenetică a teatrului lui Ghelderode. Nu-și nega antecedentele din pictură, din muzică, din poezie: "Brueghel, Greco, Goya însuși, iată atleții care-mi dau curajul să întind aluatul"⁵³. Vlaminck, cu peisajele lui de o teribilă tensiune a emoției, e pomenit și el printre artiștii cu care avea afinități⁵⁴. Dar nega orice înrudire cu romancierii, inclusiv cu Zola. "Omagiul lui Zola" pe care l-a pronunțat la Medan, la 1 octombrie 1933, le-a dat unora dreptul să creadă că-l pot atașa naturalismului; dar – va mărturisi el mai târziu – autorul lui *Germinal* îl deruta: nu înțelegea cum putea el să judece cu atâta severitate faptul social și, totuși, să-l accepte, să-l observe, "fără să delireze de mânie"⁵⁵.

Critica i-a descoperit izvoare în Odiseea homerică, în comedia lui Aristofan; în Evul Mediu "ar fi cântat asemenea truverilor"; și, prin cântecul medieval, comunica cu Chaucer, Villon și Cervantes. Monștrii lui sunt niște făpturi dintr-un Lilliput modern (sau poate dintr-o modernă "Țară a cailor") al lui Swift. Dar la Céline se deslușește un fel de clasicism subteran, de felul aceluia pe care l-a descoperit, în stare latentă, Charles Sorel, înainte ca termenul să fi căpătat suportul sistematic și programatic al lui Corneille și al lui Boileau. Clasicismul care – avea să spună William Empson – "poate să pară, de la o epocă la alta, sumbru sau strălucitor, să provoace mânia sau râsul, spaima sau fermecata contemplație"⁵⁶.

"Céline se plasează în tradiția spirituală a unui poet-cântăreț medieval iluminat, dar fără angajare religioasă. Predicator laic al unor diatribe fulminante împotriva secolului nostru, el se integrează în «tradiția antică a poetului delirant și profetic», în aceea a barzilor vagabonzi de origine celtă și a luntrașilor bretoni"⁵⁷. O rasă de poeți care supraviețuiește în creatorii fabulelor și ai eposurilor din diverse zone ale civilizației lumii; încă din *Călătoria la capătul nopții*, Céline se apropie de barzi prin calitatea orală a narațiunii sale și prin crearea unui narator picaresc – Bardamu. El aparține unui tip de poet care s-a format în culturile străvechi, păstrătoare ale valorilor funciare, culturi orale, și se opune vieții urbane în mijlocul căreia se simte însingurat și nefericit: "întocmai cum strămoșii săi celți refuzau integrarea teritoriului lor în cel al Franței la sfârșitul războaielor religioase"⁵⁸. Céline însuși, "flamand printată", mărturisea cât de greu i-a fost să trăiască în lumea unei civilizații citadine, unde semnele vechi ale culturii pastorale căreia aparținuseră ai săi nu se mai deslușeau⁵⁹.

S-a considerat un "stilist": "cu adevărat aportul meu la literatura franceză va fi, cred, recunoscut în sensul că am făcut ca limba franceză scrisă să fie mai sensibilă, mai emotivă, că am dezacademizat-o"⁶⁰. (Atitudinea lui nu va fi pe deplin consecventă: "Rămân un creator truculent de imagini și nimic mai mult"⁶¹, îi va scrie el lui Elie Faure). Totuși, stilul lui Céline e consecința viziunii lui literare, produsul "transmutării mirajului pe hârtie"⁶² și nu sursa ei. De altminteri, paradoxal, pe scara celiniană a valorilor, a acestui scriitor

⁵¹ Marc Hanrez, *op. cit.*, p. 89.

⁵² Reprodusă în *Cahiers de l'Herne*, nr. 3, 1962, p. 80.

⁵³ Cf. Marc Hanrez, *op. cit.*, p. 150.

⁵⁴ Vezi *idem*, p. 155.

⁵⁵ Cf. Day, *op. cit.*, p. 29, n.

⁵⁶ William Empson, *Some Versions of Pastoral*, New York, 1968, p. 178.

⁵⁷ Day, *op. cit.*, p. 30.

⁵⁸ *ibid.*

⁵⁹ Vezi scrisoarea către Eveline Pollet, martie 1933, reprodusă în *Cahiers de l'Herne*, nr. 3, 1962, p. 76.

⁶⁰ Scrisoare către Milton Hindus, 15.V.1957, în *Cahiers de l'Herne*, nr. 5, 1965, p. 75.

⁶¹ Scrisoare reprodusă în *Cahiers de l'Herne*, nr. 5, 1965, p. 75.

⁶² Scrisoare către Milton Hindus, 15.XII.1947, în *Cahiers de l'Herne*, nr. 5, 1965, p. 102.

care se considera un stilist "și nimic mai mult", stilul se află pe locul al treilea, după emoție și după imaginile care îl susțin⁶³. "Scriitura lui, încărcată de exclamații, de suspine, de onomatopei, corespunde imaginii foarte nete pe care și-o făcuse el despre omenire"⁶⁴.

Tot așa cum formele literare sunt distruse, la fel și codurile etice nu rămân pentru el decât "niște cochilii vide și uscate". Nu fără temei, deci, refuza punctul de vedere al celor care credeau că pot recunoaște în romanele lui un fel de umanism rabelaisian: "Ceea ce e bine la Rabelais – scria el în prefața la o ediție din 1959 a lui *Gargantua și Pantagruel* – e că își punea pielea la bătaie, risca. Moartea îl pândește și asta inspiră: moartea! E chiar singurul lucru care inspiră. Știu când ea e în preajmă, în spatele meu. Când moartea se înfurie"⁶⁵. Ca și Rabelais, Céline a cunoscut cu adevărat mizeria, hidoșenia și absurditatea descrise în propriile cărți: halucinantele lui episoade din război sunt povestite de un fost combatant în cele două cataclisme mondiale; manifestările condiției fizice a individului uman sunt explorate de un medic; drama omului hăituit de semenii lui nu e o ipostază filosofică, ci se inspiră direct din teroarea trăită de un condamnat. Cu toate acestea, dacă e adevărat că "moartea îi apropie pe acești doi medici-scriitori"⁶⁶, distanța dintre atitudinile lor, opuse în mod fundamental, e imensă: "Nu poți fi martor al cumplitei suferințe trupesti și sufletești a atâtor fapte pe care sărăcia și inefabila imbecilitate a regulamentelor le reduce la sărmene zdrențe, fără să încerci un dezgust incomensurabil față de această epocă a aurului, platinei și electronicii"⁶⁷, îi spunea el lui Jean Nicolle, în iulie 1961, doar cu câteva luni înaintea morții.

Céline e un Rabelais fără superba sănătate rabelaisiană, fără optimismul și încrederea lui în om. Călătorii lui, deopotrivă Bardamu și Ferdinand, sunt Pantagrueli tenebroși care nu mai binecuvântează lumea experienței imediate, ca în Renaștere, ci se întorc împotriva ei, plini de neîncredere, o neîncredere întemeiată pe propriile încercări tragice. Întreaga operă celiniană ilustrează concepția – prezentă adesea la alegoriști medievali – potrivit căreia existența e un joc pe care omul și-l dispută cu Moartea, o clipă de lumină străfulgerând în cosmosul ce-l înconjoară. Ca și Pascal în marginea abisului, Céline e înspăimântat de lucrurile pe care le vede. "Ni-l putem închipui stând drept, nemișcat, pe una dintre nenumăratele punți pe care le-a așezat pe drumul personajelor lui, contemplând apele adânci și lente ale Timpului"⁶⁸. Întrebându-se dacă tot ceea ce e înfățișat de cărțile sale în culori atroce a fost descoperit de privirea lui sau dacă viziunea sa a fost modificată de o sensibilitate maladivă, cei mai mulți comentatori și-au răspuns că universul romanesc al lui Céline e consecința unei opțiuni literare lucide. În vreme ce doctorul Destouches privește cu obiectivitate manifestările fizice ale vieții și ale bolii, scriitorul Céline le alege în ordinea realităților pe cele pe care vrea să le reprezinte; apoi le explorează și, reinterpretează-le, le conferă o formă particulară, inconfundabilă.

Propria copilărie devine, în *Moarte pe credit*, mai sumbră pentru că trebuie să corespundă universului literar creat de el. Un univers care e reprezentarea unei realități normale, privită, însă, dintr-o perspectivă mereu modificată, creând o realitate secundă. *Noaptea* din prima lui carte învâluie în întregime *Moartea pe credit*, devine monumentală în *Podul Londrei* și capătă o complexitate caleidoscopică în ultimele sale volume. Ceața tulbure care se strecoară pretutindeni în *Moartea pe credit* e, într-un anume fel, elementul principal al narațiunii. Tânărul erou e împresurat de o ceață care "năclăiește" totul și îl separă de semeni; ea capătă forma instinctelor crude ale urmăritorilor lui, îl obligă să-și încetinească fuga, face ca simțurile să-i devină din ce în ce mai opace. Aproape în toate romanele lui Céline apar motivele nopții și ale ceții: temnița, spitalul unde sunt internați bolnavi cu maladii îngrozitoare revin adesea, ca o obsesie bruegheliană.

Alegoriile înseși sunt compuse pe o schemă care o amintește pe aceea a picturii olandeze a Renașterii. Irène des Pereires, soția lui Courtial, se transformă într-o faptură monstruoasă – jumătate femeie, jumătate bărbat – ca urmare a unei intervenții chirurgicale. Soțul ei moare și Irène îl privește îngrozită, observând că seamănă cu o substanță dezumanizată, flască, dezgustătoare. Cei doi prefigurează un întreg repertoriu de alegorii ale unor personaje mutilate, care joacă o "comedie a morții" în romanele succesive ale lui Céline. Ființe diforme sunt așezate într-un cadru în care jocuri de lumini și de umbre dau proporții halucinante gesturilor lor sau le ascund în misterioase penumbre. Încăperile, casele, străzile, orașele sunt plasate într-o realitate fantastică: o casă devine un organism viu, o stradă – un labirint mișcător, infernal, un continent întreg e devastat de "Geniul Larvelor". Decorul e acela al fațadelor catedralelor gotice, unde himerele (unele tragice, altele hazlii) stau alături de statui ale unor personaje solemne, demonii alături de osândiți și de sfinți, dar și de oamenii obișnuiți, cu îndeletniciri blajine, preluați din realitatea imediată a artistului.

Imaginile lui Céline constituie un veritabil sistem alegoric care, cum s-a spus, "ia forma unui cosmos

⁶³ Vezi Robert Poulet, *Entretiens...*, p. 46.

⁶⁴ Pascal Pia, "Une certaine petite musique", în *Carrefour*, 26. VI. 1957, citat în Day, *op. cit.*, p. 31.

⁶⁵ Reprodus în *Cahiers de l'Herne*, nr. 5, 1965, p. 20.

⁶⁶ Day, *op. cit.*, p. 31.

⁶⁷ *Idem*.

⁶⁸ *Idem*, pp. 32–3.

mobil"⁶⁹. Un cosmos în care, în jurul sensurilor literare ale cuvintelor și semnelor, se rotesc semnificații secundare care acționează, prin propria forță de gravitație, asupra imaginilor preluate din realitatea concretă și iscă vaste ecouri. Structura unei construcții muzicale în care nu se pot auzi toate frazele muzicale dintr-odată, ci numai una câte una, pe un fundal schimbător. Un univers observat, în același timp, cu lentila unui telescop și cu microscopul, căruia, cu alte cuvinte, i se descoperă simultan sensurile proprii și figurate, în ansamblu și în detaliu. Obiectele și personajele sunt ceea ce par a fi, preiau valoarea a ceea ce reprezintă și acționează potrivit caracteristicilor și pasiunilor pentru ca, în cele din urmă, să le întrupeze. Cu procedeele lui Joyce (nu atât cele din *Ulysses*, ci din *Finnegans Wake* – să nu uităm că fragmente ale cărții sub titlul *Work in Progress* apăreau în presa literară în deceniul al 4-lea, unele fiind traduse și în franceză), Céline a creat o operă de factură kafkiană.

"Aventura – nota Albérès – fie că e intimă, tăindu-și drumul tenebros în temeliile ființei, fie că e o explorare avidă a lumii, nu e una din exigențele banale ale romanului nostru; ea e prima briză a unui vânt violent care trebuie să ducă voiajurile noastre imaginare până în abisurile nopții și, poate, ale apocalipsului"⁷⁰. Céline nu e un scriitor frivol și nu-și concepe opera ca pe un divertisment: a cunoscut apocalipsul, l-a trăit și a vrut să atragă luarea-aminte a tuturor asupra primejdiilor cu care îi înconjoară lumea concretă, adevărată. I se părea că scrisul nu are destulă putere să refacă acest univers real, un univers pe care medicul săracilor din periferiile imunde ale marelui oraș l-a simțit mereu în preajma lui. Universul războaielor, al bolii, împotriva căreia se luptă cu mijloace precare, al morții. Era convins că scriitorul trebuie să dea proporții și mai tragice realității pe care o descrie, "s-o înnegrească"⁷¹, așa cum îi declara secretarei sale, pentru ca ea să semene cu adevărul. Un adevăr pe care "în tinerețe, pe front, în cartierele mizere, îl cunoscuse prea bine pentru a-și îngădui să-l literaturizeze"⁷². "Mizantropia însăși e, la el, creatoare și proza lui e cu mult mai înnoitoare decât a lui Henry Miller cu care a fost comparată."⁷³

Autoarea unei teze de doctorat la Facultatea de Științe Politice a Sorbonnei, Jacqueline Morand, observa că evoluția eroilor lui Céline de la un roman la altul era previzibilă, de vreme ce ei aparțin unei realități bânuite de spaima războaielor și au fost creați într-o vreme în care haosul de după uriașa criză economică din 1929 era la fel de înspăimântător: cărțile scrise în deceniul al 4-lea sunt o reacție față de idealurile din vremea tinereții lui, o redescoperire a "împrejurărilor adevărate" în care s-au format Ferdinand și Bardamu, o "denunțare a primejdiilor ce-l amenință pe omul secolului al XX-lea, un apel la luptă creatoare împotriva gravității crizei"⁷⁴.

Atitudinea lui Céline era întemeiată pe "idealismul încrezător și naiv pe care îl credea capabil să reformeze societatea"⁷⁵. Ea evocă "utopismul și umanitarismul generos și vag al unor precursori din secolul al XIX-lea, mai mult decât luptele duse între cele două războaie de partidele și de syndicatele muncitorilor"⁷⁶. Observație care pare astăzi un exasperant truism, dar, fără îndoială, nu era așa în prima jumătate a anilor '30, când presa democratică recunoștea în literatura lui Céline o polemică neîndurătoare cu tarele capitalismului și când Aragon și Elsa Triolet traduceau în limba rusă *Călătoria* și o publicau în Uniunea Sovietică, unde a fost bine primită de critică.

Aveau dreptate cei care susțineau că "opera lui Céline nu e invadată de pesimism", că în ea se deslușește mai ales "neliniștea în fața unei lumi strâmb alcătuită"⁷⁷, a agresiei ei împotriva temeiurilor umanității înseși. Céline își domină deznădejdea, o transformă în mânie și în ură: protestul împotriva imposturii, a mizeriei și a absurdului capătă la el o energie și un patetism care o transformă în anatemă. Adevărata vulgaritate ar fi constat tocmai în ignorarea mizeriei, în refuzul de a denunța, în încercarea de a se deprinde cu ea. Céline nu se consolează cu imaginea lumii și nu vrea s-o ia "așa cum e": el constată că omenirea se sinucide în războaie, că își pierde simțul solidarității între indivizi. Dar o constată cu indignare și crede neabătut în funcția salvatoare a spaimei ce trebuie insuflată oamenilor pentru ca ei să-și dea seama de teribila stare în care ei se complac. "Realitatea înfățișată de Céline – spunea André Gide – e halucinația pe care o provoacă realitatea."⁷⁸

Amnistiat, Céline s-a întors în Franța în 1951: evenimentul a trecut aproape neobservat. Și-a reluat îndeletnicirea de medic al săracilor la Meudon, lângă Paris. Încetul cu încetul, atacurile împotriva lui au încetat: cărțile (inclusiv cele scrise în vremea exilului danez) îi erau publicate la intervale relativ scurte. Critica făcea un efort de luciditate și, conștientă că se află în prezența uneia dintre cele mai importante creații literare franceze, o comenta cu mai multă cumpănire și seriozitate decât o făcuse în deceniile precedente. (Poate că, dimpotrivă,

⁶⁹ Day, *op. cit.*, p. 53.

⁷⁰ R.-M. Albérès, *Portrait de notre héros*, Paris, 1945, p. 71.

⁷¹ Vezi Jeanne Carayon. "Le docteur écrit un roman", în *Cahiers de l'Herne*, 1962, p. 22.

⁷² Henri Peyre, *op. cit.*, p. 102.

⁷³ Paul West, *The Modern Novel*, Londra, 1967, I, p. 183.

⁷⁴ Jacqueline Morand, *Les idées politiques de L.-F. Céline*, Paris, 1972, p. 11.

⁷⁵ *Idem*, p. 106.

⁷⁶ *Idem*, p. 107.

⁷⁷ Pol Vandromme, *Céline*, p. 32.

⁷⁸ Cf. *idem*, p. 44.

lacunele demersului critic se deslușesc în încercările de a explica și de a scuza cu orice preț ceea ce nu se poate scuza, chiar dacă se explică: atitudinea rasistă din anii '30 și '40.) Se exprimă, tot mai limpede, certitudinea că romanele lui sunt la fel de importante pentru Franța cum erau cele ale lui Joyce pentru Anglia sau ale lui Faulkner pentru Statele Unite; și nu numai pe plan strict național: tot mai des s-a spus că "e cu neputință să se vorbească despre Henry Miller, Jack Kerouac, Alberto Moravia, Gunter Grass fără a fi evocat Céline"⁷⁹. Pentru scriitorii francezi, scriitura celiniană, directă, deschisă spre limbajul oral, dislocând forma tradițională a romanului, a construit un exemplu față de care aceștia nu au rămas indiferenți: Raymond Queneau, Albert Paraz, Jacques Perret au preluat modelul; Butor și Robbe-Grillet i-au împărtășit ideile – ambiguitatea ("realitatea obiectivă", "optica înoarsă spre obiect") e prezentă în întreaga literatură a lui Céline⁸⁰. "Noul val" al celinienilor cuprinde nume de prestigiu: Antoine Blondin, Jean Vèrame, Maurice Frot, Claude Néron, Patrick Modiano, Gilles Rousset – după unii și San Antonio.

Despre Roquentin din *Greața* lui Sartre și Meursault din *Străinul* lui Camus s-a spus că sunt frații mai mici ai lui Ferdinand și ai lui Bardamu; de altminteri, Sartre (care va scrie unul dintre cele mai violente atacuri împotriva lui Céline, în decembrie 1945) a plasat drept epigraf al cărții sale din 1938 o frază din *Biserica*, piesa scrisă de Céline în 1933: "E un băiat fără importanță colectivă... un simplu individ". Că "revoluția celiniană" – despre care se vorbește adesea – s-a produs în planul literaturii o dovedește ecoul ei din ultimele trei decenii: ea nu ar fi atras atenția generațiilor de după război dacă n-ar fi fost decât un rechizitoriu și n-ar fi creat un univers artistic a cărui noutate e încă actuală. Simptomatic, primele studii de profunzime ale artei celiniene au apărut după război și după întoarcerea din exil a scriitorului: Wayne Booth i-a consacrat un capitol în *Retorica ficțiunii*, faimoasa lui lucrare din 1961 (*Moralitatea narațiunii impersonale*). A fost începutul. După un an, Pierre Dominique i-a rezervat mai multe pagini în ampla prezentare a *Polemistilor francezi de după 1789*. Momentul cel mai important în evoluția cercetărilor celiniene îl reprezintă studiul lui Jean-Pierre Richard, *Greața lui Céline*, publicat în două numere succesive ale lui *Nouvelle Revue Française*, tot din 1962. Apoi, tot mai multe lucrări menite să investigheze ideile, stilul, limbajul lui Céline: tezele de licență și de doctorat al căror subiect e, dintr-o perspectivă sau alta, opera celiniană, nu mai constituie o raritate. Fragmente ale scrierilor lui au fost incluse în antologii și în manuale. Și, într-un târziu, Les Édition de la Pléiade au inclus în planurile lor opera lui Céline.

Scriitorul a revenit de multe ori asupra viziunii sale, explicând-o în prefața la *Guignol's Band* (1952), în *Convorbirile cu profesorul Y* (1955), în *Convorbirile* cu Robert Poulet publicate în 1958, în nenumărate scrisori (între timp, o mare parte dintre ele au fost editate și au devenit de domeniu public), în discuri, în propriile cărți, unde și-a definit arta poetică, pusă în întregime sub semnul unui singur cuvânt: *emoție*. Opera lui nu e niciodată o simplă mărturie, un reportaj: ea denunță, e punere sub acuză. Când – de pildă, în unele pasaje din *Guignol's Band* sau din *Podul Londrei* – fraza celiniană dă impresia unei muzici care caută doar efecte melodioase, înseamnă că substanța narativă nu e îndeajuns de densă, că emoția e momentană și prea direct legată de o experiență strict individuală, fără o valoare generalizatoare. Surprinzătoare pentru tonul întregii literaturi a lui Céline sunt episoadele în care poveștile cu fete frumoase și cu gangsteri amintesc de agreabilele fantezii din romanele de aventuri ale lui Mac Orlan, de evocările briante ale mediului cosmopolit din cărțile de succes ale lui Paul Morand; de altfel, poate printr-un ciudat fenomen compensatoriu, cei doi scriitori de faimă mondenă erau, împreună cu Eugène Dabit, Aristide Bruant (strălucitorul patron al boemei din Montmartre de la cumpăna celor două veacuri) și cu Barbusse, singurii prozatori moderni acceptați de Céline⁸¹. Muzica aceasta nu e scrisă într-o cheie celiniană.

Ultimele cărți dau impresia, la o primă lectură, că sunt scrise dintr-o răsuflare; în realitate, ele sunt rezultatul unei meticuloase opere de construcție ("cinci sute de pagini tipărite fac optzeci de mii de pagini de manuscris")⁸². O uimitoare libertate o compoziției: din punctul strict de vedere al compoziției, nici una din ele nu are o încheiere și cititorul e de multe ori obligat să recurgă la biografia doctorului Destouches pentru a putea să ducă la bun sfârșit aventurile lui Céline.

Trilogia *De la un castel la altul* (1957), *Nord* (1960) și *Rigodon* (publicat postum, în 1969), care acoperă perioada iulie 1944–martie 1945, nu urmează cronologia evenimentelor: *Nord* e cel dintâi care trebuie citit, iar *Rigodon* îl lasă pe cititor în starea de așteptare avidă pe care o provoacă un episod de roman-foileton întrerupt în momentul maximei tensiuni. Impresia lipsei de coerență e accentuată de amestecul narațiunii directe și el reflexiei care scoate cărțile în afara oricărui sistem prestabilit al genurilor. Se aude o singură voce, tandră și

⁷⁹ Day, *op. cit.*, p. 264.

⁸⁰ Alain Robbe-Grillet, "A l'automne 1965, les «Céline» nouvelle vague se sont multipliés", în *Arts*, nr. 13, 22–28.XII. 1965, p. 13.

⁸¹ Vezi Bruno Vercier, *op. cit.*, p. 370; "Joyce mi se pare prea lent, pe Hemingway nu-l cunosc, Dostoievski e prea sinistru (mântuirea... penitența...): un geniu desigur, dar îl prefer atunci pe Flaubert: bietul de el – se pare că nu-i plăcea la nebunie decât Paul de Kock" (scrisoare către Milton Hindus, 23.VIII.1947, în *Cahiers de l'Herne*, nr. 3, 1962, p. 92).

⁸² Cf. *idem*, p. 381.

nostalgică, în căutarea unui timp de mult pierdut, o voce care exprimă sentimentul cuiva stând la răscrucele Istoriei și încercând să-și dea seama de asta.

Dar această trilogie e și o tentativă de justificare, contribuția la construirea unui mit al scriitorului neînțeles, persecutat, jefuit. (Céline avea, totuși, dreptul să se plângă: apartamentul său din Paris fusese prădat de hoți, mobilele vândute la Marché aux Puces, manuscrisele distruse sau furate, în vreme ce editorii, profitând de situația lui, îi impuseseră condiții contractuale oneroase.) Lumea de după război nu-i oferea mai multe certitudini decât cea pe care o comentase în *Călătorie la capătul nopții* și în *Moarte pe credit*: prea adânci erau urmele cataclismului pentru ca lumea să-și îngăduie să se declare mulțumită cu ceea ce obținuse în schimbul înfricoșătoarelor ei sacrificii. "Glasul de Casandră" al lui Céline regăsea treptat accentele sumbrei profeții de odinioară.

Construcția stilistică evoluează, însă, neconținut: fraza se dislocă, sintaxa se pliază, tot mai suplă, pentru a răspunde impulsurilor tandreței și indignării care îi dau ritm și sens. Poate că e adevărat că repertoriul tematic e restrâns și că unele teme revin din romanele mai vechi. Ele măsoară, însă, importanța problemelor la care meditează acum Céline: în primul rând, aceea a supraviețuirii într-o lume în care e împresurat de deznădejde. O voință a vieții (simbolizată de pisica lui, Bébert, pe care o luase cu sine în refugiu și care refuză să moară), voința încurajată de frumusețea femeilor și, mai ales, a balerinelor pentru care Céline a scris – o, paradox! – mai multe "argumente" (pe cât se poate înțelege, librete de balet⁸³). Frumusețea candidă a copiilor. Munca – a soției sale, Lili, dansatoare, de certă vocație, și a medicului; mai presus de toate, însă, a scriitorului.

Obsesiile lui șovine nu l-au părăsit cu totul: imaginea străinilor umplând peroanele gărilor și trotuarele marilor bulevarde îl indignează. Nimeni nu mai pare, însă, a da vreo importanță acestor izbucniri care vor să fie profetice, dar nu mai au nici veninul, nici vloga primejdioasă de altădată. Céline se regăsește mai aproape de temperamentul său adevărat din ceasul acesta al amurgului în evocările pline de tandrețe ale unor ființe anacronice – bătrâne care își trec zilele brodind și țesând tapiserii: și se identifică întrutotul cu ele, stilul fiind acum pentru el minuțioasă tapiserie, broderie complicată și fină.

"Scriitorul care începuse prin devastarea literaturii sfârșea astfel prin a-i aduce omagiu: admirația crescândă pe care epoca noastră o nutrește pentru el se îndreaptă deopotrivă spre cel ce a defrișat câmpul scriiturii moderne și celui mai mare stilist de la Proust încoace."⁸⁴

Ultima mască a lui Céline cădea acum, în preajma sfârșitului lui. Alegoria destinului, începută cu supliciu lui Semmelweis, continuată de Bardamu și de Ferdinand, se încheia cu propriul calvar, deloc împlânzit în anii de după război și de după întoarcere. "La 67 de ani, autorul lui *Rigodon* e un moșneag care, cu trecerea timpului și cu pierderea parțială a memoriei, nu a izbutit să șteargă în adâncul lui urmele lăsate de cele două războaie, de o penibilă eroare morală și de șase ani de exil."⁸⁵

Cel puțin măștile lui – despre care unii au crezut câteodată că ascund cele două fețe ale lui Ianus – nu mai înșală pe nimeni. Personaje ale romanelor sau proiecții ale unei autobiografii patetice, ele poartă în trăsăturile lor semnele destinului unui om care nu a renunțat niciodată să-și pună întrebări asupra rosturilor Umanității și ale Istoriei. Răspunsurile lui nu au fost întotdeauna precise, rareori li s-a recunoscut dreptatea; dar, așa cum remarcă unul dintre cei mai cunoscuți istorici ai literaturii franceze postbelice, "spre deosebire de mulți literați, el credea în ceea ce spunea"⁸⁶.

Inițierea în misterele ororii și ale absurdului i-a mijlocit-o războiul (cineva compara primele pagini ale *Călătoriei* cu halucinantele *Orori ale războiului* ale lui Goya⁸⁷). Nu s-a exagerat când s-a spus că aici s-a creat substanța întregii lui opere; căreia avea să i se adauge inițierea în înfățișările mizeriei, revelate zilnic "doctorului săracilor". Din această perspectivă, *Moartea pe credit*, cartea propriei copilării, nu ar fi putut fi scrisă de cineva care nu a cunoscut pustiitoarea atmosferă a sărăciei altora. Imaginile, pline de acea teribilă forță a autenticității, par să țâșnească din profunzimile unei conștiințe neconținut confruntate cu spaimele întregii umanități care avea atâta nevoie de speranță.

Dan Grigorescu

⁸³ *Idem*, p. 383.

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ Day, *op. cit.*, p. 255.

⁸⁶ Maurice Nadeau, *op. cit.*, p. 50.

⁸⁷ Vezi Georges Altman, "L.-F. Céline ou le râleur grandiose", în *Cahiers de l'Herne*, nr. 5, 1965, p. 136.